

พระวินัยปิฎก

เล่มที่ ๔

มหาวรรค ภาคที่ ๑

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

มหาขันธกะ

โพธิกา ปฏิจจสมุปบาทมนสิการ

[๑] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า แรกตรัสรู้ประทับอยู่ ณ ควาง
ไม้โพธิพฤกษ์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในอุรุเวลาประเทศ ครั้งนั้น พระผู้มี-
พระภาคเจ้าประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุข ณ ควางไม้โพธิพฤกษ์
ตลอด ๗ วัน และทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาทเป็นอนุโลมและปฏิโลม ตลอด
ปฐมยามแห่งราตรี ว่าดังนี้:-

ปฏิจจสมุปบาท อนุโลม

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร

เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงสพายตนะ

เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	จึงมีภพ
เพราะภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ
เพราะชาติเป็นปัจจัย	จึงมีชรา มรณะ โสกะ

ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส.

เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมเกิด ด้วยประการฉะนี้.

ปฏิจจสมุปบาท ปฏิโลม

อนึ่ง เพราะอวิชชาอันนั้นแหละดับโดยไม่เหลือ ด้วยมรรคคือวิราคะ
สังขารจึงดับ

เพราะสังขารดับ	วิญญานจึงดับ
เพราะวิญญานดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สพายตนะจึงดับ
เพราะสพายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ

เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ
ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงดับ.

เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมดับ ด้วยประการฉะนี้.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรง
เปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่าดังนี้:-

พุทธอุทานคาถาที่ ๑

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลาย ปราภว

แก่พราหมณ์ ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความ

สงสัยทั้งปวง ของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป

เพราะมารู้ธรรมพร้อมทั้งเหตุ.

[๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมนสิการปัจจุสมุปบาท เป็น
อนุโลม และปฏิโลมตลอดคัมภีรมัชฌิมขามแห่งราตรี ว่าดังนี้ :-

ปัจจุสมุปบาท อนุโลม

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย	จึงมีสังขาร
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญูณ
เพราะวิญญูณเป็นปัจจัย	จึงมีนามรูป
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	จึงมีสพายตนะ
เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	จึงมีภพ
เพราะภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ

เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ
ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส.
เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมเกิด ด้วยประการฉะนี้.

ปัจจุสมุปาท ปฏิโลม

อนึ่ง เพราะอวิชชาอันแหละดับโดยไม่เหลือ ด้วยมรรคคือวิราคะ
สังขาร จึงดับ

เพราะสังขารดับ	วิญญานจึงดับ
เพราะวิญญานดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สพายตนะจึงดับ
เพราะสพายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์	

โทมนัส อุปายาส จึงดับ.

เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมดับ ด้วยประการฉะนี้.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรง
เปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่าดังนี้:-

พุทธอุทานคาถาที่ ๒

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่

พราหมณ์ ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความ

สงสัยทั้งปวง ของพราหมณ์นั้นย่อมล้นไป

เพราะได้รู้ความสันต์แห่งปัจจัยทั้งหลาย.

[๑] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมนสิการปฏิจสุมุปปาท เป็น
อนุโลมและปฏิโลม ตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี ว่าดังนี้:-

ปฏิจสุมุปปาท อนุโลม

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย

จึงมีสังขาร

เพราะสังขารเป็นปัจจัย

จึงมีวิญญาณ

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย

จึงมีนามรูป

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย

จึงมีสพายตนะ

เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย

จึงมีผัสสะ

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย

จึงมีเวทนา

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย

จึงมีตัณหา

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย

จึงมีอุปาทาน

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย

จึงมีภพ

เพราะภพเป็นปัจจัย

จึงมีชาติ

เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ

ทุกข์ โทมนัส อูปายาส.

เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมเกิด ด้วยประการฉะนี้.

ปัจจัยสมุปบาท ปฏิโลม

อนึ่ง เพราะอวิชชานั้นแหละดับโดยไม่เหลือ ด้วยมรรคคือวิราคะ
สังขาร จึงดับ

เพราะสังขารดับ	วิญญูณจึงดับ
เพราะวิญญูณดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สพายตนะจึงดับ
เพราะสพายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ ขรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ	

ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงดับ.

เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมดับ ด้วยประการฉะนี้.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรง
เปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่าดังนี้:-

พุทธอุทานคาถาที่ ๓

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลาย ปรากฏ
แก่พราหมณ์ ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น
พราหมณ์นั้น ย่อมกำจัดมารและเสนาเสียได้
ดูพระอาทิตย์อุทัยทำอากาศให้สว่าง ฉะนั้น.

โพธิกถา จบ

ตติยสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก

มหาขันธวรรณา มหาวรรค

อปโลกนา

พระมหาเถระทั้งหลาย ผู้รู้เนื้อความในขันธกะ ได้สังคายนาขันธกะอันใด เป็นลำดับแห่งการสังคายนาปาติโมกข์ทั้ง ๒. บัดนี้ถึงลำดับสังวรณนาแห่งขันธะนั้นแล้ว, เพราะฉะนั้น สังวรณนานี้จึงเป็นแต่อธิบายความยังไม่ชัดเจนแห่งขันธะนั้น, เนื้อความเหล่าใด แห่งบทเหล่าใด ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ประกาศแล้วในบทภาษณีย์ ถ้าว่าข้าพเจ้าจะต้องกล่าวซ้ำเนื้อความเหล่านั้นแห่งบทเหล่านั้นอีกไซ้, เมื่อไรจักจบ. ส่วนเนื้อความเหล่าใดชัดเจนแล้ว จะมีประโยชน์อะไรด้วยการสังวรณนาเนื้อความเหล่านั้น. ก็แต่เนื้อความเหล่าใดยังไม่ชัดเจน ด้วยอธิบายและอนุสนธิ และด้วยพยัญชนะ เนื้อความเหล่านั้นไม่พรรณนาไว้ใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะทราบได้. เพราะฉะนั้น จึงมีสังวรณนานัยเนื้อความเหล่านั้น ดังนี้:-

อรรถกถาโพธิกถา

ในคำว่า เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา อรุเวลายิ วิหริ นชฺชา
เนรณฺชราย ติเร โพธิรุกฺขมูเล ปฐฺมาภิสฺมพุทฺโธ นี้.

ถึงจะไม่มีเหตุพิเศษเพราะตติยาวิภัตติ เหมือนในคำที่ว่า เตน สม-
เยน พุทฺโธ ภควา เวนฺณชฺช เป็นต้น ก็จริงแล, แต่โวหารนี้ ท่านยก
ขึ้นด้วยตติยาวิภัตติเหมือนกัน เพราะเพ่งวินัย เพราะฉะนั้น ผู้ศึกษาพึง

ทราบสันนิษฐานว่า คำนั้นท่านกล่าวตามทำนองโวหารที่ยกขึ้นแต่แรกนั้นเอง.
ในคำอื่น ๆ นอกจากคำนี้ แม้อื่นอีกแต่เห็นปานนี้ก็นั้น.

ถามว่า ก็อะไรเป็นประโยชน์ในการกล่าวคำนั้นเล่า ?.

ตอบว่า การแสดงเหตุตั้งแต่แรกแห่งวินัยกรรมทั้งหลาย มีบรรพชา
เป็นต้น เป็นประโยชน์.

จริงอยู่ ผู้ศึกษาพึงทราบว่า ประโยชน์ในการกล่าวคำนั้น ก็คือการ
แสดงเหตุตั้งแต่แรกแห่งวินัยกรรมทั้งหลาย มีบรรพชาเป็นต้นเหล่านั้น อย่าง
นี้ว่า บรรพชาและอุปสมบทอันใด ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตอย่างนี้
ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์เหล่านี้
ดังนี้^๑ และวัตรทั้งหลายมีอุปัชฌายวัตร อาจริยวัตรเป็นต้นเหล่าใด ซึ่งทรง
อนุญาตในที่ทั้งหลายมีกรุงราชคฤห์เป็นต้น บรรพชาอุปสมบทและอุปัชฌาย-
วัตรเป็นต้น เหล่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบรรจุอภิสัมโพธิญาณแล้ว ให้
๗ สัปดาห์ผ่านพ้นไปที่โพธิมณฑล ทรงประกาศพระธรรมจักรในกรุงพาราณสี
แล้ว เสด็จถึงสถานที่ ๆ โดยลำดับนี้ ทรงบัญญัติแล้วเพราะเรื่องนี้ ๆ.

ในบทเหล่านั้น บทว่า อรุเวลา^๒ . ได้แก่ ที่แดนใหญ่. อธิบายว่า
ที่กองทรายใหญ่. อีกประการหนึ่ง ทราย เรียกว่าอรุ, เขตคัน เรียกว่าเวลา.
แลพึงเห็นความในบทนี้ อย่างนี้ว่า ทรายที่เขาขึ้นมาเพราะเหตุที่ล่วงเขตคัน
ชื่ออรุเวลา.

ได้ยินว่า ในอดีตสมัย เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติ กุลบุตรหมื่น
คนบวชเป็นคาสยอยู่ที่ประเทศนั้น วันหนึ่งได้ประชุมกันทำกติกาวัดไว้ว่า
ธรรมกายกรรม วิจิตรกรรม เป็นของปรากฏแก่ผู้อื่นได้ ฝ่ายมนกรรม หา

ปรากฏไม่ เพราะฉะนั้น ผู้ใดตริกกามวิตกหรือพยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก คนอื่นที่จะโจทผู้้นั้นย่อมไม่มี ผู้้นั้นต้องโจทคนด้วยตนเองแล้ว เอาห่อแห่งใบไม้^๑ ขนทรายมาเกลี่ยในที่นี้ ด้วยตั้งใจว่า นี่พึงเป็นทัณฑกรรม จำเดิมแต่นั้นมาผู้ใดตริกวิตกเช่นนั้น ผู้้นั้นย่อมใช้ห่อแห่งใบไม้ขนทรายมาเกลี่ยในที่นั้น ด้วยประการอย่างนี้ กองทรายในที่นั้นจึงใหญ่ขึ้นโดยลำดับ. ภายหลังมาประชุมชนในภายหลัง จึงได้แวดล้อมกองทรายใหญ่นั้นทำให้เป็นเจดีย์สถาน.

ข้าพเจ้าหมายเอากองทรายนั้นกล่าวว่า บทว่า อรุเวลา^๒ ได้แก่ที่แดนใหญ่ อธิบายว่า ที่กองทรายใหญ่. หมายเอากองทรายนั้นเองกล่าวว่า อีกประการหนึ่ง ทราย เรียกว่าอรุ. เขตคัน เรียกว่าเวลา. และพึงเห็นความในบทนี้ อย่างนี้ว่า ทรายที่เขาขนมา เพราะเหตุที่ล่วงเขตคัน ชื่ออรุเวลา.

บทว่า โพธิรุกขมุล มีความว่า ญาณในมรรค ๔ เรียกว่า โพธิญาณ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบรรลุปโพธิญาณนั้นที่ต้นไม้นี้ เพราะฉะนั้นต้นไม้นี้จึงพลายได้นามว่า โพธิพฤกษ์ด้วย ที่โคนแห่งโพธิพฤกษ์นั้นชื่อว่า โพธิรุกขมุล.

บทว่า ปฐมาสมพุทฺธ^๓ ได้แก่ แรกตรัสรู้. อธิบายว่า เป็นผู้ตรัสรู้พร้อมเสร็จก่อนทุกอย่างที่เดียว.

บทว่า เอกปุลลฺงฺเกน มีความว่า ประทับนั่ง ด้วยบัลลังก์อันเดียว ตามที่ทรงคู่แล้วเท่านั้น ไม่เสด็จลุกขึ้นแม้ครั้งเดียว.

บทว่า วิมุตฺติสฺสพฺปฏิธํ เวที^๔ มีความว่า เสวยวิมุตติสุข คือสุขที่เกิดแต่ผลสมาบัติ.

๑. หรือว่าใบไม้สำหรับห่อ ตามนัยอรรถกถา สตุติคัมภชาตก ที่ท่านชักมาไว้ในมงฺกลกตฺตปิณี

ว่า ปตฺตปฺปญฺญสฺสวาทิ... ปลิเวจนปณฺณสฺสว. น่าจะเป็นอย่างที่ว่า กระทง คือเอาใบไม้มาเย็บมากลัดติดกันเป็นภาชนะใส่ของได้. โนโยชนา ภาค ๒ หน้า ๑๖๗ แก้ว ปตฺตปฺปญฺญ-

นาติ ปณฺณปฺปญฺเณน.

บทว่า ปฏิจฺจสมฺมุปาทํ ได้แก่ ปิจจยาการ. จริง ปิจจยาการท่าน
เรียกว่า ปฏิจฺจสมฺมุปาท เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า อาศัยกันและกัน ยังธรรม
ที่สืบเนื่องกันให้เกิดขึ้น. ความสังเขปในบทว่า ปฏิจฺจสมฺมุปาท นี้ เท่านั้น.
ส่วนความพิสดาร ผู้ปรารธนาวินิจฉัยที่พร้อมมูลด้วยอาการทั้งปวง พึงถือเอา
จากวิสุทธิมรรค และมหาปกรณ์.

บทว่า อนุโลมปฎิโลม มีวิเคราะห์ว่า ตามลำดับด้วย ทวนลำดับ
ด้วย ชื่อว่าทั้งตามลำดับทั้งทวนลำดับ. ผู้ศึกษาพึงเห็นความในบทอย่างนี้แล
ว่า ในอนุโลมและปฎิโลมทั้ง ๒ นั้น ปิจจยาการมีอวิชาเป็นต้น ที่ท่านกล่าว
โดยนัยว่า อวิชาปจฺจยา สงฺขารา ดังนี้ เรียกว่า อนุโลม เพราะทำกิจที่ตน
พึงทำปิจจยาการนั้นนั่นเอง ที่ท่านกล่าวโดยนัยเป็นต้นว่า อวิชฺชาเยว
อเสสฺวิราคะนิโรธา สงฺขารนิโรธา ดังนี้ เมื่อดับเพราะนิโรธ คือไม่
เกิดขึ้นย่อมไม่ทำกิจนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า ปฎิโลม เพราะไม่ทำกิจนั้น.
อีกอย่างหนึ่ง ปิจจยาการที่กล่าวแล้ว ตามนัยก่อนนั้นแล เป็นไปตาม
ประพตติเหตุ นอกนี้เป็นไปย้อนประพตติเหตุ. ก็แลความเป็นอนุโลมและปฎิโลม
ในปิจจยาการนี้ ยังไม่ต้องด้วยเนื้อความอื่นจากนี้ เพราะท่านมิได้กล่าวตั้งแต่
ต้นจนปลายและตั้งแต่ปลายจนถึงต้น.

บทว่า มนสาภาสิ ตตฺตบทว่า มนสิ อภาสิ แปลว่า ได้ทำในพระหฤทัย
ในอนุโลมและปฎิโลมทั้ง ๒ นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทำในพระหฤทัย
ด้วยอนุโลมด้วยประการใด เพื่อแสดงประการนี้ก่อนพระธรรมสังคากาจารย์
จึงกล่าวคำว่า อวิชาปจฺจยา สงฺขารา เป็นต้น. ในคำนี้นักศึกษาพึงทราบ
ความในทั้งปวงโดยนัยนี้ว่า อวิชฺชานี้ด้วย เป็นปัจจัยด้วย เพราะฉะนั้น ชื่อ

ว่า อวิชาเป็นปัจจัย, สังขารทั้งหลายย่อมเกิดพร้อม เพราะอวิชาอันเป็นปัจจัยนั้น ความสังเขปในบทว่า มนสากาสี นี้เท่านั้น. ส่วนความพิสดารผู้ต้องการวินิจฉัยที่พร้อมมูลด้วยอาการทุกอย่าง พึงถือเอาจากวิสุทธิมรรค^๑ สัมโมหวิโนทนี^๒ และอรรถกถาแห่งมหาวิภังค์. และพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทำในพระอุทเทส โดยปฏิโลมด้วยประการใด เพื่อแสดงประการนี้ ท่านจึงกล่าวคำว่า อวิชาชย เตว อเสสวिरาคานิโรธา สงฺขารนิโรโธ เป็นต้น.

ในคำนันั้นพึงทราบวินิจฉัยดังนี้ บทว่า อวิชาชย เตว ตัณฺหา อวิชาชย ตู เอว.

บทว่า อเสสวिरาคานิโรธา มีความว่า เพราะดับไม่เหลือด้วยมรรค กล่าวคือวิราคะ.

บทว่า สงฺขารนิโรโธ ได้แก่ ความดับ คือความไม่เกิดขึ้นแห่งสังขารทั้งหลาย. ก็แลเพื่อแสดงว่า ความดับแห่งวิญญาน จะมีก็เพราะดับแห่งสังขารทั้งหลายที่ดับไปแล้วอย่างนั้น และธรรมทั้งหลายมีวิญญานเป็นต้น. จะเป็นธรรมที่ดับดีแล้วทีเดียว ก็เพราะดับแห่งธรรมทั้งหลายมีวิญญานเป็นต้น ท่านจึงกล่าวคำว่า สงฺขารนิโรธา วิญญานนิโรโธ เป็นต้น แล้วกล่าวคำว่า กองทุกข์ทั้งสี่นี้เป็นอันดับไปด้วยประการอย่างนี้.

ในบทเหล่านั้น บทว่า เกวลสุส ได้แก่ทั้งมวลหรือล้วน ความว่า ปราศจากสัตว์.

บทว่า ทุกฺขกฺขณฺฐสุส ได้แก่กองทุกข์.

สองบทว่า นิโรโธ โหติ มีความว่า ความไม่เกิดย่อมมี.

สองบทว่า **เอตมตฺถํ วิทิตฺวา** มีความว่า เนื้อความนี้ใดที่พระ-
ธรรมสังคหอาจารย์กล่าวว่า กองทุกข์มีสังขารเป็นต้น เป็นอันเกิดขึ้นด้วย
อำนาจแห่งปัจจัยมีอวิชชาเป็นต้น และเป็นอันดับไปด้วยอำนาจดับแห่งปัจจัย
มีอวิชชาเป็นต้นดังนี้ ทรงทราบเนื้อความนั้นด้วยอาการทั้งปวง.

สองบทว่า **ตายํ เวลายํ** ได้แก่ ในเวลาที่ทรงทราบเนื้อความนั้น ๆ.

บทว่า **อิมํ อุทานํ อุทานสฺส** มีความว่า ทรงเปล่งอุทานซึ่งมี
ญาณอันสัมปยุตด้วยโสมนัสเป็นแดนเกิด มีคำว่า **ยทา ทเว ปาตุภวนฺติ**
เป็นต้น ซึ่งแสดงอานุภาพแห่งความทรงทราบเหตุและธรรมที่เกิดแต่เหตุ ใน
เนื้อความที่ทรงทราบแล้วนั้น มีคำอธิบายว่า ทรงเปล่งพระวาจาแสดงความ
เบิกบานพระหฤทัย.

เนื้อความแห่งอุทานนั้นว่า บทว่า **ยทา ทเว** ได้แก่ ในกาลใดแล.

บทว่า **ปาตุภวนฺติ** ได้แก่ ย่อมเกิด. โภธิปักขิยธรรม ซึ่งให้
สำเร็จความตรัสรู้ปัจจัยการโดยอนุโลม ชื่อว่าธรรม.

อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **ปาตุภวนฺติ** มีความว่า แจ่มแจ้ง คือเป็น
ของชัดเจน ปรากฏด้วยอำนาจความรู้ตรัสรู้. ธรรมคืออริยสัจ ๔ ชื่อว่าธรรม.
ความเพียรเรียกว่า อาตาปะ เพราะอรรถว่าอย่างกิเลสให้ร้อน.

บทว่า **อาตาปิโน** ได้แก่ ผู้มีความเพียรอันบุคคลพึงตั้งไว้ชอบ.

บทว่า **ฌายโต** มีความว่า ผู้เพ่งด้วยฌาน ๒ คือ ด้วยการกำหนดคือ
อาร์มมณฺณปิณฑาน ๑ ด้วยการกำหนดคือลักขณฺณปิณฑาน ๑.

บทว่า **พฺรหฺมณฺณสฺส** ได้แก่ พระชินาสพผู้ลอยบาปแล้ว.

หลายบทว่า **อธฺสฺส กุขฺขา วปยฺนฺติ** มีความว่า เมื่อนั้นความ
สงสัยของพราหมณ์นั้น คือผู้มีธรรมปรากฏแล้วอย่างนั้นย่อมสิ้นไป.

บทว่า สพุพา มีความว่า ความสงสัยในปัจจัยาการที่ท่านกล่าวไว้ โดยนัยเป็นต้นว่า เมื่อเขาถามว่า ใครเล่าหนอ ? ย่อมถูกต้องพระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ปัญหาไม่สมควรแก่^๑ ดังนี้ และโดยนัยเป็นต้นว่า เมื่อเขาถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญก็ชราและมรณะเป็นอย่างไรหนอ. ก็แลชราและมรณะนี้จะมีแก่ใคร ? พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ปัญหาไม่สมควรแก่^๒ ดังนี้^๒ และความสงสัย ๑๖ อย่างเป็นต้นว่า ในอดีตกาลเราได้มีแล้วหรือหนอ ? ซึ่งมาแล้วเพราะยังไม่ได้ตรัสรู้ปัจจัยาการนั่นเอง (เหล่านี้) ทั้งหมดย่อมสิ้นไป คือย่อมปราศจากไป ย่อมดับไป. เพราะเหตุไร ? เพราะเหตุที่มัทธาบธรรมพร้อมทั้งเหตุ. มีอธิบายว่า เพราะทราบ คือทราบชัด ตรัสรู้ธรรมคือกองทุกข์ทั้งหมด มีสังขารเป็นต้นพร้อมทั้งเหตุ ด้วยเหตุมีวิชาเป็นต้น.

พึงทราบวินิจฉัยในทศियวาระ:-

สามบทว่า อิมิ อุตทานิ อิทาเนติ มีความว่า ทรงเปล่งอุตทาน มีประการดังกล่าวแล้วนี้ ซึ่งแสดงอานุภาพแห่งความตรัสรู้ ความสิ้นปัจจัย กล่าวคือนิพพานซึ่งปรากฏแล้วอย่างนี้ว่า อวิชชาเยว อเสสวโรคา สงขารนิโรธ ในเนื้อความที่ทรงทราบแล้วนั้น.

ความสังเขปในอุตทานนั้นดังนี้ต่อไปนี้:-

เพราะได้รู้ คือได้ทราบชัดได้ตรัสรู้^๓นิพพานกล่าวคือความสิ้นปัจจัยทั้งหลาย เมื่อใดธรรมทั้งหลายมีประการดังกล่าวแล้วปรากฏแก่พราหมณ์นั้น ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทุกอย่างที่จะพึงเกิดขึ้นเพราะไม่รู้^๔นิพพานย่อมสิ้นไป.

พึงทราบวินิจฉัยในคดีवार:-

ถามบพว่า อิมิ อุทานิ อุทานेति มีความว่า ทรงเปล่งอุทาน มีประการดังกล่าวแล้วนี้ ซึ่งแสดงอานุภาพแห่งอริยมรรคที่เป็นเหตุ ทรงทราบ เนื้อความกล่าวคือความเกิดและความดับแห่งกองทุกข์นั้น ด้วยอำนาจกิจ และด้วยทำให้เป็นอารมณ์.

ความสังเขปในอุทานนั้นดังต่อไปนี้:- เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลาย ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น พราหมณ์นั้นย่อมกำจัด เสนา มารด้วยโพธิปักขิยธรรมซึ่งเกิดแล้วเหล่านั้น หรือด้วยอริยมรรคเป็นเครื่อง ปรากฏแห่งจตุตถจริยมาดำรงอยู่ ชื่อว่า วิรูปยิ ติฏฐติ มารเสน ความ ว่า ย่อมกำจัด คือผจญ ปราบเสนามาร มีประการดังกล่าวแล้ว โดยนัยเป็น ต้นว่า การทั้งหลาย เป็นเสนาที่ ๑ ของท่านดังนี้ ดำรงอยู่.

ถามว่า กำจัดอย่างไร ?

ตอบว่า เหมือนพระอาทิตย์ส่องอากาศให้สว่างฉะนั้น.

อธิบายว่า พระอาทิตย์ขึ้นไปแล้ว เมื่อส่องอากาศให้สว่างด้วย รัศมีของตนแล ชื่อว่ากำจัดมืดเสีย ข้อนี้ฉันใด. พราหมณ์เมื่อนั้นเมื่อตรัสรู้ สัจจะทั้งหลายด้วยธรรมเหล่านั้นหรือด้วยมรรคนั้นแล ชื่อว่ากำจัดเสนามารเสีย ได้ ข้อนี้ก็ฉันนั้น เพราะฉะนั้น ผู้ศึกษาพึงทราบสันนิษฐานว่าใน ๓ อุทาน นี้ อุทานที่ ๑ เกิดขึ้นด้วยอำนาจความพิจารณาปัจจัยการ อุทานที่ ๒ เกิดขึ้น ด้วยอำนาจความพิจารณาพระนิพพาน อุทานที่ ๓ เกิดขึ้นด้วยอำนาจความ พิจารณามรรค ด้วยประการฉะนี้.

๑. พุ. ฤ. ๒๕/ข้อ ๓๕๕.

ส่วนในอุทาน^๑ ท่านกล่าวว่า ทรงพิจารณา ปฏิจสุมุบาท โดย
อนุโลมตลอดยามต้นแห่งราตรี โดยปฏิโลมตลอดยามที่ ๒ โดยอนุโลมและปฏิ-
โลมตลอดยามที่ ๓ คำนันท่านกล่าวหมายเอามนสิการที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
ให้เกิดขึ้นตลอดราตรี ด้วยทรงตั้งพระหฤทัยว่า พรุ่งนี้เราจักถูกจากอาสนะ
เพราะครบ ๗ วัน. จริงอยู่ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงพิจารณาส่วน
อันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ตลอดปฐมยาม และมัชฌิมยาม ด้วยอำนาจแห่งความทราบ
ชัดซึ่งปัจจัยการ และความบรรลุความสิ้นปัจจัย ซึ่งมีอานุภาพอันอุทานคาถา
๒ เบื้องต้นแสดงไว้ แต่ในที่นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพิจารณาอย่างนั้น
ในราตรีวันปาฏิบท. จริงอยู่ ในราตรีเพ็ญวิสาขมาส พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
ระลึกปุพเพนิวาสในปฐมยาม ทรงชำระทิพยจักขุในมัชฌิมยามทรงพิจารณา
ปฏิจสุมุบาทโดยอนุโลมและปฏิโลมในปัจฉิมยาม ทรงบรรลุความเป็นพระ
สัพพัญญูในขณะที่จะพึงกล่าวว่า อรุณจักขึ้นเดี๋ยวนี้. อรุณขึ้นในเวลาติดต่อกับ
เวลาที่ได้ทรงบรรลุความเป็นพระสัพพัญญูทีเดียว. แต่นั้นพระองค์ทรงปล่อย
วันนั้นให้ผ่านพ้นไปด้วยการนั่งขัดสมาธิจะนั้นแล แล้วทรงพิจารณาอย่างนั้น
เปล่งอุทานเหล่านั้น ในยามทั้ง ๓ แห่งราตรีวันปาฏิบทที่ถึงพร้อมแล้ว. พระผู้
มีพระภาคเจ้าทรงพิจารณาอย่างนั้นในราตรีวันปาฏิบท ให้ ๗ วันที่ท่านกล่าว
อย่างนี้ว่า ประทับนั่งด้วยบัลลังก์อันเดียว ที่โพธิรุกขมูลตลอด ๗ วัน. นั้น
ผ่านพ้นไปที่โพธิรุกขมูลนั้นแล ด้วยประการฉะนี้แล.

อรรถกถาโพธิกถา จบ

อชปาลนิโครธกถา

เรื่องพราหมณ์หูกษาคติ

[๔] ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงออกจากสมาธินั้น เสด็จจากควงไม้โพธิพฤกษ์เข้าไปยังคันทันไม้ชปาลนิโครธ แล้วประทับนั่งด้วย บัลลังก์เดียวเสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้ชปาลนิโครธตลอด ๗ วัน.

ครั้งนั้น พราหมณ์หูกษาคติคนหนึ่ง ได้ไปในพุทธสำนัก ครั้นถึง แล้วได้ทูลปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นผ่านการทูลปราศรัยพอให้เป็น ที่บันเทิง เป็นที่ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พราหมณ์ นั้นครั้นได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลคำนี้ แต่พระผู้มี พระภาคเจ้าว่า ท่านพระโคตม บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ด้วยเหตุเพียงเท่า ไรหนอ ก็แลธรรมเหล่าไหนทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรง เปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่าดังนี้.

พุทธอุทานคาถา

พราหมณ์ใดมีบาปกรรมอันลอยเสีย
แล้วไม่คิดว่าผู้อื่นว่า หีหี ไม่มีกิเลสดูจน่า
ฝาด มีตนสำรวมแล้ว ถึงที่สุดแห่งเวท มี
พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว พราหมณ์นั้นไม่มี
กิเลสเครื่องฟุ้ง ในอารมณฺ์ไหน ๆ ในโลก
ควรกล่าวถ้อยคำว่า ตนเป็นพราหมณ์โดย
ธรรม.

อชปาลนิโครธกถา จบ

อรรถกถาอชปาลนิโครธกถา

ในคำว่า อช โข ภควา ตสฺส สุตตาหสฺส อจฺจนฺตมฺหา
สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา โพรธฺกขมฺมฺลา, เยน อชปาลนิโครธฺ เทนุ-
สงฺกมิ นี ผู้ศึกษาพึงทราบวินิจฉัยดังนี้:-

พระผู้มีพระภาคเจ้าออกจากสมาธินั้นแล้ว เสด็จเข้าไปที่ต้นอชปาล-
นิโครธ จากโคนโพธิพฤกษ์ ในทันทีที่เดียวหาบิได้ เหมือนอย่างว่าในคำที่
พูดกันว่า ผู้นี้กินแล้วก็นอน จะได้มีคำอธิบายอย่างนี้ว่า เขาไม่ล้างมือ ไม่
บ้วนปาก ไม่ไปใกล้ที่นอน ไม่ทำการเจรจาปราศรัยอะไรบ้าง อย่างอื่น แล้ว
นอน หาบิได้ แต่ในคำนี้มีความหมายที่ผู้กล่าวแสดงดังนี้ว่า เขาอนภายหลัง
แต่การรับประทาน เขาไม่ได้นอนหาบิได้ ข้อนี้ฉันใด แม้ในคำนี้ ก็ฉันนั้น
จะได้คำอธิบายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าออกจากสมาธินั้นแล้ว เสด็จหลักไปใน
ทันทีที่เดียว หาบิได้ ที่แท้ในคำนี้ มีความหมายที่ท่านผู้กล่าวแสดงดังนี้ว่า
พระองค์เสด็จหลักไปภายหลังแต่การออก ไม่ได้เสด็จหลักไปหาบิได้.

ถามว่า ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่เสด็จหลักไปในต้นที่แล้ว ได้ทรงทำ
อะไรเล่า ?.

ตอบว่า ได้ทรงให้ ๓ สัปดาหฺ์แม่อื่นอีกผ่านพ้นไปในประเทศใกล้เคียง
โพธิพฤกษ์นั่นเอง.

ในข้อนี้ มีอนุปฺพุทฺธิกถาดังนี้:- ได้ยินว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ประทับนั่งด้วยการนั่งขัดสมาธิอันเดียว สัปดาหฺ์
๑ เทวดาบางพวกเกิดความเคลงใจขึ้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่เสด็จลุกขึ้น
ธรรมที่ทำความเป็นพระพุทธเจ้า แม่อื่น จะมีอีกละครมั่ง ? ลำดับนั้น พระ

ผู้มีพระภาคเจ้าออกจากสมาบัติในวันที่ ๘ ทรงทราบความเคลงใจของเหล่าเทวดา เพื่อตัดความเคลงใจจึงทรงเหาะขึ้นไปในอากาศ แสดงยมกปาฏิหาริย์กำจัดความเคลงใจของเหล่าเทวดาเหล่านั้นแล้ว ประทับยืนจ้องดูด้วยพระเนตรมิได้กระพริบ ซึ่งพระบังลังก์ และโพธิพฤกษ์ อันเป็นสถานที่บรรลุมผลแห่งพระบารมีที่ทรงสร้างมาตลอด ๔ อสงไขยยิ่งด้วยแสนกัลป์ ให้สัปดาห์ ๑ ผ่านพ้นไปทางด้านทิศอุดรเฉียงไปทางทิศปรายจिनน้อยหนึ่ง (ทิศอีสาน) แต่พระบัลลังก์ สถานที่นั้น ชื่ออนิมิสเจดีย์

ลำดับนั้น เสด็จจงกรม ณ รัตนจงกรมอันขวยยึดไปข้างหน้าและข้างหลังระหว่างพระบัลลังก์กับที่เสด็จประทับยืน (อนิมิสเจดีย์) สัปดาห์ ๑ ผ่านพ้นไป. สถานที่นั้น ชื่อรัตนจงกรมเจดีย์.

ต่อจากนั้น เทวดาทั้งหลายนิรมิตเรือนแก้วขึ้นทางด้านทิศประจิม พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จนั่งขัดสมาธิ ณ เรือนแก้วนั้น ทรงพิจารณาอภิธรรมปิฎกคือสมันตปิฎกาน ซึ่งมิมีขโมยไม่สิ้นสุดในอภิธรรมปิฎกนี้ โดยพิสดารให้สัปดาห์ ๑ ผ่านพ้นไป. สถานที่นั้น ชื่อรัตนฆรเจดีย์.

พระผู้มีพระภาคเจ้าให้ ๔ สัปดาห์ผ่านพ้นไป ในประเทศไกล่เคียงโพธิพฤกษ์นั่นเอง จึงในสัปดาห์คัมภีร์ ๕ เสด็จจากโคนโพธิพฤกษ์เข้าไปที่ต้นอชปาลนิโครธ ด้วยประการฉะนี้.

ได้ยินว่า คนเลี้ยงแพะไปนั่งที่ร่มเงาแห่งต้นนิโครธนั้น เพราะเหตุ
นั้น ต้นนิโครธจึงเกิดชื่อว่า อชปาลนิโครธ.

สองบทว่า สุตตาหิ วิมุตติสุขปฏิธัมมเวที มีความว่า เมื่อทรงพิจารณาธรรมอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธเมื่อนั้นนั่นแล ชื่อว่าประทับเสวยวิมุตติสุขต้นไม้นั้น อยู่ด้านทิศตะวันตกจากต้นโพธิ. ก็แลเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า

ประทับนั่งอย่างนั้นที่ต้นอชปาลนิโครธนี้ พราหมณ์คนหนึ่งได้มาทูลถามปัญหา
กะพระองค์. เพราะเหตุนี้ พระธรรมสังคากาจารย์จึงกล่าวคำว่า **อถ โข
อญฺจตโร** เป็นต้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **หุํ หุํ กชาติโก** มีความว่า ได้ยินว่า
พราหมณ์นั้น ชื่อทักขัมภกเถระ เทียวตว่า หีหิ ด้วยอำนาจความถือตัว และ
ด้วยอำนาจความโกรธ เพราะฉะนั้น เขาจึงเรียกแก่ว่า พราหมณ์หุํหุํกชาติ
บางอาจารย์ก็กล่าวว่า พราหมณ์หุํหุํกชาติบ้าง.

สองบทว่า **เอตมตฺถํ วิทิตฺวา** มีความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
ทราบใจความสำคัญแห่งคำที่แกกล่าวนั้น จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น.

เนื้อความแห่งอุทานนั้นว่า พราหมณ์ใด ชื่อว่าเป็นพราหมณ์
เพราะมีบาปกรรมอันลอยเสียแล้ว จึงได้เป็นผู้ประกอบด้วยบาปกรรมมีกิเลส
เป็นเครื่องชูผู้อื่นว่า หีหิ และกิเลสคุน้ำฝาดเป็นต้น เพราะคำที่มาถือว่า สิ่ง
ที่เห็นแล้วเป็นมงคล ปฏิญาณข้อที่ตนเป็นพราหมณ์ด้วยเหตุสักว่าชาติอย่างเดียว
หาไม่ได้ พราหมณ์นั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีบาปกรรมอันลอยเสียแล้ว เพราะเป็นผู้ลอบ
บาปกรรมเสีย ชื่อว่าผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องชูผู้อื่นว่า หีหิ เพราะมาละกิเลส
เป็นเครื่องชูผู้อื่นว่า หีหิ เสียได้ ชื่อว่าผู้ไม่มีกิเลสคุน้ำฝาด เพราะไม่มีกิเลส
คุน้ำฝาดมีรากจะเป็นต้น ชื่อว่ามีตนสำรวจแล้ว เพราะเป็นผู้มีจิตประกอบด้วย
ภวานานุโยค อนึ่ง ชื่อว่าผู้มีตนสำรวจแล้ว เพราะเป็นผู้มีจิตสำรวจแล้วด้วย
ศีลสังวร ชื่อว่าผู้จบเวทแล้ว เพราะเป็นผู้ถึงที่สุดด้วยเวททั้งหลาย กล่าวคือ
จตุมรรคญาณ หรือเพราะเป็นผู้เรียนจบไตรเพท ชื่อว่าผู้จบพรหมจรรย์แล้ว
เพราะพรหมจรรย์คือมรรค ๔ อันตนได้อยู่เสร็จแล้ว.

บาทพระคาถาว่า ฐมฺเมน โส พุรฺหมวาทํ วเทยฺย มีความว่า
กิเลสเครื่องฟุ้งขึ้น ๕ อย่างนี้ คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ ในเพราะ
อารมณ์น้อยหนึ่ง ก็ชื่อว่า แม้ในเพราะอารมณ์อย่างหนึ่ง ในโลกทั้งมวลไม่มีแก่
พราหมณ์ใด พราหมณ์นั้นโดยทางธรรม ควรกล่าววาทะนี้ว่า เราเป็นพราหมณ์.

เมฆที่เกิดขึ้นในเมื่อยังไม่ถึงฤดูฝน ชื่อว่า อกาลเมฆ ก็แลเมฆนี้เกิด
ขึ้นในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน.

บทว่า สตฺตาทฺหวทฺถลิกา มีความว่า เมื่ออกาลเมฆนั้นเกิดขึ้นแล้ว
ได้มีฝนตกพราตลอค ๗ วัน.

บทว่า สิตฺวาทฺทฺทฺทฺธิ มีความว่า ก็แลฝนตกพราตลอค ๗ วันนั้น
ได้ชื่อว่า ฝนเจือลมหนาว เพราะเป็นวันที่ลมหนาวเจือเม็ดฝนพัดวนไปโดย
รอบโกรกแล้ว.

อรรทกถาขปาณิโครชกถา จบ

มูจลินทกถา

เรื่องมูจลินทนาคราช

[๕] ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงออกจากสมาธินั้น
เสด็จจากควงไม้ขอชปาณิโครชเข้าไปยังต้นไม้มูจลินท์ แล้วประทับนั่งด้วย
บัลลังก์เดียวเสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้มูจลินท์ตลอด ๗ วัน

ครั้งนั้น เมฆใหญ่ในสมัยมิใช่ฤดูกาลตั้งขึ้นแล้ว ฝนตกพราตลอคด้วยลม
หนาว ตลอด ๗ วัน ครั้งนั้น มูจลินทนาคราชออกจากที่อยู่ของตนได้แวด
วงพระกายพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยขนด ๗ รอบ ได้แผ่พังพานใหญ่เหนือพระ-

เคียรสถิตอยู่ด้วยหวังใจว่า ความร้อน อย่าเบียดเบียนพระผู้มีพระภาคเจ้า
สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดก และสัตว์เลื้อยคลาน อย่าเบียดเบียนพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นล่วง ๗ วัน มุจจลินทนาคราชรู้ว่า อากาศปลอดโปร่ง
ปราศจากฝนแล้ว จึงคลายขนดจากพระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้า จำแลงรูป
ของตนเป็นเพศมาณพ ได้ยื่นประคองอุชฺฐลิตวามันสการพระผู้มีพระภาค
เจ้าทางเบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรง
เปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น ว่าดังนี้:-

พุทธุตทานกถา

ความสดเป็นสุขของบุคคลผู้สันโดษ

**มีธรรมปรากฏแล้ว เห็นอยู่ ความไม่พยายาท
คือความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขใน
โลก ความปราศจากกำหนด คือความล่วง
กามทั้งหลายเสียได้ เป็นสุขในโลก การกำ
จัดอัสมิมานะเสียได้นั้นแล เป็นสุขอย่างยิ่ง.**

มุจจลินทกถา จบ

อรรถกถามุจจลินทกถา

หลายบทว่า อโห มุจจลินโท นาคราชา มีความว่า พระยานาค
ผู้มีอำนาจใหญ่ เกิดขึ้นที่สระโบกณีกอสดันไม้จิกนั่นเอง.

หลายบทว่า สตุตถขตุ โภเลหิ ปริกขิปิตฺวา มีความว่า
เมื่อพระยานาคนั้นวงรอบพระกาย ด้วยชนด ๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่ปก
เบื้องบนพระเศียรอยู่อย่างนั้น ร่วมในแห่งวงขนคของพระยานาคนั้น มีประมาณ
เท่าห้องเรือนคลังในโลหปราสาท, เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงเป็น
เหมือนประทับนั่งในปราสาทอันอับลม มีประตุน้ำต่างปิด.

คำว่า มา ภควนฺตํ สิตํ เป็นต้น แสดงเหตุที่พระยานาคนั้น
ทำอย่างนั้น. จริงอยู่ พระยานาคนั้นได้ทำอย่างนั้น ก็ด้วยตั้งใจว่า หนวอย่า
ได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาคเจ้า. ร้อนอย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาคเจ้า
และสัมผัสเหลือบเป็นต้น อย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาคเจ้า อันที่จริง
เมื่อมีฝนตกพรำตลอด ๗ วัน ในที่นั้น ไม่มีความร้อนเลย. ถึงอย่างนั้น
ก็สมควรที่พระยานาคนั้นจะคิดอย่างนี้ว่า ถ้าผมจะหายไประหว่าง ๆ ความ
ร้อนคงจะมี แม้ความร้อนนั้นอย่าได้เบียดเบียนพระองค์เลย.

บทว่า วฑฺธํ ได้แก่ หายแล้ว อธิบายว่า เป็นของมีไกลเพราะหมด
เมฆ.

บทว่า วิคตฺวลาหํ ได้แก่ ปราศจากเมฆ.

บทว่า เทวํ ได้แก่ อากาศ.

บทว่า สกฺวณฺณํ ได้แก่ รูปของตน.

สองบทว่า สุโข วิเวโก มีความว่า อุปวิเวก กล่าวคือ นิพพาน เป็นสุข.

บทว่า ตุณฺณสุตฺต มีความว่า ผู้สันโดษด้วยความยินดีในจตุมรรคญาณ.

บทว่า สุตฺตมฺมสุตฺต ได้แก่ ผู้มีธรรมปรากฏแล้ว.

บทว่า ปสฺสโต มีความว่า ผู้เห็นอยู่ซึ่งวิเวกนั้น หรือธรรม อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งจะพึงเห็นได้ทั้งหมด ด้วยดวงตาคือญาณ ซึ่งได้บรรลุ ด้วยกำลังความเพียรของตน.

ความไม่เกรี้ยวกราดกัน ชื่อว่าความไม่เบียดเบียนกัน.

ธรรมเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งเมตตา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงด้วย บทว่า ความไม่เบียดเบียนนั้น.

สองบทว่า ปาณญเตสุ สญฺญโม มีความว่า และความสำรวม ในสัตว์ทั้งหลาย อธิบายว่า ความที่ไม่เบียดเบียนกัน เป็นความสุข.

ธรรมเป็นส่วนเบื้องต้น แห่งกรุณา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงด้วย บทว่า ความสำรมนั้น.

บาทคาถาว่า สุขา วิราจตา โสเก มีความว่า แม้ความปราศจาก กำหนด ก็จัดเป็นความสุข.

ถามว่า ความปราศจากกำหนดเป็นเช่นไร ?

ตอบว่า คือความล่วงกามทั้งหลายเสีย.

อธิบายว่า ความปราศจากกำหนดอันใด ที่ท่านเรียกว่าความล่วงกามทั้งหลายเสีย แม้ความปราศจากกำหนดอันนั้น ก็จัดเป็นความสุข. อนาคามิ-มรรค พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยบทว่า ความปราศจากกำหนดนั้น.

๑. สุต ศัพท์ในที่นี้ ท่านให้แปลว่า ปรากฏ. เช่นอ้างไว้ใน สุมงฺคลวิลาสินี ภาค ๑ หน้า ๓๗.

ส่วนพระอรหันต์ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยคำนี้ว่า ความกำจัด
อัสสมิมานะเสีย. จริงอยู่ พระอรหันต์ท่านกล่าวว่าเป็นความกำจัดด้วยระงับ
อัสสมิมานะ. ก็ขึ้นชื่อว่าสุขอื่นจากพระอรหันต์นี้ไม่มี เพราะเหตุนั้น พระผู้มี-
พระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ข้อนี้แต่เป็นสุขอย่างยิ่ง.

อรรคกถามุจจลินทกถา จบ

ราชายตนกถา

เรื่องตปุสสะภัลลิกะ ๒ พ้อคำ

[๖] ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงออกจากสมาธินั้น
แล้วเสด็จจากควงไม้มุจจลินท์ เข้าไปยังคันทไม้ราชายตนะ แล้วประทับนั่งด้วย
บัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้ราชายตนะ ตลอด ๗ วัน

ก็สมัยนั้น พ้อคำชื่อตปุสสะ ๑ ภัลลิกะ ๑ เดินทางไกลจากอุกกกลชนบท
ถึงตำบลนั้น ครั้นนั้น เทพดาผู้เป็นญาติสาโลหิตของตปุสสะภัลลิกะ ๒ พ้อคำ
ได้กล่าวคำนี้กะ ๒ พ้อค่านั้นว่า คุณก่อนท่านผู้นิรทุกข์ พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์นี้ แรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควงไม้ราชายตนะ ท่านทั้งสองจึงไป
บูชาพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ด้วยสัตตผง และ สัตตুক้อน การบูชาของท่าน
ทั้งสองนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ท่านทั้งหลายตลอดกาลนาน.

ครั้งนั้น พ้อคำชื่อตปุสสะ และภัลลิกะ ถือนัตตผงและสัตตুক้อนเข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วถวายบังคม ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
สองพ้อค่านั้นครั้งยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ครั้นแล้วได้ทูลคำนี้แก่

พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้พระภาคเจ้าจงทรงรับสัตตุง
สัตตูก่อนของข้าพระพุทธเจ้าทั้งสอง ซึ่งจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข
แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรง
ปริวิตกว่า พระตถาคตทั้งหลาย ไม่รับวัตถุด้วยมือ เราจะพึงรับสัตตุง และ
สัตตูก่อนด้วยอะไรหนอ.

ลำดับนั้น ท้าวมหाराชทั้ง ๔ องค์ ทรงทราบพรปริวิตกแห่งจิตของ
พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยใจของตนแล้ว เสด็จมาจาก ๔ ทิศ ทรงนำบาตรที่สำเร็จ
ด้วยศิลา ๔ ใบเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าจงทรงรับสัตตุงและสัตตูก่อนด้วยบาตรนี้ พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้บาตรสำเร็จด้วยศิลาน้ำใหม่เอี่ยม รับสัตตุง
และสัตตูก่อน แล้วเสวย.

ครั้งนั้น พ่อค้าตปุสสะและภัลลิกะ ได้ทูลคำนับแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองนี้ ขอลงพระผู้มีพระภาคเจ้าและ
และพระธรรมว่า เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้า
ทั้งสองว่าเป็นอุบายสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป.

กัณยาพานิชสองคนนั้น ได้เป็นอุบายสกกล่าวอ้าง ๒ รัตนะ เป็นชุดแรก
ในโลก.

อรรถกถาราชายตนกถา

บทว่า มุจฺจุลินฺทมูลา ได้แก่ จากโคนต้นไม้จิก ซึ่งทั้งอยู่ในแถบ
ทิศปรายจีนแต่มหาโพธิ์.

บทว่า ราชายตนํ มีความว่า เสด็จเข้าไปยังโคนไม้เกต ซึ่งตั้งอยู่
ด้านทิศทักษิณ.

ชื่อว่า เตน โข ปน สมเยน มีคำถามว่า โดยสมัยไหน ?

ตอบว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งด้วยการนั่งขัดสมาธิอย่างเดียวตลอด
๗ วันที่โคนต้นไม้เกต ท้าวสักกเทวราชทรงทราบ ว่า ต้องมีกิจเนื่องด้วยพระ
กระยาหาร จึงทรงน้อมถวายผลสมอเป็นพระโอสถ ในเวลาอรุณขึ้น ณ วันที่
ทรงออกจากสมาธิทีเดียว. พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยผลสมอพระโอสถนั้น พอ
เสวยเสร็จเท่านั้น ก็ได้มีกิจเนื่องด้วยพระสรีระ ท้าวสักกได้ถวายน้ำบ้วนพระ
โอษฐ์แล้ว. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบ้วนพระโอษฐ์แล้วประทับนั่งที่โคนต้นไม้
นั้นนั่นแล. เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งในเมื่ออรุณขึ้นแล้ว ด้วยประการ
อย่างนั้น. ก็โดยสมัยนั้นแล.

สองบทว่า ตปฺปสุตฺตมุลกา วาณิชา ได้แก่ พานิชสองพี่น้อง คือ
ตปฺปสสะ ๑ ภัลลิกะ ๑.

บทว่า อุกฺกถา ได้แก่ จากอุกกถชนบท.

สองบทว่า ตํ เทสํ มีความว่า สู่ประเทศเป็นที่เสด็จอยู่ของพระผู้มี
พระภาคเจ้า.

ถามว่า ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอยู่ในประเทศไหนเล่า ?

ตอบว่า ในมัชฌิมประเทศ. เพราะฉะนั้น ในคำนี้จึงมีเนื้อความดังนี้
สองพานิชนั้น เป็นผู้เดินทางไกล เพื่อไปยังมัชฌิมประเทศ.

สองบทว่า ฌาติสาโลหิตา เทวตา ได้แก่ เทวตาผู้เคยเป็นญาติ
ของสองพานิชนั้น.

สองบทว่า เอตทโวจ มีความว่า ได้ยินว่า เทวดานั้น ได้บันดาล
ให้เกวียนทั้งหมดของพานิชนั้นหยุด. ลำดับนั้น เขาทั้งสองมาใคร่ครวญดูว่า
นี่เป็นเหตุอะไรกัน ? จึงได้ทำพิธีกรรมแก่เทวดาผู้เป็นเจ้าทางทั้งหลาย. ในเวลา
ทำพิธีกรรมของเขา เทวดานั้นสำแดงกายให้เห็น ได้กล่าวคำนี้.

สองบทว่า มนุเณ จ มฐุปิณฑิกาย จ ได้แก่ ข้าวสัตตุดม และ
ข้าวสัตตูก้อน ปรงด้วยเนยใส่น้ำผึ้งและน้ำตาลเป็นต้น .

บทว่า ปฐิมาเนถ ได้แก่ จงบารุง.

สองบทว่า ตัม โว มีความว่า ความบารุงนั้น จักมีเพื่อประโยชน์เกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่ท่านทั้งหลายตลอดกาลนาน.

สองบทว่า ยัม อมฺหากัม มีความว่า การรับอันใดจะพึงมีเพื่อประโยชน์
เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่เหล่าข้าพระองค์ตลอดกาลนาน.

สองบทว่า ภควโต เอตทโหสิ มีความว่า ได้ยินว่า บาตรใดของ
พระองค์ได้มีในเวลาทรงประกอบความเพียร บาตรนั้นได้หายไปแต่เมื่อนาง
สุชาดามาทวายข้าวปายาส. เพราะเหตุนี้ พระองค์จึงได้ทรงมีพระรำพึงนี้
ว่า บาตรของเราไม่มี ก็แลพระตถาคตทั้งหลายของคัก่อน ๆ ไม่ทรงรับด้วย
พระหัตถ์เลย. เราจะมีรับข้าวสัตตุดมและข้าวสัตตูก้อนปรงน้ำผึ้งด้วยอะไรเล่า
หนอ ?

บทว่า **ปริวตกมฺมณาย** มีความว่า กระษاهرที่นางสุชาดา ถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าในกาลก่อนแต่เนี้ ยังคงอยู่ด้วยอำนาจที่หล่อเลี้ยง โอชะไว้ ความหิว ความกระหาย ความเป็นผู้มีกายอดโรยหาได้มีไม่ ตลอด กาลเท่านี้ ก็บัดนี้พระราพึงโดยนัยเป็นต้นว่า **นโฆ ตถาคตา** ได้เกิดขึ้น ก็ เพราะพระองค์ใคร่จะทรงรับพระกระษاهر ทราบพระราพึงในพระหฤทัยของ พระผู้มีพระภาคเจ้าซึ่งเกิดขึ้นอย่างนั้นด้วยใจของตน.

บทว่า **จตุทฺทิสา** คือจาก ๔ ทิศ.

สองบทว่า **เสถมเย ปตุเต** ได้แก่ บาตรที่แล้ด้วยศิลามีพรรณ กล้ายถั่วเขียว. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับบาตรนแล. คำว่าบาตรแล้ด้วย ศิลา ท่านกล่าวหมายเอาบาตรเหล่านี้. ก็ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ได้น้อมถวาย บาตรแล้ด้วยแก้วอินทนิล ก่อน. พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงรับบาตรเหล่านั้น. ลำดับนั้นจึงน้อมถวายบาตรแล้ด้วยศิลา มีพรรณดังถั่วเขียวทั้ง ๔ บาตรนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงรับทั้ง ๔ บาตรเพื่อต้องการจะรักษาความเลื่อมใสของ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น ไม่ใช่เพราะความมักมาก. ก็แลครั้นทรงรับแล้ ได้ ทรงอธิษฐานบาตรทั้ง ๔ ให้เป็นบาตรเดียว ผลบุญแห่งท้าวเธอทั้ง ๔ ได้เป็น เช่นเดียวกัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับข้าวสัตตคุณและข้าวสัตตुक่อนปรุ้งน้ำผึ้ง ด้วยบาตรศิลามีค่ามาก ที่ทรงอธิษฐานให้เป็นบาตรเดียวด้วยประการฉะนี้.

บทว่า **ปจฺจุกฺเข** คือ มีค่ามาก อธิบายว่า แต่ละบาตรมีค่ามาก.

อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **ปจฺจุกฺเข** ได้แก่ ใหม่เอี่ยม คือ เพิ่งระบมเสร็จ ความว่า เกิดในขณะนั้น. เขาชื่อว่ามิวาจาสอง เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า ได้ เป็นผู้มีวาจาสอง. อีกอย่างหนึ่ง ความว่าสองพานิชนั้น ถึงความเป็นอุบายสก

๑. มีพรรณเขียวเลื่อมประภัสสร ดังแสงปีกแมลงทับ ในคำหรับไสยศาสตร์ชื่อว่าแก้วมรกต.

ด้วยวาจาสอง. สองพานิชนั้นครั้งประกาศความเป็นอุบายสกอย่างนั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ที่นี้ ตั้งแต่วันนี้ไป ข้าพระองค์พึงทำการอภิวาทและยืนรับใครเล่า พระเจ้าข้า ? พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอุบพระเสียร. พระเกศาติดพระหัตถ์ ได้ประทานพระเกศาเหล่านั้น แก่เขาทั้งสอง ด้วยตรัสว่าท่านจงรักษาผมเหล่านี้ไว้. สองพานิชนั้น ได้พระเกศาตุรารวกะได้อภิเษกด้วยอมตธรรม รื่นเริงยินดีถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วหลีกไป.

อรรถกถาราชยตนกถา จบ

อัปโปสตุกกถา

เรื่องความขวนขวายน้อย

[๗] ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงออกจากสมาธินั้น แล้วเสด็จจากควงไม้ราชายตนะ เข้าไปยังคันทไม้ชบาลนิโครธ ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ ณ ควงไม้ชบาลนิโครธนั้น และพระองค์เสด็จไปในที่สงัดหลีกเร้นอยู่ ได้มีพระปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ เป็นคุณอันลึกเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต ไม่หยั่งลงสู่ความตริก ละเอียดเป็นวิสัยที่บัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง ส่วนหมู่สัตว์นี้เริงรมย์ด้วยอาลัยยินดีในอาลัย ชื่นชมในอาลัย ฐานะคือความที่อวิชาเป็นปัจจัยแห่งสังขารเป็นต้นนี้ เป็นสภาพอาศัยปัจจัยเกิดขั้นนี้ อันหมู่สัตว์ผู้เริงรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย. ชื่นชมในอาลัยเห็นได้ยาก แม้ฐานะคือธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สละคืนอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นค้นหา เป็นที่สิ้นกำหนด เป็นที่ดับสนิท หากเลศเครื่องร้อยรัดมิได้ นี่ก็แสนยากที่จะเห็นได้ ก็ถ้าเราจะพึงแสดงธรรม

สัตว์เหล่าอื่นก็จะไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรา ข้อนั้น จะพึงเป็นความเหน็ด
เหนื่อยเปล่าแก่เรา จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา.

อนึ่ง อนันจริยกาลาเหล่านี้ ที่ไม่เคยได้สดับ ในกาลก่อน ปราภฏแก่
พระผู้มีพระภาคเจ้า ว่าดังนี้:-

อนันจริยกาลา

บัดนี้ เรายังไม่ควรจะประกาศธรรม
ที่เราได้บรรลุแล้วโดยยาก เพราะธรรมนี้อัน
สัตว์ผู้อันราคะและโทสะครอบงำแล้วไม่ตรัส
รู้ได้ง่าย สัตว์ผู้อันราคะย่อมแล้วถูกกอง
อวิชชาหุ้มห่อแล้ว จักไม่เห็นธรรมอันละ-
เอียดลึกซึ้ง ยากที่จะเห็น ละเอียดยิ่ง อัน
จะยังสัตว์ให้ถึงธรรมที่ทวนกระแส คือพระ
นิพพาน.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพิจารณาเห็นอยู่ ดังนี้ พระทัยก็น้อมไป
เพื่อความชวนชวนน้อย ไม่น้อมไปเพื่อทรงแสดงธรรม.

พรหมยาจนกถา

เรื่องพรหมทูลอารธนา

[๘] ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมทราบพระปริวิตกแห่งจิตของพระผู้-
มีพระภาคเจ้าด้วยใจของตนแล้วเกิดความปริวิตกว่า ชาวเราผู้เจริญ โลกจักฉิบ
หายหนอ โลกจักวินาศหนอ เพราะตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงน้อม
พระทัยไปเพื่อความชวนชวนน้อย ไม่ทรงน้อมพระทัยไปเพื่อทรงแสดงธรรม.

ลำดับนั้น ท้าวสหบดีพรหมได้หายไปในพรหมโลก มาปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า อุบลบุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้ แขนที่เหยียดฉะนั้น กรันแล้วห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าอุกษณมณฑลเบื้องขวา ลงบนแผ่นดิน ประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วได้ทูลคำนี้แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดทรงแสดงธรรม ขอพระสุคตได้โปรดทรงแสดงธรรม เพราะสัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธุลีในจักษุ น้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี.

ท้าวสหบดีพรหมได้กราบทูลดังนี้แล้ว จึงกราบทูลเป็นประพันธคาถา ต่อไปว่า:-

พรหมนิคนคาถา

เมื่อก่อนธรรมไม่บริสุทธิ์อันคนมี

มลทินทั้งหลาย คิดแล้วได้ปรากฏในมคฺชน-
บท ขอพระองค์ได้โปรดทรงเปิดประตูแห่ง
อมตธรรมนี้ ขอสัตว์ทั้งหลายจงฟังธรรมที่
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หมดมลทินตรัสรู้
แล้วตามลำดับ เปรียบเหมือนบุษมีจักขุยื่น
อยู่บนยอดภูเขา ซึ่งล้วนแล้วด้วยศิลา ฟัง
เห็นชุมชนได้โดยรอบจันใด ข้าแต่พระองค์
ผู้มีปัญญาดี มีพระปัญญาจักรอบคอบ ขอ
พระองค์ผู้ปราศจากความโศกจงเสด็จขึ้น สู
ปราสาท อันสำเร็จด้วยธรรม แล้วทรง

พิจารณาชุมชนผู้เคลื่อนกล่นด้วยความโศก
ผู้อันชาติและชราครอบงำแล้ว มีอุปมัยฉัน
นั้นเกิด ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ทรง
ชนะสงคราม ผู้นำหมู่ทหารนี้มิได้ ขอพระ-
องค์จงทรงอุทสาหะเที่ยวไปในโลกเกิด ขอ
พระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดแสดงธรรมเพราะ
สัตว์ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี.

ทรงพิจารณาสัตว์โลกเปรียบด้วยดอกบัว

[๕] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบคำทูลอาราธนาของ
พรหมและทรงอาศัยความกรุณาในหมู่สัตว์ จึงทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ
เมื่อตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายที่มีรูปสีคือกิเลสใน
จักขุน้อยก็มี ที่มีรูปสีคือกิเลสในจักขุมากก็มี ที่มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี ที่มีอินทรีย์
อ่อนก็มี ที่มีอาการดีก็มี ที่มีอาการทรามก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี ที่จะสอน
ให้รู้ได้ยากก็มี ที่มีปรกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยอยู่ก็มี.

มีอุปมาเหมือนดอกอุบลในกออุบล ดอกปทุมในกอปทุม หรือดอก
บุณฑริกในกอบุณฑริก ที่เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ งอกงามแล้วในน้ำ
บางเหล่ายังจมในน้ำ อันน้ำเลี้ยวไว้ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่
พ้นน้ำ อันน้ำไม่คิดแล้ว

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นสัตว์
ทั้งหลาย บางพวกมีรูปสีคือกิเลสในจักขุน้อย บางพวกมีรูปสีคือกิเลสในจักขุมาก
บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวก

มีอาการทรม บางพวกสอนให้รู้ได้ง่าย บางพวกสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมี
ปรกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยอยู่ จันนั้นเหมือนกัน ครั้นแล้วได้
ตรัสถามตอบท้าวสหัมบดีพรหมว่า ดังนี้:-

เราเปิดประตูมตะแก่ท่านแล้ว สัตว์

เหล่าใดจะฟัง จงปล่อยศรัทธามาเถิด ดูก่อน

พรหม เพราะเรามีความสำคัญในความล้า-

บาก จงไม่แสดงธรรมที่เราคล่องแคล่ว

ประณีต ในหมู่มนุษย์.

ครั้นท้าวสหัมบดีพรหมทราบว่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทาน
โอกาสเพื่อจะแสดงธรรมแล้ว จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าทำประทักษิณ
แล้ว อันตรธานไปในที่นั้นแล.

พรหมยาจนกถา จบ

อรรถกถาพรหมยาจนกถา

ครั้งนั้นแล พอล่วงเจ็ดวัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงออกจากสมานนั้น
เสร็จกิจทั้งปวงมีประการดังกล่าวแล้วนั้นแล ออกจากโคนต้นไม้เกต เสด็จเข้า
ไปยังต้นอชปาลนิโครธแม้อีก.

สองบทว่า ปรีวิตกโก อุทปาติ มีความว่า ความรำพึงแห่งใจนี้
ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงพระพุดกันมาเป็นอาจิณเกิดขึ้นแต่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าผู้พอประทับนั่งที่โคนต้นอชปาลนิโครธนั้นเท่านั้น.

ถามว่า ก็เพราะเหตุไร ความรำพึงแห่งใจนี้ จึงเกิดขึ้นแก่พระพุทธรูปเจ้าทุกพระองค์ ?

ตอบว่า เพราะทรงพิจารณาชื่อที่พระธรรมเป็นคุณใหญ่ เป็นคุณเลิศ ลอย เป็นของหนัก และเพราะเป็นผู้ใคร่จะทรงแสดงตามคำที่พรหมทูลวิงวอน.

จริงอยู่ พระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายย่อมทรงทราบว่ เมื่อพระองค์ทรงรำพึงอย่างนั้น พรหมจักมาทูลเชิญแสดงธรรม ที่นั้น สัตว์ทั้งหลายจักให้เกิดความเคารพในธรรม เพราะว่า โลกสันนิวาสเคารพพรหม. ความรำพึงนี้ เกิดขึ้นเพราะเหตุ ๒ ประการนี้ ด้วยประการฉะนี้แล.

บรรดาบทเหล่านั้น หลายบทว่า อธิคโต โข มयाยํ คตฺตวํ
อธิคโต โข เม อयํ ความว่า ธรรมนี้ อันเราบรรลุแล้วแล.

บทว่า อาลยรามา มีความว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมพัวพันในกามคุณ ๕ อย่าง เพราะเหตุนี้ กามคุณ ๕ เหล่านี้ ท่านจึงเรียกว่า อาลัย หมู่สัตว์ย่อมรั้นรมย์ด้วยกามคุณเป็นที่พัวพันเหล่านั้น เหตุนี้ จึงชื่อว่า ผู้รั้นรมย์ด้วยอาลัย. หมู่สัตว์ยินดีแล้วในกามคุณเป็นที่พัวพันทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้ยินดีในอาลัย. หมู่สัตว์เพลินด้วยดีในกามคุณเป็นที่พัวพันทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้เพลินในอาลัย.

บทว่า ยทิทํ เป็นนิบาต ความแห่งบทว่า ยทิทํ นั้น หมายถึงอาฐานะ พึงเห็นอย่างนี้ว่า ยํ อิทํ หมายถึงปฏิบัติสมุปปาต พึงเห็นอย่างนี้ว่า โย อयํ .

บทว่า อิทปฺปจฺยตาปฺปฏิสุมฺปาโท มีอรรถวิเคราะห์ว่าธรรมเหล่านี้ เป็นปัจจัยแห่งธรรมเหล่านี้ ชื่อ อิทปฺปจฺยตา อิทปฺปจฺยตา นั้น ชื่อว่า อิทปฺปจฺยตา ธรรมเหล่านี้ เป็นปัจจัยแห่งธรรมเหล่านี้ เป็นธรรม

อาศัยกันเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยแห่งธรรมเหล่านี้ เป็นธรรมอาศัยกันเกิดขึ้น.

ชื่อว่า โส มมสุตฺตํ กิลมโธ มีความว่า ขึ้นชื่อว่าเทศนาแก่เหล่าชนผู้ไม่รู้ ฟังเป็นยาความเหน็ดเหนื่อยแก่เรา ฟังเป็นความลำบากแก่เรา.

บทว่า ภควนฺตํ แปลว่า แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

บทว่า อนนฺจฺจริยา ได้แก่ ที่เป็นอสังขรย์นักษณา.

บทว่า ปฏิภํ ฐ มีความว่า ได้เป็นอารมณ์แห่งญาณกล่าวคือปฏิภาณ คือถึงความเป็นคาถาอันพระองค์พึงรำพึง. ห อักษรใน บทว่า หลํ นี้ สักว่าเป็นนิบาต ความว่า ไม่ควร.

บทว่า ปกาสิตุํ ได้แก่ เพื่อแสดง. มีคำอธิบายว่า บัดนี้ไม่ควรแสดงธรรมที่เราบรรลुได้โดยยากนี้.

บาทภาลาว่า นาย ฐมโธ สุตมฺพุทฺโธ มีความว่า ธรรมนี้ทำได้ง่าย ๆ เพื่อจะตรัสรู้หามิได้ อธิบายว่า การที่จะรู้มิใช่ทำได้ง่าย ๆ.

บทว่า ปฏิโสตกามี มีความว่า ให้ถึงนิพพานที่ท่านเรียกว่าธรรมอันทวนกระแส.

บทว่า รากุรตฺตา มีความว่า สัตว์ทั้งหลาย ผู้อันเครื่องข้อมคือกาม เครื่องข้อมคือภพ และเครื่องข้อมคือทิฏฐิข้อม (ใจ) แล้ว.

บทว่า น ทกฺขณฺติ ได้แก่ ข้อมไม่เห็น.

สองบทว่า ตโมกฺขณฺเรน อาวุธฺยา มีความว่า ผู้อันกองแห่งอวิชชาปกคลุมไว้แล้ว.

๑ แปลเอาความตามนัยฎีกา สารตฺถทีปนี ภาค ๑ หน้า ๕๓๐ ซึ่งแก้ไว้ว่า อนนฺจฺจริยาติ สวน-

กาลเ อุปฺปรี วิมฺหกราคี อตุโธ.

บทว่า อปโปสฺสูกฺกตย มีความว่า เพื่อความเป็นผู้ไม่ประสงค์จะ
แสดง เพราะคำที่เป็นผู้ปราศจากความขวนขวาย.

บทว่า ยตุรฺ หิ นาม มีความว่า ในโลกชื่อใด.

บทว่า ภควโต ปุรโต ปาตุรโหติ มีความว่า ท้าวสหัมบดีพรหม
ได้พามหาพรหมทั้งหลาย ในหมื่นจักรวาล มาปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระผู้มี
พระภาคเจ้า เพื่อทูลวิงวอน ให้ทรงแสดงธรรม.

บทว่า อปฺปรชฺชาติกา มีอรรถวิเคราะห์ว่า ชูลี คือ รากะ โทสะ
โมหะ น้อย ในจกฺขุ ที่แล้วด้วยปัญญา เป็นปกติแห่งตนของสัตว์เหล่านี้ เหตุ
นั้นสัตว์เหล่านี้ ชื่อผู้มีชาติแห่งสัตว์ผู้มีชูลีน้อยในจกฺขุ.

บทว่า ภวิสฺสณฺติ ฆมฺมสฺส ได้แก่ ธรรมคือสัจจะ ๔.

บทว่า อญฺญาตาโร ได้แก่ ผู้ตรัสรู้.

บทว่า ปาตุรโหติ ได้แก่ มีปรากฏ.

สองบทว่า สมเลหิ จินฺตฺโต มีความว่า อันครุทั้งหกผู้มีมลทินมี
รากะเป็นต้น คิดแล้ว.

บทว่า อปาปุเรตฺติ มีความว่า ของเปิดประตูนั้น.

สองบทว่า อมตสฺส ทวาริ มีความว่า อริยมรรคเป็นประตู แห่ง
นิพพานซึ่งเป็นธรรมไม่ตาย.

บาทพระคาถาว่า สฺถนฺนตฺถ ฆมฺมํ วิมเลนนานุพุทฺธํ มีความว่า สัตว์
เหล่านี้จึงพึงธรรมคือสัจจะ ๔ ที่พระสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ปราศจากมลทิน
เพราะไม่มีมลทินมีรากะเป็นต้น ตรัสรู้สมควรแล้ว.

บาทพระคาถาว่า เสเล ยถา ปพฺพตฺตมฺหุณฺณิฏฺฐิตํ มีความ
ว่า เหมือนอย่างว่า บุรุษผู้มีดวงตานั่น ยืนบนยอดภูเขาซึ่งล้วนแล้วด้วยศิลา

เป็นเทือกเดียวกัน จะพึงเห็นประชุมชนได้รอบด้านฉันใด. ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีเมธาดี คือผู้มีปัญญาดี ผู้มีพระจักรครอบด้วยพระสัพพัญญุตญาณ แม้พระองค์เสด็จขึ้นสู่ปราสาท ซึ่งแล้วด้วยธรรม คือ ล้วนด้วยพระปัญญา พระองค์เองปราศจากความโศกแล้ว ของทรงแลดู คือทรงพิจารณาประชุมชน ผู้คับคั่งด้วยความโศก ถูกความเกิดและความแก่ครอบงำแล้ว ฉะนั้นเกิด. ท้าวสหัมบดีพรหมเมื่อจะทรงวิงวอนให้พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จจาริกไปเพื่อ ทรงแสดงธรรม จึงทูลว่า ของงเสด็จถูกขึ้นเกิด.

พึงทราบวินิจฉัยในบทว่า วีร เป็นต้น ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า มีพระนามว่า วีระ เพราะทรงมีความเพียร ทรงพระนามว่า วิชิตสงคาม เพราะ ทรงชำระเทวบุตรมาร มัจฉมาร กิเลสมาร และอกิสังขมาร ทรงพระนาม ว่า สัตถวาทะ เพราะทรงสามารถช่วยหมู่สัตว์ให้พ้นจากกันดารมีชาติกันดาร เป็นต้น ทรงพระนามว่า ผู้ไม่มีหนี้ เพราะไม่มีหนี้ คือ กามฉันท.

บทว่า อชฺเณสน ได้แก่ คำวิงวอน.

บทว่า พุทธจกฺขุนา คือ ด้วยอินทริยปโรปริยัตติญาณ และอาสย-
นุสยญาณ. จริงอยู่ คำว่า พุทธจักขุ เป็นชื่อแห่งพระญาณ ๒ อย่างนี้.

บทว่า อปฺปริชฺขุเข เป็นต้น มีความว่า ฐลิมิระจะเป็นต้น โนปัญญา-
จักขุของสัตว์เหล่าใดมีน้อย สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีฐลีนจักขุน้อย. ของสัตว์
เหล่าใดมีมาก สัตว์เหล่านั้น ชื่อว่าผู้มีฐลีนจักขุมาก. อินทริยมีศรัทธาเป็นต้น
ของสัตว์เหล่าใดกล้า สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีอินทริยกล้า, ของสัตว์เหล่าใดอ่อน
สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีอินทริยอ่อน. อาการมีศรัทธาเป็นต้น ของสัตว์เหล่าใดดี
สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีอาการดี, ของสัตว์เหล่าใดไม่ดี สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มี

อาการชั่ว. สัตว์เหล่าใด กำหนดเหตุที่ท่านกล่าวได้ คือเป็นผู้ที่สามารถจะ
รู้ได้โดยง่าย สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้ที่พึงสอนให้รู้ได้โดยง่าย. สัตว์เหล่าใด
ไม่เป็นเช่นนั้น สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้ที่พึงสอนให้รู้โดยยาก. สัตว์เหล่าใด
เห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย สัตว์เหล่านั้น ชื่อผู้มีปกติเห็นปรโลกและ
โทษโดยความเป็นภัย.

บทว่า อุปฺปลินฺน ได้แก่ ในกอบล. แม้ในบทนอกจากนี้ ก็นัย
นี้เหมือนกัน.

บทว่า อนุโตนิมุคฺโปสนิ ได้แก่ ดอกบัวที่ยังจมอยู่ภายในน้ำ อัน
น้ำเลี้ยงไว้.

บทว่า สโมทกฺกุจฺตานิ ได้แก่ ดอกบัวที่ทั้งอยู่เสมอน้ำ.

หลายบทว่า อุกกํ อจฺจุคฺคมฺม ติฏฺฐนฺติ ได้แก่ ตั้งอยู่พ้นน้ำ.

บทว่า อปรุตา ได้แก่ เปิดแล้ว.

สองบทว่า อมตฺตส ทฺวารา ได้แก่ อริยมรรค. จริ่งอยู่ อริย-
มรรคนั้น เป็นประตูแห่งพระนิพพาน กล่าวคือ อมตธรรม.

สองบทว่า ปมุญฺจนฺตุ สทฺธํ มีความว่า ชนทั้งปวงจงปล่อย คือ
จงสละความเชื่อของตน. ในสองบทข้างท้าย มีเนื้อความดั่งนี้เอง เพราะว่า
เราเป็นผู้มีความสำคัญว่าจะต้องลำบากกายวาจา จึงไม่ได้แสดงธรรมที่อุดม
ประณีตนี้ แม้ที่เป็นไปดีแล้วคล่องสำหรับคนในหมู่มนุษย์ คือ ในเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย.

พุทธประวัติทักขณ

[๑๐] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงดำริว่า เราจะพึงแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน ครั้นแล้วทรงพระดำริต่อไปว่าอาฬารดาบสกาลามโคตรนี้แล เป็นผู้ฉลาด เฉียบแหลม มีปัญญา มีธุลีคือกิเลสในจักษุน้อยเป็นปรกติมานาน ถ้ากระไร เราพึงแสดงธรรมแก่อาฬารดาบสกาลามโคตรก่อน เธอจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน ที่นั่น เทพดาอันตรธานมากราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า อาฬารดาบสกาลามโคตร สิ้นชีพได้ ๗ วันแล้ว พระพุทธเจ้าข้า แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงทราบ ว่า อาฬารดาบสกาลามโคตรสิ้นชีพได้ ๗ วันแล้ว จึงทรงพระดำริว่าอาฬารดาบสกาลามโคตรเป็นผู้มีความเลื่อมใหญ่ เพราะถ้าเธอได้ฟังธรรมนี้จะพึงรู้ทั่วถึงได้ฉับพลัน.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน ครั้นแล้วทรงพระดำริต่อไปว่าอุทกดาบสรามบุตรนี้แลเป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา มีธุลีคือกิเลสในจักษุน้อยเป็นปรกติมานาน ถ้ากระไร เราพึงแสดงธรรมแก่อุทกดาบสรามบุตรก่อนเธอจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน ที่นั่น เทพดาอันตรธานมากราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า อุทกดาบสรามบุตรสิ้นชีพเสียเวลานี้แล้ว พระพุทธเจ้าข้า แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงทราบ ว่า อุทกดาบสรามบุตรสิ้นชีพเสียเวลานี้แล้ว จึงทรงพระดำริว่าอุทกดาบสรามบุตรนี้ เป็นผู้มีความเลื่อมใหญ่ เพราะถ้าเธอได้ฟังธรรมนี้ จะพึงรู้ทั่วถึงได้ฉับพลัน.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน ครั้นแล้วทรงพระดำริต่อไปว่าภิกษุปัญจวัคคีย์มีอุปการะแก่เรามาก ได้บำรุงเราผู้ตั้งหน้าบำเพ็ญเพียรอยู่ ถ้ากระไรเราพึงแสดงธรรมแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ก่อน ครั้นแล้วได้ทรงพระดำริต่อไปว่า บัดนี้ภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ที่ไหนหนอ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงเห็นภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี ด้วยทิพพจักขุอันบริสุทธิ ล่วงจักขุมนุษย์ ครั้งพระองค์ประทับอยู่ ณ อุรุเวลาประเทศตามควรแก่พุทธาภิรมย์แล้ว เสด็จจาริกไปทางพระนครพาราณสี.

เรื่องอุปกาชีวก

[๑] อาชีวกชื่ออุปกะได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดำเนินทางไกลระหว่างแม่น้ำคยาและไม้โพธิพฤกษ์ ครั้นแล้วได้ทูลคำนับแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า คุณก่อนอาวุโส อินทริย์ของท่านส่องไสยงันนัก ศิวพรรณของท่านบริสุทธิ ผุดผ่อง คุณก่อนอาวุโส ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบธรรมของใคร เมื่ออุปกาชีวกกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถาตอบ อุปกาชีวกว่าดังนี้:-

เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้
ธรรมทั้งปวงอันต้นหาและทิณฺฐิ ไม่ฉาบทา
แล้วในธรรมทั้งปวง ละธรรมเป็นไปในภุมิ
สถานได้หมด พ้นแล้วเพราะความสิ้นไปแห่ง
ต้นหา เราตรัสรู้ยิ่งเองแล้วจะพึงอ้างใครเล่า
อาจารย์ของเราไม่มี คนเช่นเราก็ไม่มี บุคคล

เสมอเหมือนเราก็ไม่มี ในโลกกับทั้งเทวโลก
เพราะเราเป็นพระอรหันต์ในโลกเราเป็น
ศาสดาหาศาสดาอื่นยิ่งกว่ามิได้ เราผู้เดียว
เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ เราเป็นผู้เ็นใจ ดับ
กิเลสได้แล้ว เราจะไปเมืองโนแคว้นกาสิ เพื่อ
ประกาศธรรมจักรให้เป็นไป เราจะตักลง
อมตะในโลกอันมีด เพื่อให้สัตว์ได้ธรรมจักขุ.

อุปกาศิกทูลว่า คุณ่อนอาวุโส ท่านปฏิญาณโดยประการใด ท่านควร
เป็นผู้ชนะหาที่สุดมิได้ โดยประการนั้น.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บุคคลเหล่าใดถึงความสิ้นอาสวะแล้ว
บุคคลเหล่านั้นเชื่อว่าเป็นผู้ชนะเช่นเรา คุณ่อนอุปกะ เราชนะธรรมอันลามกแล้ว
เพราะฉะนั้นเราจึงเชื่อว่าเป็นผู้ชนะ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว อุปกาศิกทูลว่า พึงเป็นผู้
ชนะเถิดท่านผู้มีอายุดังนี้แล้ว ก็มึศีรษะลงแล้วแยกทางหลีกไป.

เรื่องอุปกาศิก จบ

เรื่องพระปัญจวัคคีย์

[๑๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกโดยลำดับ ถึงป่า
อิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี เสด็จเข้าไปทางสำนักพระปัญจวัคคีย์
พระปัญจวัคคีย์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาแต่ไกล แล้วได้นัดหมายกัน
และกันว่า ท่านทั้งหลาย พระสมณะโคตมนี้เป็นผู้มีก้มาก คลายความเพียร

เวียนนาเพื่อความเป็นคนมักมาก กำลังเสด็จมา พวกเราไม่พึงอภิวาท ไม่พึง
ลุกขึ้นต้อนรับพระองค์ ไม่พึงรับบาตรจีวรของพระองค์ แต่พึงวางอาสนะไว้
ถ้าพระองค์ปรารณาก็จักประทับนั่ง ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปถึง
พระปัญจวัคคีย์ พระปัญจวัคคีย์นั้นไม่ตั้งอยู่ในกติกาสภาของตน ต่างลุกขึ้นต้อนรับ
พระผู้มีพระภาคเจ้า รูปหนึ่งรับบาตรจีวรของพระผู้มีพระภาคเจ้า รูปหนึ่งปู
อาสนะ, รูปหนึ่งจัดหาน้ำล้างพระบาท, รูปหนึ่งจัดตั้งตั้งรองพระบาท, รูปหนึ่ง
นำกระเบื้องเช็ดพระบาทเข้าไปถวาย พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งบนอาสนะที่
พระปัญจวัคคีย์จัดถวาย แล้วทรงล้างพระบาท ฝ่ายพระปัญจวัคคีย์เรียกพระผู้มี
พระภาคเจ้าโดยระบุนพระนาม และใช้คำว่า อาวุโสเมื่อพระปัญจวัคคีย์กล่าว
อย่างนั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสห้ามพระปัญจวัคคีย์ว่า คุณก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย พวกเธออย่าเรียกตถาคตโดยระบุนชื่อ และอย่าใช้คำว่า อาวุโส คุณ
ก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจง
เงี้ยโศตสดับ เราได้บรรลุอมตรรรณแล้ว เราจะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวก
เธอปฏิบัติอยู่ตามที่เราสั่งสอนแล้ว ไม่ช้าสักเท่าไร จักทำให้แจ้งซึ่งคุณอันยอดเยี่ยม
อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรทั้งหลาย ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว พระปัญจวัคคีย์พุดทูลค้ำนพระ-
ผู้มีพระภาคเจ้าว่า อาวุโสโคตม แม้ด้วยจริยานั้น แม้ด้วยปฏิบัติทานนั้น แม้
ด้วยทุกกรกิริยานั้น พระองค์ก็ยังไม่ได้รับบรรลุตริมนุสสรณอันเป็นความรู้
ความเห็นพิเศษอย่างประเสริฐ อย่างสามารถ ก็บัดนี้ พระองค์เป็นผู้มักมาก
กลายความเพียรเวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก ไฉนจักบรรลุตริมนุสสร
ณ อันเป็นความรู้ความเห็นพิเศษอย่างประเสริฐ อย่างสามารถได้เล่า.

เมื่อพระปัญจวัคคีย์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตไม่ใช่เป็นคนมักมาก ไม่ได้เป็นคนคลายความเพียร
ไม่ได้เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์
ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเจียโศตสัคค เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว เรา
จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอปฏิบัติอยู่ตามที่เราสั่งสอนแล้ว ไม่ช้าสัก
เท่าไร จักทำให้แจ้งซึ่งคุณอันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่
กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วย
ปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่.

แม้ครั้งที่สอง พระปัญจวัคคีย์ได้ทูลค้ำพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า...

แม้ครั้งที่สอง พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ตรัสว่า...

แม้ครั้งที่สาม พระปัญจวัคคีย์ได้ทูลค้ำพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า อาวุโส-
โคดมแม้ด้วยจริยานัน แม้ด้วยปฏิบัติทานัน แม้ด้วยทุกกรกิริยานัน พระองค์ก็ยัง
ไม่ได้บรรลุอุตตริมนุสสธรรม อันเป็นความรู้ความเห็นพิเศษอย่างประเสริฐ
อย่างสามารถ ก็บัดนี้พระองค์เป็นผู้มักมาก คลายความเพียร เวียนมาเพื่อ
ความเป็นคนมักมาก ไฉนจักบรรลุอุตตริมนุสสธรรม อันเป็นความรู้ความ
เห็นพิเศษอย่างประเสริฐ อย่างสามารถได้เล่า.

เมื่อพระปัญจวัคคีย์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอยังจำได้หรือว่า ถ้อยคำเช่นนี้เราได้เคยพูดแล้ว
ในปางก่อนแต่กาลนี้.

พระปัญจวัคคีย์กราบทูลว่า คำนี้ไม่เคยได้ฟังเลย พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์
ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเจียโศตสัคค เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว เราจะ

สั่งสอนจักแสดงธรรม พวกเธอปฏิบัติอยู่ตามที่เราสั่งสอนแล้ว ไม่ช้าสักเท่าไร จักทำให้แจ้งซึ่งคุณอันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่ง ด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสามารถให้พระปัญจวัคคีย์ยินยอมได้แล้ว ลำดับนั้นพระปัญจวัคคีย์ ได้ยอมเชื่อฟังพระผู้มีพระภาคเจ้า เจริญโตสดับ ตั้งจิตเพียรยิ่งขึ้น.

ฉัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ปฐมเทศนา

[๑๓] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะพระปัญจวัคคีย์ว่า ดู ก่อนภิกษุทั้งหลาย ที่สุด ๒ อย่างนี้อันบรรพชิตไม่ควรเสพคือ.

การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมอันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของพวกรัณณะ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วย ประโยชน์ ๑.

การประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตน เป็นความลำบาก ไม่ใช่ของ พระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๑.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทาสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่าง นั้นนั้นตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิบัติสาขกลางที่ตกตได้ตรัสรู้แล้วด้วย
ปัญญอันยัง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ
เพื่อความรู้อย่าง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพานนั้น เป็นไฉน ?

ปฏิบัติสาขกลางนั้น ได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แหละ คือปัญญอัน
เห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑
พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งจิตชอบ ๑.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลคือปฏิบัติสาขกลางนั้น ที่ตกตได้ตรัสรู้แล้ว
ด้วยปัญญอันยัง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณได้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ
เพื่อความรู้อย่าง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน.

[๑๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขอริยสัจ คือ ความเกิดก็
เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บไข้ก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์
ความประจวบด้วยสิ่งที่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก
ก็เป็นทุกข์ ปราณาสังขใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานชั้น ๕
เป็นทุกข์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขสมุทยอริยสัจ คือต้นหาอันทำ
ให้เกิดอีก ประกอบด้วยความกำหนัดด้วยอำนาจความเพลิน มีปรกติเพิลิดเพิลิน
ในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขนิโรธอริยสัจ คือ ตัณหานั้นแล
ดับ โดไม่เหลือด้วยมรรคคือวิราคะ สละ สละคืน ปล่อยไป ไม่พัวพัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ
อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แหละ คือ ปัญญาเห็นชอบ ๑... ตั้งจิตชอบ ๑.

[๑๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่างได้เกิดขึ้นแล้ว แก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า นี่ทุกข์อริยสัจ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกข์อริยสัจนี้นั้นแล ควรกำหนดรู้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกข์อริยสัจนี้นั้นแล เราได้กำหนดรู้แล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า นี่ทุกข์สมุทฺथอริยสัจ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกข์สมุทฺथอริยสัจนี้นั้นแล ควรละเสีย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกข์สมุทฺथอริยสัจนี้นั้นแล เราได้ละแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า นี่ทุกข์นิโรธอริยสัจ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่างได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกข์นิโรธอริยสัจนี้นั้นแล ควรทำให้แจ้ง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธอริยสัจนี้นั้นแล เราทำให้แจ้งแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า นี่ทุกขนิโรธคามินี-ปฏิบัติปทาอริยสัจ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติปทาอริยสัจนี้นั้นแล ควรให้เจริญ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติปทาอริยสัจนี้นั้นแล เราให้เจริญแล้ว.

ญาณทัสสนะมีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒

[๑๖] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปัญญาอันรู้เห็นตามเป็นจริงของเราในอริยสัจ ๔ นี้ มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ อย่างนี้ ยังไม่หมดจดดีแล้ว เพียงใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรายังยืนยันไม่ได้ว่า เป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ อันยอดเยี่ยมในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เพียงนั้น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล ปัญญาอันรู้เห็นตามเป็นจริงของเราในอริยสัจ ๔ นี้ มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ อย่างนี้ หมดจดดีแล้ว ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเมื่อนั้น เราจึงยืนยันได้ว่า เป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ อันยอดเยี่ยม

เยี่ยมในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้ง
สมณะ พราหมณ์ เทวดา และมนุษย์.

อนึ่ง ปัญญาอันรู้เห็นได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราว่า ความพิเศษของเรา
ไม่กลับกำเริบ ชาตินี้เป็นที่สุด ภพใหม่ไม่มีต่อไป.

ก็แลเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไวยากรณ์ภยิตนี้อยู่ ดวงตาเห็นธรรม
ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระโกณฑัญญะว่า สิ่งใดสิ่ง
หนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวล มีความดับเป็นธรรมดา.

[๑๗] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศธรรมจักรให้เป็นไปแล้ว
เหล่าภุมมเทวดาได้บันลือเสียงว่า นั้นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าทรงประกาศให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนคร-
พาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก
จะปฏิบัติไม่ได้.

เทวดาชั้นจาตุมหาราช ได้ยินเสียงของพวกภุมมเทวดาแล้ว ก็บันลือ
เสียงต่อไป.

เทวดาชั้นดาวดึงส์ ได้ยินเสียงของพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชแล้ว ก็
บันลือเสียงต่อไป.

เทวดาชั้นยามา...

เทวดาชั้นดุสิต...

เทวดาชั้นนิมมานรดี...

เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี...

เทวดาที่นับเนื่องในหมู่พรหมได้อินเสียงของพวกเทวดาชั้นปรนิมมิต-
วสวัตดีแล้ว ก็บังลือเสียงต่อไปว่า นั่นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มี
พระภาคเจ้า ทรงประกาศให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระ
นครพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ใน
โลก จะปฏิบัติไม่ได้.

ชั่วขณะกาลครู่หนึ่งนั้น เสียงกระหอนขึ้นไปจนถึงพรหมโลกด้วย
ประการฉะนั้นแล.

ทั้งหมื่นโลกธาตุนี้ได้หวั่นไหวสะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่างอันยิ่งใหญ่
หาประมาณมิได้ ปรากฏแล้วในโลกถ่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งพระอุทานว่า ท่านผู้เจริญ
โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ท่านผู้เจริญ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ เพราะเหตุ
นั้น คำว่า อัญญาโกณฑัญญะนี้ จึงได้เป็นชื่อของท่านพระโกณฑัญญะ ด้วย
ประการดังนี้.

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จบ

พระปัญจวัคคีย์ทูลขอบรรพชาอุปสมบท

[๑๘] ครั้งนั้น ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลुธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันยังลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุมารเกิด ดังนี้ แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุนั้น.

[๑๙] ครั้นต่อมา พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุทั้งหลายที่เหลือจากนั้นด้วยธรรมมีกถา เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานโอวาทสั่งสอนด้วยธรรมมีกถาอยู่ ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระวัปปะและท่านพระภัททิยะว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา ท่านทั้งสองนั้น ได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันยังลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอข้าพระองค์ทั้งสองพึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เธอทั้งสองจงเป็นภิกษุมาเกิด ดังนี้ แล้ว
ได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอทั้งสองจงประพฤติพรหมจรรย์
เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุทั้งสองนั้น.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยพระกระยาหารที่ท่านทั้งสามนำมา
ถวายได้ทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุที่เหลือจากนั้นด้วยธรรมมีกถา ภิกษุ
เที่ยวบิณฑบาตนำบิณฑบาตใดมา ทั้ง ๖ รูปก็เลี้ยงชีพด้วยบิณฑบาตนั้น.

วันต่อมา เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานโอวาทสั่งสอนด้วย
ธรรมมีกถาอยู่ ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่ท่าน
พระมหานามะและท่านพระอัสสชิว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา
สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา. ท่านทั้งสองได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุ
ธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว. มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้
แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อ
ผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอข้าพระ
องค์ทั้งสอง พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระพุทธานุญาต.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เธอทั้งสองจงเป็นภิกษุมาเกิด ดังนี้ แล้ว
ได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอทั้งสองจงประพฤติพรหมจรรย์
เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุทั้งสองนั้น.

ทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตร

[๒๐] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะพระปัญจวัคคีย์ว่า คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปนี้จักได้เป็นอัตตา
แล้ว รูปนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ในรูปว่า รูปของเรา
เป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะ
รูปเป็นอนัตตา ฉะนั้น รูปจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลย่อมไม่ได้ในรูป
ว่า รูปของเราเป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

เวทนาเป็นอนัตตา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเวทนานี้จักได้เป็นอัตตา
แล้ว เวทนานี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ในเวทนาว่า เวทนา
ของเราเป็นอย่างนี้เกิด เวทนาของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเวทนาเป็นอนัตตา ฉะนั้น เวทนาจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ
และบุคคลย่อมไม่ได้ในเวทนาว่า เวทนาของเรา จงเป็นอย่างนั้นเกิด เวทนา
ของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

สัญญาเป็นอนัตตา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าสัญญานี้จักได้เป็นอัตตา
แล้ว สัญญานี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ในสัญญาว่า สัญญา
ของเราเป็นอย่างนี้เกิด สัญญาของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย คุณก่อนภิกษุทั้ง
หลาย ก็เพราะสัญญาเป็นอนัตตา ฉะนั้น สัญญาจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และ
บุคคลย่อมไม่ได้ในสัญญาว่า สัญญาของเราเป็นอย่างนี้เกิด สัญญาของเรา
อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

สังขารทั้งหลายเป็นอนัตตา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าสังขารเหล่านี้จัก
ได้เป็นอัตตาแล้ว สังขารเหล่านี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ใน
สังขารทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายของเราเป็นอย่างนี้เกิด สังขารทั้งหลายของ

เราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะสังขารทั้งหลายเป็นอนัตตา ฉะนั้น สังขารทั้งหลายจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลย่อมไม่ได้ในสังขารทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายของเรา จงเป็นอย่างนี้เกิดสังขารทั้งหลายของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

วิญญานเป็นอนัตตา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าวิญญานนี้จักได้เป็นอตฺตาแล้ว วิญญานนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ในวิญญานว่า วิญญานของเราจงเป็นอย่างนี้เกิด วิญญานของเราอย่าไว้เป็นอย่างนั้นเลย คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะวิญญานเป็นอตฺตา ฉะนั้น วิญญานจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลไม่ได้ในวิญญานว่า วิญญานของเราจงเป็นอย่างนี้เกิด วิญญานของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

ตรัสถามความเห็นของพระปัญจวัคคีย์

[๒๑] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอสำคัญความนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง.

พระปัญจวัคคีย์ทูลว่า ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า.

ก. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ป. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า.

ก. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา?

ป. ชื่อนั้น ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

ก. เวทนาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

ป. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า.

ก. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ป. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า.

ก. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควร
หรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา?

ป. ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

ก. สัญญาเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ป. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า.

ก. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ป. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า.

ก. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควร
หรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา?

ป. ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

ก. สังขารทั้งหลายเที่ยงหรือไม่เที่ยง.

ป. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า.

ก. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ป. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า.

ก. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควร
หรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นตนของเรา?

ป. ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

ก. วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง.

ป. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า.

ก. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ป. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า.

ก. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควร
หรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา?

ป. ข้อนั้น ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

ผ.

ตรัสให้พิจารณาโดยยถาภูตญาณทัสสนะ

[๒๒] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุ
นั้นแล รูปร่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือ
ภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดก็เป็นแต่
สักว่ารูป เธอทั้งหลายพึงเห็นรูปร่างนั้นด้วยปัญญาอันชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า
นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่คนของเรา.

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายใน
หรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดก็
เป็นแต่สักว่าเวทนา เธอทั้งหลายพึงเห็นเวทนานั้นด้วยปัญญาอันชอบ ตามเป็น
จริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา.

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต หรือปัจจุบัน ภายใน
หรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดก็
เป็นแต่สักว่าสัญญา เธอทั้งหลายพึงเห็นสัญญานั้นด้วยปัญญาอันชอบ ตาม
เป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา.

สังขารทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน
ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้ง

หมดก็เป็นแต่สักว่าสังขาร เธอทั้งหลายพึงเห็นสังขารนั้นด้วยปัญญาอันชอบตาม เป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา.

วิญญูอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายใน หรือภายนอก หยาบหรือตะเอยด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ทั้งหมดก็เป็นแต่สักว่าวิญญู เธอทั้งหลายพึงเห็นวิญญูนั้นด้วยปัญญาอันชอบตาม เป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา.

[๒๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้ฟังแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขารทั้งหลาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญู เมื่อเบื่อหน่ายย่อมสิ้นกำหนัด เพราะสิ้นกำหนัด จิตก็พ้น เมื่อจิตพ้นแล้ว ก็รู้ว่าพ้นแล้ว อริยสาวกนั้นทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้.

[๒๔] พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระสูตรนี้แล้ว พระปัญจวัคคีย์มีใจยินดีเพิลิดเพิลินภายิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็แลเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไวยาकरणภายิตนี้อยู่ จิตของพระปัญจวัคคีย์พ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น.

อนัตตลักขณสูตร จบ

ครั้งนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖ องค์.

ปฐมภาณวาร จบ

อรรถกถาอุโฆตาปสาทิกถา

บทว่า ปณฺธุโต ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยคุณเครื่องเป็นบัณฑิต.

บทว่า พุยุตฺโต ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยคุณเครื่องเป็นผู้ฉลาด.

บทว่า เมธาวิ ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยปัญญาอันเกิดขึ้นฉับพลัน.

บทว่า อุปฺปรชฺชชชาติโก มีความว่า จักเป็นผู้มีชาติแห่งคน
ไม่มีกิเลส คือ เป็นคนหมดจด เพราะข่มกิเลสไว้ด้วยสมาบัติ.

บทว่า อาษานิสุตฺติ ได้แก่ จักกำหนดได้ คือ จักแทงตลอด.

หลายบทว่า ภควโตปิ โข ญาณ อุทปาทิ มีความว่าพระ-
สัพพัญญุตญาณได้เกิดขึ้นว่า อพารคาบส กาลมโคตรนั้น ทำกาลกิริยาแล้ว
ไปเกิดในอากิญจัญญายตนภพ ในเวลา ๗ วัน ตั้งแต่วันนี้ไป.

บทว่า มหาษานิโย มีอรรถวิเคราะห์ว่า ความเลื่อมใหญ่ชื่อว่ามีแก่
เธอ เพราะเป็นผู้เลื่อมเสียจากมรรคผลที่จะพึงบรรลु ในภายใน ๗ วัน เพราะ
ฉะนั้น เธอจึงชื่อผู้มีความเลื่อมใหญ่. อนึ่งชื่อผู้มีความเลื่อมใหญ่ เพราะเกิด
ในอีกขณะ^๒.

บทว่า อกโทสกาลกโต มีความว่า ได้ทำกาลกิริยาเสียเมื่อวันวาน.
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงเห็นว่า แม้อุทกคาบสนั้น ก็เกิดแล้วในเนวสัญญานา
สัญญายตนภพ.

๑. ฐานศัพท์ลงในอรรถว่า ขณ ต่อ พลัน ทันทีทันใด เช่นในคำว่า ฐานโส อุปกุปฺปติ.
อนึ่ง

คำนี้ก็มิคำไขไว้ในแก้อรรถ บทว่า วิมฺ ส่าย หน้า ๒๓๔ ข้างหน้า.

๒. สมัยมิใช่คราวมีพระพุทธเจ้า.

บทว่า พหุปกการา คือ ผู้มีอุปการะมาก.

บทว่า ปธานปหิตตุตต มีคำว่า ผู้ยอมตัวเพื่อประโยชน์แก่ความเพียร.

บทว่า อุปฏฐหีสุ มีความว่า ได้บำรุงด้วยวัตรมิให้น้ำขุ่นปาก เป็นต้น.

หลายบทว่า อนุตรา จ โพธิ์ อนุตรา จ คย มีความว่า อาชีวกชื่อ อุปกะ ได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ระหว่างโพธิ์มณฑลกับแม่น้ำคยา ต่อกัน.

บทว่า อทฺธานุมคฺคปฺปนิมนฺ มีความว่า เสด็จดำเนินทางไกล.

บทว่า สพฺพภาณิ ความว่า เราครอบงำไตรภูมิภพทั้งปวง.

บทว่า สพฺพวิทู มีความว่า ได้รู้ คือได้เข้าใจธรรมที่มี ๔ ภูมิ ทั้งหมด.

บาทพระคาถาว่า สพฺพเสฏฺฐ ฐมฺเมสุ อานุปฺลิตฺโต ความว่าอันเครื่องอาบหาคืออิกเลส ฉาบทาไม่ได้ในไตรภูมิภพทั้งปวง.

บทว่า สพฺพพฺลฺลขโ ความว่า ตัดไตรภูมิภพทั้งปวงได้ขาด.

บทว่า ตณฺหกุขเย วิมฺุตฺโต ความว่า เป็นผู้พ้นวิเศษ เพราะธรรมเป็นที่สิ้นตัณหาคือนิพพาน ด้วยอำนาจทำให้เป็นอารมณ์.

บทว่า สยํ อภิญฺเวย ได้แก่ เรารู้ธรรมมี ๔ ภูมิทั้งหมดด้วยตนเอง.

บทว่า กมฺพุทฺธิเสยฺย ความว่า จะพึงอ้างเอาใคร คือคนอื่นว่า ผู้นี้เป็นอาจารย์เราเล่า.

หลายบทว่า น เม อจฺริโย อตฺถิ มีความว่า ขึ้นชื่อว่าอาจารย์ในโลกุตรธรรมของเราไม่มี.

หาขบทนา นตฺถิ เม ปฏิปฺกฺคโธ มีความว่า ขึ้นชื่อว่าบุคคลผู้เปรียบปานกับเราย่อมไม่มี.

บทว่า สติญฺโธ มีความว่า จัดว่าเป็นผู้มีความเย็นใจ เพราะดับไฟคือกิเลสเสียทั้งหมด.

บทว่า นพฺพุโธ มีความว่า จัดเป็นผู้ดับแล้ว เพราะกิเลสทั้งหลายนั้นเองดับไป.

สองบทว่า กาสินํ ปุริ ได้แก่ เมืองหลวงในแคว้นของชาวกาสิ.

บาทคาถาว่า อหฺยญฺญี อมตญฺญทฺธิ มีความว่า เราจะไปด้วย คิดว่าจักติกลองอมฤตเพื่อได้ดวงตาเห็นธรรม.

สองบทว่า อรหฺสิ อนนฺตชิโน มีความว่า ท่านสมควรเป็นผู้ชำระไม่มีที่สุดจริง.

บทว่า หุเวยฺยวฺโส มีความว่า ผู้มีอายุ พึงเป็นได้ถึงอย่างนั้นเทียวนะ.

สองบทว่า สีสํ โอกมฺเปตฺวา ได้แก่ สิ้นศรัทธา.

บทว่า สณฺจเปสฺสุ คือ ได้ทำกตกา.

บทว่า พาหุลฺลิก ได้แก่ ผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ความเป็นผู้มีจิตรมากเป็นต้น.

บทว่า ปธานวิพฺพนฺโธ ได้แก่ เป็นผู้คลายเสียแล้ว คือตกเสียแล้ว เสื่อมเสียแล้ว จากความเพียร.

สองบทว่า อวตฺโต พาหุลาย ได้แก่ ผู้เวียนมาเพื่อประโยชน์แก่ความเป็นผู้มักมากด้วยปัจจัยมีจิตรเป็นต้น .

๑. ในปฐมสมโพธิว่า ดูก่อนอวฺโส นามว่า อนันตชิโน พึงเป็นชื่อได้.

หลายบทว่า โอทล ภิกขเว โสถ มีความว่า ภิกขุทั้งหลาย
ท่านจงเจียโสถ คือจงทำโสถนทริยให้บายน้า เพื่อฟังธรรม.

ด้วยสองบทว่า อมตมรคต พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่าพระ
นิพพานเป็นธรรมไม่ตาย เราได้บรรลุแล้ว.

บทว่า จริยาย คือด้วยความประพฤติที่ทำได้ยาก.

บทว่า ปฏิปทาย ได้แก่ ด้วยข้อปฏิบัติที่ทำได้ยาก.

หลายบทว่า อภิขานาถ เม โน มีความว่า ท่านทั้งหลายจำได้
อยู่ คือเล็งเห็นอยู่หรือ ได้แก่ ซึ่งภายิตเห็นปานนี้ ของเรา.

บทว่า เอวรूपิ ภาสิตเมต ได้แก่ ความเผยกล่าวเห็นปานนี้.

ชื่อว่า อสกุจิ โข ภควา ปญจวคฺคิเย ภิกฺขุ สมนฺวาเปตุ มี
ความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงอาจให้ภิกษุเบญจวคคิยทราบว่ พระองค์
ได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว.

บทว่า จกุขุกรณี พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาดวงตา คือ
ปัญญา. ต่อจากนี้ไปทุกบท ว่าด้วยความเฉพาะบทแล้ว เป็นคำตั้น ๆ ทั้ง
นั้น ว่าโดยต่างแห่งอธิบายอนุสนธิและคำประกอบพึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้ว
ในอรรถกถาแห่งมัชฌิมนิกาย ชื่อปปัญจสูทนี^๑ เกิด. และตั้งแต่นี้ไป เมื่อ
ข้าพเจ้าจะคอยรักษาน้ำใจของมหาชน ผู้ขยายต่อความพิสดารเกินไป จำต้อง
ไม่พรรณนาสุดต้นตกถา จักพรรณนาแต่วินัยกถาเท่านั้น.

ชื่อว่า สว ตสฺส อายสฺมโต อุปสมฺปทา อโหสิ มีความ
ว่า ในวันเพ็ญเดือนแปด เมื่อพระผู้มีอายุโกณทัณฺฑะกับเทวดาสิบแปดโกฏิ
ตั้งอยู่ในโสคาปัตติผลแล้ว พระวajanันเเล ซึ่งสำเร็จด้วยพระพุทธพจน์ของ

พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ดังนี้ได้เป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา
ของพระผู้มีอายุนั้น.

ในคำว่า อถ โข อายสฺมโต จ วปฺปสฺส เป็นต้น มีวินิจจย
ว่า ในวันแรมค่ำหนึ่ง ดวงตาเห็นธรรมได้เกิดขึ้นแก่พระวัปปเถระ ในวันแรม
๒ ค่ำได้เกิดขึ้นแก่พระภัททิยเถระ ในวันแรม ๓ ค่ำได้เกิดแก่พระมหานาม
เถระ ในวันแรม ๔ ค่ำ ได้เกิดขึ้นแก่พระอัสสชิเถระ. ก็แลเพื่อชำระมลทิน
ซึ่งเกิดขึ้นในกัมมัญฐานของภิกษุเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จอยู่ภายใน
วิหารเท่านั้น. เมื่อมลทินแห่งกัมมัญฐานเกิดขึ้นที่ไร ก็ได้เสด็จลงมาทางอากาศ
แล้วทรงชำระเสีย. ก็แลในวันแรม ๕ ค่ำ แห่งปัจฉิมพระองค์ให้เธอทั้งหมด
ประชุมพร้อมกันแล้วตรัสสอนด้วยอนัตตสูตร^๑. เพราะเหตุนั้น พระธรรม
สังคหการจารย์จึงกล่าวว่า อถ โข ภควา ปญจวคฺคิเย เป็นต้น.

ชื่อว่า เตน โข ปน สมเยน จ โลเก อรตนโต โหนติ
มีความว่า ในวันแรม ๕ ค่ำ มนุษย์ ๖ คน เป็นพระอรหันต์ในโลก.

อรรถกถาอุโภดาปสาทิกถา จบ

เรื่องยสกุลบุตร

[๒๕] ก็โดยสมัยนั้นแล ในพระนครพาราณสี มีสกุลบุตร ชื่อ ยส เป็นบุตรเศรษฐี สุขุมาลชาติ ยสกุลบุตรนั้นมีปราสาท ๓ หลัง คือ หลังหนึ่ง เป็นที่อยู่ในฤดูหนาว หลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูร้อน หลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูฝน ยสกุลบุตรนั้นรับบำเรอด้วยพวกคนตรี ไม่มีบุรุษเจือปนในปราสาทฤดูฝนตลอด ๔ เดือนไม่ลงมาเบื้องล่างปราสาท คำวันหนึ่ง เมื่อยสกุลบุตรอิมเอบพร้อมพรั่ง บำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ ได้นอนหลับก่อน ส่วนพวกบริวารชนนอนหลับภายหลังประทีปน้ำรังมันตามสว่างอยู่ตลอดคืน คืนนั้นยสกุลบุตรตื่นขึ้นก่อน ได้เห็นบริวารชนของตนกำลังนอนหลับ บางนางมีพิณตกอยู่ที่รักแร้ บางนางมีตะโพกวางอยู่ข้างคอ บางนางมีเปิงมางตกอยู่ที่อก บางนางสยายผม บางนางมีน้ำลายไหล บางนางบ่นละเมียดต่าง ๆ ปรากฏแก่ยสกุลบุตรดุจป่าช้าผีดิบ ครั้นแล้วความเห็นเป็นโทษได้ปรากฏแก่ยสกุลบุตร จิตตั้งอยู่ในความเบื่อหน่าย จึงยสกุลบุตรเปล่งอุทานว่า ท่านผู้เจริญ ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ แล้วสวมรองเท้าทองเดินตรงไปยังประตูนิเวศน์ พวกอมมนุษย์เปิดประตูให้ด้วยหวังใจว่า ใคร ๆ อย่าได้ทำอันตรายแก่การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตของยสกุลบุตรเลย ลำดับนั้น ยสกุลบุตรเดินตรงไปทางประตูพระนคร พวกอมมนุษย์เปิดประตูให้ด้วยหวังใจว่า ใคร ๆ อย่าได้ทำอันตรายแก่การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตของยสกุลบุตร ที่นั้น ยสกุลบุตรได้เดินตรงไปทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน.

[๒๖] ครั้นปัจจุสมัยแห่งราตรี พระผู้มีพระภาคเจ้าตื่นบรรทมแล้ว เสด็จจงกรมอยู่ ณ ที่แจ้ง ได้ทอดพระเนตรเห็นยสกุลบุตรเดินมาแต่ไกล ครั้น

แล้วเสด็จลงจากที่จึงกรมประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ขณะนั้น ยสกุลบุตร
เปล่งอุทานในที่ไม่วุ่นวายผู้มีพระภาคเจ้าว่า ท่านผู้เจริญ ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่
นี้ขัดข้องหนอ ทันทีนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกะยสกุลบุตรว่า คุณก่อนยส ที่
นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง มาเถิดยส นั่งลง เราจักแสดงธรรมแก่เธอ ที่นั้น
ยสกุลบุตรร่าเริงบันเทิงใจว่าได้ยินว่า ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง ดังนี้
แล้วถอดรองเท้าทองเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อยสกุลบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้
มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงอนุปพพิกขา คือ ทรงประกาศ ทานกถา สีลกถา
สักคกถา โทษ ความคำตราม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย และอนิสงส์
ในความออกจากกาม เมื่อพระองค์ทรงทราบว่ายสกุลบุตรมีจิตสงบ มีจิตอ่อน
มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงประกาศพระ
ธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์
สมุทัย นิโรธ มรรค คดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่ง
ใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา
ได้เกิดแก่ยสกุลบุตร ณ ที่นั่งนั้นแล คุณผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรได้รับ
น้ำย้อมเป็นอย่างดี ฉะนั้น.

บิดาของยสกุลบุตรตามหา

[๒๗] ครั้นรุ่งเช้า มารดาของยสกุลบุตรขึ้นไปยังปราสาท ไม่เห็น
ยสกุลบุตร จึงเข้าไปหาเศรษฐีผู้คบดี แล้วได้ถามว่า ท่านคบดีเจ้าข้า พ่อ
ยสกุลบุตรของท่านหายไปไหน ฝ่ายเศรษฐีผู้คบดีส่งทูตชี้มาไปตามหาทั้ง ๔
ทิศแล้ว ส่วนตัวเองไปหาทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ได้พบรองเท้าทองวาง

อยู่ ครั้น แล้วจึงตามไปสู่ที่นั่น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นเศรษฐีผู้คบคิดมาแต่ไกล ครั้นแล้วทรงพระดำริว่า โฉนหนอ เราพึงบันดาลอิทธากิสังขารให้เศรษฐีคบคิด นั่งอยู่ ณ ที่นี้ไม่เห็นยสกุลบุตรผู้นั่งอยู่ ณ ที่นี้แล้วทรงบันดาลอิทธากิสังขารดังพระพุทธานุญาต ครั้นนั้น เศรษฐีผู้คบคิดได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ทูลถามว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นยสกุลบุตรบ้างไหม พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนคบคิด ถ้าอย่างนั้น เชิญนั่ง บางที่ท่านนั่งอยู่ ณ ที่นี้จะพึงได้เห็นยสกุลบุตรผู้นั่งอยู่ ณ ที่นี้.

ครั้งนั้น เศรษฐีผู้คบคิดรำเริงบันเทิงใจว่า ได้ยินว่า เรานั่งอยู่ ณ ที่นี้แหละจักเห็นยสกุลบุตรผู้นั่งอยู่ ณ ที่นี้ จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อเศรษฐีผู้คบคิดนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงอนุปฺพุพิกถา คือ ทรงประกาศทานกถา สีลกถา สักกกถา โทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย และอาณิสงส์ในความออกจากกาม เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่ เศรษฐีผู้คบคิด มีจิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่เศรษฐีผู้คบคิด ณ ที่นั่งนั้นแล ดูผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อม ฉะนั้น.

ครั้นเศรษฐีผู้คบคิด ได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจาก

ถ้อยคำ แสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก่แล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอน
ของพระศาสดา ได้ทูลค้านี้แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ภายิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภายิตของพระองค์ไพเราะนัก พระพุทธเจ้าข้า
พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยายอย่างนี้ เปรียบเหมือนบุคคลหงาย
ของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด
ด้วยตั้งใจว่า คนมีจักษุจักเห็นรูปดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้านี้ ขอลถึงพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์จงทรงจำข้าพระ-
พุทธเจ้าว่า เป็นอุบายสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะจำเดิมแต่นี้เป็นต้นไป.

ก็เศรษฐีผู้คบคินัน ได้เป็นอุบายสกกล่าวอ้างพระรัตนตรัย เป็นคนแรก
ในโลกะ

ยสกุลบุตรสำเร็จพระอรหัตต์

[๒๘] คราวเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรม แก่บิดา ของ
ยสกุลบุตร จิตของยสกุลบุตร ผู้พิจารณาภูมิธรรมตามที่ตนได้เห็นแล้ว ได้รู้
แจ้งแล้ว ก็พ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น ครั้งนั้น พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าได้ทรงพระดำริว่า เมื่อแสดงธรรมแก่บิดาของยสกุลบุตรอยู่ จิตของ
ยสกุลบุตร ผู้พิจารณาเห็นภูมิธรรมตามที่ตนได้เห็นแล้ว ได้รู้แจ้งแล้ว พ้น
แล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น ยสกุลบุตรไม่ควรจะกลับเป็นคฤหัสถ์
บริโภคนาม เหมือนเป็นคฤหัสถ์ครั้งก่อน ถ้ากระไร เราพึงคลายอิทธาภิสังขาร
นั้นได้แล้ว พระองค์ก็ได้ทรงคลายอิทธาภิสังขารนั้น เศรษฐีผู้คบคินันได้เห็น
ยสกุลบุตรนั่งอยู่ ครั้นแล้วได้พูดกะยสกุลบุตรว่า พ่อยส มารดาของเจ้า
โสภณเร้าคร่ำครวญถึง เจ้าจงให้ชีวิตแก่มารดาของเจ้าเถิด ครั้งนั้น ยสกุลบุตร

ได้ชำเลื่องดูพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ได้ตรัสแก่เศรษฐีผู้คบหาว่า คุณก่อนคบหาท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ยสกุณฺโตรได้เห็นธรรมด้วยญาณทัสสนะเพียงเสขภูมิเหมือนท่าน เมื่อเธอพิจารณาภูมิธรรมตามที่ตนได้เห็นแล้ว ได้รู้แจ้งแล้ว จิตพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น คุณก่อนคบหา ยสกุณฺโตรควรหรือเพื่อจะกลับเป็นคฤหัสถ์บริโศกคาม เหมือนเป็นคฤหัสถ์ครั้งก่อน.

เศรษฐีผู้คบหากราบทูลว่า ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรับรองว่า คุณก่อนคบหา ยสกุณฺโตรได้เห็นธรรมด้วยญาณทัสสนะเพียงเสขภูมิเหมือนท่าน เมื่อเธอพิจารณาภูมิธรรมตามที่ตนได้เห็นแล้ว ได้รู้แจ้งแล้ว จิตพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น คุณก่อนคบหา ยสกุณฺโตรไม่ควรจะกลับเป็นคฤหัสถ์บริโศกคามเหมือนเป็นคฤหัสถ์ครั้งก่อน.

เศรษฐีผู้คบหากราบทูลว่า การที่จิตของยสกุณฺโตรพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่นนั้น เป็นลาภของยสกุณฺโตร ยสกุณฺโตรได้ดีแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้ามียสกุณฺโตรเป็นปัจฉาสมณะ จงทรงรับภัตตาหารของข้าพระพุทธเจ้า เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้เถิด. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับ โดยคุณภาพ ครั้นเศรษฐีผู้คบหาทราบการรับนิมนต์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ได้ลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณแล้วกลับไป.

กาลเมื่อเศรษฐีผู้คบหาออกไปแล้วไม่นาน ยสกุณฺโตรได้ทูลคำนีต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชาพึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุมารเกิด แล้วได้ตรัสต่อไป
ว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เกิด.
พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุนั้น.
สมัยนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๘ องค์.

ยสบรรพชา จบ

มารดาและภรรยาเก่าของพระยสได้ธรรมจักขุ

[๒๕] ขณะนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอันตรวาสกแล้ว
ถือบาตรจีวรมีท่านพระยสเป็นปัจฉาสมณะ เสด็จพระพุทธานุโลมาไปสู่วิเวก
ของเศรษฐีผู้คบดี ครั้นถึงแล้ว ประทับนั่งเหนือพุทธอาสน์ที่เขาปุลาถถวาย.
ลำดับนั้น มารดาและภรรยาเก่าของท่านพระยส พากันเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค-
เจ้า ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุ-
พิชิตาแก่นางทั้งสองคือ ทรงประกาศทานกถา สีลกถา สัคคกถา โทษ ความ
ต่ำทราม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย และอนิสังสในความออกจากกาม
เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่ นางทั้งสองมีจิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิต
ปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงประกาศพระธรรม
เทศนาที่พระพุทธานุโลมาทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย
นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวล มีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่
นางทั้งสอง ณ ที่นั้นนั้นแล คุณผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำข้อม
เป็นอย่างดี ฉะนั้น มารดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสได้เห็นธรรมแล้ว ได้

บรรลุลหรรณแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันยังลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก่ล้าแล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาณิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาณิตของพระองค์ไพเราะนัก พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนบุคคลลงของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยทั้งใจว่า คนมีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้ หม่อมฉันทั้งสองนี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์ทรงจำหม่อมฉันทั้งสองว่า เป็นอุบายสิกขาผู้มอบชีวิตถึงสรณะ จำเต็มแต่วันนี้เป็นต้นไป.

ก็มารดาและภรรยาเก่าของท่านพระยส ได้เป็นอุบายสิกขา กล่าวอ้างพระรัตนตรัยเป็นชุดแรกในโลก ครั้งนั้น มารดาบิดาและภรรยาเก่าของท่านพระยส ได้โอกาสพระผู้มีพระภาคเจ้าและท่านพระยส ด้วยขาทนียโภชนาหารอันประณีตด้วยมือของตน ๆ จนให้ห้ามกัฏ ทรงนำพระหัตถ์ออกจากบาตรแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้มารดาบิดา และภรรยาเก่าของท่านพระยส เห็นแจ้ง สมทาน อาภายะ ร่ำเรงด้วยธรรมมิกถา แล้วเสด็จจากอาสนะกลับไป.

สหาคฤหัสถ์ ๔ คนของพระยสบรรพชา

[๓๐] สหาคฤหัสถ์ ๔ คนของท่านพระยส คือ วิมล ๑ สุพาหุ ๑ ปุณณชิ ๑ ควัมปติ ๑ เป็นบุตรของสกุลเศรษฐีสืบ ๆ มาในพระนครพาราณสี ได้ทราบข่าวว่า ยสกุลบุตร ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจาก

เรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว ครั้นทราบดังนั้นแล้วได้ดำริว่า ธรรมวินัยและ
บรรพชาที่ยีสกุลบุตร ปลงผมและหนวดนุ่งห่มกาสาเยออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตแล้วนั้น คงไม่ตำหนามแน่นอน ดังนี้ จึงพากันเข้าไปหาท่านพระยส
อภิวาทแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง จึงท่านพระยสพาสหายคฤหัสถ์ทั้ง
๔ นั้น เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้
กราบทูลว่าพระพุทธเจ้าข้า สหายคฤหัสถ์ของข้าพระองค์ คนนี้ ชื่อ วิมล ๑
สุพาหุ ๑ ปุณณชิ ๑ ควัมปติ ๑ เป็นบุตรของสกุลเศรษฐีสืบ ๆ มาในพระ-
นครพาราณสี. ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดประทานโอวาทสั่งสอนสหายของข้า
พระองค์เหล่านี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอนุปุปพิกขาแก่พวกเขา คือ ทรงประกาศ
ทานกตา สีลกตา สักคกตา โทษ ความตำหนาม ความเศร้าหมองของกาม
ทั้งหลายและอนิสงส์ในความออกจากกาม เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า
พวกเขามีจิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่อง
ใสแล้ว จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้น
แสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรมปราศ-
จากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้น
ทั้งมวล มีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่พวกเขา ณ ที่นั่นนั่นแล คุณผ้าที่
สะอาดปราศจากมลทินควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดี ฉะนั้น พวกเขาได้เห็น
ธรรมแล้ว ได้บรรลुธรรมแล้วได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว
ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก้แล้ว
กล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพวกข้าพระองค์พึงได้บรรพชาพึงได้อุปสมบทใน

สำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พวกเธอจงเป็นภิกษุมานะเถิด ดังนี้ แล้วได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

พระวากันั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุเหล่านั้น.

ต่อมาพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุเหล่านั้นด้วยธรรมีกถา เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุเหล่านั้นด้วยธรรมีกถา จิตของภิกษุเหล่านั้น พ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น.

สมัยนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๑๑ องค์.

สหาคฤหัสถ์ ๔ คน ของพระยสบรรพชา จบ

สหาคฤหัสถ์ ๕๐ คน ของพระยสบรรพชา

[๓๑] สหาคฤหัสถ์ของท่านพระยส เป็นชาวชนบทจำนวน ๕๐ คน เป็นบุตรของสกุลเกาสีบ ๆ กันมา ได้ทราบข่าวว่า ยสกุลบุตรปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว ครั้นทราบดังนั้นแล้ว ได้ดำริว่า ธรรมวินัยและบรรพชาที่ยสกุลบุตรปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้วนั้น คงไม่ดำทรมานแน่นอน ดังนี้ จึงพากันเข้าไปหาท่านพระยส อภิวัตแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง จึงท่านพระยสพาสหาคฤหัสถ์จำนวน ๕๐ คนนั้นเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า สหาคฤหัสถ์ของข้าพระองค์นี้เป็นชาวชนบท เป็นบุตรของสกุลเกาสีบ ๆ กันมา ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดประทานโอวาทสั่งสอนสหาคฤหัสถ์ของข้าพระองค์เหล่านี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอนุปพิภพแก่พวกเขา คือ ทรงประกาศทานกถา สีลกถา สัคคกถา โทษ ความต่ำทราบ ความเศร้าหมองของกามทั้งหลายและอนิสงส์ในความออกจากกาม เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่าพวกเขามีจิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดาได้เกิดแก่พวกเขา ณ ที่นั้นนั้นแล ดูผ้าที่สะอาด ปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดี. ฉะนั้น พวกเขาได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรมแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก่แล้วก็ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทุกคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพวกข้าพระองค์พึงได้บรรพชาพึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พวกเธอจงเป็นภิกษุมารเกิดดังนี้ แล้วได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์ โดยชอบเถิด.

พระวอจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุเหล่านั้น .

ต่อมาพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุเหล่านั้น ด้วยธรรมิกถา เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุเหล่านั้นด้วยธรรมิกถา จิตของภิกษุเหล่านั้นพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น.

สมัยนั้น มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖๑ องค์.

สหาคฤหัสถ์ ๕๐ คนของพระยสบรรพชา จบ

เรื่องพ้นจากบ่วง

[๑๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่กุลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปคือกิเลสในจกณน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไป ยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม.

เรื่องพ้นจากบ่วง จบ

เรื่องมาร

[๑๓] ครั้งนั้น มารผู้มีบาปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้น แล้วได้ทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคาถาว่า.

ท่านเป็นผู้พ้นบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ผูก พันไว้แล้ว ท่านเป็นผู้อันเครื่องผูกใหญ่รัดตรึงแล้ว แน่สมณะ ท่านจักไม่พ้น เรา.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า เราเป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้ง ที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เราเป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูกใหญ่ ดู ก่อนมาร ท่านถูกเรากำจัดเสียแล้ว.

มารกราบทูลว่า บ่วงนี้เหี่ยวไปได้ในอากาศ เป็นของมีในจิต สัตว์จร-
อยู่ เราจักผูกมัดท่านด้วยบ่วงนั้น แน่ะสมณะ ท่านจักไม่พ้นเรา.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า เราปราศจากความพอใจในอารมณ์
เหล่านี้ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ อันเป็นที่ร้นรมย์ใจ คู่ก่อนมาร
ท่านถูกเรากำจัดเสียแล้ว.

ครั้งนั้น มารผู้มีใจบาปรู้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้จักเรา พระ-
สุคตทรงรู้จักเรา ดังนี้แล้ว มีทุกข์ เสียใจ หายไปในที่นั้นเอง.

เรื่องมาร จบ

ทรงอนุญาตบรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์

[๓๔] ก็โดยสมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายพากุลบุตรผู้มุ่งบรรพชา และผู้
มุ่งอุปสมบทมาจากทิศต่าง ๆ จากชนบทต่าง ๆ ด้วยตั้งใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า
จักให้พวกเขาบรรพชาอุปสมบท ในเพราะเหตุนั้น ทั้งพวกภิกษุ ทั้งกุลบุตร
ผู้มุ่งบรรพชา และกุลบุตรผู้มุ่งอุปสมบทย่อมล้าบาก.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับในที่สงัดหลีกเร้นอยู่ มีพระทัย
ปริวิตกเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า บัดนี้ ภิกษุทั้งหลายพากุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและ
อุปสมบทมาจากทิศต่าง ๆ จากชนบทต่าง ๆ ด้วยตั้งใจว่า พระผู้มีพระภาค-
เจ้าจักให้พวกเขาบรรพชา อุปสมบท ในเพราะเหตุนั้น ทั้งพวกภิกษุทั้งกุล-
บุตรผู้มุ่งบรรพชา และอุปสมบท ย่อมล้าบาก ฉะนั้น เราพึงอนุญาต
แก่ภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเรานั้นแหละจงให้กุล-
บุตรทั้งหลายบรรพชาอุปสมบทในทิศนั้น ๆ ในชนบทนั้น ๆ เกิด ครั้นเวลาเย็น

เสด็จออกจากที่เรือน รับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะเหตุเป็นค้ำมูลนั้น ใน
เพราะเหตุแรกเกิดนั้น ทรงทำธรรมีกถาแล้ว รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย เราไปในที่สังคหสิกเรือนอยู่ ณ ที่นี้ ได้มีใจปริวิตกเกิดขึ้นอย่าง
นี้ว่า บัดนี้ ภิกษุทั้งหลายพากุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและอุปสมบทมาจากทิศ
ต่าง ๆ จากชนบทต่าง ๆ ด้วยตั้งใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจักให้พวกเขาบรรพ-
ชาอุปสมบท ในเพราะเหตุนี้ ทั้งพวกภิกษุ ทั้งกุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและ
อุปสมบท ย่อมลำบาก ฉะนั้น เราพึงอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเรานั้นแหละจงให้กุลบุตรทั้งหลายบรรพชาอุปสมบท
ในทิศนั้น ๆ ในชนบทนั้น ๆเถิด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราอนุญาต
พวกเรานั้นแหละจงให้กุลบุตรทั้งหลายบรรพชาอุปสมบทในทิศนั้น ๆ ในชน
บทนั้น ๆเถิด.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เล่าพวกเธอพึงให้กุลบุตรบรรพชาอุปสมบท
อย่างนี้.

ชั้นแรก พวกเธอพึงให้กุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและอุปสมบท ปลง
ผมและหนวด แล้วให้ครองผ้ากาสาชะ ให้ทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า ให้กราบ
เท้าภิกษุทั้งหลายแล้ว ให้นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี ตั้งว่า เธอจงว่าอย่างนี้
แล้วให้ว่าสรณคมน์ ดังนี้:-

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง

ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง

แม้วาระที่ ๒ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง

แม้วาระที่ ๒ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง

แม้วาระที่ ๒ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นที่พึง

แม้วาระที่ ๓ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธรูปเป็นที่พึง

แม้วาระที่ ๓ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นที่พึง

แม้วาระที่ ๓ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นที่พึง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบรรพชาอุปสมบท ด้วยไตรสรณคมน์

กล่าวด้วยอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ จบ

อรรถกถาสัตถุ

บทว่า ปุพฺพานุปุพฺพกานํ มีความว่า เก่าแก่เป็นลำดับด้วยอำนาจ
ความสืบสายกัน.

ชื่อว่า เตน โข ปน สมเยแ เอกสฺสจฺจ โลก อรหนโต โหนฺติ
มีความว่า ภายในพรรษาเท่านั้น มีมนุษย์เป็นพระอรหันต์ ๖๑ องค์ คือ พวก
ก่อน ๖ องค์ และพวกนี้อีก ๕๕ องค์. บรรดามนุษย์เหล่านั้น ขสฺสกุณฺตร
เป็นต้น มีบุพประโยคดังต่อไปนี้:-

ดังได้ยินมา ในอดีตกาล สหาย ๕๕ คน จะทำบุญร่วมพวกกัน จึง
เที่ยวช่วยกันจัดการศพคนอนาถา. วันหนึ่งพวกเขาพบทณฺฑีมีกรรมทำกาลกิริยา
คิดว่า จักเผา จึงนำไปยังป่าช้า. ในพวกเขา เว้นไว้ที่ป่าช้า ๕ คน สิ่งว่า จง
ช่วยกันเผา ส่วนที่เหลือพากันเข้าบ้าน. พอยศผู้ทรมารวัย แทงและพลิกศพนั้น
ให้ไหม้อยู่ ก็ได้สุกสัณฺฑยา. เขาได้แสดงแก่อีก ๔ คนด้วยว่า ผู้เจริญจงเห็น

ของไม้สะอาด นำเกลียดนี้. อีก ๔ คนนั้นก็ได้อุสภสัญญาในศพนันบ้าง. เขาทั้ง ๕ พากันไปบ้านแล้วบอกแก่สหายที่เหลือ. ฝ่ายพ่อยสผู้ทรมาวัยไปบ้านแล้วได้บอกแก่มารดาบิดาและภรรยา. คนเหล่านั้นทั้งหมดได้เจริญอุสภสัญญาบ้าง. บุญประโยชน์ของคนเหล่านั้นเท่านี้. เพราะเหตุนี้ความสำคัญในเหล่าชนพื่อนว่าเป็นดังป่าช้านั้นแล จึงได้เกิดขึ้นแก่พระยศผู้มีอายุ. และด้วยอุปนิสัยสมบัตินี้ความบรรลุลหรรณพิเศษได้เกิดแก่ทุกคนแล.

ชื่อว่า อถโข ภควา ภิกขุ อามนุเตสิ มีความว่า พระผู้พระภาคเจ้าเสด็จอยู่ที่กรุงพาราณสีจนถึงเพ็ญเดือนกัตติกาหลัง วันหนึ่งตรัสเรียกภิกขุ ๖๐ รูป ซึ่งเป็นพระจีณาสพเหล่านั้น. บ่วง คือ ความโลภในอารมณ์ทั้งหลายที่เป็นทิพย์ จัดเป็นของทิพย์. บ่วง คือ ความโลภ ในอารมณ์ทั้งหลายซึ่งเป็นของมนุษย์ จัดเป็นของมนุษย์.

หลายบทว่า มา เอเคน เทว มีความว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้ไปรวมกัน ๒ รูปโดยทางเดียวกัน.

บทว่า อสุสวนตา มีความว่า เพราะเหตุที่ไม่ได้ฟัง.

บทว่า ปริยานติ มีความว่า เมื่อไม่ได้บรรลุลหรรณพิเศษที่ยังไม่ได้บรรลุ ชื่อว่าย่อมเสื่อมจากความบรรลุลหรรณพิเศษ.

บทว่า อนุตก ได้แก่ คู่ก่อนมารผู้เลวทราม คือเป็นสัตว์ต่ำช้า. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหมายเอาบ่วง คือ รากะ ตรัสว่า เทียวไปในอากาศ. จริงอยู่ พระองค์ทรงทราบบ่วง คือ รากะนั้น จึงตรัสว่า เทียวไปในอากาศ.

อรรคถายสวัตถุ จป

อรรถกถาบรรพชาวินิจัย

สองบทว่า นานาธิสา นานาชนปทา มีความว่า จากทิศต่างๆ และจากชนบท^๑ ต่าง ๆ.

คำว่า อนุชานามิ ภิกขเว ตุมฺเหวทานิ ตาสฺว ตาสฺว ทิสาสฺว เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปทุพาเสถติ เป็นต้น มีวินิจัยว่า เมื่อจะให้กุลบุตรผู้เพ่งบรรพชาบวช พึงเว้นบุคคลที่ทรงห้ามไว้ เริ่มต้น ว่า ภิกษุทั้งหลาย คนที่ถูกอาพาธ ๕ อย่างเบียดเบียนแล้ว อันท่านทั้งหลายไม่ควรให้บวช ดังนี้ จนถึงอย่างนี้ว่า คนตาบอดหรือใบ้หรือหนวก อันท่านทั้งหลายไม่ควรให้บวช ดังนี้ ข้างหน้าพึงให้บุคคลเว้นจากบรรพชาโทষบวช. บุคคลเมื่อนั้น อันมารดาบิดาอนุญาตแล้ว เท่านั้น. ลักษณะแห่งการอนุญาตซึ่งบุคคลผู้สมควรนั้นข้าพเจ้าจักพรรณนาในสูตรนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย บุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาต อันท่านทั้งหลายไม่ควรให้บวช ภิกษุใดพึงให้บวช ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ. ก็แลเมื่อจะให้บวชกุลบุตรผู้เว้นจากบรรพชาโทষ ซึ่งมารดาบิดาอนุญาตแล้วอย่างนั้น ถ้าว่ากุลบุตรนั้น ยังไม่ได้ปลงผม, และภิกษุแม่เหล้าอื่นมีอยู่ในสีมาเดียวกัน. พึงบอกกัณธุกรรม^๒ เพื่อประโยชน์แก่การปลงผม อาการบอกกัณธุกรรมนั้น ข้าพเจ้าจักพรรณนาในสูตรนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุบอกเล่ากะสงฆ์ เพื่อทำกัณธุกรรม. ถ้ามีโอกาส พึงให้บวชเอง. ถ้าต้องขวนขวายด้วยกิจการมีอุทเทศและปริบฺจนา เป็นต้น ไม่ได้โอกาส พึงสั่งภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งว่า คุณจงให้กุลบุตรนี้บวช. ถ้าภิกษุหนุ่มซึ่งอุปัชฌาย์ไม่ได้สั่งเลย แต่เธอให้บวชแทนอุปัชฌาย์ การทำอย่างนั้นสมควร. ถ้าภิกษุหนุ่มไม่มี อุปัชฌาย์พึงบอก

๑. คำว่า ชนบท หมายความว่าประเทศหรือราชอาณาจักร. ๒. พิธิโกณผม.

สามเณรก็ได้ว่า เธอจงนำผู้นี้ไปยังฉันทสิมาให้ปลงผม ให้นุ่งห่มผ้ากาสาจะเสร็จแล้วจึงมา. ส่วนสรณะอุปัชฌาย์ฟังให้เอง. กุลบุตรนั้นเป็นอันภิกษุนั่นเอง ให้บวชแล้วด้วยประการฉะนี้. จริงอยู่ คนอื่นจากภิกษุไม่ได้เพื่อให้บวช. คนอื่นจากภิกษุณีไม่ได้เพื่อให้มาตุคามบวชเหมือนกัน. ส่วนสามเณรหรือสามเณรี ได้เพื่อจะให้ผ้ากาสาจะตามคำสั่ง. การปลงผมผู้ใดผู้หนึ่งทำแล้ว ก็เป็นอันทำแล้วด้วยดี. ก็ถ้าว่า กุลบุตรเป็นผู้มีรูปสมควร มีกุศลกรรมเป็นเหตุมีชื่อเสียง มียศ อุปัชฌาย์แม้ทำโอกาสแล้ว ก็ควรให้บวชเองแท้ ทั้งไม่ควรปล่อยไปว่า จงถือเอาดินเหนียวกำมือหนึ่ง อาบแล้วชุบผมแล้ว จงมา. เพราะว่า. อุตสาหะของผู้ที่ใครจะบวช เป็นของรุนแรงก่อน แต่ภายหลังได้เห็นผ้ากาสาและมิดโกนผมเข้า จะตกใจ จะหนีไปเสียจากที่นั่นก็ได้ เพราะเหตุนี้ อุปัชฌาย์เองนั้นแล ควรนำไปยังทำสำหรับอาบ ถ้ากุลบุตรนั้นไม่เป็นเด็กนัก ฟังบอกว่า จงอาบเสีย ส่วนผมของเขา ฟังถือเอาดินเหนียวสระให้เองทีเดียว. ฝ่ายกุลบุตรที่ยังเป็นเด็กข้อม อุปัชฌาย์ฟังลงน้ำ ชักสีกด้วยโคลมัยและดินเหนียวอาบให้เอง^๑ ถ้าว่า เขาเป็นหิดคันหรือผิวยูบ่าง^๒ มารดาไม่เกลียดบุตรฉันใด อุปัชฌาย์ ไม่พึงเกลียดฉันนั้นนั่นแหละ ฟังให้อาบชักสีกตั้งแต่มือและเท้าจนถึงศีรษะเป็นอันดี.

ถามว่า เพราะเหตุไร ?

ตอบว่า เพราะว่า ด้วยอุปการะเพียงเท่านี้ กุลบุตรทั้งหลายจะเป็นผู้มีความรักแรงกล้ามีความเคารพมากในอาจารย์และอุปัชฌาย์และในพระศาสนา จะเป็นผู้ไม่หวนกลับเป็นธรรมดา จะบรรเทาความเบื่อหน่ายที่เกิดขึ้นเสีย อยู่ไปจนเป็นพระเถระ จะเป็นผู้กตัญญูกตเวที. แลในเวลาที่ให้อาบน้ำหรือในเวลาปลงผมและหนวด ด้วยอาการอย่างนั้น อุปัชฌาย์ไม่ควรพูดกะเขาว่า เธอ

๑. เป็นลักษณะนิยมนของคนบางพวก. ๒. นี่เป็นโรคที่ต้องห้าม นับเป็นอุปสมบทโทษ.

เป็นคนมีชื่อเสียง มียศ บัดนี้ พวกฉันได้อาศัยเธอแล้ว จักไม่ลำบากด้วยปัจจัย. ถ้อยคำที่ไม่ใช่คำชักนำอย่างอื่น ก็ไม่ควรพูดเหมือนกัน. ที่ถูกควรพูดแก่เขาว่า ผู้มีอายุ เธอจงใคร่ครวญดูให้ดี จงคุมสติ แล้วพึงสอนตบปัญจกัมมัฏฐาน^๑ ให้ และเมื่อบอก พึงชี้แจงให้ชัดเจนถึงข้อที่ส่วนทั้ง ๕ นั้น เป็นของไม่สะอาด น่าเกลียด ปฏิกุศล ด้วยอำนาจสี่ สัณฐาน กลิ่น ที่อาศัย และโอกาส หรือข้อที่ส่วนทั้ง ๕ นั้น ไม่ใช่ผู้เป็นอยู่ ไม่ใช่สัตว์ ก็ถ้าในกาลก่อน เขาเป็นผู้เคยพิจารณา สังขาร เจริญภาวนามา เป็นเหมือนผีที่แก่เต็มทีคอยรอกการบ่งด้วยหนาม และเป็นเหมือนดอกปทุมที่แก่ คอยรอพระอาทิตย์ขึ้น ที่นั่นเมื่อการพิจารณา กัมมัฏฐาน ตักว่าเขาปรารถแล้ว ญาณที่จะบดกิเลสเพียงดังภูเขาให้แหลกไป นั้นแล ย่อมเป็นไป ราวกะอาวุธของพระอินทร์แลงภูเขาให้แหลกละเอียดไป ฉะนั้น. เขาย่อมบรรลुพระอรหัตในเวลาปลงผมเสร็จทีเดียว. จจริงอยู่ แต่แรกทีเดียว กุลบุตรเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ได้สำเร็จพระอรหัต ในขณะที่ปลงผมเสร็จ กุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด ได้การพึงเห็นปานนี้ อาศัยนัยซึ่งอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตรให้ จึงได้สำเร็จ ไม่ได้อาศัยแล้วหาสำเร็จไม่ เพราะเหตุนั้น อุปัชฌาย์ จึงควรกล่าวถ้อยคำเช่นนั้นแก่เขา อนึ่ง เมื่อปลงผมเสร็จแล้ว ควรใช้ขมิ้นผง หรือกระแจะทาศีรษะและร่างกายกำจัดกลิ่นคฤหัสถ์เสียแล้ว พึงให้รับผ้ากาสาเย ๓ ครั้ง หรือ ๒ ครั้ง หรือครั้งเดียวก็ได้. แม้ถ้าอาจารย์หรืออุปัชฌาย์ จะไม่มอบให้ในมือของเขา จะนุ่งห่มให้เองทีเดียว ข้อนั้นก็สมควร แม้ถ้าจะสั่งคนอื่นเป็นภิกษุหนุ่มก็ตาม สามเณรก็ตาม อุบาสกก็ตาม ว่าผู้มีอายุ ท่านจงถือเอาผ้ากาสาเยเหล่านั้น นุ่งห่มให้ผู้นี้ หรือจะสั่งกุลบุตรนั้นแหละว่า เธอจงถือเอาผ้ากาสาเยเหล่านี้ ไปนุ่งห่มควรทุกอย่าง. จจริงอยู่ ผ้ากาสาเยเหล่านั้นทั้งหมดเป็นอันภิกษุนั้นเทียวให้แล้ว. แต่เขานุ่งหรือห่ม ผ้านุ่งหรือผ้าห่มอันใด โดย

๑. ผม. ขน. เล็บ. ฟัน, หนัง.

ไม่ได้สั่ง พึงเปลื้องผ้าถุงหรือผ้าห่มนั้นเสียแล้ว ให้ใหม่. เพราะผ้ากาสาযะที่ภิกษุให้ด้วยมือของตนหรือด้วยสิ่งเท่านั้น จึงควร ที่ภิกษุไม่ได้ให้ ไม่ควร แม้ว่าผ้ากาสาযะนั้น จะเป็นของเขาเอง ก็ต้องเป็นเช่นนั้น. และจะถือกล่าวอะไรในผ้ากาสาযะที่มีอุปมาขายเป็นมูลเล่า. นี่เป็นวินิจฉัยในข้อว่า พึงให้ปลงผมและหนวดก่อนแล้ว ให้นุ่งห่มผ้ากาสาযะ ให้ทำอุตตราสงค์เจริญงำ นี้.

ข้อว่า พึงให้ไว้เท้าภิกษุทั้งหลายเป็นต้น มีความว่าภิกษุเหล่าใดประชุมกันในที่นั้น พึงให้ไว้เท้าภิกษุเหล่านั้นแล้ว ลำดับนั้นพึงให้นั่งกระโหยังประคองอัญชลีแล้วบอก. ว่า เอวံ วเทหิ คือพึงสั่งว่า ยมห์ วทามิ ตัมวเทหิ เพื่อรับสรณะ. ลำดับนั้นอุปมาขยหรืออาจารย์พึงให้สรณะแก่เขา โดยนัยเป็นต้น ว่า พุทฺธํ สรณํ กจฺจามิ ดังนี้. พึงให้ตามลำดับที่กล่าวแล้วอย่างไรเทียว ไม่พึงให้สับลำดับ. ถ้าสับลำดับเสีย บทหนึ่งก็ดี อักษรหนึ่งก็ดี หรือให้ พุทฺธํ สรณํ เท่านั้น ถ้วน ๓ ครั้งแล้ว ภายหลังจึงให้สรณะนอกนื้ออย่างละ ๓ ครั้ง สรณะไม่จัดว่าได้ให้. ก็อุปสัมปทาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามสรณะคมนูปสัมปทานี้เสียแล้ว ทรงอนุญาตไว้ บริสุทฺธิ์ฝ่ายเดียวก็ควร. ส่วนสามเณรบรรพชาบริสุทฺธิ์ทั้ง ๒ ฝ่ายจึงควร. บริสุทฺธิ์ฝ่ายเดียวไม่ควร เพราะเหตุนั้น ในอุปสัมปทา ถ้าอาจารย์ทำกรรมเว้นัญคติโทษ และกรรมวาจาโทษแล้ว กรรมเป็นอันทำถูกต้อง. ส่วนในบรรพชา ทั้งอาจารย์ทั้งอันเตวาสิก ต้องว่าสรณะ ๓ เหล่านี้ ไม่ให้เสียความพร้อมมูลแห่งฐานภรณ์ของพญฺชนะทั้งหลาย มี พุ อักษรและ ฐ อักษรเป็นต้น. ถ้าอาจารย์อาจว่าได้แต่อันเตวาสิกไม่อาจ หรืออันเตวาสิกอาจ แต่อาจารย์ไม่อาจ. หรือทั้ง ๒ ฝ่ายไม่อาจ ไม่ควร. แต่ถ้าทั้งสองฝ่ายอาจ ข้อนั้นจึงควร. ก็แลเมื่อให้สรณะเหล่านั้น พึงให้ว่าบทที่มีนิคหิตเป็นที่สุด ให้ติดเนื่องเป็นอันเดียวกันอย่างนี้ว่า

พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ หรือพึงให้ว่าบทที่มี **ม** อักษรเป็นที่สุด ให้ขาดระยะกันอย่างนี้ว่า **พุทฺธมฺ สรณมฺ คจฺจามิ*** ในอันธกัณฐกถาท่านแล้วว่า อันเตวาสิกพึงประกาศชื่อรับสรณะอย่างนี้ว่า **อหิ ภนฺเต พุทฺธรฺกฺขิโต ยาวชีวํ พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ** ดังนี้. คำนั้นไม่มีแม้ในอรรถกถาเดียว ทั้งในพระบาลีก็ไม่กล่าวไว้ เป็นแต่เพียงความชอบใจของพระอาจารย์เหล่านั้น เพราะฉะนั้น ไม่ควรถือเอา. แท้จริง เมื่อไม่ว่าอย่างนั้น สรณะจะกำเริบก็หามิได้.

ชื่อว่า **อนุชานามิ ภกฺเว อิมหิ ตีทิ สรณคมเนหิ ปพฺพชํ**

อุปสมฺปท มีความว่า เราอนุญาตบรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์เหล่านี้ ซึ่งว่าหมดจดทั้ง ๒ ฝ่าย ครบ ๓ ครั้ง อย่างนี้ว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ** เป็นต้น. ในบรรพชาและอุปสมบททั้ง ๒ นั้น อุปสมบท พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามเสียข้างหน้าแล้ว เพราะฉะนั้นบัดนี้ อุปสมบทนั้น จึงไม่ขึ้นด้วยมาตรการว่าสรณะเท่านั้น. ส่วนบรรพชาทรงอนุญาตเฉพาะไว้ข้างหน้าว่า ภิขุทั้งหลาย เราอนุญาตสามเณรบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์เหล่านี้ เพราะฉะนั้นถึงในบัดนี้ บรรพชานั้น ย่อมขึ้นด้วยมาตรการว่าสรณะเท่านั้น. จริงอยู่กุลบุตรเป็นอันตั้งอยู่ในภูมิแห่งสามเณรด้วยอาการเพียงเท่านี้. และถ้าสามเณรนั้นเป็นผู้มีปัญหา มีชาติแห่งคนฉลาด ลำดับนั้น พึงแสดงสิกขาบททั้งหลายแก่เธอในที่นี้ทีเดียว. แสดงอย่างไร ? แสดงเหมือนที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว. จริงอยู่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดังนี้ว่า ภิขุทั้งหลายเราอนุญาตสิกขาบท ๑๐ แก่สามเณรทั้งหลาย และอนุญาตเพื่อให้สามเณรศึกษาในสิกขาบท ๑๐ เหล่านั้น คือ:-

๑. เป็นสำเนียงว่าอย่างสันสกฤต บัดนี้เราไม่ใช่แล้ว.

เว้นจากทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป ๑.

เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ๑.

เว้นจากกรรมมิใช่พรหมจรรย์ ๑๐.

เว้นจากพูดเท็จ ๑.

เว้นจากดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๑.

เว้นจากบริโภคอาหารผิดเวลา ๑.

เว้นจากฟ้อนขับประโคมและดูการเล่น ๑.

เว้นจากการตัดทาระเบียบดอกไม้ของหอมและเครื่องทาอันเป็นฐาน
แต่งตัว ๑.

เว้นจากนอนบนที่นอนสูงที่นอนใหญ่ ๑.

เว้นจากรับทองและเงิน^๑ ๑.

ส่วนในอันธกฐกถา พระอรรถกถาจารย์ กล่าวแม้ซึ่งการให้
สิกขาบทเหมือนการให้สรณะอย่างนี้ว่า อหิ ภนฺเต อิตฺถุนฺนาโม ยาวชีว
ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ ดังนี้. แม้วิชานั้น ก็ไม่มี
ในบาลี ทั้งไม่มีในอรรถกถาทั้งหลาย เพราะฉะนั้นควรแสดงแต่พอสมควรแก่
บาลี จริงอยู่ บรรพชาสำเร็จด้วยสรณคมนั้นเท่านั้น. ส่วนสิกขาบททั้งหลายอัน
สามเณรควรทราบเพื่อทำสิกขาให้บริบูรณ์อย่างเดียว เพราะฉะนั้น เมื่อสามเณร
ไม่สามารถจะเรียนสิกขาบทเหล่านี้ตามนัยซึ่งมาในพระบาลีได้ จะบอกแต่
เพียงใจความด้วยภาษาอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ควร. และสามเณรยังไม่รู้สิกขาบท
ที่ตนควรศึกษา ยังไม่ฉลาดในการทรงผ้าสังฆาฏิ^๒ บาตร และจีวร การยืน
และการนั่งเป็นต้น และในวิธีมีดื่มน้ำและฉันเป็นอาทิเพียงใด ยังไม่ควรปล่อยเธอ

๑. วิ. มหา. ๔/๑๒๐.

๒. สามเณรก็มีสังฆาฏิเหมือนกัน.

ไปสู่หอฉันหรือที่แจกสลาก หรือสถานเช่นนั้นอื่นเพียงนั้น. ควรให้เธอเที่ยวอยู่ในสำนักเท่านั้น. ควรสงวนเธอเหมือนเด็กอ่อน. ควรบอกสิ่งที่ควรและไม่ควรทุกอย่างแก่เธอ ควรแนะนำเธอในอกสมาจาริกวัตรมีนุ่งห่มเป็นต้น. แม้สามเณรนั้นเล่า ก็ควรเว้น ให้ไกลซึ่งนาสนังคะ ๑. ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ข้างหน้าอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้นาสนะสามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ดังนี้ ทำอกสมาจาริกวัตรให้บริบูรณ์ พึงศึกษาให้ดีในศีล ๑๐ อย่าง ฉะนี้แล.

อรรถกถาบรรพชาวินิจัย จบ

ทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์

[๓๕] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจำพรรษาแล้ว รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะทำในใจโดยแยบคาย เพราะทั้งความเพียรชอบโดยแยบคาย เราจึงได้บรรลุอนุตตรวิมุตติ จึงได้ทำอนุตตรวิมุตติให้แจ้ง แม้พวกเธอก็ได้บรรลุอนุตตรวิมุตติ ทำอนุตตรวิมุตติให้แจ้ง เพราะทำในใจโดยแยบคาย เพราะตั้งความเพียรชอบโดยแยบคาย.

ครั้งนั้น มารผู้มีใจบาปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นแล้วได้ทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคาถาว่า:-

ท่านเป็นผู้อันบ่วงมาร ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ผูกพันไว้แล้วท่านเป็นผู้อันเครื่องผูกแห่งมารรัดรั้งแล้ว แน่สมณะ ท่านจักไม่พ้นเรา.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า เราเป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงมาร ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เราเป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูกแห่งมาร ดูก่อนมารท่านถูกเรากำจัดเสียแล้ว

ครั้งนั้น มารผู้มีใจบาปรู้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้จักเรา พระ
สุคตทรงรู้จักเรา ดังนี้แล้ว มีทุกข์ เสียใจ หายไปในที่นั่นเอง.

เรื่องพระสหายภททวัคคีย์

[๓๖] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระนครพาราณสีตาม
พระพุทธานุสสติ แล้วเสด็จจาริกไปโดยมรรคาอันจะไปสู่ตำบลอุรุเวลา และ
ทรงแหวะจากทางแล้วเสด็จเข้าไปยังไพรสณฑ์แห่งหนึ่ง ครั้นถึงไพรสณฑ์นั้น
แล้ว ประทับนั่ง ณ โคนไม้ต้น หนึ่ง.

ก็โดยสมัยนั้นแล สหายภททวัคคีย์จำนวน ๓๐ คน พร้อมด้วยปชาบดี
บิณฑบาตอยู่ ณ ไพรสณฑ์แห่งนั้น สหายคนหนึ่งไม่มีปชาบดี สหายทั้งหลาย
จึงได้นำหิง္กุญแจพาหุมาเพื่อประโยชน์แก่เขา ต่อมาหิง္กุญแจพาหุนั้น เมื่อพวก
สหายนั้น เผลอดัวมัวบิณฑบาตอยู่ ได้ลักเครื่องประดับหนีไป จึงพวกสหายนั้น
เมื่อจะทำการช่วยเหลือสหาย เทียวตามหาหิง္กุญแจพาหุนั้น ไปถึงไพรสณฑ์
แห่งนั้น ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งอยู่ ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง ครั้น แล้ว
จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระผู้
มีพระภาคเจ้าเห็นหิง္กุญแจพาหุเข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงย้อนถามว่า คุณก่อนกุมารทั้งหลาย พวกเธอจะ
ต้องการอะไรด้วยหิง္กุญแจ?

ภท. เจ้าข้า พวกข้าพเจ้าเป็นสหายภททวัคคีย์จำนวน ๓๐ คนในตำบล
นี้ พร้อมด้วยปชาบดีบิณฑบาตอยู่ในไพรสณฑ์แห่งนี้ สหายคนหนึ่งไม่มีปชาบดี
พวกข้าพเจ้าจึงได้นำหิง္กุญแจพาหุมาเพื่อประโยชน์แก่เขา ต่อมา หิง္กุญแจพาหุนั้น
เมื่อพวกข้าพเจ้าเผลอดัวมัวบิณฑบาตอยู่ ได้ลักเครื่องประดับหนีไป เพราะเหตุ

นั่นพวกข้าพระองค์ผู้เป็นสหายกัน เมื่อจะทำการช่วยเหลือสหาย จึงเที่ยวตามหาหญิงนั้นมาถึงไพร่สมณที่แห่งนี้ เจ้าข้า.

ภ. คุณก่อนกุมารทั้งหลาย พวกเธอสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ข้อที่พวกเธอแสวงหาหญิงหรือแสวงหาตนนั้น อย่างไรเป็นความดีของพวกเธอเล่า.

ภท. ข้อที่พวกข้าพระองค์แสวงหาตนนั้นแล เป็นความดีของพวกข้าพเจ้า เจ้าข้า.

ภ. คุณก่อนกุมารทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกเธอนั่งลงเถิด เราจักแสดงธรรมแก่พวกเธอ.

พวกสหายภททวัคคีย์เหล่านั้น รับพระพุทธาณัติพจน์ว่า อย่างนั้น เจ้าข้า ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอนุปฺพฬิกถาแก่พวกเขา คือทรงประกาศทานกถา สีลกถา สักคกถา โทษ ความดำทราธรม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย และ อานิสงส์ในความออกจากกาม เมื่อพระองค์ทรงทราบว่ พวกเขามีจิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่พวกเขา ณ ที่นั่ง นั้นแล คุณผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดี ฉะนั้น พวกเขาได้เห็นธรรมแล้ว ได้บรรลุมรรคแล้ว ได้รู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ถึงความเป็นผู้แก้แ้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระเจ้าข้า พวกข้าพระองค์พึงได้บรรพชาพึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พวกเธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ดังนี้ แล้ว
ได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์
เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด

พระวากันนั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุเหล่านั้น.

เรื่องพระสหายภททวัคคีย์ จบ

ทุติยภาณวาร จบ

อรรถกถาภททวัคคีย์สหายกวัตถุ

หลายบทว่า มยุห์ โข ภิกขเว มีอรรถว่า มยา โข. อีกอย่าง
หนึ่ง มีความว่า ความทำในใจโดยแยบคายของเรา อธิบายว่า เพราะความ
ทำในใจโดยแยบคายของเราเป็นเหตุ. ครั้นเปลี่ยนวิภัติแล้วก็พึงกล่าวคำว่า มยา
เป็นอนภิตกัตตา ในบทว่า อนุปตฺตา นี้อีก (เพราะ มยุห์ เป็นสามิ
สัมพันธไปแล้ว).

บทว่า ภทฺทวัคคิยา มีความว่า ได้ยินว่า สหายเหล่านั้นเป็นราช-
กุมาร ผู้มีความเจริญด้วยรูปร่างและจิต เทียวไป ด้วยคุมกันเป็นพวกเดียว
กัน เพราะฉะนั้น ท่านจึงเรียกว่า ภททวัคคีย์ โว อักษรในบทว่า เตนหิ โว
ดังนี้ สักว่านิบาต.

สองบทว่า ธมฺมจกฺขุ อุตฺปาติ มีความว่า โสคาปัตติมรรคได้เกิด
ขึ้นแก่บางพวก สกทาคามิมรรคได้เกิดขึ้นแก่บางพวก อนาคามิมรรคได้เกิด

ขึ้นแก่บางพวก จริงอยู่ มรรคเหล่านั้นทั้ง ๓ ท่านเรียกว่าธรรมจักขุ. ได้ยินว่า
สหายนเหล่านั้น ได้เป็นนักเลง ๓๐ คนในตุนทิลชาดก^๑. ครั้งนั้นพวกเขาได้ฟัง
ตุนทิลโรวาทแล้วรักษาศีล ๕. บุพพกรรมของสหายนเหล่านั้นเท่านี้.

อรรถกถาภิกขุทวารวชิรสังคหะ จบ

เรื่องชฎิล ๓ พี่น้อง

[๑๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกโดยลำดับ ถึงตำบล-
อูรุเวลาแล้ว. ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิล ๓ คน คือ อูรุเวลกัสสป ๑ นทิกัสสป ๑
คยากัสสป ๑ อาศัยอยู่ในตำบลอูรุเวลา บรรดาชฎิล ๓ คนนั้น ชฎิลชื่ออูรุเวล-
กัสสปเป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึกสอน เป็นผู้เลิศ เป็นหัวหน้า เป็นประธาน ของ
ชฎิล ๕๐๐ คน ชฎิลชื่อนทิกัสสป เป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึกสอน เป็นผู้เลิศ เป็น
หัวหน้า เป็นประธานของชฎิล ๓๐๐ คน ชฎิลชื่อคยากัสสป เป็นผู้นำ เป็น
ผู้ฝึกสอน เป็นผู้เลิศ เป็นหัวหน้า เป็นประธาน ของชฎิล ๒๐๐ คน. ครั้งนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จเข้าไปสู่อาศรมของชฎิลชื่ออูรุเวลกัสสป แล้วได้ตรัส
กะชฎิลชื่ออูรุเวลกัสสปว่า ดูก่อนกัสสป ถ้าท่านไม่หนักใจ เราขออาศัยอยู่ใน
โรงบูชาเพลิงสักคืบหนึ่ง.

อูรุ. ข้าแต่มหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย แต่ในโรงบูชาเพลิงนั้น
มีพญานาคคู่ร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายแรง อย่างเลย มันจะทำให้
ท่านลำบาก.

แม้ครั้งที่สอง พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะชฎิลชื่ออูรุเวลกัสสปว่า
ดูก่อนกัสสป ถ้าท่านไม่หนักใจ เราขออาศัยอยู่ในโรงบูชาเพลิงสักคืบหนึ่ง.

อุรุ. ข้าแต่มหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย แต่ในโรงบูชาเพลิง นั้น มีพญานาคร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายแรง อย่าเลย มันจะทำให้ท่านลำบาก.

แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่ชฎิลชื่ออุรุเวลกัสสปว่า คุณก่อนกัสสป ถ้าท่านไม่หนักใจ เราขออาศัยอยู่ในโรงบูชาเพลิงสักคืนหนึ่ง.

อุรุ. ข้าแต่มหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย แต่ในโรงบูชาเพลิงนั้น มีพญานาคร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายแรง อย่าเลย มันจะทำให้ท่านลำบาก.

ภ. ลางทีพญานาคจะไม่ทำให้เราลำบาก คุณก่อนกัสสป เอาเถิด ขอท่านจงอนุญาตโรงบูชาเพลิง.

อุรุ. ข้าแต่มหาสมณะ เชิญท่านอยู่ตามสบายเถิด.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปสู่โรงบูชาเพลิง แล้วทรงปู หมอนเครื่องลาด ประทับนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง ดำรงพระสติมั่น.

ปาฏิหาริย์ที่ ๑

[๓๘] ครั้งนั้น พญานาคนั้นได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไป ดังนั้น ครั้นแล้ว มีความซึ่งเคียดไม่พอใจ จึงบังหวนคว้นขึ้น ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงดำริว่า โฉนหน่อ เราพึงครอบงำเดชของพญานาค นี้ด้วยเดชของตน ไม่กระทบกระทั่งผิวหนึ่ง เนื้อ เอ็น กระดูก และเยื่อใน กระดูก ดังนี้ แล้วทรงบันดาลอิทธิทธิสังขารเช่นนั้น ทรงบังหวนคว้นแล้ว พญานาคนั้นทนความลบหลู่ไม่ได้ จึงพ่นไฟสู่ในทันที แม้พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงเข้ากลืนสมบัติมิเตโชธาตุเป็นอารมณ์บันดาลไฟด้านทานไว้ เมื่อทั้งสอง

ฝ่ายโพล่งไฟขึ้น โรงบูชาเพลิงรุ่งโรจน์เป็นเปลวเพลิงดุจไฟลุกไหม้ทั่วไป จึงชกิลพวกนั้นพากันล้อมโรงบูชาเพลิง แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ชาวเรา พระมหาสมณะรูปงามคงถูกพญานาคเบียดเบียนแน่ ต่อมาพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงครอบงำเดชของพญานาคนั้น ด้วยเดชของพระองค์ ไม่กระทบกระทั่งผิวหนังเนื้อ เอ็น กระดูก และเชื้อในกระดูก ทรงขจัดพญานาคไว้ในบาตร โดยผ่านราตรีนั้น แล้วทรงแสดงแก่ชกิลอุรุเวลกัสสปด้วยพระพุทธดำรัสว่า คุณก่อนกัสสปนี้พญานาคของท่าน เราครอบงำเดชของมันด้วยเดชของเราแล้ว จึงชกิลอุรุเวลกัสสปได้ดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ จึงครอบงำเดชของพญานาคที่ดุร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายแรง ด้วยเดชของตนได้ แต่พระมหาสมณะนี้ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

[๗๕] ที่แม่น้ำเนรัญชรา พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะชกิลอุรุเวลกัสสปว่าดังนี้:-

คุณก่อนกัสสป ถ้าท่านไม่หนักใจ เราขออาศัยอยู่ในโรงบูชาเพลิงสักวันหนึ่ง.

อุรุ. ข้าแต่มหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย แต่ข้าพเจ้าหวังความสำคัญจึงห้ามท่านว่า ในโรงบูชาเพลิงนั้นมีพญานาคดุร้าย มีฤทธิ์ เป็นอสรพิษ มีพิษร้ายแรง อยู่เลย มันจะทำให้ท่านลำบาก.

ภ. บางทีพญานาคนั้นจะไม่ทำให้เราลำบาก คุณก่อนกัสสป เอาเถิด ท่านจงอนุญาตโรงบูชาเพลิง.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบอุรุเวลกัสสปนั้นว่า อนุญาตให้แล้ว ไม่ทรงครั่นคร้าม ปราศจากความกลัว เสด็จเข้าไป.

พญานาคเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้แสวงคุณความดี เสด็จเข้าไปแล้ว
ไม่พอใจ จึงบงฺหวณควนขึ้น.

ส่วนพระพุทฺธเจ้าผู้เป็นมนุษย์ประเสริฐ มีพระทัยดี มีพระทัยไม่ขัด
เคืองทรงบงฺหวณควนขึ้นในที่นั้น

แต่พญานาคทนความลบหลู่ไม่ได้ จึงพนไฟสู้.

ส่วนพระพุทฺธเจ้าผู้เป็นมนุษย์ประเสริฐ ทรงฉลาดในกสิณสมาบัติมี
เตโชธาตุเป็นอารมณ์ ได้ทรงบันดาลไฟด้านทานไว้ในที่นั้น.

เมื่อทั้งสองฝ่ายโพล่งไฟขึ้นแล้ว โรงฺฆูชาเพลิงรุ่งโรจน์เป็นเปลวเพลิง
พวกขฤกลกล่าวกันว่า ชาวเรา พระสมณะรูปงามคงถูกพญานาคเบียดเบียนแน่
ควนราตรีผ่านไป เปลวไฟของพญานาคไม่ปรากฏ แต่เปลวไฟสีต่างๆ
ของพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงฤทธิ์ยังสถิตอยู่.

พระรัศมีสีต่างๆ คือสีเขียว สีแดง สีหงสบาท สีเหลือง สีแก้วผลึก
ปรากฏที่พระกาย พระอังคีรส.

พระพุทฺธองค์ทรงขดพญานาคไว้ในบาตรแล้ว ทรงแสดงแก่พราหมณ์
ว่า ดูก่อนกัสสป นีพญานาคของท่าน เรากรอบงาเดชของมันด้วยเดชของเรา
แล้ว.

ครั้งนั้น ขฤกลอรุเวลกัสสป เลื่อมใสยิ่งนัก เพราะอิทธิปาฏิหาริย์นี้
ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่มหาสมณะ
นิมนต์อยู่ในที่นี้แหละ ข้าพเจ้าจักบำรุงท่าน ด้วยภัตตาหารประจำ.

ปฎิหาริย์ที่ ๑ จบ

ปาฏิหาริย์ที่ ๒

[๔๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ไพรสน์แห่งหนึ่ง ไม่ไกลจากอาศรมของชฎิลอุรุเวลกัสสป ครั้งนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เมื่อราตรีปฐมยามผ่านไปแล้ว เปล่งรัศมีงาม ยังไพรสน์ทั้งสิ้นให้สว่างไสว แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นถึงแล้วจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ยืนเฝ้าอยู่ทั้ง ๔ ทิศ ดูกองไฟใหญ่จะนั้น ต่อมาชฎิลอุรุเวลกัสสป เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยผ่านราตรีนั้น ครั้นถึงแล้วได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้วมหาสมณะภัตตาหารเสร็จแล้ว พวกนั้นคือใครกันหนอ เมื่อราตรีปฐมยามผ่านไปแล้ว มีรัศมีงาม ยังไพรสน์ทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปหาท่าน ครั้นถึงแล้วอภิวาทท่านได้ยืนอยู่ทั้ง ๔ ทิศ ดูกองไฟใหญ่จะนั้น.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนกัสสป พวกนั้นคือท้าวมหาราชทั้ง ๔ เข้ามาหาเราเพื่อฟังธรรม.

ครั้งนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอนุภาพมากแท้ ถึงกับท้าวมหาราชทั้ง ๔ เข้ามาหาเพื่อฟังธรรม แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยภัตตาหารของชฎิลอุรุเวลกัสสปแล้ว ประทับอยู่ในไพรสน์ตำบลนั้นแล.

ปาฏิหาริย์ที่ ๒ จบ

ปาฏิหาริย์ที่ ๓

[๔๑] ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพ เมื่อราตรีปฐมยามล่วงไปแล้ว เปล่งรัศมีงาม ยังไพรสน์ทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า

ครั้นถึงแล้วจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ประทับยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ดูกองไฟใหญ่ งามและประณีตกว่ารัศมีแต่ก่อน ต่อมา ชฎิลอุรุเวลกัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยผ่านราตรีนั้น ครั้นถึงแล้วได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้วมหาสมณะ ภัตตาหารเสร็จแล้ว ผู้นั้นคือใครกันหนอ เมื่อราตรีปฐมยามผ่านไปแล้ว เปล่งรัศมีงาม ยังไพโรศนททั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้ามาหาท่าน ครั้นถึงแล้วอภิวาทท่าน ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ดูกองไฟใหญ่ งามและประณีตกว่ารัศมีแต่ก่อน.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตอบว่า ดูก่อนกัสสป ผู้นั้น คือ ท้าวสักกะจอมทวยเทพเข้ามาหาเพื่อฟังธรรม.

ครั้งนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับท้าวสักกะจอมทวยเทพเข้ามาหาเพื่อฟังธรรม แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยภัตตาหารของชฎิลอุรุเวลกัสสปแล้วประทับอยู่ในไพโรศนท์ดาดนั้นแล.

ปาฏิหาริย์ที่ ๓ จบ

ปาฏิหาริย์ที่ ๔

[๔๒] ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหม เมื่อราตรีปฐมยามล่วงไปแล้ว เปล่งรัศมีงาม ยังไพโรศนททั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นถึงแล้วจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ดูกองไฟใหญ่ งามและประณีตกว่ารัศมีแต่ก่อน ครั้นล่วงราตรีนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสป ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นถึงแล้วได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มี

พระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้วมหาสมณะ กัตตอาหารเสร็จแล้ว ผู้นั้นคือใครกัน
หนอ เมื่อราตรีปฐมยามผ่านไปแล้ว เปล่งรัศมีงาม ยังไพโรศนททั้งสิ้นให้
สว่างไสว เข้ามาหาท่าน ครั้นถึงแล้วอภิวาทท่าน ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ดูกองไฟใหญ่ งามและประณีตกว่ารัศมีแต่ก่อน.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนกัสสปะ ผู้นั้น คือ ท้าวสหัมบดี
พรหมเข้ามาหาเราเพื่อฟังธรรม.

ครั้งนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้ดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มี
อานุภาพมากแท้ ถึงกันท้าวสหัมบดีพรหมเข้ามาหาเพื่อฟังธรรม แต่ก็ไม่เป็น
พระอรหันต์เหมือนเราแน่

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยกัตตอาหารของชฎิลอุรุเวลกัสสป แล้ว
ประทับอยู่ในไพโรศนทตำบลนั้นแล.

ปาฏิหาริย์ที่ ๔ จบ

ปาฏิหาริย์ที่ ๕

[๔๓] ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้เตรียมการบูชาัญญเป็น
การใหญ่ และประชาชนชาวอังคะและมคธทั้งสิ้น ถือของเคี้ยวของบริโภคเป็น
อันมาก บ่ายหน้ามุ่งไปหา จึงชฎิลอุรุเวลกัสสปได้ดำริว่า บัดนี้ เราได้เตรียม
การบูชาัญญเป็นการใหญ่ และประชาชนชาวอังคะและมคธทั้งสิ้นได้นำของเคี้ยว
ของบริโภคเป็นอันมากบ่ายหน้ามุ่งมาหา ถ้าพระมหาสมณะจักทำอิทธิปาฏิหาริย์
ในหมู่มหาชน ลากสักการะจักเจริญยิ่งแก่พระมหาสมณะ ลากสักการะของเรา
จักเสื่อม โอทำไฉน วันพรุ่งนี้ พระมหาสมณะจึงจะไม่มาฉัน ครั้งนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความปริวิตกแห่งจิตของชฎิลอุรุเวลกัสสปด้วย

พระทัยแล้ว เสด็จไปอุตตรกุรุทวีป ทรงนำบิณฑบาตมาจากอุตตรกุรุทวีปนั้น แล้วเสวยที่ริมสระอนาคต ประทับกลางวันอยู่ ณ ที่นั้นแหละ ครั้นล่วงราตรีนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นถึงแล้วได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว มหาสมณะภัตตาหารเสร็จแล้ว เพราะเหตุไรหนอ วานนี้ท่านจึงไม่มา เป็นความจริง พวกข้าพเจ้าระลึกถึงท่านว่า เพราะเหตุไรหนอ พระมหาสมณะจึงไม่มา แต่ส่วนแห่งขาทินิยาหาร ข้าพเจ้าได้จัดไว้เพื่อท่าน.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสย้อนถามว่า ดูก่อนกัสสป ท่านได้ดำริอย่างนี้ มิใช่หรือ ว่า บัดนี้เราได้เตรียมการบูชาญเป็นกรใหญ่ และประชาชนชาวอังคะและมคธทั้งสิ้นได้นำของเคี้ยวและของบริโภคเป็นอันมากบ่ายหน้ามุ่งมาหา ถ้าพระมหาสมณะจักทำอิทธิปาฏิหาริย์ ในหมู่มหาชน ลากสักการะจักเจริญยิ่งแก่พระมหาสมณะลากสักการะของเราจักเสื่อม โอ ทำไฉน วันพຼ่งนี้ พระมหาสมณะจึงจะไม่มาฉัน ดูก่อนกัสสป เรานั้นแลทราบความปริวิตกแห่งจิตของท่านด้วยใจของเรา จึงไปอุตตรกุรุทวีป นำบิณฑบาตมาจากอุตตรกุรุทวีปนั้น มาฉันที่ริมสระอนาคตแล้ว ได้พักกลางวันอยู่ ณ ที่นั้นแหละ.

ที่นั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้ดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ จึงได้ทราบความคตินึกแม้ด้วยใจได้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยภัตตาหารของชฎิลอุรุเวลกัสสป แล้วประทับอยู่ ณ ไพรสน์ตำบลนั้นแล.

ปาฏิหาริย์ที่ ๕ จบ

ผ้าบังสุกุล

[๔๔] ก็โดยสมัยนั้น ผ้าบังสุกุลบังเกิดแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงพระองค์ได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงชักผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพทรงทราบพระดำริในพระหทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยพระหทัยของพระองค์ จึงขุดสระโบกขรณีด้วยพระหัตถ์ แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดชักผ้าบังสุกุลในสระนี้ ที่นั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงขยำผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพทรงทราบพระดำริในพระหทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยพระหทัยของพระองค์แล้ว ได้ยกศิลาแผ่นใหญ่มาวางพลางทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงขยำผ้าบังสุกุลบนศิลาแผ่นนี้ ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงพาดผ้าบังสุกุลไว้ ณ ที่ไหนหนอ ครั้งนั้น เทพดาที่สถิตอยู่ที่ต้นกุ่มบกทราบพระดำริในพระหทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยใจของตน จึงน้อมกิ่งกุ่มลงมาพลางกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงพาดผ้าบังสุกุลไว้ ที่กิ่งกุ่มนี้ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพระดำริว่า เราจะพึงผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพทรงทราบพระดำริในพระหทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยพระหทัยของพระองค์แล้ว ได้ยกแผ่นศิลาใหญ่มาวางไว้พลางกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงพึงผ้าบังสุกุลบนศิลาแผ่นนี้.

หลังจากนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยลวงราตรีนั้น ครั้นถึงแล้วได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว มหาสมณะ ภัดดาหารเสร็จแล้ว เพราะเหตุไรหนอ มหาสมณะ เมื่อก่อนสระนี้ไม่มีที่นี้ เดียวนี้มีสระอยู่ที่นี่ เมื่อก่อนศิลาเหล่านี้ไม่มีวางอยู่ ใครยกศิลาเหล่านี้มาวางไว้ เมื่อก่อนกิ่งกุ่มบกต้นนี้ไม่น้อมลงเดี๋ยวนี้ กิ่งนั้นน้อมลง.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนกัสสป ผ้าบังสุกุลบังเกิดแก่เรา ณ ที่นั่น เราได้ดำริว่า จะพึงชักผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพทรงทราบดำริในจิตของเราด้วยพระทัยของพระองค์แล้ว จึงขุดสระโบกขรณีด้วยพระหัตถ์ แล้วตรัสบอกแก่เราว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงชักผ้าบังสุกุลในสระนี้ สระนี้อันผู้มีโชนมนุษย์ได้ขุดแล้วด้วยมือ ดูก่อนกัสสป เรานั้นได้ดำริว่า จะพึงขยำผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพทราบความดำริในจิตของเราด้วยพระทัยของพระองค์แล้ว ได้ทรงยกศิลาแผ่นใหญ่มาวางไว้ โดยทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงขยำผ้าบังสุกุลบนศิลาแผ่นนี้อันผู้มีโชนมนุษย์ได้ยกมาวางไว้ ดูก่อนกัสสป เรานั้นได้ดำริว่า จะพึงพาดผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ ครั้งนั้น เทพดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นกุ่มบก ทราบความดำริในจิตของเราด้วยใจของตนแล้ว จึงน้อมกิ่งกุ่มลงมาโดยทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงพาดผ้าบังสุกุลไว้บนกิ่งกุ่มนี้ ต้นกุ่มบกนี้นั้นประหนึ่งจะกราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงนำพระหัตถ์มาแล้วน้อมลง ดูก่อนกัสสป เรานั้นได้ดำริว่า จะพึงผิงผ้าบังสุกุล ณ ที่ไหนหนอ ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพทรงทราบความดำริแห่งจิตของเราด้วยพระทัยของพระองค์แล้ว ได้ยกศิลาแผ่นใหญ่มาวางไว้ โดยทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงผิงผ้าบังสุกุลบนศิลาแผ่นนี้ ศิลาแผ่นนี้อันผู้มีโชนมนุษย์ได้ยกมาวางไว้.

ครั้งนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้ดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ ถึงกับท้าวสักกะจอมทวยเทพได้ทำการช่วยเหลือ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยภัตตาหารของชฎิลอุรุเวลกัสสป แล้ว
ประทับอยู่ในโพศณค้ำาบลนั้นแล.

ผ้าบังสุกุล จบ

ปาฏิหาริย์เก็บผลหว่าาเป็นต้น

[๔๕] ครั้นล่วงราตรินั้นไป ชฎิลอุรุเวลกัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้า ครั้นแล้วจึงกราบทูลกัาตกาลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว
มหาสมณะ ภัตตาหารเสร็จแล้ว.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนกัสสป ท่านไปเถิด เราจะตามไป
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงส่งชฎิลอุรุเวลกัสสปไปแล้ว ทรงเก็บผลหว่าาจากต้นหว่าา
ประจำชมพูทวีป แล้วเสด็จมาประทับนั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน ชฎิลอุรุเวลกัสสป
ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งในโรงบูชาเพลิงแล้ว ได้ทูลคำนั้ต่อพระผู้-
มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่มหาสมณะ ท่านมาทางไหน ข้าพเจ้ากลับมาก่อนท่าน
แต่ท่านยังมานั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน.

ภ. คุณก่อนกัสสป เราส่งท่านไปแล้ว ได้เก็บผลหว่าาจากต้นหว่าาประจำ
ชมพูทวีป แล้วมานั่งในโรงบูชาเพลิงนี้ก่อน คุณก่อนกัสสป ต้นหว่าานี้แล สมบูรณ์
ด้วยสี กลิ่น รส ถ้าท่านต้องการ เชิญบริโภคเถิด.

อุรุ. อย่าเลย มหาสมณะ ท่านนั้นแหละเก็บผลไม้นี้มา ท่านนั้น
แหละจงฉันผลไม้นี้เถิด.

ลำดับนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์
มาก มีอานุภาพมากแท้ เพราะส่งเรามาก่อนแล้ว ยังเก็บผลหว่าาจากต้นหว่าา

ประจำชมพูทวีปแล้วมานั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราเน

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยภัตตาหารของชฎิลอุรุเวลกัสสปแล้วประทับอยู่ในโพสถณที่ตำบลนั้นแล.

ครั้นล่วงราตรีนั้น ไปชฎิลอุรุเวลกัสสปไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นแล้วจึงทูลกัฏฐกาลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้วมหาสมณะ ภัตตาหารเสร็จแล้ว.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงส่งชฎิลอุรุเวลกัสสปไปด้วยพระดำรัสว่า คุณก่อนกัสสป ท่านไปเถิด เราจักตามไป แล้วทรงเก็บผลมะม่วง... ผลมะขามป้อม... ผลสมอในที่ไม้ไผ่กลัด หว่าประจำชมพูทวีปนั้น... เสด็จไปสู่ภพดาวดึงส์ ทรงเก็บดอกปาริฉัตตกะ แล้วมาประทับนั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งในโรงบูชาเพลิง ครั้นแล้วได้ทูลคำนี้อต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่มหาสมณะ ท่านมาทางไหน ข้าพเจ้ากลับมาก่อนท่าน แต่ท่านยังมานั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า คุณก่อนกัสสป เราส่งท่านแล้วได้ไปสู่ภพดาวดึงส์ เก็บดอกปาริฉัตตกะแล้ว มานั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน คุณก่อนกัสสป ดอกปาริฉัตตกะนี้แล สมบูรณ์ด้วยสีและกลิ่น.

ครั้งนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ เพราะส่งเรามาก่อนแล้ว ยังไปสู่ภพดาวดึงส์ เก็บดอกปาริฉัตตกะแล้ว มานั่งในโรงบูชาเพลิงก่อน แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราเน.

ปาฏิหาริย์ผ่าพื้น

[๔๖] ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิลเหล่านั้นปรารถนาจะบำเรอไฟ แต่ไม่อาจจะผ่าพื้นได้ จึงชฎิลเหล่านั้นได้มีความดำริต้องกันว่า ข้อที่พวกเราไม่อาจ

ผ่าพินได้นั้น คงเป็นอิทธานุภาพของพระมหาสมณะ ไม่ต้องสงสัยเลย ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะชฎิลอุรุเวลกัสสปว่า คุณก่อนกัสสป พวกชฎิลจงผ่าพินเถิด.

ชฎิลอุรุเวลกัสสปรับพระพุทธดำรัสว่า ข้าแต่มหาสมณะ พวกชฎิลจงผ่าพินกัน.

ชฎิลทั้งหลายได้ผ่าพิน ๕๐๐ ท่อนคราวเดียวเท่านั้น ครั้งนั้นแล ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับให้พวกชฎิลผ่าพินได้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

ปาฏิหาริย์ก่อไฟ

[๔๗] ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิลเหล่านั้นปรารถนาจะบำเรอไฟ แต่ไม่อาจจะก่อไฟให้ลุกได้ จึงชฎิลเหล่านั้นได้มีความดำริต้องกันว่า ข้อที่พวกเราไม่อาจจะก่อไฟให้ลุกขึ้นได้นั้น คงเป็นอิทธานุภาพของพระมหาสมณะ ไม่ต้องสงสัยเลย ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะชฎิลอุรุเวลกัสสปว่า คุณก่อนกัสสป พวกชฎิลจงก่อไฟให้ลุกเถิด.

ชฎิลอุรุเวลกัสสปรับพระพุทธดำรัสว่า ข้าแต่มหาสมณะ พวกชฎิลจงก่อไฟให้ลุก ไฟทั้ง ๕๐๐ กอง ได้ลุกขึ้นคราวเดียวกันเทียว ลำดับนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสป ได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับให้ไฟลุกขึ้นได้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

ปาฏิหาริย์ดับไฟ

[๔๘] ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิลเหล่านั้นบำเรอไฟกันแล้วไม่อาจดับไฟได้ จึงได้คิดต้องกันว่า ข้อที่พวกเราไม่อาจดับไฟได้นั้น คงเป็นอิทธานุภาพ

ของพระสมณะ ไม่ต้องสงสัยเลย ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะชฎิลอุรุเวลกัสสปว่า ดูก่อนกัสสป พวกชฎิลจงดับไฟเถิด.

ชฎิลอุรุเวลกัสสปรับพระพุทธานุญาตว่า ข้าแต่มหาสมณะ พวกชฎิลจงดับไฟกัน.

ไฟทั้ง ๕๐๐ กอง ได้ดับคราวเดียวกันเทียว.

ครั้งนั้นแล ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ ถึงกับให้พวกชฎิลดับไฟได้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

ปาฏิหาริย์กองไฟ

[๔๙] ก็โดยสมัยนั้นแล ชฎิลเหล่านั้น พากันด่าลงบ้าง สูดขึ้นบ้าง ทั้งด่าทั้งสูดบ้าง ในแม่น้ำเนรัญชราในราตรีหนาวเหม็นตฤดู ระหว่างทำยเดือน ๓ ต้นเดือน ๔ ในสมัยน้ำค้างตก ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงนิรมิตกองไฟไว้ ๕๐๐ กอง สำหรับให้ชฎิลเหล่านั้น ขึ้นจากน้ำแล้วจะได้ผิง จึงชฎิลเหล่านั้น ได้มีความดำริต้องกันว่า ข้อที่กองไฟเหล่านี้ ถูกลิขิตไว้นั้น คงต้องเป็นอิทธิปาฏิหาริย์ของพระมหาสมณะ ไม่ต้องสงสัยเลย ครั้งนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้มีความดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากแท้ ถึงกับนิรมิตกองไฟได้มากมายถึงเท่านั้น แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

ปาฏิหาริย์น้ำท่วม

[๕๐] ก็โดยสมัยนั้นแล เมฆใหญ่ในสมัยที่มีไช้ฤดูกาลยังฝนให้ตกแล้ว ห้วงน้ำใหญ่ได้ไหลนองไป ประเทศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่นั้น ถูกล้นท่วมขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพระดำริว่า โฉนหนอ เราพึง

บันดาลให้น้ำห่านออกไปโดยรอบ แล้วจงกรมอยู่บนภาคพื้น อันมีฝุ่นฟุ้งขึ้น
ตอนกลาง ครั้นแล้วจึงทรงบันดาลให้น้ำห่านออกไปโดยรอบแล้วเสด็จจงกรมอยู่
บนภาคพื้น อันมีฝุ่นฟุ้งขึ้นตอนกลาง ต่อมา ชฎิลอุรุเวลกัสสปกล่าวว่า พระ-
มหาสมณะอย่าได้ถูกน้ำพัดไปเสียเลย ดังนี้ แล้วพร้อมด้วยชฎิลมากด้วยกัน ได้
เอาเรือไปสู่ประเทศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า
ผู้ทรงบันดาลให้น้ำห่านออกไปโดยรอบแล้ว เสด็จจงกรมอยู่บนภาคพื้นอันมี
ฝุ่นฟุ้งขึ้นตอนกลาง แล้วได้ทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่มหาสมณะ ท่าน
ยังอยู่ที่นี้ดอกหรือ พระผู้มีพระภาคเจ้าตอบตรัสว่า ถูกละ กัสสป เรายังอยู่
ที่นี่ ดังนี้แล้ว เสด็จขึ้นสู่เวหาสปรากฏอยู่ที่เรือ จึงชฎิลอุรุเวลกัสสปได้มีความ
ดำริว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับบันดาลไม่ให้น้ำ
ไหลไปได้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่.

ทูลขอบรรพชาและอุปสมบท

[๕๑] ลำคับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพระดำริว่า โมฆบุรุษนี้
ได้มีความคิดอย่างนี้มานานแล้วว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก
แท้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่ ถ้ากระไร เราพึงให้ชฎิลนี้สดใจ
แล้วจึงตรัสกะชฎิลอุรุเวลกัสสปว่า คุณก่อนกัสสป ท่านไม่ใช่พระอรหันต์แน่
ทั้งยังไม่พบทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ แม้ปฏิทาของท่านที่จะเป็นเหตุให้
เป็นพระอรหันต์ หรือพบทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ ก็ไม่มี ที่นั้น
ชฎิลอุรุเวลกัสสปได้ขอบเสียลงที่พระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วทูลขอ
บรรพชาอุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอข้าพระพุทธเจ้าพึงได้บรรพชา
พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนกัสสป ท่านเป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึกสอน เป็นผู้เลิศ เป็นหัวหน้า เป็นประธานของชฎิล ๕๐๐ คน ท่านจงบอกกล่าวพวกนั้นก่อน พวกนั้นจักทำตามที่เราใจ.

ลำดับนั้น ชฎิลอุรวะลกัสสปเข้าไปหาชฎิลเหล่านั้น ครั้นแล้วได้แจ้งความประสงค์ต่อชฎิลเหล่านั้นว่า ผู้เจริญทั้งหลาย เราปรารถนาจะประพาศิพรหมจรรย์ในพระมหาสมณะ ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงทำตามที่เราใจ.

ชฎิลพวกนั้นกราบเรียนว่า พวกข้าพเจ้าเลื่อมใสยิ่งในพระมหาสมณะมานานแล้ว ขอรับ ถ้าท่านอาจารย์จักประพาศิพรหมจรรย์ในพระมหาสมณะ พวกข้าพเจ้าทั้งหมดก็จักประพาศิพรหมจรรย์ในพระมหาสมณะเหมือนกัน.

ต่อมา ชฎิลเหล่านั้นได้ลอบพบ ชฎา เครื่องบริวาร และเครื่องบูชาเพลิงในน้ำ แล้วพากันเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ชบเคี้ยวลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พวกข้าพระองค์พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พวกเธอจงเป็นภิกษุมานะเถิด ดังนี้ แล้วได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพาศิพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุเหล่านั้น.

[๕๒] ชฎิลนทีกัสสปได้เห็นผม ชฎา เครื่องบริวาร และเครื่องบูชาเพลิงลอยน้ำมา ครั้นแล้วได้มีความดำริว่า อุปสรรคอย่าได้มีแก่พี่ชายเราเลย จึงส่งชฎิลไปด้วยคำสั่งว่า พวกเธอจงไป จงรู้พี่ชายของเรา ดังนี้แล้ว ทั้งตน

เองกับชฎิล ๓๐๐ ได้เข้าไปหาท่านพระอรุณเวลกัสสป แล้วเรียนถามว่า ข้าแต่พี่กัสสปพรหมจรรย์นี้ประเสริฐแน่หรือ ?

พระอรุณเวลกัสสปตอบว่า แน่ละเธอ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐ.

หลังจากนั้น ชฎิลเหล่านั้นลอยผม ชฎา เครื่องบริวารและเครื่องบูชาเพลิงในน้ำ แล้วพากันเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ชบเสวยลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอพวกข้าพระพุทธเจ้าพึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนัก พระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พวกเธอจงเป็นภิกษุมานะเถิด ดังนี้แล้ว ได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุเหล่านั้น.

[๕๙] ชฎิลยกยาศัสสปได้เห็นผม ชฎา เครื่องบริวาร และเครื่องบูชาเพลิง ลอยน้ำมา ครั้นแล้ว ได้มีความดำริว่า อุปสรรคอย่าได้มีแก่พี่ชายทั้งสองของเราเลย แล้วส่งชฎิลไปด้วยคำสั่งว่า พวกเธอจงไป จงรู้พี่ชายทั้งสองของเรานี้แล้ว ทั้งตนเองกับชฎิล ๒๐๐ คน ได้เข้าไปหาท่านพระอรุณเวลกัสสป แล้วเรียนถามว่า ข้าแต่พี่กัสสป พรหมจรรย์นี้ประเสริฐแน่หรือ ?

พระอรุณเวลกัสสปตอบว่า แน่ละเธอ พรหมจรรย์นี้ประเสริฐ.

หลังจากนั้น ชฎิลเหล่านั้นลอยผม ชฎา เครื่องบริวาร และเครื่องบูชาเพลิงในน้ำ แล้วพากันเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ชบเสวยลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอพวกข้าพระพุทธเจ้าพึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนัก พระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พวกเธอจงเป็นภิกษุมารเกิด ดังนี้แล้วได้
ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำ
ที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

พระวาจานั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุเหล่านั้น.

[๕๔] พวกชฎิลนั้น ผ่าพื้น ๕๐๐ ท่อนไม่ได้ แล้วผ่าได้ ก็ไฟไม่
ติดแล้วก่อไฟติดขึ้นได้ ดับไฟไม่ดับ แล้วดับได้ ด้วยการเพ่งอธิษฐานของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้พระภาคเจ้าทรงนิรมิตกองไฟไว้ ๕๐๐ กอง
ปาฏิหาริย์ ๑๕๐๐ วิธี ย่อมมีโดยนัยนี้.

อาทิตตปริยายสูตร

[๕๕] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ตำบลอุรุเวลา ตามพระพุทธานุสรมย์แล้ว เสด็จจาริกไปโดยมรรคาอันจะไปสู่ตำบลคยาสีสะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ๑๐๐๐ รูป ล้วนเป็นปฺราณชฎิล ได้ยินว่า พระองค์ประทับอยู่ที่ตำบลคยาสีสะใกล้แม่น้ำคยานั้น พร้อมด้วยภิกษุ ๑๐๐๐ รูป.

ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย ว่าดังนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ก็อะไรเล่าชื่อว่า สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นของร้อน รูปทั้งหลายเป็นของร้อน วิญญานอาศัยจักขุเป็นของร้อน สัมผัสอาศัยจักขุเป็นของร้อน ความเสวยอารมณ์เป็นสุขเป็นทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัส เป็นปัจจัยเมื่อนั้นก็เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร เรากล่าวว่า ร้อนเพราะไฟ คือราคะ เพราะไฟคือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ ร้อนเพราะความเกิด เพราะความแก่และความตาย ร้อนเพราะความโศก เพราะความรำพัน เพราะทุกข์กาย เพราะทุกข์ใจ เพราะความคับแค้น.

โสตเป็นของร้อน เสียงทั้งหลายเป็นของร้อน...

ฉานะเป็นของร้อน กลิ่นทั้งหลายเป็นของร้อน...

ชีวหาเป็นของร้อน รสทั้งหลายเป็นของร้อน...

กายเป็นของร้อน โสภณูปะทั้งหลายเป็นของร้อน...

มนะเป็นของร้อน ธรรมทั้งหลายเป็นของร้อน วิญญานอาศัยมนะเป็นของร้อน สัมผัสอาศัยมนะเป็นของร้อน ความเสวยอารมณ์เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือมิใช่ทุกข์มิใช่สุข ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย เมื่อนั้นก็เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร เรากล่าวว่า ร้อนเพราะไฟคือราคะ เพราะไฟคือ

โทสะ เพราะไฟคือโมหะ ร้อนเพราะความเกิด เพราะความแก่และความตาย ร้อนเพราะความโศก เพราะความรำพัน เพราะทุกข์กาย เพราะทุกข์ใจ เพราะความคับแค้น .

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้ฟังแล้วเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย แม้ในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูปทั้งหลาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญูณาตยจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัมผัสอาตยจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือมิใช่ทุกข์มิใช่สุข ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย.

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในโสต ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเสียงทั้งหลาย...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในฆานะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกลิ่นทั้งหลาย...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในชีวนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรสทั้งหลาย...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในโณรูปพะทั้งหลาย...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมนะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในธรรมทั้งหลาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญูณาตยมนะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัมผัสอาตยมนะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในความเสวยอารมณ์ ที่เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือมิใช่ทุกข์มิใช่สุข ที่เกิดขึ้น เพราะมนสัมผัสเป็นปัจจัย.

เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมสิ้นกำหนด เพราะสิ้นกำหนด จิตก็พ้น เมื่อจิตพ้นแล้วก็รู้ว่าพ้นแล้ว อริยสาวกนั้นทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี ก็แล เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้อยู่ จิตของภิกษุ ๑๐๐๐ รูปนั้น พ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น.

อาทิตตปริยายสูตร จบ

อุรุเวลปาฏิหาริย์ ตติยภาณวาร จบ

อรรถกถาอุรวลกัสนปทีวัตถุ

บทว่า ปมฺโห ประมุข คือเป็นหัวหน้า.

บทว่า ปาโมกฺโข ปาโมกข์ มีความว่า เป็นผู้สูงสุด คือมีปัญหา
ผ่องแผ้ว.

บทว่า อนุปฺหจฺจ ไม่ทำลายแล้ว ได้แก่ไม่ให้เสีย.

สองบทว่า เตชสา เตชฺ มีความว่า ช่ม เชนแห่งนาคด้วยเดชของคน.

บทว่า ปริยาเทยฺย มีความว่า ฟังครอบงำเสีย หรือพาให้วอกวายไป.

บทว่า มกฺโข ได้แก่ความโกรธ.

ข้อว่า น เตวฺว จ โห อรหา ยถา อหิ มีความว่า บุคคลผู้เช่น
ดังเรากล่าวกันว่า เราเป็นอรหันต์ อดอ้างอยู่นั้นใด จะได้เป็นอรหันต์นั้น
นั้น หารีได้ทีเดียว.

สองบทว่า อหฺมุเห อหฺมุสฺสรมฺหิ มีความว่า เราพึงอยู่ตลอด
วันหนึ่งในวันนี้.

บทว่า ฆาตุกาโม คือมุ่งจะเกื้อกูล.

บทว่า สุมานโส ได้แก่ผู้มีใจประกอบพร้อม ด้วยปีติและ โสมนัส.

บทว่า น วิมโน ได้แก่ผู้มีใจดี อธิบายว่า ใจที่โทสะไม่ครอบงำ.

สองบทว่า อคฺยาคารี อุตฺติจฺจเร มีความว่า เรือนไฟลุกโพลง.

บทว่า ชญฺฐา เชื่อมกับบทนี้ว่า ภณฺนติ.

หลายบทว่า อหิณาสฺส อจฺจิโย น โหณฺติ มีความว่า เปลวไฟ
แห่งนาคมีแสงไม่รุ่งเรือง มีสีผิดรูป.

บทว่า ผลิกรณฺณโย คือมีวรรณะเหมือนแก้วผลึก.

บทว่า อังคิรสส มีความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า
อังคิรส เหตุมีพระองค์เป็นแดนสร้านอกแห่งรัศมี แห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้
ทรงพระนามว่า อังคิรสพระองค์นั้น.^๑

สองบทว่า อภิกุณฺทาย รตฺติยา มีความว่า เมื่อราตรีสิ้นไปมาก
แล้ว อธิบายว่า ยังเหลืออยู่น้อย.

บทว่า อภิกุณฺตวณฺณา คือวรรณงาม ได้แก่มีวรรณน่าชอบ
ใจนัก.

บทว่า เกวลกปฺป ได้แก่ทั้งสิ้น คือสิ้นเชิง.

ชฎิลอุรุเวลกัศสปะ หมายถึงรัศมีแห่งวรรณของท้าวมหาราชทั้ง ๔
กล่าวว่า ปุริมาหิ วนฺณนิภาติ.

บทว่า ปาณินา คือด้วยมือ.

หลายบทว่า กกุเช อธิวตฺถา เทวตา ได้แก่เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้น
รกฟ้า.

บทว่า วสฺสขุเขยฺย มีความว่า ฟังคลี่ผิงไว้เพื่อต้องการจะให้แห้ง.
ต้นรกรกฟ้านั้น น้อมลงราวกะว่าทะลายนีว่า พระเจ้าข้าขอพระองค์ทรงเอื้อม
พระหัตถ์มาเถิด เพราะฉะนั้น ต้นรกรกฟ้านั้นจึงชื่อว่า อาทรหตุโล น้อม
ลงจุฑาลว่า ของทรงเอื้อมพระหัตถ์มา.

บทว่า อญฺโฆเชตฺวา ได้แก่ทิ้ง. ภาชนะสำหรับตักไฟ เรียก
มณฑามุจิ.^๒

๑. ตั้งวิเคราะห์ให้บทปลงเป็นปฐนาวิภคิก่อนแล้ว จึงใช้สรรพนานโยคตามรูปเดิมทีหลัง
อนึ่ง

ในวิเคราะห์นี้สงสัยว่าจะตกศัพท์ ฉัฏฐีวิภคิไปศัพท์หนึ่ง.

๒. พระบาลีเป็น มณฑามุจิโย โบราณว่า เชิงกราน.

บทว่า จิรปฏิภา มีความว่า จำเดิมแต่กาลนาน.

บทว่า เกสมิสฺส เป็นต้น มีความว่า ผมทั้งหลายนั่นเองชื่อว่า
เกสมิสฺส มวยผม. ทุกบทมีนัยเหมือนกัน. หาบสำหรับใส่บริจารของดาบส
ชื่อว่า ขาริกาชะ.

อรรถกถาอุรุเวลกัสสปาวัตถุ จบ

ทรงเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสาร

เสด็จพระนครราชคฤห์ครั้งแรก

[๕๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ตำบลคยาสีสะตาม พระพุทธานุสสรณ์แล้ว เสด็จจาริกไป โดยบรรดาอันจะไปสู่พระนครราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่อันมีจำนวน ๑๐๐๐ รูป ล้วนเป็นปฺรมาณชฎิล เสด็จจาริก โดยลำดับถึงพระนครราชคฤห์แล้วทราบบว่า พระองค์ประทับอยู่ใต้ต้นไทรชื่อ สุประคิษฐเจดีย์ในสวนตาลหนุ่ม เขตพระนครราชคฤห์นั้น

[๕๗] พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามากธราชได้ทรงสดับข่าวล้นดแน่ว่า พระสมณโคตมสากยบุตรทรงผนวชจากสากยตระกูล เสด็จถึงพระนครราชคฤห์ โดยลำดับ ประทับอยู่ ใต้ต้นไทรชื่อสุประคิษฐเจดีย์ในสวนตาลหนุ่ม เขตพระนครราชคฤห์ ก็แลพระกิตติศัพท์อันงามของท่านพระโคตมพระองค์นั้น จจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรงเป็น พระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้ ทรงทราบโลก ทรงเป็นสารถิณีที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดา ของเทพและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระองค์ ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัด ด้วยพระ ปัญญาอันยิ่งของพระองค์เอง แล้วทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทพ และมนุษย์ ให้รู้ ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งาม ในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์บริสุทธิ อนึ่ง การเห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น เป็นความดี.

หลังจากนั้น พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราช ทรงแวดล้อมด้วย
พราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๒ นหุต เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้น
ถึงจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ส่วนพราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๒ นหุต นั้นแล บางพวกถวายบังคมพระผู้
มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกได้ทูลปราศรัยกับพระผู้มี
พระภาคเจ้า ครั้นผ่านการทูลปราศรัยพอให้เป็นที่ยืนฟัง เป็นที่ระลึกถึงกันไป
แล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวก ประคองอัญชลีไปทางที่พระผู้มี
พระภาคเจ้าประทับ แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกประกาศนามและ
โคตรในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวก
นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั้น พราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๒ นหุต
นั้นได้ความดำริว่า พระมหาสมณะพระพฤติพรหมจรรย์ในท่านอุรุเวลกัสสป
หรือว่าท่านอุรุเวลกัสสปประพฤติพรหมจรรย์ในพระมหาสมณะ ลำดับนั้น พระ
ผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความดำริในใจของพราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๒ นหุต
นั้น ด้วยพระทัยของพระองค์ ได้ตรัสกะท่านพระอุรุเวลกัสสปด้วยพระคาถาว่า
ดังนี้.

ดูก่อนท่านผู้อยู่ในอุรุเวลามานาน เคยเป็นอาจารย์สั่งสอนหมู่ชฎิลผู้
ผอม เพราะกำลังพรต ท่านเห็นเหตุอะไรจึงยอมละเพิงเสียเล่า ?

ดูก่อนกัสสป เราถามเนื้อความนี้กะท่าน ท่านละเพิงที่บูชาเสียทำ
ไมเล่า ?

ท่านพระอุรุเวลกัสสปทูลตอบว่า ยังทั้งหลายกล่าวยกย่องรูปเสียงและ
รสที่น่าปราณา และสตรีทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้ารู้อย่างนั้น เป็นมลทินในอุปธิ
ทั้งหลายแล้ว เพราะเหตุนี้ จึงไม่ยินดี ในการเช่นสรวง ในการบха.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ดูก่อนกัสสป ก็ใจของท่านไม่ยินดีแล้วในอาภรณ์ คือรูป เสียงและรสเหล่านั้น ดูก่อนกัสสป ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ใจของท่านยินดีในสิ่งไรเล่า ในเทวโลกหรือมนุษย์โลก ท่านจงบอกข้อนั้นแก่เรา.

ท่านพระอรุเวลกัสสปทูลตอบว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีอุปธิ ไม่กังวล ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่มีภาวะเป็นอย่างอื่น ไม่ใช่ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำให้บรรลุ เพราะฉะนั้น จึงไม่ยินดี ในการเช่นสรวง ในการบูชา.

[๕๘] ลำดับนั้นท่านพระอรุเวลกัสสปลุกจากอาสนะ ห่มผ้าอุตราสงค์ เถวียงบ่า ชบเคี้ยวลงที่พระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นสาวก พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นสาวก พระพุทธเจ้าข้า.

ลำดับนั้น พราหมณ์คหบดีชาวมคธ ทั้ง ๑๒ นหุต นั้น ได้มีความเข้าใจว่า ท่านอรุเวลกัสสปประพาศพิภพจรยในพระมหาสมณะ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความปริวิตกแห่งจิตของพราหมณ์คหบดี ชาวมคธทั้ง ๑๒ นหุตนั้น ด้วยพระทัยของพระองค์แล้ว ทรงแสดงอนุปุปพิกคา คือ ทรงประกาศทานกถา สีลกถา สักคกถา โทษ ความดำทรม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย และอนิสงส์ในความออกจากกาม เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า พวกเขามี จิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงประกาศ พระธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมี

ความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่
พราหมณ์คหบดีชาวคช ๑๑ นหุต ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นประมุข ณ ที่นั่น
นั้นแล ดูผ้าที่สะอาด ปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดี ฉะนั้น
พราหมณ์คหบดีอีก ๑ นหุต แสดงตนเป็นอุบายสก.

[๕๕] ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคชราชได้ทรงเห็นธรรม
แล้ว ได้ทรงบรรลุธรรมแล้ว ได้ทรงรู้ธรรมแจ่มแจ้งแล้ว ทรงมีธรรมอันหยั่ง
ลงแล้ว ทรงข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากถ้อยคำแสดงความสงสัย ทรง
ถึงความเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่ต้องทรงเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้
ทูลพระวาทน์ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ครั้งก่อน เมื่อหม่อมฉันยังเป็นราช-
กุมาร ได้มีความปรารถนา ๕ อย่าง บัดนี้ ความปรารถนา ๕ อย่างนั้น ของ
หม่อมฉันสำเร็จแล้ว.

ความปรารถนา ๕ อย่าง

๑. ครั้งก่อน เมื่อหม่อมฉันยังเป็นราชกุมาร ได้มีความปรารถนาว่า
โฉนหนอ ชนทั้งหลายพึงอภิเษกเราในราชสมบัติดังนี้ นี่เป็นความปรารถนา
ของหม่อมฉันประการที่ ๑ บัดนี้ความปรารถนานั้น ของหม่อมฉันสำเร็จแล้ว
พระพุทธรเจ้าข้า.

๒. ขอพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า พึงเสด็จมาสู่แว่นแคว้นของ
หม่อมฉันนั้น นี่เป็นความปรารถนาของหม่อมฉันประการที่ ๒ บัดนี้ ความ
ปรารถนานั้น ของหม่อมฉันสำเร็จแล้ว พระพุทธรเจ้า.

๓. ขอหม่อมฉันพึงได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น นี่เป็น
ความปรารถนาของหม่อมฉันประการที่ ๓ บัดนี้ ความปรารถนานั้น ของหม่อม-
ฉันสำเร็จแล้ว พระพุทธรเจ้าข้า.

๔. ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นพึงแสดงธรรมแก่หม่อมฉัน นี่เป็นความปรารถนาของหม่อมฉันประการที่ ๔ บัดนี้ความปรารถนานั้น ของหม่อมฉันสำเร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า.

๕. ขอหม่อมฉัน พึงรู้ตัวถึงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น นี่เป็นความปรารถนาของหม่อมฉันประการที่ ๕ บัดนี้ ความปรารถนานั้น ของหม่อมฉันสำเร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า.

พระพุทธเจ้าข้า ครึ่งก่อนหม่อมฉันยังเป็นราชกุมาร ได้มีความปรารถนา ๕ อย่างนี้ บัดนี้ความปรารถนา ๕ อย่างนั้น ของหม่อมฉันสำเร็จแล้ว ภายตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก. ภายตของพระองค์ไพเราะนัก พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอนกปริยายอย่างนี้ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้ หม่อมฉันนี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์จงทรงจำหม่อมฉันว่า เป็นอุบายสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป และขอพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัตตาหารของหม่อมฉัน ในวันพรุ่งนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับด้วยคุษณีภาพ ครั้นพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราชทรงทราบการรับนิมนต์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วเสด็จลุกจากที่ประทับถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทำประทักษิณแล้วเสด็จกลับไป.

[๖๐] หลังจากนั้น พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช รับสั่งให้ตกแต่งของเคี้ยวของฉันอันประณีตโดยผ่านราตรีนั้น แล้วให้เจ้าพนักงานไปกราบทูลภัตตกาลแด่พระผู้มีพระเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ภัตตาหารเสร็จ

แล้ว ขณะนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรจีวร เสด็จพระพุทธดำเนินสู่พระนครราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ จำนวน ๑๐๐๐ รูป ล้วนปราณชฎิล.

[๖๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ท้าวสักกะจอมทวยเทพทรงนิรมิตเพศเป็นมาณพ เสด็จพระดำเนินนำหน้าภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พลางขับกาลาहेล่านั้น ว่าดังนี้:-

กาลาสุดีพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า มีพระฉวีเสมอด้วยลิมทองสิงคี ทรงฝักอินทรีแล้ว ทรงพันวิเศษแล้ว เสด็จประเวศสู่พระนครราชคฤห์พร้อมด้วยพระปราณชฎิลทั้งหลาย ผู้ฝักอินทรีแล้ว ผู้พันวิเศษแล้ว.

พระผู้มีพระภาคเจ้า มีพระฉวีเสมอด้วยลิมทองสิงคี ทรงพันแล้ว ทรงพันวิเศษแล้ว เสด็จประเวศสู่พระนครราชคฤห์พร้อมด้วยพระปราณชฎิลทั้งหลาย ผู้พันแล้ว ผู้พันวิเศษแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระฉวีเสมอด้วยลิมทองสิงคี ทรงข้ามแล้ว ทรงพันวิเศษแล้ว เสด็จประเวศสู่พระนครราชคฤห์พร้อมด้วยพระปราณชฎิลทั้งหลาย ผู้พันแล้ว ผู้พัน วิเศษแล้ว.

พระผู้มีพระภาคเจ้า มีพระฉวีเสมอ
ด้วยลัมทองสังคี ทรงสงบแล้ว ทรงพันวิเศษ
แล้ว เสด็จประเวศสู่พระนครราชคฤห์พร้อม
ด้วยพระปราณขฤตทั้งหลาย ผู้สงบแล้ว ผู้
พันวิเศษแล้ว.

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรง
มৌรียาธรรม ๑๐ ประการ เป็นเครื่องอยู่
ทรงประกอบด้วยพระกำลัง ๑๐ ทรงทราบ
ธรรม คือ กรรมบถ ๑๐ และทรงประกอบ
ด้วยธรรมอันเป็นองค์ของพระอเสขะ ๑๐ มี
ภิกษุบริวารพันหนึ่ง เสด็จประเวศสู่พระ
นครราชคฤห์.

[๖๒] ประชาชนได้เห็นท้าวสักกะจอมทวยเทพแล้วพากันกล่าวอย่างนี้
ว่า พ่อหนุ่มนี้มีรูปงามยิ่งนัก น่าดูนัก น่าชมนัก พ่อหนุ่มนี้ของใครหนอ
เมื่อประชาชนกล่าวอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกะจอมทวยเทพได้กล่าวตอบประชาชน
พวกนั้นด้วยคาถา ว่าดังนี้:-

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใดเป็น
นักปราชญ์ ทรงฝึกอินทรีย์ทั้งปวงแล้ว เป็น
ผู้ผ่องแผ้วทานุคคลเปรียบมิได้ ไกลจาก
กิเลส เสด็จไปดีแล้วในโลก ข้าพเจ้าเป็นผู้
รับใช้ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น.

ทรงรับพระเวฬุวันสังฆิกาวาส

[๖๓] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จพระพุทธดำเนินไปสู่พระ-
ราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราช ครั้นถึงแล้ว ประทับนั่ง
เหนือพระพุทธอาสน์ที่เขาจัดถวายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จึงพระเจ้าพิมพิสารจอม
เสนามหาราช ทรงอภิสกัษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยขาทนีย-
โภชนียาหารอันประณีต ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์จนให้พระผู้มีพระภาคเจ้า
เสวยเสร็จทรงนำพระหัตถ์ออกจากบาตห้ามกัณฑ์แล้ว จึงประทับนั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง ท้าวเธอได้ทรงพระราชดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพึงประทับ
อยู่ ณ ที่ไหนดีหนอ ซึ่งจะเป็นสถานที่ไม่ไกลไม่ใกล้จากบ้านนัก สะดวกด้วย
การคมนาคม ควรที่ประชาชนผู้ต้องประสงค์จะเข้าไปเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุก
พล่าน กลางคืนเงียบสงัด เสียงไม่กึกก้อง ปราศจากลมแต่ชนที่เดินเข้าออก
ควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สงัด และควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมณ-
วิสัย แล้วได้ทรงพระราชดำริต่อไปว่า สวนเวฬุวันของเรานี้แล ไม่ไกลไม่
ใกล้จากบ้านนัก สะดวกด้วยการคมนาคม ควรที่ประชาชนผู้ต้องประสงค์จะ
พึงเข้าไปเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด เสียงไม่กึกก้อง
ปราศจากลมแต่ชนที่เข้าออก ควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สงัด และ
ควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมณวิสัย ฉะนั้น เราพึงถวายสวนเวฬุวันแก่ภิกษุ
สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ดังนี้ ลำดับนั้น จึงทรงจับพระสุวรรณภิงคาร
ทรงหลังน้ำน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยพระราชดำรัสว่า หม่อมฉัน
ถวายสวนเวฬุวันนั้นแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอารามแล้ว และทรงชี้แจงให้พระเจ้าพิมพิ-
สารจอมเสนามหาราชทรงเห็นแจ้ง สมათาน อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมิกถา
แล้วเสด็จลุกจากที่ประทับเสด็จกลับ ต่อมา พระองค์ทรงทำธรรมิกถาในเพราะ

เหตุเป็นคำมูลนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม.

ทรงเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสาร จบ

อรรถกถาพิมพิสารวัตถุ

บทว่า ลฏฺฐิวน ได้แก่ สวนตาล.

สองบทว่า สุปฺปติฏฺฐเ เจติเย ได้แก่ ที่ต้นไทรต้นใดต้นหนึ่ง.
ได้ยินว่า คำว่า สุประดิษฐเจติย์ นี้ เป็นชื่อของต้นไทรนั้น. ๑ หมื่น เป็น ๑ นหุต ในคำว่า ทฺวาทสนหุตฺติ นี้.

บทว่า อปฺเปกฺขเจ ตັคฺคบทว่า อปี เอกขเจ.

บทว่า อษณฺณาสี มีความว่า ได้ตรัสสำหรับ เพื่อตัดความสงสัยของ
พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น.

สองบทว่า กิเมว ทิสฺวา มีความว่า เห็นอะไรเล่า?

บทว่า อรุเวลลวาสี คือผู้มีปกติอยู่ที่อรุเวลประเทศ. ท่านย่อมเป็น
ผู้ละไฟที่คนบูชาแล้วบวช, มีอุบายอะไร?

บทว่า กิสโกวทาโน มีความว่า เป็นผู้ตัดเดือนพราสาทอนดาบสทั้ง
หลาย ซึ่งได้นามว่า ผู้หอม เพราะมีร่างกายหอม ด้วยความประพฤติกองผู้
อย่างกิเลส.

อีกอย่างหนึ่ง มีความว่า เป็นดาบสผู้หอมเอง และเป็นผู้ให้โอวาท
อธิบายว่า ตัดเดือนพราสาทอนดาบสผู้หอมเหล่านั้นด้วย.

สองบทว่า กลฺล ปหิณฺ มีความว่า เพราะเหตุไรจึงละเสีย

มีคำอธิบายว่า ท่านอยู่อุรเวลามานาน คนเองเคยเป็นอาจารย์สั่งสอน เหล่าคาบสผู้บำเรอไฟ เห็นอุบายอะไรเล่า จึงละไฟเสีย ? เราถามเนื้อความ นี้กะท่าน เหตุไฉน ท่านจึงละการบูชาเพลิงของท่านเสีย ?

ในคาถาที่ ๒ มีเนื้อความดังนี้:-

ขัญทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญกามทั้งหลาย มีรูปเป็นต้น เหล่านี้และสตรีทั้งหลาย ข้าพเจ้านั้น ได้ทราบชนิดของกามมีรูปเป็นต้น ทั้งหมดนี้ว่า เป็นมลทินในชั้นที่เป็นที่หอบทุกข์ไว้ จึงมิได้ยินดีในการเช่นและการบูชา อธิบายว่า ไม่อภิมัยแล้วการเช่นหรือการบูชา เพราะขัญทั้งหลาย ต่างโดยการเช่นและการบูชาเหล่านี้กล่าวสรรเสริญผลเป็นมลทินที่ทั้งนั้น.

วินิจฉัยในคาถาที่ ๓:-

บทว่า ออ โจรหิ มีความว่า ก็ที่นั่น ... ในสิ่งไรเล่า? บทที่ เหลือต้นทั้งนั้น.

วินิจฉัยในคาถาที่ ๔:-

บทว่า ปทํ เป็นต้น มีความว่า ทางคือพระนิพพาน จัดว่าสงบ และมีความสงบเป็นสภาพ จัดว่าไม่มีกิเลสอันเป็นเหตุหอบทุกข์ เพราะไม่มีกิเลสทั้งหลายที่เข้าไปหอบเอาทุกข์ไว้, จัดว่าหากังวลมิได้ เพราะไม่มีกิเลสเครื่องกังวลทั้งหลายมีราคะเป็นต้น จัดว่าไม่ติดข้องแม้ในกามภพ ซึ่งเป็นที่กล่าวสรรเสริญแห่งขัญทั้งหลายเพราะไม่ติดอยู่ในภพทั้ง ๓ แล้ว, จัดว่ามีอันจะไม่แปรเป็นอย่างอื่น เพราะไม่มีเกิด แก่ ตาย, จัดว่าไม่ใช่ธรรมที่ผู้อื่นจะพึงแนะนำให้ได้ เพราะต้องบรรลุด้วยมรรคซึ่งตนเองเจริญแล้วเท่านั้น อันคนอื่นจะเป็นใครก็ตามจะพึงให้บรรลุไม่ได้ ข้าพเจ้าไม่ยินดีแล้วในการเช่นและการบูชา ก็เพราะเห็นทางเช่นนี้. พระอุรุเวลกัสสปแสดงอย่างไร? ด้วยคำว่า ได้เห็น

ทางอันสงบ เป็นต้นนั้น ? แสดงว่า ข้าพเจ้ามิได้ยินดีแล้วในการเช่นและการบูชา ซึ่งให้สำเร็จสมบัติในเทวโลกและมนุษย์โลก ข้าพเจ้านั้นจะกล่าวอย่างไร ?

ครั้งนั้นแล พระอรุณเวลกัศปผู้มีอายุ ครั้นประกาศความไม่ยินดีในโลกทั้งปวงอย่างนี้ว่า ใจของข้าพเจ้าไม่ยินดีแล้วในเทวโลกและมนุษย์โลก ชื่อ นี้ ดังนี้แล้ว จึงประกาศข้อที่ตนเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าเป็นสาวก ก็แลท่านแสดงปาฏิหาริย์หลายอย่างในอากาศ เพื่อประกาศข้อที่ตนเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นแล แล้วลงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

บทว่า **ธมฺมจุกฺขุ** ได้แก่ โสคาปตติมรรคญาณ.

บทว่า **อสุสาสกา** ได้แก่ ความหวัง อธิบายว่า ความปรารถนา.

กัวินิจฉัยในข้อว่า **เอสาหิ ภนฺเต** นี้ ผู้ศึกษาพึงทราบดังต่อไปนี้:-

อันที่จริง สรรณคมน์ของพระเจ้าพิมพิสารนั้น สำเร็จแล้วด้วยความตรัสรู้มรรคเป็นแท้ แต่ว่าท้าวเธอทรงตัดสินตกลงพระหฤทัยในสรณคมนั้นแล้ว บัดนี้จึงทรงทำการมอบพระองค์ถวายด้วยพระวาจาคือว่า พระเจ้าพิมพิสารนี้ ได้ทรงถึงสรณคมน์ที่แน่นอน ด้วยอำนาจแห่งมรรคที่เด็ดแล้ว เมื่อจะทรงทำการถึงสรณคมน์นั้นให้ปรากฏแก่ผู้อื่นด้วยพระวาจ และเมื่อจะทรงถึงด้วยความนอบน้อม จึงตรัสอย่างนั้น.

บทว่า **สิงฺคินีภฺขสฺสูวณฺโณ** มีความว่า มีวรรณะเสมอด้วยลิมทองคำชื่อสิงคี.

บทว่า **ทสฺวาโส** ได้แก่ ทรงอยู่ประจำในธรรมเป็นที่อยู่ของพระอริยเจ้า ๑๐ ประการ.

บทว่า **ทสฺสมุวិฏฺฐ** ได้แก่ ทรงทราบกรรมบถ ๑๐ ประการ.

สองบทว่า **ทสฺสิจิ จุเปโต** ได้แก่ ทรงประกอบด้วยองค์ของพระอเสขบุคล ๑๐ อย่าง*.

สองบพว่า พุพฺพธิ ทนฺโต ได้แก่ ผู้ทรมานแล้วในอินทรีย์ทั้งปวง
จริงอยู่ บรรดาอินทรีย์มีจักขุนทรีย์เป็นต้น ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
อินทรีย์ใดๆ ที่ชื่อว่า ยังไม่ได้ทรมาน ย่อมไม่มี.

ชื่อว่า ถควนฺตํ ภูตฺตาวิ โอนิตฺตปฺตฺตาณิ เอกมฺนฺตํ นิสิติ
มีความว่า สังเกตเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยเสร็จแล้ว ชักพระหัตถ์ออกจาก
บาตรแล้ว จึงประทับนั่งที่ประเทศแห่งหนึ่ง.

บพว่า อตฺถิกานํ มีความว่า ผู้มีความต้องการด้วยการไปเฝ้าพระ-
พุทธเจ้า และด้วยการฟังธรรม.

บพว่า อภิภูมฺนียํ มีความว่า พึงอาจไปเฝ้าได้.

บพว่า อปฺปภิกฺขณํ คือไม่พลุกพล่าน.

บพว่า อปฺปสทฺทํ ได้แก่ เงียบเสียงที่พูดจากัน.

บพว่า อปฺปนิคุโส ได้แก่ เงียบเสียงกึกก้อง ด้วยเสียงอ้ออิงใน
พระนคร.

บพว่า วิชนฺวตํ ได้แก่ ปราศจากลมในสรีระของชนที่สัญจรเนื่องๆ.
บาลีว่า ปราศจากการพูดจาของชนบ้าง. อธิบายว่า ปราศจากการพูด
จาของตนภายใน.

บาลีว่า ปราศจากการเที่ยวไปของชนบ้าง อธิบายว่า เว้นจากการ
ท่องเที่ยวของชน.

บพว่า มนุสฺสสุตฺราหเสยฺยกํ ได้แก่ ควรเป็นที่กระทำความลับของ
หมู่มนุษย์.

บพว่า ปฏิสฺสูลานสฺสารูปํ คือสมควรเป็นที่สงัด.

อรรคกถาพิมพิสารวัตร จบ

พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะบรรพชา

พระอัสสชิเถระ

[๖๔] ก็โดยสมัยนั้นแล สกฺขยปริพาชกอาศัยอยู่ในพระนครราชคฤห์ พร้อมด้วยปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ จำนวน ๒๕๐ คน ก็ครั้งนั้น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะประพาศพรหมจรรย์อยู่ในสำนักสกฺขยปริพาชก ท่านทั้งสอง ได้ทำตักทิกันไว้ว่า ผู้ใดบรรลุธรรมก่อน ผู้นั้นจงบอกแก่อีกคนหนึ่ง ขณะนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระอัสสชิรุ่งอรุณแล้ว ถือบาตรจีวร เข้าไป บิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ มีมรรยาท้าวไป ถอยกลับ แลเหลียว คู้แขนเหยียดแขน นำเลื่อมใส มินัยน์ตาทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ สารีบุตรปริพาชก ได้เห็นท่านพระอัสสชีกำลังเที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ มีมรรยาท้าวไป ถอยกลับ แลเหลียว คู้แขน เหยียดแขน นำเลื่อมใส มินัยน์ตาทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ ครั้นแล้วได้มีความดำริว่า บรรดาพระอรหันต์ หรือท่านผู้ได้บรรลุพระอรหัตตมรรคในโลก ภิกษุรูปนี้คงเป็นผู้ใดผู้หนึ่งแน่ ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปหาภิกษุรูปนี้ แล้วถามว่า ท่านบวชเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร แล้วได้ดำริต่อไปว่า ยังเป็นการไม่สมควรจะถามภิกษุรูปนี้ เพราะท่านกำลังเข้าละแวกบ้านจนเที่ยวบิณฑบาต ฉะนั้นเราพึงติดตามภิกษุรูปนี้ไปข้างหลัง ๆ เพราะเป็นทางอันผู้มุ่งประโยชน์ทั้งหลายจะต้องสนใจ ครั้งนั้นท่านพระอัสสชิเที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ ถือบิณฑบาตกลับไป จึงสารีบุตรปริพาชกเข้าไปหาท่านพระอัสสชิ ถึงแล้วได้พูดปราศรัยกับท่านพระอัสสชิ ครั้นผ่านการพูดปราศรัยพอให้เป็นที่บันเทิง เป็นที่ระลึกลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วน

ข้างหนึ่ง สารีบุตรปริพาชกขึ้นอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กล่าวคำนี้
กะท่านพระอัสสชิว่า อินทรีย์ขอซื้อท่านผ่องใส ผิวพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง
ท่านบวชเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร
ขอรับ ?

อ. มีอยู่ ท่าน พระมหาสมณะสากยบุตรเสด็จออกทรงผนวชจาก
สากยตระกูล เราบวชเฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็น ศาสดาของเรา และเราชอบใจธรรมของพระผู้มี-
พระภาคเจ้าพระองค์นั้น.

สา. พระศาสดาของท่านสอนอย่างไร แนะนำอย่างไร ?

อ. เราเป็นคนไข้ บวชยังไม่นาน เพิ่งมาสู่สู่พระธรรมวินัยนี้ ไม่อาจ
แสดงธรรมแก่ท่านกว้างขวาง แต่จักกล่าวใจความแก่ท่านโดยย่อ.

สา. น้อยหรือมาก นิมนต์กล่าวเถิด ท่านจงกล่าวแต่ใจความแก่ข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าต้องการใจความอย่างเดียว ท่านจักทำพญฺชนะให้มากทำไม.

พระอัสสชิเถระแสดงธรรม

[๖๕] ลำดับนั้น ท่านพระอัสสชิ ได้กล่าวธรรมปริยายนี้แก่สารีบุตร-
ปริพาชก ว่าดังนี้:-

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคต

ทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความ

ดับของธรรมเหล่านี้ พระมหาสมณะทรง

สั่งสอนอย่างนี้.

สารีบุตรปริพาชกได้ดวงตาเห็นธรรม

[๖๖] ครั้นได้ฟังธรรมปริยานี้ ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมดับไปเป็นธรรมดา ได้เกิดขึ้นแก่สารีบุตรปริพาชก:-

ธรรมนี้แหละถ้ามีก็เพียงนี้เท่านั้น

ท่านทั้งหลายจงแทงตลอดบทอันหาความ

โสภมิได้ บทอันหาความโสภมิได้นี้ พวก

เรายังไม่เห็น ล่วงเลยมาแล้วหลายหมื่นกัลป์

สารบุตรปริพาชกเปลื้องคำปฏิญญา

[๖๗] เวลาต่อมา สารีบุตรปริพาชกเข้าไปหาโมคคัลลานปริพาชา โมคคัลลานปริพาชกได้เห็นสารีบุตรปริพาชกเดินมาแต่ไกล ครั้นแล้วได้ถาม สารีบุตรปริพาชกว่า ผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่านผ่องใส ผิวพรรณของท่าน บริสุทธิผุดผ่องท่านได้บรรลุอมตธรรมแล้วกระมังหนอ.

สา. ถูกละ ผู้มีอายุ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว.

โมค. ท่านบรรลุอมตธรรมได้อย่างไร ด้วยวิธีใด ?

สา. ผู้มีอายุ วันนี้เราได้เห็นพระอัสสชิกำลังเที่ยววิณฑาตนาใน

พระนครราชฤทธิ มีมรรยาท้าวไป ถอยกลับ แทะเหลียว เหยียดแขน กู้แขน นำเลื่อมใสมีนัยน์ตาทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ ครั้นแล้วเราได้มีความดำริว่า บรรดาพระอรหันต์หรือท่านผู้ได้บรรลุอรหันต์มรรคในโลก ภิกษุรูปนี้คงเป็นผู้ใดผู้หนึ่งแน่ ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปหาภิกษุรูปนี้ แล้วถามว่า ท่าน บวชเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร เรา

นั้นได้ยังคิดว่า ยังเป็นกาลไม่สมควรจะถามภิกษุรูปนี้ เพราะท่านยังกำลังเข้า
ละแวกบ้านเที่ยวบิณฑบาต ฉะนั้นเราจึงติดตามภิกษุรูปนี้ไปข้างหลัง ๆ
เพราะเป็นทางอันผู้มุ่งประโยชน์ทั้งหลายจะต้องสนใจ ลำดับนั้น พระอัสสชิ
เที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ ถือบิณฑบาตกลับไปแล้ว ต่อมา เราได้
เข้าไปหาพระอัสสชิ ครั้นถึงแล้ว ได้พูดปราศรัยกับพระอัสสชิ ครั้นผ่านการ
พูดปราศรัยพอให้เป็นทีบ้านเทิง เป็นทีระลึกลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง เรายืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กล่าวคำนี้ต่อพระอัสสชิ
ว่า อินทรีย์ของท่านผ่องใส ศิวพรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่านบวช
เฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร ขอรับ.
พระอัสสชิตอบว่า มีอยู่ ท่าน พระมหาสมณะศากยบุตรเสด็จออกทรงผนวช
จากศากยตระกูล เราบวชเฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พระผู้มี
พระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็นศาสดาของเรา และเราชอบใจธรรมของพระผู้มี
พระภาคเจ้าพระองค์นั้น. เราได้ถามพระอัสสชิต่อไปว่า ก็พระศาสดาของท่าน
สอนอย่างไร แนะนำอย่างไร? พระอัสสชิตอบว่า เราเป็นคนใหม่ บวชยังไม่
นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ ไม่อาจแสดงธรรมแก่ท่านกว้างขวาง แต่จัก
กล่าวใจความแก่ท่านโดยย่อ. เราได้เรียนว่า น้อยหรือมาก นิมนต์กล่าวเถิด
ท่านจงกล่าวแต่ใจความแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าต้องการใจความอย่างเดียว ท่านจัก
ทำพญานะให้มากทำไม.

[๖๘] ผู้มีอายุ ครั้นนั้น พระอัสสชิได้กล่าวคำปริยายนี้ ว่าดังนี้:-

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระ-
ตถาคตทรงแสวงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น
และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหา-
สมณะทรงสั่งสอนอย่างนี้.

โมคคัลลานปริพาชกได้ดวงตาเห็นธรรม

[๖๕] ครั้นได้ฟังธรรมปริยายนี้ ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมดับไปเป็นธรรมดา ได้เกิดขึ้นแก่โมคคัลลานปริพาชก

ธรรมนี้แหละถ้ามีก็เพียงนิพพาน

ท่านทั้งหลายแทงตลอดบอঁหาความโศก

มิได้ บอঁหาความโศกมิได้นี้ พวกเรายัง

ไม่เห็น ล่วงเลยมาแล้วหลายหมื่นกัลป์.

สองสหายอำลาอาจารย์

[๗๐] ครั้งนั้น โมคคัลลานปริพาชกได้กล่าวชักชวนสารีบุตรปริพาชกว่า ผู้มีอายุ เราพากันไปสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นพระศาสดาของเรา.

สารีบุตรปริพาชกกล่าวว่า ผู้มีอายุ ปริพาชก ๒๕๐ คนนี้อาศัยเรา เห็นแก่เรา จึงอยู่ในสำนักนี้ เราจึงบอกกล่าวพวกนั้นก่อน พวกนั้นจักทำตามที่เราชี้.

ลำดับนั้น สารีบุตรโมคคัลลานะพากันเข้าไปหาปริพาชกเหล่านั้น ครั้นถึงแล้วได้กล่าวคำนี้ต่อพวกปริพาชกนั้นว่า ท่านทั้งหลาย เราจะไปในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นพระศาสดาของเรา.

พวกปริพาชกตอบว่า พวกข้าพเจ้าอาศัยท่าน. เห็นแก่ท่านจึงอยู่ในสำนักนี้ ถ้าท่านจักประพฤติพรหมจรรย์ในพระมหาสมณะ พวกข้าพเจ้าทั้งหมดก็จักประพฤติพรหมจรรย์ในพระมหาสมณะด้วย.

ต่อมา สาริบุตรโมคคัลลานะได้พากันเข้าไปหาท่านสญชัยปริพาชก ครั้นถึงแล้วได้เรียนว่า ท่านขอรับพวกกระผมจะไปในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นพระศาสดาของพวกกระผม.

สญชัยปริพาชกพูดห้ามว่า อย่าเลย ท่านทั้งหลาย อย่าไปเลย เรา ทั้งหมด ๓ คนจักช่วยกันบริหารคณะนี้.

แม้ครั้งที่ ๒ ...

แม้ครั้งที่ ๓ สาริบุตรโมคคัลลานะได้กล่าวคำนี้ต่อสญชัยปริพาชกว่า ท่านขอรับ พวกกระผมจะไปในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นพระศาสดาของพวกกระผม.

สญชัยปริพาชกพูดห้ามว่า อย่าเลย ท่านทั้งหลาย อย่าไปเลย เรา ทั้งหมด ๓ คนจักช่วยกันบริหารคณะนี้.

ครั้งนั้น สาริบุตรโมคคัลลานะพาปริพาชก ๒๕๐ คนนั้นมุ่งไปทางที่จะไปพระวิหารเวฬุวัน ก็โลหิตร่อนได้พุ่งออกจากปากสญชัยปริพาชกในที่นั้น.

ทรงพยากรณ์

[๗๑] พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นสาริบุตรโมคคัลลานะ มาแต่ไกลเทียว ครั้นแล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สหายสองคนนั้น คือโกลิตะ และอุปติสสะ กำลังมานั้น จักเป็นคู่สาวกของเรา จักเป็นคู่อันเจริญขึ้นเยี่ยมของเรา:-

ก็สหายสองคนนั้นพ้นวิเศษแล้ว ใน

ธรรมอันเป็นที่สันธุปริอันยอดเยี่ยม มีญาณ

วิสัยอันลึกซึ้ง ยังมาไม่ทันถึงพระวิหารเวฬุ-

วัน พระศาสดาทรงพยากรณ์ ว่าดังนี้:-

สหายสองคนนี้คือ โกลิตะและ

อุปติสสะกำลังมา นั้นจักเป็นคู่สาวของเรา

จักเป็นคู่อันเจริญชั้นเยี่ยมของเรา.

เข้าเฝ้าทูลขอบรรพชาอุปสมบท

[๗๒] ครั้งนั้น สาริบุตรโมคคัลลานะได้พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นถึงแล้ว ได้ขอรับสั่งที่พระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอพวข้าพระพุทธเจ้า พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พวกเธอจงเป็นภิกษุมารเกิด ดังนี้แล้วได้ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

พระวากันนั้นแล ได้เป็นอุปสมบทของท่านผู้มีอายุเหล่านี้.

เสียงติเตียน

[๗๓] ก็โดยสมัยนั้นแล พวกกุลบุตรชาวมคธที่มีชื่อเสียง ๆ พากันประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเจ้า ประชาชนพากันเพ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า พระสมณโคดมปฏิบัติเพื่อให้ชายไม่มีบุตร พระสมณโคดมปฏิบัติเพื่อให้หญิงเป็นหม้าย พระสมณโคดมปฏิบัติเพื่อตัดสกุล บัดนี้ พระสมณโคดมให้ชฎิลพันรูปบวชแล้ว และให้ปริพาชกศิษย์ของท่านสัญญา ๒๕๐ คนนี้บวชแล้ว และกุลบุตรชาวมคธที่มีชื่อเสียง ๆ พากันประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคดม อนึ่งประชาชนได้เห็นภิกษุทั้งหลายแล้วได้โจทก์ด้วยคำถามว่าดังนี้:-

พระมหาสมณะเสด็จมาสู่ศิริพพ^๑

นครของชาวมคธแล้ว ได้ทรงนำปริพาชก
พวกสญชัยทั้งปวงไปแล้ว บัดนี้ จักทรงนำ
ใครไปอีกเล่า.

[๗๔] ภิกษุทั้งหลายได้ยินประชาชนพวกนั้นเพ่งโทษติเตียน โพน-
ทะนาอยู่จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เสียงนั้น จักอยู่ไม่ได้
นาน จักอยู่ได้เพียง ๗ วันเท่านั้น พ้น ๗ วันก็จักหายไป ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
ถ้าชนเหล่าใดกล่าวหาต่อพวกเธอด้วยคำถาม ว่าดังนี้:-

พระมหาสมณะเสด็จมาสู่ศิริพพ

นครของชาวมคธแล้ว ได้ทรงนำปริพาชก
พวกสญชัยทั้งปวงไปแล้ว บัดนี้ จักทรงนำ
ใครไปอีกเล่า.

[๗๕] พวกเธอจงกล่าวได้ตอบต่อชนเหล่านั้น ด้วยคำถาม ว่าดังนี้:-

พระตถาคตทั้งหลายผู้แก่วัยวุฒิมา

ย่อมทรงนำชนทั้งหลายไปด้วยพระสัทธรรม
เมื่อชนทั้งหลายอันพระองค์ทรงนำไปอยู่โดย
ธรรม ผู้เข้าใจอย่างนี้จะริยาทำไม.

ก็โดยสมัยนั้นแล ประชาชนทั้งหลายได้เห็นภิกษุทั้งหลายแล้ว ย่อม
กล่าวหาด้วยคำถามนี้ ว่าดังนี้:-

พระมหาสมณะเสด็จมาสู่ศิริพพ

นครของชาวมคธแล้ว ได้ทรงนำปริพาชก

๑. พระนครราชคฤห์.

พวกสญชัยทั้งปวงไปแล้ว บัดนี้ จักทรงนำ

ใครไปอีกเล่า.

ภิกษุทั้งหลายได้กล่าวโต้ตอบต่อประชาชนพวกนั้น ด้วยภาษานี้ ว่า
ดังนี้:-

พระตถาคตทั้งหลายผู้แก้แล้วล้ามาก
ย่อมทรงนำชนทั้งหลายไปด้วยพระสัทธรรม
เมื่อชนทั้งหลายอันพระองค์ทรงนำไปอยู่โดย
ธรรม ผู้เข้าใจอย่างนี้จะริษยาทำไม.

[๗๖] ประชาชนกล่าวอย่างนี้ว่า ได้ยินว่า พระสมณะเชื้อสายพระ-
ศาकยบุตรทรงนำชนทั้งหลายไปโดยธรรม ไม่ทรงนำไปโดยอธรรม.

เสียงนั้นได้มีเพียง ๗ วันเท่านั้น พ้น ๗ วัน ก็หายไป.

พระสารีบุตรพระโมคคัลลานะบรรพชา จบ

จตุตถภาณวาร จบ

อรรถกถาสาริปุตตโมคคัลลานะบรรพชา

บทว่า สาริปุตตโมคคัลลานา ได้แก่ พระสารีบุตร ๑ พระ-
โมคคัลลานะ ๑ ท่านทั้ง ๒ ได้ทำตักกกันไว้ว่า ผู้ใดพบอมตธรรมก่อน ผู้
นั้นจงบอกแก่อีกฝ่ายหนึ่ง.

ได้ยินว่าท่านทั้ง ๒ นั้น ในเวลาเป็นภุคหัตถ์มีชื่อปรากฏอย่างนี้ว่า
อุปติสสะ โกติสสะ มีมาณพ ๒๕๐ เป็นบริวารได้ไปคุมहरสพซึ่งมี ณ ยอดเขา.^๑

๑. ภิรคคสมชช มहरสพตลอดประจำปี ณ กรุงราชคฤห์, มहरสพยอดเขา.

สองสหายเห็นมหาชนในที่นั้นแล้ว ได้มีความรำพึงว่า ขึ้นชื่อว่าหมู่มหาชน
อย่างนี้ ๆ ยังไม่ทันถึง ๑๐๐ ปี ก็จักตกอยู่ในปากแห่งความตาย.

ลำดับนั้น สหายทั้ง ๒ เมื่อบริษัทลุกขึ้นแล้ว ได้ไต่ถามกันและกัน
มีอรรถาธิบายร่วมกัน มีความสำคัญว่าความตายปรากฏเฉพาะหน้า ประจักษ์กัน
เพื่อน เมื่อความตายมี ธรรมที่ไม่ตายก็ต้องมีด้วย. เอาเถิด เราค้นหาธรรมที่
ไม่ตายกันเถิดดังนี้.

เพื่อค้นหาธรรมที่ไม่ตาย จึงพร้อมด้วยบริษัทบวชในสำนักสญชัยปริ-
พาชกผู้นั่งผ้า ไม่กี่วันนักก็ถึงฝั่งในลัทธิสมัยซึ่งเป็นวิสัยแห่งญาณของสญชัยนั้น.

เมื่อมองไม่เห็นอมตธรรม จึงถามว่า ท่านอาจารย์ กระผมขอถาม
แก่นสารแม้อื่นในบรรพชานี้จะยังมีอยู่หรือ ?

ได้ฟังคำตอบของท่านว่า ไม่มี ผู้มีอายุ และว่า ลัทธินี้มีเท่านี้แล.

จึงได้ทำกติกาไว้ว่า ผู้มีอายุ ลัทธินี้เหลวไหลไม่มีแก่นสาร ที่นี้ใน
พวกเรา ผู้ใดพบอมตธรรมก่อน ผู้นั้นจงบอกแก่อีกฝ่ายหนึ่ง.

เพราะเหตุนี้ พระธรรมสังคหอาจารย์จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า ท่านทั้ง
๒ ได้ทำกติกากันไว้.

ตติยาวิภักติ ในลักษณะแห่งอิตถัมภูต ผู้ศึกษาพึงทราบในบททั้งหลาย
ว่า ปาสาทิเกน อภิกุณฺเฑน เป็นต้น. คำนี้ว่า อตฺถิเกหิ อุปญฺจาด์
มคฺคํ เป็นคำแสดงเหตุแห่งการติดตาม. จริงอยู่ มีคำที่ท่านอธิบายไว้ดังนี้ว่า
อย่ากระนั้นเลย เราพึงตามติดภิกษุนี้ไปข้างหลัง ๆ. เพราะเหตุไร ? เพราะ
เหตุว่าธรรมคาการตามติดไปข้างหลัง ๆ นี้ เป็นทางที่ผู้มีความต้องการทั้งหลาย
รู้จักเข้าหาแล้วอธิบายว่า เป็นมรรคา อันชนทั้งหลายผู้มีความต้องการรู้แล้ว
และดำเนินเข้าหาแล้ว.

อีกอย่างหนึ่ง พึงเห็นความในคำนี้กันว่า จันชื่อนิพพาน อันเราทั้งหลายผู้มีความต้องการ รู้ชัดแล้วว่า มีอยู่แน่นอนด้วยอนุमानอย่างนี้ว่า เมื่อความตายมี ธรรมที่ไม่ตายก็ต้องมีด้วย อย่างกระนั้นเลย เราเมื่อแสวงหาคือเมื่อค้นหา นิพพานนั้น พึงตามติดภิกษุนี้ไปข้างหลัง ๆ.

หลายบทว่า ปิณฑปาติ อาทาย ปฏิภุมมิมิ ความว่า พระอัสสชิผู้มีอายุ เข้าไปนั่งชิดเชิงฝาแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งมีประการดังกล่าวแล้วในสุทินนิกัณฑ์. แม้สารีบุตรเล่า ยืนคอยเวลาอยู่ว่า ยังไม่ใช่เวลาที่จะถามปัญหา ก่อนเพื่อจะบำเพ็ญวิัตตปฏิบัติ จึงถวายน้ำจากคนโทของตน แก่พระเถระผู้เสร็จกัตตกิจแล้ว กระทำปฏิสันถารกับพระเถระผู้ล้างมือและเท้าแล้ว ถามปัญหา.

เพราะเหตุนั้น พระธรรมสังคากาจารย์จึงกล่าวว่า อถ โข สารี-
ปุตุโต ปริพุพพาชโก เป็นต้น.

สองบทว่า น ตูยาหิ สกุโกมิ ตัดบทว่า น เต อหิ สกุโกมิ
แปลว่า สำหรับท่าน เราไม่อาจ.

แต่ว่า พระเถระถึงปฏิสัมภิทาญาณในธรรมวินัยนี้ จะไม่อาจเพื่อแสดงธรรมเพียงเท่านั้นหามิได้ โดยที่แท้ ท่านคิดว่า เราจักปลุกความเคารพในธรรมแก่ผู้นี้ ได้ถือเอาข้อที่การแสดงธรรมในพุทธวิสัยโดยอาการทั้งปวงไม่ใช่วิสัยของท่าน จึงกล่าวอย่างนั้น.

บาทคาถาว่า เย ธมฺมา เหตุปฺปภา ความว่า เบญจขันธ์ชื่อว่า ธรรมมีเหตุเป็นแดนเกิด. พระเถระแสดงทุกขสังข์ แก่สารีบุตรนั้นด้วยคำนั้น.

บาทคาถาว่า เตสํ เหตุํ ตถาคโต อาห ความว่า สมุทยสังข์ชื่อว่าเหตุแห่งเบญจขันธ์นั้น พระเถระแสดงว่า พระตถาคตตรัสสมุทยสังข์นั้นด้วย.

บาทกาลาว่า **เตสญจ โย นิโรธ จ** มีความว่า พระตถาคตตรัสความคับคือความไม่เป็นไปแห่งสัจจะแม่ทั้ง ๒ นั้นด้วย พระเถระแสดงนิโรธ-สัจจะแก่สาริบุตรนั้นด้วยคำนั้น. ส่วนมรรคสัจ แม่ท่านไม่ได้แสดงรวมไว้ในกาลานี้ ก็เป็นอันแสดงแล้วโดยนัย. เพราะว่าเมื่อกล่าวนิโรธ มรรคซึ่งเป็นเหตุให้ถึงนิโรธนั้น ก็เป็นอันกล่าวด้วย.

อีกอย่างหนึ่ง ในบาทกาลาว่า **เตสญจ โย นิโรธ จ** นี้ สจจะแม่ ๒ เป็นอันพระเถระแสดงแล้ว อย่างนี้ว่า ความคับแห่งสัจจะทั้ง ๒ นั้น และอุปายแห่งความคับแห่งสัจจะทั้ง ๒ นั้น ฉะนั้นแล. บัดนี้ พระเถระเมื่อจะยังเนื้อความนั้นนั้นแลให้รับกัน จึงกล่าวว่า พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้.

บาทกาลาว่า **เอโสว ธมฺโม ยถิ ตาวเทว** มีความว่า แม้ถ้าว่าธรรมที่ยิ่งกว่านี้ไม่มีไซ้ ธรรมเพียงเท่านี้เท่านั้นคือคุณ มาตราว่าโศคาปติ-ผลนี้เท่านั้น อันข้าพเจ้าจะพึงบรรลु ถึงอย่างนั้นธรรมนี้นั้นแล อันข้าพเจ้าค้นหาแล้ว.

บาทกาลาว่า **ปจฺจุพฺยุตา ปทมโสภ** มีความว่า พวกข้าพเจ้าเที่ยวค้นหาทางอันไม่มีความโสภใด ท่านทั้งหลายนั้นแล ย่อมตรัสรู้ทางอันไม่มีความโสภนั้น อธิบายว่า ทางนั้น อันท่านทั้งหลายบรรลุแล้ว.

ถึงกาลาว่า **อทิฏฺฐิ อพฺภูติตํ พหุเกหิ กปฺปนหฺมุเตหิ** มีความว่า ทางอันไม่มีความโสภนี้ ชื่ออันข้าพเจ้าทั้งหลาย ไม่เห็นแล้วทีเดียว ล่วงไปนักหนาตั้งหลายนหฺมุตแห่งกัลป์ สาริบุตรปริพาชกแสดงข้อที่ตนมีความเลื่อมใหญ่ตลอดกาลนาน เพราะเหตุ ที่ไม่ได้เห็นทางนั้นด้วยประการดังนี้.

๑. ปาฐะโนอรรคถาว่า ตถาปี เอโสเอว ธมฺโม. โยชนาหน้า ๑๘๔ แก่ขยายความว่า ตถาปี

เอโสเอว มยา คเวสิโต นิพฺพทานสงฺขาโต ธมฺโมติ อตุโธ. จึงได้แปลไว้อย่างนี้ หรืออีกนัยหนึ่งว่า ธรรมที่ข้าพเจ้าค้นหาแล้ว ก็ธรรมนี้นั้นแล.

บาทกาลาว่า **คมุภิเร ฌาณวิสเย** มีความว่า เป็นธรรมอันลึกซึ่งด้วย เป็นวิสัยแห่งฌาณอันลึกซึ่งด้วย.

บาทกาลาว่า **อนุตฺตเร อุปธิสฺสขเย** ได้แก่ นิพพาน.

บทว่า **วมุตฺเต** มีความว่า ผู้นั้นพ้นแล้วด้วยวิมุตติมีนิพพานนั้นเป็นอารมณ์.

บทว่า **พฺยาภาสิ** มีความว่า พระศาสดาเมื่อตรัสว่า คู่แห่งสหายนั่นจักเป็นคู่อัครสวาก เป็นคู่ที่เจริญของเรา ดังนี้ ชื่อว่าทรงพยากรณ์แล้วซึ่งคู่แห่งสหหายในสาวกบารมีญาณ.

ชื่อว่า **สา ว เตสํ อายสุมฺมุตฺตานิ อุปสมฺปทา อโหสิ** มีความว่า เอิหภิกขุอุปสัมปทานั้นแล ได้เป็นอุปสัมปทาของท่านทั้ง ๒ พร้อมทั้งบริษัท.

ก็แลในพระเถระทั้ง ๒ ซึ่งอุปสมบทแล้วอย่างนั้น พระมหาโมคคัลลานเถระ ๗ วัน จึงได้สำเร็จพระอรหัต พระสารีบุตรเถระกึ่งเดือนจึงได้สำเร็จพระอรหัต.

ได้ยินว่า ในอดีตกาล พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าอินมทัสสีเสด็จอุบัติในโลก. ดาบสชื่อสรทะ กระทำมณฑปด้วยดอกไม้ต่างๆ ที่อาศรมของตน เพื่อพระพุทธเจ้านั้น อัญเชิญพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ประทับบนอาสนะดอกไม้โน้นเที่ยว กระทำมณฑปอย่างนั้นแล ทั้งแต่งอาสนะดอกไม้สำหรับภิกษุสงฆ์ด้วย แล้วปรารธนาเป็นอัครสวาก ก็แลครั้นปรารธนาแล้ว จึงส่งข่าวไปบอกแก่เศรษฐีชื่อสิริวัฒนว่า ข้าพเจ้าได้ปรารธนาตำแหน่งอัครสวากแล้ว ถึงท่านก็จงมาปรารธนาตำแหน่งหนึ่ง. เศรษฐีกระทำความปศุสัตว์อุบลเขียว นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขฉันในมณฑปนั้น ครั้นให้ฉันเสร็จแล้ว ได้

ปรารธนาเป็นสาวกที่ ๒ ในชนทั้ง ๒ นั้น สรทดาบส เกิดเป็นพระสารีบุตร
เถระ สิริวัฒนเศรฐฐิเกิดเป็นพระมหาโมคคัลลานเถระ ฉะนี้แล บุพกรรม
ของพระอัครสาวกทั้ง ๒ นั้น เทำนี้^๑.

วินิจฉัยในบทว่า อปุตตกตตาย เป็นต้น ดังต่อไปนี้:-

พระสมณโคตมปฏิบัติเพื่อความที่ชนทั้งหลาย ผู้มีบุตรบวชต้องเป็นคน
ไร้บุตร เพื่อความที่หญิงทั้งหลายผู้มีผัวบวชต้องเป็นหม้าย คือ ต้องเป็นคน
ร้างผัว. เพื่อเข้าไปตัดสกุลเสีย แม้ด้วยอาการทั้ง ๒ อย่าง.

บทว่า สณฺขยานิ คือผู้เป็นอันเตวาสิกของสณฺขชัย.

สองบทว่า มาคธานํ คิริพุพฺพํ มีความว่า ผู้คิริพุพชนครของ
ชาวมคธทั้งหลาย.

บทว่า มหาวีรํ ได้แก่ ผู้มีความเพียรใหญ่.

บทว่า นิยมานานํ มีความว่า ครั้นเมื่อกุลบุตรทั้งหลาย อันพระ-
องค์ทรงแนะนำอยู่.

บทว่า นิยมานานํ นี้เป็นฉฎฐีวิภคตใช้ในอรรถแห่งสัตตมีวิภคต
อีกนัยหนึ่ง ใช้ในอรรถแห่งทุติยวิภคต.

บาทกาลาว่า กา อุตฺตฺฐยา วิชานตํ มีความว่า จะต้องริษยาอะไร
ด้วยเล่า เมื่อรู้้อย่างนี้ว่า พระตถาคตทั้งหลาย ทรงแนะนำโดยธรรม.

อรรถกถาสาริปุตตโมคคัลลานบรรพชา จบ

๑. ชื่อนี้ตรงกับอรรถกถาธรรมบท แต่ในอปทานว่า เดิมพระสารีบุตรชื่อ สุรฺวจิตาบส พระโม
ก-
คัลลานะเป็นพระยานาคชื่อ อรุณ.

ต้นเหตุอุปัชฌายวัตร

[๗๗] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายไม่มีอุปัชฌาย์ ไม่มีใคร
ชักชวนไม่มีใครพร่ำสอน ย่อมนั่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่สมควร เทียว
บิณฑบาต เมื่อประชาชนกำลังบริโภคน้ำ ย่อมน้อมบาตรสำหรับเทียวบิณฑบาต
เข้าไปข้างบนของควรวรรคบริโภคน้ำ ข้างบนของควรวรรคเทียวน้ำ ข้างบนของควรวรรค
ลิ้มน้ำ ข้างบนของควรวรรคลิ้มน้ำ ขอบางข้าง ข้างบนของควรวรรค
ในโรงอาหารก็เป็นผู้มีเสียงอื้ออึง มีเสียงดังอยู่.

คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสาย
พระศากยบุตร จึงได้นั่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่สมควร เทียวบิณฑบาต
เมื่อประชาชนกำลังบริโภคน้ำ ได้น้อมบาตรสำหรับเทียวบิณฑบาตเข้าไปข้างบนของ
ควรวรรคบริโภคน้ำ ข้างบนของควรวรรคเทียวน้ำ ข้างบนของควรวรรคลิ้มน้ำ ข้างบนของ
ควรวรรคลิ้มน้ำ ขอบางข้าง ข้างบนของควรวรรคลิ้มน้ำ ด้วยตนเองมาฉัน แม้ในโรงอาหารก็ได้
เป็นผู้มีเสียงอื้ออึง มีเสียงดังอยู่ เหมือนพวกพราหมณ์ในสถานที่เลี้ยงพราหมณ์
ฉะนั้น.

[๗๘] ภิกษุทั้งหลายได้ยินประชาชนพวกนั้นเพ่งโทษ ตีเตียน
โพนทะนาอยู่ บรรดาที่เป็นผู้มักน้อย สันโดษ มีความละอาย มีความรังเกียจ
ผู้ใคร่ต่อสิกขา ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุทั้งหลาย จึง
ได้นั่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่สมควรเทียวบิณฑบาต เมื่อประชาชนกำลัง
บริโภคน้ำ ได้น้อมบาตรสำหรับเทียวบิณฑบาตเข้าไปข้างบนของควรวรรคบริโภคน้ำ
ข้างบนของควรวรรคเทียวน้ำ ข้างบนของควรวรรคลิ้มน้ำ ข้างบนของควรวรรคลิ้มน้ำ ขอบางข้าง

แกงบ้าง ข้าวสุกบ้าง ด้วยตนเองมาฉัน แม้ในโรงอาหารก็ได้เป็นผู้มีเสียดังนี้อ้อ มีเสียดังอยู่ ดังนี้ แล้วกราบทูลความนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ประชุมภิกษุสงฆ์ทรงสอบถาม

[๗๕] ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ในเพราะเหตุเป็นคัมภีรานั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามภิกษุทั้งหลาย ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าว่า ภิกษุทั้งหลาย นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่สมควร เทียววิณทบาท เมื่อประชาชนกำลังบริโภคนม นมบาตรสำหรับเทียววิณทบาทเข้าไปข้างบนของควรวบิโศกบ้าง ข้างบนของควรเคียวบ้าง ข้างบนของควรลิ้มบ้าง ข้างบนของควรคิมบ้าง ขอแกงบ้าง ข้าวสุกบ้าง ด้วยตนเองมาฉัน แม้ในโรงอาหารก็ได้เป็นผู้มีเสียดังนี้อ้อ มีเสียดังอยู่ จริงหรือ ?

ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

ทรงติเตียน

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้น ไม่เหมาะ ไม่สม ไม่ควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ โฉนโมฆบุรุษเหล่านั้น จึงได้นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่สมควรเทียววิณทบาท เมื่อประชาชนกำลังบริโภคนม นมบาตรสำหรับเทียววิณทบาทเข้าไปข้างบนของควรวบิโศกบ้าง ข้างบนของควรเคียวบ้าง ข้างบนของควรลิ้มบ้าง ข้างบนของควรคิมบ้าง ขอแกงบ้าง ข้าวสุกบ้าง ด้วยตนเองมาฉัน แม้ในโรงอาหารก็ได้เป็นผู้มีเสียดังนี้อ้อ มีเสียดังอยู่ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้นนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใส

ของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว โดยที่แท้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส และเพื่อความเป็นอย่างอื่นของชนบางพวกผู้เลื่อมใสแล้ว.

ทรงอนุญาตอุปัชฌายะ

[๘๐] ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนภิกษุเหล่านั้นโดยอนेก-
ปริยายดังนี้แล้ว จึงตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก ความเป็นคนบารุงยาก
ความเป็นคนมักมาก ความเป็นคนไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน
ตรัสคุณแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่าย ความเป็นคนบารุงง่าย ความมักน้อย ความ
สันโดษ ความกำจัด ความขัดเกลา อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การ
ปรารภความเพียร โดยอนेกปริยาย ทรงทำธรรมิกถาที่สมควรแก่เรื่องนั้น ที่
เหมาะสมแก่เรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย แล้วรับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา
อนุญาตอุปัชฌายะ อุปัชฌายะจักตั้งจิตสนทนในสัททวิหาริกันนบุตร สัทท
วิหาริกจักตั้งจิตสนทนในอุปัชฌายะฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌายะและ
สัททวิหาริกนั้น ต่างจักมีความเคารพ ยำเกรงประพฤติกุลมเกลียวกันอยู่ จัก
ถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลสัททวิหาริกพึงถืออุปัชฌายะอย่างนี้.

วิธีถืออุปัชฌายะ

สัททวิหาริกนั้น พึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า ไหว้เท้านั่งกระโห่ง
ประคองอัญชลีแล้วกล่าวคำอย่างนี้ ๓ หน.

ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงเป็นอุปัชฌายะของข้าพเจ้า.

ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงเป็นอุปัชฌายะของข้าพเจ้า.

ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงเป็นอุปัชฌายะของข้าพเจ้า.

อุปัชฌายะรับว่า คีละ เมาใจละ ชอบแก่อุบายละ สมควรละ หรือ
รับว่า จงยังความปฏิบัติให้ถึงพร้อมด้วยอาการอันน่าเลื่อมใสเถิด ดังนี้ ก็ได้.

รับด้วยกาย รับด้วยวาจา รับด้วยกายด้วยวาจาก็ได้ เป็นอันสัทธ-
วิหาริก ถืออุปัชฌายะแล้ว.

ไม่รับด้วยกาย ไม่รับด้วยวาจา ไม่รับด้วยทั้งกายและวาจา ไม่เป็น
อันสัทธวิหาริกถืออุปัชฌายะ.

อุปัชฌายะวัตร

[๘๑] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธวิหาริกพึงประพฤติชอบในอุปัชฌายะ
วิธีประพฤติชอบในอุปัชฌายะนั้น มีดังต่อไปนี้:-

สัทธวิหาริกพึงลุกแต่เช้านี้ ถอดรองเท้า ห่มผ้าเฉวียงบ่า แล้วถวาย
ไม้ชำระฟัน ถวายน้ำล้างหน้า ปูอาสนะไว้.

ถ้าหากมี พึงล้างภาชนะแล้วน้อมยาคุเข้าไปถวาย เมื่ออุปัชฌายะดื่ม
ยาคุ แล้วพึงถวายน้ำ รับภาชนะมาถือต่ำๆ อย่าให้กระทบกัน ล้างให้สะอาด
แล้วเก็บไว้ เมื่ออุปัชฌายะลุกแล้ว พึงเก็บอาสนะ.

ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย.

ถ้าอุปัชฌายะประสงค์จะเข้าบ้าน พึงถวายผ้าห่ม พึงรับผ้าห่มผัดมา
พึงถวายประคดเอว พึงพับผ้าสังฆาฏิเป็นชั้นถวาย พึงล้างบาตรแล้ว ถวายพร้อม
ทั้งน้ำด้วย.

ถ้าอุปัชฌายะปรารภนาจะให้เป็นปัจฉาสมณะ พึงปกปิดมณฑล ๓ นุ่ง
ให้เป็นปริณทล แล้วคาดประคดเอว ห่มสังฆาฏิ ทำเป็นชั้น กลัดคุม
ล้างบาตรแล้ว ถือไป เป็นปัจฉาสมณะของอุปัชฌายะ ไม่พึงเดินให้ห่างนัก
ไม่พึงเดินให้ชิดนัก พึงรับวัตถุที่เนื่องในบาตร

เมื่ออุปัชฌายะกำลังพูด ไม่ฟังพูดสอดขึ้นในระหว่าง อุปัชฌายะกล่าว ถ้อยคำใกล้ต่ออาบัติ ฟังห้ามเสีย.

เมื่อกลับ ฟังมาก่อน แล้วอุปาสะที่นั่งฉันทไว้ ฟังเตรียมน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ฟังลุกขึ้นรับบาตรและจีวร ฟังถวายนุ่ง ผัด ฟังรับผ่านุงมา.

ถ้าจีวรชุ่มเหงื่อฟังผึ่งแดดไว้ตระหนึ่ง แต่ไม่ฟังผึ่งทิ้งไว้ที่แดด.

ฟังพับจีวร เมื่อพับจีวร ฟังพับให้เหลื่อมมุมกัน ๔ นิ้ว ด้วยตั้งใจ ให้มีรอยพับตรงกลาง ฟังทำประคตเอาไว้ในขนคอันตราสก.

ถ้าบิณฑบาตมี และอุปัชฌายะประสงค์จะฉัน ฟังถวายน้ำ แล้วน้อม บิณฑบาตเข้าไปถวาย ฟังถามอุปัชฌายะด้วยน้ำฉัน เมื่ออุปัชฌายะฉันแล้ว ฟังถวายน้ำ รับบาตรมาถือดำ ๆ อย่าให้กระทบ ล้างให้สะอาด เช็ดให้แห้ง แล้ว ผึ่งไว้ที่แดดตระหนึ่ง แต่ไม่ฟังผึ่งทิ้งไว้ที่แดด.

ฟังเก็บบาตรจีวร เมื่อเก็บบาตร ฟังเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือ ข้างหนึ่งลูบค้ำได้เที่ยงหรือได้ตั้ง แล้วจึงเก็บบาตร แต่ไม่ฟังเก็บบาตรไว้บน พื้นที่ไม่มีสิ่งไครอง.

เมื่อเก็บจีวร ฟังเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวรหรือ สายระเคียง แล้วทำชายไว้ข้างนอก ทำขนคไว้ข้างใน แล้วจึงเก็บจีวร.

เมื่ออุปัชฌายะลุกแล้ว ฟังเก็บอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ถ้าที่นั่งรก ฟังกวาดที่นั่งเสีย.

ถ้าอุปัชฌายะใครจะสร่งน้ำ ฟังจัดน้ำสร่งถวาย ถ้าต้องการน้ำเย็น ฟังจัดน้ำเย็นถวาย ถ้าต้องการน้ำร้อน ฟังจัดน้ำร้อนถวาย.

ถ้าอุปัชฌายะประสงค์จะเข้าเรือนไฟ พึงบอกจน แะดิน ถือกตั้งสำหรับ
เรือนไฟแล้วเดินตามหลังอุปัชฌายะไป ถวายตั้งสำหรับเรือนไฟแล้ว รับจีวร
มาวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พึงถวายจนถวายดิน.

ถ้าอุทสาหะอยู่ พึงเข้าเรือนไฟ เมื่อเข้าเรือนไฟพึงเอาดินทาหน้า ปิด
ทั้งข้างหน้าทั้งข้างหลัง แล้วเข้าเรือนไฟ ไม่พึงนั่งเบียดภิกษุผู้เถระ ไม่พึงห้าม
กันอาสนะภิกษุใหม่ พึงทำบริกรรม แก่อุปัชฌายะในเรือนไฟ.

เมื่อออกจากเรือนไฟ พึงถือทั้งสำหรับเรือนไฟ แล้วปิดทั้งข้างน้ำ
ทั้งข้างหลังออกจากเรือนไฟ.

พึงทำบริกรรมแก่อุปัชฌายะแม้น้ำ อาบเสร็จแล้ว พึงขึ้นมาก่อน
ทำตัวของตนให้แห้งน้ำ นุ่งผ้าแล้ว พึงเช็ดน้ำจากตัวของอุปัชฌายะ พึงถวาย
ผ้าห่มพึงถวายผ้าสังฆาฏิ ถือกตั้งสำหรับเรือนไฟมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ เตรียม
น้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ พึงถามอุปัชฌายะด้วยน้ำฉัน.

ถ้าประสงค์จะเรียนบาลี พึงขอให้อุปัชฌายะแสดงบาลีขึ้น.

ถ้าประสงค์จะสอบถามอรรถกถา พึงสอบถาม.

อุปัชฌายะอยู่ในวิหารแห่งใด ถ้าวิหารแห่งนั้นรก ถ้าอุทสาหะอยู่ พึง
ปัดกวาดเสีย เมื่อปัดกวาดวิหาร พึงขนบาตรจีวรออกก่อน แล้ววางไว้ ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง พึงขนผ้าปูนั่ง และผ้าปูนอน พูกหมอนออกวางไว้ ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง.

เตียงตั้ง สัทธิวิหาริกพึงยกต่ำๆ อย่าให้ครูดสี อย่าให้กระทบกระแทก
บานและกรอบประตู ขนออกให้เรียบร้อย แล้วตั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
เจียงรองเตียง กระโถน พนกกิ่ง พึงขนออกตั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
เครื่องปูพื้น พึงสังเกตที่ปูไว้เดิม แล้วขนออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

ถ้าในวิหารมีหยากเยื่อ ฟังกวาดแต่เพดานลงมาก่อน กรอบหน้าต่าง และมุมห้องฟังเช็ดเสีย ถ้าฝาเขาบริกรรมด้วยน้ำมัน หรือพื้นเขาทาสีดำขึ้นรา ฟังเอาผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ดเสีย ถ้าพื้นเขามีได้ทำ ฟังเอาน้ำประพรมแล้วเช็ดเสีย ระวังอย่าให้วิหารฟุ้งด้วยธุลี ฟังกวาดหยากเยื่อทั้งเสีย ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

เครื่องลาดพื้น ฟังผึ่งแดด ชำระ เกะปัด แล้วชนกลับปูไว้ตามเดิม เที่ยงรองเตียง ฟังผึ่งแดดขัดเช็ดแล้วชนกลับตั้งไว้ที่เดิม เทียงตั้ง ฟังผึ่งแดด ขัดสี เกะเสีย ยกต่ำ ๆ อย่าให้ครูดสี กระทบกระแทกบานและกรอบประตู ชนกลับไปให้ดี ๆ แล้วตั้งไว้ตามเดิม พูก หมอน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ฟังผึ่งแดด ทำให้สะอาด ตบเสีย แล้วนำกลับวางปูไว้ตามเดิม กระโถน พนักอิง ฟังผึ่งแดดเช็ดดูเสียแล้วชนกลับตั้งไว้ตามเดิม.

ฟังเก็บบาตรจีวร เมื่อเก็บบาตร ฟังเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำได้เตียงหรือได้ตั้งแล้วจึงเก็บบาตร แต่ไม่ฟังเก็บบาตรบนพื้นที่ไม่มียี่งใดรอง.

เมื่อเก็บจีวร ฟังเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวรหรือสายระเดียง แล้วทำชายไว้ข้างนอก ทำชนดไว้ข้างใน แล้วเก็บจีวร.

ถ้าลมเจือด้วยฝนคลีพัฒมาแต่ทิศตะวันออก ฟังปิดหน้าต่างด้านตะวันออก ถ้าพัฒมาแต่ทิศตะวันตก ฟังปิดหน้าต่างด้านตะวันตก ถ้าพัฒมาแต่ทิศเหนือ ฟังปิดหน้าต่างด้านเหนือ ถ้าพัฒมาแต่ทิศใต้ ฟังปิดหน้าต่างด้านใต้ ถ้าฤดูหนาว ฟังเปิดหน้าต่างกลางวัน กลางคืนฟังปิด ถ้าฤดูร้อน ฟังปิดหน้าต่างกลางวัน กลางคืนฟังเปิด.

ถ้าบริเวณ ชุมน้ำ โรงฉัน โรงไฟ วัจจุฎฐิ รก ฟังปิดกวาดเสีย ถ้า น้ำฉันน้ำใช้ไม่มี ฟังจัดตั้งไว้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี ฟังตักน้ำมาไว้ในหม้อ ชำระ.

ถ้าความกระสันบังเกิดแก่อุปัชฌายะ สัททวิหาริกฟังช่วยระงับ หรือ ฟังวานภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือฟังทำกรรมกาแก่อุปัชฌายะนั้น ถ้าความ ราคาญบังเกิดแก่อุปัชฌายะ สัททวิหาริกฟังช่วยบรรเทา หรือฟังวานภิกษุอื่น ให้ช่วยบรรเทา หรือฟังทำกรรมกาแก่อุปัชฌายะนั้น ถ้าความเห็นผิดบังเกิด แก่อุปัชฌายะ สัททวิหาริกฟังให้สละเสีย หรือฟังวานภิกษุอื่นให้ช่วย หรือฟัง ทำกรรมกาแก่อุปัชฌายะนั้น ถ้าอุปัชฌายะต้องอาบัติหนักควรปริวาส สัททวิ- หาริกฟังทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ฟังให้ปริวาสแก่อุปัชฌายะ ถ้าอุปัชฌายะควรชักเข้าหาอาบัติเดิม สัททวิหาริกฟังทำความชวน ชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ฟังชักอุปัชฌายะเข้าหาอาบัติเดิม ถ้า อุปัชฌายะควรมานัต สัททวิหาริกฟังทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไร หนอ สงฆ์ฟังให้มานัตแก่อุปัชฌายะ ถ้าอุปัชฌายะควรอัปทาน สัททวิหาริก ฟังทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ฟังอัปทานอุปัชฌายะ.

ถ้าสงฆ์ปรารภจะทำการแก่อุปัชฌายะ คือ ดัชฌนียกรรม นิสส- กรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารถนียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม สัททวิหาริก ฟังทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ไม่ฟังทำการแก่อุปัชฌายะ หรือสงฆ์ฟังน้อมไปเพื่อกรรมสถานเบา หรืออุปัชฌายะนั้นถูกสงฆ์ลงดัชฌนีย- กรรม นิสสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารถนียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม แล้ว สัททวิหาริกฟังทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ อุปัชฌายะ ฟังประพฤดิชอบ ฟังหายเย่อหยิ่ง ฟังประพฤดิแก้ตัว สงฆ์ฟังระงับกรรมนั้น เสีย.

ถ้าจิ๋วของอุปัชฌายะจะต้องซัก สัททวิหาริกพึงซัก หรือพึงทำความ
ชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงซักจิ๋วของอุปัชฌายะ ถ้า
จิ๋วของอุปัชฌายะจะต้องทำ สัททวิหาริกพึงทำ หรือพึงทำความชวนขวายเป็น
ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงทำจิ๋วของอุปัชฌายะ ถ้าน้ำข้อมของ
อุปัชฌายะจะต้องดื่ม สัททวิหาริกพึงดื่ม หรือพึงทำความชวนขวายเป็น ด้วย
อุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงดื่มน้ำข้อมของอุปัชฌายะ ถ้าจิ๋วของอุปัชฌายะ
จะต้องข้อม สัททวิหาริกพึงข้อม หรือพึงทำความชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไร
หนอ ใคร ๆ พึงข้อมจิ๋วของอุปัชฌายะ เมื่อข้อมจิ๋ว พึงข้อมพลิกกลับไปกลับ
มาให้ได้ ๆ เมื่อหยดน้ำข้อมยังหยดไม่ขาดสาย ไม่พึงหลีกไปเสีย.

สัททวิหาริกไม่บอกอุปัชฌายะก่อน ไม่พึงให้บาตรแก่ภิกษุบางรูป ไม่
พึงรับบาตรของภิกษุบางรูป ไม่พึงให้จิ๋วแก่ภิกษุบางรูป ไม่พึงรับจิ๋วของ
ภิกษุบางรูป ไม่พึงให้บริการแก่ภิกษุบางรูป ไม่พึงรับบริการของภิกษุบางรูป
ไม่พึงปลงผมให้ภิกษุบางรูป ไม่พึงให้ภิกษุบางรูปปลงผมให้ ไม่พึงทำปริกรรม
ไม่พึงให้ภิกษุบางรูป ทำปริกรรมให้ ไม่พึงทำความชวนขวายแก่ภิกษุบางรูป
ไม่พึงสั่งให้ภิกษุบางรูปทำความชวนขวาย ไม่พึงเป็นปัจฉาสมณะของภิกษุ
บางรูป ไม่พึงพาภิกษุบางรูปไปเป็นปัจฉาสมณะ ไม่พื่อนำนิณฑาตไปให้
ภิกษุบางรูป ไม่พึงให้ภิกษุบางรูปนำนิณฑาตมาให้ ไม่ลาอุปัชฌายะก่อน
ไม่พึงเข้าบ้าน ไม่พึงไปป่าช้า ไม่พึงหลีกไปสู่ทิศ ถ้าอุปัชฌายะอาพาธ พึง
พยาบาลจนตลอดชีวิต พึงรอนกว่าจะหาย.

อุปัชฌาวัตร จบ

อรรถกถาอุปัชฌายวัตตกถา

บทว่า อนุปัชฌายกา มีความว่า เว้น จากครูผู้คอยสอดส่องโทษน้อย โทษใหญ่.

บทว่า อนาคตปสมุพินนา ได้แก่ ผู้ไม่ถึงพร้อมด้วยมารยาท.
อธิบายว่า ปราศจากมารยาทซึ่งสมควรแก่สมณะ.

บทว่า อุปริโกชน ได้แก่ เบื้องบนแห่งโกชนะ.

บทว่า อุตติญฺญปตฺต ได้แก่ บาตรสำหรับเที่ยวไปเพื่อบิณฑะ จริง
อยู่ มนุษย์ทั้งหลายมีความสำคัญในบาตรนั้นว่าเป็นแดน เพาะเหตุ นั้น ท่าน
จึงกล่าวว่า อุตติญฺญปตฺต อีกอย่างหนึ่ง ผู้ศึกษาพึงเห็นความในบทว่า
อุตติญฺญปตฺต นี้อย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายยืนขึ้นน้อมบาตรเข้าไป.

ชื่อว่า อนุชานามิ ภิกขเว อุปัชฌายี มีความว่า เราอนุญาติ
บัดนี้ เพื่อให้ภิกษุถืออุปัชฌาย์.

สองบทว่า ปุตฺตจิตฺต อุปญฺญเปสฺสติ มีความว่า พระอุปัชฌาย์จัก
เข้าไปตั้งจิตไว้ด้วยอำนาจความรักอันบิดากับบุตรอย่างนี้ว่า ผู้นี้เป็นบุตรของ
เรา แม้ในบทที่สองก็เช่นนี้.

สองบทว่า สคาวา สปปติสฺสา มีความว่า อุปัชฌาย์กับสัทธิ-
วิหาริก จักเข้าไปตั้งความเป็นผู้หนัก และความเป็นผู้ใหญ่ กะกันและกัน.

บทว่า สภาควุตฺติกา ได้แก่ ความเป็นอยู่ถูกส่วนกัน.

๕ บท มีบทว่า สาธุติ วา เป็นต้น เป็นโวพจน์แห่งคำรับเป็น
อุปัชฌาย์.

สองบทว่า กาเยน วุณฺณยาเปติ มีความว่า เมื่อสัทธิวิหาริกกล่าว ๓ ครั้งว่า ขอท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของผมนัดขอรับ. อย่างนั้นแล้ว ถ้าพระอุปัชฌาย์รับรองการถืออุปัชฌาย์ว่า อุปัชฌาย์อันท่านถือแล้ว ดังนี้ ด้วยกาย หรือวาจา หรือทั้งกายวาจา ด้วยอำนาจแห่งบท ๆ หนึ่ง ใน ๕ บทมี สาธุ เป็นต้น อุปัชฌาย์เป็นอันสัทธิวิหาริกถือแล้ว.

จริงอยู่ การใช้วาจาประกาศหรือการใช้กายเคลื่อนไหวให้ทราบเนื้อความ แห่งบทใดบทหนึ่ง ใน ๕ บทนี้ ของพระอุปัชฌาย์ นี้แลเป็นการถืออุปัชฌาย์ ในชื่อว่า ฟังถืออุปัชฌาย์ นี้. ฝ่ายพระเกจิอาจารย์ กล่าวหมายเอาคำรับว่า สาธุ คำของพระเกจิอาจารย์นั้น ไม่เป็นประมาณ. เพราะหาอุปัชฌาย์ยอมเป็นอันสัทธิวิหาริกถือแล้ว ด้วยเหตุมาตรว่าคำขอและคำให้ คำรับไม่นับว่าเป็นองค์ในการถืออุปัชฌาย์นี้. ฝ่ายสัทธิวิหาริกจะควรทราบแต่เพียงว่า อุปัชฌาย์เป็นอันเราถือแล้วด้วยบทนี้. หามิได้ ควรทราบความข้อนี้ด้วยคำว่า บัดนี้มีวันนี้ เป็นต้น พระเถระเป็นภาระของเรา ถึงเราก้เป็นภาระของพระเถระ.

ชื่อว่า ตตฺตฺรายํ สุมฺมาวตฺตนา มีความว่า คำใด ซึ่งเรากล่าวแล้วว่า ฟังประพฤติดชอบ, ความประพฤติดชอบในคำนั้น ดังนี้.

หลายบทว่า กาลสฺสฺเสว อฏฺฐาย อูปหนา โอมฺมฺมฺจิตฺวา มีความว่า ถ้าวรณแห่งของสัทธิวิหาริกนั้น อันเธอสวมอยู่ คือ เป็นของที่อยู่ในเท้า เพื่อประโยชน์แก่การจงกรมในเวลาใกล้รุ่ง หรือเพื่อประโยชน์แก่การรักษาเท้า ซึ่งล้างแล้ว. ฟังลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ถอดรองเท้าเหล่านั้นเสีย.

ชื่อว่า ทนฺตญฺจํ ทาทพฺพํ มีความว่า ฟังน้อมถวายไม้สีฟัน ๓ ขนาด คือขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก จาก ๓ ขนาดนั้น ท่านถือเอา

ขนาดโคครบ ๓ วัน ตั้งแต่วันที่ ๔ ไป ฟังถวายขนาดนั้นเท่านั้น ถ้าท่าน
ถือเอาตามมีตามได้ ไม่มีกำหนดลงไป ต่อไปได้อะไร ฟังถวายชนิดนั้น.

ชื่อว่า **มุโขทก ทาตพุท** มีความว่า ฟังนำเข้าไปถึงน้ำเย็นและ
น้ำร้อน ท่านใช้อย่างใดจากน้ำ ๒ อย่างนั้น ครบ ๓ วัน ตั้งแต่วันที่ ๔ ไป
ฟังถวายน้ำล้างหน้าชนิดนั้นเท่านั้น ถ้าท่านใช้ตามมีตามได้ไม่กำหนดลงไป
ต่อไปได้อะไร ฟังถวายชนิดนั้น. ถ้าท่านใช้ทั้ง ๒ อย่าง ฟังนำเข้าไปถึงถวาย
ทั้ง ๒ อย่าง. ฟังทั้งน้ำไว้ในที่ล้างหน้าแล้ว ฟังกวาดตั้งแต่เว็จกุฎีมา เมื่อพระ-
เถระไปเว็จกุฎี ฟังกวาดบริเวณ. ด้วยประการอย่างนี้ บริเวณเป็นอันไม่ว่า.
ฟังแต่งทั้งอาสนะไว้ แต่เมื่อพระเถระยังไม่ออกจากเว็จกุฎีทีเดียว เมื่อท่านทำ
เสร็จกิจเสร็จแล้วมานั่งบนอาสนะนั้น ฟังทำวัตรตามที่กล่าวไว้โดยนัยเป็นต้นว่า
ถ้าข้าวต้มมี ฟังถวาย.

บทว่า **อุกถาโป** มีความว่า เคลื่อนกล่นด้วยหยากเยื่อบางอย่าง
แต่ถ้าไม่มีหยากเยื่ออื่น มีแต่น้ำหยด ประเทศนั้นควรเช็ดแม้ด้วยมือ.

สองบทว่า **สกุณ กตุวา** มีความว่า ฟังช้อนจิ๋ว ๒ ผืนเข้าด้วยกัน
แล้ว ถวายสังฆาฏิทั้ง ๒ ผืนที่ช้อนแล้วนั้น. จจริงอยู่ จิ๋วทั้งหมด เรียกว่า
สังฆาฏิ เพราะช้อนกันไว้.

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ฟังถวายสังฆาฏิทั้งหลาย.

ในชื่อว่า **นาติทุเร คนุตพุท นาจาสนน** นี้ มีวินิจัยว่า ถ้า
ด้วยย่างเท้าเพียงก้าวเดียวหรือ ๒ ก้าว จะไปถึงอุปัชฌาย์ ซึ่งเหลียวมามอง
ด้วยระยะเพียงเท่านี้ ฟังทราบว่าเป็นผู้เดินไม่ห่างนั้ก ไม่ชิดกัน.

ชื่อว่า **ปตฺตปรียาปนุ** **ปฏิกุเลตพุท** มีความว่า ถ้าอุปัชฌาย์
ได้เข้าด้นหรือเข้าสวຍในที่ภิกษาจารแล้ว บาตรร้อนหรือหนัก ฟังถวายบาตร
ของตนแก่ท่าน รับบาตรนั้นมา.

ชื่อว่า **อุปัชฌายสุต ภณมานสุต อนุตรนุตรา กถาโอปา-**
เตตพุพา มีความว่า เมื่ออุปัชฌาย์กำลังนั่งพูดอยู่ในละแวกบ้านหรือในที่อื่น
เมื่อคำของท่านยังไม่จบ ไม่ควรพูดสอดเรื่องอื่นขึ้น.

ก็แลตั้งแต่นี้ไป ในที่ใด ๆ ท่านทำการห้ามไว้ด้วย **น อักษร** ที่แปล
ว่า ไม่ หรือ อย่า ในที่นั้น ทุกแห่งพึงทราบว่าเป็นอาบัติทุกกฏ. จจริงอยู่ ข้อ
นี้เป็นธรรมดาในชั้นระกะ.

ชื่อว่า **อาปตติสามนุตา ภณมาน** มีความว่า เมื่ออุปัชฌาย์
กล่าววาทาใกล้ต่ออาบัติ ด้วยอำนาจปทโสรัหมมสิกขาบท และทฎฐุลลสิกขาบท
เป็นต้น.

บทว่า **นิวาเรตพุโท** ความว่า พึงห้ามเป็นเชิงถามอย่างนี้ว่า พูด
เช่นนี้ควรหรือขอรับ ไม่เป็นอาบัติหรือ ? แต่ตั้งใจว่าจักห้ามแล้ว ก็ไม่ควร
พูดกะท่านว่า ท่านผู้ใหญ่อย่าพูดอย่างนั้น

ชื่อว่า **ปรมตริ อาคนุตวา** มีความว่า ถ้าบ้านอยู่ใกล้หรือในวิหารมี
ภิกษุใช้ พึงกลับจากบ้านเสียก่อน. ถ้าบ้านอยู่ไกลไม่มีใครมากับอุปัชฌาย์ ควร
ออกจากบ้านพร้อมกับท่านนั้นแล แล้วเอาจีวรห่อบาตรสะพายรีบมาก่อนแต่
กลางทาง เมื่อกลับอย่างนี้ มาถึงก่อนแล้วพึงทำวัตรทุกอย่างมีปฐาสนะเป็นต้น

สองบทว่า **สินฺโน โหติ** มีความว่า เป็นของชุ่ม คือเปียกเหงื่อ

ชื่อว่า **จตุรงฺคุลฺล กณฺณ อุตฺสาเทตฺวา** มีความว่า พึงเหลื่อมมุม
ให้เกินกันประมาณ ๔ นิ้ว ต้องพับจีวรอย่างนี้ เพราะเหตุไร ? เพราะตั้งใจ
จะมีให้หักตรงกลาง จจริงอยู่ จีวรที่พับให้มุมเสมอกันย่อมหักตรงกลาง. จีวร
ที่ชอกเข้าเป็นนิตย์เพราะพับดั่งนั้น ย่อมชำรุด. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสข้อนี้
ก็เพื่อป้องกันความชำรุดนั้น. เพราะเหตุนั้น ในวันพรั่งจีวรจะไม่ชอกเข้าเฉพาะ
ตรงที่หักในวันนี้ ด้วยวิธีใด พึงพับให้เหลื่อมกันวันละ ๔ นิ้วด้วยวิธีนั้น.

ชื่อว่า โอลิเก กายพนฺธน์ กาทพฺพํ มีความว่า พึงพับประคด-
เอว สอดเก็บไว้ในขนคิ้ว.

ชื่อว่า สเจ ปิณฑปาโต โหติ นี้ มีวินิจฉัยว่า อุปัชฌาย์ใด ถิ่นใน
บ้านนั่นเอง หรือในละแวกบ้าน หรือในหอนั้น แล้วจึงมา หรือไม่ได้บิณฑะ.
บิณฑะของอุปัชฌาย์นั้น ชื่อว่าไม่มี แต่ของอุปัชฌาย์ผู้ไม่ได้ถิ่นในบ้าน
หรือผู้ได้ภิกษา ชื่อว่ามี.

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็นต้น ว่า ถ้าบิณฑะ
มี ถ้าแม้บิณฑะของท่านไม่มี และท่านใครจะถิ่น พึงถวายน้ำแล้ว น้อม
ถวายบิณฑะแม้ที่ตนได้แล้ว.

ชื่อว่า ปาณียเณ ปุจฺจิตพฺพโ มีความว่า พึงถามอุปัชฌาย์ซึ่งกำลัง
ถิ่น ถิ่นน้ำนั้น ๓ ครั้งว่า ผมจะนำน้ำนั้นมาได้หรือยังขอรับ. ถ้าเวลาพอ
เมื่ออุปัชฌาย์นั้นเสร็จแล้ว ตนเองจึงค่อยถิ่น. ถ้าเวลาจนหมด พึงดั่งน้ำนั้น
ไว้ในที่ใกล้อุปัชฌาย์แล้วตนเองพึงถิ่นบ้าง.

ชื่อว่า อนนฺตรหิตาย มีความว่า ไร้วรรณบาตรบนพื้นซึ่งเจือ
ด้วยฝุ่นและกรวด ไม่ได้ปูลาดด้วยบรรดาเครื่องปูลาดมีเสื่ออ่อน และท่อน
หนังเป็นต้น ชนิดใดชนิดหนึ่ง. แต่ถ้าพื้นเป็นที่อันเขาลงรัก^๑ หรือโบกปูน
หรือไม่มีละอองและดิน จะวางบนพื้นเห็นปานนั้นควรอยู่. จะวางแม้บนทราย
ที่สะอาดก็ควร. จะวางบนดินร่วนฝุ่นและกรวดเป็นต้นไม่ควร. แต่พึงวางใบไม้
หรือเชิงบาตรบนสิ่งเหล่านั้นแล้ว เก็บบาตรบนใบไม้หรือเชิงบาตรนั้นเถิด.

คำว่า เอาชายไว้ข้างนอกเอาขนคิ้วไว้ข้างใน นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
ไว้ เพื่อให้สอดมือไปได้ราวจิวรเป็นต้นแล้ว ค่อย ๆ พาดด้วยมือซึ่งอยู่ตรง

๑. ปาจะโนรรถกถาว่า กาพณฺณกตา ทำแล้วให้มีสีดำ.

หน้า. ก็เมื่อจับ ๒ ชายเอาชนคพาดขึ้นไปบนราวจีวรเป็นคัน ขนด้อมกระทบ
ฝ่า เพราะเหตุนี้ จึงไม่ควรทำอย่างนั้น.

ชื่อว่า จุลณฺณ สหฺนตพฺพํ มีความว่า จุลสำหรับอาบน้ำ ฟังให้
ชุ่มด้วยน้ำแล้วปั่นแห้งไว้.

ชื่อว่า เอกมฺหุตฺตํ นิกฺขิปิตพฺพํ มีความว่า จีวรพึงวางเฉพาะในที่
ซึ่งไม่มีควันไฟแห่งหนึ่ง. กิจทั้งปวง มิให้ถ่านไฟ ดินและน้ำร้อนเป็นคัน
ข้อบริกรรมในเรือนไฟ.

ชื่อว่า อุตฺเทปิ ปริกมฺมํ ได้แก่กิจทุกอย่างมีภูตว์เป็นคัน.

ชื่อว่า ปาณียน ปุจฺฉิตพฺพโ ความว่า ความกระหายย่อมมี
เพราะความร้อนอบอ้าวในเรือนไฟ เพราะฉะนั้น จึงควรถามท่านถึงน้ำฉัน.

ชื่อว่า สเจ อุตฺตสฺสทฺติ มีความว่า ถ้าสัทธิวิหาริกยังสามารถคือ
เป็นผู้ไม่ถูกความเจ็บไข้บงอย่างครอบงำ. จริอยู่ สัทธิวิหาริกผู้ไม่เจ็บไข้แม้
พรรษา ๖๐ ก็ควรทำอุปัชฌายวัตรทุกอย่าง เมื่อไม่ทำ ด้วยไม่เอื้อเฟื้อต้อง
ทุกกฎ เพราะวัตถุเภท, และเมื่อสัทธิวิหาริกผู้เป็นไข้ไปทำการที่ทรงห้าม ใน
บททั้งหลายที่มีอักษรว่า มิ กำกับอยู่ ก็เป็นทุกกฎเหมือนกัน.

บทว่า อปริณํ สหฺนเตน มีความว่า อย่าลากไปบนพื้น.

บทว่า กวาณฺปิณฺณํ มีความว่า อย่าให้กระทบกระทั่งบานประตู และ
กรอบประตู.

บทว่า สหฺนตํ ได้แก่ รั้งคกเตนและโยเมลงมมเป็นคัน อย่างไร
อย่างหนึ่ง.

ชื่อว่า อุลฺโลกา ปรมํ โหหาเรตพฺพํ มีความว่า ฟังกวาดแต่
เพดานลงมาก่อน คือ ลงมือกวาดเพดานเป็นคันลงมา.

บทว่า อาโลกสนธิคุณธรรมา ได้แก่ส่วนหน้าต่างประตูและ ส่วน
มุมห้อง. อธิบาย ฟังเช็ดบานหน้าต่างและบานประตูทั้งข้างในข้างนอก และ
๔ มุมห้อง.

ชื่อว่า ยถาปณฺณตุตฺตํ ปณฺณเปตพฺพํ มีความว่า เครื่องลาดพื้น
เดิมเขาปูลาดไว้อย่างใด ฟังปูไว้เหมือนอย่างนั้น. จริงอยู่ เพื่อประโยชน์นี้แล
จึงทรงบัญญัติวัตรข้อแรกไว้ว่า ฟังสังเกตที่ปูเดิมไว้แล้วขึ้นออกไปวางไว้ส่วน
หนึ่ง. แต่ถ้าเครื่องลาดพื้นนั้นเป็นของบางคนซึ่งไม่เข้าใจได้ปูลาดไว้ก่อน ฟัง
ปูให้ห่างฝาโดยรอบ สัก ๒ นิ้ว หรือ ๓ นิ้ว.

อันธรรมเนียมการปูลาดดังนี้:-

ถ้ามีเสื่อลำแพนแต่ใหญ่เกินไป ฟังตัดพับชายเย็บผูกแล้วจึงปู ถ้าไม่เข้า
ใจพับชายเย็บผูก อย่าตัด.

ชื่อว่า ปุรตุถิมา วาตปานา ถเกตพฺพา มีความว่า ฟังปิด
หน้าต่างทิศตะวันออก. หน้าต่างแม้ที่เหลือ ก็ฟังปิดอย่างนั้น .

บทว่า รูปกาเสตพฺโพ มีความว่า ตนเองฟังนำไปที่อื่น.

บทว่า รูปกาสาเปตพฺโพ มีความว่า ฟังวานภิกษุอื่นว่าขอท่าน
ช่วยพาพระเถระไปที่อื่นเถิด.

บทว่า วิเวเจตพฺพํ มีความว่า ตนเองฟังพูดให้ท่านสละเสีย.

บทว่า วิเวจาเปตพฺพํ มีความว่า ฟังวานผู้อื่นว่า ขอท่านช่วยพูด
ให้พระเถระสละทักขิณีเถิด.

ชื่อว่า อุตฺตสุกฺกํ กาทพฺพํ มีความว่า ภิกษุนั้นอันสัตถวิหาริกฟัง
เข้าไปหาสงฆ์ขอร้องเพื่อให้ปริวาส ถ้าสัตถวิหาริกเป็นผู้สามารถด้วยคน ฟัง
ให้ปริวาสด้วยตนเอง ถ้าไม่สามารถ ฟังวานภิกษุอื่นให้ช่วยให้.

ชื่อว่า กิณฺติ นฺโฆ มีความว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอแล. มีนัยเหมือนกันทุกแห่ง.

ชื่อว่า ลหุกาย วา ปริณามะยฺย มีความว่า สงฆ์อย่าพึงทำอุกเขปนียกรรมเลย พึงทำตชชนียกรรมหรือนิยสกรรมแทน.

จริงอยู่ สัททวิหาริกนั้นได้ทราบว่ สงฆ์ปรารธนาจะทำอุกเขปนียกรรมแก่อุปัชฌาย์ของเรา พึงเข้าไปหาทีละรูป อ้อนวอนว่า ขออย่าทำกรรมแก่อุปัชฌาย์ของผมเลยขอรับ

ถ้าภิกษุทั้งหลายจะทำตชชนียกรรมหรือนิยสกรรมให้ได้. พึงอ้อนวอนเธอทั้งหลายว่า โปรดอย่าทำเลย.

ถ้าภิกษุทั้งหลายจะทำจริง ๆ, ที่นั้น พึงอ้อนวอนอุปัชฌาย์ว่าของกลับประพตฺติชอบเถิดขอรับ.

ครั้งอ้อนวอนให้ท่านกลับประพตฺติชอบได้อย่างนั้นแล้ว พึงอ้อนวอนภิกษุทั้งหลายว่า โปรดระงับกรรมเถิดขอรับ

สองบทว่า สมฺปรีวตฺตํ สมฺปรีวตฺตํ ได้แก่พลิกกลับไปรอบ ๆ.

ชื่อว่า น จ อจฺฉินฺเน เทเว ปกฺกมิตพฺพํ มีความว่า ถ้าน้ำข้อมแม้เพียงเล็กน้อย ยังหยดอยู่ อย่าพึงหลีกไปเสีย.

วัตรทุกข้อ เป็นต้นว่ายังไม่ได้เรียนอุปัชฌาย์ อย่าให้บาตรแก่คนบางคน ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสำหรับบุคคลซึ่งเป็นวิสภาคของอุปัชฌาย์.

ชื่อว่า น อุปชฺฌายํ อนาปฺจุจฺจา คาโม ปวิสิตพฺโพ มีความว่า สัททวิหาริกปรารธนาจะเข้าไปด้วยบิณฑบาต หรือด้วยกรณียะอย่างอื่น พึงบอกลาก่อนจึงเข้าไป.

ถ้าอุปัชฌาย์ประสงค์จะลุกขึ้นแต่เข้าไปภิกษาจารไกล พึงสั่งว่าพวก
ภิกษุหนุ่มจงเข้าไปบิณฑบาตเถิด แล้วจึงไป.

เมื่ออุปัชฌาย์ไม่ได้สั่งไว้ไปเสีย สัทธวิहारิกไปถึงบริเวณไม่เห็นอุปัช-
ฌาย์จะเข้าบ้านก็ควร.

ถ้าแม้อำลัษณ์เข้าไปในบ้านและพบเข้า ควรจะบอกลาตั้งแต่ที่ที่พบ
ทีเดียว.

ชื่อว่า น สุธานัน คณตพุพฺพ มีความว่า ไม่ไปเพื่อต้องการอยู่ หรือ
เพื่อต้องการดี.

ในชื่อว่า น ทิสสา ปกุกมิตพุพฺพา นี้ มีวินิจฉัยว่า สัทธวิहारิก
ผู้ประสงค์จะไป พึงชี้แจงถึงกิจการแล้วอ่อนน้อมเพียงครั้งที่สาม. ถ้าท่าน
อนุญาต เป็นการสำเร็จ, ถ้าไม่อนุญาตเมื่อเธออาศัยท่านอยู่ อุทเทสก็ดี ปริ-
ปจจาก็ดี กัมมัญฐานก็ดี ไม่สำเร็จ (เพราะ) อุปัชฌาย์เป็นคนโง่ไม่เฉียบแหลม
ไม่ยอมให้ไปเช่นนั้น เพราะมุ่งหมายจะให้อยู่ในสำนักของตนถ่ายเดียว เมื่อ
อุปัชฌาย์เช่นนี้แม้ห้ามจะขึ้นไป ก็ควร.

ชื่อว่า วุฏฺฐานสุตฺถ อาคเมตพุพฺพ มีความว่า พึงรอนจนาหาจากความ
เจ็บไข้ ไม่ควรไปข้างไหนเสีย. ถ้ามีภิกษุอื่นเป็นผู้พยาบาล พึงหายามามอบ
ไว้ในมือของเธอ แล้วเรียนท่านว่า ภิกษุนี้จักพยาบาลขอรับ แล้ว จึงไป.

อรรคกถาอุปัชฌายวัตตกถา จบ

สัทธวัหาริกวัตร

[๘๒] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌายะพึงประพุดติชอบในสัทธวัหาริก
วิธีพระพุดติชอบในสัทธวัหาริกนั้น มีดังต่อไปนี้:-

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌายะพึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์ สัทธวัหาริก
ด้วยสอนบาลีและอรรถกถา ด้วยให้โอวาทและอนุสาสนี.

ถ้าอุปัชฌายะมีบาตร สัทธวัหาริกไม่มีบาตร อุปัชฌายะพึงให้บาตร
แก่สัทธวัหาริก หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ บาตร
พึงบังเกิดแก่สัทธวัหาริก.

ถ้าอุปัชฌายะมีจีวร สัทธวัหาริกไม่มีจีวร อุปัชฌายะพึงให้จีวรแก่
สัทธวัหาริก หรือพึงทำความชวนชาวยว่าด้วยอุบายอย่างไรหนอ จีวรพึงบังเกิด
แก่สัทธวัหาริก.

ถ้าอุปัชฌายะมีบริวาร สัทธวัหาริกไม่มีบริวาร อุปัชฌายะ พึงให้
บริวารแก่สัทธวัหาริก หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ
บริวารพึงบังเกิดแก่สัทธวัหาริก.

ถ้าสัทธวัหาริกอาพาธ อุปัชฌายะพึงดูแต่เช้าตรู่ แล้วให้ไม้ชำระฟัน
ให้น้ำล้างหน้า ปูอาสนะไว้.

ถ้ายาคุมี พึงล้างภาชนะแล้ว นำยาคุเข้าไปให้ เมื่อสัทธวัหาริกดื่มยาคุ
แล้ว พึงให้น้ำ รับภาชนะมาถือต่ำๆ อย่าให้กระทบกัน ล้างให้สะอาดแล้ว
เก็บไว้ เมื่อสัทธวัหาริกลุกแล้ว พึงเก็บอาสนะ ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย.

ถ้าสัทธวัหาริกประสงค์จะเข้าบ้าน พึงให้ผ้าห่ม พึงรับผ้าห่มผลัดมา
พึงให้ประคตเอว พึงพับสังฆาฏิเป็นชั้นให้ พึงล้างบาตรแล้วให้พร้อมทั้งน้ำด้วย
พึงปูอาสนะที่นั่นถนัดไว้ ด้วยกำหนดในใจว่าเพียงเวลาเท่านี้ สัทธวัหาริกจักกลับ

มา น้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ฟิงเตรียมตั้งไว้ ฟิงลุกขึ้นรับบาตร และจีวร ฟิงให้ผ้าห่มผลัด ฟิงรับผ้าห่มมา.

ถ้าจีวรชุ่มเหงื่อ ฟิงผึ่งแดดไว้ครู่หนึ่ง แต่ไม่ฟิงผึ่งทิ้งไว้ที่แดด.

ฟิงพับจีวร เมื่อพับจีวร ฟิงพับให้เลื่อมมุ่มกัน ๔ นิ้ว ด้วยตั้งใจ มิให้มีรอยพับตรงกลาง ฟิงทำประคดเอาไว้ในขนค้อนตราสก.

ถ้าบิณฑบาตมี และสัทธวิहारิกประสงค์จะฉัน ฟิงให้น้ำแล้ว นำบิณฑบาตเข้าไปให้ ฟิงถามสัทธวิहारิกด้วยน้ำฉัน เมื่อสัทธวิहारิกฉันแล้ว ฟิงให้น้ำรับบาตรมาถือต่ำๆ อย่าให้กระทบ ล้างให้สะอาดเช็ดให้แห้ง แล้วฟิงผึ่งไว้ที่แดด ครู่หนึ่ง แต่ไม่ฟิงทิ้งไว้ที่แดด.

ฟิงเก็บบาตรจีวร เมื่อเก็บบาตร ฟิงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำได้เตียงหรือได้ต่ำแล้วจึงเก็บบาตร แต่ไม่ฟิงเก็บบาตรไว้บนพื้น ที่ไม่มีสิ่งไครอง.

เมื่อเก็บจีวร ฟิงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวร หรือ สายระเดียงแล้วทำชายไว้ข้างนอก ขนคไว้ข้างในแล้วจึงเก็บจีวร.

เมื่อสัทธวิहारิกลุกแล้ว ฟิงเก็บอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ถ้าที่นั้นรก ฟิงกวาดที่นั้นเสีย.

ถ้าสัทธวิहारิกใครจะสงรงน้ำ ฟิงจัดน้ำสงรงให้ ถ้าต้องการน้ำเย็น ฟิงจัดน้ำเย็นให้ ถ้าต้องการน้ำร้อน ฟิงจัดน้ำร้อนให้.

ถ้าสัทธวิहारิกประสงค์จะเข้าเรือนไฟ ฟิงบอกคุณ แะดิน ถือตั้งสำหรับ เรือนไฟไป แล้วให้ตั้งสำหรับเรือนไฟ แล้วรับจีวรมาวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฟิงให้คุณ ให้ดิน.

ถ้าอุตสาหะอยู่ ฟิงเข้าเรือนไฟ เมื่อเข้าเรือนไฟ ฟิงเอาดินทาหน้า ปิดทั้งข้างหน้า ทั้งข้างหลัง แล้วเข้าเรือนไฟ ไม่ฟิงนั่งเบียดภิกษุผู้เถระ ไม่ฟิงห้ามกันอาสนะภิกษุใหม่ ฟิงทำบริกรรมแก่สัทธวิहारิกในเรือนไฟ.

เมื่อออกจากเรือนไฟ ฟังถือตั้งสำหรับเรือนไฟ แล้วปิดทั้งข้างหน้า
ทั้งข้างหลัง ออกจากเรือนไฟ.

ฟังทำบริกรรมแก่สัททิวาหาริก แม้น้ำ อาบเสร็จแล้วฟังขึ้นมาก่อน
ทำตัวของตนให้แห้งน้ำ นุ่งผ้า แล้วฟังเช็ดนาจากตัวของสัททิวาหาริก ฟังให้ผ้า-
นุ่ง ฟังให้ผ้าสังฆาฏิ ฟังถือตั้งสำหรับเรือนไฟมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ เตรียม
น้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ฟังถามสัททิวาหาริกด้วยน้ำฉัน.

สัททิวาหาริกอยู่ในวิหารแห่งใด ถ้าวินัยแห่งนั้นรก ถ้าอุตสาหะอยู่
ฟังปิดกวาดเสีย เมื่อปิดกวาดวิหาร ฟังขนบাত্রจิรวออกก่อนแล้ววางไว้ ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง ฟังขนผ้าปูนั่งและผ้าปูนอน ฟูก หมอน ออกวางไว้ ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง.

เตียงตั้งอุปัชฌายะฟังยกคำๆ อย่าให้ครูดสี อย่าให้กระทบกระแทกบาน
และกรอบประตู ขนออกให้เรียบร้อย แล้วตั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เขียง
รองเตียง กระโถน พนักอิง ฟังขนออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เครื่อง
ปูพื้น ฟังสังเกตที่ปูไว้ที่เดิม แล้วขนออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

ถ้าในวิหารมีหยากเยื่อ ฟังกวาดแต่เพดานลงมาก่อน กรอบหน้าต่าง
และมุมห้องฟังเช็ดเสีย ถ้าฝาเขาทำบริกรรมด้วยน้ำมันหรือพื้นเขาทาสีดำขึ้นรา
ฟังเอาผ้าชุบน้ำ ปิดแล้วเช็ดเสีย ถ้าพื้นเขามิได้ทำ ฟังเอาน้ำประพรมแล้วเช็ด
เสีย ระวางอย่าให้วิหารฟังด้วยธุลี ฟังกวาดหยากเยื่อทิ้งเสีย ณ ที่ควรส่วนข้าง
หนึ่ง.

เครื่องลาดพื้น ฟังผึ่งแดดชำระเคาะปิดแล้ว ขนกลับไปไว้ตามเดิม
เขียงรองเตียง ฟังผึ่งแดดขัดเช็ดแล้ว ขนกลับไปไว้ในที่เดิม เตียงทั้ง ฟังผึ่งแดด
ขัดสีเคาะเสีย ยกคำๆ อยู่ให้ครูดสี อย่าให้กระทบกระแทกบานและกรอบ
ประตู ขนกลับไปให้ดีๆ แล้วตั้งไว้ตามเดิม ฟูก หมอน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน

พึงพึงแต่ทำให้สะอาดตบเสียบ แล้วนำกลับวางนุไว้ตามเดิม กระโถน พนักอิง
พึงพึงแต่เช็ดถูเสียบ แล้วชนกลับทั้งไว้ตามเดิม.

พึงเก็บบาตรจีวร เมื่อเก็บบาตร พึงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือ
ข้างหนึ่งลูบคลำได้เตียงหรือได้ตั้ง แล้วจึงเก็บบาตร แต่ไม่พึงวางบาตรบนพื้น
ที่ไม่มีสิ่งไครอง.

เมื่อเก็บจีวร พึงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวรหรือ
สายระเดียงแล้วทำชายไว้ข้างนอก ทำขนดไว้ข้างในแล้วจึงเก็บจีวร.

ถ้าลมเจือด้วยผงคลีพัดมาแต่ทิศตะวันออก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวัน-
ออก ถ้าพัดมาแต่ทิศตะวันตก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันตก ถ้าพัดมาแต่
ทิศเหนือ พึงปิดหน้าต่างด้านเหนือ ถ้าพัดมาแต่ทิศใต้ พึงปิดหน้าต่างด้านใต้
ถ้าฤดูหนาว พึงเปิดหน้าต่างกลางวัน พึงปิดกลางคืน ถ้าฤดูร้อน พึงปิดหน้า
ต่างกลางวัน พึงเปิดกลางคืน.

ถ้าบริเวณ ชุมน้ำ โรงฉน โรงไฟ วัจจุฎฐิ รก พึงปิดกวาดเสียบ
ถ้าน้ำฉนน้ำใช้ไม่มี พึงจัดตั้งไว้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี พึงตักน้ำมาไว้ใน
หม้อชำระ.

ถ้าความกระสันบังเกิดแก่สัทธวิहारิก อุปัชฌายะพึงช่วยระงับหรือพึง
วานภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือพึงทำธรรมกถาแก่สัทธวิहारิกนั้น ถ้าความ
รำคาญบังเกิดแก่สัทธวิहारิก อุปัชฌายะพึงบรรเทาหรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วย
บรรเทา หรือพึงทำธรรมกถาแก่สัทธวิहारิกนั้น ถ้าความเห็นผิดบังเกิดแก่
สัทธวิहारิกอุปัชฌายะพึงให้สละเสียบหรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วย หรือพึงทำธรรม-
กถาแก่สัทธวิहारิกนั้น ถ้าสัทธวิहारิกต้องอาบัติหนัก ควรปริวาส อุปัชฌายะ
พึงทำความชวนชวายเป็นด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้ปริวาสแก่สัทธ-

วิหาริก ถ้าสัทธวิหาริกควรชักเข้าหาอาบัติเดิม อุปัชฌายะพึงทำความชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงชักสัทธวิหาริกเข้าหาอาบัติเดิม ถ้าสัทธวิหาริกควรมานัต อุปัชฌายะพึงทำความชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้นามัตแก่สัทธวิหาริก ถ้าสัทธวิหาริกควรอัปทาน อุปัชฌายะพึงทำความชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงอัปทานสัทธวิหาริก.

ถ้าสงฆ์ปรารภจะทำการแก่สัทธวิหาริก คือ ตัชฌนียกรรม นิสกกรรม ปัพพาทนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม อุปัชฌายะพึงทำความชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ไม่พึงทำการแก่สัทธวิหาริก หรือสงฆ์พึงน้อมไปเพื่อกรรมสถานเบา หรือสัทธวิหาริกนั้นถูกสงฆ์ลงตัชฌนียกรรม นิสกกรรม ปัพพาทนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรมแล้ว อุปัชฌายะ พึงทำความชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สัทธวิหาริกพึงพระพฤติชอบ พึงหายเยอหยิ่ง พึงประพฤติกัณฑ์ สงฆ์พึงระงับกรรมนั้นเสีย.

ถ้าจิวรของสัทธวิหาริกจะต้องชัก อุปัชฌายะพึงบอกว่า ท่านพึงชักอย่างนี้ หรือพึงทำความชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงชักจิวรของสัทธวิหาริก ถ้าจิวรของสัทธวิหาริกจะต้องทำ อุปัชฌายะพึงบอกว่า ท่านพึงทำอย่างนี้ หรือพึงทำความชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงทำจิวรของสัทธวิหาริก ถ้าน้ำย้อมของสัทธวิหาริกจะต้องดื่ม อุปัชฌายะพึงบอกว่า ท่านพึงดื่มอย่างนี้ หรือพึงทำความชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงดื่มน้ำย้อมของสัทธวิหาริก ถ้าจิวรของสัทธวิหาริกจะต้องย้อม อุปัชฌายะพึงบอกว่า ท่านพึงย้อมอย่างนี้ หรือพึงทำความชวนขวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงย้อมจิวรของสัทธวิหาริก เมื่อย้อมจิวร พึงย้อม

พลิกกลับไปมาให้ดี ๆ เมื่อหยาดน้ำข้อมยังไม่ขาดสาย ไม่พึงหลีกไปเสีย ถ้า
สังฆวิहारิกอาพาธ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต พึงรอนกว่าจะหาย.

สังฆวิहारิกวัตร จบ

อรรถกถาสังฆวิहारิกวัตตกถา

พึงทราบวินิจฉัยในการที่อุปัชฌาย์ประพฤติดชอบในสังฆวิहारิกต่อไป:-

ชื่อว่า **สกุคเหตุพุโพ อนุคคเหตุพุโพ** มีความว่า อุปัชฌาย์พึง
ทำการช่วยเหลือและอุคหนุนเรอด้วยกิจมีอุทเทสเป็นต้น. ในกิจมีอุทเทสเป็น
ต้นนั้น อุทเทสนั้น ได้แก่การบอกบาติ. ปริปัญหานั้นได้แก่อธิบายความแห่ง
บาติ. โอวาทนั้น ได้แก่การกล่าวว่า จงทำอย่างนี้ อย่าทำอย่างนี้ ในเมื่อเรื่อง
ยังไม่เกิด. อนุศาสนินั้น ได้แก่ การว่ากล่าวอย่างนั้น ในเมื่อเรื่องเกิดแล้ว
อีกประการหนึ่ง เรื่องจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตาม การว่ากล่าวครั้งแรก ชื่อโอวาท.
การพรัสอนอยู่เนื่อง ๆ ชื่ออนุศาสนี.

ชื่อว่า **สเจ อปชฌายสุส ปตุโต โหติ** มีความว่า ถ้าอดิเรก
บาตรมี. มีนัยเหมือนกันทุกแห่ง สมณบริจารแม่อื่น ชื่อว่าบริจาร. ความคัน
กว่าหาอุบายซึ่งเกิดขึ้นโดยนัยอันชอบธรรม ชื่อว่า ความชวนชวน ในสังฆ-
วิहारิกวัตรนี้. ถัดจากนี้ไป วัตรตั้งต้นแต่ให้ไม้สัฟน ถึงที่สุดเติมน้ำในหม้อ
ชำระ อุปัชฌาย์ควรทำแก่สังฆวิहारิกเฉพาะผู้เป็นไข้. อนึ่ง กิจมีพาเทียวเพื่อ
ระงับความกระสันเป็นต้น แม้สังฆวิहारิกไม่เป็นไข้ อุปัชฌาย์ก็ควรทำแท้.

ชื่อว่า **จีวร รขนุเตน** มีความว่า เมื่อได้ฟังอุบายจากอุปัชฌาย์ว่า
พึงข้อมอย่างนี้ แล้วจึงข้อม คำที่เหลือ พึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วนั้น.

อรรถกถาสังฆวิहारิกวัตตกถา จบ

การประณามและการให้ขมา

[๘๓] ก็โดยสมัยนั้นแล สัทธวิहारิกทั้งหลายไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌายะทั้งหลาย บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มกน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนสัทธวิहारิกทั้งหลายจึงไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌายะทั้งหลายเล่าแล้วได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ทรงสอบถาม

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าว่าสัทธวิहारิกทั้งหลายไม่ปฏิบัติชอบในอุปัชฌายะทั้งหลาย จริงหรือ ?
ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

ทรงติเตียน

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย โฉนสัทธวิहारิกทั้งหลายจึงไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌายะทั้งหลายเล่า ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธวิहारิกจะไร่ประพฤติชอบในอุปัชฌายะไม่ได้ รูปใดไม่ประพฤติชอบ ต้องอาบัติทุกกฏ.
สัทธวิहारิกทั้งหลายยังไม่ประพฤติชอบอย่างเดิม ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ประณามสัทธวิहारิกผู้ไม่ประพฤติชอบ.

วิธีประณาม

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล อุปัชฌายะพึงประณามสัทธวิहारิกอย่างนี้ว่าฉันประณามเธอ เธออย่าเข้ามา ณ ที่นี้ เธอจงขนบาตรจีวรของเธอออกไปเสีย พึงประณามว่า เธอไม่ต้องอุปฐากฉัน ดังนี้ก็ได้.

อุปัชฌายะย่อมยังสัทธินาริกให้รู้ด้วยกายก็ได้ ให้รู้ด้วยวาจาก็ได้ ให้รู้ด้วยทั้งกายและวาจาก็ได้ เป็นอันประณามแล้ว ถ้ายังมีได้แสดงอาการกายให้รู้ ยังมีบอกให้รู้ด้วยวาจา ยังมีได้แสดงอาการกายและบอกวาจาให้รู้ สัทธินาริกไม่ชื่อว่าถูกประณาม.

สมัยต่อมา สัทธินาริกทั้งหลายถูกประณามแล้ว ไม่ขอให้อุปัชฌายะอดโทษ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้สัทธินาริกขอให้อุปัชฌายะอดโทษ.

สัทธินาริกทั้งหลายไม่ยอมขอให้อุปัชฌายะอดโทษอย่างเดิม ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธินาริกถูกประณามแล้ว จะไม่ขอให้อุปัชฌายะอดโทษไม่ได้ รูปใดไม่ให้ขอให้อุปัชฌายะอดโทษ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา อุปัชฌายะทั้งหลายอันพวกสัทธินาริกขอให้อดโทษอยู่ ก็ไม่ยอมอดโทษ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้อุปัชฌายะอดโทษ.

อุปัชฌายะทั้งหลายยังไม่ยอมอดโทษอย่างเดิม พวกสัทธินาริกหนีไปเสียบ้าง ลี้กไปเสียบ้าง ไปเข้าริตเคียรถีย์เสียบ้าง ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌายะอันพวกสัทธินาริกขอให้อดโทษอยู่ จะไม่ยอมอดโทษไม่ได้ รูปใดไม่ยอมอดโทษ ต้องอาบัติทุกกฏ.

[๘๔] ก็โดยสมัยนั้นแล อุปัชฌายะประณามสัทธินาริกผู้พระพฤติชอบ ไม่ประณามสัทธินาริกผู้พระพฤติมิชอบ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่อง

นั่น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า คุณก่อนิกขุทั้งหลาย สัทธิวาริกผู้ประ
พฤติชอบ อุปัชฌายะไม่พึงประณาม รูปใดประณามต้องอาบัติทุกกฏ คุณก่อน
ิกขุทั้งหลาย อนึ่งสัทธิวาริกผู้ประพฤติมิชอบ อุปัชฌายะจะไม่ประณามไม่
ได้รูปใดไม่ประณามต้องอาบัติทุกกฏ.

องค์แห่งการประณาม

คุณก่อนิกขุทั้งหลาย อุปัชฌายะพึงประณามสัทธิวาริกผู้ประกอบด้วย
องค์ ๕ คือ:-

๑. หากความรักใคร่อย่างยิ่งในอุปัชฌายะมิได้.
๒. หากความเลื่อมใสอย่างยิ่งมิได้.
๓. หากความละเอียดอย่างยิ่งมิได้.
๔. หากความเคารพอย่างยิ่งมิได้ และ
๕. หากความหวังดีต่ออย่างยิ่งมิได้.

คุณก่อนิกขุทั้งหลาย อุปัชฌายะพึงประณามสัทธิวาริก ผู้ประกอบ
ด้วยองค์ ๕ นี้แล.

คุณก่อนิกขุทั้งหลาย อุปัชฌายะไม่พึงประณามสัทธิวาริก ผู้ประกอบ
ด้วยองค์ ๕ คือ:-

๑. มีความรักใคร่อย่างยิ่งในอุปัชฌายะ.
๒. มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง.
๓. มีความละเอียดอย่างยิ่ง.
๔. มีความเคารพอย่างยิ่ง และ
๕. มีความหวังดีต่ออย่างยิ่ง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌายะไม่พึงประณามสัทธิวิหาริกผู้ประกอบ
ด้วยองค์ ๕ นี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธิวิหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ควรประณาม

๑. หากความรักใคร่อย่างยิ่งในอุปัชฌายะมิได้.

๒. หากความเลื่อมใสอย่างยิ่งมิได้.

๓.. หากความละเอียดอย่างยิ่งมิได้.

๔. หากความเคารพอย่างยิ่งมิได้ และ

๕. หากความหวังดีต่ออย่างยิ่งมิได้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธิวิหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ควร
ประณาม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธิวิหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ควรประณาม
คือ:-

๑. มีความรักใคร่อย่างยิ่งในอุปัชฌายะ.

๒. มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง.

๓. ความละเอียดอย่างยิ่ง.

๔. มีความเคารพอย่างยิ่ง และ

๕. มีความหวังดีต่ออย่างยิ่ง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธิวิหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ควร
ประณาม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธิวิหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อุปัชฌายะเมื่อ
ไม่ประณาม มีโทษ เมื่อประณาม ไม่มีโทษ คือ:-

๑. หากความรักใคร่อย่างยิ่งในอุปัชฌายะมิได้.

๒. หากความเลื่อมใสอย่างยิ่งมิได้.

๓. หากความละเอียดอย่างยิ่งมิได้.

๔. หากความเคารพอย่างยิ่งมิได้ และ

๕. หากความหวังดีต่ออย่างยิ่งมิได้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธวัหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล อุปัชฌายะ
เมื่อไม่ประณาม มีโทษ เมื่อประณาม ไม่มีโทษ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธวัหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อุปัชฌายะเมื่อ
ประณาม มีโทษ เมื่อไม่ประณามไม่มีโทษ คือ:-

๑. มีความรักใคร่อ้างอิงในอุปัชฌายะ.

๒. มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง.

๓. มีความละเอียดอย่างยิ่ง.

๔. มีความเคารพอย่างยิ่ง และ

๕. มีความหวังดีต่ออย่างยิ่ง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัทธวัหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล อุปัชฌายะ
เมื่อประณาม มีโทษ เมื่อไม่ประณาม ไม่มีโทษ.

อรรถกถาสัมมาวัตตนาทิกถา

ชื่อว่า น สมฺมา วตฺตุนฺติ มีความว่า ไม่ทำอุปัชฌายวัตรตามที่
ทรงบัญญัติไว้ให้เต็ม.

ชื่อว่า โย น สมฺมา วตฺตฺเตยฺย มีความว่า สัทธวัหาริกใด ไม่ทำ
วัตรตามที่ทรงบัญญัติไว้ให้เต็ม สัทธวัหาริกนั้นต้องทุกกฎ.

บทว่า ปณฺณเมตฺตพฺโพ ได้แก่ ฟังรุกราน.

ชื่อว่า นามิตตฺ เปมฺ โหติ มีความว่า ไม่มีความรักฉันบุตรกับ
ธิดาฉันในอุปัชฌาย์.

ชื่อว่า นามิตฺตา ภาวนา โหติ มีความว่า ไม่ปลูกไม้ตรีฉันัก.
ฝ่ายดีพึงทราบโดยปฏิบัติกับที่กล่าวแล้ว.

ชื่อว่า อลฺ ปณามेतฺtu มีความว่า สมควรประณาม.

ชื่อว่า อปฺปณามเนฺโต อุปชฺฌาโย สาติสาโร โหติ มีความว่า
เมื่ออุปัชฌาย์ไม่ประณาม ย่อมเป็นผู้มีโทษ คือย่อมต้องอาบัติ. เพราะเหตุ
ฉะนั้น เมื่อสัทธิวิหาริกไม่ประพฤติชอบ ควรต้องประณามแท้. ก็ในการไม่
ประพฤติชอบ มีวินัยดังนี้:-

เมื่อสัทธิวิหาริกไม่ทำวัตรเพียงข้อเดียว ความเสื่อมย่อมมีแก่อุปัชฌาย์.
เพราะเหตุนั้น เมื่อสัทธิวิหาริกผู้พ้นนิสสัยแล้วก็ดี ยังไม่พ้นก็ดี ไม่ทำวัตรนั้น
เป็นอาบัติเหมือนกัน. ตั้งแต่ให้บาตรแก่คนบางคนไป เป็นอาบัติแก่ผู้ยังไม่พ้น
นิสสัยเท่านั้น. เหล่าสัทธิวิหาริกประพฤติชอบ อุปัชฌาย์ไม่ประพฤติชอบ เป็น
อาบัติแก่อุปัชฌาย์. อุปัชฌาย์ประพฤติชอบ พวกสัทธิวิหาริกไม่ประพฤติชอบ
เป็นอาบัติแก่พวกเธอ. เมื่ออุปัชฌาย์ยินดีวัตร พวกสัทธิวิหาริกถึงมืออยู่มาก
เป็นอาบัติทุกรูป. ถ้าอุปัชฌาย์กล่าวว่า อุปัชฌาย์ของฉันมี พวกเธอจงทำความ
เพียรในสาธยายและมนสิการเป็นต้น ของตนเถิด ไม่เป็นอาบัติแก่พวกสัทธิ-
วิหาริก. ถ้าอุปัชฌาย์ไม่รู้จักความยินดีหรือไม่ยินดี เป็นผู้เขลา สัทธิวิหาริกมี
มากรูป ในพวกเธอถ้าภิกษุถึงพร้อมด้วยวัตรรูปหนึ่ง ปล่อยภิกษุนอกนั้นเสีย
รับ เป็นภาระของตนอย่างนี้ว่า ผมจักทำกิจของอุปัชฌาย์แทน พวกท่านจงเป็น
ผู้มีความชวนขวายน้อยอยู่เถิด ดังนี้ ไม่เป็นอาบัติแก่เธอทั้งหลายจำเดิมแต่ไว้
ภาระแก่ภิกษุนั้นไป.

อรรคถาสัมมวตฺตนาทิกถา จบ

มูลเหตุอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม

เรื่องพราหมณ์คนหนึ่ง

[๘๕] ก็โดยสมัยนั้นแล พราหมณ์คนหนึ่งเข้าไปหาภิกษุทั้งหลาย แล้วขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายไม่ปรารภจะให้เธอบรรพชา เมื่อเธอไม่ได้บรรพชาในสำนักภิกษุ จึงได้ชুবผอม เสรีหมอง มีผิวพรรณคล้ำ มีผิวเหลืองขึ้น ๆ มีเนื้อตัวสะพรั่งด้วยเอ็น พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์นั้นชুবผอม เสรีหมอง มีผิวพรรณคล้ำ มีผิวเหลืองขึ้น ๆ มีเนื้อตัวสะพรั่งด้วยเอ็น ครั้นแล้วรับสั่งถามภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุไฉนพราหมณ์นั้นจึงได้ชুবผอม เสรีหมอง มีผิวพรรณคล้ำ มีผิวเหลืองขึ้น ๆ มีเนื้อตัวสะพรั่งด้วยเอ็นเล่า ?

ภิกษุทั้งหลายทูลว่า เพราะพราหมณ์นั้นเข้าไปหาภิกษุทั้งหลาย แล้วขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายไม่ปรารภจะให้เธอบรรพชา เมื่อเธอไม่ได้บรรพชาในสำนักภิกษุ จึงได้ชুবผอม เสรีหมอง มีผิวพรรณคล้ำ มีผิวเหลืองขึ้น ๆ มีเนื้อตัวสะพรั่งด้วยเอ็น พระพุทธเจ้าข้า.

ที่นั่น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งถามภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ใครระลึกถึงบุญคุณของพราหมณ์นั้นได้บ้าง ? เมื่อตรัสถามอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้ทูลคำนี้ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าพระพุทธเจ้าระลึกถึงบุญคุณของพราหมณ์นั้นได้อยู่ พระพุทธเจ้าข้า.

ภ. คุณก่อนสารีบุตร ก็เธอระลึกถึงบุญคุณของพราหมณ์นั้น ได้อย่างไรบ้าง ?

สา. พระพุทธเจ้าข้า เมื่อข้าพระพุทธเจ้าเที่ยววิณฑนาตอยู่ ณ พระนครราชคฤห์นี้ พราหมณ์ผู้นั้นได้สั่งให้ถวายภิกษา ๑ ทัพพี ข้าพระพุทธเจ้าระลึกถึงบุญคุณของพราหมณ์นั้นได้เท่านี้แล พระพุทธเจ้าข้า.

ภ. ดีละ ๆ สารีบุตร ความจริงสัตบุรุษทั้งหลาย เป็นผู้คฤณุกตเวที สารีบุตร ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้พราหมณ์นั้นบรรพชาอุปสมบทเถิด.

สา. ข้าพระพุทธเจ้าจะให้พราหมณ์นั้นบรรพชาอุปสมบทอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า ?

อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถา ในเพราะเหตุเป็น कैมูลัน ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราห้ามการอุปสมบท ด้วยไตรสรณคมน์ ซึ่งเราได้อนุญาตไว้ ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม.

วิธีให้อุปสมบท

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พวกเธอพึงให้อุปสมบทอย่างนี้ ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาให้อุปสมบท

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขะของท่านผู้มีชื่อนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงอุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ นี้เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาปกะของท่านผู้มีชื่อนี้ สงฆ์อุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้ เป็นอุปัชฌายะ การอุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่สอง ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาปกะของท่านผู้มีชื่อนี้ สงฆ์อุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้นี้เป็นอุปัชฌายะ การอุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่สาม ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาปกะของท่านผู้มีชื่อนี้ สงฆ์อุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ การอุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ผู้มีชื่อนี้ สงฆ์อุปสมบทแล้ว มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ ชอบ แก่สงฆ์ เหตุนี้จึงมี ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

ภิกษุประพุดติอนาจาร

[๘๖] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งพออุปสมบทแล้ว ได้ประพุดติอนาจาร ภิกษุทั้งหลายพากันกล่าวห้ามมาอย่างนี้ว่า อาวุโส คุณอย่าได้ทำอย่างนั้น เพราะนั่นไม่ควร เธอกล่าวอย่างนี้ว่า กระผมมิได้ขอร้องท่านทั้งหลายว่า

ของให้กระหมอุปสมบท ท่านทั้งหลายมิได้ถูกขอร้องแล้ว ให้กระหมอุปสมบท
เพื่ออะไร ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมิได้ขอร้อง ไม่พึงอุปสมบทให้ รูปใดอุปสมบทให้
ต้องอาบัติทุกกฏ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ถูกขอร้องอุปสมบท
ให้.

วิธีขออุปสมบท

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลอุปสัมปทาเปกขะพึงขออย่างนี้:-

อุปสัมปทาเปกขะนั้น พึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าเฉวียงบ่า ไหว้เท้า
ภิกษุทั้งหลาย นั่งกระโห่งประคองอัญชลี แล้วกล่าวคำขออุปสมบทอย่างนี้ว่า:-

ข้าพเจ้าขออุปสมบทต่อสงฆ์ เจ้าข้า ขอสงฆ์โปรดเอ็นดูยกข้าพเจ้าขึ้น
เถิดเจ้าข้า พึงขอแม้ครั้งที่สอง... พึงขอแม้ครั้งที่สาม...

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอุตติจตุตถกรรม
วาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาให้อุปสมบท

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ผู้นั้น เป็นอุปสัม-
ปทาเปกขะของท่านผู้มีชื่อนี้ ผู้มีชื่อนี้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้
มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์
พึงอุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ นี่เป็นอุตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัม-
ปทาเปกขะของท่านผู้มีชื่อนี้ ผู้มีชื่อนี้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้

มีชื่อนี้ เป็นอุปัชฌายะ สงฆ์อุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็น
อุปัชฌายะ การอุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ
ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่าน
ผู้นั้นพึงพูด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่สอง...

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่สาม...

ผู้มีชื่อนี้ สงฆ์อุปสมบทแล้ว มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ
ชอบแก่สงฆ์ เหตุฉะนั้นจึงนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

พราหมณ์ขออุปสมบท

[๘๙] ก็โดยสมัยนั้นแล ประชาชนทั้งหลายได้จัดตั้งลำดับภัตตาหาร
อันประณีตไว้ในพระนครราชฤทธิ์ ครั้งนั้น พราหมณ์คนหนึ่งได้มีความดำริ
ว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ มีปรกติเป็นสุข มีความพระพฤติ
สบายอันโภชนะที่ดี นอนบนที่นอนที่เจียบสัด ถ้ากระไร เราพึงบวชในพระ
สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเถิด ดังนี้ แล้วได้เข้าไปหาภิกษุทั้งหลาย แล้ว
ขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายให้เขาบรรพชาอุปสมบทแล้ว ครั้นเขาบวชแล้ว
ประชาชนให้เลิกลำดับภัตตาหารเสีย ภิกษุทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า คุณจงมา
เดี๋ยวนี้ พวกเราจักไปบิณฑบาต เธอพูดอย่างนี้ว่า กระผมมิได้บวชเพราะเหตุ
นี้ว่า จักเที่ยวบิณฑบาต ถ้าท่านทั้งหลายให้กระผม กระผมจักฉัน ถ้าไม่ให้
กระผม กระผมจะสึก ขอรับ.

พวกภิกษุถามว่า อาวุโส ก็คุณบวชเพราะเหตุแห่งท้องหรือ ?

เธอตอบว่า อย่างนั้น ขอรับ.

บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า
"โณภิกษุจึงได้บวชในพระธรรมวินัย อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้วอย่างนี้
เพราะเหตุแห่งท้องเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ทรงสอบถาม

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามภิกษุนั้นว่า จริ่งหรือ ภิกษุ ข้าว่า
เธอบวชเพราะเหตุแห่งท้อง.

ภิกษุนั้นทูลรับว่า จริ่ง พระพุทธเจ้าข้า.

ทรงตีเตียน

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตีเตียนว่า คุณก่อนโมฆบุรุษ โณเธอจึง
ได้บวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ เพราะเหตุแห่งท้องเล่า คุณก่อน
โมฆบุรุษ การกระทำของเธอนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยัง
ไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสแล้ว... ครั้นแล้ว ทรงทำธรรมิกถารับสั่ง
กะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ให้อุปสมบท
บอกนิสสัย ๔ ว่าดังนี้:-

นิสสัย ๔

๑. บรรพชาอาศัยโกชนะคือคำข้าวอันหาได้ด้วยกำลังปลีแข้ง เธอพึง
ทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อติเรกลาก คือ ภัตถวายสงฆ์ ภัตเฉพาะสงฆ์
การนิมนต์ ภัตถวายตามสลาก ภัตถวายในปักข์ ภัตถวายในวันอุโบสถ ภัต-
ถวายในวันปาฏิบ.

๒. บรรพชาอาศัยบังสุกุลจีวร เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต
อติเรกลาก คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าเจือ
กัน เช่นผ้าด้ายแถมไหม.

๓. บรรพชาอาศัยโคนไม้เป็นเสนาสนะ เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อาคิเรกลาภ คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้า.

๔. บรรพชาอาศัยมูลรเน่าเป็นยา เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อคิเรกลาภ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย.

อุปัชฌายวัตรภาณวาร จบ

อรรถกถาญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา

วินิจัยในเรื่องราชมรรณต่อไป. พระสารีบุตรผู้มีอายุย่อมทราบ บรรพชาและอุปสมบท ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตด้วยไตรสรณคมน์ ที่กรุงพาราณสี แม้โดยแท้ ถึงกระนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงประสงค์จะ ห้ามอุปสมบทอันเพลานั้นแล้ว ทรงอนุญาตอุปสมบททำให้กวัดจัน ด้วย ญัตติจตุตถกรรม คราวนั้น พระเถระทราบพระอัธยาศัยของพระองค์ จึงกราบทูลว่า พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จะให้พราหมณ์นั้นบรรพชาอุปสมบทอย่างไร ?

จริงอยู่ บริษัทของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้ฉลาดในอัธยาศัย และพระผู้มีอายุสารีบุตรนี้ เป็นผู้ประเสริฐเป็นยอดของพุทธบริษัท.

ในคำว่า พุยฺศฺเตน ภิกฺขุณา ปฏฺิพฺเฌน นี้ มีวินิจัยว่า วินัยปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถาของภิกษุใด ชำของคลองปาก ภิกษุนั้น จัดว่าผู้ฉลาด เมื่อ ภิกษุเช่นนั้นไม่มี พุทธวณะ โดยที่สุด แม้เพียงญัตติจตุตถกัมมวาจา นี้ ของ ภิกษุใด เป็นของที่จำได้ถูกต้องชำของคลองปาก แม้ภิกษุนี้ ก็จัดว่าเป็นผู้ฉลาด ในอรรถนี้ได้. ฝ่ายภิกษุใดไม่สามารถสวดกัมมวาจาด้วยบทและพยัญชนะอัน

เรียบร้อย ก็ว่า พญฺชนะหรือบทให้เสีย หรือควรจะทำอย่างอื่น ว่าเป็นอย่างอื่นไปเสีย เพราะความเจ็บไข้ มีไอ หืด และเสมหะ เป็นต้น หรือเพราะอวัยวะมีริมฝีปาก ฟันและลิ้น เป็นต้น ใ้การไม่ได้ หรือเพราะไม่ได้ทำความสังฆมไว้ในพระปริยัติ ภิกษุนี้จัดว่าเป็นผู้ไม่สามารถ ภิกษุผู้แยกจากนั้นพึงทราบว่าเป็นผู้สามารถในอรรถนี้.

ชื่อว่า **สงฺโฆ** **ณฺาปตฺทโพ** มีความว่า สงฆอันภิกษุนั้นพึงให้ทราบ.

เบื้องหน้าแต่นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคำว่า **สุณฺาตุ** **เม** **ภนฺเต** เป็นต้น เพื่อแสดงข้อที่ภิกษุนั้นควรให้สงฆทราบ.

ชื่อว่า **อุปสมฺปนฺนสมนฺนุตรา** มีความว่า เป็นผู้พออุปสมบทแล้ว ย่อมประพฤตินาจาร^๑ ในกาลเป็นลำดับต่อดัดกันไป.

ชื่อว่า **อนาจาริ** **อาจรติ** มีความว่า ย่อมทำความละเมิดพระบัญญัติ.

บทว่า **อุลฺลุมฺปตุ** **มํ** มีความว่า ของงยกข้าพเจ้าขึ้นเกิด อธิบายว่า ขอให้ข้าพเจ้าออกจากอกุศล ให้ตั้งเฉพาะในกุศลเกิด หรือว่า ของงยกขึ้นจากความเป็นสามเณร ให้ตั้งเฉพาะในความเป็นภิกษุเกิด.

สองบทว่า **อนุภุมฺปี** **อุปาทาย** ได้แก่ อาศัยความสงสาร อธิบายว่า กระทำความเอ็นดูในข้าพเจ้า.

สองบทว่า **อภฺจิตฺา โหติ** มีความว่า เป็นของเป็นไปเป็นนิตย์.

สองบทว่า **จตุตาโร** **นิสฺสเย** ได้แก่ ปัจจยสี่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกว่า นิสัย เพราะเหตุว่า เป็นที่อาศัยเป็นไปของอรรถภาพ.

อรรคถาณฺัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา จ

๑. ถ้า อุปสมฺปนฺโน หุตฺวา... อาจรติ เป็นประโยคเดียวกันก็จะงาน เพราะเมื่อแปลเสร็จ

แล้ว เอา อนาจาริ อาจรติ มาเป็นบทตั้งแก้่อรรถอีกครั้ง.

มาณพคนหนึ่ง

[๘๘] ก็โดยสมัยนั้นแล มาณพคนหนึ่งเข้าไปหาภิกษุทั้งหลาย แล้ว
ขอบรรพชา พวกภิกษุได้บอกนิสสัยแก่เธอก่อนบวช เธอจึงพูดอย่างนี้ว่า ถ้า
เมื่อกระผมบวชแล้ว พระคุณเจ้าทั้งหลายพึงบอกนิสสัยแก่กระผม กระผมก็จะยินดี
ยิ่งบัดนี้ กระผมจักไม่บวชละ เพราะนิสสัยเป็นสิ่งที่น่าเกลียด เป็นปฏิฆะแก่
กระผม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มี-
พระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงบอกนิสสัยก่อนบวช รูปใด
บอก ต้องอาบัติทุกกฏ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พออุปสมบทแล้ว เรานุญาต
ให้บอกนิสสัย.

อุปสมบทด้วยคณะ

[๘๙] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายให้อุปสมบทด้วยคณะมีพวก
๒ บ้าง มีพวก ๓ มีพวก มีพวก ๔ บ้าง ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่
พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่
พึงให้อุปสมบทด้วยคณะ ซึ่งมีพวกหย่อน ๑๐ รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติ
ทุกกฏ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้อุปสมบทด้วยคณะมีพวก ๑ ..

พระอุปเสนวังคันทบุตรอุปสมบทสัทธวิहारิก

[๙๐] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายมีพรรษาหนึ่งบ้าง มีพรรษา
สองบ้าง อุปสมบทสัทธวิहारิก แม้ท่านพระอุปเสนวังคันทบุตร มีพรรษาเดียว
อุปสมบทสัทธวิहारิก ท่านออกพรรษาแล้ว มีพรรษาสอง ได้พาสัทธวิहारิก

มีพรรษาหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ก็การที่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงปราศรัยกับพระอัครคันถกะทั้งหลาย นั้นเป็นพุทธประเพณี ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ร่างกายของพวกเธอยังพองทนได้ ยังพอให้เป็นไปได้หรือ พวกเธอเดินทางมามีความลำบากน้อยหรือ ?

ท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรกราบทูลว่า ยังพองทนได้ พระพุทธเจ้าข้า ยังพอให้เป็นไปได้ พระพุทธเจ้า และพวกข้าพระพุทธเจ้าเดินทางมาก็มีความลำบากน้อย พระพุทธเจ้าข้า.

พุทธประเพณี

พระตถาคตทั้งหลายทรงทราบอยู่ ย่อมตรัสถามก็มี ทรงทราบอยู่ ย่อมไม่ตรัสถามก็มี ทรงทราบกาลแล้วตรัสถาม ทรงทราบกาลแล้วไม่ตรัสถาม พระตถาคตทั้งหลายย่อมตรัสถามสิ่งทีประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ตรัสถามสิ่งที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ในสิ่งที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ พระองค์ทรงกำจัดเสียด้วยข้อปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายด้วยอาการ ๒ อย่าง คือจักทรงแสดงธรรมอย่างหนึ่ง จักทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ พระสาวกทั้งหลายอย่างหนึ่ง.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรว่า เธอมีพรรษาได้เท่าไร ภิกษุ ?

อุป. ข้าพระพุทธเจ้ามีพรรษาได้สอง พระพุทธเจ้าข้า.

ภ. ภิกษุรูปนี้เล่ามีพรรษาได้เท่าไร ?

อุป. มีพรรษาเดียว พระพุทธเจ้าข้า.

ภ. ภิกษุรูปนี้เป็นอะไรกับเธอ ?

อุป. เป็นสัทธวัหาริกของข้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าข้า.

ทรงติเตียน

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ การกระทำของเธอนั้น ไม่เหมาะ ไม่สม ไม่ควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ ดูก่อนโมฆบุรุษ เธอยังเป็นผู้อื่นผู้อื่นพึงโอวาทอนุศาสน์อยู่ โฉนจึงสำคัญคนเพื่อโอวาทอนุศาสน์ผู้อื่นเล่า เธอเวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก ซึ่งมีความพัวพันด้วยหมู่เรวเกินนัก การกระทำของเธอนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว... ครั้นแล้วทรงทำธรรมิกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมิพรรษาหย่อน ๑๐ ไม่พึงให้อุปสมบท รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุมิพรรษาได้ ๑๐ หรือมิพรรษาเกิน ๑๐ ให้อุปสมบท.

พระอุปัชฌายะและสัทธวัหาริก

[๕๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายคิดว่า เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว ดังนี้ แต่ยังเป็นผู้เขลา ไม่เจียบแหลม ย่อมให้อุปสมบท ปรากฏว่าพระอุปัชฌายะเป็นผู้เขลา สัทธวัหาริกเป็นผู้ฉลาด ปรากฏว่าพระอุปัชฌายะเป็นผู้ไม่เจียบแหลม สัทธวัหาริกเป็นผู้เจียบแหลม, ปรากฏว่าพระอุปัชฌายะ เป็นผู้มิสุตะน้อย สัทธวัหาริกเป็นผู้มีสุตะมาก ปรากฏว่าพระ-

พระอุปัชฌายะเป็นผู้มีปัญญาทราม สัทธวิहारิกเป็นผู้มีปัญญา. แม้ภิกษุรูปหนึ่งเคยเป็นอัญญุเตยริถิ์ เมื่อพระอุปัชฌายะว่ากล่าวอยู่โดยชอบธรรม ได้ยกวาเทขึ้นโต้เถียงแก่พระอุปัชฌายะ แล้วหลีกไปสู่ลัทธิเตยริถิ์นั้นตามเดิม.

บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ดิเตยณ โพนทะนาว่า โจน ภิกษุทั้งหลายจึงได้อ้างว่า เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว ดังนี้แต่ยังเป็นผู้เขลา ไม่เฉียบแหลม ให้อุปสมบท ปรากฏว่าพระอุปัชฌายะเป็นผู้แหลม สัทธวิहारิกเป็นผู้ฉลาด ปรากฏว่าพระอุปัชฌายะเป็นผู้ไม่เฉียบแหลม สัทธวิहारิกเป็นผู้เฉียบแหลม, ปรากฏว่าพระอุปัชฌายะเป็นผู้มีสุตะน้อย สัทธวิहारิกเป็นผู้มีสุตะมาก, ปรากฏว่าพระอุปัชฌายะเป็นผู้มีปัญญาทราม สัทธวิहारิก เป็นผู้ที่มีปัญญาเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ทรงสอบถาม

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ขาวว่าภิกษุทั้งหลายอ้างว่า เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว ดังนี้ แต่ยังเป็นผู้เขลา ไม่เฉียบแหลม ให้อุปสมบท ปรากฏว่าอุปัชฌายะเป็นผู้เขลา สัทธวิहारิกเป็นผู้ฉลาด, ปรากฏว่าอุปัชฌายะเป็นผู้ไม่เฉียบแหลม สัทธวิहारิกเป็นผู้เฉียบแหลม, ปรากฏว่าอุปัชฌายะเป็นผู้มีสุตะน้อย สัทธวิहारิกเป็นผู้มีสุตะมาก, ปรากฏว่าอุปัชฌายะเป็นผู้มีปัญญาทราม สัทธวิहारิกเป็นผู้มีปัญญา จริงหรือ ?

ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

ประชาชนจึงฟังโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนพระสมณะเชื้อสาย
พระสาวกบุตรจึงได้นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่สมควร เทียวบิณฑบาต
เล่าเมื่อประชาชนกำลังบริโภคน้ำ ได้น้อมบาตรสำหรับเทียวบิณฑบาตเข้าไป ข้าง
บนของควรบริโภคน้ำ ข้างบนของควรเคี้ยวบ้าง ข้างบนของควรลืมห้าง ข้าง
บนของควรดื่มบ้าง ขอแกงบ้าง ข้าวสุกบ้าง ด้วยตนเองมาฉัน แม้ในโรง
อาหาร ก็เป็นผู้มีเสียงอื้ออึง มีเสียงดังอยู่ เหมือนพวกพราหมณ์ในสถานที่
เลี้ยงพราหมณ์ ฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลายได้ยินคนพวกนั้นฟังโทษ ตีเตียน โพนทะนาอยู่ บรรดา
ที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็ฟังโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนภิกษุทั้งหลาย
จึงได้นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่สมควร... แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่
พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ทรงสอบถาม

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า... ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ดู
ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้าว่า ภิกษุทั้งหลายนุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมรรยาทไม่
สมควร... จริงหรือ ?

ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

ทรงติเตียน

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน... ครั้น แล้วทรงทำธรรมีกถา
รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาจารย์ อาจารย์
จักตั้งจิตสนทนากับในอันเทวสิกขันบุตร อันเทวสิกขจักตั้งจิตสนทนากับใน

อาจารย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อาจารย์และอันเตวาสิกนั้นต่างจักมีความเคารพ
ยำเกรงประพฤติกุลมเกลียวกันอยู่ จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัย
นี้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อาศัยภิกษุมีพรรษา ๑๐ อยู่ อนุญาต
ให้ภิกษุมีพรรษาได้ ๑๐ ให้นิสัย.

วิธีถือนิสัยอาจารย์

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลอันเตวาสิกพึง ถือนาจารย์อย่างนี้ :-

อันเตวาสิกนั้นพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า ไหว้เท้า นั่งกระโห่ง
ประคองอัญชลี แล้วกล่าวอย่างนี้ ๓ หน.

ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักอาศัยท่าน
อยู่ ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักอาศัยท่านอยู่
ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักอาศัยท่านอยู่.

อาจารย์รับว่า ศีละ เภาใจละ ชอบแก่อุบายละ สมควรละ หรือ
รับว่า จงยังความปฏิบัติให้ถึงพร้อมด้วย อาการอันน่าเลื่อมใสเถิด ดังนี้ก็ได้ รับ
ด้วยกาย รับด้วยวาจา รับด้วยทั้งกายและวาจาก็ได้ เป็นอันว่าอันเตวาสิกถือนิสัย
อาจารย์แล้วไม่รับด้วยกาย ไม่รับด้วยวาจา ไม่รับด้วยทั้งกายและวาจา ไม่เป็น
อันว่าอันเตวาสิกถือนิสัยแล้ว.

อาจริยวัตร

[๕๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวาสิกพึงประพฤติชอบในอาจารย์
วิธีประพฤติชอบในอาจารย์นั้น ดังต่อไปนี้:-

อันเตวาสิกพึงลุกแต่เช้าตรู่ ถอดรองเท้า ห่มผ้าเฉวียงบ่า แล้ว
ถวายไม้ชำระฟัน ถวายน้ำล้างหน้า ปูอาสนะไว้.

ถ้าหากมี ฟังล้างภาชนะแล้วน้อมยาเข้าไปถวาย เมื่ออาจารย์ดื่มยาแล้ว ฟังถวายน้ำ รับประทานมาถือดำ ๆ อย่าให้กระทบกัน ล้างให้สะอาดแล้วเก็บไว้ เมื่ออาจารย์ลุกแล้ว ฟังเก็บผ้าอาสนะ.

ถ้าที่นั่งรก ฟังกวาดเสีย.

ถ้าอาจารย์ประสงค์จะเข้าบ้าน ฟังถวายผ้าห่ม ฟังรับผ้าห่มผลัดมา ฟังถวายประคตเอว ฟังพับผ้าสังฆาฏิให้เป็นชั้นถวาย ฟังล้างบาตรแล้วถวายพร้อมทั้งน้ำด้วย.

ถ้าอาจารย์ปรารถนาให้เป็นปัจฉาสมณะ ฟังปกปิดมณฑลสาม นุ่งให้เป็นปริณทลแล้วคาดประคตเอว ห่มสังฆาฏิทำเป็นชั้นกัลลคม ล้างบาตรแล้วถือไป เป็นปัจฉาสมณะของอาจารย์ ไม่ฟังเดินให้ห่างนัก ไม่ฟังเดินให้ชิดนัก ฟังรับวัตถุที่เนื่องในบาตร.

เมื่ออาจารย์กำลังพูด ไม่ฟังพูดสอดขึ้นในระหว่าง อาจารย์กล่าวถ้อยคำใกล้ต่ออาบัติ ฟังห้ามเสีย.

เมื่อกลับ ฟังมาก่อนแล้วปูอาสนะที่นั่งกันไว้ ฟังเตรียมน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ฟังลุกขึ้นรับบาตรและจีวร ฟังถวายผ้าห่มผลัด ฟังรับผ้าห่ม.

ถ้าจีวรห่มเหงือ ฟังผึ่งแดดไว้ครู่หนึ่ง แต่ไม่ฟังผึ่งทิ้งไว้ที่แดด.

ฟังพับจีวร เมื่อพับจีวรให้เหลื่อมมุมกัน ๔ นิ้วด้วยตั้งใจมิให้มีรอยพับตรงกลาง ฟังทำประคตเอวไว้ในขนคั่นตราสก.

ถ้าบิณฑบาตมี และอาจารย์ประสงค์จะฉัน ฟังถวายน้ำแล้วน้อมบิณฑบาตเข้าไปถวาย ฟังถามอาจารย์ด้วยน้ำฉัน เมื่ออาจารย์ฉันแล้ว ฟังถวาย

น้ำ รับบาตรมาถือต่ำๆ อย่าให้กระทบ ล้างให้สะอาด เช็ดให้แห้ง แล้วผึ่งไว้ที่แดดครู่หนึ่ง แต่ไม่ผึ่งผึ่งทิ้งไว้ที่แดด.

พึงเก็บบาตร จีวร เมื่อเก็บบาตร พึงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบค้ำได้เตียงหรือได้ตั้ง แล้วจึงเก็บบาตร แต่ไม่พึงเก็บบาตรไว้บนพื้นที่ไม่มีสิ่งไครอง.

เมื่อเก็บจีวร พึงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวร หรือสายระเดียง แล้วทำชายไว้ข้างนอก ทำขนดไว้ข้างใน แล้วจึงเก็บจีวร.

เมื่ออาจารย์ลูกลแล้ว พึงเก็บอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ถ้าที่นั้นรก พึงกวาดที่นั้นเสีย.

ถ้าอาจารย์ใครจะสร่งน้ำ พึงจัดน้ำสร่งถวาย ถ้าต้องการน้ำเย็น พึงจัดน้ำเย็นถวาย ถ้าต้องการน้ำร้อน พึงจัดน้ำร้อนถวาย.

ถ้าอาจารย์ประสงค์จะเข้าเรือนไฟ พึงบัจฉณ แะดิน หรือถือตั้งสำหรับเรือนไฟ แล้วเดินทวนหลังอาจารย์ไป ถวายทั้งสำหรับเรือนไฟแล้ว รับจีวรมาวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พึงถวายจุน ถวายคิน.

ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงเข้าเรือนไฟ เมื่อเข้าเรือนไฟ พึงเอาคินทาหน้า ปิดทั้งข้างหน้าข้างหลัง แล้วเข้าเรือนไฟ ไม่พึงนั่งเบียดภิกษุผู้เถระ ไม่พึงห้ามกัน อาสนะภิกษุใหม่ พึงทำบริกรรมแก่อาจารย์ในเรือนไฟ.

เมื่อออกจากเรือนไฟ พึงถือตั้งสำหรับเรือนไฟ แล้วปิดทั้งข้างหน้า ทั้งข้างหลังออกจากเรือนไฟ.

พึงทำบริกรรมแก่อาจารย์แม้น้ำ อาบเสร็จแล้ว พึงขึ้นมาก่อน ทำตัวของตนให้แห้งน้ำ นุ่งผ้าแล้ว พึงเช็ดน้ำจากตัวของอาจารย์ พึงถวายผ้านุ่ง พึงถวายผ้าสังฆาฏิ ถือเอาตั้งสำหรับเรือนไฟมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ เตรียม น้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ พึงถามอาจารย์ด้วยน้ำฉัน

ถ้าประสงค์จะเรียนบาลี ฟังขอให้อาจารย์แสดงบาลีขึ้น ถ้าประสงค์จะสอบถามอรรถกถา ฟังสอบถาม.

อาจารย์อยู่ในวิหารแห่งใด ถ้าวิหารแห่งนั้นรก ถ้าอุตสาหะอยู่ ฟังปิดกวาดเสีย เมื่อปิดกวาดวิหาร ฟังขนบตรจิวรออกก่อนแล้ววางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฟังขนผ้าปูนั่ง และผ้าปูนอน พูก หมอน ออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

เตียงตั้งอันเตวาลิกฟังยกต่ำๆ อย่าให้ครูดลี อย่าให้กระทบกระแทกบานและกรอบประตู ขนออกให้เรียบร้อย แล้วตั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เจียงรองเตียง กระโถน พนักอิง ฟังขนออกทั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เครื่องปูพื้น ฟังสังเกตที่ปูไว้เดิม แล้วขนออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

ถ้าในวิหารมีหยากเยื่อ ฟังกวาดแต่เพดานลงมาก่อน กรอบหน้าต่าง และมุมห้อง ฟังเช็ดเสีย ถ้าฝาเขาทำบริกรรมด้วยน้ำมัน หรือพื้นเขาทาสีดำ ขึ้นรา ฟังเอาผ้าเช็ดน้ำปิดแล้วเช็ดเสีย ถ้าพื้นเขามิได้ทำ ฟังเอาน้ำประพรมแล้วเช็ดเสีย ระวางอย่าให้วิหารฟุ้งด้วยธุลี ฟังกวาดหยากเยื่อทิ้งเสีย ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

เครื่องลาดพื้นฟังผึ่งแดด ชำระ เคาะ ปิด แล้วขนกลับปูไว้ตามเดิม เจียงรองเตียง ฟังผึ่งแดดขัดเช็ดแล้วขนกลับตั้งไว้ที่เดิม เตียงตั้งฟังผึ่งแดดขัดลีเเกาะเสีย ยกต่ำๆ อย่าให้ครูดลี กระทบกระแทกบานและกรอบประตู ขนกลับไปให้ดีๆ แล้วตั้งไว้ตามเดิม พูก หมอน ผ้าปูนอน ฟังผึ่งแดดทำให้สะอาดลบเสีย แล้วนำกลับวางปูไว้ตามเดิม กระโถน พนักอิง ฟังผึ่งแดดเช็ดถูเสีย แล้วขนกลับตั้งไว้ตามเดิม.

พึงเก็บบาตรจีวร เมื่อเก็บบาตร พึงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำได้เตียงหรือได้ตั้ง แล้วจึงเก็บบาตร แต่ไม่พึงเก็บบาตร บนพื้นที่ไม่มียี่งอ.

เมื่อเก็บจีวร พึงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวรหรือสายละเตียงแล้ว ทำชายไว้ข้างนอก ทำชายไว้ข้างใน แล้วเก็บจีวร.

ถ้าลมเจือด้วยฝนคลี พัดมาแต่ทิศตะวันออก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันออก ถ้าพัดมาแต่ทิศตะวันตก พึงปิดหน้าต่างด้านตะวันตก ถ้าพัดมาแต่ทิศเหนือ พึงปิดหน้าต่างด้านเหนือ ถ้าพัดมาแต่ทิศใต้ พึงปิดหน้าต่างด้านใต้ ถ้าฤดูหนาวพึงเปิดหน้าต่างกลางวัน ปิดกลางคืน ถ้าฤดูร้อน พึงปิดหน้าต่างกลางวัน เปิดกลางคืน.

ถ้าบริเวณ ชุ่มน้ำ โรงฉันท เรือนไฟ วัจจุฎฐิ รก พึงปิดกวาดเสีย ถ้าน้ำฉันทน้ำใช้ไม่มี พึงจัดตั้งไว้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี พึงตักน้ำมาไว้ในหม้อชำระ.

ถ้าความกะสันบังเกิดแก่อาจารย์ อันเตวาสิกพึงช่วยจับ หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือพึงทำธรรมกถาแก่อาจารย์นั้น ถ้าความรำคาญบังเกิดแก่อาจารย์ อันเตวาสิกพึงช่วยบรรเทา หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา หรือพึงทำธรรมกถาแก่อาจารย์นั้น ถ้าความเห็นผิดบังเกิดแก่อาจารย์ อันเตวาสิกพึงให้สละเสีย หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วย หรือพึงทำธรรมกถาแก่อาจารย์นั้น ถ้าอาจารย์ต้องอาบัติหนัก ควรปริวาส อันเตวาสิกพึงทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้ปริวาสแก่อาจารย์ ถ้าอาจารย์ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม อันเตวาสิกพึงทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงชักอาจารย์เข้าหาอาบัติเดิม ถ้าอาจารย์ควรมานัต อันเตวาสิกพึง

ทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้มานัดแก่อาจารย์ ถ้าอาจารย์ควรอัปทาน อันเตวสิกพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงอัปทานอาจารย์.

ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะทำกรรมแก่อาจารย์ คือ ตัชชนิยกรรม นิยสกรรม ปัพพาทนิยกรรม ปฏิสารณิยกรรม หรืออุกเขปนนิยกรรม อันเตวสิกพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ไม่พึงทำกรรมแก่อาจารย์ หรือสงฆ์พึงน้อมไปเพื่อกรรมสถานเบา หรืออาจารย์นั้นถูกสงฆ์ลงตัชชนิยกรรม นิยสกรรม ปัพพาทนิยกรรม ปฏิสารณิยกรรม หรืออุกเขปนนิยกรรมแล้ว อันเตวสิกพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ อาจารย์พึงประพฤดิชอบ พึงหายเยอหยัง พึงพระพฤติแก้ตัว สงฆ์พึงระงับกรรมนั้นเสีย.

ถ้าจิวรของอาจารย์จะต้องซัก อันเตวสิกพึงซัก หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงซักจิวรของอาจารย์ ถ้าจิวรของอาจารย์จะต้องทำ อันเตวสิกพึงทำ หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอใคร ๆ พึงทำจิวรของอาจารย์ ถ้าน้ำย้อมของอาจารย์จะต้องต้ม อันเตวสิกพึงต้ม หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงต้มน้ำย้อมของอาจารย์ ถ้าจิวรของอาจารย์จะต้องย้อม อันเตวสิกพึงย้อมหรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงย้อมจิวรของอาจารย์ เมื่อย้อมจิวร พึงย้อมพลิกกลับไปกลับมาให้ดี ๆ เมื่อหยาดน้ำย้อมยังหยดไม่ขาดสาย ไม่พึงหลีกไปเสีย.

อันเตวสิกไม่บอกอาจารย์ก่อน ไม่พึงให้บาตรแก่ภิกษุบางรูป ไม่พึงรับบาตรของภิกษุบางรูป ไม่พึงให้จิวรแก่ภิกษุบางรูป ไม่พึงรับจิวรของภิกษุบางรูป ไม่พึงให้บริการแก่ภิกษุบางรูป ไม่พึงรับบริการของภิกษุบางรูป ไม่

พึงปลงผมให้ภิกษุบางรูป ไม่พึงให้ภิกษุบางรูปปลงผมให้ ไม่พึงทำบริกรรม
แก่ภิกษุบางรูป ไม่พึงให้ภิกษุบางรูปทำบริกรรมให้ ไม่พึงทำความชวนชวาย
แก่ภิกษุบางรูป ไม่พึงสั่งให้ภิกษุบางรูปทำความชวนชวาย ไม่พึงเป็นปัจฉา
สมณะของภิกษุบางรูป ไม่พึงพาภิกษุบางรูปไปเป็นปัจฉาสมณะ ไม่พื่อนำ
บิณฑบาตไปให้ภิกษุบางรูป ไม่พึงให้ภิกษุบางรูปนำบิณฑบาตมาให้ ไม่ลา
อาจารย์ก่อน ไม่พึงเข้าบ้าน ไม่พึงไปป่าช้า ไม่พึงหลีกไปสู่ทิศ ถ้าอาจารย์
อาพาธ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต พึงรอนกว่าจะหาย.

อาจริยวัตร จบ

อันเตวาสิกวัตร

[๕๔] ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย อาจารย์พึงประพุดติชอบในอันเตวาสิก.

วิธีพระพุดติชอบในอันเตวาสิกนั้น ดังต่อไปนี้:-

ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย อาจารย์พึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์อันเตวาสิก
ด้วยสอนบาติและอรรธกถา ด้วยให้โอวาทและอนุศาสน์.

ถ้าอาจารย์มีบาตร อันเตวาสิกไม่มีบาตร อาจารย์พึงให้บาตรแก่อัน-
เตวาสิก หรือพึงทำความชวนชวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ บาตรพึงบังเกิด
แก่อันเตวาสิก.

ถ้าอาจารย์มีจีวร อันเตวาสิกไม่มีจีวร อาจารย์พึงให้จีวรแก่อันเตวาสิก
หรือพึงทำความชวนชวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ จีวรพึงบังเกิดแก่อันเตวาสิก

ถ้าอาจารย์มีบริวาร อันเตวาสิกไม่มีบริวาร อาจารย์พึงให้บริวารแก่
อันเตวาสิก หรือพึงทำความชวนชวายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ บริวารพึง
บังเกิดแก่อันเตวาสิก.

ถ้าอันเตวาสิกอาพาธ อาจารย์ลูกแต่เข้าครู แล้วพึงให้ไม้ชำระฟันให้น้ำล้างหน้า ปูอาสนะไว้.

ถ้ายาคุมี พึงล้างภาชนะ แล้วนำยาคุเข้าไปให้ เมื่ออันเตวาสิกดื่มยาคุแล้วพึงให้น้ำ รับภาชนะมาถือต่ำ ๆ อย่าให้กระทบกัน ล้างให้สะอาดแล้วเก็บไว้ เมื่ออันเตวาสิกลูกแล้ว พึงเก็บอาสนะ ถ้าที่นั่นรก พึงกวาดที่นั่นเสีย.

ถ้าอันเตวาสิกประสงค์จะเข้าบ้าน พึงให้ผ่านุง พึงรับผ่านุงผลัดมา พึงให้ประคตเอว พึงพับผ้าสังฆาฏิเป็นชั้นให้ พึงล้างบาตรแล้วให้พร้อมทั้งน้ำด้วยพึงปูผ้าอาสนะที่นั่นฉันทไว้ ด้วยกำหนดในใจว่า เพียงเวลาเท่านี้อันเตวาสิกจักกลับมา น้ำล้างเท้า ตั่งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า พึงเตรียมตั้งไว้ พึงลุกขึ้นรับบาตรและจีวร พึงรับผ่านุงมา.

ถ้าจีวรชุ่มเหงื่อ พึงผึ่งแดดไว้ครู่หนึ่ง แต่ไม่พึงผึ่งทิ้งไว้ที่แดด.

พึงพับจีวร เมื่อพับจีวร พึงพับให้เหลื่อมมุมกัน ๔ นิ้ว ด้วยตั้งใจ มิให้มีรอยพับตรงกลาง พึงทำประคตเอวไว้ในขนคอันตรวาสก.

ถ้าบิณฑบาตมี และอันเตวาสิกประสงค์จะฉัน พึงให้น้ำแล้ว นำบิณฑบาตรเข้าไปให้ พึงถามอันเตวาสิกด้วยน้ำฉัน เมื่ออันเตวาสิกฉันแล้วพึงให้น้ำ รับบาตรมาถือต่ำ ๆ อย่าให้กระทบ ล้างให้สะอาด เช็ดให้แห้งแล้วผึ่งไว้ที่แดดครู่หนึ่ง แต่ไม่พึงผึ่งทิ้งไว้ที่แดด.

พึงเก็บบาตรจีวร เมื่อเก็บบาตร พึงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือข้างหนึ่งลูบคลำได้เตียงหรือได้ตั้ง แล้วเก็บบาตร แต่ไม่พึงเก็บบาตรไว้บนพื้น ที่ไม่มีสิ่งใดรอง.

เมื่อเก็บจีวร เอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวรหรือสายระเคียง แล้วทำชายไว้ข้างนอก ทำขนคไว้ข้างใน แล้วจึงเก็บจีวร.

เมื่ออันเตวาสกถูกล้างแล้ว ฟึงเก็บอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ถ้าที่นั้นรก ฟึงกวาดที่นั้นเสีย.

ถ้าอันเตวาสกใครจะสร่งน้ำ ฟึงจัดน้ำสร่งให้ ถ้าต้องการน้ำเย็น ฟึงจัดน้ำเย็นให้ ถ้าต้องการน้ำร้อน ฟึงจัดน้ำร้อนให้.

ถ้าอันเตวาสกประสงค์จะเข้าเรือนไฟ ฟึงบอกคุณ แะดิน ถือกตั้งสำหรับ เรือนไฟไป ให้ตั้งสำหรับเรือนไฟ แล้วรับจีวรมาวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้าง หนึ่ง ฟึงให้จุ่ม ให้ดิน.

ถ้าอุตสาหะอยู่ ฟึงเข้าเรือนไฟ เมื่อเข้าเรือนไฟ ฟึงเอาดินทาหน้า ทั้งข้างหน้าทั้งข้างหลัง แล้วเข้าเรือนไฟ ไม่ฟึงนั่งเบียดกิริยผู้เถระ ไม่ฟึง ห้ามกันอาสนะกิริยใหม่ ฟึงทำบริกรรมแก่อันเตวาสกในเรือนไฟ.

เมื่อออกจากเรือนไฟ ฟึงถือกตั้งสำหรับเรือนไฟ แล้วปิดทั้งข้างหน้า ทั้งข้างหลัง ออกจากเรือนไฟ.

ฟึงทำบริกรรมแก่อันเตวาสกแม้น้ำ อาบเสร็จแล้วฟึงขึ้นมาก่อน ทำตัวของตนให้แห้งน้ำ ぬ้ผ้าแล้วฟึงเช็ดน้ำจากตัวของอันเตวาสก ฟึงให้ผ้าぬ้ ฟึงให้ผ้าสังฆาฏิ ฟึงถือกตั้งสำหรับเรือนไฟมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ เตรียม น้ำ ล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ฟึงถามอันเตวาสกด้วยน้ำฉัน.

อันเตวาสกอยู่ในวิหารแห่งใด ถ้าวิหารแห่งนั้นรก ถ้าอุตสาหะอยู่ ฟึงปิดกวาดเสีย เมื่อปิดกวาดวิหาร ฟึงขนบาตรจีวรออกก่อน แล้ววางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฟึงขนผ้าปูนั่ง และผ้าปูนอน พูก หมอน ออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

เตียงตั้งอาจารย์ฟึงยกต่ำ ๆ อย่าให้ครูดสี อย่าให้กระทบกระแทกบาน และกรอบประตู ขนออกให้เรียบร้อย แล้วตั้งไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เขียง รองเตียง กระโถน พนักอิง ฟึงขนออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เครื่อง ปูพื้นฟึงสังเกตที่ปูไว้เดิม แล้วขนออกวางไว้ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

ถ้าในวิหารมีหยากเยื่อ ฟังกวาดแต่เพดานลงมาก่อน กรอบหน้าต่าง และมุมห้องฟังเช็ดเสีย ถ้าฝาเขาทำกรรมด้วยน้ำมัน ฟั้นเขาทาสีดำขึ้นรา ฟิงเอาผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ดเสีย ถ้าพื้นเขามีได้ทำ ฟิงเอาน้ำประพรมแล้ว เช็ด ระวังอย่าให้วิหารฟุ้งด้วยธุลี ฟังกวาดหยากเยื่อทิ้งเสีย ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เครื่องลาดพื้นฟังผึ่งแดดชำระเคาะปัดเสีย ขนกลับปูไว้ตามเดิม เขียงรองเตียง ฟิงผึ่งแดดขัดเช็ดเสีย ขนกลับตั้งไว้ที่เดิม เตียงตั้งฟังผึ่งแดดขัดสีเคาะเสีย ยก ต่ำๆ อย่าให้ครูดสี อย่าให้กระทบกระแทกบานและกรอบประ ขึ้นกลับไป ให้ดี ๆ แล้วตั้งไว้ตามเดิม ฟูก หมอน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ฟิงผึ่งแดดทำให้ สะอาดตบเสียแล้วนำกลับวางปูไว้ตามเดิม กระโถน พนักฟัง ฟิงผึ่งแดดเช็ดถู เสียแล้วขนกลับตั้งไว้ตามเดิม.

ฟังเก็บบาตรจีวร เมื่อเก็บบาตร ฟิงเอามือข้างหนึ่งจับบาตร เอามือ ข้างหนึ่งลูบคลำได้เตียงหรือได้ตั้ง แล้วจึงเก็บบาตร แต่ไม่ฟังวางบาตรบนพื้น ที่ไม่สิ่งใดรอง.

เมื่อเก็บจีวร ฟิงเอามือข้างหนึ่งถือจีวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจีวร หรือสายระเคียงแล้ว ทำชายไว้ข้างนอก ทำขนดไว้ข้างใน แล้วจึงเก็บจีวร.

ถ้าลมเจือด้วยฝนพัดมาแต่ทิศตะวันออก ฟิงปิดหน้าต่างด้าน ตะวันออก ถ้าพัดมาแต่ทิศตะวันตก ฟิงปิดหน้าต่างด้านตะวันตก ถ้าพัดมา แต่ทิศเหนือ ฟิงปิดหน้าต่างด้านเหนือ ถ้าพัดมาแต่ทิศใต้ ฟิงปิดหน้าต่างด้านใต้ ถ้าฤดูหนาวฟิงเปิดหน้าต่างกลางวัน ปิดกลางคืน ถ้าฤดูร้อนฟิงปิดหน้าต่าง กลางวัน เปิดกลางคืน.

ถ้าบริเวณ ชุมน้ำ โรงฉน เรือนไฟ วัจจุฎฐิ รก ฟิงปิดกวาดเสีย ถ้าน้ำฉน น้ำใช้ไม่มี ฟิงจัดตั้งไว้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี ฟิงตักน้ำไว้ใน หม้อชำระ.

ถ้าความกระสันบังเกิดแก่อันเตวาสิก อาจารย์พึงช่วยระงับ หรือพึงวาน
ภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือพึงทำกรรมกาแก่อันเตวาสิกนั้น ถ้าความรำคาญ
บังเกิดแก่อันเตวาสิก อาจารย์พึงบรรเทาหรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา
หรือพึงทำกรรมกาแก่อันเตวาสิกนั้น ถ้าความเห็นผิดบังเกิดแก่อันเตวาสิก
อาจารย์พึงให้สละเสีย หรือพึงวานภิกษุอื่นให้ช่วย หรือพึงทำกรรมกาแก่อัน
เตวาสิกนั้น ถ้าอันเตวาสิกต้องอาบัติหนัก ควรปริวาส อาจารย์พึงทำความ
ชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้ปริวาสแก่อันเตวาสิก ถ้าอัน
เตวาสิกควรชักเข้าหาอาบัติเดิม อาจารย์พึงทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบาย
อย่างไรหนอ สงฆ์พึงชักอันเตวาสิกเข้าหาอาบัติเดิม ถ้าอันเตวาสิกควรมานัต
อาจารย์พึงทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้มานัตแก่
อันเตวาสิก ถ้าอันเตวาสิกควรอัฏฐาน อาจารย์พึงทำความชวนชวายเป็น ด้วย
อุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงอัฏฐานอันเตวาสิก.

ถ้าสงฆ์ปรารภจะทำการแก่อันเตวาสิก คือ ตัชฌนียกรรม นิยส-
กรรม ปิพพชฌนียกรรม ปฏิสาร์ณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม อาจารย์พึงทำ
ความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์ไม่พึงทำการแก่อันเตวาสิก
หรือสงฆ์พึงน้อมไปเพื่อกรรมสถานเบา หรืออันเตวาสิกนั้นถูกสงฆ์ลงตัชฌนีย-
กรรม นิยสกรรม ปิพพชฌนียกรรม ปฏิสาร์ณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม
แล้ว อาจารย์พึงทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ อันเตวาสิกพึง
ประพฤติชอบ พึงหายเย่อหยิ่ง พึงพระพฤติแก้ตัว สงฆ์พึงระงับกรรมนั้นเสีย.

ถ้าจิตรของอันเตวาสิกจะต้องชัก อาจารย์พึงบอกว่า เธอพึงชักอย่างนี้
หรือพึงทำความชวนชวายเป็น ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงชักจิตรของอัน
เตวาสิก ถ้าจิตรของอันเตวาสิกจะต้องทำ อาจารย์พึงบอกว่า เธอพึงทำอย่างนี้

หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงทำจิ๋วของอัน
เตวสิก ถ้าน้ำข้อมของอันเตวสิกจะต้องดื่ม อาจารย์พึงบอกว่า เธอพึงดื่ม
อย่างนี้ หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ พึงดื่ม
น้ำข้อมของอันเตวสิก ถ้าจิ๋วของอันเตวสิกจะต้องข้อม อาจารย์พึงบอกว่า เธอ
พึงข้อมอย่างนี้ หรือพึงทำความชวนชาวยว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ใคร ๆ
พึงข้อมจิ๋วของอันเตวสิก เมื่อข้อมจิ๋ว พึงข้อมพลิกกลับไปกลับมาให้ดี ๆ
เมื่อหยดน้ำข้อมยังหยดไม่ขาดสาย ไม่พึงหลีกไปเสีย ถ้าอันเตวสิกอาพาธ
พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต พึงรอนกว่าจะหาย

อันเตวสิกวัตร จบ

ว่าด้วยการประณาม

[๕๕] ก็โดยสมัยนั้นแล อันเตวสิกทั้งหลายไม่ประพฤติชอบใน
อาจารย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มี
พระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกจะไม่ประพฤติชอบใน
อาจารย์ไม่ได้ รูปใดไม่ประพฤติชอบ ต้องอาบัติทุกกฏ

พวกอันเตวสิกยังไม่ประพฤติชอบตามเดิม ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูล
เรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
เราอนุญาตให้ประณามอันเตวสิกผู้ไม่ประพฤติชอบ.

วิธีประณาม

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็อาจารย์พึงประณามอันเตวสิกอย่างนี้ว่า ฉัน
ประณามเธอ เธออย่าเข้ามา ณ ที่นี้ เธอจงขนบาตรจิ๋วของเธอออกไปเสีย

หรือพึงประณามว่า เธอไม่ต้องวอุปัฏฐากฉัน ดังนี้ ก็ได้ อาจารย์ย่อมยังอันเตวสิกให้รู้ด้วยกายก็ได้ ให้รู้ด้วยวาจาก็ได้ ให้รู้ด้วยทั้งกายและวาจาก็ได้ อันเตวสิกชื่อว่าป็นอันถูกประณามแล้ว ถ้ามิให้รู้ด้วยกาย มิให้รู้ด้วยวาจา มิให้รู้ด้วยทั้งกายและวาจา อันเตวสิกไม่ชื่อว่าถูกประณาม.

สมัยต่อมา พวกอันเตวสิกถูกประณามแล้ว ไม่ขอให้อาจารย์อดโทษ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้อันเตวสิกขอให้อาจารย์อดโทษ พวกอันเตวสิกไม่ยอมขอให้อาจารย์อดโทษอย่างเดิม ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกถูกประณามแล้วจะไม่ขอให้อาจารย์อดโทษไม่ได้ รูปใดไม่ให้ อาจารย์อดโทษต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา อาจารย์ทั้งหลายอันเหล่าอันเตวสิกขอให้อดโทษอยู่ก็ไม่ยอมอดโทษ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้อาจารย์อดโทษ.

อาจารย์ทั้งหลายยังไม่ยอมอดโทษอย่างเดิม พวกอันเตวสิกหนีไปเสียบ้าง ลี้กเสียบ้าง ไปเข้าริตเดียรถีย์เสียบ้าง ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อาจารย์อันพวกอันเตวสิกขอให้อดโทษอยู่ จะไม่ยอมอดโทษไม่ได้ รูปใดไม่ยอมอดโทษ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา อาจารย์ทั้งหลายประณามอันเตวสิกผู้ประพฤติชอบ ไม่ประณามอันเตวสิกผู้ประพฤติมิชอบ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกผู้ประพฤติชอบ อาจารย์ไม่พึงประณาม รูปใดประณาม ต้องอาบัติทุกกฏ แต่

อันเตวาลิกผู้พระพตฺติมิชอบ อาจารย์จะไม่ประมาณไม่ได้ รูปใดไม่ประมาณ
ต้องอาบัติทุกกฏ.

องค์แห่งการประมาณ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาจารย์พึงประมาณอันเตวาลิกผู้ประกอบด้วยองค์

๑. หากความรักใคร่อย่างยิ่งในอาจารย์มิได้.

๒. หากความเลื่อมใสอย่างยิ่งมิได้.

๓. หากความละเอียดอย่างยิ่งมิได้.

๔. หากความเคารพอย่างยิ่งมิได้ และ

๕. หากความหวังดีต่ออย่างยิ่งมิได้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาจารย์พึงประมาณอันเตวาลิกผู้ประกอบด้วยองค์
๕ นี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาจารย์ไม่พึงประมาณอันเตวาลิก ผู้ประกอบด้วย
ด้วยองค์ ๕ คือ:-

๑. มีความรักใคร่อย่างยิ่งในอาจารย์.

๒. มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง.

๓. มีความละเอียดอย่างยิ่ง.

๔. มีความเคารพอย่างยิ่ง และ

๕. มีความหวังดีต่ออย่างยิ่ง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาจารย์ไม่พึงประมาณอันเตวาลิก ผู้ประกอบด้วย
ด้วยองค์ ๕ นี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกข์ประกอบด้วยองค์ ๕ ควรประณาม

๑. หากความรักใคร่อย่างยิ่งในอาจารย์มิได้.

๒. หากความเลื่อมใสอย่างยิ่งมิได้.

๓. หากความละเอียดอย่างยิ่งมิได้.

๔. หากความเคารพอย่างยิ่งมิได้ และ

๕. หากความหวังดีต่ออย่างยิ่งมิได้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกข์ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ควร
ประณาม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกข์ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ควรประณาม

๑. มีความรักใคร่อย่างยิ่งในอาจารย์.

๒. มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง.

๓. มีความละเอียดอย่างยิ่ง.

๔. มีความเคารพอย่างยิ่ง และ

๕. มีความหวังดีต่ออย่างยิ่ง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกข์ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ควร
ประณาม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกข์ประกอบด้วยองค์ ๕ อาจารย์เมื่อไม่
ประณาม มีโทษ เมื่อประณาม ไม่มีโทษ คือ:-

๑. หากความรักใคร่อย่างยิ่งในอาจารย์มิได้

๒. หากความเลื่อมใสอย่างยิ่งมิได้.

๓. หากความละเอียดอย่างยิ่งมิได้.

๔. หากความเคารพอย่างยิ่งมิได้ และ

๕. หากความหวังดีต่ออย่างยิ่งมิได้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกข์ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล อาจารย์
เมื่อไม่ประณาม มีโทษ เมื่อประณาม ไม่มีโทษ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกข์ประกอบด้วยองค์ ๕ อาจารย์เมื่อ
ประณาม มีโทษ เมื่อไม่ประณาม ไม่มีโทษ คือ:-

๑. มีความรักใคร่อ้างอิงในอาจารย์.

๒. มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง.

๓. มีความละเอียดอย่างยิ่ง.

๔. มีความเคารพอย่างยิ่ง และ

๕. มีความหวังดีต่ออย่างยิ่ง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันเตวสิกข์ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล อาจารย์
เมื่อประณาม มีโทษ เมื่อไม่ประณาม ไม่มีโทษ.

การให้สัตย์

[๕๖] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายคิดว่า เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว
เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว ดังนี้ แต่ยังเป็นผู้เขลา ไม่เจียบแหลม ข่อมให้สัตย์
ปรากฏว่าพวกอาจารย์เป็นผู้เขลา พวกอันเตวสิกข์เป็นผู้ฉลาด ปรากฏว่าพวก
อาจารย์เป็นผู้ไม่เจียบแหลม พวกอันเตวสิกข์เป็นผู้เจียบแหลม ปรากฏว่าพวก
อาจารย์เป็นผู้ได้ยินได้ฟังน้อย พวกอันเตวสิกข์เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก, ปรากฏ
ว่าพวกอาจารย์เป็นผู้มีปัญญาทราม พวกอันเตวสิกข์เป็นผู้มีปัญญา.

บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย... ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โจนภิกษุทั้งหลายจึงได้อ้างว่า เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว ดังนี้ แต่ยังเป็นผู้เขลา ไม่เฉียบแหลม ให้นิสัย ปรากฏว่าพวกอาจารย์เป็นผู้เขลา พวกอันเตวาสิกเป็นผู้ฉลาด ปรากฏว่าพวกอาจารย์เป็นผู้ไม่เฉียบแหลม พวกอันเตวาสิกเป็นผู้เฉียบแหลม ปรากฏว่าพวกอาจารย์เป็นผู้ได้ยินได้ฟังน้อย พวกอันเตวาสิกเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก, ปรากฏว่าพวกอาจารย์เป็นผู้มีปัญญาทราม พวกอันเตวาสิกเป็นผู้มีปัญญา แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่ พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ทรงสอบถาม

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าว่าภิกษุทั้งหลายอ้างว่า เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว เรามีพรรษาได้ ๑๐ แล้ว ดังนี้ แต่ยังเป็นผู้เขลาไม่เฉียบแหลม ให้นิสัย ปรากฏว่าพวกอาจารย์เป็นผู้เขลา... พวกอันเตวาสิก เป็นผู้มีปัญญา จริงหรือ?

ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

ทรงติเตียน

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียน... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เขลา ไม่เฉียบแหลม ไม่ฟังให้นิสัย รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถมีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐ ให้นิสัย.

นิตยระงับจากอุปัชฌาย์และอาจารย์

[๕๗] ก็โดยสมัยนั้นแล เมื่ออาจารย์และอุปัชฌาย์หลีกไปเสียก็ดี สีกเสียดีถึงมรรณภาพก็ดี ไปเข้าริตติยธัมมก็ดี ภิกษุทั้งหลายไม่รู้ว่านิตยระงับพวกเธอจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิตยระงับจากอุปัชฌายะ ๕ อย่าง ดังนี้ คือ:-

๑. อุปัชฌายะหลีกไป
๒. สีกเสียดี
๓. ถึงมรรณภาพ
๔. ไปเข้าริตติยธัมม และ
๕. สัมภังค.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิตยระงับจากอุปัชฌายะ ๕ อย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิตยระงับจากอาจารย์ ๖ อย่าง ดังนี้ คือ:-

๑. อาจารย์หลีกไป.
๒. สีกเสียดี.
๓. ถึงมรรณภาพ.
๔. ไปเข้าริตติยธัมม.
๕. สัมภังค และ

๖. ไปร่วมเข้ากับอุปัชฌายะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิตยระงับจากอาจารย์ ๖ อย่างนี้แล.

การให้นิตย จบ

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ให้อุปสมบท ๑๖ หมวด

กัณห์ปักษ์ ๑

[๕๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ

๑. ไม่ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.
๒. ไม่ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.
๓. ไม่ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.
๔. ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และ
๕. ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกลปักษ์ ๑

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.
๒. ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.
๓. ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.
๔. ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และ
๕. ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณห์ปักษ์ ๒

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อันอื่น ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสังข ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ตนเองไม่ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.

๒. ตนเองไม่ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.

๓. ตนเองไม่ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.

๔. ตนเองไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และ

๕. ตนเองไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล้ว ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสังข ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกกปักษ์ ๒

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสังข พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ตนเองประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.

๒. ตนเองประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.

๓. ตนเองประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.

๔. ตนเองประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และ

๕. ตนเองประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณห์ปักษ์ ๓

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา.
๒. เป็นผู้ไม่มีhiri.
๓. เป็นผู้ไม่มีโอตตปปะ.
๔. เป็นผู้เกียจคร้าน และ
๕. เป็นผู้มิสดีพ้นเพื่อน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกกปักษ์ ๓

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. เป็นผู้มิศรัทธา.
๒. เป็นผู้มิหิริ.
๓. เป็นผู้มิโศตคัมปะ.
๔. เป็นผู้ปรารภความเพียร และ
๕. เป็นผู้มิตตังมั่น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล พึงให้อุปสมบท
พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณห์ปักษ์ ๔

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีกไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. เป็นผู้วิบัติด้วยศีล ในอธิศีล.
๒. เป็นผู้วิบัติด้วยอาจาระ ในอธยาจาระ.
๓. เป็นผู้วิบัติด้วยทัญญิ ในทัญญิยัง.
๔. เป็นผู้ไฉนได้ฟังน้อย และ
๕. เป็นผู้มียัญญาทรม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกกปักษ์ ๔

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยศีล ในอธิศีล.
๒. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยอาจารย์ ในอธยาจารย์.
๓. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยทักขิ ในทักขิยัง.
๔. เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก และ
๕. เป็นผู้มิปัญญา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล พึงให้อุปสมบท
พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณห์ปักษ์ ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ไม่สามารถจะพยาบาลเอง หรือให้ผู้อื่นพยาบาลอันเตวาสิก หรือ
สัททวิหริกาพาธ.
๒. ไม่สามารถจะระงับเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยระงับความกระสัน.
๓. ไม่สามารถจะบรรเทาเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยบรรเทา ความเบื่อ
หน่ายอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม.
๔. ไม่รู้จักอาบัติ และ
๕. ไม่รู้จักวิธีออกจากอาบัติ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกกปักษ์ ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงให้อุปสมบท พึง
ให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. อาจจะพยาบาลเองหรือให้ผู้อื่นพยาบาลอันเตวาลิกหรือสัททวิหาริก
ผู้อาพาธ.

๒. อาจจะระงับเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยระงับความกระสัน.

๓. อาจจะบรรเทาเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยบรรเทาความเบื่อหน่าย
อันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม.

๔. รู้จักอาบัติ และ

๕. รู้จักวิธีออกจากอาบัติ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล พึงให้อุปสมบท
พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณห์ปักษ์ ๖

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อีก ไม่พึงให้
อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ไม่อาจจะฝึกปรืออันเตวาลิกหรือสัททวิหาริก ในสิกขาอันเป็น
อภิสมจาร.

๒. ไม่อาจจะแนะนำในสิกขา อันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์.

๓. ไม่อาจจะแนะนำในธรรมอันยิ่งขึ้นไป.

๔. ไม่อาจจะแนะนำในวินัยอันยิ่งขึ้นไป และ

๕. ไม่อาจจะเปลื้องความเห็นผิดอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้
อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศกฺคปฏิกษ์ ๖

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงให้อุปสมบท พึง
ให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. อาจจะฝึกปรืออันเตวสิกหรือสัททวิहारิก ในสิกขาอันเป็น
อภิสมจาร.
๒. อาจจะแนะนำให้ศึกษา อันเป็นส่วนเบื้องต้น แห่งพรหมจรรย์.
๓. อาจจะแนะนำในธรรมอันยิ่งขึ้นไป.
๔. อาจจะแนะนำในวินัยอันยิ่งขึ้นไป และ
๕. อาจจะเปลื้องความเห็นผิดอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล พึงให้
อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณ्हปฏิกษ์ ๗

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้
อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ไม่รู้จักอาบัติ.
๒. ไม่รู้จักอนาบัติ.
๓. ไม่รู้จักอาบัติเบา.
๔. ไม่รู้จักอาบัติหนัก และ
๕. เธอจำปาติโมกข์ทั้งสองไม่ได้ดีโดยพิสดาร จำแนกไม่ได้ด้วยดี
ไม่คล่องแคล่วดี วินิจฉัยไม่เรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้
อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกลปัถ्वี ๗

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบองค์ ๕ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. รู้จักอาบัติ.

๒. รู้จักอนาบัติ.

๓. รู้จักอาบัติเบา.

๔. รู้จักอาบัติหนัก และ.

๕. เธอจำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดีโดยพิสดาร จำแนกดี คล่องแคล่วดี วินิจฉัยเรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณ्हปัถ्वี ๘

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ไม่รู้จักอาบัติ.

๒. ไม่รู้จักอนาบัติ.

๓. ไม่รู้จักอาบัติเบา.

๔. ไม่รู้จักอาบัติหนัก และ

๕. มีพรรษาหย่อน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกลปัถ്യ ๘

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงให้อุปสมบท พึง
ให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ:-

๑. รู้จักอาบัติ.
๒. รู้จักอนาบัติ.
๓. รู้จักอาบัติเบา.
๔. รู้จักอาบัติหนัก และ
๕. มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล พึงให้อุปสมบท
พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก.

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ให้อุปสมบท ๑๖ หมวด จบ

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ให้อุปสมบท ๑๖ หมวด

กัณห์ปัถย ๑

[๕๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ ไม่พึงให้
อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ:-

๑. ไม่ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.
๒. ไม่ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.
๓. ไม่ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.
๔. ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ.

๕. ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัศนะ อันเป็นของพระอเสขะ
และ

๖. มีพรรษาหย่อน ๑๐

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกลปัฏ ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.
๒. ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.
๓. ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.
๔. ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ.
๕. ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัศนะ อันเป็นของพระอเสขะและ
๖. มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณ्हปัฏ ๒

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ

๑. ตนเองไม่ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.

๒. ตนเองไม่ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.

๓. ตนเองไม่ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.

๔. ตนเองไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ.

๕. ตนเองไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะและ

๖. มีพรรษาหย่อน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกลปัถ്യ ๒

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ตนเองประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.

๒. ตนเองประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.

๓. ตนเองประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.

๔. ตนเองประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ.

๕. ตนเองประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะอันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ และ

๖. มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณห์ปักษ์ ๓

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา.

๒. เป็นผู้ไม่มีหิริ.

๓. เป็นผู้ไม่มีโอตตปปะ

๔. เป็นผู้เกียจคร้าน.

๕. เป็นผู้มึนตึ้นเพื่อน และ

๖. เป็นผู้ที่มีพรรษาหย่อน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกกปักษ์ ๓

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ

๑. เป็นผู้ที่มีศรัทธา.

๒. เป็นผู้มีหิริ.

๓. เป็นผู้มิโศตตปะ.

๔. เป็นผู้ปรารภความเพียร.

๕. เป็นผู้มัสติตั้งมั่นและ

๖. เป็นผู้พรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐ .

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท
พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณห์ปักข์ ๔

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. เป็นผู้วิบัติด้วยศีล ในอธิศีล.

๒. เป็นผู้วิบัติด้วยอาจาระ ในอธยาจาระ.

๓. เป็นผู้วิบัติด้วยกิริยา ในกิริยา.

๔. เป็นผู้ไถ่ถอนได้ฟังน้อย.

๕. เป็นผู้มียุทธาหาร และ

๖. เป็นผู้มียุทธาหาร ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกกปักข์ ๔

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. เป็นผู้ไม่มีวิบัติด้วยศีล ในอธิศีล.

๒. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยอาจารย์ ในอธยาจารย์.

๓. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยทักขิ ในทักขิยัง.

๔. เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก.

๕. เป็นผู้มียัญญา และ

๖. เป็นผู้มียพรษาได้ ๑๐ หรือมียพรษาเกิน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท
พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณห์ปักษ์ ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก. คือ:-

๑. ไม่สามารถจะพยาบาลเอง หรือให้ผู้อื่นพยาบาลอันเดาศิกหรือ
สัทธวิหาริกผู้อาพาธ.

๒. ไม่สามารถจะระงับเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยระงับความกระสัน.

๓. ไม่สามารถจะบรรเทาเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยบรรเทาความเบื้อ
หน่ายอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม.

๔. ไม่รู้จักอาบัติ.

๕. ไม่รู้จักวิธีออกจากอาบัติ และ

๖. มีพรษาหย่อน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกลปัฏฐ ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึง
ให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. อาจจะพยาบาลเอง หรือให้ผู้อื่นพยาบาลอันเตวสิกหรือสัตถิ-
วิหาริก ผู้อาพาธ.

๒. อาจจะระงับเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยระงับความกระสัน.

๓. อาจจะบรรเทาเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยบรรเทา ความเบื่อหน่าย
อันเกิดขึ้นแล้ว โดยธรรม.

๔. รู้จักอาบัติ.

๕. รู้จักวิธีออกจากอาบัติ และ

๖. มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท
พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณ्हปัฏฐ ๖

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้
อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ไม่อาจฝึกปรืออันเตวสิกหรือสัตถิวิหาริก ในสิกขาอันเป็นอภิ-
สมาจาร.

๒. ไม่อาจจะแนะนำในสิกขา อันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์.

๓. ไม่อาจจะแนะนำในธรรมอันยิ่งขึ้นไป.

๔. ไม่อาจจะแนะนำในวินัยอันยิ่งขึ้นไป.

๕. ไม่อาจจะเปลื้องความเห็นผิดอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม และ

๖. มีพรรษาหย่อน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกลปัฏฐ ๖

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. อาจจะฝึกปรืออันเตวสิกหรือสัททวิहारิก ในสิกขาอันเป็นอภิสมจาร.

๒. อาจจะแนะนำในสิกขา อันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์.

๓. อาจจะแนะนำในธรรมอันยิ่งขึ้นไป.

๔. อาจจะแนะนำในวินัยอันยิ่งขึ้นไป.

๕. อาจจะเปลื้องความเห็นผิดอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม และ

๖. มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

กัณ्हปัฏฐ ๗

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. ไม่รู้จักอาบัติ.

๒. ไม่รู้จักอนาบัติ.

๓. ไม่รู้จักอาบัติเบา.

๔. ไม่รู้จักอาบัติหนัก.

๕. เธอจำปาติโมกข์ทั้งสองไม่ได้ดีโดยพิสดาร จำแนกไม่ได้ด้วยดี ไม่คล่องแคล่วดี วินิจนัยไม่เรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ และ

๖. มีพรรษาหย่อน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปฐาก.

ศุกลปัถ्वี ๗

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก คือ:-

๑. รู้จักอาบัติ.

๒. รู้จักอนาบัติ.

๓. รู้จักอาบัติเบา.

๔. รู้จักอาบัติหนัก.

๕. เธอจำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดี โดยพิสดาร จำแนกดี คล่องแคล่วดี วินิจนัยเรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ และ

๖. มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปฐาก.

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ให้อุปสมบท ๑๖ หมวด^๑ จบ

๑. ตามบาลีนับได้ ๑๔ หมวด

อรรถกถาว่าด้วยองค์แห่งอุปัชฌาย์

คำว่า **กิณุตาย์ ภิกขุ โหติ** มีความว่า ภิกขุนี้เป็นอะไร กับท่าน.

ชื่อว่า **อญฺเณหิ โอรุทโย อุนฺสาสิโย** มีความว่า ท่าน อันภิกษุ
เหล่าอื่นต้องตักเตือนและต้องพราสาสน.

ชื่อว่า **พาหุลาย อวตุโต อทิตฺถ คณพฺนุชฺชํ** มีความว่า
ความพัวพันด้วยหมู่ ของความเป็นผู้มักมากนี้มีอยู่ เหตุนี้ความเป็นผู้มักมาก
นี้ ชื่อว่า มีความพัวพันด้วยหมู่ มีคำอธิบายว่า ความเป็นผู้มักมากที่ชื่อว่า
มีความพัวพันด้วยหมู่นี้อันใด ท่านเวียนมาเพื่อประโยชน์แก่ความเป็นผู้มักมาก
อันนั้น เรือนัก.

บทว่า **อพฺยตฺตา** ได้แก่ ผู้ปราศจากปัญญาเครื่องเป็นผู้ฉลาด.

สองบทว่า **อญฺตโรปิ อญฺตติตฺถิยปฺพุโป** ได้แก่ปริพาชก ชื่อ
ปสุระ. ได้ยินว่า เขาคิดว่า จักขโมยธรรม จึงบวชในสำนักพระอุทายิเถระ
ผู้อันท่านว่ากล่าวอยู่โดยชอบธรรม ได้ยกวาทะของท่าน.

ภิกษุผู้ฉลาดในคำว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว พฺยตฺเตน ภิกฺขุณา**
เป็นต้น มีลักษณะดังกล่าวแล้วในอรรถกถาแห่งภิกขุโนวาทกสิกาบทใน
หนหลังนั้นแล.^๑ ส่วนภิกษุผู้สามารถทำกิจเป็นต้นว่า พยาบาลอันเตวาสิก หรือ
สัทธวิหาริกซึ่งอาพาธ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์ว่า ผู้สามารถ ในที่นี้.
จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัส แม้คำนี้ไว้ว่า ดูก่อนอุบาสิ ภิกษุผู้ประกอบ
ด้วยองค์ ๕ ควรให้กุลบุตรอุปสมบท ควรให้นิสัย ควรให้สามเณรอุปฐาก
ด้วยองค์ ๕ เหล่าไหน? เหล่านี้คือ เป็นผู้สามารถพยาบาลเอง หรือให้ผู้อื่น

ช่วยพยาบาลอันเตวสิกหรือสัทธิวิหาริกผู้อาพาธ, เป็นผู้สามารถระงับเองหรือให้ผู้อื่นช่วยระงับความกระสันของอันเตวสิกหรือสัทธิวิหาริก เป็นผู้สามารถบรรเทาเองหรือให้ผู้อื่นช่วยบรรเทาความรังเกียจ ซึ่งเกิดขึ้นแล้วเสียโดยธรรม, เป็นผู้สามารถแนะนำในอกิธรรม แนะนำในอกิวินัย.^๑

ว่าด้วยทรงอนุญาตนิสยาจารย์

บทว่า ปกฺขสงฺกนฺเตสุ ได้แก่ ไปเข้าพวกเดียรถีย์.

ชื่อว่า อนุชานามิ ภิกฺขเว อจฺริยํ มีความว่า เราอนุญาตอาจารย์ผู้ผิดหัดอาจารย์และสมาจาร.

คำทั้งปวงเป็นต้นว่า อจฺริยํ ภิกฺขเว อนุเตวสิกมฺหิ พิงฺทราบ ด้วยอำนาจคำที่กล่าวแล้วโดยนัยเป็นต้นว่า อุปฺชมาโย ภิกฺขเว สทฺธิ-
วิหาริกมฺหิ นั้นแล. เพราะว่า ในคำว่า อจฺริยํ เป็นต้น ต่างกันแต่เพียงข้อเท่านั้น.

ส่วนในคำว่า อันเตวสิกทั้งหลายไม่ประพฤติชอบในอาจารย์ทั้งหลายนี้ผู้ศึกษาพึงทราบว่าเป็นอาบัติแก่นิสสยอันเตวสิก โดยลักษณะที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้วในหนหลังนั้นแล้ว ก็ในการไม่ประพฤติชอบ มีวินิจฉันดังนี้:-
เมื่อสัทธิวิหาริกไม่ทำวัตรเพียงย้อมจีวร ความเสื่อมย่อมมีแก่อุปัชฌาย์ เพราะเหตุนั้น จึงเป็นอาบัติเหมือนกันทั้งผู้พินินิสัยแล้ว ทั้งผู้ยังไม่พิน ซึ่งไม่ทำวัตรนั้นและว่า ตั้งแต่ให้บาตรแก่คนบางคนไป เป็นอาบัติแก่ผู้ยังไม่พิน นิสัยเท่านั้น เพราะวานิสสยอันเตวสิก ควรทำอาจารย์วัตรทั้งปวง เพียงเวลาที่ตนอาศัยอาจารย์อยู่. ฝ่ายปัพพช้นเตวสิก อุปสัมปทนต์เตวสิกและธัมมณเตวสิกแม้พิน

๑. ดูคำอธิบายหน้า ๒๓๒.

นิสัยแล้ว ก็คงทำวัตรตั้งแต่ต้นจนถึงข้อมจิ๋ว แต่ไม่เป็นอาบัติแก่อันเตวาสิก เหล่านั้น ในเพราะเหตุนี้ไม่เรียนถามก่อนแล้วให้บาตรเป็นต้น. และในอันเตวาสิกเหล่านี้ ปัพพช้นเตวาสิกและอุปสัมปทนต์เตวาสิก เป็นภาระของอาจารย์ตลอดชีวิต นิสสัยนเตวาสิกและธัมมณเตวาสิก ยังอยู่ในสำนักเพียงใด เป็นภาระของอาจารย์เพียงนั้นทีเดียว เพราะเหตุนี้ ฝ่ายอาจารย์จึงต้องประพฤตินในอันเตวาสิกเหล่านั้นด้วย เพราะว่า ทั้งอาจารย์ ทั้งอันเตวาสิก ฝ่ายใด ๆ ไม่ประพฤติชอบยอมเป็นอาบัติแก่ฝ่ายนั้น ๆ.

อรรถกถาว่าด้วยองค์แห่งอุปัชฌาย์จบ

ว่าด้วยองค์เป็นเหตุระงับนิสัย

ในองค์เป็นเหตุระงับนิสัยจากอุปัชฌาย์ เป็นต้นว่า อุปัชฌาย์หลีกไปเสียก็ดี มีวินิจจดังต่อไปนี้:-

บทว่า ปกุกนุโต มีความว่า อุปัชฌาย์ใครจะย้ายไปจากอาวาสนั้น หลีกไปเสีย คือ ไปสู่ทิศ. ก็แลเมื่อท่านไปแล้วอย่างนั้น. ถ้าในวิหารมีภิกษุ. ผู้ให้นิสัย. หรือแม้ในกาลอื่น ตนเคยถือนิสัยในสำนักภิกษุใด. หรือภิกษุใด มีสมโภคและบริโภคเป็นอย่างเดียวกัน พึงถือนิสัยในสำนักภิกษุนั้น. แม้วันเดียวก็คุ้มอาบัติไม่ได้. ถ้าภิกษุเช่นนั้นไม่มี ภิกษุอื่นที่เป็นลัทธิมีศีลเป็นที่รักมีอยู่ เมื่อทราบว่าเป็นลัทธิ มีศีลเป็นที่รัก พึงขอนิสัยในวันนั้นทีเดียว. ถ้าเธอให้ การให้อย่างนั้นนั้นเป็นการดี แต่ถ้าเธอถามว่า อุปัชฌาย์ของท่าน จักกลับเร็วหรือ และอุปัชฌาย์ได้พูดไว้อย่างนั้น พึงตอบว่า ถูกละขอรับ แล ถ้าเธอกล่าวว่า ถ้ากระนั้น จงคอยอุปัชฌาย์มาเถิด จะรออุปัชฌาย์กลับก็ควร.

แต่ถ้าโดยปกติ ทราบไม่ได้ว่า เธอเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก พึงสังเกตสัก ๔-๕ วันว่า ภิกษุ นั้นจะเป็นสภาคันหรือไม่ แล้วให้เธอทำโอกาส ขอนิสัย. แต่ถ้าในวัดที่อยู่ ไม่มีภิกษุผู้ให้นิสัย ทั้งอุปัชฌาย์ได้สั่งว่า จันจักไปสัก ๒-๓ วัน พวกคุณอย่าทรมนทรมายใจเลย ดังนี้จึงไป ได้ความคุ้มอาบัติจนกว่าท่านจะกลับมา. ถ้าแม้ชาวบ้านในที่นั้น เขานิมนต์ให้ท่านอยู่เกินกว่าเวลาที่กำหนดไว้บ้าง ๕ วันหรือ ๑๐ วันไซ้, อุปัชฌาย์นั้นพึงส่งข่าวไปวัดที่อยู่ว่า พวกภิกษุ หนุมอย่าทรมนทรมายใจเลย จันจักกลับในวันโน้น. แม้อย่างนี้ ก็ได้รับความคุ้มอาบัติ. ภายหลังเมื่ออุปัชฌาย์กำลังกลับมา มีความติดขัดในระหว่างทาง ด้วยน้ำเต็มแม่น้ำ หรือด้วยโจรเป็นต้น พระเถระคอยน้ำลดหรือหาเพื่อน ถ้าพวกภิกษุ หนุมทราบข่าวนั้น ได้ความคุ้มอาบัติจนกว่าท่านจะกลับมา. แต่ถ้าท่านส่งข่าวมาว่า จันจักอยู่ที่นี้แหละ ดังนี้ คุ้มอาบัติไม่ได้. จะได้นิสัยในที่ใด พึงไปในที่นั้น แต่เมื่ออุปัชฌาย์สึกหรือมรณภาพ หรือไปเข้ารีตเดียรฉัตรเสีย แม้วันเดียว ก็คุ้มอาบัติไม่ได้. จะได้นิสัยในที่ใด พึงไปในที่นั้น.

บทว่า วิพฺพนฺโต ได้แก่ เคลื่อนจากศาสนา. การประณามนีสัย ท่านเรียกว่า อาณัติ คือ สั่งบังคับ. เพราะเหตุนี้ ภิกษุใดถูกอุปัชฌาย์ผลักออกด้วยประณามนีสัย โดยนัยพระบาลีนี้ว่า จันประณามเธอ หรือว่า อย่าเข้ามา ณ ที่นี้ หรือว่า จงขนบาตรจีวรของเธอออกไปเสีย หรือว่า เธอไม่ต้องอุปฐากฉันคอกดังนี้ก็ดี โดยนัยพินจากบาลีเป็นต้นว่า เธออย่าบอกลาเข้าบ้านกะฉันเลย ดังนี้ก็ดี ภิกษุ นั้น พึงขอให้อุปัชฌาย์อดโทษ. ถ้าท่านไม่ยอมอดโทษให้แต่แรก. พึงยอมรับทัณฑกรรมแล้ว ขอให้ท่านอดโทษด้วยตนเอง ๓ ครั้งก่อน. ถ้าท่านไม่ยอมอดโทษให้ พึงเชิญพระมหาเถระที่อยู่ในวัดนั้นให้ช่วยขอโทษแทน. ถ้าท่านไม่ยอมอดโทษพึงวานภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในวัดใกล้

เคียงให้ช่วยขอโทษแทน. ถ้าถึงอย่างนั้นแล้ว ท่านก็ยังไม่ยอมอดโทษให้ ฟัง
ไปในที่อื่นแล้วอยู่ในสำนักของภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสภาคแก่อุปัชฌาย์ ด้วยคิดว่า
แม้เณอุปัชฌาย์ได้ทราบว่ายู่ในสำนักของภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสภาคของเรา
จะพึงอดโทษให้บ้าง. ถ้าถึงอย่างนั้นแล้ว ท่านก็ยังไม่ยอมอดโทษให้, ฟังอยู่
ในที่นั้นเสียเถิด, ถ้าไม่อาจอยู่ในที่นั้นได้ด้วยโทษมีข้าวแพงเป็นต้น. จะมายัง
วัดที่อยู่เดิมนั้นแล้ว ถือนิสัยอยู่ในสำนักภิกษุอื่นก็ควร, วินิจจยในการสั่งบังคับ
เท่านี้.

ว่าด้วยองค์เป็นเหตุระงับนิสัยจากอาจารย์

บรรดาองค์ ๖ ซึ่งเป็นเหตุให้นิสัยระงับจากอาจารย์ ในองค์นี้ คือ
อาจารย์หลักไปเสียก็ดี มีวินิจจยว่า อาจารย์บงองค์บอกลาแล้วหลักไป บาง
องค์ไม่บอกลา. ถึงอันเตวาสิกก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน. ในอาจารย์และอันเตวา
สิก ๒ ฝ่ายนั้น ถ้าอันเตวาสิกบอกลาอาจารย์ว่า ผมอยากไปที่โน้น ด้วยกรณียก
เฉพาะบางอย่างขอรับ และเธออันอาจารย์ถามว่า จักไปเมื่อไร ? จึงตอบว่า
จักไปในเวลาเย็น หรือจักลุกขึ้นไปในกลางคืน พออาจารย์รับว่า ดีละ นิสัย
ระงับในทันที. แต่ถ้า เมื่อเธอกล่าวว่า ผมอยากไปที่โน้น ขอรับ อาจารย์
ตอบว่า เธอจักเที่ยวบิณฑบาตที่บ้านโน้นก่อน ภายหลังจากรู้ และภิกษุนั้นรับ
ว่า ดีแล้ว ถ้าเธอไปจากบ้านนั้น เป็นอันไปด้วยดี, แต่ถ้าไม่ไป นิสัยไม่
ระงับ. ถ้าแม่ เมื่ออันเตวาสิกกล่าวว่า ผมจะไป แต่อาจารย์สั่งว่า อย่าฟังไป
ก่อน กลางคือหารื้อกันแล้วจึงค่อยรู้ ดังนี้ ครั้นหารื้อกันแล้วจึงไป เป็นอัน
ไปด้วยดี ถ้าไม่ไป นิสัยไม่ระงับ. แต่สำหรับอันเตวาสิกผู้ไม่บอกลาอาจารย์
ก่อนหลักไป นิสัยระงับในเมื่อล่วงอุปจารสีมาไป, เมื่อกลับเสียแต่ภายในอุปจาร

สีมา นิสัยยังไม่ระจับ ก็ถ้า อาจารย์บอกลาอันเตวาสิกว่า จักไปที่โน้นนะ คุณ, และเมื่ออันเตวาสิกถามว่า จักไปเมื่อไร ? ตอบว่า เวลาเย็น หรือตอน กลางคืน, พออันเตวาสิกรับว่า ดีแล้ว นิสัยระจับทันที. แต่ถ้าอาจารย์บอกว่า พรุ่งนี้ฉันจักเที่ยวบิณฑบาตแล้วเลยไป ฝ่ายอันเตวาสิก รับว่า ดีแล้ว นิสัย ยังไม่ระจับก่อนตลอดวันหนึ่ง ต่อวันรุ่งขึ้นจึงระจับ. อาจารย์บอกว่า จักไปบิณฑบาตที่บ้านโน้นแล้ว จึงจะรู้ว่า จะไปหรือไม่ไป ถ้าไม่ไป นิสัยไม่ ระจับ. ถ้าเมื่ออาจารย์บอกว่าจะไป แล้วถูกอันเตวาสิกหน่วงไว้ว่า อย่าเพิ่ง ไปก่อน กลางคืนหรือกัน แล้วจึงค่อยทราบ, แม้หรือกันแล้วไม่ไป นิสัยก็ไม่ ระจับ. ถ้าอันเตวาสิกและอาจารย์ทั้ง ๒ ต่างออกนอกสีมาไป ด้วยกรณียกิจ บางอย่าง ลำดับนั้น ถ้าเมื่อจิตคิดจะไปเกิดขึ้น อาจารย์ไม่ทันบอกลา ไปเสีย แล้วกลับแต่เพียงใน ๒ เลหตุบาท. นิสัยยังไม่วะจับ ถ้าล่วง ๒ เลหตุบาท ออกไปแล้วจึงกลับ, นิสัยยอมระจับ. อาจารย์และอุปัชฌาย์ อยู่ในวัดที่อยู่อื่น ล่วง ๒ เลหตุบาทออกไปนิสัระจับ. อาจารย์ลาสิกขา มรณภาพ ไปเข้าริตเสีย นิสัระจับทันที.

ส่วนในการ संबังกับวินิจัยว่า ถ้าเมื่ออาจารย์เป็นผู้มีปรารถนาจะสลัด จริง ๆ จึงผลัดออกเสียด้วยประมาณนิสั. แต่อันเตวาสิกยังเป็นผู้ถืออาลัยอยู่ว่า อาจารย์ประมาณเราเสียก็จริง แต่ว่าท่านยังเป็นผู้อ่อนโยนด้วยน้ำใจ ดังนี้ นิสัยยังไม่ระจับ. ถ้าเมื่ออาจารย์มีอาลัย แต่อันเตวาสิกหมดอาลัยทอดธุระว่า คราวนี้ เราจักไม่อาศัยอาจารย์นี้อยู่ แม้อย่างนั้น นิสัยยอมยังไม่ระจับ. และ ด้วยข้อที่ทั้ง ๒ ฝ่ายยังมีอาลัย นิสัยยอมไม่ระจับแท้. ในเมื่อทั้ง ๒ ฝ่ายทอด ธุระ นิสัยจึงระจับ. อันเตวาสิกผู้ประมาณ ควรยอมรับทัณฑกรรม. แล้วขอ ให้อาจารย์อดโทษ ๓ ครั้ง ถ้าท่านไม่อดโทษให้ ฟังปฏิบัติโดยนัยที่กล่าวแล้ว ในอุปัชฌาย์.

ในข้อซึ่งว่า หรือถึงความพบปะกับอุปัชฌาย์ นี้ พึงทราบการพบปะกัน ด้วยอำนาจการได้เห็นและได้ยิน. ก็ถ้าสัททวิหริกาศยาจารย์อยู่ เห็น อุปัชฌาย์ให้พระเจดีย์อยู่ในวัดที่อยู่เดียวกันหรือเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในบ้านเดียวกัน นิสสัย่อมระงับ. อุปัชฌาย์เห็น แต่สัททวิหริกไม่เห็น นิสสัยไม่ระงับ สัททวิหริกเห็น อุปัชฌาย์เดินทางไป หรือไปทางอากาศ ทราบว่า เป็นภิกษุ แต่ไกล แต่ไม่ทราบว่า อุปัชฌาย์ นิสสัยไม่ระงับ. ถ้าทราบ นิสสัยระงับ อุปัชฌาย์อยู่บนปราสาท สัททวิหริกอยู่ข้างล่างแต่ไม่ทันเห็นท่าน คืบยาคุแล้ว หลีกไป หรือไม่ทันเห็นท่านซึ่งนั่งที่หอฉัน ฉัน ณ ส่วนข้างหนึ่งแล้วหลีกไป หรือไม่ทันเห็นท่านเมื่อนั่งในมณฑปที่พึงธรรม พึงธรรมแล้วหนีไป, นิสสัยไม่ระงับ พึงทราบการพบปะกันด้วยอำนาจการเห็นก่อนด้วยประการฉะนี้.

ส่วนการพบปะกันด้วยอำนาจการได้ยิน พึงทราบดังนี้:-

ถ้าเมื่ออุปัชฌาย์กล่าวธรรมอยู่ หรือทำอนุโมทนาอยู่ ในวัดที่อยู่ที่ดี ในละแวกบ้านที่ดี สัททวิหริกได้ยินเสียงแล้ว จะได้ว่า เสียงอุปัชฌาย์ของเรา นิสสัยระงับ เมื่อจำไม่ได้ ไม่ระงับ. วินิจฉัยในการพบปะกันเท่านี้.

โสฬสปัญจกวินิจฉัย

ลักษณะแห่งอุปัชฌาย์อาจารย์ โดยย่ออันใด ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส ไว้ในหนหลังว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถมีพรรษาครบ ๑๐ หรือเกินกว่า ๑๐ ให้กุลบุตรอุปสมบท ให้นิสสัย ดังนี้, บัดนี้ เพื่อแสดงลักษณะ อันนั้น โดยพิสดาร จึงตรัสคำว่า **ปญฺจหิ ภิกฺขเว อญฺเหสิ สมฺนุณฺหาเคน** เป็นต้น.

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า **ปญฺจหิ อญฺเหสิ** ได้แก่องค์ไม่เป็น คุณ ๕. จริงอยู่ ภิกษุนั้นเป็นผู้ชื่อว่าประจบด้วยองค์ไม่เป็นคุณก็เพราะไม่ประจบ ด้วยองค์แห่งธรรม ๕ มีกมลจิตเป็นต้น.

ชื่อว่า น อุปสมปาเทตพุทฺธ ได้แก่ ไม่พึงเป็นอุปัชฌาย์ให้กุลบุตร
อุปสมบท.

ชื่อว่า น นิสุตโย ทาตพุทฺธ ได้แก่ ไม่พึงเป็นอาจารย์ให้นิสัย.

ก็คำว่า อเสخن เป็นต้น ในองค์ ๕ นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
หมายเอา ศีล สมาธิ ปัญญา ผล และ ปัจเจกขณญาณแห่งพระอรหันต์.
ก็สามปัญญะข้างต้นเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วด้วยอำนาจแห่งภิกษุผู้
ไม่สมควร หาได้ตรัสด้วยอำนาจองค์แห่งอาบัติไม่.

ก็แล บรรดาปัญญะเหล่านี้ เฉพาะ ๓ ปัญญะกะ มีคำเป็นต้น ว่า
อเสخن ลีลขุณฺเฐน ๑ อตุตฺตา น อเสخن ๑ อสุตฺตโร ๑ ทรงทำการ
ห้ามด้วยอำนาจแห่งภิกษุผู้ไม่สมควร หาได้ทรงทำด้วยอำนาจองค์แห่งอาบัติไม่.
จริงอยู่ ภิกษุใด ไม่ประกอบด้วยกองกรรม ๕ ของพระอเสขะมีกองศีลเป็นต้น
ทรงไม่สามารถชักนำผู้อื่นในกองกรรมเหล่านั้น, แต่เป็นผู้ประกอบด้วยโทษมี
อัสสัทธิยะเป็นต้น ปกครองบริษัท, บริษัทของภิกษุนั้น ย่อมเสื่อมจากคุณทั้ง
หลายมีศีลเป็นต้นแท้ ย่อมไม่เจริญ. เพราะเหตุ นั้น คำเป็นต้นว่า อันภิกษุ
นั้นไม่พึงให้กุลบุตรอุปสมบท ดังนี้ จึงชื่อว่า ตรัสด้วยอำนาจแห่งภิกษุผู้ไม่
สมควร หาได้ตรัสด้วยอำนาจองค์แห่งอาบัติไม่. อันการที่พระชินาสพเท่านั้น
เป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแล้วหามิได้ ถ้า
จักเป็นอันทรงอนุญาตเฉพาะพระชินาสพนั้นเท่านั้นไซ้ พระองค์คงไม่ตรัสคำ
ว่า ถ้าความเบื่อน่ายเกิดขึ้นแก่อุปัชฌาย์ ดังนี้ เป็นต้น ก็เพราะเหตุที่บริษัท
ของพระชินาสพ ไม่เสื่อมจากคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึง
ตรัสคำเป็นต้นว่า:- ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงให้กุลบุตร
อุปสมบทได้ ดังนี้.

ในองค์ทั้งหลายเป็นต้นว่า อธิสฺสเณ ลีลวิปปนฺโน มีวินิจฉัยว่า ภิกษุ
ผู้ต้องอาบัติปาราชิกสังฆาทิเสส ชื่อว่าผู้วิบัติด้วยศีลในอธิศีล. ผู้ต้องอาบัติ ๕

กองนอกจากนี้ ชื่อว่าผู้วิบัติด้วยอาจาระในอชฌาจาร. ผู้ละสัมมาทิฏฐิเสีย ประกอบด้วยอันตคาหิกมิจฉาทิฏฐิ ชื่อว่าผู้วิบัติด้วยทิฏฐิในอดิทิฏฐิ. สุตะมีประมาณเท่าใดอันภิกษุผู้ปกครองบริษัทพึงปรารภนา เพราะปราศจากสุตะนั้น ชื่อว่าผู้มีสุตะน้อย. เพราะไม่รู้ส่วนที่เธอควรรู้มีอาบัติเป็นต้น จึงชื่อว่าผู้มีปัญญาทรม. ก็ในปัญจะนี้ สามบทเบื้องต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยอำนาจแห่งภิกษุผู้ไม่สมควรเท่านั้น สองบทเบื้องปลายตรัสด้วยอำนาจองค์แห่งอาบัติ.

ชื่อว่า **อาปคฺติ น ชานติ** มีความว่า เมื่อสัททวิหาริกหรืออันเตวาสิกบอกว่า กรรมเช่นนี้ ผมทำเข้าแล้ว ดังนี้ เธอไม่ทราบว่าเป็นภิกษุนี้ ต้องอาบัติชื่อนี้.

ชื่อว่า **วฏฺฐาน น ชานติ** มีความว่า ไม่รู้จักว่า ความออกจากอาบัติ ที่เป็นวฏฐานคามินี หรือเทศนาคามินี เป็นอย่างไร. ในปัญจะนี้ ๒ บทเบื้องต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยอำนาจแห่งภิกษุผู้ไม่สมควร สามบทเบื้องปลาย ตรัสด้วยอำนาจองค์แห่งอาบัติ.

ชื่อว่า **อภิสมาจาริกาย ลิกฺขาย** มีความว่า เป็นผู้ไม่สามารถเพื่อจะแนะนำในชั้นภววรรค.

ชื่อว่า **อาทิสมาจาริกาย** มีความว่า เป็นผู้ไม่สามารถเพื่อจะแนะนำในพระบัญญัติควรศึกษา.

ชื่อว่า **อภิมฺมุ** มีความว่า เป็นผู้ไม่สามารถเพื่อจะแนะนำในนามรูปปริจเฉท.

ชื่อว่า **อภิวินย** มีความว่า เป็นผู้ไม่สามารถจะแนะนำในวินัยปิฎกล้วน. ส่วนสองบทว่า **วิเนตุ น ปฏฺิพโล** มีความว่าย่อมไม่อาจเพื่อให้ศึกษาในทุกอย่าง.

ชื่อว่า ฐมมโต วิเวเจตุ มีความว่า เพื่อให้สละเสีย โดยธรรม
คือตามเหตุ.

ในปัญจกะนี้ ปรับอาบัติทุก ๆ บท. แม้ในปัญจกะซึ่งมีบทต้นว่า ไม่
รู้จักอาบัติ ก็ปรับอาบัติทุก ๆ บท.

ในปัญจกะนั้น ชื่อว่า อุภยานิ โข ปนสฺส ปาฏิโมกฺขานิ
วิตุถาเรน สุวาคทานิ โหนติ ได้แก่ ปาฏิโมกข์ ๒ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสด้วยอำนาจอุกโตวิกังค์.

บทว่า สุวิทฺตทานิ ได้แก่ ที่ตรัสด้วยอำนาจมาติกาวิกังค์.

บทว่า สุปฺปวตฺตติ ได้แก่ ที่ตรัสด้วยอำนาจที่คล่องปาก.

หลายบทว่า สุวินิจฺฉิตานิ สุตฺตโส อนุพฺยณฺชนโส ได้แก่ที่
วินิจฉัยดีแล้ว โดยมาติกาและวิกังค์. แม้ในปัญจกะซึ่งมีบททำว่า มีพรรษา
หย่อน ๑๐ ก็มีนัยเหมือนกันนั้นแล. ๓ ปัญจกะข้างต้น ๓ บทในปัญจกะที่ ๔
๒ บทในปัญจกะที่ ๕ รวมทั้งหมดเป็น ๔ ปัญจกะ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
ด้วยอำนาจแห่งภิกษุผู้ไม่สมควร. ๒ บทในปัญจกะที่ ๔ ๓ บทในปัญจกะที่ ๕
๓ ปัญจกะ คือ ที่ ๖ ที่ ๗ ที่ ๘ รวมทั้งหมดเป็น ๔ ปัญจกะ พระผู้มี-
พระภาคเจ้าตรัสด้วยอำนาจองค์แห่งอาบัติ ด้วยประการฉะนี้. ในศุกลปักร์
ไม่มีอาบัติเลย ทั้ง ๘ ปัญจกะ ฉะนั้นแล.

พึงทราบวินิจฉัยในลักกะทั้งหลาย ดังนี้ อุททสวสฺสบท เป็นข้อพิเศษ.
บทนั้นปรับอาบัติในทุก ๆ หมวด. คำที่เหลือพึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วนั้นแล.

อรรถกถาโสฬสปัญจกวินิจฉัย จบ

ติตติยาปริวาสกถา

[๑๐๐] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ อันพระอุปัชฌาย์ว่ากล่าวอยู่ โดยชอบธรรม ได้ยกวาตะของอุปัชฌายะเสีย แล้วเข้าไปสู่ลัทธิเดียรถีย์นั้นดังเดิม เธอกลับมาขออุปสมบทต่อภิกษุทั้งหลายอีก ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า:-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ อันพระอุปัชฌาย์ว่ากล่าวอยู่โดยชอบธรรม ได้ยกวาตะของอุปัชฌายะเสีย แล้วเข้าไปสู่ลัทธิเดียรถีย์นั้นดังเดิม มาแล้ว ไม่พึงอุปสมบทให้ แม้ผู้อื่นที่เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ หวังบรรพชา อุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ พึงให้ปริวาส ๔ เดือนแก่เธอ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์พึงให้ติตติยาปริวาสอย่างนี้:-

วิธีให้ติตติยาปริวาส

ชั้นต้นพึงให้กุลบุตรที่เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ปลงผมและหนวด ให้ครองผ้ากาสายะ ให้ห่มผ้าเจียงบ่า ให้กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย แล้วให้นั่งกระโหย่งให้ประคองอัญชลีสั่งว่า จงว่าอย่างนี้ แล้วให้ว่าสธกมนน์ ดังนี้:-

ไตรสธกมนน์

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธรเจ้า เป็นที่พึ่ง

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นที่พึ่ง

สงฆ์ สรณ คจนามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง

ทุติยมปิ พุทธ สรณ คจนามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า เป็นที่พึ่ง แม้ครั้งที่สอง

ทุติยมปิ ธรรม สรณ คจนามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นที่พึ่ง แม้ครั้งที่สอง

ทุติยมปิ สงฆ์ สรณ คจนามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง แม้ครั้งที่สอง

ตติยมปิ พุทธ สรณ คจนามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า เป็นที่พึ่ง แม้ครั้งที่สาม

ตติยมปิ ธรรม สรณ คจนามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นที่พึ่ง แม้ครั้งที่สาม

ตติยมปิ สงฆ์ สรณ คจนามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง แม้ครั้งที่สาม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรที่เคยเป็นอัญญเดียรถีนัน พึงเข้าไปหา
สงฆ์ ห่มผ้าเจวียงบำ กราบเท้าภิกษุทั้งหลายนั่งกระโห้งประคองอัญชลี แล้ว
กล่าวคำขอตติยปริวาสอย่างนี้ ว่าดังนี้:-

คำขอตติยปริวาส

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าผู้มีชื่อนี้ เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ หวังอุปสมบท
ในพระธรรมวินัยนี้ ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้านั้น ขอปริวาส ๔ เดือนต่อสงฆ์.
พึงขอแม้ครั้งที่สอง พึงขอแม้ครั้งที่สาม.

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุกขัตติกรรม
วาจาว่าดังนี้:-

กรรมวาจาให้ติดตียปริวาส

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ เคยเป็น
อัญญเดียรถีย์ หวังอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ เธอขอปริวาส ๔
เดือนต่อสงฆ์ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงแล้ว สงฆ์พึงให้ปริวาส
๔ เดือน แก่ผู้มีชื่อนี้ ผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ นี่เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ เคยเป็นอัญญ-
เดียรถีย์ หวังอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ เธอขอปริวาส ๓ เดือน
ต่อสงฆ์ สงฆ์ให้ปริวาส ๔ เดือนแก่ผู้มีชื่อนี้ ผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์
การให้ปริวาส ๔ เดือนแก่ผู้มีชื่อนี้ ผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ ขอบแก่
ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึง
พูด.

ปริวาส ๔ เดือน สงฆ์ให้แล้ว แก่ผู้มีชื่อนี้ ผู้เคยเป็นอัญญ-
เดียรถีย์ ขอบแก่สงฆ์ เหตุฉะนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วย
อย่างนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ เป็นผู้ปฏิบัติให้
สงฆ์ยินดี อย่างนี้แล เป็นผู้ปฏิบัติมิให้สงฆ์ยินดีอย่างนี้.

ข้อปฏิบัติที่มีให้สงฆ์ยินดี

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ ชื่อ
ว่า เป็นผู้ปฏิบัติมิให้สงฆ์ยินดี.

๑. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ในพระธรรม
วินัยนี้ เข้าบ้านเข้าเณไป กลับสายเณไป แม้เช่นนี้ ก็ชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติ
มิให้สงฆ์ยินดี.

๒. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญ-
เดียรถีย์ เป็นผู้ที่มีหญิงแพศยาเป็นโคจร มีหญิงหม้ายเป็นโคจร มีสาวท้อเป็น
โคจร มีบัณฑิตเป็นโคจร หรือมีภิกษุณีเป็นโคจร แม้เช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็น
ผู้ปฏิบัติมิให้สงฆ์ยินดี.

๓. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญ-
เดียรถีย์ เป็นผู้ไม่ขยัน เกียจคร้านในการทำงานใหญ่่น้อยของเพื่อนสพรหมจารี
ทั้งหลาย ไม่ประกอบด้วยปัญญาพิจารณาสอดส่อง ในการนั้น ไม่อาจ
ทำ ไม่อาจจัดการ แม้เช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติมิให้สงฆ์ยินดี.

๔. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญ-
เดียรถีย์ เป็นผู้ไม่สนใจในการเรียนบาลี ในการเรียนอรรถกถา ในอริสสี
อริจิต อธิปัญญา แม้เช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติมิให้สงฆ์ยินดี.

๕. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญ-
เดียรถีย์ ตนหลีกมาจากสำนักเดียรถีย์แห่งครุคนใด เมื่อมีผู้กล่าวติครุคนั้น
ติความเห็น ความชอบใจ ความพอใจ และความยึดถือ ของครุคนั้น ยัง
โกรธ ไม่พอใจ ไม่ชอบใจ เมื่อมีผู้กล่าวที่พระพุทธเจ้า พระธรรม หรือ
พระสงฆ์ กลับพอใจ ร่าเริง ชอบใจ ก็หรือคนหลีกมาจากสำนักเดียรถีย์แห่ง
ครุคนใด เมื่อมีผู้กล่าวสรรเสริญครุคนั้น สรรเสริญความเห็น ความชอบใจ
ความพอใจ และความยึดถือ ของครุคนั้น ย่อมพอใจ ร่าเริง ชอบใจ
เมื่อมีผู้กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้า พระธรรม หรือพระสงฆ์ กลับโกรธ ไม่
พอใจ ไม่ชอบใจ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นเครื่องสอบสวนในความปฏิบัติที่ไม่ชวน
ให้สงฆ์ยินดีแห่งกุลบุตรผู้เป็นเดียรถีย์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตร ชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติมิให้สงฆ์ยินดี กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตร ปฏิบัติมิให้สงฆ์ยินดี เช่นนี้แล มาแล้ว ไม่พึงอุปสมบทให้.

ข้อปฏิบัติมิให้สงฆ์ยินดี

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อย่างไรเล่า กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตร เป็นผู้ปฏิบัติให้สงฆ์ยินดี.

๑. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตรในพระธรรมวินัยนี้ เข้าบ้านไม่เข้าเกินไป กลับไม่สายเกินไป แม้เช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติให้สงฆ์ยินดี.

๒. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตรไม่เป็นผู้มีหญิงแพศยาเป็นโคจร ไม่มีหญิงหม้ายเป็นโคจร ไม่มีสาวท้อเป็นโคจร ไม่มีบัณฑิตเป็นโคจร ไม่มีภิกษุณีเป็นโคจร แม้เช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติให้สงฆ์ยินดี.

๓. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตร เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานใหญ่่น้อยของเพื่อนสหธรรมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาพิจารณาสอดส่องในการนั้น อาจทำได้ อาจจัดการได้ แม้เช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติให้สงฆ์ยินดี.

๔. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตร เป็นผู้สนใจในการเรียนบาลี ในการเรียนอรรถกถา ในอริสัจ อริจิต อธิปัญญา แม้เช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติให้สงฆ์ยินดี.

๕. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตรตนหลีกมาจากสำนักเดียรฉัตรแห่งครุคนใด เมื่อมีผู้กล่าวที่ครุคนั้น ดีความเห็น ความชอบใจ ความพอใจ และความยืดยื้อ ของครุคนั้น ย่อม

พอใจ ร่าเริง ชอบใจ เมื่อเขากล่าวที่พระพุทธเจ้า พระธรรม หรือพระสงฆ์
กลับโกรธ ไม่พอใจ ไม่ชอบใจ ก็หรือตนหลีกมาจากสำนักเดียรฉัตรแห่งครุคน
ใด เมื่อมีผู้กล่าวสรรเสริญครุคนนั้น สรรเสริญความเห็น ความชอบใจ ความ
พอใจ และความขีตถื้อ ของครุคนนั้น ย่อมโกรธ ไม่พอใจ ไม่ชอบใจ เมื่อ
เขากล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้า พระธรรม หรือพระสงฆ์ กลับพอใจ ร่าเริง
ชอบใจ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นเครื่องสอบสวนในความปฏิบัติที่ชวน
ให้สงฆ์ยินดี แห่งกุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตร.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตร ชื่อ
ว่า เป็นผู้ปฏิบัติให้สงฆ์ยินดี กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตรปฏิบัติให้สงฆ์ยินดี
เช่นนี้แล้วมาแล้ว ฟังอุปสมบทให้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้ากุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตร เปลือยกายมา
ต้องแสวงหาจีวรซึ่งมีอุปมาขี้เป็นเจ้าของ ถ้ายังมิได้ปลงผมมา สงฆ์พึงอุปโลภณ์
เพื่อปลงผม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชฎิลผู้บูชาไฟเหล่านั้นมาแล้ว ฟังอุปสมบทให้
ไม่ต้องให้ปริวาสแก่พวกเธอ ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
เพราะชฎิลเหล่านั้น เป็นกรรมวาที กิริยาที

ถ้าสาकยะโดยกำเนิดเคยเป็นอัญญเดียรฉัตรมา เธอมาแล้วฟังอุปสมบท
ให้ไม่ต้องให้ปริวาสแก่เธอ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราให้บริวารข้อนี้เป็นส่วน
พิเศษเฉพาะหมู่ญาติ.

อัญญตติยาปัพพกถา จบ

ภาณวารที่ จบ

อรรถกถาอัญญัตติยวัตถุถา

พึงทราบวินิจฉัยในอัญญัตติยวัตถุต่อไป:-

ปสุรปริพาชกนี้ก่อน ไม่ควรให้อุปสมบทเพราะกลับไปเข้าวัดเดียรฉัตรแล้ว. ส่วนเดียรฉัตรแม้คนอื่นใดไม่เคยบวชในศาสนานี้มา ก็ไม่ควรทำสำหรับเดียรฉัตรคนนั้น เพื่อแสดงกิจนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำว่า โย ภิกขเว อญฺโณปิ เป็นต้น.

ในคำนั้นมีวินิจฉัยดังนี้ ข้อนั้นว่า ตสฺส จตุตาโร มาเส ปริวาโส ทาตพฺพุ มีคำว่า ขึ้นชื่อว่าคติยปริวาสนี้ ท่านเรียกว่า อปฺปกิจฺจน-ปริวาสบ้าง. ก็คติยปริวาสนี้ ควรให้แก่อาชีวกหรืออเจลล ผู้เป็นปริพาชกเปลือยเท่านั้น. ถ้าแม้เขานุ่งผ้าสาฎกหรือบรรดาผ้าวาฬกัมพลเป็นต้นผ้าอันเป็นธง^๑ แห่งเดียรฉัตรอย่างใดอย่างหนึ่งมา ไม่ควรให้ปริวาสแก่เขา. อนึ่ง นักบวชอื่น มีดาบสและปะชาวเป็นต้น ก็ไม่ควรให้เหมือนกัน. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงสามเณรบรรพชาสำหรับเขาก่อนเทียว ด้วยคำเป็นต้นว่า ปรมํ เกสมสฺสํ. อันภิกษุทั้งหลายผู้จะให้บวชอย่างนั้น ไม่พึงสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ท่านจงให้บวช, ท่านจงเป็นอาจารย์, ท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ ในเมื่อกุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉัตรนั้นนั่งในท่ามกลางสงฆ์เสร็จสรรพแล้ว. เพราะภิกษุทั้งหลายผู้ถูกสั่งอย่างนั้น ถ้าเกลียดชังด้วยการเป็นอาจารย์อุปัชฌาย์ของเขาจะไม่รับ ที่นั้นกุลบุตรนั้นจะโกรธว่า ภิกษุเหล่านี้ไม่เชื่อเรา แล้วพึงไปเสียก็ได้ เพราะเหตุนั้น ภิกษุทั้งหลายพึงนำเข้าไปไว้ส่วนข้างหนึ่ง แล้วจึงค้อยหาอาจารย์และอุปัชฌาย์สำหรับเขา.

๑. ต่อเป็นสัญญาลักษณะ.

เพื่อแสดงปริวาสวัตรแห่งกุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรธีย์นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงตั้งมาติกานี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรธีย์ ย่อมเป็นผู้ยังภิกษุทั้งหลายให้ยินดีอย่างนี้แล, ย่อมเป็นผู้ไม่ยังภิกษุทั้งหลายให้ยินดีอย่างนี้. คำว่า กถณฺจ ภิกฺขเว เป็นต้น เป็นวิภังค์แห่งมาติกานั้น. ตติยปริวาสในบาลีนั้น พึงให้แก่อัญญเดียรธีย์ชาตินิครนถ์เท่านั้น ไม่ควรให้แก่เหล่าอื่น.

ชื่อว่า อติกาเล คามํ ปวิสติ มีความว่า เข้าบ้านเพื่อบิณฑบาต ในเวลาที่พวกภิกษุทำวัตรกันทีเดียว.

ชื่อว่า อติทิวา ปฏิกกมฺติ มีความว่า กล่าวเรื่องเนื่องด้วยบ้านเรือนกับชนมีสตรี บุรุษ เด็กหญิงและเด็กชาย เป็นต้น ในเรือนแห่งสกุลทั้งหลาย ฉะนั้นในที่นั่นเองแล้วจึงมา ในเมื่อภิกษุทั้งหลายเก็บบาตรจีวรแล้วทำกัมมิจุทเทศและปริจาคา เป็นต้น หรือหลีกเร้นอยู่แล้ว ไม่ทำอุปัชฌายวัตรอาจริยวัตร เข้าสู่ที่อยู่แล้วกลับเท่านั้นเอง.

ชื่อว่า เวมฺปิ ภิกฺขเว อญฺญตฺตฺติยปฺพุทฺโธ อนารายโก โหติ มีความว่า กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรธีย์ เมื่อกระทำอยู่เมื่อนั้น เป็นผู้ไม่ชื่อว่า ยังปริวาสวัตรให้ถึงพร้อม คือให้เต็ม.

ในคำว่า เวสฺยิโกจโร วา เป็นต้น มีวินิจฉัยว่า สตรีทั้งหลายผู้อาศัยรูปเลียงชีวิต มีอชฌาจารย์บุรุษได้ง่าย ด้วยเพิ่มให้สินจ้างเพียงเล็กน้อย เป็นต้น ชื่อหญิงแพศยา. สตรีทั้งหลายซึ่งผัวตายหรือผัวหย่าร้างไป ชื่อว่า หญิงหม้าย. หญิงหม้ายเหล่านั้นย่อมปรารถนาความสนิทสนมกับชายคนใดคนหนึ่ง. เหล่าเด็กหญิงที่เจริญวัยเป็นสาวแล้ว หรือผ่านวัยเป็นสาวไปแล้ว ชื่อว่า หญิงพินทิก หญิงพินทิกเหล่านั้นมักปองชายเที่ยวไป ย่อมปรารถนาความสนิท

สนมกับชายคนใดคนหนึ่ง. มนุษยชาติที่มีไช้ชายหรือหญิงมีกิเลสหนามีความกำหนดคลัดคลุ้มไม่รู้จักรสร้าง ชื่อว่าบัณฑิต. พวกบัณฑิตนั้นถูกกำลังแห่งความกำหนดคลัดคลุ้มครอบงำแล้ว ย่อมปรารถนาความสนิทสนมกับชายคนใดคนหนึ่ง. เหล่าสตรีผู้มีบรรพชาเสมอกันชื่อว่าภิกษุณี. ความคุ้นเคยกับนางภิกษุณีเหล่านั้น ย่อมมิได้เรื่อนักเพราะความคุ้นกันนั้น สิลย่อมทำลาย. กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย้นั้น เป็นผู้คุ้นในสกุลทั้งหลายแห่งพวกหญิงแพศยา อังเลศมิที่วิวาห์บาตเป็นต้น เข้าไปยังสำนักหญิงแพศยาเหล่านั้น ด้วยความเป็นผู้อยากพบปะและเจรจากันเนื่อง ๆ ด้วยน้ำใจที่มีความชื่นชมด้วยความรัก ท่านเรียกว่า เวสียโคจร ในบรรดาโคจรเหล่านั้น. เขาย่อมถึงความเป็นผู้อื่น ประชุมชนพึงพูดถึงว่า ยังมีทันไรเลย ไปกับหญิงแพศยาคอนโน้นแล้ว. มีนัยดังนี้ทุก ๆ โคจร. ก็ถ้าหญิงแพศยาเป็นต้น จะถวายภัตมีสลาภภัตเป็นอาทิไชร้, ไปพร้อมกับภิกษุทั้งหลายแล้วฉันหรือรับด้วยกันทีเดียว แล้วกลับมา ควรอยู่. พวกภิกษุณีอาพาธ จะไปพร้อมกับภิกษุณีผู้ไปเพื่อจะสอน หรือแสดงธรรมหรือให้อุทเทสและปริปุจฉาเป็นต้น ควรอยู่. ฝ่ายผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ใดมิได้ไปอย่างนั้น ไปด้วยอำนาจความชื่นชมด้วยความสนิทสนม ผู้นี้จัดว่าเป็นผู้ไม่ยังภิกษุทั้งหลายให้ยินดี.

สองบทว่า อุจฺจวจาจิ กิรณียานิ ได้แก่ การงานใหญ่น้อยทั้งหลาย. บรรดาการงานสองอย่างนั้น การงานมีปฏิสังขรณ์เจตีย์และมหาปราสาทเป็นต้น ที่สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน พึงติระฆังประชุมกันทำ จัดเป็นการงานใหญ่. การงานที่นับเนื่องในชั้นธกะ มีสุและข้อมจิรวเป็นต้น และอภิสมาจาริกวัตร มีวัตรที่ภิกษุควรทำในโรงเพลิงเป็นต้น จัดเป็นการงานน้อย.

ชื่อว่า **ตตฺถ** น **ทกฺโข** โหติ มีความว่า ไม่เป็นผู้ฉลาด คือ ฝึกหัด
เป็นอันดีในการงานใหญ่น้อยเหล่านั้น.

บทว่า **อลฺโส** ได้แก่ ไม่เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความเพียร คือ ความ
หมั่น คือ ได้ฟังว่า การงานของภิกษุสงฆ์มี จึงทำกตกิจแก่เจ้าครูแล้วเข้าอยู่
ภายในห้อง หลับจนพอประสงค์แล้วออกมาในเวลาเย็น.

ชื่อว่า **ตตฺรฺปายาย** มีความว่า ซึ่งเป็นอุบายในการงานเหล่านั้น.

ชื่อว่า **วิมฺ** สาย มีความว่า เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยปัญญาสำหรับ
พิจารณาซึ่งเกิดขึ้นฉับพลัน คือปัญญาที่เกิดขึ้นในทันทีทันใดว่า นี่แลควรทำ
นี่แลไม่ควรทำ.

ชื่อว่า **น อลฺ** **กาตุํ** **น อลฺ** **ธํ** **วิธาตุํ** มีความว่า ไม่เป็นผู้สามารถ
เพื่อจะทำแม้ด้วยมือตน ทั้งเป็นผู้ไม่สามารถเพื่อจะจัดการคือ ขอแรงกันและ
กันให้ทำด้วยปลูกความอดสาหะให้เกิดอย่างนี้ว่า ลงมือกันเถอะครึบ ลงมือ
เถอะพ้อหนุ่ม ลงมือเถอะสามเณร ถ้าพวกท่านจักไม่ทำ หรือพวกผมจักไม่ทำ
ที่นี้ใครเล่าจักทำการนี้. เมื่อพวกภิกษุพูดกันว่า พวกเราจักทำการ เขาย่อม
อ้างโรคบางอย่าง เมื่อพวกภิกษูกำลังทำการอยู่จึงเที่ยวไปใกล้ๆ โผล่แต่ศีรษะ
ให้เห็น แม้ผู้นี้ก็จัดว่า เป็นผู้ไม่ยังภิกษุทั้งหลายให้ยินดี.

ชื่อว่า **น ติพฺพพฺจนฺโท** มีความว่า ไม่เป็นผู้มีความพอใจรุนแรง.

บทว่า **อฺทุเทเส** ได้แก่ ในการเรียนบาลี.

บทว่า **ปริปฺปญฺจาย** ได้แก่ ในการอธิบายความแห่งบาลี.

บทว่า **อธิสีเล** ได้แก่ ศीलคือปาฏิโมกข์.

บทว่า **อธิจิตฺเต** ได้แก่ ในการอบรมโลกียสมาธิ.

บทว่า **อธิปฺญฺญาย** ได้แก่ ในการเจริญโลกุตตรมรรค.

สองบทว่า **สงฺกนฺโต โหติ** มีความว่า เป็นผู้มาเข้าศาสนานี้แล้ว.

สองบทว่า **ตสฺส สตฺถุโน** ได้แก่ ครูผู้เป็นเจ้าของลัทธิดังทำขำนั้น.

สองบทว่า **ตสฺส ทิฏฺฐิยา** ได้แก่ ลัทธิซึ่งเป็นของครูนั้น. บัดนี้ลัทธินั้นแล ท่านกล่าวว่า ความถูกใจ ความชอบใจ ความถือ ของครูผู้เจ้าของลัทธิ นั้น เพราะเหตุว่า เป็นที่ถูกใจ เป็นที่ชอบใจ ของคิตถกรนั้น และอันคิตถกรนั้น ถืออย่างมั่นว่า นี่เท่านั้นเป็นจริง เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า แห่งความถูกใจของครูนั้น แห่งความชอบใจของครูนั้น แห่งความถือของครูนั้น.

สองบทว่า **อวณฺเณ ภณฺณมานเ** มีความว่า เมื่อคำติเตียนอันผู้ใดผู้หนึ่งกล่าวอยู่.

บทว่า **อนภิรทฺโธ** ได้แก่ เป็นผู้มีความดำริบกพร่อง คือมีจิตมิได้ประกอบไว้.

บทว่า **อุทฺทฺโล** ได้แก่ เป็นผู้มียากและจิตฟุ้งงัน.

ชื่อว่า **อิทํ ภิกฺขเว สงฺฆาตนิกํ อณฺเวยตฺตติยปฺพุทฺธสฺส อนา-
ราชนียสฺส** มีความว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้มีใจไม่แหม่มขึ้น ซึ่งเกิดแต่กายวิการและวจีวิการว่า ทำไมชนเหล่านั้นจึงติเตียนผู้อื่น ? ดังนี้ ในเมื่อเขากล่าวโทษแห่งครูนั้น และลัทธิแห่งครูนั้นนั่นเอง และความเป็นผู้มีใจแหม่มขึ้น ในเมื่อเขากล่าวโทษแห่งรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น. และความเป็นผู้มีใจแหม่มขึ้นทั้งไม่แหม่มขึ้น ในเมื่อเขาสรรเสริญคุณแห่งครูนั้นเองด้วยแห่งรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นด้วย. ๓ ประการนี้ เป็นเครื่องสอบสวนในกรรมที่ไม่ชวนให้ภิกษุทั้งหลายยินดีของกุลบุตรผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉิย. มีคำ

อธิบายว่า อันนี้เป็นเครื่องหมาย อันนี้เป็นลักษณะ อันนี้เป็นความแน่นอน
อันนี้เป็นกำลัง อันนี้เป็นประมาณในกรรมซึ่งไม่ทำปริวาสัตว์ให้เต็ม ไม่ยัง
ภิกษุทั้งหลายให้อินดี.

ชื่อว่า เอว อารธโก โข ภิกขเว อณฺเฏติตฺตยปฺพุทฺโธ

อาคโธ น อุปสมฺปาเทตฺพุทฺโธ มีความว่า กุลบุตรผู้เคยเป็นอณฺเฏติตฺตย
ซึ่งประกอบด้วยองค์เหล่านี้ แม้องค์เดียว ภิกษุไม่ควรให้อุปสมบท. คำทั้งปวง
ในฝ่ายขาว ฟังทราบโดยความเพี้ยนจากที่กล่าวแล้ว.

ชื่อว่า เอว อารธโก โข ภิกขเว เป็นต้น มีความว่า กุลบุตร
ผู้เคยเป็นอณฺเฏติตฺตย ยังภิกษุทั้งหลายให้อินดีให้พอใจด้วยการบำเพ็ญจิตตย-
วัตร ๘ ประการเหล่านี้ คือ เข้าบ้านไม่ผิดเวลากลับไม่สายนัก. ความเป็น
ผู้ใหญ่ไม่มีหญิงแพศยา เป็นต้น เป็นโจร, ความเป็นผู้ขยันในกิจทั้งหลายของ
เพื่อนสหธรรมจารี, ความเป็นผู้มีฉันทะแรงกล้าในอุทเทส เป็นต้น, ความเป็นผู้
มีใจเข้มแข็ง ในเพราะคติโทษพวกเดียรฉัตร ความเป็นผู้มีใจไม่เข้มแข็ง ใน
เพราะคติโทษรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้า เป็นต้น ความเป็นผู้มีใจไม่เข้มแข็ง ใน
เพราะสรรเสริญคุณเดียรฉัตร ความเป็นผู้มีใจเข้มแข็ง ในเพราะสรรเสริญคุณ
รัตนตรัยมีพระพุทธเจ้า เป็นต้น, อย่างนี้ มาแล้ว ควรให้อุปสมบทแต่ถ้าวัตร
อันหนึ่งทำลายเสีย แม้ในโรงอุปสมบท พึงอยู่ปริวาสครบ ๔ เดือนอีก. เหมือน
อย่างว่า ลิกขาบทและสิกขาสมมติอันภิกษุณีสงฆ์ยอมให้อีกแก่นางสิกขมานาผู้
เสียสิกขา ฉันทโค, วัตรน้อยหนึ่งซึ่งจะพึงให้อีกแก่กุลบุตรผู้เคยเป็นอณฺเฏติตฺตย
นี้ ย่อมมีฉันทนั้นหาได้. ที่แท้ ปริวาสที่เคยให้แล้วนั้นแล เป็นปริวาสของ
เขา. เพราะเหตุนั้น เขาพึงอยู่ปริวาสครบ ๔ เดือนอีก. ถ้ากำลังอยู่ปริวาสยัง
สมาบัติ ๘ ให้เกิดได้ในระหว่างไซ้. ธรรมดาผู้ได้โลกียธรรมยังกำเริบได้

เป็นแน่ จึงยังไม่ควรให้อุปสมบทแท้. แต่บำเพ็ญวัตรครบ ๔ เดือนแล้ว จึงควรให้อุปสมบท. และถ้ากำลังอยู่ปริวาสกำหนดมหาภูตรูป ๔ ได้. กำหนดอุปาหารรูปได้, กำหนดนามรูปได้, เริ่มวิปัสสนายกขึ้นสู่ไตรลักษณ์. ธรรมดาผู้ได้โลกียธรรม ยังกำเริบได้เป็นปกติ จึงยังไม่ควรให้อุปสมบทอยู่นั่นเอง. แต่ถ้าเจริญวิปัสสนาแล้ว ได้โศคาปตคัมมรค วัตรเป็นอันบริบูรณ์แท้, ทิฏฐิทั้งปวงเป็นอันเธอรีอแล้ว, ลูกศรคือวิจิกิจฉาเป็นอันเธอถอนขึ้นแล้ว ควรให้อุปสมบทในวันนั้นทีเดียว. ถ้าแม้เธอคงอยู่ในเพศเดียริถย์ แต่เป็นโศคาบัน กิจที่จะต้องให้ปริวาสย่อมไม่มี ควรให้บรรพชาอุปสมบทในวันนั้นแท้.

ชื่อว่า **อุปัชฌายมูลก จีวร ปริเยสิตพฺพ** มีความว่า จีวรสำหรับเขา สงฆ์ควรมอบให้อุปัชฌาย์เป็นใหญ่แสงหามา. ถึงบาตรก็เหมือนกัน. เพราะเหตุนั้น ถ้าบาตรจีวรของอุปัชฌาย์มี พึงบอกอุปัชฌาย์ว่า จงให้แก่ผู้นี้. ถ้าไม่มี ภิกษุเหล่าอื่นเป็นผู้อยากจะให้ แม้ภิกษุเหล่าอื่นนั้น พึงถวายอุปัชฌาย์นั้นแลด้วยคำว่า จงทำบาตรจีวรนี้ให้เป็นของท่านแล้วให้แก่ผู้นี้. ถามว่า เพราะเหตุไร? ตอบว่า เพราะขึ้นชื่อว่าพวกเดียริถย์ย่อมเป็นข้าศึก จะพึงพูดได้ว่า บาตรจีวร สงฆ์ได้ให้ผม ๆ มีอะไรเกี่ยวเนื่องในพวกท่าน ดังนี้แล้ว ไม่ทำตามคำตักเตือนพราสาณ. แต่ว่า เพราะเขามีความเป็นอยู่เนื่องในอุปัชฌาย์ จึงจักเป็นผู้ทำตามคำของท่าน. เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า จีวรของเขา พึงให้อุปัชฌาย์เป็นใหญ่แสงหามา.

บทว่า **ภณฺฑทุกมฺมาย** คือ เพื่อปลงผม. ภณฺฑทุกกรรมกถา จักมาข้างหน้า.

บทว่า **อคุติกา** ได้แก่ผู้บารอไฟ.

บทว่า **ชฎิลกา** ได้แก่ดาบส.

หลายบทว่า เอเต ภิกขเว กิริยาวิโน มีความว่า ชฎิลเหล่านั้น
ไม่คำนึงความกระทำ คือ เป็นผู้ที่มีทิฐิอย่างนี้ว่า กรรมมี วิบากของกรรมมี. อัน
พระพุทธเจ้าทั้งปวงเมื่อจะทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ได้ทรงอาศัยบรรพชานั้น
นั้นแล แล้วจึงทรงบำเพ็ญพระบารมี. เนกขัมมบารมีนั้น ถึงเราก็ได้บำเพ็ญ
แล้วอย่างนั้นเหมือนกัน. การที่ชฎิลเหล่านี้บวชในศาสนาไม่เป็นข้าศึก เพราะ
เหตุนั้น จึงควรให้อุปสมบทได้ ไม่ต้องให้ปริวาสแก่พวกเขา.

ข้อว่า อิม่าหิ ภิกขเว ฌาตีนิ อาเวณิกิ ปริหาริ ทมฺมิ มี
ความว่า เราให้บริหารเป็นส่วนเฉพาะ คือ เป็นส่วนเจาะจงนี้แก่ญาติเหล่านั้น.
เหตุไฉนจึงตรัสอย่างนี้ ? อันพระญาติเหล่านั้น แม้บวชแล้วในสำนักแห่งเดียรถีย์
แต่ไม่เป็นผู้ฝักใฝ่โทษแก่พระศาสนา. ยังคงเป็นผู้สรรเสริญคุณว่า ศาสนาแห่ง
พระญาติผู้ประเสริฐของพวกเรา เพราะเหตุนี้ จึงตรัสอย่างนั้น ฉะนั้นแล.

อรรคถาอัญญตติยวัตถุกถา จบ

อันตรายิกธรรมกถา

โรค ๕ ชนิด

[๑๐๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ในมคธชนบทเกิดโรคระบาดขึ้น ๕ ชนิดคือ โรคเรื้อน ๑ โรคฝี ๑ โรคกลาก ๑ โรคมองคร่อ ๑ โรคลมบ้าหมู ๑ ประชาชน อันโรค ๕ ชนิดกระทบเข้าแล้ว ได้เข้าไปหาหมอชีวกโกมารภัจจ์ แล้วกล่าว อย่างนี้ว่า ขอโอกาส ท่านอาจารย์ ขอท่านกรุณาช่วยรักษาพวกข้าพเจ้าด้วย.

จี. เจ้าทั้งหลาย ฉันทนะ มีกิจมาก มีงานที่ต้องทำมาก ฉันทองถวาย อภิบาลพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราช ทั้งพวกฝ่ายใน และพระสงฆ์มี พระพุทธเจ้าเป็นประมุข ฉันทไม่สามารถจะช่วยรักษาได้.

ป. ท่านอาจารย์ ทรัพย์สมบัติทั้งหมดยกให้ท่าน และพวกข้าพเจ้า ยอมเป็นทาสของท่าน ขอโอกาส ท่านอาจารย์ ขอท่านกรุณาช่วยรักษาพวก ข้าพเจ้าด้วย.

จี. เจ้าทั้งหลาย ฉันทนะ มีกิจมาก มีงานที่ต้องทำมาก ฉันทองถวาย อภิบาลพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราช ทั้งพวกฝ่ายใน และพระสงฆ์มี พระพุทธเจ้าเป็นประมุข ฉันทไม่สามารถจะช่วยรักษาได้.

จึงประชาชนพวกนั้นได้คิดว่า พระสมณะเธอสายพระศากยบุตรเหล่านี้ แล มีปรกติเป็นสุข มีความประพาศสบาย ฉันทอาหารที่ดี นอนในห้องอัน มิคชิด ถ้ากระไร พวกเราพึงบวช ในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ในที่นั้น ภิกษุทั้งหลายจักพยาบาล และหมอชีวกโกมารภัจจ์จักรักษา ต่อมา พวกเขาพากันเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายแล้วขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายให้พวกเขา บรรพชาอุปสมบท แล้วต้องพยาบาล และหมอชีวกโกมารภัจจ์ต้องรักษาพวกเขา.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายพยาบาลภิกษุอาพาธมากรูป ย่อมเป็นผู้มาก ด้วยการขอร้อง มากดด้วยการขอยู่ว่า ขอจงให้อาหารสำหรับภิกษุอาพาธ ขอจงให้อาหารสำหรับภิกษุผู้พยาบาลภิกษุอาพาธ ขอจงให้เภสัชสำหรับภิกษุผู้อาพาธ แม้หมอชีวกโกมารภัจจ์มีรักษาภิกษุอาพาธมากรูป ได้ปฏิบัติราชการบางอย่างบกพร่องบุรุษแม่คนหนึ่ง ถูกโรค ๕ ชนิดกระทบเข้าแล้ว ก็เข้าไปหาหมอชีวกโกมารภัจจ์แล้วกราบเรียนว่า ขอโอกาส ท่านอาจารย์ ขอท่านกรุณาช่วยรักษากระผมด้วย.

จี. เจ้า ช้านะ มีกิจมาก มิจานที่ต้องทำมาก ต้องถวายอภิบาลพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช ทั้งพวกฝ่ายใน และพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ข้าไม่สามารถจะช่วยรักษาได้.

บุรุษ. ท่านอาจารย์ ทรัพย์สมบัติทั้งหมดยกให้ท่าน และกระผมยอมเป็นทาสของท่าน ขอโอกาส ท่านอาจารย์ ขอท่านกรุณาช่วยรักษากระผมด้วย.

จี. เจ้า ช้านะ มีกิจมาก มิจานที่ต้องทำมาก ต้องถวายอภิบาลพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคธราช ทั้งพวกฝ่ายใน และพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ข้าไม่สามารถจะช่วยรักษาได้.

จึงบุรุษนั้นได้คิดว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้แล มีปกติเป็นสุข มีความประพฤติดุสข จันอาหารที่ดี นอนในห้องนอนอันมิดชิด ถ้ากระไร เราพึงบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ในที่นั้น ภิกษุทั้งหลายจักพยาบาล และหมอชีวกโกมารภัจจ์จักรักษา เราหายโรคแล้ว จักสึกจึงภิกษุนั้นเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายแล้วขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายให้บุรุษนั้นบรรพชาอุปสมบทแล้วต้องพยาบาล และหมอชีวกโกมารภัจจ์ต้องรักษาภิกษุนั้น ภิกษุนั้นหายจากโรคแล้วสึก.

หมอชิวโกมารภัจได้เห็นบุรุษนั้นสึกแล้ว จึงได้ไต่ถามบุรุษนั้นว่า
เจ้าบวชในสำนักภิกษุมิใช่หรือ ?

บุรุษ. ใช่แล้วขอรับ ท่านอาจารย์.

ชี. เจ้าได้ทำพฤติกรรมเช่นนั้น เพื่อประสงค์อะไร ?

จึงบุรุษนั้น ได้เรียนเรื่องนั้นให้หมอชิวโกมารภัจทราบ.

หมอชิวโกมารภัจ จึงเฟ่งโทษ ดิเคียน โพนทนาว่า ไฉนพระคุณ
เจ้าทั้งหลายจึงได้ให้กุลบุตรผู้ถูโรค ๕ ชนิดกระทบเข้าแล้วบวชเล่า ครั้นแล้ว
เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลขอประทานพรต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าพระ-
พุทธเจ้า ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายไม่พึงยังกุลบุตรผู้
ถูโรค ๕ ชนิดกระทบเข้าแล้ว ให้บวช.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้หมอชิวโกมารภัจ เห็น
แจ้งสมาทาน ออาจาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา ครั้นหมอชิวโกมารภัจอัน
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้ออาจาญ ร่าเริงด้วย
ธรรมิกถาแล้วลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณแล้ว
กลับไป.

ทรงห้ามบวชคนเป็นโรคติดต่อ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงธรรมิกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้า
มูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้ง
หลาย กุลบุตรผู้ถูโรค ๕ ชนิดกระทบเข้าแล้ว ภิกษุไม่พึงให้บวช รูปใด
ให้บวชต้องอาบัติทุกกฏ.

อรรถกถาปัญญาพาธัตถกถา

ชื่อว่า มคธสุ ปญจ อาพาธา อุตสนนา โหนติ มีความว่า
โรค ๕ ชนิดเป็นโรคคั่นคาค คือ ลูกกลม แพร่หลายแก่หม่มมนุษย์และอมมนุษย์
ในชนบทมีชื่อว่ามคธ. เรื่องหมอชิวโกมารภัจจักมีแจ้งในจิรจันทรกะ.

ชื่อว่า น ภิกขเว ปญจहि อาพาเซहि ผุญโจ ปพฺพาเซตพฺโพ
มีความว่า อาพาธ ๕ ชนิดมีโรคเรื้อนเป็นต้น เหล่านั้นได้คั่นคาคแล้ว, กุลบุตร
ผู้อาพาธเหล่านั้นถูกต้องแล้ว คือครอบงำแล้วไม่ควรให้บวช. บรรดาอาพาธ
๕ ชนิดนั้น จะเป็นโรคเรื้อนแดงหรือโรคเรื้อนค้ำกัตาม ชื่อว่าโรคเรื้อน.

ในอรรถกถากรุณทีแก้วว่า โรคชนิดใดชนิดหนึ่งแม้มีประเภทเป็นต้นว่า
เรื้อนผง หิดเปื่อย หิดค้ำน คุดทะราด ทุกอย่างท่านเรียกว่า โรคเรื้อน เหมือน
กัน. ก็แลโรคเรื้อนนั้น แม้มีขนาดเท่าหลังเล็บ แต่ตั้งอยู่ในฝ่ายที่จะลามไปได้
กุลบุตรนั้นไม่ควรให้บวช. แต่ถ้าในที่ซึ่งผ้านุ่งผ้าห่อปิดไว้โดยปกติ เป็นของมี
ขนาดเท่าหลังเล็บ คงอยู่ในฝ่ายที่จะไม่ลามไปได้ จะให้บวชก็ควร ส่วนที่หน้า
หรือที่หลังมือหลังเท้า ถ้าแม้คงอยู่ในฝ่ายที่จะไม่ลามไปได้ แม้ย่อมกว่าหลัง
เล็บ ไม่ควรจะให้บวชเหมือนกัน. คนเป็นโรคเรื้อนนั้น แม้เมื่อให้เยียวยาแล้ว
จะให้บวช ต่อเมื่อแผลหายสนิทแล้วนั้นแล จึงควรให้บวช. แม้ผู้ที่ร่างกาย
พรุนไปด้วยรอยจุด ๆ คล้ายหนังเหี่ยวก็ไม่ควรจะให้บวช. โรคฝีมีฝีมันขึ้นเป็น
ต้น ชื่อว่าฝี. ฝีมันขึ้นหรือฝีอื่นชนิดใดชนิดหนึ่งก็ตาม จงยกไว้. ถ้าฝีแม้มี
ขนาดเท่าเมล็ดพุทรา ตั้งอยู่ในฝ่ายที่จะลามไปได้ กุลบุตรนั้นไม่ควรให้บวช.
แต่ในที่ปกปิด มีขนาดเท่าเมล็ดพุทรา คงอยู่ในฝ่ายที่จะไม่ลามไปได้จะให้บวช
ก็ควร. ในที่ซึ่งมิได้ปกปิดมีหน้าเป็นต้น แม้ตั้งอยู่ในฝ่ายที่จะไม่ลุกลามไปได้

ก็ไม่ควรจะให้บวช. กุลบุตรผู้นั้นเป็นโรคฝืนนั้น แม่เมื่อให้เยียวยาแล้วจะให้บวช ต่อทำร่างกายให้มีผิวเรียบแล้วจึงควรให้บวช. ที่มีชื่อว่าตั้ง คล้ายนมโคหรือ คล้ายนิ้วมือ ห้อยอยู่ในที่นั้น ๆ ก็มี แม่ตั้งเหล่านี้ก็จัดเป็นฝืนเหมือนกัน เมื่อตั้ง เหล่านี้มี ไม่ควรจะให้บวช. หัวหูค มีในเวลาเป็นเด็ก ที่มีหัวสัว มีที่หน้า ในเวลาเป็นหนุ่ม ในเวลาแก่หายหมดไป หัวหูคและหัวสัวเหล่านี้ไม่นับเป็น ฝืน เมื่อหัวเหล่านี้มีจะให้บวชก็ควร. ส่วนเม็ดชนิดอื่น ที่ชื่อเม็ดผด มีตาม ตัว ชนิดอื่นอีกที่ชื่อเกสรบัวก็มี ชนิดอื่นที่ชื่อเมล็ดพันธุ์ผักกาด มีขนาดเท่า เมล็ดผักกาด ฝืนไปทั่วตัว. เมล็ดเหล่านี้ทั้งหมด เป็นชาติโรคเรื้อนเหมือนกัน เมื่อเมล็ดเหล่านี้มี ไม่ควรให้บวช. โรคเรื้อนมีสีกลายโป้วแดงและบัวขาว ไม่แตก ไม่เฝิ้ม ชื่อโรคกลาก ร่างกายเป็นอวัยวะหลายพริ้วเหมือนกระ แห้งโศด้วยโรคเรื้อนชนิดใด. พึงทราบวินิจฉัยในโรคลากนั้น โดยนัยที่กล่าว แล้วในโรคเรื้อนชนิดนั้นแล.

ไข่มองคร่อ ชื่อโสตะ. เมื่อไข่มองคร่อนั้นมี ไม่ควรให้บวช.

โรคบ้าเพราะดี หรือโรคบ้าด้วยถูกผีสิง ชื่อโรคลมบ้าหมู. ในโรค ลมบ้าหมู ๒ ชนิด บุคคลผู้ถูกมนุษย์ซึ่งเคยเป็นคู่เวรกันสิงแล้ว ย่อมเป็นผู้ที่ เยียวยาได้ยาก. และเมื่อโรคลมบ้าหมุนั้นมีแม่เพียงเล็กน้อย ก็ไม่ควรให้บวช.

อรรถกถาปัญจาพาทวตฺตูกถา จบ

เรื่องราชภัฏบวช

[๑๐๒] ก็โดยสมัยนั้นแล เมืองปลายเขตแดนของพระเจ้าพิมพิสาร จอมเสนามาคราชเกิดจลาจล ครั้งนั้น ท้าวเธอจึงมีพระบรมราชโองการสั่ง พวกมหาอำมาตย์ผู้เป็นแม่ทัพนายกองว่า คุณก่อนพนาย ท่านทั้งหลายจงไปปรับปรุงเมืองปลายเขตแดนให้เรียบร้อย พวกมหาอำมาตย์ผู้เป็นแม่ทัพนายกอง กราบทูลรับสนองพระบรมราชโองการพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคราชว่า ขอเดชะ พระพุทธเจ้าข้า ครั้งนั้น เหล่าทหารบรรดาที่มีชื่อเสียงได้มีความปริวิตกว่า พวกเราพอใจในการรบ พากันไปทำบาปกรรม และประสพกรรมมิใช่บุญมาก ด้วยวิธีอย่างไรหนอ พวกเราพึงเว้นจากบาปกรรม แลทำแต่ความดี ดังนี้ และได้มีความปริวิตกต่อไปว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร เหล่านี้แล เป็นผู้พระพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติในพรหมจรรย์ กล่าวคำสัตย์ มีศีล มีกัลยาณธรรมถ้าแลพวกเราจะพึงบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ด้วยวิธีอย่างนี้พวกเราจักจะพึงเว้นจากบาปกรรม และทำแต่ความดี ดังนี้ จึงพากันเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายแล้วขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลาย ให้พวกเขาบรรพชาอุปสมบทแล้ว.

พวกมหาอำมาตย์ผู้เป็นแม่ทัพนายกองถามพวกราชภัฏว่า แน่ะพนาย ทหารผู้มีชื่อนี้ และมีชื่อนี้ หายไปไหน.

พวกราชภัฏเรียนว่า นาย ทหารผู้มีชื่อนี้และมีชื่อนี้ บวชในสำนักภิกษุแล้ว ขอรับนาย.

พวกมหาอำมาตย์ผู้เป็นแม่ทัพนายกอง จึงเพ่งโทษ ดิเคียน โพนทะนาว่า ไฉนเหล่าพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงได้ให้ราชภัฏบวชเล่า แล้วกราบบังคมทูลความเรื่องนั้นแด่พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคราช.

จึงท้าวเธอได้ตรัสถามมหาอำมาตย์ผู้พิพากษาว่า คุณก่อนพนาย ภิกษุรูปใด ให้ราชภักুবวช ภิกษุรูปนั้น จะต้องโทษสถานไร.

คณะมหาอำมาตย์ผู้พิพากษากราบทูลว่า ขอเดชะ พระบารมีปกเกล้า ปกกระหม่อม พระอุปชฌายะต้องถูกตัดศีรษะ พระอนุสาวนาจารย์ต้องถูกดึงลิ้นออกมา พระคณะปุรณะต้องถูกหักซี่โครงแถบหนึ่ง พระพุทธเจ้าข้า.

จึงท้าวเธอเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นถึงแล้วจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลขอประทานพรต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า มีอยู่ พระพุทธเจ้าข้า พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายที่ไม่มีศรัทธาไม่ทรงเลื่อมใสจะพึงเบียดเบียนภิกษุทั้งหลาย แม้ด้วยกรณีเพียงเล็กน้อย หม่อมฉันขอประทานพระวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายไม่พึงให้ราชภักুবวช ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาภาคราชทรงเห็นแจ้ง ทรงสมาทาน ทรงอาจหาญ ทรงร่าเรงด้วยธรรมิกถา ครั้นท้าวเธออันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจง ให้ทรงเห็นแจ้งทรงสมาทาน ทรงอาจหาญ ทรงร่าเรงด้วยธรรมิกถาแล้ว เสด็จลุกจากพระที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทำประทักษิณแล้วเสด็จกลับ .

ทรงห้ามบวชราชภักุ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ราชภักุภิกษุไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ.

อรรถกถาราชกัณฑ์

พึงทราบวินิจฉัยในเรื่องราชกัณฑ์ต่อไป:-

สองบทว่า **ปจฺจนฺตํ ยฺยจฺฉินฺเต** มีความว่า ท่านทั้งหลายจงยังปัจจัยนคชนบทให้เจริญ มีคำอธิบายว่า ท่านทั้งหลายจงขับไล่พวกโจรเสียแล้ว จัดแจงบ้านที่พ้นโจรภัยแล้วให้ราบคาบ จัดการรักษาโดยกวดขัน ให้การกสิกรรมเป็นต้นเป็นไป. ฝ่ายพระราชาเพราะพระองค์เป็นพระโสดาบัน จึงไม่ทรงบังคับว่าจงฆ่า จงประหารพวกโจร. พวกอำมาตย์ซึ่งเป็นหมอกฎหมาย คิดว่า ในบรรพชา อุปัชฌาย์เป็นใหญ่ รองไปอาจารย์ รองลงไปคณะ จึงพากันกราบทูลคำทั้งปวงมีอาทิว่า ขอเดชะ พึงให้ตัดศีรษะอุปัชฌาย์เสีย ด้วยคิดเห็นว่านี่มาในข้อวินิจฉัยแห่งกฎหมาย.

ในข้อว่า **น ภิกฺขเว ราชนิฏฺฐํ ปทุพฺพาเซตฺตํ** นี้ มีวินิจฉัยว่า จะเป็นอำมาตย์ หรือมหาอำมาตย์ หรือเสวกหรือผู้ได้ฐานันดรเล็กน้อย หรือผู้ไม่ได้ก็ตามที บุคคลผู้หนึ่งซึ่งได้รับเลี้ยงด้วยอาหารหรือเบี้ยเลี้ยงของพระราชา ถึงความนับว่า ราชกัณฑ์ ทั้งหมด ราชกัณฑ์นั้นไม่ควรให้บวช. ฝ่ายบุตรที่น้องชายและหลานชายเป็นต้น ของราชกัณฑ์นั้น ไม่ได้รับอาหารหรือเบี้ยเลี้ยงจากพระราชา จะให้ชนเหล่านั้นบวช ควรอยู่. ฝ่ายผู้ใดถวายโกศประจำหรือเงินเดือนเบี้ยหวัดรายปี ซึ่งตนได้รับพระราชทาน คั้นแต่พระราชา หรือให้บุตรและพี่น้องชายรับตำแหน่งนั้นแทน แล้วทูลลาพระราชาว่าบัดนี้ ข้าพเจ้าไม่ใช่ผู้ได้รับเลี้ยงของท้าวแล้ว. หรือว่าอาหารและเบี้ยเลี้ยง ซึ่งผู้ใดได้รับเพราะเหตุแห่งราชการใด. ราชการนั้นเป็นกิจอันตนทำเสร็จแล้ว หรือผู้ใดเป็นผู้ได้รับบรมราชานุญาตว่า เจ้าจงบวช จะให้บุคคลเหล่านั้นบวช ควรอยู่.

อรรถกถาราชกัณฑ์ จบ

ห้ามบวช

โจรที่ขึ้นชื่อโด่งดัง

[๑๐๓] ก็โดยสมัยนั้นแล โจรองคฺคิมาลบวชในสำนักภิกษุ ชาวบ้าน เห็นแล้วพากันหวาดเสียวบ้าง ตกใจบ้าง หนีไปบ้าง ไปโดยทางอื่นบ้าง เมินหน้าไปทางอื่นบ้าง ปิดประตูเสียวบ้าง ประชาชนจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร จึงให้โจรที่ขึ้นชื่อโด่งดังบวชเล่า ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกนั้น เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โจรที่ขึ้นชื่อโด่งดัง ภิกษุไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ.

อภัยวราณวาร

ห้ามบวชโจรหนีเรือนจำ

[๑๐๔] ก็โดยสมัยนั้นแล พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาภาคธราช ได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตไว้ว่า กุลบุตรเหล่าใดบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร กุลบุตรเหล่านั้น ใคร ๆ จะทำอะไรไม่ได้ เพราะกรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว จึงประพฤดิพหุมจรรยเพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

สมัยต่อมา บุรุษคนหนึ่งทำโจรกรรมแล้ว ถูกเจ้าหน้าที่จองจำไว้ในเรือนจำเขาหนีเรือนจำหลบไปบวชในสำนักภิกษุ คนทั้งหลายเห็นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุรูปนี้คือโจรหนีเรือนจำคนนั้น ถ้ากระไร พวกเราจงจับมัน.

คนบางคนพูดตัดทานอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้พูดเช่นนั้น เพราะพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราช ได้มีพระบรมราชานุญาตไว้ว่า กุลบุตรเหล่าใดบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร กุลบุตรเหล่านั้น ใคร ๆ จะทำอะไรไม่ได้ เพราะธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

ประชาชนจึงฟังโทษ ดิเตยน์ โปนทะนาวา พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ มิใช่ผู้หลบหลีกภัย ใคร ๆ จะทำอะไรไม่ได้ แต่เอนจึงให้โจรผู้หนีเรือนจำบวชเล่า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โจรผู้หนีเรือนจำ ภิกษุไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ.

ห้ามบวชโจรผู้ถูกออกหมายจับ

[๑๐๕] ก็โดยสมัยนั้นแล บุรุษคนหนึ่งทำโจรกรรม แล้วหนีไปบวชในสำนักภิกษุ และบุรุษนั้นถูกเจ้าหน้าที่ออกหมายประกาศไว้ทั่วราชอาณาจักรว่า พบในที่ใด พึงฆ่าเสียในที่นั้น คนทั้งหลายเห็นแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุรูปนี้ คือโจรผู้ถูกออกหมายจับคนนั้น ถ้ากระไร พวกเราจงฆ่ามันเสีย.

คนบางพวกพูดตัดทานอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้พูดเช่นนั้น เพราะพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราช ได้มีพระบรมราชานุญาตไว้ว่า กุลบุตรเหล่าใด บวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร กุลบุตรเหล่านั้น ใคร ๆ จะทำอะไรไม่ได้ เพราะธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

ประชาชนจึงฟังโทษ ดิเตยน์ โปนทะนาวา พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านั้น มิใช่ผู้หลบหลีกภัย ใคร ๆ จะทำอะไรไม่ได้ แต่เอนจึงให้

โจรผู้ถูกออกหมายสังจับบวชเล่า ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โจรผู้ถูกออกหมายสังจับ ภิกษุไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ.

ห้ามบวชบุรุษผู้ถูกเขียนด้วยหวาย

[๑๐๖] ก็โดยสมัยนั้นแล บุรุษคนหนึ่งถูกลงอาญาเขียนด้วยหวายบวชในสำนักภิกษุ ประชาชนจึงเพ่งโทษ ดิเคียน โพนทนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร จึงให้บุรุษผู้ถูกลงอาญาเขียนด้วยหวายบวชเล่า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้ถูกลงอาญาเขียนด้วยหวาย ภิกษุไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ.

ห้ามบวชบุรุษผู้ถูกสักหมายโทษ

[๑๐๗] ก็โดยสมัยนั้นแลบุรุษคนหนึ่งถูกลงอาญาสักหมายโทษ บวชในสำนักภิกษุ ประชาชนจึงเพ่งโทษ ดิเคียน โพนทนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร จึงให้บุรุษผู้ถูกลงอาญาสักหมายโทษบวชเล่า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้ถูกลงอาญาสักหมายโทษ ภิกษุไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ.

อรรถกถาโจรวัตถุ

พึงทราบวินิจฉัยในเรื่องโจรทั้งหลาย:-

สองบทว่า มนุสฺสา ปสฺสิตฺวา มีความว่า พระองค์คุณิมาณนั้น อันชนเหล่าใดเคยเห็นในเวลาที่ท่านเป็นคฤหัสถ์ และชนเหล่าใดได้ฟังต่อชนเหล่าอื่นว่า ภิกษุนี้ คือ องค์คุณิมาณนั้น ชนเหล่านั้น ให้เห็นแล้ว ย่อมตกลใจบ้าง ย่อมหวาดหวั่นบ้าง ย่อมปิดประตูบ้าง. แต่ท่านย่อมได้ศึกษาในเรือนของเหล่าชนที่ไม่รู้จัก.

บทว่า น ภิกฺขเว มีความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เองเป็นเจ้าของแห่งธรรม เพราะฉะนั้น เมื่อจะทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อต้องการมิให้กระทำต่อไป จึงตรัสอย่างนั้น. วินิจฉัยในค่านั้นว่า โจรชื่อว่าชพันธะ เพราะอรรถวิเคราะห์ว่าจุลผูกธงเที่ยวไป. มีคำอธิบายว่า เป็นคนโด่งดังในโลก เหมือนมูลเทพเป็นต้น. เพราะเหตุนี้ผู้ใดเที่ยวทำการฆ่าชาวบ้านก็ดี ฆาตกรรมคนเดินทางก็ดี. ทำกรรมมีตัดที่ต่อเป็นต้นในเมืองก็ดี อนึ่งผู้ใดอันชนทั้งหลายรู้จักกันแซ่ว่า คนชื่อนั้น ทำกรรมนี้ ๆ ผู้นั้นไม่ควรให้บวช. ส่วนผู้ใดเป็นราชบุตร ปรารถนาจะเป็นพระราชากระทำการมีฆ่าชาวบ้านเป็นต้น. ผู้นั้น ควรให้บวช. เพราะว่าเมื่อราชบุตรนั้นผนวชแล้ว พระราชาทั้งหลายย่อมพอพระหฤทัย แต่ถ้าไม่ทรงพอพระหฤทัย ไม่ควรให้บวช. โจร

๑. ในพระบาลีวินัยเป็น ฐพฺพโธ. ส่วนคำว่า มูลเทวาทโย โยชนาแกัรรธว่า อาทิกูเทวาทโย.

ฐพฺพโธ หมายความว่าไปในทางมีชื่อเสียงโด่งดังทางเสีย อ้างว่า เหมือนมูลเทพเป็นต้น คำว่า มูล

เทโว ทางสันสกฤต เป็นพระนามของท้าวกังสะ กษัตริย์ทรรราชแห่งแคว้นมธูรา ทรงฆ่าทารกเสีย

มากมายก่ายกอง เพราะโหรทำนายว่า พระองค์จะถูกลูกชายของหญิงนางหนึ่งปลงพระชนม์ ด้วย

ความร้ายกาจนี้เอง ประชาชนพลเมืองจึงเห็นว่าท้าวเธอเป็นอสูร เป็นยักษ์ เป็นมาร มูลเทโว

จ

มาเป็นตัวอย่างในคำว่า มูลเทวาทโยนี้หรืออย่างไร ?

ซึ่งถือชื่อในมหาชนในกาลก่อน ภายหลังละโจรกรรมเสียสมทานศีล ๕. ถ้าหากชาวบ้านรู้จักเขาอย่างนั้น ควรให้บวช. ฝ่ายชนเหล่าใด เป็นผู้ลักขโมยเล็กน้อยมีมะม่วงและขนุนเป็นต้น หรือเป็นโจรผู้ตัดที่ต่อเป็นต้น ที่เดียวแต่แอบแฝงทำการลัก ทั้งภายหลังก็ไม่ปรากฏว่า กรรมนี้ อันชนชื่อนี้ทำ จะให้ชนเหล่านั้นบวช ก็ควร.

สองบทว่า การ์ ภินฺทิตฺวา มีความว่า ทำลายเครื่องจำคือชื่อเป็นต้น.

ในบทว่า อญฺยวรา นี้ มีวินิจฉัยว่า ชนเหล่าใดย่อมหลบหลีก เพราะความกลัว เหตุฉะนั้น ชื่อเหล่านั้น ชื่อ อญฺยวรา ผู้หลบหลีกเพราะความกลัว ฝ่ายสมณะเหล่านี้ มิใช่ผู้หลบหลีกเพราะความกลัว เพราะเป็นผู้ได้รับอภัย เพราะฉะนั้น จึงชื่อ อญฺยวรา มิใช่ผู้หลบหนีเพราะความกลัว. ก็แต่ในบทว่า อญฺยวรา นี้พึงทราบว่ อาเทศ ป อักษรให้เป็น ว อักษร.

ในคำว่า น ภิกฺขเว การเภทโก นี้ มีวินิจฉัยว่า เรือนจำเรียกว่า การะ แต่ในอธิการนี้ เครื่องจำคือชื่อก็ดี เครื่องจำคือตรวนก็ดี เครื่องจำคือเชือกก็ดี ที่จำคือบ้านก็ดี ที่จำคือนิคมก็ดี ที่จำคือเมือง การควบคุมด้วยบุรุษก็ดี ที่จำคือชนบทก็ดี ที่จำคือทวีปก็ดี จงยกไว้. ผู้ใดทำลาย หรือตัด หรือแก็ หรือเปิด เครื่องจำชนิดใดชนิดหนึ่ง ในบรรดาเครื่องจำที่จำเหล่านี้ หนีไปซึ่งหน้า หรือไม่มีคนเห็น ผู้นั้นถึงความนับว่า การเภทก ผู้แหกเรือนจำ.

เพราะเหตุฉะนั้น การเภทกโจรเหล่านี้ ทำลายที่จำคือทวีป ไปยังทวีปอื่นแล้วก็ดี ไม่ควรให้บวช.

ฝ่ายผู้ใดที่มีโจร แต่ไม่ยอมทำหัตถกรรมอย่างเดียว ถูกอัสสรชนทั้งหลายมีขุนส่วยของพระราชาเป็นต้น จ้องจำเองไว้ ด้วยหมายใจ เมื่อมีการจ้อง

จำไว้อย่างนี้ ผู้นี้จะหนีไม่ได้ จักทำการของเรา ดังนี้ ก็ดี ผู้นั้นแม้ทำลายเครื่อง
จำหนีไป ก็ควรให้บวช.

ฝ่ายผู้ได้รับผูกขาดบ้าน นิคม และท่า เป็นต้น ด้วยส่วย ไม่ส่ง
ส่วยนั้นให้ครบ ถูกส่งไปยังเรือนจำ ผู้นั้นหนีมาแล้ว ไม่ควรให้บวช.

แม้ผู้ใดรวมเก็บทรัพย์ไว้ เลี้ยงชีวิตด้วยกสิกรรมเป็นต้น ถูกใคร ๆ
ต่อเสียดใส่โทษเอาว่า ผู้นี้ได้ขุมทรัพย์ แล้วถูกจองจำจะให้ผู้นั้นบวชในถิ่นนั้น
เอง ไม่ควร. แต่จะให้เขาซึ่งหนีไปแล้วบวชในที่ซึ่งไปแล้วทุกตำบล ควรอยู่.

ในข้อนี้ว่า น ภิกขเว ลิขิตโก เป็นต้นนี้ มีวินิจฉัยว่าบุคคลที่
ชื่อว่าผู้ร้ายซึ่งถูกเขียนไว้ จะได้แก่ผู้ร้ายซึ่งถูกเขียนไว้ว่า พบเข้าในที่ใด ให้
ฆ่าเสียในที่นั้น ดังนี้ อย่างเดียวหาไม่ได้ โดยที่แท้ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งกระทำโจรกรรม
หรือความผิดในพระราชอาอย่างหนักชนิดอื่นแล้วหนีไป และพระราชารับสั่งให้
เขียนผู้นั้นลงในหนังสือหรือใบลานว่า ผู้มีชื่อนี้ ใครพบเข้าในที่ใด พึงจับฆ่า
เสียในที่นั้นหรือว่า พึงตัดอวัยวะมีมือและเท้าเป็นต้นของมันเสีย หรือว่า พึง
ให้นำมาซึ่งสินไหมมีประมาณเท่านี้ ผู้นี้ชื่อผู้ร้ายซึ่งถูกเขียนไว้. ผู้นั้นไม่ควร
ให้บวช.

ในคำว่า กสาหโต กตทณฺทกมฺโม นี้ มีวินิจฉัยว่า ผู้ใดไม่ยอม
ทำการมิให้การและยอมรับใช้ เป็นต้น จึงถูกลงอาชญา ผู้นั้นไม่นับว่าผู้ถูกลง
ทัณฑกรรม. ฝ่ายผู้ใดรับเก็บทรัพย์บางอย่าง โดยเป็นส่วน หรือโดยประการ
อื่นแล้วกินเสีย เมื่อไม่สามารถจะใช้คืนให้ จึงถูกเขียนด้วยหาวยว่า นี่แล จง
เป็นสันไหมของเจ้า ผู้นี้ชื่อ ผู้ถูกเขียนด้วยหาวย ถูกลงทัณฑกรรม. ก็แล
เขาจะถูกเขียนด้วยหาวยหรือถูกด้วยไม้ค้อน เป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม จง
ยกไว้ แผลยังสดอยู่เพียงใด ไม่ควรให้บวชเพียงนั้น. ต่อกระทำแผลทั้งหลาย
ให้กลับเป็นปกติแล้วจึงควรให้บวช.

อนึ่ง ถ้าผู้ใดถูกเขาทำร้ายด้วยเข่าหรือด้วยศอก หรือด้วยผลมะพร้าว และก้อนหินเป็นต้นแล้วปล่อยไป และบวมโนในร่างกายของผู้นั้นยังปรากฏอยู่ ไม่ควรให้บวช. ผู้นั้นกระทำให้หายแล้ว เมื่อบวมโนอย่างนั้นยุบราบไปแล้ว ควรให้บวช.

ในคำว่า **ลกฺขณาหโต กตฺตณฺฑกมฺโม** นี้ มีวินิจฉัยว่า ข้อที่ เป็นผู้ลงทัณฑ์กรรม ฟังทราบโดยนัยก่อนนั้นแล. ถัรรอยแผลเป็นซึ่งถูกนាប់ด้วย เหล็กแดงมีที่หน้าผาก หรือที่อวัยวะทั้งหลาย มีอกเป็นต้น ของบุรุษใด ถ้า บุรุษนั้นเป็นไท แผลยังสดอยู่เพียงใด ไม่ควรให้บวชเพียงนั้น. ถ้าแม้แผลของเขาเป็นของงอกขึ้นเรียบเสมอกับผิวหนังแล้ว แต่รอยแผลเป็นยังปรากฏอยู่ เมื่อ เขาぬ่งแล้วห่มผ้าเจวียงบ่าปกปิดเรียบร้อยครบ ๓ ประการ ถัรรอยแผลเป็นนั้น อยู่ในโอกาสที่มีได้ปกปิด ไม่สมควรให้บวช.

อรรถกถาโจรวัดธุ จบ

ห้ามบวชนีหนี้

[๑๐๘] ก็โดยสมัยนั้นแล ลูกหนึ่งคนหนึ่งหนีบวชในสำนักภิกษุ พวกเจ้าทรัพย์พบแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุรูปนี้คือลูกหนีของพวกเราคนนั้น ถ้ากระไรพวกเราจงจับมัน.

เจ้าทรัพย์บางพวกพูดคัดทานอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้พูดเช่นนั้น เพราะพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราช. ได้มีพระบรมราชานุญาตไว้ว่า กุลบุตรเหล่าใดบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร กุลบุตรเหล่านั้นใคร ๆ จะทำอะไรไม่ได้ เพราะธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว จงประพฤติดิพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

ประชาชนจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ มิใช่ผู้หลบหลีกภัย ใคร ๆ จะทำอะไรไม่ได้ แต่ใจจึงให้คนมีหนีบวชเล่า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลความเรื่องนั้นแด่พระผู้พระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับ สั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ลูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนมีหนีภิกษุไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวชต้องอาบัติทุกกฏ.

อรรถกถาอณายิกวัตถกถา

ในคำว่า น ภิกขเว อณายิก เป็นต้น มีวินิจฉัยว่า หนีที่บิดาและปู่ของบุรุษใด ถู้อาไปก็ดี หนีที่บุรุษใดก็ตัวเองก็ดี ทรัพย์บางอย่าง ที่มารดาบิดามอบบุตรใดไว้เป็นประกันแล้ว ลืมเอาไปก็ดี บุรุษนั้นชื่อว่าลูกหนี บุรุษนั้นต้องรับหนีนั้นของชนเหล่านั้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าลูกหนี แต่ญาติ

อื่น ๆ มอบบุตรใดไว้เป็นประกัน แล้วยืมทรัพย์บางอย่างไป บุรุษนั้นไม่จัดว่าเป็นลูกหนี้. เพราะว่าญาติอื่น ๆ นั้น ไม่เป็นใหญ่ที่จะมอบบุรุษนั้นไว้เป็นประกันได้. เพราะเหตุนั้น จะให้บุรุษนั้นบวช สมควรอยู่. จะให้บุรุษนอกจากนี้บวช. ไม่ควร. แต่ถ้าญาติสายโลหิตทั้งหลายของเขารับใช้หนี้แทนว่า พวกข้าพเจ้าจักรับใช้ ขอท่านโปรดให้บวชเถิด หรือว่าชนอื่นบางคนเห็นอาจารย์สมบัติของเขาแล้วกล่าวว่า ขอท่านจงให้เขาบวชเถิด ข้าพเจ้าจะใช้หนี้แทนดังนี้ สมควรให้บวชได้. เมื่อเข้าในทีใด ให้ฆ่าเสียในที่นั้น ดังนี้ อย่างเดียวหาไม่ได้. โดยที่แท้ผู้ใดผู้หนึ่งกระทำโจรกรรมหรือความผิดในพระราชาอย่างหนักชนิดอื่นแล้วหนีไป และพระราชารับสั่งให้เขียนผู้นั้นลงในหนังสือหรือใบลานว่า ผู้มีชื่อนี้ ใครพบเข้าในทีใด พึงจับเสียในที่นั้น หรือว่า พึงตัดอวัยวะมีมือและเท้าเป็นคันของมันเสีย หรือว่าพึงให้นำมาซึ่งสินไหมมีประมาณเท่านี้ ผู้นี้ชื่อผู้ร้ายซึ่งถูกเขียนไว้. ผู้นั้นไม่ควรให้บวช.

ในคำว่า กสาทโต กตทณฺทกมฺโม นี้ มีวินัยฉัยว่า ผู้ใดไม่ยอมทำการมิให้การและยอมรับใช้เป็นคัน จึงถูกลงอาชญา, ผู้นั้นไม่นับว่าผู้ถูกลงทัณฑกรรม. ฝ่ายผู้ใดรับเก็บทรัพย์บางอย่าง โดยเป็นส่วย หรือโดยประการอื่นแล้วกินเสีย เมื่อไม่สามารถจะใช้คืนให้ จึงถูกเขียนด้วยหวายว่า นี่แล จงเป็นสินไหมของเจ้า ผู้นี้ชื่อผู้ถูกเขียนด้วยหวาย ถูกลงทัณฑกรรม. ก็แลเขาจะถูกเขียนด้วยหวายหรือถูกด้วยไม้ก่อนเป็นคันอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม จงยกไว้, แผลยังสดอยู่เพียงใด ไม่ควรให้บวชเพียงนั้น. ต่อกระทำผิดทั้งหลายให้กลับเป็นปกติแล้วจึงควรให้บวช.

อนึ่ง ถ้าผู้ใดถูกเขาทำร้ายด้วยเข่าหรือด้วยศอก หรือด้วยผลมะพร้าว และก้อนหินเป็นคันแล้วปล่อยไป และบวมโนในร่างกายของผู้นั้นยังปรากฏอยู่

ไม่ควรให้บวช. ผู้นั้นกระทำให้หายแล้ว เมื่อบวมนอนอย่างนั้นยุบราบไปแล้ว
ควรให้บวช.

ในคำว่า ลกฺขณาทโต ตทณฺฑทกมฺโม นี้ มีวินิจฉัยว่า ข้อที่
ญาติสายโลหิตเหล่านั้นไม่มี ภิกษุพึงบอกแก่อุปัฏฐากเห็นปานนั้นก็ได้ว่า ผู้นี้
เป็นบุคคลมีกุศลกรรมเป็นเหตุ แต่บวชไม่ได้เพราะกังวลด้วยหนี้. ถ้าเขาบริหารจัดการ
พึงให้บวช. ถ้าแม้กัปป์ยกันต์ของตนมี พึงตั้งใจว่า เราจักเอากัปป์ย-
กันต์นั้น ไซ้ให้ แล้วให้บวช. แต่ถ้าชนทั้งหลายมีญาติเป็นต้น ไม่รับจัดการ
ทรัพย์สินของตนก็ไม่มี ไม่สมควรให้บวช ด้วยทำโนใจว่า เราจักให้บวชแล้วจัก
เที่ยวภิกษาเปลื้องหนี้ให้. ถ้าให้บวช ต้องทุกกฎ. แม้ภุชญ์นั้นหนีไป ภิกษุ
ก็ต้องนำมาคืนให้. ถ้าไม่คืนให้ หนี้ทั้งหมดย่อมเป็นสินไซ้. เมื่อภิกษุไม่ทราบ
ให้บวชไม่เป็นอาบัติ. แต่เมื่อพบปะเข้าต้องนำมาคืนให้แก่พวกเจ้าหนี้. ไม่เป็น
สินไซ้แก่ภิกษุผู้ไม่พบปะ. หากภุชญ์ผู้เป็นลูกหนีไปประเทศอื่นแล้ว แม้เมื่อภิกษุ
ได้ถามก็ตอบว่า ผมไม่ต้องรับหนี้ ไร ๆ ของใคร ๆ แล้วบวช ฝ่ายเจ้าหนี้เมื่อ
สืบเสาะหาตัวเขา จึงไปในประเทศนั้น. ภิกษุหนุ่มเห็นเจ้าหนี้เข้าจึงหนีไปเสีย
เขาเข้าไปหาพระเถระ ร้องเรียนว่า ท่านขอรับ ภิกษุรูปนี้ใครให้บวช? เธอเยี่ยม
ทรัพย์สินมีประมาณเท่านี้ ของผมแล้วหนีไป พระเถระจึงตอบว่า อุบายสก เธอออก
ว่าผมไม่มีหนี้สิน ฉันจึงให้บวช. บัดนี้ฉันจะทำอย่างไรเล่า? ท่านจงเห็นสิ่งของ
มาตรฐานว่า บาตรจีวรของฉันเถอะ นี่เป็นสามิจิกรรมในข้อนั้น. และเมื่อภิกษุ
นั้นหนีไป สินไซ้ย่อมไม่มี. แต่ถ้าเจ้าหนี้พบภิกษุนั้น ต่อหน้าพระเถระเที่ยว
แล้วกล่าวว่า ภิกษุนี้เป็นลูกหนีของผม พระเถระจึงตอบว่า ท่านจงรู้ลูกหนี
ของท่านเอาเองเถิด แม้อย่างนี้ย่อมไม่เป็นสินไซ้ ถ้าแม้เขากล่าวว่า บัดนี้
ภิกษุนี้บวชแล้วจักไปไหนเสีย พระเถระจึงตอบว่า ท่านจงรู้เองเถิด แม้อย่าง

นี้ เมื่อภิกษุนั้นหนีไป ย่อมไม่เป็นสินใช้แก่พระเถระนั้น. แต่ถ้าพระเถระกล่าวว่า บัดนี้ ภิกษุนี้จักไปไหนเสีย เธอจงอยู่ที่นี้แหละ ถ้าภิกษุนั้นหนีไป ต้องเป็นสินใช้. ถ้าเธอเป็นผู้มีกุศลกรรมเป็นเหตุถึงพร้อมด้วยวัตร. พระเถระพึงกล่าวว่า ภิกษุนี้ เป็นเช่นนั้น. ถ้าเจ้าหนีย่อมสละว่า คีละ ข้อนี้นี้อย่างนี้ ได้เป็นการดี. ก็ถ้าเขาตอบว่า ขอท่านจงใช้ให้เล็กน้อยเถิด พระเถระพึงใช้ให้. ต่อสมัยอื่น ภิกษุนั้นเป็นผู้ยังพระเถระให้พอใจยิ่งขึ้น แม้เมื่อเจ้าหนียาทวงว่า ท่านจงใช้ทั้งหมด พระเถระควรใช้ให้แท้. และถ้าเธอเป็นผู้ฉลาดใน อุทเทสแลปรับปรุงาเป็นต้น มีอุปการะมากแก่ภิกษุทั้งหลาย พระเถระจะพึงแสวงหาด้วยภิกษาจารวัตรก็ได้ ใช้หนี้เสียเถิด ฉะนี้แล.

อรรคถาธิณายิกวักคฤกถา จบ

ห้ามบวชทาส

[๑๐๕] ก็โดยสมัยนั้นแล ทาสคนหนึ่งหนีไปบวชในสำนักภิกษุ พวกเจ้านายพบเข้าจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุรูปนี้คือทาสของพวกเราคนนั้น ถ้ากระไร พวกเราจึงจับมัน.

เจ้านายบางพวกพูดคัดค้านอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้พูดเช่นนั้น เพราะพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราช ได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตไว้ว่า กุลบุตรเหล่าใดบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร กุลบุตรเหล่านั้น ใคร ๆ จะทำอะไรไม่ได้ เพราะธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว จึงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

ประชาชนจึงเพ่งโทษ ดิเตียน โพนทะนาว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ มิใช่ผู้หลบหลีกภัย ใคร ๆ จะทำอะไรไม่ได้ แต่โง่งจึงให้ทาสบวชเล่า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเป็นทาส ภิกษุไม่พึงบวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ.

ทรงอนุญาตการปลงผม

[๑๐๖] ก็โดยสมัยนั้นแล บุตรช่างทองศิระโกลนคนหนึ่ง ทะเลาะกับมารดาบิดา แล้วไปอารามบวชในสำนักภิกษุ ครั้นนั้น มารดาบิดาของเขาสืบหาเขาอยู่ ได้ไปอารามถามภิกษุทั้งหลายว่า ท่านเจ้าข้า ท่านทั้งหลายเห็นเด็กชายมีรูปร่างเช่นนี้บ้างไหม ?

บรรดาภิกษุพวกที่ไม่รู้เลยตอบว่า พวกอาตมาไม่รู้ พวกที่ไม่เห็นเลยตอบว่า พวกอาตมาไม่เห็น.

ครั้นมารดาบิดาของเขาสืบหาอยู่ ได้เห็นเขาบวชแล้ว ในสำนักภิกษุ
จึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านั้น
ช่างไม่ละอาย เป็นคนทุศีล พุคเทจ รู้อยู่แท้ ๆ บอกว่าไม่รู้ เห็นอยู่ชัด ๆ
บอกว่าไม่เห็น เด็กคนนี้บวชแล้วในสำนักภิกษุ ภิกษุทั้งหลายได้ยินมารดา
บิดาของบุตรช่างทองศิระโกลั่นนั้น เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาอยู่ จึง
กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา
อนุญาตให้อปโลกนต่อสงฆ์ เพื่อการปลงผม.

พวกเด็กชายสัตตสวัคคีย์บวช

[๑๑๑] ก็สมัยนั้นแล ในพระนครราชคฤห์มีเด็กชายพวกหนึ่ง ๑๗ คน
เป็นเพื่อนกัน เด็กชายอุบาลีเป็นหัวหน้าของเด็กพวกนั้น ครั้นนั้น มารดา
บิดาของเด็กชายอุบาลีได้หารือกันว่า ด้วยวิธีอะไรหนอ เมื่อเราทั้งสองล่วงลับ
ไปแล้วเจ้าอุบาลีจะพึงอยู่เป็นสุข และจะไม่ต้องลำบาก ครั้นแล้วหารือกันต่อไป
ว่า ถ้าเจ้าอุบาลีจะพึงเรียนหนังสือ ด้วยวิธีอย่างนี้แหละ เมื่อเราทั้งสองล่วงลับ
ไปแล้วเจ้าอุบาลีจะพึงอยู่เป็นสุข และจะไม่ต้องลำบาก แล้วหารือกันต่อไปอีก
ว่า ถ้าเจ้าอุบาลีจักเรียนหนังสือ นิ้วมือก็จักระบม ถ้าเจ้าอุบาลีเรียนวิชาคำนวณ
ด้วยอุบายอย่างนี้แหละ เมื่อเราทั้งสองล่วงลับไปแล้ว เจ้าอุบาลีจะพึงอยู่เป็น
สุข และไม่ต้องลำบาก ครั้นต่อมาจึงหารือกันอีกว่า ถ้าเจ้าอุบาลีจักเรียนวิชา
คำนวณเขาจักหนักอก ถ้าจะพึงเรียนวิชาดูรูปภาพ ด้วยอุบายอย่างนี้แหละ
เมื่อเราทั้งสองล่วงลับไปแล้ว เจ้าอุบาลีก็จะพึงอยู่เป็นสุข และจะไม่ต้องลำบาก
ครั้นต่อมา จึงหารือกันอีกว่าถ้าเจ้าอุบาลีจักเรียนวิชาดูรูปภาพ นัยน์ตาทั้งสอง

ของเขาจักชอกช้า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้แล มีปรกติเป็นสุข มีความประพฤติเรียบร้อย ถิ่นอาหารที่ดี นอนในห้องนอนอันมิดชิด ถ้าเจ้าอุบาลีจะพึงบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ด้วยวิธีนี้แหละ เมื่อเราทั้งสองล่วงลับไปแล้ว เจ้าอุบาลีก็จะอยู่เป็นสุข และจะไม่ต้องลำบาก.

เด็กชายอุบาลีได้ยินถ้อยคำที่มารดาบิดาสันทนาหารือกัน ดังนี้ จึงเข้าไปหาเพื่อนเด็กเหล่านั้น ครั้นแล้วได้พูดชวนว่า มาเถิดพวกเจ้า พวกเราจักพากันไปบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร.

เด็กชายเหล่านั้นพูดว่า ถ้าเจ้าบวช แม้พวกเราจักบวชเหมือนกัน.

เด็กชายเหล่านั้นไม่รอช้า ต่างคนต่างก็เข้าไปหามารดาบิดาของตน ๆ แล้วขออนุญาตว่า ขอท่านทั้งหลายจงอนุญาตให้ข้าพเจ้า ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด.

มารดาบิดาของเด็กชายเหล่านั้นก่อนอนุญาตทันที ด้วยคิดเห็นว่า เด็กเหล่านั้นต่างก็มีฉันทะร่วมกัน มีความมุ่งหมายดีด้วยกัน ทุกคน.

เด็กพวกนั้นเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายแล้วขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายให้พวกเขาบรรพชาอุปสมบท.

ครั้นปัจจุสมัยแห่งราตรี ภิกษุใหม่เหล่านั้น ลูกขึ้นร้องไห้ วิงวอนว่า ขอท่านทั้งหลายจงให้ข้าวตัดม จงให้ข้าวสวย จงให้ของเคี้ยว.

ภิกษุทั้งหลายพูดอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย จงขอให้ราตรีสว่างก่อน ถ้าข้าวตัดมมี จักได้ตัดม, ถ้าข้าวสวยมี จักได้ฉัน, ถ้าของเคี้ยวมี จักได้เคี้ยว. ถ้าข้าวตัดมข้าวสวย หรือของเคี้ยวไม่มี ต้องเที่ยววิณฑาตณัน ภิกษุใหม่เหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลาย แม้กล่าวอยู่อย่างนี้แล ก็ยังร้องไห้วิงวอนอยู่อย่างนั้นแล้วว่า จงให้ข้าวตัดม จงให้ข้าวสวย จงให้ของเคี้ยว ถ้ายอุจจาระรดบ้าง ถ่ายปัสสาวะรดบ้าง ซึ่งเสนาสนะ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตั้งบรมพรหมในปัจจุสมัยแห่งราตรี ทรงได้ยินเสียงเด็ก ครั้นแล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสถามว่า คุณก่อนอานนท์ นั้นเสียงเด็ก หรือ ?

จึงท่านพระอานนท์กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าว่าภิกษุทั้งหลายรู้อยู่ ให้นุคคลผู้มีอายุหย่อน ๒๐ ปี อุปสมบท จริงหรือ ?
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย โฉนโมฆบุรุษพวกนั้นรู้อยู่ จึงได้ให้นุคคลมีอายุหย่อน ๒๐ ปี อุปสมบทเล่า. คุณก่อนภิกษุทั้งหลายบุคลมีอายุหย่อน ๒๐ ปี เป็นผู้ไม่อดทนต่อ เย็น ร้อน หิว ระบาย เป็นผู้มีปกติไม่อดกลั้นต่อสัมผัสแห่งเปลือก ขุม ลม แด สัตว์ เลื้อยคลาน ต่อคลองแห่งถ้อยคำที่เขากล่าวร้าย อันมาแล้วไม่ดี ต่อทุกขเวทนาทางกายที่เกิดขึ้นแล้วอันกล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่เป็นที่ยินดี ไม่เป็นที่ชอบใจ อันอาจนำชีวิตเสียได้ ส่วนบุคลมีอายุ ๒๐ ปี ย่อมเป็นผู้อดทนต่อ เย็น ร้อน หิว ระบาย เป็นผู้มีปกติอดกลั้นต่อสัมผัสแห่งเปลือก ขุม ลม แด สัตว์ เลื้อยคลาน ต่อคลองแห่งถ้อยคำที่เขากล่าวร้าย อันมาแล้วไม่ดี ต่อทุกขเวทนาทางกายที่เกิดขึ้นแล้ว อันกล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่เป็นที่ยินดี ไม่เป็นที่ชอบใจ อันอาจนำชีวิตเสียได้. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้นนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ... ครั้นแล้วทรงทำธรรมิกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้อยู่ ไม่พึงให้นุคคลมีอายุหย่อน ๒๐ ปี อุปสมบท รูปใดให้อุปสมบท ต้องปรับธรรม.

อรรถกถาสาวิตถกถา

วินิจฉัยในข้อว่า น ภิกขเว ทาโส นีว่า ทาสมิ ๔ จำพวกคือ
ทาสดเกิดภายใน ๑ ทาสที่ช่วยมาด้วยทรัพย์ ๑ ทาสที่เขานำมาเป็นเชลย ๑
บุคคลที่ยอมเป็นทาตนเอง ๑ ในทา ๔ จำพวกนั้น ลูกนางจะทาสีในเรือน
เป็นทาโดยกำเนิด ชื่อว่าทาสดเกิดภายใน. บุตรที่เขาช่วยมาจากสำนัก
มารดาที่ดี ทาสที่เขาช่วยมาจากสำนักนายเงินที่ดี บุคคลที่เขาใช้ทรัพย์แทน
แล้วยกขึ้นสู่จาริตแห่งทาสดเอาไปก็ดี ชื่อว่าทาสดที่ช่วยมาด้วยทรัพย์. ทาส
ทั้งสองจำพวกนี้ไม่ควรให้บวช เมื่อจะให้บวช ต้องทำให้เป็นผู้มิใช่ทาสดด้วย
อำนาจจาริตในที่ชนบทนั้น ๆ แล้ว จึงควรให้บวช. ทาสที่ชื่อว่าเขานำมาเป็น
เชลย คือ พระราชาทั้งหลายทรงทำการรบนอกแว่นแคว้น หรือรับสั่งให้เกลี้ย
กล่อมกวาดต้อนเอาทั้งหม่อมมนุษย์ซึ่งเป็นไททั้งหลาย มาจากภายนอกแว่นแคว้น
ก็ดี พระราชารับสั่งให้รับบ้านบางตำบล ซึ่งกระทำผิดภายในแว่นแคว้นนั่นเอง
ราชบุรุษทั้งหลายกวาดต้อนทั้งหม่อมมนุษย์มาจากบ้านตำบลนั้นก็ดี ในหม่อมมนุษย์
เหล่านั้น ผู้ชายทั้งหมดเป็นทาสด ผู้หญิงทั้งหมดเป็นทาสี บุคคลเห็นปานนี้
จัดเป็นทาสดซึ่งเขานำมาเป็นเชลย. ทาสนี้ เมื่ออยู่ในสำนักชนทั้งหลายผู้นำตน
มา หรือถูกขังไว้ในเรือนจำ หรืออันบุรุษทั้งหลายควบคุมอยู่ ไม่ความให้บวช.
แต่เขาหนีไปแล้ว พึงให้บวชในที่ซึ่งเขาไปได้. ครั้นเมื่อพระราชาทรงพอ
พระหฤทัย ทรงทำการปลดจากจำโดยตราว่า จงปล่อยพวกทาสดที่นำมาเป็น
เชลย หรือโดยนัยเป็นสรรพสาครณ พึงให้บวชเถิด. บุคคลที่ยอมตัวเป็น
ทาตนเองที่เดียวว่า ข้าพเจ้าเป็นทาสดของท่าน ดังนี้ เพราะเหตุแห่งชีวิตก็ตาม
เพราะเหตุแห่งความคุ้มครองก็ตาม ชื่อว่าผู้ยอมเป็นทาตนเองเหมือนคนเลี้ยงช้าง

ม้า โค และกระบือเป็นต้น ของพระราชาทองหลาย ทาสเช่นนั้นไม่ควรให้
 บวช. บุตรทั้งหลายของเหล่านางวิณฑทาสีของพระราชาทอง เป็นเช่นดังบุตร
 อำมาตย์. ถึงบุตรเหล่านั้นก็ไม่ควรให้บวชเหมือนกัน. เหล่าหญิงซึ่งเป็นไท
 แต่ไม่มีใครคุ้มห้าม จึงเที่ยวไปกับพวกนางวิณฑทาสี จะให้บุตรทั้งหลายของ
 หญิงเหล่านั้นบวชก็ควร. หากพวกหญิงเหล่านั้นขึ้นทะเบียนเสียเอง ไม่สมควร
 ให้บุตรทั้งหลายของหญิงเหล่านั้นบวช ถึงพวกทาสของคณะทั้งหลายมีคณะ
 กัททิปุตตะเป็นต้น ซึ่งคณะชนเหล่านั้นไม่ยอมให้ก็ไม่ควรให้บวช. ขึ้นชื่อ
 ว่าทาสสำหรับอาราม ซึ่งพระราชาทองพระราชนัดดาไว้ในวัดทั้งหลาย บรรดาจะมี
 ให้ทาสแม้เหล่านั้นบวช ย่อมไม่สมควร แต่ช่วยให้เป็นไทแล้วให้บวช สมควร
 อยู่. ในมหาปัจฉริยวรรคเถาว่า ชนทั้งหลายนำทาสเกิดภายในและทาสที่
 ช่วยมาด้วยทรัพย์ มาถวายแก่ภิกษุสงฆ์ว่า ข้าพเจ้าถวายอารามิกทาส ทาส
 เหล่านั้นย่อมเป็นเช่นกับทาสที่เขาราคเปรียงบนศีรษะนั้นแหละ จะให้บวชก็
 ควร. ส่วนวรรคเถาเถาว่า เขาถวายด้วยกับปียโวหารว่า ข้าพเจ้าทั้งหลาย
 ถวายอารามิกทาส ทาสนั้น อันเขาถวายแล้ว ด้วยโวหารอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม
 ที่ ไม่ควรให้บวชแท้ พวกคนเข้ญใจ คิดว่า จักอาศัยพระสงฆ์เลี้ยงชีพ จึง
 เป็นกับปียการอยู่ในวัดที่อยู่ จะให้คนเข้ญใจเหล่านั้นบวช ควรอยู่. บิดา
 มารดาของบุตรใดเป็นทาส หรือมารดาเท่านั้นเป็นทาส บิดาไม่เป็นทาส ไม่
 ควรให้บุตรนั้นบวช. ญาติหรืออุปฐากของภิกษุถวายทาสว่า ขอท่านจงให้
 บุตรนี้บวช เขาจักทำความชวนชวายแก่ท่าน หรือว่า ทาสส่วนตัวของภิกษุนั้น
 มีอยู่ ทาสนี้ภิกษุทำให้เป็นไทเสียก่อนแล้ว จึงควรให้บวช. ในวรรคเถาเถาว่า
 ถ้าวานายถวายทาสว่าขอท่านจงให้บุตรนี้บวช ถ้าวานายยินดียิ่งใน
 ในศาสนา, เขาจักไม่เป็นทาส ถ้าวานายสัก เขาจักคงเป็นทาสของพวกข้าพเจ้า

ดังนี้ ชื่อว่า ทาสยืมไม่ควรให้เขาบวช. บุรุษใดเป็นทาสไม่มีนาย บุรุษเมื่อนั้นอันภิกษุให้เป็นไทก่อนจึงควรให้บวช. ภิกษุไม่ทราบให้บรรพชาหรืออุปสมบทแล้ว จึงทราบภายหลัง ควรทำให้เป็นไทเหมือนกัน. และเพื่อประกาศเนื้อความข้อนี้ พระโอรณาจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวเรื่องนี้ว่า:-

ดังได้ยินมา นางกุลทาสีคนหนึ่ง กับบุรุษคนหนึ่ง หนีจากอนูราชบุรี ไปอยู่ในโรหณชนบท มีบุตรคนหนึ่ง. บุตรนั้นในเวลาทีบรรพชาอุปสมบทแล้ว เป็นภิกษุชฌิมภังกรึงเกยจ. ภายหลังวันหนึ่ง เธอถามมารดาว่า อุบายสีกาพี่น้องชายหรือพี่น้องหญิงของท่านไม่มีหรือ ? ฉันจึงไม่เห็นญาติไร ๆ เลย มารดาตอบว่า พ่อคุณ ฉันเป็นกุลทาสีในอนูราชบุรี หนีมาอยู่ที่นี่กับบิดาของคุณ ภิกษุผู้มีศีล ได้ความสังเวชว่า ได้ยินว่าบรรพชาของเราไม่บริสุทธิ์ จึงถามมารดาถึงชื่อและโคตรของสกุลนั้นแล้วมายังอนูราชบุรี ได้ยินที่ประตู่เรือนของสกุลนั้น. เธอถึงเขาบอกว่า นิมนต์โปรดข้างหน้าเถิดเจ้าข้า?. ก็ยังไม่เลยไป. พวกเขาจึงพากันมาถามว่า มีธุระอะไรขอรับ ? เธอจึงถามว่า นางทาสีข้อนี้ของพวกท่านซึ่งหนีไปมีไหม ? มีขอรับ ฉันเป็นบุตรนางทาสี นั้น ถ้าพวกท่านอนุญาตให้ฉัน ฉันจะบวช พวกท่านเป็นนายของฉัน. พวกเขาเป็นผู้รื่นเริงยินดี ยกเธอเป็นไทว่า บรรพชาของท่านบริสุทธิ์ขอรับ แล้วนิมนต์ให้อยู่ในมหาวิหารบำรุงด้วยปัจจัย ๔ พระเถระอาศัยสกุลนั้นอยู่เท่านั้น ได้บรรลุพระอรหัต.

อรรถกถาทาสวัตถุกถา จบ

เรื่องตายเพราะอหิวาตกโรค

สามเณรบรรพชา

[๑๑๒] ก็โดยสมัยนั้นแล ตระกูลหนึ่งได้ตายลง เพราะอหิวาตกโรค ตระกูลนั้นเหลืออยู่แต่พ่อกับลูก คนทั้งสองนั้นบวชในสำนักภิกษุแล้ว เทียวบิณฑบาตด้วยกัน ครั้นเมื่อเขาถวายภิกษาแก่ภิกษุผู้เป็นบิดา สามเณรน้อยก็ได้วิ่งเข้าไปกล่าวว่าข้าแต่พ่อ ขอพ่อจงให้แก่ลูกบ้าง จงให้แก่ลูกบ้าง.

ประชาชนจึงฟังโทษ ดิเตยน์ โพนทะนาว่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้มิใช่ผู้พระพุทธิพรหมจรรย์ สามเณรน้อยรูปนี้ชะรอยเกิดแต่ภิกษุณี ภิกษุทั้งหลายได้ยินประชาชนพวกนั้นฟังโทษ ดิเตยน์ โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เด็กชายมีอายุหย่อน ๑๕ ปี ภิกษุไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ.

เด็กชายตระกูลอุปัฏฐากบรรพชา

[๑๑๓] ก็โดยสมัยนั้นแล ตระกูลอุปัฏฐากของท่านพระอานนท์มีศรัทธาเลื่อมใส ได้ตายลงเพราะอหิวาตกโรค เหลืออยู่แต่เด็กชายสองคน เด็กชายทั้งสองเห็นภิกษุทั้งหลาย จึงวิ่งเข้าไปหาด้วยกิริยาที่ คุ่นเคยแต่ก่อนมา ภิกษุทั้งหลายไล่ไปเสีย เด็กชายทั้งสองนั้นเมื่อถูกภิกษุทั้งหลายไล่ก็ร้องไห้ จึงท่านพระอานนท์ได้มีความดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติ มิให้บวชเด็กชายมีอายุหย่อน ๑๕ ปี ก็เด็กชายทั้งสองคนนี้มีอายุหย่อน ๑๕ ปี ด้วยวิธีอะไรหนอ เด็กชายสองคนนี้จะจะไม่เสื่อมเสีย ดังนี้ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ดูก่อนอานนท์ เด็กชายสองคนนั้นอาจไล่ไปได้ไหม ?.

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า อาจ พระพุทธเจ้าข้า.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็น
เค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เรานุญาตให้บวชเด็กชายมีอายุหย่อน ๑๕ ปี แต่สามารถได้กาได้.

เรื่องสามเณรของท่านพระอุปนันท

[๑๑๔] ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระอุปนันทศากยบุตรมีสามเณรอยู่ ๒
รูปคือสามเณรคันฏกะ ๑ สามเณรมหกะ ๑ เธอทั้งสองประทุษร้ายกันและกัน
ภิกษุทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนสามเณรทั้งสองจึงได้
ประพฤติดอนาจารเห็นปานนั้นเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
รูปเดียวไม่พึงให้สามเณร ๒ รูปอุปฐาก รูปใดให้อุปฐาก ต้องอาบัติทุกกฏ.

อรรถกถาภัญญกัมมกถา

บทว่า กมฺมกณฺฑุ ได้แก่ลูกข้างทอง ซึ่งมีศีระโกลันไว้แหลม
มีคำอธิบายว่า เด็กหนุ่มมีผม ๕ แขนง.^๑

ชื่อว่า สงฺฆํ อปฺปิลเกตุํ ภณฺฑิกมฺมํ หมายความว่า เรานุญาต
ให้ภิกษุบอกเล่าสงฆ์เพื่อประโยชน์แก่ภัญญกรรม. อาปฺปจณฺวิธํ ในภัญญ-
กรรมาการนั้น ดังนี้. พึงนิมนต์ภิกษุทั้งหลายผู้นับเนื่องในสีมาให้ประชุมกัน
แล้ว นำบรรพชาเปกขะไปในสีมานั้นแล้ว บอก ๓ ครั้งหรือ ๒ ครั้ง หรือ
ครั้งเดียว ว่า ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าบอกภัญญกรรมของเด็กนี้กะสงฆ์. อนึ่ง
ในอธิการว่าด้วยการปลงผมนี้ จะบอกว่า ข้าพเจ้าบอกภัญญกรรมของเด็กนี้
ดังนี้ก็ดี ว่า ข้าพเจ้าบอกสมณกรรมของทารกนี้ ดังนี้ก็ดี ว่า ทารกนี้อยากบวช

๑. ตามนัยโยชนา ภาค ๒ หน้า ๒๐๒ ควรจะแปลว่า บทว่า กมฺมกณฺฑุ ได้แก่ชายศีระ
โกลัน

ลูกนายข้างทอง มีคำอธิบายว่า เด็กหนุ่มบุตรนายข้างทอง มีผมอยู่ ๕ แขนง. (ดูลาธาโร ก็
คือ

สุวณฺณกาโร). ส่วนปาฐะว่า กมฺมกณฺฑุ ในพระบาลีนั้น แปลเอาความว่า บุตรนายข้าง
ทอง

ศีระโกลัน (วินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม ๔ หน้า ๑๕๖).

ดังนี้ก็ดี ควรทั้งนั้น. ถ้าสถานแห่งภิกษุผู้เป็นสภาคกันมีอยู่ คือโอกาสเป็นที่กำหนดปรากฏว่า ภิกษุ ๑๐ รูปหรือ ๒๐ หรือ ๓๐ รูปอยู่ด้วยกัน จะไปสู่โอกาสที่ภิกษุเหล่านั้นขึ้นแล้ว หรือโอกาสที่นั่งแล้วบอกเล่าโดยนัยก่อนนั้นเองก็ได้. แม้จะวานพวกภิกษุหนุ่มหรือเหล่า สามเณรแต่เว้นบรรพชาเปกขะเสีย ให้บอกโดยนัยเป็นต้นว่า ท่านเจ้าข้า มีบรรพชาเปกขะอยู่คนหนึ่ง พวกผมบอกกัณฐกรรมของเขา ดังนี้ ก็ควร ถ้าภิกษุบางพวกเข้าสู่เสนาสนะ หรือพุ่มไม้เป็นต้น กลับอยู่ที่ดี ทำสมณธรรมอยู่ที่ดี ฝ่ายภิกษุสามเณรผู้บอกเล่า แม้เที่ยวตามหาก็ไม่พบ จึงมีความสำคัญว่า เราบอกหมดทุกรูปแล้ว ขึ้นชื่อว่าบรรพชาเป็นกรรมเบา เพราะเหตุนั้น บรรพชาเปกขะนั้นบวชแล้ว เป็นอันบวชด้วยดีแท้ ไม่เป็นอาบัติแม้แก่อุปัชฌาย์ผู้ให้บวช. แต่ถ้าวัดที่อยู่ใหญ่เป็นที่อยู่ของภิกษุหลายพัน ถึงจะนิมนต์ก็ภิกษุทั้งหมดให้ประชุมก็ทำได้ยาก ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงบอกเล่าตามลำดับ ต้องอยู่ในขันฑาสีมา หรือไปสู่แม่น้ำ หรือทะเลเป็นต้นแล้วจึงให้บวช. ฝ่ายผู้ใดเป็นคนโง่เขลาใหม่ หรือสีกออกไป หรือเป็นคนใดคนหนึ่ง ในพวกนักบวชมีนิสครนถ์เป็นต้น มีผมเพียง ๒ องคุลี หรือหย่อนกว่า ๑ องคุลี กิจที่จะต้องปลงผมของผู้นั้นไม่มี เพราะเหตุนั้น แม้จะไม่บอกกัณฐกรรม ให้บุคคลเช่นนั้นบวช ก็ควร. ฝ่ายผู้ใดมีผมยาวเกิน ๒ องคุลี โดยที่สุดแม้ไว้ผมเพียงแหยมเดียว ผู้นั้น ภิกษุต้องบอกกัณฐกรรมก่อนจึงให้บวชได้ อุบาลีวัตถุมีนัยกล่าวไว้ในมหาวิภังค์นั้นแล.

อรรถกถากัณฐกัมภกา จบ

อรรถกถากาฤทเทปภักตถุ

บทว่า อหิวตกรโเรน ได้แก่ มารพยาธิ. จริยังอยู่โรคนั้นเกิดขึ้นในสกุลใด สกุลนั้นพร้อมทั้งสัตว์ ๒ เท้า ๔ เท้าย่อมอควายหมด. ผู้ใดทำลายฝ่าเรือนหรือหลังคาหนีไป หรือไปอยู่ภายนอกบ้านเป็นต้น ผู้นั้นจึงพ้น. ฝ่าย

บิดากับบุตรในสกุลนี้ ก็พ้นแล้วด้วยประการอย่างนี้ เพราะเหตุนั้น พระธรรมสังคากาจารย์จึงกล่าวคำว่า บิดากับบุตรยังเหลืออยู่ ดังนี้.

บทว่า กาอุทฺทปภิก มีคำว่า เด็กใดถือก้อนดินด้วยมือซ้ายนั่งแล้ว อาจเพื่อจะไล่กาทั้งหลายซึ่งพากันมาให้บินหนีไปแล้วบริโภคอาหารซึ่งวางไว้ข้างหน้าได้ เด็กนี้จัดว่าผู้ไล่กาไป จะให้เด็กนั้นบวช ก็ควร.

อรรถกถากาอุทฺทปภิกวตฺถุ จบ

เรื่องถือนิสัย

[๑๑๕] ก็โดยสมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอยู่ในพระนครราชคฤห์นั้นแล ตลอดฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน คนทั้งหลายพากันเพ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า ทิศทั้งหลาย กับแควมีคมนแก่พระสมณะเชื้อสายสากยบุตร ทิศทั้งหลายไม่ปรากฏแก่พระสมณะพวกนี้ ภิกษุทั้งหลายได้ยินคนพวกนั้นเพ่งโทษ ติเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดู ก่อนอานนท์เรจงไปไชยาลบอกภิกษุทั้งหลายในบริเวณวิหารว่า อาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภจะเสด็จจาริกทักขิณาคีรีชนบท ท่านผู้ใดมีความประสงค์ท่านผู้นั้นจงมา.

ท่านพระอานนท์รับสนองพระพุทธรบัญชาแล้ว ไชยาลแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายในบริเวณวิหารว่า อาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภจะเสด็จจาริกทักขิณาคีรีชนบท ท่านผู้ใดมีความประสงค์ ท่านผู้นั้นจงมา.

ภิกษุทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส อานนท์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติให้ภิกษุถือนิสัยอยู่ตลอด ๑๐ พรรษา และให้ภิกษุมีพรรษาได้ ๑๐ ให้นิสัย พวกผมจักต้องไปในทักขิณาคีรีนั้น จักต้องถือนิสัยด้วย จักพักอยู่เพียงเล็กน้อยก็ต้องกลับมาอีก และจักต้องกลับถือนิสัยอีก ถ้าพระอาจารย์ ของพวกผมไป แม้พวกผมก็จักไป หากท่านไม่ไป แม้พวกผมก็จักไม่ไป อาวุโส อานนท์ ความที่พวกผมมีใจเบ้าจักปรากฏ.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกทักษิณาคีรีชนบท กับภิกษุสงฆ์ มีจำนวนน้อย ครั้นพระองค์เสด็จอยู่ ณ ทักษิณาคีรีชนบทตามพระพุทธานุญาตแล้ว เสด็จกลับมาสู่พระนครราชคฤห์อีกตามเดิม และพระองค์ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มาสอบถามว่า คุณก่อนอานนท์ ตถาคตจาริกทักษิณาคีรีชนบท กับภิกษุสงฆ์มีจำนวนน้อย เพราะเหตุไร จึงท่านพระอานนท์กราบทูลความเรื่องนั้นให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ.

พระพุทธานุญาตให้ถือสัณ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้นในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ถือสัณอยู่ ๕ พรรษา และให้ภิกษุผู้ไม่ฉลาดถือสัณอยู่ตลอดชีวิต.

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ต้องถือสัณ

[๑๑๖] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ จะไม่ถือสัณอยู่ ไม่ได้ คือ:-

๑. ไม่ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.
๒. ไม่ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.
๓. ไม่ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.
๔. ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และ
๕. ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล จะไม่ถือสัณอยู่ ไม่ได้.

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสัยอยู่ คือ:-

๑. ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.
๒. ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.
๓. ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.
๔. ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และ
๕. ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ต้องถือนิสัยอยู่.

องค์ ๕ แห่งภิกษุต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสัยอยู่ ไม่ได้ คือ:-

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา.
๒. เป็นผู้ไม่มีhiri.
๓. เป็นผู้ไม่มีโอตตปปะ.
๔. เป็นผู้เกียจคร้าน และ
๕. เป็นผู้มึสติพินเพื่อน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล จะไม่ถือนิสัยอยู่ไม่ได้.

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสัยอยู่ คือ:-

๑. เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย.
๒. เป็นผู้มั่งคั่ง.
๓. เป็นผู้มั่งคั่งโอตตปปะ.
๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร และ
๕. เป็นผู้มั่งคั่งตั้งมั่น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบไปด้วยองค์ ๕ นี้แล้ว ไม่ต้องถือนิสัยอยู่.

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสัยอยู่ ไม่ได้ คือ:-

๑. เป็นผู้วิบัติด้วยศีล ในอธิศีล.
๒. เป็นผู้วิบัติด้วยอาจาระ ในอธยาจาระ.
๓. เป็นผู้วิบัติด้วยทฎฐิ ในทฎฐียัง.
๔. เป็นผู้ไถ่ย่นไถ่ฟ่งน้อย และ
๕. เป็นผู้มั่งคั่งปัญาทราม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล้ว จะไม่ถือนิสัยอยู่ ไม่ได้.

องค์ ๕ แห่งภิกษุไม่ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสัยอยู่

๑. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยศีล ในอธิศีล.
๒. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยอาจาระ ในอธยาจาระ.
๓. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยทฎฐิ ในทฎฐียัง.
๔. เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก และ
๕. เป็นผู้มิปัญญา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ต้องถือนิสัยอยู่.

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสัยอยู่ ไม่ได้ คือ:-

๑. ไม่รู้จักอาบัติ.
๒. ไม่รู้จักอนาบัติ.
๓. ไม่รู้จักอาบัติเบา.
๔. ไม่รู้จักอาบัติหนัก และ
๕. เธอจำปาติโมกข์ทั้งสองไม่ได้ดี โดยพิสดาร จำแนกไม่ได้ด้วยดี
ไม่คล่องแคล่วดี วินิจจัยไม่เรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล จะไม่ถือนิสัยอยู่ ไม่ได้.

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสัยอยู่

๑. รู้จักอาบัติ.

๒. รู้จักอนาบัติ.

๓. รู้จักอาบัติเบา.

๔. รู้จักอาบัติหนัก และ

๕. เธอจำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดี โดยพิสดาร จำแนกดี คล่องแคล่วดี
วินิจัยเรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ต้องถือนิสัย
อยู่.

ห องค์ ๕ แห่งภิกษุต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสัยอยู่ ไม่ได้ คือ:-

๑. ไม่รู้จักอาบัติ.

๒. ไม่รู้จักอนาบัติ.

๓. ไม่รู้จักอาบัติเบา.

๔. ไม่รู้จักอาบัติหนัก และ

๕. มีพรรษาหย่อน ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล จะไม่ถือนิสัยอยู่
ไม่ได้.

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสัยอยู่

๑. รู้จักอาบัติ.
๒. รู้จักอนาบัติ.
๓. รู้จักอาบัติเบา.
๔. รู้จักอาบัติหนัก และ
๕. มีพรรษาได้ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ต้องถือนิสัย
อยู่.

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสัย

[๑๑๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ จะไม่ถือนิสัย
อยู่ ไม่ได้ คือ:-

๑. ไม่ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.
๒. ไม่ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.
๓. ไม่ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.
๔. ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ.
๕. ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ
และ

๖. มีพรรษาหย่อน ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล จะไม่ถือนิสัย
อยู่ ไม่ได้.

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ ไม่ต้องถือนิสัยอยู่
คือ:-

๑. ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ.
๒. ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ.
๓. ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ.
๔. ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ.
๕. ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ และ
๖. มีพรรษาได้ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่ต้องถือนิสัย
อยู่.

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสัยอยู่ ไม่ได้ คือ:-

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา.
๒. เป็นผู้ไม่มีhiri.
๓. เป็นผู้ไม่มีโอตตปปะ.
๔. เป็นผู้เกียจคร้าน.
๕. เป็นผู้มึสติพินเพื่อน และ
๖. มีพรรษาหย่อน ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล จะไม่ถือนิสัย
อยู่ ไม่ได้.

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ ไม่ต้องถือนิสัยอยู่

๑. เป็นผู้มิศรัทธา.
๒. เป็นผู้มิหิริ.
๓. เป็นผู้มิโอดตปะ
๔. เป็นผู้ปรารภความเพียร.
๕. เป็นผู้มิตัดตั้งมั่น และ
๖. มีพรรษาได้ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่ต้องถือนิสัยอยู่.

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสัยอยู่ ไม่ได้ คือ:-

๑. เป็นผู้วิบัติด้วยศีล ในอธิศีล.
๒. เป็นผู้วิบัติด้วยอาจาระ ในอัธยาจาระ.
๓. เป็นผู้วิบัติด้วยทกฺขิ ในทกฺขิยัง.
๔. เป็นผู้ไฉนได้ฟังน้อย.
๕. เป็นผู้มิปัญญาทรม และ
๖. มีพรรษาหย่อน ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล จะไม่ถือนิสัยอยู่ ไม่ได้.

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ ไม่ต้องถือนิสัยอยู่
คือ:-

๑. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยศีล ในอธิศีล.
๒. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยอาจาระ ในอัธยาจาระ.
๓. เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยทกฺขณฺ. ในทกฺขณฺยํ.
๔. เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก.
๕. เป็นผู้มียปฺปญฺญา และ
๖. มีพรรษาได้ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล้ว ไม่ต้องถือนิสัย
อยู่.

องค์ ๖ แห่งภิกษุต้องถือนิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสัยอยู่ไม่ได้ คือ:-

๑. ไม่รู้จักอาบัติ.
๒. ไม่รู้จักอนาบัติ.
๓. ไม่รู้จักอาบัติเบา.
๔. ไม่รู้จักอาบัติหนัก.
๕. เธอจาปาติโมกข์ทั้งสองไม่ได้ดี โดยพิสดาร จำแนกไม่ได้ด้วยดี
ไม่คล่องแคล่วดี วินิจจัยไม่เรียบร้อย โดยสุ คะ โดยอนุพยัญชนะ
และ

๖. มีพรรษาหย่อน ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล จะไม่ถือณิสัย
อยู่ ไม่ได้.

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือณิสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ ไม่ต้องถือณิสัยอยู่

๑. รู้จักอาบทะ

๒. รู้จักอนาบัติ.

๓. รู้จักอาบัติเบา.

๔. รู้จักอาบัติหนัก.

๕ เธอจำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดีโดยพิสดาร จำแนกดี คล่องแคล่วดี

วินิจจัยเรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ และ

๖. มีพรรษาได้ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไร้ต้องถือณิสัย
อยู่.

เรื่องถือณิสัย จบ

อภยวราณวาร จบ

อรรถกถาเรื่องให้ภิกษุถือนิสัย

บทว่า อิตฺตโร มีความว่า การอยู่ประมาณน้อย คือ ๒-๓ วันเท่านั้น จักมี.

บทว่า โอคณน ได้แก่มีพวกลดไป, อธิบายว่า ภิกษุสงฆ์มีประมาณ

ในข้อว่า อพฺยตุเตน ยาวชีว นี้ มีวินิจฉัยว่า ถ้าภิกษุผู้ไม่ฉลาดนี้จะไม่ได้อาจารย์ที่แก่กว่าไซ้, เธอจะเป็นผู้มีพรรษา ๖๐ หรือมีพรรษา ๗๐ ด้วยอุปสมบท เธอพึงนั่งกระโหย่งประณมมือกล่าว ๓ ครั้งอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุของท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า ๆ จักอาศัยท่านอยู่ ดังนี้ ถือนิสัยในสำนักของภิกษุแม่อ่อนกว่า แต่เป็นผู้ฉลาด ภิกษุนั้นแม้เมื่อจะลาเข้าบ้าน พึงจะนั่งกระโหย่งประณมมือกล่าวว่า ท่านอาจารย์ ผมลาเข้าบ้าน ในการอำลาทุกอย่าง ก็นัยนี้ ก็ในหมวด ๕ และหมวด ๖ ในอธิการนี้ สูตรเท่าที่ภิกษุผู้พ้นนิสัยแล้วพึงปรารภณา ข้าพเจ้ากล่าวแล้วในวรรณนาแห่งภิกษุโนวาทกลิกขาบท บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นอัปสุตบุคคล เพราะข้อที่สูตรนั้นไม่มี และเป็นพหุสุตบุคคล เพราะข้อที่สูตรนั้นมี คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้ว นั้นแล.

อรรถกถาเรื่องให้ภิกษุถือนิสัย จบ

ทนายชภาณวาร

พระราหูลุมารทรงผนวชเป็นสามเณร

[๑๑๘] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระนครราชคฤห์ ตามพระพุทธานุญาตแล้ว เสด็จจาริกไปทางพระนครกบิลพัสดุ์ เสด็จเที่ยวจาริก โดยลำดับถึงพระนครกบิลพัสดุ์แล้ว ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ ณ นิโคร-
ธาราม เขตพระนครกบิลพัสดุ์ สักกชนบทนั้น ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรจีวร เสด็จพระพุทธานุญาตไปสู่พระราช-
นิเวศน์ของพระเจ้าสุทโธทนะสากยะ ครั้นแล้วประทับนั่งเหนือพระพุทธรูปอาสน์ ที่เขาปูลาดถวาย ครั้งนั้นพระเทวีราหูลุมารดาได้มีพระเสาวนีย์แก่ราหูลุมารว่า
ดูก่อนราหูล พระสมณะนั้นเป็นบิดาของเจ้า เจ้าจงไปทูลขอทรัพย์มรดกต่อ
พระองค์ จิงราหูลุมารเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นถึงแล้วได้ประทับ
ยืนเบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า พลาทกราบทูลว่า ข้าแต่พระสมณะ
พระฉายาของพระองค์เป็นสุข ทนไฉนนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอุฎฐาการ
จากพระพุทธรูปอาสน์แล้วกลับไป จิงราหูลุมารได้ตามเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ไปเบื้องหลังๆ พลาททูลขอว่า ข้าแต่พระสมณะ ขอได้โปรดประทานทรัพย์
มรดกแก่หม่อมฉัน ข้าแต่พระสมณะ ขอได้โปรดประทานทรัพย์มรดกแก่
หม่อมฉัน .

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส เรียกท่านพระสารีบุตรมารับสั่งว่า
ดูก่อนสารีบุตร ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้ราหูลุมารบวช.

ท่านพระสารีบุตรทูลถามว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะให้ราหูลุมารทรงผนวช
อย่างไร พระพุทธเจ้าข้า?

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็น
เค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เรานุญาตการบวชกุลบุตรเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมน์.

วิธีให้บรรพชา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลภิกษุพึงให้กุลบุตรบวชอย่างนี้:-

ขั้นต้น พึงให้โกนผมและหนวด แล้วให้ครองผ้าช้อมฝาค ให้ห่มผ้า
เฉียงบ่า ให้กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย ให้นั่งกระโห้ง ให้ประคองอัญชลี แล้ว
ตั้งว่า จงว่าอย่างนี้ แล้วสอนให้ว่าสรณคมน์ดังนี้:-

ไตรสรณคมน์

พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทฺธเจ้า เป็นที่พึ่ง

ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นที่พึ่ง

สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง

ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทฺธเจ้า เป็นที่พึ่ง แม้ครั้งที่ ๒

ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นที่พึ่ง แม้ครั้งที่ ๒

ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นที่พึง แม่ครั้งที่ ๒

ตติยมปิ พุทฺธ สรณํ คจฺจามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทฺธเจ้า เป็นที่พึง แม่ครั้งที่ ๓

ตติยมปิ ฐมฺมํ สรณํ คจฺจามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นที่พึง แม่ครั้งที่ ๓

ตติยมปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นที่พึง แม่ครั้งที่ ๓

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตการบวชกุลบุตรเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมนี่.

คราวนั้น ท่านพระสารีบุตร ให้ราหุลกุมารบรรพชาแล้ว.

พระเจ้าสุทโธทนะทศกัณฐะทูลขอพระพร

ต่อมา พระเจ้าสุทโธทนะทศกัณฐะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นถึงแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท้าวเธอประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลขอพระพรต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าหม่อมฉัน ขอประทานพรต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าสักอย่างหนึ่ง พระพุทฺธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าถวายพระพรว่า ดูก่อนพระองค์ผู้โคตมะ ตถาคตทั้งหลายมีพรล่วงเลยเสียแล้ว.

สุท. หม่อมฉันทูลขอพรที่สมควรและไม่มีโทษ พระพุทฺธเจ้าข้า.

ภ. พระองค์โปรดตรัสบอกพรนั้นเถิด โคตมะ.

สุท. เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงผนวชแล้ว ความทุกข์สิ้นพ้นได้ บังเกิดแก่หม่อมฉัน เมื่อพ่อนันทะบวชก็เช่นเดียวกัน เมื่อพ่อราหุลบรรพชา

ทุกขยิ่งมากขึ้น พระพุทธเจ้าข้า ความรักบุตรย่อมตัดผิว ครั้นแล้ว ตัดหนัง ตัดเนื้อ ตัดเอ็น ตัดกระดูก แล้วตั้งอยู่จรดเชื้อในกระดูก หม่อมฉันขอประทาน พระวโรกาสพระคุณเจ้าทั้งหลายไม่พึงบวชบุตรที่บิดามารดายังมีไถ่อนุญาต พระพุทธเจ้าข้า.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้พระเจ้าสุทโธทนะสาकยะทรง เห็นแจ้ง ทรงสมทาน ทรงอาหาณ ทรงร่ำเริง ด้วยธรรมิกถา เมื่อพระเจ้า สุทโธทนะสาकยะ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมทาน อาหาณ ร่ำเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว เสด็จลุกจากพระที่ ถวายบังคมพระผู้มี พระภาคเจ้า ทรงทำประทักษิณแล้วเสด็จกลับ.

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถา ในเหตุเพราะเป็น แก่มูลนั้น ไนเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุ ทั้งหลาย บุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาต ภิกษุไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระนครกบิลพัสดุ์ตามพระ พุทธาภิรมย์แล้ว เสด็จจาริกไปทางพระนครสาวัตถี เสด็จเที่ยวจาริกโดยลำดับ ถึงพระนครสาวัตถีแล้ว ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถีนั้น.

เรื่องทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดมีสามเณรมากรูปได้

[๑๑๕] ก็โดยสมัยนั้นแล ตระกูลอุปัฏฐากของท่านพระสารีบุตร ส่ง เด็กชายไปในสำนักท่านพระสารีบุตร ด้วยมอบหมายว่า ขอพระเถระโปรด บรรพชาเด็กคนนี้ ที่นั่น ท่านพระสารีบุตรได้มีความดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า

ทรงบัญญัติไม่ให้ภิกษุรูปเดียวรับสามเณร ๒ รูปไว้อุปฐาก ก็เรามีสามเณร
ราหูอยู่นอยู่แล้ว ที่นี้เราจะปฏิบัติอย่างไร ดังนี้ จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มี-
พระภาคเจ้า.

พระผู้ที่พระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา
อนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถรูปเดียว รับสามเณรสองรูปไว้อุปฐากได้
ก็หรือเธออาจจะโอวาทอนุศาสน์สามเณรมีจำนวนเท่าใดก็ได้ไว้อุปฐาก มี
จำนวนเท่านั้น.

สิกขาบทของสามเณร

[๑๒๐] ครั้งนั้น สามเณรทั้งหลาย ได้มีความดำริว่า สิกขาบทของ
พวกเรามีเท่าไรหนอแล และพวกเราจะต้องศึกษาในอะไร ภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา
อนุญาตสิกขาบท ๑๐ แก่สามเณรทั้งหลาย และให้สามเณรทั้งหลายศึกษาใน
สิกขาบท ๑๐ นั้น คือ:-

๑. เว้นจากการทำสัตว์ที่มีชีวิตให้ตกลงไป.
๒. เว้นจากถือเอาพัศคอันเจ้าของมิได้ให้.
๓. เว้นจากกรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์.
๔. เว้นจากการกล่าวเท็จ.
๕. เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความ
ประมาท.
๖. เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล.

๗. เว้นจากฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่นที่เป็น
ข้าศึก.

๘ เว้นจากการตัดทรงตกแต่งด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องลูบไล้
อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว.

๙. เว้นจากที่นั่งและที่นอนอันสูงและใหญ่.

๑๐. เว้นจากการรับทองและเงิน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสิกขาบท ๑๐ นี้ แก่สามเณรทั้งหลาย
และให้สามเณรทั้งหลายศึกษาในสิกขาบท ๑๐ นี้.

อรรถกถาราลูฬัตถกถา

ในคำว่า เยน กปิลวตฺถุ เตน จาริกํ ปกฺกามิ นี้ พึงทราบ
อนุပ္พพิกถา ดังต่อไปนี้:-

ได้ยินว่า จำเดิมแต่วันที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกออกภิเษกกรรมณ์พระเจ้า
สุทโธทนมหาราชทรงเจียพระโสดกอยสดับข่าวอยู่เที่ยวว่า ลูกเราออกไปด้วย
หมายใจว่า จักเป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าแล้วหรือยังหนอ? ท้าวเธอ
ทรงสดับการบำเพ็ญเพียร ความตรัสรู้เองและ พุทธกิจทั้งหลายมียังธรรมจักร
ให้เป็นไปเป็นต้น ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงสดับว่า ได้ยินว่าบัดนี้ ลูก
เราอาศัยกรุงราชคฤห้อยู่ จึงดำรัสสั่งอำมาตย์คนหนึ่งว่า เราแก่เฒ่าแล้วนะพ่อ
ดีละ เจ้าจงแสดงบุตรแก่เราทั้งที่ยังเป็นอยู่ เขารับสาธุแล้ว มีบุรุษพันคนเป็น
บริวาร ไปสู่กรุงราชคฤห์ ถวายบังคมพระบาทพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง.
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสธรรมกถาแก่เขา เขาเลื่อมใสทูลขอบรรพชา

และอุปสมบทที่นั่น พระผู้มีพระภาคเจ้าให้เขาอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ภิกษุเหล่านั้นกับทั้งบริษัทบรรพชิตแล้ว ได้อยู่เสวยสุขเกิดแก่ผลสมาบัติในที่ นั้นเอง. พระราชาทรงส่งทูตแม่อื่นไปอีก ๘ คนโดยอุบายนั้นแล. แม้ทูตเหล่านั้นทั้งหมดกับทั้งบริษัท ได้เสด็จออกจากกรุงราชคฤห์หลักจาริก ไปอย่างไม่รีบเร่ง ด้วยทรงทำในพระหฤทัยว่า เราเมื่อเดินทางวันละโยชน์ ๒ เดือนจักถึง กรุงกบิลพัสดุ์ ซึ่งมีระยะทาง ๖๐ โยชน์จากกรุงราชคฤห์.

เพราะเหตุนี้ พระธรรมสังคากาจารย์จึงกล่าวว่า **เยน กปิลตฺถุเตน จาริกํ ปกฺกามิ** ดังนี้. ก็แลครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จหลักไปแล้วอย่างนั้น พระอุทายีเถระกระทำกตกิจในพระนิเวศน์ของพระเจ้าสุทโธทนมหาราช จำเดิมแต่วันพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออก. พระราชาทรงอังคาสพระเถระแล้วทรงจิมบาตรด้วยกระแจะบรรจุพระกระยาหารอย่างสูงสุดจนเต็ม มอบถวายในมือพระเถระว่า ท่านจักถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า แม้พระเถระยอมทำตามรับสั่งทั้งนั้น. พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยบิณฑบาตของพระราชาเท่านั้น ในระหว่างมรรคา ด้วยประการฉะนี้.

ฝ่ายพระเถระในเวลาเสร็จกตกิจทุกวัน ได้ทูลพระราชาว่าวันนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาเท่านี้ และได้ปลุกความเชื่อในพระผู้มีพระภาคเจ้าให้เกิดขึ้นแก่เจ้าศากยะทั้งหลาย ด้วยกถาปฏิสังขตด้วยพุทธคุณ.

เพราะเหตุนี้แล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตั้งท่านไว้ในเอตทัคคสถาน ว่า ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุทั้งหลายผู้ยังสกุลให้เลื่อมใส ซึ่งเป็นสาวกของเรา กาฬุทายีเป็นเยี่ยม ดังนี้.

ฝ่ายเจ้าศากยะเล่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้ายังไม่เสด็จถึง จึงมุ่งพระหฤทัยว่า เราทั้งหลายจักเฝ้าพระญาณอันประเสริฐของพวกเรา จึงประชุมกัน

เมื่อเลือกหาที่เสด็จอยู่สำหรับพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกำหนดว่า อารามของสักกะ
ชื่อนี้โครธ นารีนรมย์ จึงให้ทำปฏิสังขณวิธีทั้งปวงในอารามนั้น มีของหอม
และดอกไม้ในมือ เมื่อจะทำการต้อนรับ ได้ส่งเด็กชายและเด็กหญิงชาว
พระนครรุ่นหนุ่มรุ่นสาว ประดับด้วยอสังการทุกอย่างไปก่อน ถัดจากนั้น ส่ง
ราชกุมารและราชกุมารีทั้งหลายไป แล้วไปเองในลำดับแห่งเหล่าราชกุมารและ
ราชกุมารีเหล่านั้น นูชาด้วยสักการะมีดอกไม้และจุมเป็นต้น ได้เชิญเสด็จ
พระผู้มีพระภาคเจ้าไปสู่กุณิโครธารามทีเดียว.

พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระจินาสพ ๒ หมั้นแวดล้อม ประทับบนบวร
พุทธอาสน์ที่เขาทั้งเตรียมไว้ในกุณิโครธารามนั้น. พวกศากยราชเป็นคณเจ้ามานะ
ถือตัวจันฉก. พวกศากยราชเหล่านั้น ทรงดำริว่าสิทธัตถกุมาร ยังหนุ่มเด็ก
กว่าพวกเรา เป็นพระกนิษฐา เป็นพระภาคิไนย เป็นพระโอรส เป็นพระ
นัดดาแห่งพวกเรา จึงรับสั่งกะราชกุมารหนุ่ม ๆ ว่า พวกเธอจงบังคับ พวก
ฉันทจันฉกข้างหลังพวกเธอ. ครั้นเมื่อศากยราชเหล่านั้น ประทับนั่งอย่างนั้นแล้ว
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเล็งดูอสังขยาของพวกเธอ แล้วทรงคำนึงว่า พวกพระ
ญาติไม่ยอมไหว้เรา เอาเถิดบัดนี้ เราจักให้พระญาติเหล่านั้นไหว้ ดังนี้แล้ว
ทรงเข้าจตุตถฌานเป็นบาทแห่งอภิญา ออกแล้วเหาะขึ้นสู่อากาศด้วยพระฤทธิ์
ได้ทรงทำปาฏิหาริย์คล้ายยมกปาฏิหาริย์ที่ควงแห่งคณทามพฤกษ์ ราวกะว่าทรง
โปรยธูลีที่พระบาทลงบนเศียรแห่งพระญาติเหล่านั้น.

พระราชาทรงเห็นอัศจรรย์นั้น จึงตรัสว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
เมื่อพระองค์ซึ่งพระพี่เลี้ยงนำเข้าไปเพื่อไหว้พราหมณ์ในวันมงคล หม่อมฉัน
แม้ได้เห็นพระบาทของพระองค์ ไพล่ไปประดิษฐานบนกระหม่อมของพราหมณ์
จึงบังคมพระองค์ นี่เป็นปฐมวันทนาของหม่อมฉัน. ในวันวันมงคล เมื่อ

พระองค์บรมชนกที่อื่นมีสิริที่เงาไม้หว่า หม่อมฉันเห็นเงาไม้หว่ามิได้
คล้อยตามไป จึงบังคมพระบาท นี่เป็นเหตุยวันทนาของหม่อมฉัน บัดนี้ หม่อม
ฉัน แม้ได้เห็นปาฏิหาริย์ซึ่งยังไม่เคยเห็นนี้ ขอถวายบังคมพระบาทของพระองค์
นี่เป็นเหตุยวันทนาของหม่อมฉัน.

ก็แลเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าอันพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ถวายบังคม
แล้ว แม้ศากยะองค์หนึ่ง ซึ่งชื่อไม่ถวายบังคม มิได้มี, ได้ถวายบังคมหมด
ทั้งนั้น.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงยังพระญาติทั้งหลายให้ถวายบังคมแล้วเสด็จ
ลงจากอากาศ ประทับบนพระอาสน์ที่เขาแต่งตั้งไว้. ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า
ประทับนั่งแล้ว พระญาติสมาคม ได้เป็นผู้ถึงที่สุด คือหมดมานะ พระญาติ
ทั้งปวงมีพระหฤทัยแน่วแน่ นั่งประชุมกันแล้ว.

ลำดับนั้น มหาเมฆหลังฝนโบกขรพรรษให้ตกลงมา. น้ำมีสีแดง
หลัง^๑ไหลไปภายใต้ น้ำแม้หยาดหนึ่งจะตกลงบนสระของใคร ๆ ก็หาไม่. พระ
ญาติทั้งปวงทรงเห็นเหตุนี้แล้ว ได้เป็นผู้เกิดความอัศจรรย์หลากใจ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ฝนโบกขรพรรษตกในญาติสมาคมของเรา
ในกาลนี้เท่านั้นหามิได้ ถึงในอดีตกาล ก็ได้ตกแล้วดังนี้ แล้วตรัสเวสสันดร-
ชาดก^๒ เพราะเกิดเหตุนี้ขึ้น.

พระญาติทั้งปวง สดับพระธรรมเทศนาแล้ว เสด็จลุกขึ้นถวายบังคม
ทำประทักษิณแล้วหลีกไป. แม้บุคคลผู้หนึ่ง คือ พระราชาหรือราชมหาอำมาตย์
ที่จะทูลว่า พรุ่งนี้ ขอพระองค์ทรงรับภิกษาของข้าพเจ้า แล้วจึงไป มิได้มี.

๑. วิรวนฺตํ กจฺจติ.

๑. พุ. ชา. ๒๘/๑๐๔๕

ในวันที่ ๒ พระผู้มีพระภาคเจ้ามีภิกษุ ๒ หมื่นเป็นบริวาร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงกบิลพัสดุ์. ใคร ๆ จะถูกรับแล้วนิมนต์ หรือได้รับบาตรหามิได้. พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับยืนอยู่ที่เสาอินทขิล^๒ ทรงนึกว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายในกาลก่อน เสด็จเที่ยวบิณฑบาตในนครแห่งสกุลอย่างไรหนอ ? ได้เสด็จไปสู่เรือนของเหล่าอิสรชนโดยผิคลำดับหรือ หรือว่าเสด็จเที่ยวจาริกไปตามลำดับตรอก.

ลำดับนั้น ไม่ได้ทรงเห็นการไปผิคลำดับแม้แห่งพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง จึงทรงรำพึงว่า บัดนี้ วงศ์นี้และประเพณีนี้ แม้เราก็คควรยกย่อง และต่อไปถึงสาวกทั้งหลายของเรา เมื่อสำเหนียกตามเราจักยังบิณฑจาริยวัตรให้เต็มได้ แล้วเสด็จเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอกจำเดิมแต่เรือนที่เสด็จเข้าไปครั้งสุดท้าย.

มหาชนได้ฟังข่าวว่า ได้ยินว่า พระเจ้าสิทธัตถกุมาร เสด็จเที่ยวบิณฑบาต จึงเปิดหน้าต่างในปราสาทสี่ชั้นเป็นต้น ได้เป็นผู้ก่อกุจจะให้เห็น.

ฝ่ายพระเทวี ผู้มารดาพระราहुล ทรงจินตนาว่า ได้ยินว่า พระลูกเจ้าเสด็จเที่ยวไปด้วยพระยานมีสุวรรณสีวิกาเป็นคัน ด้วยพระราชนาฎาใหญ่ ในพระนครนี้แน่ บัดนี้ ทรงปลงพระเกศา และพระมัสสุเสียด ทรงผ้ากาสาพัสตร์ มีกระเบื้องในพระหัตถ์ เสด็จเที่ยวบิณฑบาต. พระองค์จะทรงงดงามไหมหนอ หรือว่าไม่ทรงงดงาม. จึงทรงเปิดพระสีหบัญชรทอดพระเนตร ทรงเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งงามสง่าด้วยพระพุทธสิริ ทรงยังนครวิถีทั้งหลายให้โอภาส ด้วยพระสิริระรัสมิอันรุ่งเรืองด้วยรัศมีนานา จึงทรงชมพระโฉม จำเดิมแต่พระอุณฺหิจนถึงฝ่าพระบาทด้วย ๘ คาถา อันมีนามว่า นรสีหคาถา แล้ว

๒. หลักที่ปักไว้กลางประตู สำหรับกันบานประตูทั้งสองข้างในเวลาปิด.

เสด็จไปเฝ้าพระราชา กราบบังคมทูลแด่พระราชาว่า พระลูกเจ้าของฝ่าพระบาท
เสด็จเที่ยวบิณฑบาต. พระราชาทรงสดับข่าวนั้น ทรงสดพระหฤทัย พนาง
ทรงจัดพระภุชญาให้รัดกุมด้วยพระหัตถ์ รีบด่วนเสด็จออกไปโดยเร็ว ประทับ
เบื่องพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลว่า พระเจ้าข้า ทำไมจึงทรงยังหม่อมฉัน
ให้ได้ายเล่า พระองค์เสด็จเที่ยวบิณฑบาตเพื่อประโยชน์อะไร ? พระองค์ได้
เป็นผู้มีความสำคัญอย่างนี้ว่า ภิกษุมีประมาณเท่านี้ ไม่อาจได้กัณฑ์หรือ ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มหาบพิตร การเที่ยวบิณฑบาตนี้เป็น
จารีตสำหรับวงศ์ของอาตมภาพ.

พระราชาทูลถามว่า พระเจ้าข้า ขึ้นชื่อว่ามหาสมมติขัตติยวงศ์ เป็น
วงศ์ของพวกเรามิใช่หรือ ? ก็แลในขัตติยวงศ์นั้น แม้ภคินีองค์หนึ่ง ชื่อผู้
เที่ยวภิกษาย่อมไม่มี.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนว่า มหาบพิตร ชื่อว่าราชวงศ์ เป็นวงศ์
ของมหาบพิตร แต่ขึ้นชื่อว่าพุทธวงศ์ เป็นวงศ์ของอาตมภาพ พระพุทธเจ้า
ทุก ๆ พระองค์เที่ยว ได้เป็นผู้เสด็จเที่ยวบิณฑบาตดังนี้ คงประทับยืนในท้อง
ถนนเที่ยว ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

บุคคลไม่พึงประมาทในบิณฑบาต

อันคนพึงลูดยืนรับ พึงประพฤดิธรรมให้เป็น

สุจริต ด้วยว่า ผู้มีปกติประพฤดิธรรม ย่อม

อยู่เป็นสุข ตั้งในโลกนี้และโลกอื่น.^๑

พระราชาได้ทรงทำให้แจ้งซึ่งโศดาปิตติผล ในกาลที่จบแห่งพระคาถาและได้
ทรงสดับพระคาถานี้ว่า:-

**บุคคลพึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต
ไม่พึงประพฤติธรรมนั้นให้เป็นทุจริต ด้วยว่า
ผู้ประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุข ทั้งในโลก
นี้และโลกอื่น.^๑**

ดังนี้แล้ว ทรงประดิษฐานในสกทาคามิผล ได้ทรงสดับธรรมปาสาชาค^๒ แล้ว ทรงประดิษฐานในอนาคามิผล ในมรณสมัย เสด็จบรรทมบนพระที่อันมีสิริ ภายใต้อำเนียงเศวตฉัตรนั้นแล จึงทรงบรรลुพระอรหัต. กิจที่จะต้องหมั่นประกอบ ความเพียรในอริยวาสมิได้มีแก่พระราชา. ก็แลท้าวเธอทรงทำให้แจ้งซึ่งโสดา ปัตติผลนั้นแล จึงทรงรับบาตรของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว เชิญเสด็จพระผู้มี พระภาคเจ้ากับทั้งบริษัฏขึ้นสู่พระมหาปราสาท ทรงอังคาสด้วยขาทนียโภชนียะ อันประณีต.

ในเวลาเสร็จกัฏกิจ นางสนมกำนัลทั้งปวง เว้นพระมารดาพระราหุล ได้มาถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ส่วนพระนางนั้น แม้อันชนบริวารทูลว่า ขอพระแม่เจ้าจงเสด็จไปถวายบังคมพระลูกเจ้า ได้รับสั่งว่า ถ้าความดีของเรา มีอยู่ พระลูกเจ้าจักเสด็จมาเองทีเดียว เราจักถวายบังคมพระองค์ผู้เสด็จมาแล้ว ดังนี้ มิได้เสด็จไป.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงยังพระราชาให้ถือบาตรแล้ว พร้อมด้วยพระ อัครสาวกทั้ง ๒ เสด็จไปสู่ห้องอันมีสิริของพระราชธิดา ตรัสว่า พระราชธิดา จงไหว้ตามชอบ อย่าพึงว่ากล่าวอย่างไรเลย แล้วประทับบนพระที่นั่งอันเขา แต่งตั้งไว้. พระนางเสด็จมาโดยเร็ว ทรงจับที่ข้อพระบาทกลิ้งเกลือกพระเศียร บนหลังพระบาทถวายบังคมตามพระอริยาศั.

๑. พุ. ธ. ๒๕/๒๓. ๒. พุ. ขา. ทสก. ๒๓/๑๔๑๐.

พระราชาทูลถึงคุณสมบัติ มีพระเสนาหาและความนับถือมากในพระผู้มีพระภาคเจ้า ของพระราชธิดา.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มหาบพิตร ยังไม่อัศจรรย์ ข้อที่พระราชธิดาซึ่งพระบรมบพิตรทรงปกครองอยู่ จึงรักษาพระองค์ไว้ได้ในเมื่อพระญาณแก่กล้าแล้วในบัดนี้ แต่ก่อน เธอหาผู้ปกครองมิได้ เทียวไปแทบเชิงบรรพต รักษาพระองค์ไว้ได้ในเมื่อพระญาณยังไม่แก่กล้า ดังนี้แล้ว ตรัสจันทกนิรชาดก^๑.

วันนั้นเอง พระนันทราชกุมาร มีมหามงคล ๕ อย่าง คือ แก้วพระเกศา^๒ ผูกพระสุพรรณบัฏ^๓ ฆรมงคล^๔ อาวามงคล นัทรมงคล.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงยังพระนันทกุมารให้ถือบาตรแล้วตรัส มงคลเสด็จลุกจากพระที่นั่งหลีกไป.

ครั้งนั้น นางชนบทกัลยาณี เห็นพระกุมารกำลังเสด็จไป จึงทูลว่า ข้าแต่พระลูกเจ้า พระองค์รีบเร่งเสด็จกลับมา แล้วชะเง้อคอยแลดู. แม้พระนันทกุมารนั้น เมื่อไม่อาจทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอพระองค์ทรงรับบาตรเถิด จึงต้องเสด็จไปถึงวัดที่อยู่ทีเดียว.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยังพระนันทกุมารนั้น ผู้ไม่ทรงปรารถนาเลย ให้ผนวช. พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาสู่กบิลบุรี ยังพระนันทกุมารให้ผนวชในวันที่ ๒ ด้วยประการฉะนี้.

๑. บุ. ชา. ๒๓/๑๘๘๓. ในที่อื่นเรียกว่าจันทกนิรชาดก.

๒. เกสวิสขชนนฺติ กุลมรียาทวเสน เกโสโรปนฺนฺติ สารตุถทีปนี. ราชโมลิพฺพนฺตฺตํ กุมารกาเล

พฺนฺตฺตฺติชาเวณิโมจํ ตํ กิร กโรนฺตา มจฺจลํ กโรนฺตฺติ วิมตฺติวินฺทนี. ๓.

ปฏฺญพฺนโรติ

ยฺวราชปฏฺญพฺนโรติ สารตุถ. อสฺสกราชาติ นลาญฺเ สุวณฺณปฏฺญพฺนฺตฺตฺติ. วิมตฺติ ๔. อภินวพฺรเวสนมโห ฆรมจฺจลนฺติ สารตุถ. อภินวปาสาทปฺปเวสมจฺจลํ ฆรมจฺจลนฺติ วิมตฺติ.

ในวันที่ ๗ พระราหุลมารดา ทรงแต่งพระกุมารส่งไปสู่สำนัก พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยทรงสั่งว่า นี่แน่พ่อ เจ้าจงเห็นสมณะนั้น ผู้มีพรรณดั่งทองคำ มีพระรูปพรรณดั่งพรหม มีสมณะสองหมื่นแวดล้อม พระสมณะนี้ เป็นพระบิดาของเจ้า พระสมณะนั้นได้มีขุมทรัพย์ใหญ่ จำเดิมแต่เวลาที่ท่านเสด็จออกไปแม่มิได้เห็น ไปเถิดเจ้าจงทูลขอเป็นทนายาทกับท่านว่า ข้าแต่พระบิดาเจ้า หม่อมฉันเป็นกุมาร จักยกฉัตรแล้ว เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ. หม่อมฉันต้องการทรัพย์ โปรดประทานทรัพย์แก่หม่อมฉันเถิด เพราะว่าบุตรย่อมเป็นเจ้าของทรัพย์ของบิดา.

พระกุมารพอเสด็จไปสู่สำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็กลับได้ความรักพระบิดา มีพระหฤทัยรื่นเริงยินดีทูลว่า พระสมณเจ้า พระฉายาของพระองค์ นำสุขมา แล้วได้ยื่นรับสั่งถ้อยคำซึ่งสมควรแก่ตนเป็นอันมาก แม้อื่น.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเสร็จกิจแล้ว กระทำอนุโมทนา เสด็จจากพระที่นั่งหลีกไป.

ฝ่ายพระกุมารได้ทรงติดตามทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระสมณเจ้า ขอพระองค์ประทานทรัพย์มฤคกแก่หม่อมฉันเถิด, พระสมณเจ้า ขอพระองค์ประทานทรัพย์มฤคกแก่หม่อมฉันเถิด.

เพราะเหตุนั้น พระธรรมสังคากาจารย์จึงกล่าวคำว่า **อนุพุทฺเพน จาริกญจรมาโน เยน กปิลวตฺถุ ๗ เป ๗ ทายหุ ๓ เม สมณ เทหิ** ดังนี้.

ชื่อว่า **อลโข ภควา อายสฺมนตํ สารีปุตฺตํ อามนฺเตสิ** มีความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงยังพระกุมารให้กลับแล้ว ทั้งบริวารชนก็ไม่สามารถเพื่อจะยังพระกุมารผู้เสด็จไปกับพระผู้มีพระภาคเจ้าให้เสด็จกลับได้.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปพระอาราม แล้วทรงดำริว่า ราชทูตนี้ปรารถนาทรัพย์ของบิดาอันใด ทรัพย์อันนั้นเนื่องด้วยวิภูฏะเป็นไปกับด้วยความคับแค้น เอาเถิด เราจะให้อริยทรัพย์ ๗ ประการซึ่งเราได้แล้วที่โพธิมณฑลแก่เธอ จักทำเธอให้เป็นเจ้าของมฤคก อันเป็นโลกุตตระ ดังนี้แล้ว รับสั่งหาท่านพระสารีบุตรมา.

ก็แลครั้งรับสั่งหาแล้วตรัสว่า สารีบุตร ถ้ากระนั้น ท่านจงยังราชทูตกุมารให้บวชเถิด. อธิบายว่า ราชทูตกุมารนี้ขอทรัพย์มฤคก เพราะเหตุนี้ท่านจงยังราชทูตกุมารนั้นให้บวช เพื่อได้เฉพาะซึ่งทรัพย์มฤคกอันเป็นโลกุตตระ. บรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมนั้นใด อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตที่กรุงพาราณสี บรรดาบรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมนั้นนั้น ทรงห้ามอุปสมบท ทรงยกไว้ในความเป็นของหนัก ถือเป็นกิจสลักสำคัญ แล้วจึงทรงอนุญาตอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม. ส่วนบรรพชามีได้ทรงห้ามเลย แต่ก็มีได้ทรงอนุญาตอีก เพราะเหตุนี้ ความสงสัยจักเกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ในอนาคตว่า ชื่อว่าบรรพชานี้ เช่นกับด้วยอุปสมบทในกาลก่อน. แม้ในบัดนี้ บรรพชาอันเราทั้งหลายพึงกระทำด้วยกรรมวาจาตนเอง เหมือนอุปสมบทหรือหนอแล หรือว่า พึงทำด้วยไตรสรณคมน์ ดังนี้. ก็แลพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความนี้แล้วใครจะทรงอนุญาตสามเณรบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์อีก เพราะเหตุนี้พระธรรมเสนาบดีทราบพระอัธยาศัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า ใครจะยังพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงอนุญาตบรรพชาอีก จึงทูลว่า ข้าพระองค์จะยังพระราชทูตกุมารให้ผนวชอย่างไร พระเจ้าข้า?

ชื่อว่า อถโข อายสุมา สารปุตโต ราชทูตกุมาร. ปพฺพาเชติ มี ความว่า พระมหาโมคคัลลานเถระปลงพระเกศาของพระกุมารแล้วถวายผ้ากาสายะ พระสารีบุตรได้ถวายสระณะ. พระมหากัสสปเถระได้เป็นโอวาทาจารย์

ก็บรรพชาและอุปสมบทมีอุปชฌาย์เป็นมูล อุปชฌาย์เท่านั้นเป็นใหญ่ ใน บรรพชาและอุปสมบทนั้น อาจารย์ไม่เป็นใหญ่ เพราะเหตุนี้ พระธรรม สังคหะจารย์จึงกล่าวว่า ครั้งนั้นแล พระสารีบุตรผู้มีอายุ ยังพระราหุล กุมารให้ผนวชแล้ว ดังนี้ ด้วยประการอย่างนี้ คำที่ปวงอันผู้ศึกษาฟังกล่าวว่า ครั้งนั้นแล พระเจ้าสุทโธทนะผู้ศากยราช ทรงเกิดความสลดพระหฤทัย เพราะ ทรงสดับว่า พระกุมารผนวชแล้ว ในเมื่อเขากล่าวว่า ข้าพเจ้าขอพร ดังนี้ โดยไม่ระบอบอย่าง คำว่า จงขอ เป็นคำไม่สมควรแก่บรรพชิตผู้เลี้ยงชีวิตด้วย อุณฺหาจริยา^๑ ทั้งพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ไม่ทรงประพฤติ เพราะเหตุนี้ พระ ผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ในพระบาลีนั้นว่า มหาบพิตรผู้โคตมะ พระตถาคต ทั้งหลาย ทรงเลิกพรเสียแล้วแล.

ชื่อว่า ยญฺจ ญญเต กปฺปติ ยญฺจ อนวชฺช มีความว่าพรใด สมควรที่พระองค์จะประทานได้ด้วย เป็นพรหาโทษมิได้ด้วย คือเป็นพรอัน วิญญูชนทั้งหลายไม่พึงครหา เพราะกิริยาที่รับของหม่อมฉัน เป็นปัจจัยด้วย หม่อมฉันขอพรนั้น.

ชื่อว่า ตถา นนฺเต อธิมุตฺติ ราทุเล มีความว่า ได้ยินว่าใครทั้ง หลายได้ทำนายพระโพธิสัตว์ในวันมงคลว่า จักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฉันทใด เล่า ได้ทำนายทั้งพระนันทะทั้งพระราหุลในวันมงคลว่า จักเป็นพระเจ้าจักร- พรรดิ ฉันทนั้น. ครั้งนั้นพระราชาทรงเกิดพระอุตสาหะว่า เราจักชมจักรพรรดิ- สิริของบุตร ได้ทรงถึงความหมดหวังอย่างใหญ่หลวง เพราะพระผู้มีพระภาค- เจ้าทรงผนวชเสีย. จึงทรงยังพระอุตสาหะให้เกิดว่า เราจักชมจักรพรรดิสิริ ของพ่อนันทะ. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยังพระนันทะเมื่อนั้นให้ผนวชแล้ว. ท้าว เธอทรงอดกลั้นทุกข์เมื่อนั้น เสียได้ ทรงยังพระอุตสาหะให้เกิดว่า บัดนี้เราจัก ได้ชมจักรพรรดิสิริของพ่อราหุล ด้วยประการฉะนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยัง

๑. ขอทานเลี้ยงชีพ

พระราหุลนั้นให้ผนวชเสียอีก. เพราะฉะนั้น ความทุกข์จึงได้เกิดแก่ท้าวเธอ ยิ่งนักกว่า บัดนี้แม้กุลวงศ์ขาดสายเสียแล้ว จักรพรรดิสิริจักมีมาแต่ไหนเล่า. เพราะเหตุนี้ พระเจ้าสุทโธทนะผู้สากยราชจึงทูลว่า ตถา นนุเท อธมตฺตํ รา-
หุล ดังนี้. ส่วนการบรรลุนาคามีผลของพระราชาผู้ศึกษาพึงทราบว่ ภายหลัง
แต่กาลที่พระราหุลผนวชนี้. เหตุไร พระราชาจึงตรัสคำนี้ว่า สาธุ ภาณเต อญฺญา
เป็นต้น. ได้ยินว่า ท้าวเธอทรงดำริว่า แม้ว่าเราเป็นพุทธมามกะ ชัมมมามกะ
สังฆมามกะ ก็จริงหรือก แต่เมื่อบุตรซึ่งบิดาของตนให้บวชเสีย ก็ไม่สามารถจะ
อดกลั้นญาติวิโยคทุกข์ได้. ชนเหล่าอื่น จักอดกลั้นได้อย่างไร ในเมื่อบุตรและ
นัคคาททั้งหลายของตนบวช เพราะเหตุนี้ ท้าวเธอจึงตรัสคำนี้ด้วยทรงทำพระ-
หฤทัยว่า ทุกข์เห็นปานนี้ก่อน อย่าได้มีแม่แก่ชนเหล่าอื่นเลย. พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าทรงกระทำธรรมกถาว่า พระราชาตรัสเหตุเป็นเครื่องนำออกในศาสนา
แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุทั้งหลาย บุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาต ไม่
ควรให้บวช ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มาตาปีตฺตฺหิ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
หมายเอาชนนีและชนก. ถ้ามีทั้ง ๒ ต้องลาทั้ง ๒. ถ้าบิดาหรือมารดาตายเสีย
แล้ว ผู้ใดยังเป็นอยู่ ต้องลาผู้นั้น. มารดาบิดาแม้บวชแล้ว ก็ควรลาแท้.
ภิกษุเมื่อจะบอกลา ตนพึงไปบอกลาเองก็ได้ ส่งคนอื่นไปแทนก็ได้ ส่งกุลบุตร
นั้นแหละไปว่า ท่านจงไปลามารดาบิดาแล้ว จงมา ดังนี้ก็ได้. ถ้ากุลบุตร
นั้นบอกว่า ผมเป็นผู้อันมารดาบิดาอนุญาตแล้ว เมื่อเชื่อฟังให้บวช บิดาบวช
เองแล้ว เป็นผู้ใคร่จะให้บุตรบวชบ้าง จงบอกเล่ามารดาแล้วจึงให้บวช. หรือ
ว่ามารดาใคร่จะให้ธิดาบวช จงบอกเล่าบิดาก่อนแล้ว จึงให้บวช. บิดาไม่มี
ความยินดีด้วยบุตรภริยา หนีไปเสีย มารดาชอบบุตรแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ขอท่าน
ทั้งหลายให้บุรุษนี้บวชเถิด เมื่อภิกษุกล่าวว่ บิดาของเขาไปไหน ? เขาบอก

ว่า หนีไปเพื่อเล่นในจิตตเกลี เสียแล้ว สมควรให้บุตรนั้นบวชได้ มารดา หนีไปกับชายบางคนเสีย ฝ่ายบิดามอบให้ว่า ขอท่านทั้งหลายจงให้บวชเถิด. แม้ในบุตรนี้ ก็นั้นนั่น. ในอรรถกถาชื่อภุณทิแก้วว่า บิดาหย่าร้างไปแล้ว มารดาอนุญาตว่า ท่านจงบวชลูกของดิฉันเถิด เมื่อภิกษุกล่าวว่ บิดาของเขา ไปไหน ? เขากล่าวว่า ท่านจะต้องการอะไรด้วยบิดาเล่า ดิฉันจักทราบ ดังนี้; ควรให้บวชได้. มารดาบิดาตาย ทารกเจริญในสำนักญาติทั้งหลายมีน้ำหุง เป็นต้น ครั้นเมื่อทารกนั้นอันภิกษุให้บวช ญาติทั้งหลายอาศัยทารกนั้นแล้ว จะก่อการทะเลาะหรือพากันดิเคียน; เพราะเหตุนั้น เพื่อตัดการวิวาทเสีย ภิกษุ พึงบอกเล่าเสียก่อน จึงให้บวช. แต่เมื่อไม่บอกเล่าก่อนให้บวช ก็ไม่มีอาบัติ. ชนผู้รับมาเลี้ยงในเวลาที่ยังเป็นเด็กย่อม ก็จัดเป็นมารดาบิดาได้. แม้ในมารดา บิดาชนิคนั้น ก็มีนัยเหมือนกัน. บุตรอาศัยตน คือภิกษุ เป็นอยู่ ไม่ได้อาศัย มารดาบิดา. ถ้าแม้บุตรนั้นเป็นพระราชา ภิกษุก็ต้องบอกเล่ามารดาบิดาก่อน จึงให้บวช. บุตรที่มารดาบิดาอนุญาตบวชแล้วกลับสึก. ถ้าแม้เขาบวชแล้วสึก ตั้ง ๗ ครั้ง ภิกษุควรถามแล้วถามอีกในเวลาที่เขามาแล้ว ๆ จึงให้บวช. ถ้า มารดาบิดากล่าวอย่างนี้ว่า ลูกคนนี้สึกแล้วมาเรือน ไม่ทำภาระงานของเรา เขา บวชแล้ว จะไม่ยังวัตรของท่านทั้งหลายให้เต็ม กิจที่จะต้องบอกเล่าสำหรับลูกคน นี้ ไม่มี ท่านทั้งหลายพึงยังเขาซึ่งมาแล้วให้บวชเถิด ดังนี้ แม้จะไม่ลาอีกยัง กุลบุตรที่มารดาบิดาทอดทิ้งแล้วอย่างนี้ให้บวช ก็ควร. แม้บุตรใดอันมารดา บิดามอบให้ในเวลาที่ยังเด็กทีเดียวอย่างนี้ว่า เด็กนี้ข้าพเจ้าถวายท่าน ท่านพึง ให้บวชในเวลาที่ท่านปรารถนาเถิด ดังนี้ แม้บุตรนั้น มาแล้ว ๆ ภิกษุพึง บอกเล่าอีกเที่ยว จึงให้บวช. ส่วนบุตรใดมารดาบิดาอนุญาตในเวลาที่ดินยัง เด็กอยู่ทีเดียวว่า ท่านเจ้าข้า ท่านพึงยังเด็กนี้ให้บวชเถิด ภายหลังในเวลา

๑. การเล่นต่าง ๆ ซึ่งทำให้ใจพลัดเพลน.

เด็กถึงความเจริญ กลับไม่อนุญาต. บุตรนี้นั้นภิกษุยังไม่ได้บอกเล่ามารดา-
บิดาไม่ฟังให้บวช. บุตรคนเดียวเที่ยวไปกับมารดาบิดามากล่าวว่า ขอท่านจง
ให้ข้าพเจ้าบวชเถิด. และเขาอันภิกษุกล่าวว่า ท่านจงบอกลาแล้วจงมา จึ่ง
กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่ไป ถ้าท่านไม่ให้ข้าพเจ้าบวช ข้าพเจ้าจะเผาวิหารเสีย
หรือจะประหารพวกท่านด้วยศาสตรา; หรือจะก่อความฉิบหาย ด้วยผลาญสวน
เป็นต้น ของญาติและอุปัฏฐากทั้งหลายของพวกท่าน; หรือว่าข้าพเจ้าจะตก
ต้นไม้ตาย; หรือจะเข้าไปยังท่ามกลางโจร; หรือจะไปประเทศอื่น ดังนี้.
สมควรให้เขาบวช เพื่อต้องการรักษาชีวิตไว้เท่านั้น. และถ้ามารดาบิดาของเขา
มาพูดว่า เหตุไรจึงให้บุตรของเราบวช? ภิกษุพึงบอกเนื้อความนั้นแก่เขา
ทั้งหลายแล้วพึงกล่าวว่า ฉันให้เขาบวชก็เพื่อจะป้องกันไว้ ท่านทั้งหลายจง
สอบสวนบุตรดูเถิด. อนึ่งสมควรแท้ที่จะบวชให้คนซึ่งคิดว่า เราจะตกต้นไม้
แล้ว จึ่งขึ้นไปปล่อยมือและเท้าเสีย บุตรคนเดียวไปต่างประเทศแล้วขอบวช. ถ้า
เขาลาแล้ว จึ่งไปฟังให้บวชได้. ถ้าไม่ได้ลา พึงส่งภิกษุหนุ่มไปให้บอกลาแล้ว
จึงให้บวช. ถ้าต่างประเทศนั้นเป็นที่ไกลยิ่งนัก. แม้จะให้บวชแล้วส่งไปแสดง
พร้อมกับภิกษุทั้งหลายก็ควร. แต่ในอรรถกถาชื่อภุณทิแก้วว่า ถ้าต่างประเทศ
เป็นสถานไกลด้วย ทางกันดารมาด้วยจะให้บวชด้วยผูกใจว่า เราจักไปบอกเล่า
ดังนี้ ก็ควร. แต่ถ้ามารดาบิดามีบุตรมาก และเขากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านเจ้าข้า
บรรดาเด็กเหล่านี้ ท่านปรารถนาจะให้คนใดบวช พึงให้คนนั้นบวชเถิด ภิกษุ
พึงตรวจดูเด็กทั้งหลายแล้วปรารถนาคนใด พึงให้คนนั้นบวช ถ้าแม่สกุลหรือ
บ้านทั้งสิ้นอนุญาตไว้ว่า ท่านเจ้าข้า ในสกุลหรือในบ้านนี้ ท่านปรารถนาจะ
ให้ผู้ใดบวช พึงให้ผู้นั้นบวชเถิด ดังนี้. ภิกษุปรารถนาผู้ใด พึงให้ผู้นั้น
บวชได้.

อรรถกถาราลูฬัตถกถา จบ

เรื่องลงทัณฑ์กรรมแก่สามเณร

[๑๒๑] ก็โดยสมัยนั้นแล พวกสามเณรไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง มีความประพฤติไม่เหมาะสม ในภิกษุทั้งหลายอยู่ ภิกษุทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ดิฉิน โพนทนาว่า ไฉนพวกสามเณรจึงได้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง มีความประพฤติไม่เหมาะสมในภิกษุทั้งหลายอยู่เล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลงทัณฑ์กรรมแก่สามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ:-

๑. พยายามเพื่อความเสื่อมลาภแห่งภิกษุทั้งหลาย.
๒. พยายามเพื่อความพินาศแห่งภิกษุทั้งหลาย.
๓. พยายามเพื่อความอยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย.
๔. คำ บริภาษ ภิกษุทั้งหลาย
๕. ยุยงภิกษุต่อภิกษุให้แตกกัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลงทัณฑ์กรรมแก่สามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล.

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความดำริว่า จะพึงลงทัณฑ์กรรมอย่างไรหนอแล? แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลงทัณฑ์กรรม คือห้ามปราม.

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายลงทัณฑ์กรรมคือห้ามสังฆารามทุกแห่งแก่พวกสามเณร สามเณรเขาอารามไม่ได้ จึงหลีกไปเสียบ้าง ลีกลีกล้างไป เข้ารีตเดียรฉัตรบ้าง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงลงทัณฑ์กรรมคือห้ามสังฆารามทุกแห่ง รูปใดลง ต้องอาบัติทุกกฏ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลงทัณฑ์กรรม คือ ห้ามเฉพาะสถานที่ที่สามเณรจะอยู่หรือจะเข้าไปได้.

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายลงทัณฑ์กรรมคือ ห้ามอาหารซึ่งจะกลืนเข้าไปทางปากแก่พวกสามเณร คนทั้งหลายทำปณะคือยาคุบั้ง สังฆภัตบั้ง จึงกล่าวนิมนต์พวกสามเณรอย่างนี้ว่า นิมนต์ท่านทั้งหลายมาดื่มยาคุ นิมนต์ท่านทั้งหลายมาฉัน ภัตตาหาร พวกสามเณรจึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย พวกอาตมาทำอย่างนั้น ไม่ได้ เพราะภิกษุทั้งหลายลงทัณฑ์กรรมคือห้ามไว้.

ประชาชนจึงเพ่งโทษ ดิเสียน โพนทะนาว่า ไฉนพระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญทั้งหลาย จึงได้ห้ามอาหาร ซึ่งจะกลืนเข้าไปทางช่องปากแก่พวกสามเณร เหล่าภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงลงทัณฑ์กรรมคือห้ามอาหารที่จะกลืนเข้าไปทางช่องปาก รูปใดลง ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องลงทัณฑ์กรรมแก่สามสามเณร จบ

เรื่องกักกันสามเณรต้องขออนุญาตก่อน

[๑๒๒] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ไม่อาปจจาพระอุปัชฌาย์ก่อนแล้วทำการกักกันสามเณรทั้งหลายไว้ พระอุปัชฌาย์ทั้งหลายเที่ยวตามหาด้วยนึกสงสัยว่า ทำไมหนอสามเณรของพวกเราจึงหายไป.

ภิกษุทั้งหลายได้แจ้งให้ทราบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย พระฉัพพัคคีย์ได้กักกันไว้.

พระอุปัชฌาย์ทั้งหลาย จึงเพ่งโทษ ดิเสียน โพนทะนาว่า ไฉน
พระฉัพพัคคีย์จึงไม่อาปจนาพวกเราก่อน แล้วทำการกักกันสามเณรของพวก
เราเล่าแล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่ง
กะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่อาปจนาอุปัชฌาย์ก่อนแล้ว
ไม่พึงทำการกักกันสามเณรไว้ รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องทรงห้ามเกลี้ยกล่อมสามเณร

[๑๒๓] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์พากันเกลี้ยกล่อมพวกสาม-
เณรของพระเถระทั้งหลาย พระเถระทั้งหลายต้องหิบบิณฑบาตบ้าง ทักน้ำ
ล้างหน้าบ้าง ด้วยตนเอง ย่อมลำบาก จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาค-
เจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บริษัท
ของภิกษุอื่น ภิกษุไม่พึงเกลี้ยกล่อม รูปใดเกลี้ยกล่อม ต้องอาบัติทุกกฏ.

องค์แห่งนาสนะ ๑๐ ของสามเณร

[๑๒๔] ก็โดยสมัยนั้นแล สามเณรของท่านพระอุปนันทสาขยบุตรชื่อ
กัณฐกะ ได้ประทุษร้ายภิกษุณีกัณฐกี ภิกษุทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ดิเสียน โพน-
ทะนาว่า ไฉนสามเณรจึงได้ประพฤติดอนาจารเห็นปานนี้เล่า แล้วกราบทูลเรื่อง
นั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา
อนุญาตให้นาสนะสามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ คือ.

๑. ทำสัตว์ที่มีชีวิตให้ตกลงไป.
๒. ถือเอาพัสดุน้ำของมิได้ให้.
๓. ประพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์.

ชื่อว่า อลาภย ปริสกุติ มีความว่า ภิกษุทั้งหลายจะไม่ได้ลาภ
ด้วยประการใด เธอข่อมพยายามด้วยประการนั้น.

บทว่า อนตุถาย ได้แก่ เพื่ออุปัทวะ.

บทว่า อนาวาสาย มีความว่า เธอข่อมพยายามว่า ทำไหนหนอ
ภิกษุเหล่านั้นไม่พึงอยู่ในอาวาสนี้.

สองบทว่า อุกโกสติ ปริภาสติ มีความว่า เธอข่อมคำและข่อม
ขู่เจิญด้วยแสดงภัย.

บทว่า เกเทติ มีความว่า เธอข่อมหาเรื่องส่อเสียดให้แตกกัน.

สองบทว่า อวารณ กาคู มีความว่า เพื่อทำกาห้ามว่า เธออย่า
เข้ามาในที่นี้.

หลายบทว่า ยตุถ วา วสติ ยตุถ วา ปฏิกุณฺมติ มีความว่า
เธออยู่ก็ดี เข้าไปก็ดี ในที่ใด. บริเวณของตน และเสนาสนะที่ถึงตามลำดับ
พรรษา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วแม้ด้วยบททั้ง ๒.

หลายบทว่า มุขทุวาริกิ อาหาร อวารณ กรโณติ มีความว่า
ภิกษุทั้งหลายข่อมห้ามอย่างนี้ว่า วันนี้เธอทั้งหลาย อยู่ขบเคี้ยว อย่าฉัน.

พึงทราบวินิจฉัยข้อนี้ว่า น ภิกฺขเว มุขทุวาริกิ อาทาโร อวารณ
กาคพุโป นี้ ดังนี้:-

เมื่อภิกษุกล่าวว่า เธออย่าขบเคี้ยว อย่าฉัน ดังนี้ก็ดี เก็บบาตรจีวร
ไว้ข้างใน ด้วยตั้งใจว่า เราจักห้ามอาหาร ดังนี้ก็ดี ต้องทุกกฏทุก ๆ ประโยค.
แต่จะทำทัณฑกรรมแก่สามเณรผู้ว่ายากไม่มีอาจารย์ จะแสดงยาคุหรือกัด หรือ
บาตรและจีวรกล่าวว่า ครั้นเมื่อทัณฑกรรมช้อมีประมาณเท่านี้ อันเธอยอมรับ
เธอจักได้สิ่งนี้ ดังนี้ สมควรอยู่.

จริงอยู่ ทณทกรรมก็คือการห้าม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว ฝ่ายพระธรรมสังคาคหเถระทั้งหลายกล่าวว่า แม้การให้ชนมาซึ่งน้ำหรือพื้นหรือทรายเป็นต้น พอสมควรแก่ความผิด ภิกษุก็ควรทำได้. เพราะเหตุนั้น แม้การให้ชนซึ่งน้ำเป็นต้นนั้นอันภิกษุพึงทำ. ก็ทณทกรรมนั้นแล อันภิกษุพึงลงด้วยความเอ็นดูว่า เธอจกกด จกเว้น ไม่พึงลงด้วยอัธยาศัยอันลามก ซึ่งเป็นไปโดยนัยเป็นต้นว่า เธอจกกวอควาย เธอจกสีกไปเสีย. ด้วยคิดว่า เราจักลงทณทกรรม จะให้เธอนอนบนหินที่ร้อนหรือจะให้เธอทุลแผ่นดินและอิฐเป็นต้น ไวบนศิรยะ หรือจะให้เธอค้ำน้ำ ย่อมไม่ควร.

พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า น ภิกขเว อุปชฌาย์ อนาปุจฺจนํ นี้ ดังนี้:-

ครั้งเมื่อตนบอกเล่าครบ ๓ ครั้งว่า สามเณรของท่านมีความผิดเช่นนี้ ท่านวางลงทณทกรรมแก่เธอ ถ้าอุปัชฌาย์ไม่ลงทณทกรรม จะลงเสียเองก็ควร ถ้าอุปัชฌาย์บอกไว้แต่แรกเถียวว่า เมื่อพวกสามเณรของข้าพเจ้ามีโทษ ท่านทั้งหลายนั้นแลจงลงทณทกรรม ดังนี้ สมควรแท้ที่จะลง. แลจงลงทณทกรรม แม้แก่เหล่าสัทธวิหาริกและอันเตวาสิก อย่างสามเณรทั้งหลายก็ควร.

บทว่า อปลาพนฺธุ มีความว่า ย่อมเกลี้ยกล่อมเพื่อทำอุปฐากแก่คนว่า พวกฉันจักให้บาตร จักให้จีวรแก่พวกเธอ.

พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า น ภิกขเว อญฺญสฺส ปริสา อปลา-เพตพฺพา นี้ ดังนี้:-

จะเป็นสามเณรหรืออุปสัมบันก็ตามที่ อันภิกษุจะชูงรับเอาชนซึ่งเป็นบริษัทยของผู้อื่น โดยที่สุด แม้เป็นภิกษุผู้ทุศีล ย่อมไม่ควร แต่สมควรอยู่ที่ จะแสดงโทษว่า การที่ท่านอาศัยคนที่ศีลอยู่ทำลงไป ก็ก่การที่ชนมาเพื่อจะ

อาบแต่ไฟไปทาด้วยลูก ดังนี้. ถ้าเธอทราบไปเองทีเดียว จึงขออุปัชฌาย์ หรือนิสัย ภิกษุจะให้ก็ควร. บรรณานาสนา ๓ ที่กล่าวไว้ในวรรณาแห่ง กณฏกสิกขาบท^๑ ถึงคานาสนาเท่านั้น ประสงค์ในคำว่า อนุชานามิ ภิกษเว ทสฺหุเลหิ สมฺนุ นาคํ สามเณรํ นาสตุ นี้เพราะเหตุนั้น ในกรรมทั้งหลายมีปาณาติบาตเป็นต้น สามเณรใด ย่อมทำกรรม เมื่อยังหนึ่ง สามเณรนั้น อันภิกษุพึงให้ฉิบหาย ด้วยคานาสนาเหมือนอย่างว่า ภิกษุทั้งหลายย่อมเป็นอาบัติ ต่าง ๆ กัน ในเพราะกรรมทั้งหลายมีปาณาติบาตเป็นต้นฉันใด, สามเณรทั้งหลายจะได้เป็นฉันนั้นหามิได้. เพราะว่าสามเณรยังมดค้ำคองให้ตายก็ดี บีไขเรือดก็ดี ย่อมถึงความเป็นผู้ควรให้ฉิบหายทีเดียว. สรรคมน์ การถืออุปัชฌาย์ และการถือเสนาสนะของเธอ ย่อมระงับทันที. เธอย่อมไม่ได้ลาภสงฆ์, คงเหลืออยู่สิ่งเดียว เพียงเพศเท่านั้น, ถ้าเธอเป็นผู้มีโทษ ชั้ช้อน จะไม่ตั้งอยู่ในสังวรต่อไป พึงกำจัดออกเสีย ถ้าเธอผิดพลาดพลั้งไปแล้ว ยอมรับว่า ความชั่วช้าพเจ้าได้ทำแล้ว ดังนี้ เป็นผู้ใคร่จะตั้งอยู่ในสังวรอีก ก็คือคานาสนาย่อมไม่มี, พึงให้สัณเฑาะทั้งหลาย พึงให้อุปัชฌาย์แก่เธอ ซึ่งคงนุ่งห่มอย่างเดิมทีเดียว, ส่วนสิกขาบททั้งหลายย่อมสำเร็จด้วยสัณคมน์นั่นเอง, จริงอยู่ สัณคมน์ของสามเณรทั้งหลายเป็นเช่นกับกรรมวาจาในอุปสมบทของภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ ศีล ๑๐ เป็นอันสามเณรแม้นี้ สมาทานแล้วแท้ เหมือนจตุปาริสุทธิศีลอันภิกษุสมาทานแล้วจะนั้น, แม้เป็นเช่นนี้ ศีล ๑๐ ก็ควรให้อีก เพื่อทำให้มั่นคง คือเพื่อยังเธอให้ตั้งอยู่ในสังวรต่อไป ถ้าสัณเฑาะทั้งหลายอันเธอรับอีกในวัสสุปนายิกาต้น เธอจักได้ผ้าจํานาพรรษาในวัสสุปนายิกาหลัง. ถ้าเธอ รับสัณเฑาะในวันสุปนายิกาหลัง ลาภอันสงฆ์ พึงอุปโลกน์ให้.

สามเณรย่อมเป็นผู้มีใช้สมณะ คือย่อมถึงความเป็นผู้ควรนาสนาเสีย ในเพราะอทินนาทาน ด้วยวัตถุแม่เพียงหล้าเส้น ๑ ในเพราะอพรหมจรรย์ ด้วยปฏิบัติผิดในมรรคใดมรรคหนึ่งใน ๓ มรรคในเพราะมุสาวาท เมื่อตนกล่าวเท็จ แม้ด้วยความเป็นผู้ประสงค์จะหัวเราะเล่น ส่วนในเพราะดื่มน้ำเมา เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้ไม่รู้ดื่มน้ำเมาจำเดิมแต่สำ. ฝ่ายสามเณร ต้องรู้แล้วดื่ม จึงต้องศีลเภท ไม่รู้ไม่ต้อง. ส่วน ๕ สิกขาบทนอกนี้เหล่าใด ของสามเณรนั้นบรรดามี ครั้นเมื่อสิกขาบทเหล่านั้นทำลายแล้ว เธออันภิกษุไม่พินาสนา พึงลงทัณฑกรรม. แลเมื่อสิกขาบทอันภิกษุได้ให้อีกก็ดี ยังมีได้ให้ก็ดี จะลงทัณฑกรรม ย่อมควร. แต่ว่าพึงปราบด้วยทัณฑกรรมแล้ว จึงค่อยให้สิกขาบท เพื่อประโยชน์แก่ความคงอยู่ในสังวรต่อไป. การดื่มน้ำเมาของเหล่าสามเณร เป็นสจิตตะกะ จึงเป็นวัตถุแห่งปาราชิก. ความแปลกกันเท่านี้.

ก็แลวินิจัยในอวัณณภาสนะ พึงทราบดังนี้:-

ในอรรถกถาชื่อภุณทิกัถว่า สามเณรผู้กล่าวโทษแห่งพระพุทธเจ้า ด้วยอำนาจแห่งคำเป็นข้าศึกแก่พุทธคุณ เป็นต้นว่า อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ก็ดี แห่งพระธรรม ด้วยอำนาจเป็นข้าศึกแก่ธรรมคุณ เป็นต้นว่า สุวาทะก็ดี แห่งพระสงฆ์ ด้วยอำนาจแห่งคำเป็นข้าศึกแก่สังฆคุณ เป็นต้นว่า สุปฏิปนุโน ก็ดี ได้แก่นินทา คือติเตียนพระรัตนตรัย อันภิกษุทั้งหลายมีอาจารย์และอุปัชฌาย์ เป็นต้น พึงแสดงโทษในการกล่าวโทษ ห้ามปรามเสียว่า เธออย่าได้กล่าวอย่างนั้น ถ้าเธออันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ถึงครั้งที่ ๓ ยังไม่งดเว้น ภิกษุทั้งหลายพึงให้ฉิบหายเสีย ด้วยกัณฏกนาสนะ.

ส่วนในมหาอรรถกถาแก้ว่า ถ้าเธออันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่อย่างนั้น ขอมสละลัทธิ นั้น พึงให้ทำทัณฑกรรมแล้วแสดงโทษล่วงเกิน. ถ้ายังไม่ยอมสละ ยังยึดถือขย่งยืนอยู่อย่างนั้นเอง พึงให้ฉิบหายเสียด้วยลึงกนาสนา.

คำแห่งมหาอรรคถานั้นชอบ. เพราะวานาสนานี้เท่านั้น อันพระผู้มี-
พระภาคเจ้าทรงประสงค์ในอธิบายนี้. แม้ในสามเณรผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิกันนี้แล.
อันสามเณรผู้มีบรรดาสัสสตทิฎฐิและอุจเฉททิฎฐิชนิดใดชนิดหนึ่ง ถ้าเธออัน
ภิกษุทั้งหลายมีอาจารย์เป็นต้นตักเตือนอยู่สละเสียได้ พึงให้ทำทัณฑกรรมแล้ว
ให้แสดงโทษล่วงเกิน เมื่อไม่ยอมสละนั้นแล พึงให้จับหายเสีย ดังนี้แล.

ผู้ศึกษาพึงทราบสันนิษฐานว่า องค์ ๑๐ ต่างแผนก คือ ภิกษุณีทุสโก
นี้ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ เพื่อแสดงเนื้อความนี้ว่า จริงอยู่ บรรดา
นาสนักะ ๑๐ นี้ สามเณรผู้ประทุษร้ายนางภิกษุณี อันพระองค์ทรงถือเอาด้วย
พรหมจารีศัพท์โดยแท้. ถึงกระนั้นก็สมควรจะให้สละแล้ว ให้อุปสมบท
พรหมจารีสามเณรผู้ปรารถนาจะตั้งอยู่ในสังวรต่อไป. สามเณรผู้ประทุษร้ายนาง
ภิกษุณี ถึงใครจะตั้งอยู่ในสังวรต่อไป ย่อมไม่ได้แม้ซึ่งบรรพชา ไม่จำต้อง
กล่าวถึงอุปสมบท.

อรรคถานาสนักทัณฑกรรมวัตถุ จบ

เรื่องห้ามบัณฑิตมีให้อุปสมบท

[๑๒๕] ก็โดยสมัยนั้นแล บัณฑิตคนหนึ่งบวชในสำนักภิกษุ เธอเข้าไปหาภิกษุหนุ่ม ๆ แล้วพูดชวนอย่างนี้ว่า มาเถิดท่านทั้งหลาย จงประทุษร้ายข้าพเจ้า ภิกษุทั้งหลายพูดรุกรานว่า เจ้าบัณฑิตจงฉิบหาย เจ้าบัณฑิตจงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วยเจ้า เธอถูกพวกภิกษุพูดรุกราน จึงเข้าไปหาพวกสามเณร โกงผู้มีร่างกายดำแล้วพูดชวนอย่างนี้ว่า มาเถิดท่านทั้งหลาย จงประทุษร้ายข้าพเจ้า พวกสามเณรพูดรุกรานว่า เจ้าบัณฑิตจงฉิบหาย เจ้าบัณฑิตจงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วยเจ้า เธอถูกพวกสามเณรรุกราน จึงเข้าไปหาพวกคนเลี้ยงช้าง คนเลี้ยงม้า แล้วพูดอย่างนี้ว่า มาเถิด ท่านทั้งหลาย จงประทุษร้ายข้าพเจ้า พวกคนเลี้ยงช้าง พวกคนเลี้ยงม้า ประทุษร้ายแล้วจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ เป็นบัณฑิต บัณฑิต บัณฑิต พวกสมณะเหล่านี้ แม้พวกใดที่มีชื่อบัณฑิต แม้พวกนั้นก็ประทุษร้ายบัณฑิต เมื่อเป็นเช่นนี้ พระสมณะเหล่านี้ก็ล้วนแต่ไม่ใช่เป็นผู้ประพฤดิพรหมจรรย์ ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกคนเลี้ยงช้าง พวกคนเลี้ยงม้าพากันเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบัน คือ บัณฑิต ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้วต้องให้สึกเสีย.

อรรถกถาปิ่นทกวัตถุ

สองบทว่า ทหเร ทหเร ได้แก่ หนุ่ม ๆ.

บทว่า โมลิลลุเล ได้แก่ ผู้มีร่างกายอวบ

สองบทว่า หตฺถิณฺณเต อสฺสณฺณเต ได้แก่ คนเลี้ยงช้างและคนเลี้ยงม้า.

ในคำว่า ปณฺฑโก ภิกฺขเว เป็นต้นนี้ มีวินิจฉัยว่า บัณเฑาะก์มี ๕ ชนิด คือ อาสิตตบัณเฑาะก์ ๑ อุตฺตยบัณเฑาะก์ ๑ โอปปกมยบัณเฑาะก์ ๑ ปิกขบัณเฑาะก์ ๑ นปฺงสกับบัณเฑาะก์ ๑.

ในบัณเฑาะก์ ๕ ชนิดนั้น บัณเฑาะก์ใดเอาปากอมองคชาตของชายเหล่าอื่น ถูกล้ำอุสุจิริตเอาแล้ว ความเร่าร้อนจึงสงบไป บัณเฑาะก์นี้ ชื่อ อาสิตตบัณเฑาะก์.

ฝ่ายบัณเฑาะก์ใดเห็นอชฌาจารของชนเหล่าอื่น เมื่อความริษยาเกิดขึ้นแล้ว ความเร่าร้อนจึงสงบไป บัณเฑาะก์นี้ ชื่ออุตฺตยบัณเฑาะก์.

บัณเฑาะก์ใดมีอวัยวะดังพืชทั้งหลาย ถูกลำไปปราศแล้วคือ ถูกละลอกเสียแล้ว ด้วยความพยายาม^๑ บัณเฑาะก์นี้ ชื่อโอปปกมยบัณเฑาะก์.

ส่วนบางคนข้างแรมเป็นบัณเฑาะก์ ด้วยอานุภาพแห่งกุศลวิบาก แต่ข้างขึ้น ความเร่าร้อนของเขาย่อมสงบไป นี้ชื่อว่า ปิกขบัณเฑาะก์.

๑. ทางสันสกฤต อุปฺกฺรม (อุปฺกฺม) หมายความว่า จิกฺตฺสา (ตฺกฺจฺญา) ก็ได้ตั้งนั้น อุปฺกฺมในที่นี้จึงน่าจะหมายความว่าไปทางวิธีหมอ เช่นการเยียวยาฝัดค เป็นต้น.

ส่วนบ้นฑะเก้ไค เกิดไม่มีเพศ ไม่มีภาวรูป ในปฏิสนธิทีเดียว คือ ไม่ปรากฏว่าชายหรือหญิงมาแต่กำเนิด บ้นฑะเก้ไคนี้ ขึ้นป่งสกับบ้นฑะเก้.

ในอรรถกถาชื่อภุณทีกัว่า ในบ้นฑะเก้ ๕ ชนิดนั้น อาสิตตบ้น-
ฑะเก้ และอุสุยบ้นฑะเก้ ไม่ห้ามบรรพชา, ๓ ชนิดอื่นห้าม แม้ใน
บ้นฑะเก้ ๓ ชนิดนั้น สำหรับปักขบ้นฑะเก้ ห้ามบรรพชาแก่เขาเฉพาะปักข
ที่เป็นบ้นฑะเก้เท่านั้น. ก็ในบ้นฑะเก้ ๓ ชนิดนี้ บ้นฑะเก้ไคตรงห้าม
บรรพชา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหลายเอาบ้นฑะเก้ไคนี้ ตรัสค่านี ว่า อนุป-
สมบุโน นาสตพุโพ. บ้นฑะเก้ไคนี้ กิษุพังให้ฉิบหายด้วยลิงคณา-
สนาทีเดียว. เบื้องหน้าแต่นี้ แม้ในคำที่กล่าวว่า พังให้ฉิบหาย ก็มีนัยนี้
เหมือนกัน.

อรรถกถาปิณฑกวัตถุ จบ

เรื่องห้ามคนลักเพศและคนเข้ารีตมิให้อุปสมบท

[๑๒๖] ก็โดยสมัยนั้นแล บุตรของตระกูลเก่าแก่คนหนึ่ง เป็นสุขุมลชาติ มีหมู่ญาติที่รู้จักกันในตระกูลหมดสิ้นไป ครั้งนั้น เขาได้มีความดำริว่า เราเป็นผู้ดี ไม่สามารถจะหาโภคทรัพย์ที่ยังหาไม่ได้ หรือไม่สามารถจะหาโภคทรัพย์ที่หาได้แล้วให้เจริญงอกงาม ด้วยวิธีอะไรหนอ เราจึงจะอยู่เป็นสุข และไม่ต้องลำบาก แล้วคิดได้ในทันทีนั้นว่า พวกสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร เหล่านี้แลมีปรกติเป็นสุข มีความประพฤติเรียบร้อย ฉันทอาหารที่ดี นอนในห้องนอนอันมิดชิด ถ้ากระไร เราพึงจัดแจงบาตรจีวร โกงผมและหนวด ครองผ้าข้อมผ้าตนเองแล้วไปอารามอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลาย ต่อมา เขาได้จัดแจงบาตรจีวร โกงผมและหนวด ครองผ้าข้อมผ้าตนเอง แล้วไปอารามกราบไหว้ภิกษุทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลายถามว่า คุณมีพรรษาได้เท่าไร.

เขาย้อนถามว่า ที่ชื่อว่ามีพรรษาได้เท่าไร นั้นอะไรกัน ขอรับ.

ภิกษุทั้งหลายถามว่า อาวุโส ใครเป็นพระอุปัชฌาย์ของคุณ.

เขาย้อนถามว่า ที่ชื่อว่าพระอุปัชฌาย์ นั้นอะไรกัน ขอรับ.

ภิกษุทั้งหลายได้แจ้งเรื่องนั้นต่อท่านพระอุบาลีว่า อาวุโสอุบาลี ขอ
นิมนต์ท่านสอบสวนบรรพชิตรูปนี้.

ครั้นเขาถูกท่านพระอุบาลีสอบสวน จึงแจ้งเรื่องนั้นให้ทราบ ท่าน
พระอุบาลีได้แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบแล้ว ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้น
แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
อนุปสัมบัน คือ คนลักเพศ ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้วต้องให้
สึกเสีย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบัน คือ ผู้ไปเข้ารีตเดียรฉิย์ ภิกษุไม่
พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ต้องให้สึกเสีย.

อรรถกถาถยยสังวาสกถา

บทว่า ปุราณกุลปฺพุโต ได้แก่ บุตรของสกุลเก่า คือถึงความ
ย่อยยับโดยลำดับ.

บทว่า จิณโกลณฺโณ มีอรรถวิเคราะห์ว่า ญาติทั้งหลายผู้รู้จักกัน
ในสกุล ฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา ของเขา สิ้นแล้ว สาบสูญแล้ว คือตายแล้ว
เหตุนี้ เขาชื่อว่า จิณโกลณฺโณ ผู้มีญาติซึ่งรู้จักกันในสกุลสิ้นไปแล้ว.

บทว่า อนธคฺคํ ได้แก่ ยังไม่ถึง.

สองบทว่า ผาติ กาคู ได้แก่ เพื่อให้เจริญ. ศัพท์ว่า อิงฺฆ เป็น
อุโฆษนัตถนิบาต.

บทว่า อนุยฺยอุชฺฌิมาโน มีความว่า กุลบุตรนั้น อันท่านอุบาลีนา
ไป ณ ส่วนข้างหนึ่งแล้ว ถาถึงการปลงศพและหนด การรับผ้ากาสายะ การ
ถึงสระ การถืออุปัชฌาย์ กรรมวาจาและธรรมเป็นที่อาศัย.

สองบพว่า **เอตมคฺคํ อโรเจติ** มีความว่า บอกข้อที่ตนบวชเอา
เองนั้น จำเดิมแต่ต้น.

ในคำว่า **เอยฺยสํ วาสโก ภิกฺขเว** นี้ มีวินิจฉัยว่า คนเอยฺยสังวาสก์
มี ๓ ชนิด คือ คนลักเพศ ๑ คนลักสังวาส ๑ คนลักทั้ง ๒ อย่าง ๑.

ใน ๓ ชนิดนั้น ผู้ใดบวชเองแล้วไปวัดที่อยู่ ไม่นับพรรษาแห่งภิกษุ
ไม่ยินดีการไหว้ตามลำดับผู้แก่ ไม่ห้ามด้วยอาสนะ ไม่เข้าในสังฆกรรมมี
อุโบสถและปวารณาเป็นต้น; ผู้นี้ ชื่อคนลักเพศ เพราะเขาลักแต่เพียงเพศ
เท่านั้น.

ฝ่ายผู้ใด เป็นสามเณรซึ่งบวชแต่ภิกษุทั้งหลายแล้ว ไปต่างประเทศ
กล่าวถึงนับพรรษาแห่งภิกษุว่า ข้าพเจ้า ๑๐ พรรษา หรือว่า ข้าพเจ้า ๒๐
พรรษา ยินดีการไหว้ตามลำดับผู้แก่ ห้ามด้วยอาสนะ เข้าในสังฆกรรมมี
อุโบสถและปวารณาเป็นต้น. ผู้นี้ชื่อคนลักสังวาส เพราะเขาลักแต่เพียงสังวาส
เท่านั้น.

อันความต่างแห่งภิกษาแม่ทั้งปวง มีนับพรรษา แห่งภิกษุเป็นต้น ผู้
ศึกษาควรทราบว่ สังวาส ในอรรถนี้. แม้ในบุคคลผู้ลาสิกขาแล้วปฏิบัติอยู่
อย่างนั้น ด้วยคิดว่า ใคร ๆ ย่อมไม่รู้การลาของเราก็นับเหมือนกัน.

ส่วนผู้ใดบวชเอาเองแล้วไปวัดที่อยู่ นับพรรษาแห่งภิกษุ ยินดีใน
การไหว้ตามลำดับผู้แก่ ห้ามด้วยอาสนะ เข้าในสังฆกรรมมีอุโบสถและปวารณา
เป็นต้น; ผู้นี้ ชื่อคนลักทั้ง ๒ เพราะเหตุที่ตนลักทั้งเพศทั้งสังวาส,

คนเคยยสังวาสทั้ง ๓ ชนิดนี้ เป็นอนุสัมบัน ไม่ควรให้อุปสมบท เป็นอนุสัมบัน ควรให้ฉิบหายเสีย: แม้ขอบวชอีก ก็ไม่ควรให้บวช. และเพื่อไม่ม่งมายในเคยยสังวาสการนี้ พึงทราบบทปกิณณกะนี้ว่า:-

ชนใดถือเพศในพระศาสนานี้ เพราะราชภัย ทูพภิกขภัย กันดารภัย โรคภัย และเวรภัยก็ดี เพื่อจะนำจิ๋วรมาก็ดี ชนนั้นมีใจบริสุทธิ์ยังไม่รับสังวาส เพียงใด ชนนั้นบัณฑิตยังไม่กล่าวว่า เป็นคนเคยยสังวาส เพียงนั้น.

พึงทราบนัยพิสดารในคานานัน ดังนี้:-

พระราชาในโลกนี้ ย่อมเป็นผู้กริ้วต่อบุรุษบางคน. บุรุษนั้นคิดว่า ความสวัสดิจักมีแก่เราด้วยอุบายอย่างนี้ แล้วถือเพศเอาเองทีเดียวหนีไป. ชนทั้งหลายพบเขาแล้ว กราบทูลแด่พระราชา. พระราชาทรงบรรเทาความกริ้วโกรธในเขาเสีย ด้วยทรงพระดำริว่า ถ้าบวชแล้ว เราไม่ได้เพื่อจะทำอะไร เขา แต่เขายังมิได้เข้าสู่ท่ามกลางสงฆ์ แต่ถือเพศหลุดลี้แล้วจึงมา ด้วยคิดว่า ราชภัยของเราสงบแล้ว ภิกษุทั้งหลายควรให้บวช. ถ้าแม้เขาเกิดความสังเวชว่า เราอาศัยพระศาสนาจึงคงชีวิตไว้ได้ เอาเถิด บัดนี้เราจะบวชละ ดังนี้ มาด้วยเพศนั่นเอง แต่ไม่ยินดีอาคันตุกวัดรอันภิกษุทั้งหลายถามแล้วก็ตาม ไม่ถามก็ตาม ได้ชี้แจงคนตามเป็นจริงแล้ว ขอบรรพชา: ภิกษุทั้งหลายพึงปลดเพศแล้วจึงให้บวช. แต่ถ้าเขายินดีวัตร แสดงท่าทางดังบรรพชิต ปฏิบัติวิธีต่าง ๆ โดยนับพรรษาเป็นต้น ซึ่งกล่าวแล้วในหนหลังทั้งหมด ผู้นี้ไม่ควรให้บวช.

อนึ่ง คนบางคนในโลกนี้ ไม่สามารถจะเป็นอยู่ได้ในคราวทูพภิกขภัย จึงถือเพศเอาเอง บริโภคอาหารที่เขาจัดไว้เพื่อนักบวชผู้เจ้าลัทธิทั้งปวง ครั้น

ทุกภิกขุผ่านพ้นไปแล้ว ยังมีได้เข้าสู่ท่ามกลางสงฆ์ ต่อถือเพศคฤหัสถ์แล้ว จึงมา คำว่าดังนี้ทั้งหมด เช่นกับด้วยคำซึ่งกล่าวมาก่อนนั้นแล.

อีกคนหนึ่ง เป็นผู้ใคร่จะข้ามกันดารใหญ่ และพ่อค้าเกวียน ย่อม พาบรรพชิตทั้งหลายไป. เขาคิดว่า ด้วยอุบายอย่างนี้ พ่อค้าเกวียนจักพาเรา ไป จึงถือเพศเอาเอง ร่วมกับพ่อค้าเกวียนข้ามทางกันดารถึงส่วนอันเกษม แต่ ยังมีได้เข้าสู่ท่ามกลางสงฆ์ ต่อถือเพศคฤหัสถ์แล้ว จึงมา คำว่าดังนี้ทั้งปวง เช่น กับคำซึ่งว่ามาก่อนนั้นแล.

อีกคนหนึ่ง เมื่อภยคือโรคเกิดขึ้น ไม่สามารถจะเป็นอยู่ได้จึงถือเพศ เอาเอง บริโภคอาหารที่เขาจัดไว้เพื่อนักบวชผู้เจ้าลัทธิทั้งปวง. เมื่อภยคือโรค สงบแล้ว ยังมีได้เข้าสู่ท่ามกลางสงฆ์ก่อน แต่เมื่อถือเพศคฤหัสถ์แล้วจึงมา คำว่าดังนี้ทั้งหมด เป็นเช่นกับคำซึ่งว่ามาก่อนนั้นแล.

คนคู่เวรคนหนึ่งของบุรุษอีกคนหนึ่ง เป็นผู้โกรธปองจะฆ่าเขาเที่ยว ไป เขาคิดว่า ด้วยอุบายอย่างนี้ ความสวัสดิจักมีแก่เรา จึงถือเพศเอาเอง แล้วหนีไป คนคู่เวร สืบหาอยู่ว่า เขาไปไหน ได้ยินว่า เขาบวชแล้ว หนีไป จึงบรรเทาความโกรธในเขาเสีย ด้วยคิดว่า เขาบวชแล้ว เราก็ทำ อะไรเขาไม่ได้ เขายังมิได้เข้าสู่ท่ามกลางสงฆ์ก่อน ถือเพศคฤหัสถ์แล้วจึงมา ด้วยคิดว่า เจริญของเราสงบแล้ว คำว่าดังนี้ทั้งหมด เป็นเช่นกับคำซึ่งว่ามา ก่อนนั้นแล.

อีกคนหนึ่งไปสู่สกุลญาติ ลาสิกขาเป็นคฤหัสถ์แล้ว มาทำในใจว่า จีวรเหล่านี้จักฉิบหายเสียทีนี้; ถ้าแม้เราจักถือไปวิหารด้วยเพศคฤหัสถ์นี้ ใน

ระหว่างทาง ชนทั้งหลายจับเราว่า เป็นโจร อย่างกระนั้นเลย เราจึงทำให้เป็นของอันทายพึงรักษาไว้ จึงไปเถิด ดังนี้ เพื่อจะนำจีวรมา จึงนุ่งและห่มแล้วไปวัดที่อยู่ พวกสามเณรและภิกษุหนุ่มทั้งหลายเห็นเธอมาแต่ไกลแล้วพากันตรงเข้าต้อนรับ แสดงวัตร. เธอไม่ยินดี ชี้แจงตนตามเป็นจริง. ถ้าภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า ที่นี้พวกเราจักไม่ปล่อยท่านไปละ เป็นผู้ใคร่จะให้บวชด้วยพลการ เธออันภิกษุทั้งหลาย พึงเปลื้องผ้ากาสาละแล้ว จึงให้บวชอีก. แต่ถ้าเธอคิดว่า ภิกษุเหล่านี้ไม่รู้ข้อที่เราเวียนมาเพื่อความเป็นคนเลวแล้ว ดังนี้ จึงปฎิญญาความเป็นภิกษุนั่นเอง ปฏิบัติวิธีต่างด้วยนัยบรรพชาเป็นต้น ซึ่งกล่าวแล้วในหนหลังทั้งหมดผู้นี้ไม่ควรให้บวช.

สามเณรโคงอิกรูป ๑ ไปสู่สกุลญาติ สึกแล้ว เป็นผู้เบื่อหน่ายด้วยการทำการงาน จึงคิดว่า บัดนี้เราก็คงเป็นสมณะอีกเทียว แม้พระเถระยอมไม่ทราบความที่เราสึกแล้ว จึงถือเอาบาตรและจีวรนั้นเองไปวิหาร ไม่บอกเนื้อความนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ปฎิญญาความเป็นสามเณร. ผู้นี้เป็นเถยสังวาสก์เหมือนกัน ย่อมไม่ได้บวช.

ถ้าแม้ในเวลาถือเพศเขามีความรำพึงอย่างนี้ว่า เราก็คงไม่บอกแก่ใครๆ ดังนี้ แต่เขาไปวิหารแล้ว ย่อมบอก. ด้วยการถือ (เพศ) นั้นเอง เขาเป็นคนที่เถยสังวาสก์.

ถ้าแม้ในเวลาถือ (เพศ) เขามีความคิดเกิดขึ้นว่า เราก็คงบอก แต่ไปวิหารแล้ว ใครๆ ปราศรัยว่า ผู้มีอายุท่านไปไหนมา คิดว่า เดียวนี้ ชนเหล่านี้ไม่รู้เรา จึงลวง ไม่บอก แม้ผู้นี้ก็ชื่อคนเถยสังวาสก์แท้ พร้อมกับทอดธุระว่า เราก็คงไม่บอก.

แต่ถ้าถึงในเวลาถือ (เพศ) เขามีความคิดเกิดขึ้นว่า เราจักบอก แม่
ไปวิหารแล้ว ย่อมบอก; ผู้นี้ย่อมได้บรรพชาอีก.

ก็หรือว่า สามเณรหนุ่มอื่นอีก เป็นคนใหญ่ แต่โง่ไม่ฉลาด เธอ
สึกแล้วโดยนัยก่อนนั้นแล ไม่อยากทำกิจมีฝ่าโคเป็นคันในเรือนญาติทั้งหลาย
ให้เขานั้นนั่งห่มผ้ากาสาชะเหล่านั่นเอง แล้วให้ภานะหรือบาตรในมือจับออก
จากเรือนว่า เจ้าจงไปเป็นสมณะเถอะ. เขาไปวิหาร ภิกษุทั้งหลายไม่ทราบ
เขาเลยว่ ผู้นี้สึกแล้วบวชเอาเองอีก ทั้งตัวเองก็ไม่ทราบว่า ผู้ใดบวชอย่าง
นั้น ผู้นั้นย่อมเป็นคนที่ย่อหยิ่งเสียดาย.

ถ้าภิกษุทั้งหลายให้อุปสมบทเขาผู้มีกาลฝนครบ ๒๐ เขาก็เป็นอันอุป-
สมบทดีแล้ว. แต่ถ้าในเวลาที่ยังเป็นอนุสัมบันนั้นเอง เมื่อการวินิจฉัย
วินัยเป็นไปอยู่เขาได้ฟังว่า ผู้ใดบวชอย่างนั้น ผู้นั้นย่อมเป็นคนที่ย่อหยิ่ง-
เสียดาย เขาจึงบอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าได้ทำอย่างนั้น ด้วยประการ
อย่างนี้ เขาย่อมได้บรรพชาอีก. ถ้าไม่บอกด้วยคิดว่า บัดนี้ใคร ๆ ไม่รู้เลย
พอทอดธุระเขาย่อมเป็นคนที่ย่อหยิ่งเสียดาย.

ภิกษุลาสิกขาละเพศแล้วทำทุกศีลกรรมก็ตาม ไม่ทำก็ตาม ปฏิบัติวิธี
ต่างด้วยนัยพรรษาเป็นคัน ซึ่งกล่าวแล้วในหนหลังทั้งหมด; ย่อมเป็นคน
ที่ย่อหยิ่งเสียดาย.

ไม่ได้ลาสิกขา คงตั้งอยู่ในเพศของตน เสพเมถุน ใช้วิธีต่างด้วยนัย
พรรษาเป็นคัน ไม่เป็นคนที่ย่อหยิ่งเสียดาย. ย่อมได้เพียงบรรพชา. แต่ใน
อันธกอร์รถถาแก้ว ผู้นี้เป็นคนที่ย่อหยิ่งเสียดาย คำนั้น ไม่ควรถือเอา.

ภิกษุรูป ๑ ยังมีอุตสาหะ ในผ้ากาสาหะ นุ่งผ้าขาว เสพเมถุน แล้ว กลับนุ่งผ้ากาสาหะอีก ใช้วิธีทั้งปวงต่างด้วยนับพรรษาเป็นต้น แม้ภิกษุนี้ ย่อมไม่เป็นคนเถยสังวาสกั ย่อมได้เพียงบรรพชา.

แต่ถ้าทอดธุระในผ้ากาสาหะแล้ว นุ่งขาว เสพเมถุน กลับนุ่งผ้ากาสาหะอีก ใช้วิธีทั้งปวงต่างด้วยนับพรรษาเป็นต้น; เขาย่อมเป็นคนเถยสังวาสกั.

สามเณรคงทั้งอยู่ในเพศของตน แม้ล่วงกรรมทำให้เป็นผู้มีใช้สมณะ มีเมถุนเป็นต้นแล้ว ย่อมไม่เป็นคนเถยสังวาสกั ถึงหากว่ายังมีอุตสาหะในผ้ากาสาหะ แต่เปลื้องออกเสียเสพเมถุนแล้ว กลับนุ่งผ้ากาสาหะอีก; ไม่เป็นคนเถยสังวาสกัเหมือนกัน,

แต่ถ้าทอดธุระในผ้ากาสาหะแล้วเป็นผู้เปลือย หรือนุ่งขาวเป็นผู้มีใช้สมณะด้วยการเสพเมถุนเป็นต้น แล้วกลับนุ่งผ้ากาสาหะ เขาเป็นคนเถยสังวาสกั.

ถ้าสามเณรปรารถนาความเป็นคฤหัสถ์ จึงนุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ ทำผ้ากาสาหะโจงกระเบนก็ดี ด้วยอาการอย่างอื่นก็ดี เพื่อลองดูว่า เพศคฤหัสถ์ของเราสวหรือไม่สว ยังรักษาอยู่ก่อน, แต่ยอมรับว่าสวแล้วกลับยินดีเพศอีก ย่อมเป็นคนเถยสังวาสกั. แม้ในการนุ่งขาวลองดูและยอมรับ ก็มีนัยเหมือนกันนั้นแล.

และถ้าผู้นุ่งขาวทับผ้ากาสาหะที่นุ่งอยู่แล้ว ลองดูก็ตาม ยอมรับก็ตาม ยังรักษาอยู่แท้. แม้แห่งภิกษุณี ก็นัยนี้แล.

แม้นางภิกษุณีนั้น ปรารถนาจะเป็นคฤหัสถ์ ถ้านุ่งผ้ากาสาหะ อย่างคฤหัสถ์ เพื่อลองดูว่า เพศคฤหัสถ์ของเราจะสวหรือไม่สว ยังรักษาอยู่ก่อน ถ้ายอมรับว่า สว รักษาไว้ไม่ได้. ในการนุ่งขาวลองดูและยอมรับก็นัยนี้แล.

ส่วนผู้นั่งขาทับฟ้ากาสาจะที่นั่งอยู่แล้ว จะลองดูก็ตาม ยอมรับก็ตาม
ยังรักษาอยู่แท้. ถ้าสามเณรบางรูปบวชภายหลัง ไม่นับพรรษา ไม่ต้องอยู่แม่
ในแถว มาทางข้างหนึ่ง เมื่อก่อนข้าวในลู่ใหญ่เป็นต้น ซึ่งเขาเอาทัพพีตักขึ้น
สอดบาตรเข้าไปรับเอาไปเหมือนเหยี่ยวเลียชิ้นเนื้อไปฉะนั้น ยังไม่เป็นคน
เถยสังวาสก์. แต่เมื่อนับพรรษาภิกษุรับเอา จัดว่าเป็นคนเถยสังวาสก์.

สามเณรเองแล เมื่อนับพรรษาโกงด้วยลำดับของสามเณรรับเอาไป
ยังไม่จัดเป็นเถยสังวาสก์.

ภิกษุเมื่อนับพรรษาโกงด้วยลำดับของภิกษุรับเอาไป พึงปรับตามราคา
แห่งภิกษุ.

อรรถกถาเถยสังวาสกกถา จบ

อรรถกถาติตติยาปักกันตกถา

พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า **ติตติยปกฺกนฺโต ภิกฺขเว** เป็นต้นนี้
ดังนี้:-

กฺลฺปนฺตรที่ชื่อว่าเข้าริตติยเถสิ เพราะอรรถวิเคราะห์ว่าหลักไป คือ
ไปเข้าพวกติยเถสิ. กฺลฺปนฺตรนั้นไม่ควรให้อุปสมบทอย่างเดียว แต่ที่แท้ไม่ควร
ให้บรรพชาด้วยฉะนั้นแล.

วินิจฉัยในคำนั้น พึงทราบดังต่อไปนี้:-

อุปสัมบันภิกษุคิดว่า เราจักเป็นติยเถสิ แล้วไปสู่สำนักแห่งติยเถสิ
เหล่านั้น ทั้งเพศทีเดียว เป็นอาบัติทุกกฏทุก ๆ อย่างเท่า, เมื่อเพศแห่งติยเถสิ
นั้น สักว่าอันตนถือเอาแล้ว ย่อมจัดว่าเป็นผู้เข้าริตติยเถสิ.

แม้ภิกษุคิดว่า เราจักเป็นติยเถสิเอาเอง จึงมุ่งการรองเป็นต้น
ภิกษุนั้นย่อมเป็นผู้เข้าริตติยเถสิเหมือนกัน.

ฝ่ายภิกษุใดเมื่อเปลี่ยกายอาบน้ำแล้วคิดว่า การที่เราเป็นอาชีวกจะ
งามหรือ เราจะเป็นอาชีวกละ ดังนี้แล้ว ไม่ถือเอาผ้ากาสายะ คงเปลี่ยกาย
ไปสู่สำนักพวกอาชีวก ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ อย่างเท่า. แต่ถ้าใน
ระหว่างทาง หิริโศตตปปะเกิดขึ้นแก่เธอ เธอแสดงอาบัติทุกกฏแล้ว ย่อมพ้น.

แม้ไปถึงสำนักพวกอาชีวกเหล่านั้นแล้ว ถูกพวกเขาตักเตือน หรือแม้
เห็นว่า บรรพชาของชนพวกนี้ เป็นทุกข์ยิ่งนัก แล้วกลับด้วยตนเอง ย่อมพ้น
ได้เหมือนกัน.

อนึ่ง ถ้าเธอถามว่า อะไรเป็นสูงสุดแห่งบรรพชาของพวกท่าน ?
อันเขาตอบว่า การถอนผมและหนวดเป็นต้น แล้วให้ถอนแม้ผมเส้นเดียว

ถือวัตรมีความเพียรด้วยความกระโห่งเท่าเป็นต้นก็ดี นุ่งผ้าเววหางนกยูง
เป็นต้นก็ดี ชื่อว่า ถือเพศแห่งอาชีวกเหล่านั้น ชื่อว่ายอมรับความเป็นลัทธิ
ประเสริฐว่า บรรพชาที่ประเสริฐ เธอยอมไม่พิน จักว่าเป็นผู้เข้ารีตเดียรฉัตร.

อนึ่ง ถ้าเธอเพื่อจะลองดูว่า การบวชเป็นเดียรฉัตรสำหรับเราจะงาม
หรือไม่งาม จึงนุ่งการองเป็นต้น หรือว่า ผูกขลุ่ย หรือว่าฉวยหาบบริวาร
ยังไม่ยอมรับเพียงใด ลัทธิยอมคุ้มเธอไว้เพียงนั้น ครั้นเมื่อเพศสักว่าเธอยอมรับ
แล้ว ย่อมจักว่า เป็นผู้เข้ารีตเดียรฉัตร.

ส่วนภิกษุผู้มีจิรวจรอันโจรชิงไป จึงนุ่งการองเป็นต้นก็ดี ถือเพศ
เดียรฉัตร เพราะภิกษุมิราชภิกษุเป็นต้นก็ดี หาจักว่าเป็นผู้เข้ารีตเดียรฉัตรไม่เลย
เพราะไม่มีลัทธิ.

แต่ในอรรถกถาฎฐกฐินที่แก้วว่า จินชื่อว่าเป็นบุคคลผู้เข้ารีตเดียรฉัตรนี้ ท่าน
กล่าวด้วยอุปสัมบันภิกษุ. เพราะเหตุนี้ สามเณรแม้ไปสู่ติดตามตนแล้วพร้อม
ทั้งเพศ ย่อมได้บรรพชาและอุปสมบทอีก.

ส่วนคนเถยสังวาสกัซังคัน ท่านว่าด้วยอุปสัมบัน เพราะเหตุนี้
อุปสัมบันเมื่อนับพรรษาโก่ง จะจักว่าเป็นผู้มีใช้สมณะหาได้ ภิกษุยังมีอุตสาหะ
ในเพศ แม้ต้องปาราชิกแล้ว นับพรรษาแห่งภิกษุเป็นต้น ก็ยังไม่จักว่าเป็น
คนเถยสังวาสกั.

อรรถกถาติตติยปักกัณตกถา จบ

เรื่องนาคเปล่งกายเป็นมนุษย์มาบวช

[๑๒๓] ก็โดยสมัยนั้นแล นาคตัวหนึ่งอึดอัดระอาเกลียดกำเนิดนาค จึงนาคนั้นได้มีความดำริว่า ด้วยวิธีอะไรหนอ เราจึงจะพ้นจากกำเนิดนาค และกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน ครั้นแล้วได้ดำริต่อไปว่า พระสมณะ เชื้อสายพระศาสดาบุตรเหล่านี้แล เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ พระพฤติพรหมจรรย์ กล่าวแต่คำสัตย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม หากเราจะพึงบวชใน สำนักพระสมณะ เชื้อสายพระศาสดาบุตร ด้วยวิธีเช่นนี้ เราก็จะพ้นจากกำเนิดนาค และกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน ครั้นแล้วนาคนั้นจึงเปล่งกายเป็นชายหนุ่ม แล้วเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายจึงให้เขาบรรพชา . อุปสมบท สมัยต่อมา พระนาคนั้นอาศัยอยู่ในวิหารสุดเขตกับภิกษุรูป ๑ ครั้นปัจจุสมัยแห่งราตรีภิกษุรูปนั้น คืบนอนแล้วออกไปเดินจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ครั้นภิกษุรูปนั้นออกไปแล้ว พระนาคนั้นก็วางใจจำวัด วิหารทั้งหลายเต็มไปด้วยงู ขนคืบออกไปทางหน้าต่าง ครั้นภิกษุรูปนั้นผลัดบานประตูด้วยตั้งใจจักเข้าวิหาร ได้เห็นวิหารทั้งหลายเต็มไปด้วยงู เห็นขนคืบออกไปทางหน้าต่าง ก็ตกใจ จึงร้องเอะอะขึ้น.

ภิกษุทั้งหลายพากัน วิ่งเข้าไปแล้วได้ถามภิกษุรูปนั้นว่า อาวุโส ท่านร้องเอะอะไปทำไม.

ภิกษุรูปนั้นบอกว่า อาวุโสทั้งหลาย วิหารนี้ทั้งหลายเต็มไปด้วยงู ขนคืบออกไปทางหน้าต่าง.

ขณะนั้นพระนาคนั้น ได้ตื่นขึ้นเพราะเสียงนั้น แล้วนั่งอยู่บนอาสนะของตน.

ภิกษุทั้งหลายถามว่า อาวุโส ท่านเป็นใคร ?

น. ผมเป็นนาค ขอรับ.

ภิก. อาวุโส ท่านได้ทำเช่นนี้เพื่อประสงค์อะไร ?

พระนาคนั้นจึงแจ้งเนื้อความนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบ
ทูลเรื่อนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ในเพราะเหตุ
เป็นคัมภีรานั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วได้ทรงประทานพระพุทโธวาทนี้
แก่นาคนั้นว่า พวกเจ้าเป็นนาค มีความไม่องงามในธรรมวินัยนี้เป็นธรรมดา
ไปเกิดเจ้านาค จงไปรักษาศูโบสถ์ในวันที่ ๑๔ ที่ ๑๕ และที่ ๘ แห่งปีกษ
นั้นแหละ ด้วยวิธีนี้เจ้าจักพ้นจากกำเนิดนาค และจักกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์
เร็วพลัน ครั้นนาคนั้นได้ทราบว่ คนมีความไม่องงามในพระธรรมวินัยนี้
เป็นธรรมดา ก็เสียใจหลังน้ำตา ส่งเสียงดังแล้วหลีกไป.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คู่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เหตุแห่งความปรากฏตามสภาพของนาค มี ๒ ประการนี้ คือ เวลา
เสพเมถุนธรรมกับนางนาค ผู้มีชาติเสมอกัน ๑ เวลาวางใจนอนหลับ ๑ คู่อน
ภิกษุทั้งหลาย เหตุแห่งความปรากฏตามสภาพของนาค ๒ ประการนี้แล.

คู่อนภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบัน คือ สัตว์ดิรัจฉาน ภิกษุไม่พึงให้
อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ต้องให้สึกเสีย.

อรรถกถาติรัจฉานคตวัตถกถา

พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า นาคโยนียา อญฺญิตี นี้ ดังนี้:-

นาคนั้น ในประวัติกาล ย่อมได้เสวยอิสรียสมบัติเช่นกับเทพสมบัติ ด้วยกุศลวิบากแม้โดยแท้. ถึงกระนั้น สรรีระแห่งนาค ผู้ปฏิสนธิด้วยอกุศลวิบาก มีปกติเที่ยวไปในน้ำ มีกบเป็นอาหารย่อมมีปรากฏ ด้วยการเสพเมถุน กับนางนาคชาติของตน คือมีชาติเสมอกัน และด้วยการวางใจยังลงสู่ความหลับ เพราะเหตุนั้น นาคนั้นจึงระอาด้วยกำเนิดนาคนั้น.

บทว่า หรายติ ได้แก่ ย่อมละอาย.

บทว่า ชิตฺตฺจฺจติ คือ ย่อมเกลียดชังอัธภาพ

หลายบทว่า ตสฺส ภิกฺขุโน นิกฺขนฺเต มีความว่า เมื่อภิกษุนั้นออกไปแล้ว. อีกอย่างหนึ่ง ความว่า ในเวลาที่ภิกษุนั้นออกไป.

ข้อว่า วิสฺสณฺโง นิทฺทํ โอกฺกมิ มีความว่า เมื่อภิกษุนั้นยังไม่ออก นาคนั้น ไม่ปล่อยสติหลับอยู่ด้วยอำนาจแห่งความหลับอย่างถึงนั้นแล เพราะกลัวแต่เสียงร้อง ครั้นภิกษุนั้นออกไปแล้ว จึงปล่อยสติ วางใจ คือหมดความระแวง คำนึงไปสู่ความหลับอย่างเต็มที่.

สองบทว่า วิสฺสรมกาสี มีความว่า ภิกษุนั้น ด้วยอำนาจความกลัว ละสมณสัญญาเสีย ได้กระทำเสียงดังผิดปกติ.

สองบทว่า ตุมฺเห ขวตฺถ ตตฺถทวํ ตุมฺเห โข อตฺถ บทนั้น ท่านมิได้ทำการลบ อ อักษรกล่าวไว้. ความสังเขปในคำนี้ ผู้ศึกษาพึงทราบ ดังนี้ว่า ท่านทั้งหลายเถ เป็นนาค ชื่อเป็นผู้มีธรรมชาติไม่องงาม คือ ไม่เป็น

ผู้มีกรรมอันองงามในธรรมวินัยนี้ เพราะเป็นผู้ไม่ควรแก้แค้นวิปัสสนาและมรรคผล.

บทว่า สชาติยา ได้แก่ นางนาคนั่นเอง. แต่ว่า เมื่อใดนาคนั้นเสพเมถุนด้วยชาตินี้ ต่างโดยชนิดมีหญิงมนุษย์เป็นต้น เมื่อนั้นย่อมเป็นเหมือนเทพบุตร. ส่วนคำว่า ปัจจย ๒ อย่างในพระบาลีนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว ด้วยอำนาจแห่งการชี้กรรมซึ่งปรากฏตามสภาพเนื่อง ๆ ในประวัติกาล. และกรรมซึ่งปรากฏตามสภาพ ย่อมมีแก่นาคใน ๕ กาล คือ เวลาปฏิสนธิ ๑ เวลาที่ลอกคราบ ๑ เวลาที่เสพเมถุนด้วยนางนาคชาติของตน คือมีชาติเสมอกัน ๑ เวลาที่วางใจยังลงสู่ความหลับ ๑ เวลาจุติ ๑.

ในคำว่า ตีรจฺจานคโตะ ภิกฺขเว เป็นต้นนี้ มีวินิจฉัยว่าจะเป็นคน หรือจะเป็นสัตว์พิเศษผู้ใดผู้หนึ่งมีสุบรรณมานพเป็นต้น ก็ตามที. ผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งมีโฉมมนุษย์ชาติโดยที่สุดแม้ท้าวสักกเทวราช บรรดามีทั้งหมด เทียบ พึงทราบว่าเป็นตี่รจฺจาน ในอรรถนี้ ผู้นั้นอันภิกษุทั้งหลายไม่ควรให้อุปสมบท ไม่ควรให้บรรพชา แม้อุปสมบทแล้ว ก็ควรให้นิบาหเสย.

ตี่รจฺจานคตวັตฺถุ จป

เรื่องห้ามคนฆ่ามารดาให้อุปสมบท

[๑๒๘] ก็โดยสมัยนั้นแล มาณพผู้หนึ่งปลงชีวิตมารดาเสีย เขาอึดอัดระอารังเกียจบาปกรรมอันนั้น และได้มีความดำริว่า ด้วยวิธีอะไร นอ เราจึงจะทำการออกจากบาปกรรมอันนี้ได้ จึงหวนระลึกนึกขึ้นได้ว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ เป็นผู้ประพฤติธรรม พระพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าวแต่คำสัตย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม ถ้าเราจะพึงบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรด้วยวิธีเช่นนี้ เราก็จะทำการออกจากบาปกรรมอันนี้ได้ ต่อมาเขาเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายแล้วขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายได้แจ้งความนี้ต่อท่านพระอุบาลีว่า อาวุโสอุบาลี เมื่อครั้งก่อนแล นาคแปลงกายเป็นชายหนุ่มเข้ามาบวช ในสำนักภิกษุ อาวุโสอุบาลี นิมนต์ท่านได้สวนมาณพคนนี้ ครั้นมาณพนั้น ถูกท่านพระอุบาลีได้สวนอยู่ จึงแจ้งเรื่องนั้น ท่านพระอุบาลีได้แจ้งให้พวกภิกษุทราบ แล้วภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนุ-
ปสัมบันคือ คนฆ่ามารดา ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ต้องให้สึกเสีย.

เรื่องห้ามคนฆ่าบิดาให้อุปสมบท

[๑๒๙] ก็โดยสมัยนั้นแล มาณพผู้หนึ่งปลงชีวิตบิดาเสีย เขาอึดอัดระอารังเกียจบาปกรรมอันนั้น และได้มีความดำริว่า ด้วยวิธีอะไร นอ เราจึงจะทำการออกจากบาปกรรมอันนี้ได้ จึงหวนระลึกนึกขึ้นได้ว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าวแต่คำสัตย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม ถ้าเราจะพึงบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ด้วยวิธีเช่นนี้ เราก็จะทำการออกจากบาปกรรมอันนี้

ได้ ต่อมาเขาเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายแล้วขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายได้แจ้งความนี้ต่อท่านพระอุบาลีว่า อาวุโสอุบาลี เมื่อครั้งก่อนแล นาคแปลงกายเป็นชายหนุ่มเข้ามาบวชในสำนักภิกษุ อาวุโสอุบาลี นิมนต์ท่านได้สวนมาจนพบนั่น ครั้นมาพบนั่น ถูกท่านพระอุบาลีได้สวนอยู่ จึงแจ้งเรื่องนั้น ท่านพระอุบาลีได้แจ้งให้พวกภิกษุทราบแล้ว ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลายอนุ-
ปสัมบันคือ คนฆ่าบิดา ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ต้องให้สึกเสีย.

เรื่องห้ามคนฆ่าพระอรหันต์ให้อุปสมบท

[๑๓๐] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุมารูปด้วยกัน เดินทางไกล จากเมืองสาเกตไปพระนครสาวัตถี ในระหว่างทาง พวกโจรพากันยกพวกออกมาแย่งชิงภิกษุบางพวก ฆ่าภิกษุบางพวก เจ้าหน้าที่ยกออกไปจากพระนครสาวัตถีแล้วจับโจรได้เป็นบางพวก บางพวกหลบหนีไปได้ พวกที่หลบหนีไป ได้บวชในสำนักภิกษุ พวกที่จับได้ เจ้าหน้าที่กำลังนำไปฆ่า พวกโจรที่บวชแล้ว เหล่านั้นได้เห็นโจรพวกนั้นกำลังถูกนำไปฆ่า ครั้นแล้วจึงพูดอย่างนี้ว่าเคราะห์ดี พวกเราพากันหนีรอดมาได้ ถ้าวันนั้นถูกจับ จะต้องถูกเขาฆ่าเช่นนี้เหมือนกัน ภิกษุทั้งหลายพากันถามว่า อาวุโสทั้งหลาย ก็พวกท่านได้ทำอะไรไว้ จึงบรรพชิตเหล่านั้นได้แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพวกนั้นเป็นพระอรหันต์ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบัน คือคนฆ่าพระอรหันต์ ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ต้องให้สึกเสีย.

อรรถกถาฆาตกาฬัตถุ

พึงทราบวินิจฉัยในเรื่องบุคคลผู้ฆ่ามารดาเป็นต้นต่อไป:-

สองบทว่า นิภขนฺตี ธีเรยฺย มีความว่า เราพึงกระทำความออก
คือ ความหลีกไป ความชำระสะสาง.

ในคำว่า ฆาตกาฬโก ภิกฺขเว นี้ มีวินิจฉัยว่า มารดาผู้ให้เกิด
ซึ่งเป็นหญิงมนุษย์ อันบุคคลใดแม้นตนเองก็เป็นชาตินมนุษย์เหมือนกันแก้งปลง
เสียจากชีวิต บุคคลนี้เป็นผู้ฆ่ามารดาด้วยอนันตริยฆาตกรรม. บรรพชา
และอุปสมบทแห่งบุคคลนั้นอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามแล้ว.

ส่วนมารดาผู้เลี้ยงดูก็ดี ป้าก็ดี น้าก็ดี ซึ่งมีใช้ผู้ให้เกิด แม้เป็นหญิง
มนุษย์ หรือมารดาผู้ให้เกิด แต่มิใช่หญิงมนุษย์ อันบุคคลใดฆ่าแล้ว บรรพชา
ของบุคคลนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงห้าม และเขาไม่เป็นผู้มีอนันตริยกรรม.

มารดาผู้เป็นหญิงมนุษย์ อันบุคคลใดซึ่งตนเองเป็นสัตว์ดิรัจฉานฆ่า
แล้ว แม้บุคคลนั้นยอมไม่เป็นผู้มีอนันตริยกรรม. ส่วนบรรพชาของเขาเป็น
อันทรงห้ามด้วย เพราะข้อที่เขาเป็นสัตว์ดิรัจฉาน. คำที่เหลือเป็นคำตั้งขึ้นทั้งนั้น .
แม้ในบุคคลผู้ฆ่าบิดา ก็นัยนี้แล.

ก็ถ้าแม้บุรุษเป็นลูกหญิงแพศยา ไม่ทราบว่าเป็นบิดาของเรา
เขาเกิดด้วยน้ำสมภพของชายใด และชายนั้นอันเขาฆ่าแล้วย่อมถึงความ
นับว่าเป็นผู้ฆ่าบิดาเหมือนกัน ย่อมถูกอนันตริยกรรมด้วย. แม้บุคคลผู้ฆ่าพระ
อรหันต์ พึงทราบด้วยอำนาจพระอรหันต์ผู้เป็นมนุษย์เหมือนกัน.

วินิจฉัยในอรรถกถาฆาตกาฬัตถุนี้ พึงทราบดังนี้ว่า อันบุคคลเมื่อแก้ง
ปลงพระจิณาสพผู้เป็นชาตินมนุษย์ โดยที่สุดแม้มิใช่บรรพชิตเป็นทารกก็ตาม

เป็นทาริกาก็ตาม จากชีวิต ย่อมเป็นผู้ชื่อว่าพระอรหันต์แท้; ย่อมถูกอนันตริยกรรมด้วย และบรรพชาของผู้นั้น อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้าม. ส่วนบุคคลฆ่าพระอรหันต์ซึ่งมิใช่ชาตินุญย์ หรือพระอริยบุคคลที่เลื้อซึ่งเป็นชาตินุญย์ ยังไม่เป็นผู้มีอนันตริยกรรม แม้บรรพชาของเขา ก็ไม่ทรงห้าม. แต่ว่า กรรมเป็นของรุนแรง. ครั้นฆ่าพระอรหันต์ซึ่งเป็นชาตินุญย์ ก็ไม่เป็นผู้มีอนันตริยกรรม แต่ว่า เป็นกรรมอันหนัก.

หลายบทว่า เต วธาย โอนีนฺนุติ มีความว่า โจรเหล่านั้นอันพวกราชบุรุษยอมนำไป เพื่อประโยชน์แก่การฆ่า. อธิบายว่านำไปเพื่อประหารชีวิต.

ก็คำใด ที่พระธรรมสังคหอาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ในบาลีว่า สจจ มยฺ ความแห่งคำนั้นเท่านี้เองว่า สจจ มยฺ . จริงอยู่ ในพระบาลีนี้ ท่านกล่าวนิบาตินี้ว่า สจจ จ ในเมื่อนิบาตว่า สจจ อันท่านพึงกล่าว. อีกอย่างหนึ่งปาฐะว่า สจจ จ ก็มี. ใน ๒ ศัพท์นั้น ศัพท์ว่า สจจ เป็นสัมภวานัตถนิบาต. ศัพท์ว่า จ เป็นนิบาตใช้ในอรรถมาตรว่าเป็นเครื่องทำบทให้เต็ม ปาฐะว่า สจจฺจ มยฺ บ้าง ความแห่งปาฐะนั้นว่า สจจ อจฺจ มยฺ .

อรรถกถาสุตตคาถาวิวัตถุ จบ

เรื่องห้ามอุปสมบทคนประทุษร้ายภิกขุณีเป็นต้น

[๑๓๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกขุณีหลายรูป เดินทางไกลจากเมืองสาเกต ไปพระนครสาวัตถี ในระหว่างทาง พวกโจรพากันยกออกมา แย่งชิงภิกขุณี บางพวก ทำร้ายภิกขุณีบางพวก เข้าหน้าที่ยกออกไปจากพระนครสาวัตถี แล้ว จับโจรได้เป็นบางพวก บางพวกหลบหนีไป พวกที่หลบหนีไป ได้บวชใน สำนักภิกษุ พวกที่ถูกจับได้เข้าหน้าที่กำลังนำไปฆ่า พวกโจรที่บวชแล้วเหล่านั้น ได้เห็นโจรพวกนั้นกำลังถูกนำไปฆ่า ครั้นแล้วจึงพูดอย่างนี้ว่า เเคราะห์ดี พวกเราพากันหนีรอดมาได้ ถ้าวันนั้นถูกจับ จะต้องถูกเขามาเช่นนี้เหมือนกัน ภิกษุทั้งหลายพากันถามว่า อาวุโสทั้งหลาย ก็พวกท่านได้ทำอะไรไว้ จึงบรรพชิตเหล่านั้นได้แจ้งเรื่องนั้น แก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนุ-
ปสัมบันคือ คนประทุษร้ายภิกขุณี ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว
ต้องให้สึกเสีย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันคือ คนผู้ทำสังฆเภท ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ต้องให้สึกเสีย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันคือ คนทำร้ายพระพุทธรเจ้าจนถึงห่อพระโลหิต ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ต้องให้สึกเสีย.

อรรถกถาสิกขนิทสกาทิวัตถุ

พึงทราบวินิจฉัยในค่านีว่า สิกขนิทสโก สิกขเว เป็นต้น ดังนี้:-

บุรุษใดประทุษร้ายนางภิกษุณีผู้มีตนเป็นปกติ ในบรรดามรรค ๓ มรรคใดมรรคหนึ่ง บุรุษนี้ซื้อสิกขนิทสกะ. บรรพชาและอุปสมบทของบุรุษนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามแล้ว. ฝ่ายบุรุษใดยังนางภิกษุณีให้ถึงศีลพินาศ กายสังสัคคะ บรรพชาและอุปสมบทแห่งบุรุษนั้นไม่ทรงห้าม. แม้บุรุษผู้ทำนางภิกษุณีให้นั่งผ้าขาวแล้ว ประทุษร้ายนางผู้ไม่ยินยอมเลยที่เดียวด้วยผลการซื้อสิกขนิทสกะแท้.

ฝ่ายบุรุษผู้ทำนางภิกษุณีให้นั่งขาวด้วยผลการแล้ว ประทุษร้ายนางผู้ยินยอมอยู่ ไม่เป็นผู้ซื้อสิกขนิทสกะ.

ถามว่า เพราะเหตุไร ?

แก้วว่า เพราะนางภิกษุณีนั่น ย่อมเป็นผู้มิใช่นางภิกษุณี ในเรื่องความเป็นคฤหัสถ์มาตรว่าอันตนยอมรับทีเดียว.

ส่วนบุรุษผู้ประทุษร้ายนางภิกษุณีผู้เสียศีลแล้ว คราวเดียว ในภายหลัง และปฏิบัติผิดในนางสิกขมานาและสามเณรีทั้งหลาย ไม่จัดว่าสิกขนิทสกะเหมือนกัน; ย่อมได้ทั้งบรรพชา ทั้งอุปสมบท.

ในคำว่า สงฆเมตโก สิกขเว เป็นต้นนี้ มีวินิจฉัยว่า ผู้ใดทำพระศาสนาให้เป็นของนอกกรรมนอกวินัย ทำลายสงฆ์ด้วยอำนาจแห่งกรรม ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง เหมือนพระเทวทัต, ผู้นี้ซื้อสังฆเมตกะ ผู้ทำลายสงฆ์ บรรพชาและอุปสมบทแห่งบุคคลนั้นทรงห้าม.

พึงทราบวินิจฉันแม่ในคำนี้ว่า โลหิตุปบาทโก ภิกขเว เป็นต้น
ดังนี้:-

ผู้ใดมีจิตประทุษร้ายคิดฆ่า ยังพระโลหิตในพระสรีระซึ่งยังเป็นอยู่ของ
พระตถาคตเจ้า แม่พอกที่แมลงวันเล็ก ๆ จะดื่มได้ให้หือขึ้นเหมือนพระเทวทัต
ผู้นี้ชื่อผู้ทำโลหิตุปบาท. บรรพชาและอุปสมบทแห่งบุคคลนั้นทรงห้าม.

ส่วนผู้ใดใช้มีดผ่าตัดเอาเนื้อเสียและโลหิตออกทำให้ทรงสำราญเหมือน
หมอชีวกได้ทำเพื่อให้พระโรคสงบไป ผู้นั้นย่อมประสบนุญมากดังนี้.

อรรถกถาภิกษุณีขนิทฺสกาทีวัดฺธ จบ

เรื่องห้ามอุปสมบทอุกโตพญชนก

[๑๓๒] ก็โดยสมัยนั้นแล อุกโตพญชนกคนหนึ่งได้บวชในสำนัก ภิกษุ เธอเสพเมถุนธรรมในสตรีทั้งหลาย ด้วยปริสนิมิตของตนบ้าง ให้บุรุษอื่นเสพเมถุนธรรมในอิตถินิมิตของตนบ้าง ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนุสัมบันคือ อุกโตพญชนก ภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ต้องให้สึกเสีย.

อรรถกถาอุกโตพญชนกวัตถุ

บทว่า อุกโตพญชนก มีอรรถวิเคราะห์ว่า นิमितเครื่องปรากฏที่ตั้งขึ้น โดยกรรม ๒ อย่าง คือ โดยกรรมเป็นเหตุยังอิตถินิมิตให้เกิดขึ้น ๑ โดยกรรมเป็นเหตุยังปริสนิมิตให้เกิดขึ้น ๑ ของบุคคลนั้นมีอยู่ เหตุฉะนั้น เขาชื่ออุกโตพญชนก.

บทว่า กโรติ มีความว่า ย่อมทำตนเองด้วยความละเมิดด้วยอำนาจเมถุนในสตรีทั้งหลาย ด้วยปริสนิมิต.

บทว่า การาเปติ มีความว่า ย่อมชวนบุรุษอื่นให้ทำความละเมิดด้วยอำนาจเมถุน ในอิตถินิมิตของตน.

อุกโตพญชนกนั้น มี ๒ ชนิด คือ สตรีอุกโตพญชนก ๑. บุรุษอุกโตพญชนก ๑.

ใน ๒ ชนิดนั้น อิตถินิมิตของสตรีอุกโตพญชนกปรากฏปฐมนิมิต
เป็นของลี้ลับ; ปฐมนิมิตของบุรุษอุกโตพญชนกปรากฏอิตถินิมิตเป็นของลี้ลับ
เมื่อสตรีอุกโตพญชนกทำหน้าที่ของบุรุษในสตรีทั้งหลาย อิตถินิมิตย่อมเป็น
ของลี้ลับ. ปฐมนิมิตปรากฏ; เมื่อบุรุษอุกโตพญชนกเข้าถึงความเป็นสตรีสำ-
หรับพวกบุรุษ ปฐมนิมิตเป็นของลี้ลับ อิตถินิมิตปรากฏ.

เหตุซึ่งทำให้ต่างกันแห่งอุกโตพญชนก ๒ ชนิดนั้นดังนี้ คือสตรี
อุกโตพญชนกมีกรรมเองด้วย, ให้สตรีอื่นมีกรรมได้ด้วย; ส่วนบุรุษอุกโตพญช-
นกมีกรรมเองไม่ได้ แต่ให้สตรีอื่นมีกรรมได้.

แต่ในอรรถกถาฎฐนที่ท่านแก้ว่า ถ้าเพศชายเกิดในกำเนิดคือปฏิสนธิ-
กาล เพศหญิงย่อมเกิดต่อเมื่อความกำหนดในบุรุษเป็นไป,^๑ ถ้าเพศหญิงเกิด
ในกำเนิด คือปฏิสนธิกาล เพศชายย่อมเกิดต่อเมื่อจากความกำหนดในสตรีเป็น
ไป^๒

ลำดับแห่งวิจารณ์ในความเกิดแห่ง ๒ เพศนั้น บัณฑิตพึงทราบพิสดาร
ในอรรถกถาธรรมสังคหะชื่ออฎฐสาลินี.^๓

ส่วนในบรรพชาธิการนี้ พึงทราบสันนิษฐานแม้ว่า บรรพชาอุปสม-
บทแห่งอุกโตพญชนกทั้ง ๒ ชนิดนี้ ไม่มีเลย.

อรรถกถาอุกโตพญชนกวรรค จบ

๑,๒. ปวดเต น่าจะหมายความว่า ในอดีตกาล.

๓. อฎฐสาลินี. ๔๖๗-๔๗๐.

บุคคลไม่ควรให้อุปสมบท ๒๐ จำพวก

เรื่องห้ามอุปสมบทคนไม่มีอุปัชฌาย์เป็นต้น

[๑๓๓] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทกุลบุตรผู้ไม่มีอุปัชฌาย์ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้ไม่มีอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้ รูปใดอุปสมบทให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทกุลบุตรมีสงฆ์เป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรมีสงฆ์เป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้ รูปใดอุปสมบทให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทกุลบุตรมีคณะเป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรมีคณะเป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้ รูปใดอุปสมบทให้ ต้องอาบัติทุกกฏ

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทกุลบุตรมีบัณฑิตเป็นอุปัชฌาย์

... อุปสมบทกุลบุตรมีบุคคลลักเพศเป็นอุปัชฌาย์

... อุปสมบทกุลบุตรมีภิกษุไปเข้ารีตเดียรถีย์เป็นอุปัชฌาย์

... อุปสมบทกุลบุตรมีสัตว์ดิรัจฉานเป็นอุปัชฌาย์

... อุปสมบทกุลบุตรมีคนฆ่ามารดาเป็นอุปัชฌาย์

... อุปสมบทกุลบุตรมีคนฆ่าบิดาเป็นอุปัชฌาย์

... อุปสมบทกุลบุตรมีคนฆ่าพระอรหันต์เป็นอุปัชฌาย์

... อุปสมบทกุลบุตรมีตนประทุษร้ายภิกษุณีเป็นอุปัชฌาย์
... อุปสมบทกุลบุตรมีคนทำสังฆเภทเป็นอุปัชฌาย์
... อุปสมบทกุลบุตรมีคนทำร้ายพระศาสดาจนหื้อพระโลหิตเป็น
อุปัชฌาย์.
... อุปสมบทกุลบุตรมีอุกโตพญฺชนกเป็นอุปัชฌาย์
ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มี
พระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรมีบัณฑิต
เป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้...
กุลบุตรมีบุคคลลักเพศเป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้...
กุลบุตรมีภิกษุไปเข้ารีตเดียรถีย์เป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้...
กุลบุตรมีสัตว์ดิรัจฉานเป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้...
กุลบุตรมีคนฆ่ามารดาเป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้...
กุลบุตรมีคนฆ่าบิดาเป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้...
กุลบุตรมีคนฆ่าพระอรหันต์เป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้...
กุลบุตรมีตนประทุษร้ายภิกษุณีเป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้...
กุลบุตรมีคนทำสังฆเภทเป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้...
กุลบุตรมีคนทำร้ายพระศาสดาจนหื้อพระโลหิตเป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่
พึงอุปสมบทให้...
กุลบุตรมีอุกโตพญฺชนกเป็นอุปัชฌาย์ ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้ รูป
ใดอุปสมบทให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

เรื่องห้ามอุปสมบทคนไม่มีบาตรเป็นต้น

[๑๓๔] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทกุลบุตรผู้ไม่มีบาตร พวกเธอเที่ยวรับบิณฑบาตด้วยมือ คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่าเที่ยวรับบิณฑบาตเหมือนพวกเดียรถีย์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรไม่มีบาตร ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้ รูปใดอุปสมบทให้ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทกุลบุตรผู้ไม่มีจีวร พวกเธอเปลือยกายเที่ยวรับบิณฑบาต คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เที่ยวรับบิณฑบาตเหมือนพวกเดียรถีย์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรไม่มีจีวร ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้ รูปใดอุปสมบทให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทกุลบุตรผู้ไม่มีทั้งบาตรทั้งจีวร พวกเธอเปลือยกายเที่ยวรับบิณฑบาตด้วยมือ คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่าเที่ยวรับบิณฑบาตเหมือนพวกเดียรถีย์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรไม่มีทั้งบาตรทั้งจีวร ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้ รูปใดอุปสมบทให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทกุลบุตรมีบาตรที่ยืมเขามา เมื่ออุปสมบทแล้ว เจ้าของก็นำบาตรคืนไป พวกเธอเที่ยวรับบิณฑบาตด้วยมือ คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เที่ยวรับบิณฑบาตเหมือนพวกเดียรถีย์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มี

พระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายกุลบุตรมีบาตรที่ยืม
เขามา ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้ รูปใดอุปสมบทให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทกุลบุตรมีจีวรที่ยืมเขามา เมื่อ
อุปสมบทแล้ว เจ้าของก็นำจีวรคืนไป พวกเธอเปลือยกายเที่ยวรับบิณฑบาต
คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เที่ยวรับบิณฑบาตเหมือนพวก
เดียรถีย์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มี
พระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรมีจีวรที่ยืม
เขามา ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้ รูปใดอุปสมบทให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทกุลบุตรมีบาตรและจีวรที่ยืมเขามา
เมื่ออุปสมบทแล้ว เจ้าของก็นำบาตรและจีวรคืนไป พวกเธอเปลือยกายเที่ยวรับ
บิณฑบาตด้วยมือ คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เที่ยวรับ
บิณฑบาตเหมือนพวกเดียรถีย์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มี
พระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
กุลบุตรมีบาตรและจีวรที่ยืมเขามา ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้รูปใดอุปสมบทให้
ต้องอาบัติทุกกฏ.

บุคคลไม่ควรให้อุปสมบท ๒๐ จำพวก จบ

บุคคลไม่ควรให้บวช ๓๒ จำพวก

ทรงห้ามบวชคนมีอวัยวะพิการ

[๑๓๕] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายบรรพชาคนมีอวัยวะ...

บรรพชาคนเท้าด้วน... บรรพชาคนทั้งมือและเท้าด้วน... บรรพชาคนหูขาด...
บรรพชาคนจมูกแหว่ง... บรรพชาคนทั้งหูขาดและจมูกแหว่ง... บรรพชาคน

นิ้วมือนิ้วเท้าขาด...บรรพชาคนมีง่ามมือง่ามเท้าขาด...บรรพชาคนเอ็นขาด...
...บรรพชาคนมือเป็นแผ่น...บรรพชาคนค่อม...บรรพชาคนเตี้ย...
บรรพชาคนคอปอก...บรรพชาคนถูกสักหมายโทษ...บรรพชาคนมีรอยเขียน
ด้วยหวาย...บรรพชาคนถูกออกหมายสั่งจับ...บรรพชาคนเท้าปุก...
บรรพชาคนมีโรคเรื้อรัง...บรรพชาคนมีรูปร่างไม่สมประกอบ...บรรพชาคนตา
บอดข้างเดียว...บรรพชาคนง่อย...บรรพชาคนกระจอก...บรรพชาคนเป็น
โรคอัมพาต...บรรพชาคนมีอิริยาบถขาด...บรรพชาคนชราทุพพลภาพ...
บรรพชาคนตาบอดสองข้าง...บรรพชาคนใบ้...บรรพชาคนหูหนวก...
บรรพชาคนทั้งบอดและใบ้...บรรพชาคนทั้งบอดและหนวก...บรรพชาคน
ทั้งใบ้และหนวก...บรรพชาคนทั้งบอดใบ้และหนวก.

ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มี
พระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงบรรพชา
คนมือด้วน...ไม่พึงบรรพชาคนเท้าด้วน...ไม่พึงบรรพชาคนทั้งมือและเท้า
ด้วน...ไม่พึงบรรพชาคนหูขาด...ไม่พึงบรรพชาคนจมูกแห้ว...ไม่พึง
ไม่พึงบรรพชาคนทั้งหูขาดทั้งจมูกแห้ว...ไม่พึงบรรพชาคนนิ้วมือนิ้วเท้าขาด...
ไม่พึงบรรพชาคนง่ามมือง่ามเท้าขาด...ไม่พึงบรรพชาคนเอ็นขาด...ไม่พึง
บรรพชาคนมือเป็นแผ่น...ไม่พึงบรรพชาคนค่อม...ไม่พึงบรรพชาคนเตี้ย...
ไม่พึงบรรพชาคนคอปอก...ไม่พึงบรรพชาคนถูกสักหมายโทษ...ไม่พึง
บรรพชาคนมีรอยเขียนด้วยหวาย...ไม่พึงบรรพชาคนถูกออกหมายสั่งจับ...
ไม่พึงบรรพชาคนเท้าปุก...ไม่พึงบรรพชาคนมีโรคเรื้อรัง...ไม่พึงบรรพชา
คนมีรูปร่างไม่สมประกอบ...ไม่พึงบรรพชาคนตาบอดข้างเดียว...ไม่พึง
บรรพชาคนง่อย...ไม่พึงบรรพชาคนกระจอก...ไม่พึงบรรพชาคนเป็นโรค

อัมพต...ไม่พึงบรรพชาคนมีอิริยาบถขาด...ไม่พึงบรรพชาคนชราทุพพล-
ภาพ...ไม่พึงบรรพชาคนตาบอดสองข้าง...ไม่พึงบรรพชาคนใบ้...ไม่พึง
บรรพชาคนหูหนวก...ไม่พึงบรรพชาคนทั้งบอดและใบ้...ไม่พึงบรรพชาคน
ทั้งบอดและหนวก...ไม่พึงบรรพชาคนทั้งใบ้และหนวก...ไม่พึงบรรพชาคน
ทั้งบอดใบ้และหนวก รูปใดบรรพชาให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

บุคคลไม่ควรให้บวช ๓๒ จำพวก จบ

ท้ายชกฏวรรคที่ ๕ จบ

อรรถกถาอนุปัชฌายกาทิวัตถุ

หลายบทว่า เตน โข ปน สมเณน มีความว่า โดยสมัยใด ศึกษา
บทอันพระผู้มีพระภาคเจ้า ยังมีได้ทรงบัญญัติแล้ว โดยสมัยนั้น.

บทว่า อนุปัชฌายกั มีความว่า เว้นจากอุปัชฌาย์ทุกๆ อย่าง
เพราะไม่ให้ถืออุปัชฌาย์.

กุลบุตรทั้งหลาย ผู้อุปสมบทแล้วอย่างนั้น ย่อมไม่ได้ความสงเคราะห์
โดยธรรม โดยอามิส เขาย่อมเสื่อมเท่านั้น ย่อมไม่เจริญ.

หลายบทว่า น ภิกขเว อนุปัชฌายโก เป็นต้น มีความว่ากุลบุตร
ชื่อผู้ไม่มีอุปัชฌาย์ เพราะไม่ให้ถืออุปัชฌาย์ ไม่พึงให้อุปสมบท. เป็นอาบัติ
แก่ภิกษุผู้ให้อุปสมบทด้วยอาการอย่างนั้น จำเดิมแต่ทรงบัญญัติศึกษาบทว่า
ภิกษุใดพึงให้อุปสมบท ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ. ส่วนกรรมหากำริบไม่. พระ
อาจารย์บางพวกกล่าวว่า กำริบ คำของอาจารย์บางพวกนั้น ไม่ควรถือเอา.

แม้ในคำทั้งหลาย มีคำว่า สงฺเขน อุปฺขฌาเยน เป็นต้น มี
อุกโตพยัญชนกเป็นอุปมาเป็นที่สุด ก็นัยนี้แล.

ชื่อว่า อปฺตตกา หตุเถสุ ปิณฺฑาย จรฺนติ มีความว่าภิกษุทั้ง
หลายผู้ไม่มีบาตรย่อมเที่ยวไป เพื่อประโยชน์แก่บิณฑะอันตนจะได้ในมือทั้ง ๒

ชื่อว่า เสยฺยถาปี ติตฺติยา มีความว่า เหมือนพวกเดียรถียมีชื่อ
อาชีวก. จริงอยู่ เดียรถีย์เหล่านั้น ย่อมฉนบิณฑะอันตนคลุกด้วยแองและกับ
ใส่ไว้ในมือทั้ง ๒ นั้งเอง.

สองบทว่า อปฺตต ทุกฺกฏฺสฺส มีความ ว่า เป็นอาบัติแก่ภิกษุ
ผู้ให้อุปสมบทด้วยอาการอย่างนั้นเท่านั้น. ส่วนกรรมไม่กำเริบแม้ในวัตถุ
ว่าอจิรกา เป็นต้น ก็นัยนี้แล.

บทว่า ยาจิตฺเกน มีความว่า ด้วยบาตรเป็นของยืมซึ่งอุปสัมปทา-
เปกจะอ่อนวอนยืมมาว่า ขอท่านจงให้เพียงที่ข้าพเจ้ากระทำการอุปสมบทเถิด

จริงอยู่ ย่อมเป็นอาบัติเฉพาะแก่ภิกษุผู้ให้อุปสมบทด้วยบาตร หรือ
จิวร หรือทั้งบาตรทั้งจิวร เช่นนี้ แต่กรรมไม่กำเริบ.

เพราะเหตุนี้ กุลบุตรผู้มีบาตรจิวรครบเท่านั้น จึงควรให้อุปสมบท
ถ้าของเขาไม่มี และอาจารย์อุปัชฌาย์อยากจะให้เขา หรือภิกษุเหล่าอื่นปรารณา
จะให้อาจารย์และอุปัชฌาย์ หรือภิกษุเหล่าอื่นผู้ไม่เสียดาย พึงสละให้บาตรและ
จิวรที่ควรอธิฐานได้. แต่จะให้บรรพชาเปกจะผู้ดังไปไม่เหลืองบวช ด้วย
บาตรและจิวรแม้ที่ยืมมาสมควรอยู่, แม้ถือเอาด้วยวิสาสะในที่แห่งภิกษุผู้เป็น
สภาคกันแล้วให้บวชก็ควร.

แต่ถ้าปณฺฑปฺปาสานั้น เป็นผู้ถือบาตรที่ยังมิได้ระบมและผ้าที่ควรแก่
จิวรมา, บาตรยังระบมอยู่และจิวรยังกระทำอยู่เพียงใด ควรจะให้อนามัญญ-

บิณฑบาตแก่เขาผู้พักอยู่ในวิหารเพียงนั้น. ปิณฑุปลาสนั้นจะบริโภคในบาตรก็ควร.

ในเวลาก่อนฉันอาหาร ส่วนแห่งอามิสเท่ากับส่วนของสามเณรอันภิกษุผู้เป็นภักตฺตฺเทศก์สมควรจะให้.

ส่วนการถือเสนาสนะและภัตต่าง ๆ มีสลาภภัต อุทเทศภัตและนิมนฺตนภัต เป็นต้น ไม่สมควรให้.

แม้ในเวลาภายหลังอาหาร ส่วนแห่งเกสฺสมีน้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เป็นต้น เท่ากับส่วนของสามเณร อันภิกษุผู้เป็นภักตฺตฺเทศก์สมควรจะให้.

ถ้าเขาเป็นไข้ ภิกษุทั้งหลายควรจะทำยาให้เขา และควรทำการปรนนิบัติทั้งปวงแก่เขา เหมือนทำแก่สามเณร ฉะนั้นแล.

อรรถกถาอนุปัชฌายกาฬิตถุ จบ

อรรถกถาหัตถัจฉินนาฬิตถุคคา

พึงทราบวินิจฉัยในเรื่องคนมือด้วนเป็นต้นต่อไป:-

มือข้างเดียวหรือทั้ง ๒ ข้าง ของผู้ใด เป็นอวัยวะขาดไปที่ฝ่ามือก็ดี ที่ข้อมือก็ดี ที่ศอกก็ดี ส่วนใดส่วนหนึ่ง ผู้นั้นชื่อว่าผู้มีมือขาด.

เท้าข้างเดียวหรือทั้ง ๒ ข้าง ของผู้ใด เป็นอวัยวะขาดไปที่ปลายเท้าก็ดี ที่ข้อเท้าก็ดี ที่แข้งก็ดี ส่วนใดส่วนหนึ่ง ผู้นั้นชื่อว่าผู้มีเท้าขาด.

ในมือและเท้าทั้ง ๔ โดยประการดังกล่าวแล้วนั้นแล มือและเท้าของผู้ใด ๒ หรือ ๓ หรือทั้งหมด เป็นอวัยวะขาดไป ผู้นั้นชื่อว่าผู้มีมือและเท้าขาด.

หูของผู้ใด ข้างเดียวหรือทั้ง ๒ ข้าง เป็นอวัยวะขาดไปที่ง่ามหูก็ดี ที่

ใบหูก็ดี ผู้นั้นชื่อว่าผู้มีหูขาด. แต่หูของผู้ใด ย่อมลึกที่ตุ่มแห่งหู แต่เป็น
อวัยวะที่อาจต่อให้ติดกันได้ ผู้นั้นพึงให้ต่อหูให้ติดแล้ว จึงให้บวช.

จมุกของผู้ใด เป็นอวัยวะแห่งวินไปที่ดั้งจมูกก็ดี ที่ช่องจมูกข้างเดียว
ก็ดี ช่องจมูกทั้ง ๒ ก็ดี ส่วนใดส่วนหนึ่ง ผู้นั้นชื่อว่าผู้มีจมูกแห้ว แต่จมุก
ของผู้ใด เป็นอวัยวะที่อาจประสานให้ติดกันได้. ผู้นั้นพึงทำจมูกนั้นให้หายแล้ว
จึงให้บวช.

บุคคลที่ชื่อว่า ผู้มีหูและจมูกแห้ว พึงทราบด้วยอำนาจแห่งอวัยวะ
ทั้ง ๒.

นิ้วของผู้ใด นิ้วเดียวหรือหลายนิ้ว เป็นอวัยวะขาดไป ไม่เห็นมีเล็บ
เหลือ ผู้นั้นชื่อว่าผู้มีเล็บด้วน แต่เล็บที่เหลือของผู้ใด แม้ประมาณเท่าเส้นด้าย
ยังปรากฏ จะให้ผู้นั้นบวชควรอยู่.

ในหัวแม่มือเท้าทั้ง ๔ นิ้ว หัวแม่มือและแม่เท้าของผู้ใด นิ้วเดียว
หรือหลายนิ้ว เป็นอวัยวะขาดไป ตามนัยที่กล่าวแล้วในนิ้วผู้นั้น ชื่อว่ามีง่าม
มือง่ามเท้าขาด.

เอ็นใหญ่ที่ชื่อว่ากัณฐะของผู้ใด เป็นอวัยวะขาดไป ข้างหน้าก็ดี
ข้างหลังก็ดี ผู้นั้นชื่อว่าผู้มีเอ็นขาด บุคคลย่อมก้าวเดินด้วยปลายเท้าบ้าง ด้วย
สันเท้าบ้าง หรือไม่อาจยันเท้าลงตรง ๆ ได้ ก็เพราะในเอ็นใหญ่เหล่านั้น แม้
เอ็นหนึ่งขาดไป.

นิ้วมือของผู้ใด เป็นของติดกันเหมือนปีกค้างคาว ผู้นั้นชื่อว่าผู้มีมือ
เป็นแผ่น. ภิกษุผู้ใดจะให้บุคคลนั้นบวช พึงผ่าหนังซึ่งมีในระหว่างนิ้ว เอา
หนังในระหว่างออกทั้งหมด รักษาหายแล้วจึงให้บวช. แม้ผู้ใดมี ๖ นิ้ว ภิกษุ
ผู้ใดจะให้ผู้นั้นบวชพึงตัดนิ้วที่เกินเสีย รักษาหายแล้วจึงให้บวช.

ผู้ใดจัดว่ามีร่างกายค่อม เพราะอกหรือหลัง หรือสีข้างโก่ง ผู้นั้นชื่อว่าคนค่อม. แต่อวัยวะน้อยใหญ่บางส่วนของผู้ใด โก่งไปนิดหน่อย จะให้ผู้นั้นบวชสมควรอยู่ เพราะว่าพระมหาบุรุษเท่านั้น มีพระกายตรงดั่งกายพรหม สัตว์ที่เหลือชื่อว่าผู้ไม่ค่อมย่อมไม่มี.

คนมีขาสั้นก็ดี มีบันเอวสั้นก็ดี สั้นทั้ง ๒ ก็ดี ชื่อว่าคนเตี้ย.

กายท่อนล่างตั้งแต่บันเอวลงมา แห่งคนขาสั้น เป็นของสั้น กายท่อนบนสมบูรณ์.

กายท่อนบนตั้งแต่บันเอวขึ้นไป แห่งคนบันเอวสั้น เป็นของสั้น กายท่อนล่างบริบูรณ์.

กายทั้ง ๒ ท่อน แห่งคนสั้นทั้ง ๒ เป็นของสั้น. ร่างกายย่อมกลมรอบคล้ายหม้อมีกะพุงใหญ่เหมือนร่างกายแห่งภูตทั้งหลาย เพราะกายทั้ง ๒ ท่อนเหล่านี้อะไรเป็นของสั้น จะให้ชนนั้นแม้ทั้ง ๓ ชนิดบวช ย่อมไม่ควร.

ที่คอแห่งผู้ใด มีพอกดังลูกฟัก ผู้นั้นชื่อว่าคนคอพอก. และคำนี้สักว่าแสดง แต่เมื่อมีพอกที่ประเทศอันใดอันหนึ่ง ก็ไม่ควรให้บวช.

วินิจฉัยในคำว่า **คคณฺหิ** นั้น พึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วในคำนี้ว่า **น ภิกฺขเว ปญฺจหิ อาพาธหิ ผุฏฺโฐ ปพฺพาเชตฺตํ** นั้นแล.

คำใดที่จะพึงกล่าวในคนมีรอยแผลเป็น คนถูกเขี่ยด้วยหาวและคนถูกเขี่ยไว้ คำนั้นข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว ในข้อทั้งหลายมีชื่อว่า **น ภิกฺขเว ลกฺขณาหโต** เป็นต้นนั้นแล.

คนมีเท้าเป็นตุ่ม ท่านเรียกว่าคนตีนปุก. เท้าของผู้ใดอุมเกิดเป็นตุ่มแข็ง ผู้นั้นไม่ควรให้บวช แต่เท้าของผู้ใด ยังไม่ทันจับแข็ง เป็นของที่อาจผูกเครื่องรัดเข้าไว้ในหลุมน้ำ กลับด้วยทรายเปียกน้ำให้เต็มให้เหยียวยุบลงจน

เส้นเอ็นปรากฏ และแข็งเป็นเหมือนกระบอกน้ำมัน จะทำเท้าของผู้นั้นให้เป็น
เช่นนี้ แล้วให้เขาบวชครออยู่.

ถ้าผู้นั้นแข็งขึ้นอีก แม้เมื่อจะให้อุปสมบท พึงทำอย่างนั้น จึงให้
อุปสมบท.

คนน่าเกลียด ไม่น่าชอบใจ มีความเคืองร้อนเป็นนิตย์ มีโรคที่รักษา
ไม่หายด้วยโรคชนิดใดชนิดหนึ่ง ในบรรดาโรคโรคดีดวงงอก โรคดีดวงล้าได้
โรคดี โรคเสมหะ โรคไอ โรคหืด เป็นต้น ชื่อว่า คนมีโรคเป็นผลแห่ง
บาป แม้บุคคลนี้ก็ไม่ควรให้บวช.

ผู้ใดย่อมประทุษร้ายบริษัท เพราะความที่คนมีรูปแปลก ผู้นั้น ชื่อ
ปริสทุสกะ คือเป็นคนสูงเกินไป มีนาภีประเทศแก่ศีรษะของชนเหล่าอื่นบ้าง.
เตี้ยเกินไปดังรูปแห่งภูต เตี้ยทั้ง ๒ ท่อนบ้าง. ค่ำเกินไป คล้ายตอไม้ที่นาถูก
ไฟไหม้บ้าง. ขาวเกินไป มีสีคล้ายบาตรทองแดงที่ขัดด้วยนมส้มและเปรียงเป็น
ต้นบ้าง. ผอมเกินไป มีเนื้อและเลือดน้อย ประหนึ่งร่างกายซึ่งมีแต่กระดูก เอ็น
และหนังบ้าง. อ้วนเกินไป มีเนื้อตึงหยาบ มีพุงพลุ้ยเช่นกับมหาภูตบ้าง. มี
ศีรษะใหญ่เกินไป เหมือนวางกระเข้าไว้บนศีรษะบ้าง. มีศีรษะหลิมเกินไป คือ
ประกอบด้วยศีรษะเล็กนักไม่สมตัวบ้าง. มีศีรษะเป็นลอน ๆ คือประกอบด้วย
ศีรษะเช่นกับทะเลแห่งผลตาลบ้าง. มีศีรษะเรียวแหลม คือประกอบด้วยศีรษะ
อันสอบขึ้นไปโดยลำดับบ้าง. มีศีรษะดังลำไผ่ คือเป็นกระบอก ประกอบด้วย
ศีรษะเช่นกับปล้องไม้ไผ่อย่างเชื่องบ้าง. มีศีรษะเป็นง่ามบ้าง. มีศีรษะเป็นเงื่อม
คือประกอบด้วยศีรษะอันจุ่มลงในข้างทั้ง ๔ ข้างใดข้างหนึ่งบ้าง. มีศีรษะเป็น
แปลบ้าง มีศีรษะเน่าบ้าง.

มีผมเป็นหย่อม ๆ คือมาตามพร้อมด้วยผมที่ขึ้นในที่นั้น ๆ เช่นกับ
ข้าวกล้าในกระตนาที่สัตว์กัดกินบ้าง. มีศีรษะลุ่มไม่มีผมบ้าง. มีผมหยาบแข็ง
คือมาตามพร้อมด้วยผมเช่นกับแปรงตาลบ้าง. มีผมขาวด้วยผมอันหงอกแต่
กำเนิดบ้าง. มีผมเป็นปกติ คือมาตามพร้อมด้วยผมเหมือนเปลวเพลิงจับบ้าง.
มีผมบนศีรษะเวียน คือมาตามพร้อมด้วยผมขวัญทั้งหลายมีปลายชั้นขึ้นเนื่อง
บน เช่นกับขวัญในตัวโคบ้าง.

มีขนคิ้วเนื่องเป็นอันเดียวกับผมบนศีรษะ คือมาตามพร้อมด้วยหน้า
ผากดงุ้มด้วยร่างแหบ้าง, มีคิ้วติดกันบ้าง, ไม่มีขนคิ้วบ้าง, มีคิ้วคล้ายลิงบ้าง.

มีตาใหญ่เกินไปบ้าง, มีตาเล็กเกินไปบ้าง, คือมาตามพร้อมด้วยตาทั้ง
๒ เช่นกับช่องในหนังกระปือที่เขาสงด้วยปลายมดบ้าง. มีตาส่อน คือมาตาม
พร้อมด้วยตาใหญ่ข้างหนึ่ง เล็กข้างหนึ่งบ้าง มีวงตาไม่เสมอ คือมาตาม.
พร้อมด้วยวงตาไม่เสมอกันอย่างนี้ คือข้างหนึ่งสูง ข้างหนึ่งต่ำบ้าง, คนตาเหล่
บ้าง, คนมีตาลึก คือมีลูกตาปรากฏเหมือนโป่งน้ำในบ่อน้ำอันลึกบ้าง, คนมี
ตาทะล้นออก คือมีลูกตายื่นออกเหมือนตาแห่งปลาบ้าง.

มีหูเหมือนช้าง คือมาตามพร้อมด้วยใบหูอันใหญ่บ้าง, มีหูเหมือนหนู
หรือมีหูเหมือนค่างควา คือมาตามพร้อมด้วยใบหูอันเล็กบ้าง. คนมีแต่ช่องหู
คือปราศจากใบหู มีแต่ช่องหูเท่านั้นบ้าง. คนมีหูเจาะกว้างบ้าง แต่ชนชาติโยนก
ไม่จัดเป็นคนประทุษร้ายบริษัท เพราะว่าการเจาะหูกว้างนั้น เป็นประเพณี
ของเขาโดยเฉพาะ°. คนเป็นโรคจริตสีดวงในหู คือมาตามพร้อมด้วยอันเน่า
เป็นนิจบ้าง, คนมีหูเป็นน้ำหนวก คือมาตามพร้อมด้วยหูมีน้ำเหลืองไหลออก
ทุกเมื่อบ้าง, คนมีใบหูตรง คือมาตามพร้อมด้วยใบหูเช่นกับปลายกะพ้อ^๒
สำหรับกรอกอาหารโคบ้าง.

๑. ตามนัยโยชนา แปลว่า จริงอยู่ หูเช่นนั้นเป็นสภาพโดยเฉพาะของชนชาติโยนกนั้น.

๒. โลกุตตนาพิกาย.

คนมีตาเหลืองเกินไปบ้าง แต่จะให้คนมีตาเหลืองดั่งน้ำผึ้งบวชสมควรอยู่, คนไม่มีขนตาบ้าง, คนมีตามีน้ำตาไหลบ้าง, คนมีตาแหกบ้าง, คนมีตาประกอบด้วยโรคยังตาให้สุก คือคนตาและ มีจีตากร้างบ้าง.

คนมีจมูกใหญ่เกินไปบ้าง, มีจมูกเล็กเกินไปบ้าง, คนมีจมูกบี้บ้าง, คนมีจมูกคดเบี้ยวไปข้างหนึ่งไม่ตั้งอยู่ตรงกลางบ้าง, คนมีจมูกยาว คือมาตามพร้อมด้วยจมูกดังสุกร ซึ่งอาจเลียด้วยลิ้นได้บ้าง, คนมีจมูกก็น้ำมูกไหลออกเป็นนิบบ้าง.

คนมีปากใหญ่ คือมีเค้าแห่งปากเท่านั้นใหญ่เหมือนปากแห่งกบปากกว้าง ส่วนหน้าเล็กนัก เช่นกับน้ำเต้าบ้าง คนมีปากอ้าบ้าง, คนมีปากคดบ้าง.

คนมีริมฝีปากใหญ่ คือมาตามพร้อมด้วยริมฝีปากเช่นกับเกลียวปากหม้อข้าวบ้าง, คนมีริมฝีปากสั้น คือมาตามพร้อมด้วยริมฝีปากอันไม่สามารถจะปิดสนิท เช่นกับหนังหุ้มกลองบ้าง. คนมีริมฝีปากล่างหนาบ้าง, คนมีริมฝีปากบนบางบ้าง, คนมีริมฝีปากล่างบางบ้าง, คนมีริมฝีปากบนหนาบ้าง, คนมีริมฝีปากแห้วบ้าง.

คนมีปากมีน้ำลายไหลเสมอบ้าง, คนมีปากสูกแดงนักบ้าง, คนมีปากดั่งสังข์ คือมาตามพร้อมด้วยริมฝีปากข้างนอกขาว ข้างในแดงจัดบ้าง, คนมีปากเหมือนดังซากศพบ้าง.

คนมีฟันใหญ่ คือมาตามพร้อมด้วยฟันเช่นกับสัตว์มี ๘ ซี่บ้าง, คนมีฟันคุดอสุร คือมีฟันล่างหรือฟันบนออกนอกปากบ้าง, ส่วนฟันของผู้ใดเป็นของอาจปิดด้วยริมฝีปาก เมื่อพูดเท่านั้นจึงปรากฏ เมื่อไม่พูดไม่ปรากฏ จะให้ผู้ผู้นั้นบวชสมควรอยู่. คนมีฟันเน่าบ้าง, คนไม่มีฟันบ้าง, แต่ในระหว่างฟันของผู้ใด มีฟันซี่เล็กดังฟันกระแต จะให้ผู้ผู้นั้นบวชสมควรอยู่.

คนมีคางใหญ่ คือมาตามพร้อมด้วยคางดังคางแห่งโคบัง, คนมีคางยาวบัง. คนมีตางเพ็ด คือมาตามพร้อมด้วยคางอันสั้นนักดังหดยายเข้าในบัง, คนมีคางหักบัง, คนมีคางคดบัง.

คนไม่มีหนวดและเครา คือมีหน้าคล้ายนางภิกษุณีบัง.

คนมีคอกยาว คือประกอบด้วยคอกเช่นกับคอกยางบัง คนมีคอสั้น คือประกอบด้วยคอดังหดยายเข้าข้างในบัง, คนมีคอจ๋าลังบัง.

คนมีจะงอยไหล่อันลุบัง, คนไม่มีมือบัง คนมีมือข้างเดียวบัง. คนมีมือสั้นเกินบัง, คนมีมือยาวเกินบัง, คนมีอกหักบัง. คนมีหลังหักบัง. คนมีตัวเป็นคุดทะราดบัง, มีตัวเป็นลำลาบบัง. มีตัวเป็นหิดบัง, มีตัวเหมือนเหี้ย คือมีผงร่วงจากตัว ดังเหี้ยบัง. ก็แลคำว่า มีตัวเป็นคุดทะราดเป็นต้นทั้งหมด ข้าพเจ้าหมายเอาโรคที่ทำกายให้มีรูปแปลก กล่าวแล้วด้วยอำนาจแห่งปริสทุสก ศัพท์อันมีความกว้าง.

ส่วนวินิจัยในคำนี้ ผู้ศึกษาพึงทราบโดยนัยที่กล่าวแล้วในคำนี้ว่า น
ภิกขเว ปณฺจหิ อาพาเซหิ ผุฏฺโฐ นันฺนแล.

คนมีบันเอวหักบัง คนมีตะโพกใหญ่ คือประกอบด้วยเนื้อตะโพกอันสูงเกินไป เช่นกับกระพุงแห่งเตาบัง, คนมีขาใหญ่บัง, คนมีอ้นทะใหญ่บัง. คนมีเข่าใหญ่บัง คนมีเข่าเบียดกันบัง, คนมีแข้งยาว คือมีแข้งเช่นกับไม้เท้าบัง. คนมีเท้าผิดกฏ คือไปตามขวาง บ้าง^๑. คนมีเท้าบิดไปข้างหลังบัง.^๒ คนมีปลีช่องเป็นปื้นสูงบัง^๓. คนมีปลีช่องเป็นปื้นสูงนั้นมี ๒ ชนิด คือประกอบด้วยปลีแข็งใหญ่ยกย้อยลงภายใต้ก็มี อวบขึ้นเบื้องบนก็มี คนมีแข้งใหญ่บัง คนมีก้อนเนื้อที่แข้งหนาบัง คนมีเท้าใหญ่บัง, คนมีสันใหญ่บัง, คนมีปลายเท้ากับสันเท่ากัน คือมีแข้งตั้งขึ้นจากกลางเท้าบัง, คนมีเท้าเกบัง. คนมีเท้าเกนั้นมี ๒ ชนิด คือมีเท้าบิดเข้าในก็มี บิดออกนอกก็มี. คนมีนิ้วหงิก คือ

๑. ๒ ๓. คนมีเท้ากางออกบัง คนมีเท้ากรอมเข้าบัง คนมีปลีแข็งไปบัง ก็ว่า.

ประกอบด้วย นิ้วเช่นกับเงงจิงบ้าง. คนมีเล็บดำ คือประกอบด้วยเล็บเนามีสีดำ บ้าง, คนแม่ทั้งหมคนนี้เป็นคนประทุษร้ายบริษัท คนประทุษร้ายบริษัทเห็นปานนี้ ไม่ควรให้บวช.

บทว่า กาโณ มีความว่า คนตาบอดตาใส หรือคนจักษุประสาท อันต่อมเลือดเป็นต้นขัดเสียดตามที ผู้ใดมองไม่เห็นด้วยตาทั้ง ๒ หรือข้างเดียว ผู้นั้นไม่ควรให้บวช.

แต่ในมหาปิฎจรีอรรถกถาแก้ว่า คนตาบอดข้างเดียวเรียกว่า กาณะ, คนตาบอด ๒ ข้าง สงเคราะห์ด้วยอันชะ คนมีด.

ในมหาอรรถกถาแก้ว่า คนบอดแต่กำเนิด เรียกว่า อันชะ เพราะเหตุ นั้น คำแม่ทั้ง ๒ ย่อมถูกโดยปริยาย.

คนมีง่อยก็ดี คนเท้าง่อยก็ดี คนนิ้วง่อยก็ดี ชื่อว่าคนง่อย. บรรดา อวัยวะทั้งหลายมีมือเป็นต้น เหล่านั้น ส่วนใดส่วนหนึ่งของผู้ใดงอปรากฏ ผู้นั้น ชื่อคนง่อย.

คนเข้าพับก็ดี, คนแข็งหักก็ดี. คนมีอุ้งเท้าคด เพราะมีเท้าหักตรง กลาง คือเดินด้วยท่ามกลางแห่งหลังเท้าก็ดี คนมีปลายเท้าพับ เพราะมีเท้าหัก ปลาย คือเดินด้วยหลังเท้าท่อนปลายก็ดี คนเดินเขย่งเฉพาะด้วยปลายเท้าก็ดี. คนเดินเขย่งด้วยสันเท้าก็ดี, คนเดินเขย่งด้วยส่วนนอกแห่งเท้าก็ดี คนเดินเขย่ง ด้วยส่วนในแห่งเท้าก็ดี, คนเดินเขย่งด้วยหลังเท้าทั้งหมด เพราะมีข้อเท้าทั้ง ๒ หักตอนบนก็ดี. ชื่อว่าคนกระจอก คนชนิดนี้แม่ทั้งหมด เป็นต้นกระจอกแท้ ไม่ควรให้บวช.

มือข้างหนึ่งก็ดี เท้าข้างหนึ่งก็ดี ตัวซีกหนึ่งก็ดี ของผู้ใดไม่นำความ สุขมาให้ ผู้นั้นชื่อว่าผู้ซาไปแถบหนึ่ง.

คนเปลี้ย เรียกว่าคนมีอิริยาบถขาด.

คนทุพพลเพราะความเป็นผู้ชรา ไม่สามารถจะทำแม้ซึ่งกรรม มีข้อ
จิ๋วของตนเป็นต้น ชื่อว่าคนชราทุพพล. ส่วนผู้ใดเป็นคนแก่แต่ยังมีกำลัง อาจ
ประคับประคองตน ผู้นั้นควรให้บวช.

คนตาบอดแต่กำเนิด เรียกว่า คนบอด.

ความเปล่งวาจาของผู้ใด เป็นไปไม่ได้ ผู้นั้น ซึ่งว่า คนใบ้. แม้
ของผู้ใดเป็นใบ้ได้ แต่ไม่สามารถจะกล่าวสรณคมนให้บริบูรณ์ จะให้พูดไม่
ชัด แม้เช่นนั้นบวช ย่อมไม่ควร. ส่วนผู้ใดสามารถจะว่าเพียงสรณคมนให้
บริบูรณ์ได้ จะให้ผู้นั้นบวช ย่อมควร.

ผู้ใด ฟังไม่ได้ยินด้วยประการทั้งปวง ผู้นั้นชื่อคนหนวก. ส่วนผู้ใด
ฟังเสียงดังได้ยิน จะให้ผู้นั้นบวชย่อมควร. คนพิการมีคนที่บอดทั้งใบ้เป็นต้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยอำนาจแห่งโทษสองชั้น.

กับริพชาของชนเหล่าใด อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้าม แม้
อุปสมบท ของชนเหล่านั้น ก็เป็นอันทรงห้ามด้วย แต่ถ้าสงฆ์ให้คนประทุษ
ร้ายบริษัทเหล่านั้นอุปสมบท คนมีอวัยวะบกพร่องแม้ทั้งหมด มีคนมือขาดเป็น
ต้น ก็เป็นอันอุปสมบทด้วยดี แต่การกสงฆ์และอาจารย์กับอุปัชฌาย์ ไม่พ้น
อาบัติ.

จริงอยู่ ดังข้าพเจ้าจักอ้างบาลีว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ไม่ควรเรียก
เข้าหมู่ มีอยู่. ถ้าสงฆ์เรียกบุคคลนั้นเข้าหมู่ บางคนเรียกเข้าหมู่แล้วก็ไปอัน
แล้วไป บางคนเป็นอันเรียกเข้าหมู่แล้วใช้ไม่ได้.

เนื้อความแห่งพระบาลีนั้น จักมีแจ้งในอาคตสถานนั้นแล ด้วย
ประการดังนี้.

อรรถกถาหัตถจินนาทีวัตถกถา จบ

๑. ผู้พูดติดอ่าง. โบราณว่า มีถ้อยคำเป็นอ่างกระอักกระอึกกล่าวมิได้ถูกต้อง.

วิธีการให้นิสัย

[๑๓๖] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ให้นิสัยแก่ภิกษุพวกอลัชชี ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสห้ามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้นิสัยแก่ภิกษุพวกอลัชชี รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ.

วิธีการถอนนิสั

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายอยู่อาศัยภิกษุพวกอลัชชี ไม่ช้าไม่นานเท่าไร นัก แม่หงวกเธอก็กลายเป็นพวกอลัชชี เป็นภิกษุเลวทราม ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงอยู่อาศัยภิกษุพวกอลัชชี รูปใดอยู่ ต้องอาบัติทุกกฏ.

พระพุทธาอนุญาตให้สืบสวนก่อนถอนนิสั

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่าไม่พึงให้นิสัยแก่ภิกษุพวกอลัชชี และไม่พึงอยู่อาศัยภิกษุพวกอลัชชี ทำอย่างไรหนอพวกเราจึงจะรู้ว่า เป็นภิกษุอลัชชี หรืออลัชชี แล้วกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้รอ ๔ - ๕ วัน พอจะสืบสวนรู้ว่า ภิกษุผู้ให้นิสัยเป็นสภาคัน.

ภิกษุเดินทางไกลไม่ต้องถือนิสัย

[๑๓๗] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไกลไปโกศลชนบท คราวนั้นเธอได้มีความดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุจะไม่ถือนิสัยอยู่ไม่ได้ ดังนี้ ก็เรามีหน้าที่ต้องถือนิสัยแต่จำต้องเดินทางไกล จะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอแล ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เดินทางไกลเมื่อไม่ได้ผู้ให้นิสัย ไม่ต้องถือนิสัยอยู่.

ภิกษุอาพาธไม่ต้องถือนิสัย

[๑๓๘] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุ ๒ รูปเดินทางไกลไปโกศลชนบท เธอทั้ง ๒ พักอยู่ ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ในภิกษุ ๒ รูปนั้น รูป ๑ อาพาธ จึงรูปที่อาพาธนั้นได้มีความดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุจะไม่ถือนิสัยอยู่ไม่ได้ ก็เรามีหน้าที่ต้องถือนิสัย แต่กำลังอาพาธ จะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอแล ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุอาพาธ เมื่อไม่ได้ผู้ให้นิสัย ไม่ต้องถือนิสัยอยู่.

ภิกษุพยาบาลไม่ต้องถือนิสัย

ครั้งนั้น ภิกษุผู้พยาบาลไขนนั้นได้มีความดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุจะไม่ถือนิสัยอยู่ไม่ได้ ก็เรามีหน้าที่ต้องถือนิสัย แต่ภิกษุรูปนี้ยังอาพาธเราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอแล ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุผู้พยาบาลใช้ เมื่อไม่ได้ผู้ให้นิสัย ถูกภิกษุอาพาธขอร้อง ไม่ต้องถือนิสัยอยู่.

ภิกษุอยู่วัดป่าไม่ต้องถือณิสัย

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูป ๑ อยู่วัดป่า และเธอก็มีความผาสุกในเสนาสนะนั้น คราวนั้นเธอได้มีความดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุจะไม่ถือณิสัยอยู่ไม่ได้ ก็เรามีหน้าที่ต้องถือณิสัย แต่ยังอยู่วัดป่า และเราก็มีความผาสุกในเสนาสนะนี้ จะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอแล ภิกษุทั้งหลาย จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตรกำหนดการอยู่เป็นผาสุก เมื่อไม่ได้ผู้ให้ณิสัย ไม่ต้องถือณิสัย ด้วยผูกใจว่า เมื่อใดมีภิกษุผู้ให้ณิสัยที่สมควรมาอยู่ จักอาศัยภิกษุนั้นอยู่.

อุปสมบทกรรม

สวดอุปสัมปทาเปกขะระบुโคตร

[๑๓๙] ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระมหากัสสปมีอุปสัมปทาเปกขะ และท่านส่งทูตไปในสำนักท่านพระอานนท์ว่า ท่านอานนท์จึงมาสวดอุปสัมปทาเปกขะนี้ ท่านพระอานนท์ตอบไปอย่างนี้ว่า เกล้ากระผมไม่สามารถจะระบุนามของพระเถระได้ เพราะพระเถระเป็นที่เคารพของเกล้ากระผม ภิกษุทั้งหลาย จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้สวดระบुโคตรได้.

อุปสมบทคู่

[๑๔๐] ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระมหากัสสปมีอุปสัมปทาเปกขะอยู่ ๒ คน เธอทั้งสองแก่งแย่งกันว่า เราจักอุปสมบทก่อน เราจักอุปสมบทก่อน

ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเรอนุญาตให้ทำอุปสัมปทา-
เปกษะ ๒ รูป ในอนุสาวนาเดียวกัน.

อุปสมบทคราวละ ๓ คน

สมัยต่อมา พระเถระหลายรูปต่างมีอุปสัมปทาเปกษะหลายคนด้วยกัน
พวกเธอต่างแก่งแย่งกันว่า เราจักอุปสมบทก่อน เราจักอุปสมบทก่อน พระ-
เถระทั้งหลายจึงตัดสินใจว่า เอาเถอะ พวกเราจะทำอุปสัมปทาเปกษะทุกคนใน
อนุสาวนาเดียวกัน ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา
อนุญาตให้ทำอุปสัมปทาเปกษะ ในอนุสาวนาเดียวกันคราวละ ๒ รูป ๓ รูป
แต่การสาวคนนั้นแล ต้องอุปัชฌาย์รูปเดียวกัน จะมีอุปัชฌาย์ต่างกันไม่ได้เป็น
อันขาด.

นับอายุ ๒๐ ปีทั้งอยู่ในครรรค์

พระกุมารกัสสปะเป็นตัวอย่าง

[๑๔๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระกุมารกัสสปะมีอายุครบ ๒๐ ปีทั้ง
อยู่ในครรรค์ จึงได้อุปสมบท ต่อมาท่านได้มีความดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงบัญญัติไว้ว่า บุคคลมีอายุหย่อน ๒๐ ปี ภิกษุไม่พึงอุปสมบทให้ ก็เรามี
อายุครบ ๒๐ ทั้งอยู่ในครรรค์ จึงได้อุปสมบทจะเป็นอันอุปสมบทหรือไม่หนอ
ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตดวงแรกเกิดขึ้นแล้ว

ในกรรมของมารดา คือวิญญาณดวงแรกปรากฏแล้ว ชื่อว่า ความเกิดของสัตว์ มีเพราะอาศัยจิตนั้น. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้อุปสมบทกุลบุตรมี อายุครบ ๒๐ ปี ทั้งอยู่ในกรรม.

สวดถามอันตรายิกกรรม ๑๓ ข้อ

[๑๔๒] ก็โดยสมัยนั้นแล พวกกุลบุตรที่อุปสมบทแล้วปรากฏเป็น โรคเรื้อนก็มี เป็นฝีก็มี เป็นโรคกลากก็มี เป็นโรคมองคร่อก็มี เป็นโรค ลมบ้าหมูก็มี ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มี พระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลายเรานุญาตให้ภิกษุ ผู้ให้อุปสมบท ถามอันตรายิกกรรม ๑๓ ข้อ.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงถามอุปสัมปทาเพกษะอย่างนี้:-

อันตรายิกกรรม

อาพาธเห็นปานนี้ของเจ้ามีหรือ คือ โรคเรื้อนฝี โรคกลาก โรค มองคร่อ ลมบ้าหมู เจ้าเป็นมนุษย์หรือ เป็นชายหรือ เป็นไทหรือ ไม่มี หนี้สินหรือ มิใช่ราชภักดิ์หรือ มารดาบิดาอนุญาตแล้วหรือ มีปีครบ ๒๐ แล้ว หรือ บาดรจิรของเจ้ามีครบแล้วหรือ เจ้าชื่ออะไร อุปัชฌาย์ของเจ้าชื่อ อะไร.

สอนข้อก่อนถามอันตรายิกกรรม

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายถามอันตรายิกกรรมกะพวกอุปสัมปทา เพกษะ ที่ยังมิได้สอนซ่อม พวกอุปสัมปทาเพกษะย่อมสะทกสะท้าน เก้อเขิน ไม่อาจจะตอบได้ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สอนซ่อมก่อน แล้วจึงถามอันตราสิกขธรรมทีหลัง.

ภิกษุทั้งหลายสอนซ่อมในท่ามกลางสงฆ์นั้นแหละ พวกอุปสัมปทา-
เปกจะย่อมสะทสะท้าน เก้อเงิน ไม่อาจตอบได้เหมือนอย่างเดิม ภิกษุทั้ง
หลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
อนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สอนซ่อม ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วจึงถามอันตราสิกขธรรมในท่ามกลางสงฆ์.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เล่าเพียงสอนซ่อมอุปสัมปทาเปกจะอย่างนี้:-

คำบอกบาตรจีวร

พึงให้อุปสัมปทาเปกจะถืออุปัชฌาย์ก่อน ครั้นแล้วพึงบอกบาตรจีวร
ว่า น้ำบาตรของเจ้า นี้อาบน้ำของเจ้า นี้อาบน้ำของเจ้า นี้อาบน้ำของเจ้า เจ้าจงไปยืน
ณ โอกาสโน้น.

ภิกษุทั้งหลายที่เขลาไม่ฉลาดย่อมสอนซ่อม เหล่าอุปสัมปทาเปกจะที่
ถูกสอนซ่อมไม่ดีย่อมสะทสะท้าน เก้อเงิน ไม่อาจตอบได้ ภิกษุทั้งหลาย
จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามภิกษุ
ทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่พึงสอนซ่อม
รูปใดสอนซ่อมต้องอาบัติทุกกฏ. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้
ฉลาด ผู้สามารถสอนซ่อม.

บรรดาภิกษุผู้ที่ยังไม่ได้รับสมมติ ย่อมสอนซ่อม ภิกษุทั้งหลายจึง
กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสห้ามภิกษุทั้งหลายว่าคุณก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุที่ยังไม่ได้รับสมมติ ไม่พึงสอนซ่อม รูปใดสอนซ่อมต้องอาบัติ
ทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุที่ได้รับสมมติแล้วสอนซ่อม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เล่าเพียงสมมติ ดังต่อไปนี้:-

วิธีสมมติภิกษุเป็นผู้สอนซ่อม

ตนเองพึงสมมติตนก็ได้ หรือภิกษุรูปอื่น พึงสมมติภิกษุอื่นก็ได้.

อย่างไรเล่า ตนเองพึงสมมติตนเอง คือ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ
พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอุตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของ
ท่านผู้มีชื่อนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงสอนซ่อมผู้มี
ชื่อนี้.

อย่างนี้ ชื่อว่าตนเองสมมติตนเอง.

อย่างไรเล่า ภิกษุรูปอื่น พึงสมมติภิกษุรูปอื่น คือ ภิกษุผู้ฉลาด
ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอุตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของ
ท่านผู้มีชื่อนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ท่านผู้มีชื่อนี้พึงสอนซ่อม
ผู้มีชื่อนี้.

อย่างนี้ ชื่อว่าภิกษุรูปอื่นสมมติภิกษุรูปอื่น.

ภิกษุผู้ได้รับสมมติแล้วนั้น พึงเข้าไปหาอุปสัมปทาเปกขะ แล้วกล่าว
อย่างนี้ ว่าดังนี้:-

คำซ่อมอันตรายิภกรรม

แน่ผู้มีชื่อนี้ เจ้าฟังนะ นี่เป็นกาลสัจย์ กาลจริงของเจ้า เมื่อท่าน
ถามในท่ามกลางสงฆ์ ถึงสิ่งอันเกิดแล้ว มีอยู่ พึงบอกว่ามี ไม่มี พึงบอกว่าไม่มี

เจ้าอย่าสะทกสะท้านแล้วแล เจ้าอย่าได้เป็นผู้ก่อแล้วแล ภิกษุทั้งหลายจักถามเจ้าอย่างนี้ อาพาธเห็นปานนี้ของเจ้ามีหรือ คือ โรคเรื้อน ฝี โรคกลาก โรคมอกร้อ ลมบ้าหมู เจ้าเป็นมนุษย์หรือ เป็นชายหรือ เป็นไทหรือ ไม่มีหนี้สินหรือ มิใช่ราชภักดิ์หรือ มารดาบิดาอนุญาตแล้วหรือ มีปีครบ ๒๐ แล้วหรือ บาตรจีวรของเจ้ามีครบแล้วหรือ เจ้าชื่ออะไร อุปัชฌาย์ของเจ้าชื่ออะไร.

ภิกษุผู้สอนซ่อมกับอุปสัมปทาเปกจะเดินมาด้วยกัน แต่ทั้งสองไม่พึงเดินมาพร้อมกัน คือ ภิกษุผู้สอนซ่อมต้องมาก่อน แล้วประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมมาจา ว่าดังนี้:-

คำเรียกอุปสัมปทาเปกจะเข้ามา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกจะของท่านผู้มีชื่อนี้ ข้าพเจ้าสอนซ่อมเขาแล้ว ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ขอผู้มีชื่อนี้พึงมา.

พึงเรียกอุปสัมปทาเปกจะว่า เจ้าจงมา.

พึงให้อุปสัมปทาเปกจะนั้นห่มผ้าเจวียงบ่า ให้กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย ให้นั่งกระโหย่ง ให้ประคองอัญชลีแล้ว พึงให้ขออุปสมบทดังนี้:-

คำขออุปสมบท

ข้าพเจ้าขออุปสมบทต่อสงฆ์ เจ้าข้า ขอสงฆ์โปรดยกข้าพเจ้าขึ้นเถิด เจ้าข้า.

ข้าพเจ้าขออุปสมบทต่อสงฆ์ เป็นครั้งที่ ๒ เจ้าข้า ขอสงฆ์โปรดยกข้าพเจ้าขึ้นเถิด เจ้าข้า.

ข้าพเจ้าขออุปสมบทต่อสงฆ์ เป็นครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้า ขอสงฆ์โปรดยก
ข้าพเจ้าขึ้นเถิด ข้าพเจ้า.

คํ าสมมติตนเพื่อถามอันตรายิกกรรม

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา
ว่าดังนี้:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ผู้นี้เป็นอุปสัมปทาเปกขา
ของท่านผู้มีชื่อนี้ ถ้าความพรั่งพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าจะพึงถามอัน-
ตรายิกกรรมต่อผู้มีชื่อนี้ ดังนี้:-

คํ าถามอันตรียกรรม

แน่ะ ผู้มีชื่อนี้ เจ้าฟังนะ นี่เป็นกาลสัตย์กาลจริงของเจ้า เราจะถาม
สิ่งที่เกิดแล้ว มีอยู่ พึงบอกว่ามี ไม่มี พึงบอกว่าไม่มี อาพาธเห็นปานนี้ของ
เจ้ามีหรือ คือ โรคเรื้อน ฝี โรคกลาก โรคมอญคร่อ ลมบ้าหมู เจ้าเป็น
มนุษย์หรือ เป็นชายหรือ เป็นไทหรือ ไม่มีหนี้สินหรือ มิใช่ราชภักดิ์หรือ
มารดาบิดาอนุญาตแล้วหรือ มีปีครบ ๒๐ แล้วหรือ บาตรจีวรของเจ้ามีครบ
แล้วหรือ เจ้าชื่ออะไร อุปัชฌาย์ของเจ้าชื่ออะไร.

กรรมวาจาอุปสมบท

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจิตตุตถกรรม
วาจา ว่าดังนี้:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้าผู้มีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมป-
ทาเปกขาของท่านผู้มีชื่อนี้ บริสุทธิแล้วจากอันตรายิกกรรมทั้งหลาย

บาตรจีวรของเขาครบแล้ว ผู้มีชื่อนี้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงอุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ นี่เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาปกะของท่านผู้มีชื่อนี้ บริสุทธิแล้วจากอันตรายิกกรรมทั้งหลาย บาตรจีวรของเขาครบแล้ว ผู้มีชื่อนี้ ขออุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ สงฆ์อุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ การอุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพุด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่ ๒ ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาปกะของท่านผู้มีชื่อนี้ บริสุทธิแล้วจากอันตรายิกกรรมทั้งหลาย บาตรจีวรของเขาครบแล้ว ผู้มีชื่อนี้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ สงฆ์อุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ ตามอุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพุด.

ข้าพเจ้ากล่าวความนี้เป็นครั้งที่ ๓ ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้ผู้นี้ เป็นอุปสัมปทาปกะของท่านผู้มีชื่อนี้ บริสุทธิแล้วจากอันตรายิกกรรมทั้งหลาย บาตรจีวรของเขาครบแล้วผู้มีชื่อนี้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ สงฆ์อุปสมบทผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ การอุปสมบทผู้มีชื่อนี้

มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้
หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

ผู้มีชื่อนี้สงฆ์อุปสมบทแล้ว มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌายะ
ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

อุปสมบทกรรม จบ

พระพุทธาณุญาตนิสสัย ๔

[๑๔๓] ทันใดนั้นแหละ พึงวัดเงา พึงบอกประมาณแห่งฤดู พึงบอก
ส่วนแห่งวัน พึงบอกสังกิติ พึงบอกนิสสัย ๔ ว่าดังนี้:-

๑. บรรพชาอาศัยโกชนะ คือคำข้าวอันหาได้ด้วยกำลังปลีแข้ง เธอ
พึงทำอุตสาหะในข้อนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาก คือกัฏถวายสงฆ์ กัฏเฉพาะ
สงฆ์ การนิมนต์ กัฏถวายตามสลาก กัฏถวายในปักษ์ กัฏถวายในวันอุโบสถ
กัฏถวายในวันปาฏิบต.

๒. บรรพชาอาศัยบังสุกุลจีวร เธอพึงทำอุตสาหะในข้อนั้นจนตลอด
ชีวิต อติเรกลาก คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าแกมกัน.

๓. บรรพชาอาศัยโคนต้นไม้เป็นเสนาสนะ เธอพึงทำอุตสาหะในข้อนั้น
จนตลอดชีวิต อติเรกลาก คือวิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้ำ.

๔. บรรพชาอาศัยมูลรعاةเป็นยา เธอพึงทำอุตสาหะในข้อนั้น จนตลอด
ชีวิต อติเรกลาก คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย.

นิสสัย ๔ จบ

อกรณียกิจ ๔

[๑๔๔] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายอุปสมบทภิกษุรูป ๑ แล้ว
ทิ้งไว้แต่ลำพังแล้ว หลีกไป เธอเดินมาที่หลังแต่รูปเดียว ได้พบภรรยาเก่าเข้า ณ
ระหว่างทาง นางได้ถามว่า เวลานี้ท่านบวชแล้วหรือ ?

ภิกษุนั้นตอบว่า จ๊ะ ฉันบวชแล้ว.

นางจึงพูดชวนว่า เมณฺฑนธรรมพวกบรรพชิตหาได้ยาก นิมนต์ท่าน
มาเสพเมณฺฑนธรรม.

ภิกษุนั้นได้เสพเมณฺฑนธรรมในนางแล้ว ได้ไปถึงที่หลังเข้าไป ภิกษุ
ทั้งหลายถามว่า อาวุโส ท่านมัวทำอะไรชักช้าเช่นนี้ เธอได้แจ้งเรื่องนั้นแก่
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระพุทธาอนุญาตให้บอกอกรณียกิจ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถา ในเพราะเหตุเป็น
เกำมุลนั้นในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า พวกท่านภิกษุ
ทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ให้อุปสมบทแล้วให้ภิกษุอยู่เป็นเพื่อน และให้
บอกอกรณียกิจ ๔ ดังต่อไปนี้:-

๑. อันภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงเสพเมณฺฑนธรรม โดยที่สุดแม้ใน
สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุใดเสพเมณฺฑนธรรม ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสาย
ศากยบุตร เปรียบเหมือนบุรุษถูกตัดศีรษะแล้ว ไม่อาจจะมีศีรษะกุมกัน
นั้นเป็นอยู่ ภิกษุก็เหมือนกัน เสพเมณฺฑนธรรมแล้ว ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็น
เชื้อสายศากยบุตร การนั้น เธอไม่พึงทำตลอดชีวิต.

๒. อันภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงถือเอาของอันเขาไม่ได้ให้ เป็น
ส่วนขโมย โดยที่สุดหมายเอาถึงเส้นหญ้า ภิกษุใดถือเอาของอันเขาไม่ได้ให้

เป็นส่วนขโมย ได้ราคาบาท ๑ ก็ดี ควรแก้ราคาบาท ๑ ก็ดี เกินบาท ๑ ก็ดี ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายศากยบุตร เปรียบเหมือนใบไม้เหลือง หล่นจากขั้วแล้ว ไม่อาจจะเป็นของเขียวสด ภิกษุก็เหมือนกัน ถือเอาของอัน เขาไม่ได้ให้ เป็นส่วนขโมย ได้ราคาบาท ๑ ก็ดี ควรแก้ราคาบาท ๑ ก็ดี เกินบาท ๑ ก็ดี ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายศากยบุตร การนั้น เธอไม่พึงทำตลอดชีวิต.

๓. อันภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงแก้ร่างกายสัตว์จากชีวิต โดยที่ สุดหมายเอาถึงมดค้ำมดแดง ภิกษุใดแก้ร่างกายมนุษย์จากชีวิต โดยที่ สุดหมายเอาถึงยังครรภให้ตก ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายศากยบุตร เปรียบเหมือนศิลาหนาแตก ๒ เลี่ยงแล้ว เป็นของกลับต่อกันไม่ได้ ภิกษุก็ เหมือนกัน แก้ร่างกายมนุษย์จากชีวิตแล้ว ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อ สายศากยบุตร การนั้น เธอไม่พึงทำตลอดชีวิต.

๔. อันภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงพูดอวดอุตริมนุสสธรรม โดยที่ สุดว่าเราอินดี ยิงในเรือนว่างเปล่า ภิกษุใดมีความปรารถนาลามก อันความ ปรารถนาลามกครอบงำแล้ว พูดอวดอุตริมนุสสธรรม อันไม่มีอยู่ อันไม่ จริง คือฉานก็ดี วิโมกข์ก็ดี สมาธิก็ดี สมาบัติก็ดี มรรคก็ดี ผลก็ดี ไม่เป็น สมณะ ไม่เป็นเชื้อสาย พระศากยบุตร เปรียบเหมือนคันตาลมียอดด้วนแล้ว ไม่อาจจะงอกอีก ภิกษุก็เหมือนกัน มีความปรารถนาลามก อันความปรารถนา ลามกครอบงำแล้ว พูดอวดอุตริมนุสสธรรม อันไม่มีอยู่ อันไม่เป็นจริง ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายศากยบุตร การนั้น เธอไม่พึงทำตลอดชีวิต.

เรื่องภิกษุผู้สงฆ์เสียเป็นต้น

[๑๔๕] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูป ๑ ถูกสงฆ์ยกเสีย ฐานไม่เห็นอาบัติ ได้สึกแล้ว เขากลับมาขออุปสมบทต่อภิกษุทั้งหลายอีก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงวิธีปฏิบัติ ดังนี้:-

วิธีปฏิบัติในภิกษุผู้ยกเสีย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่เห็นอาบัติ สึกไป เธอกลับมาขออุปสมบทต่อภิกษุทั้งหลายอีก พึงสอบถามเขาเช่นนี้ว่า เจ้าจักเห็นอาบัตินั้นหรือ ถ้าเขาตอบว่า กระผมจักเห็นขอรับ พึงให้บรรพชา. ถ้าเขาตอบว่า กระผมจักไม่เห็นขอรับ ไม่พึงให้บรรพชา. ครั้นให้บรรพชาแล้วพึงถามว่า เจ้าจักเห็นอาบัตินั้นหรือ ถ้าเขาตอบว่า กระผมจักเห็นขอรับ พึงให้อุปสมบท. ถ้าเขาตอบว่า กระผมจักไม่เห็นขอรับ ไม่พึงให้อุปสมบท. ครั้นให้อุปสมบทแล้ว พึงถามว่า ท่านจักเห็นอาบัตินั้นหรือ ถ้าเธอตอบว่า กระผมจักเห็น ขอรับ พึงเรียกเข้าหมู่. ถ้าเธอตอบว่า กระผมจักไม่เห็นขอรับ ไม่พึงเรียกเข้าหมู่. ครั้นเรียกเข้าหมู่แล้ว พึงถามว่า ท่านเห็นอาบัตินั้นหรือ ถ้าเห็นการเห็นได้อย่างนั้น นั่นเป็นการดี. หากไม่เห็น เมื่อได้สามัคคี พึงยกเสียอีก เมื่อไม่ได้สามัคคี ไม่เป็นอาบัติในพระสมโภคและอยู่ร่วมกัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ถูกสงฆ์ยกเสีย ฐานไม่ยอมทำคินอาบัติ สึกไป เธอกลับมาขออุปสมบทต่อภิกษุทั้งหลายอีก พึงสอบถามเขาเช่นนี้ว่า เจ้าจักทำคินอาบัตินั้นหรือ ถ้าเขาตอบว่า กระผมจักทำคินขอรับ พึงให้บรรพชา. ถ้าเขาตอบว่า กระผมจักไม่ทำคิน ไม่พึงให้บรรพชา. ครั้นให้บรรพชาแล้ว พึงถามว่า เจ้าจักทำคินอาบัตินั้นหรือ ถ้า

เขาตอบจักทำคืนขอรับ ฟังให้อุปสมบท. ถ้าเขาตอบว่า กระผมจักไม่ทำคือเธอ
รับ ไม่ฟังให้อุปสมบท. ครั้นให้อุปสมบทแล้ว ฟังถามว่าท่านทำคืนอาบัตินั้น
หรือ ถ้าเธอตอบว่า กระผมจักทำคืนขอรับ ฟังเรียกเข้าหมู่. ถ้าเธอตอบว่า
กระผมจักไม่ทำคืนขอรับ ไม่ฟังเรียกเข้าหมู่. ครั้นเรียกเข้าหมู่แล้ว ฟังกล่าวว่า
จงยอมทำคืนอาบัตินั้นเสีย ถ้าเธอยอมทำคืน การทำคืนได้ดังนี้ นั่นเป็นการ
ดี. หากไม่ยอมทำคืน เมื่อได้สามัคคี ฟังยกเสียอีก เมื่อไม่ได้สามัคคี ไม่
เป็นอาบัติในเพราะสมโภกและอยู่ร่วมกัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ถูกสงฆ์ยกเสียฐาน
ไม่ยอมสละทักขิบาป ลี้กไป เธอกลับมาขออุปสมบทต่อภิกษุทั้งหลายอีก ฟัง
สอบถามเขาเช่นนี้ว่า เจ้าจักยอมสละคืนทักขิบาปนั้นหรือ ถ้าเขาตอบว่า กระ
ผมจักยอมสละคืนขอรับ ฟังให้บรรพชา. ถ้าเขาตอบว่า กระผมจักไม่ยอมสละ
คืนขอรับ ไม่ฟังให้บรรพชา. ครั้นให้บรรพชาแล้ว ฟังถามว่า เจ้าจักยอม
สละคืนทักขิบาปนั้นหรือ ถ้าเขาตอบว่า กระผมจักยอมสละคืนขอรับ ฟังให้
อุปสมบท. ถ้าเขาตอบว่า กระผมจักไม่ยอมสละคืนขอรับ ไม่ฟังให้อุปสมบท.
ครั้นให้อุปสมบทแล้ว ฟังถามว่าท่านยอมสละคืนทักขิบาปนั้น หรือ ถ้าเธอตอบ
ว่า กระผมจักยอมสละคืนขอรับ ฟังเรียกเข้าหมู่. ถ้าเธอตอบว่า กระผมจักไม่
ยอมสละคืนขอรับ ไม่ฟังเรียกเข้าหมู่. ครั้นเรียกเข้าหมู่แล้ว ฟังกล่าวว่า จงยอม
สละคืนทักขิบาปนั้น ถ้าเธอยอมสละคืนการยอมสละคืนได้ดังนี้ นั่นเป็นการ
ดี. ถ้าไม่ยอมสละคืน เมื่อได้สามัคคี ฟังยกเสียอีก เมื่อไม่ได้สามัคคี ไม่
เป็นอาบัติในเพราะสมโภกและอยู่ร่วมกัน.

วิธีปฏิบัติในภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยกเสีย จบ

มหัจฉนธกะที่ ๑ จบ

อุทานคาถา^๑

[๑๔๖] พระวินัยมีประโยชน์มาก คือนำมาซึ่งความสุขแก่พวกภิกษุ ผู้มีศีลเป็นที่รัก ช่มพวกที่มีความปรารถนาลามก ยกย่องพวกที่มีความละเอียดและทรงไว้ซึ่งพระศาสนา เป็นอารมณ์ของพระสัพพัญญูชินเจ้า ไม่เป็นวิสัยของพวกอื่น เป็นแดนเกษม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ดีแล้ว ไม่มีข้อที่น่าสงสัย ภิกษุผู้ฉลาดในชั้นธกะ วินัย บัณฑิต และมาติกา ปฏิบัติด้วยปัญญาอันหลักแหลม เชื่อว่าผู้ทำประโยชน์อันควร ชนใดไม่รู้จักโค ชนนั้นย่อมรักษาฝูงโคไม่ได้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้น เมื่อไม่รู้จักศีล ใจนเขาจะพึงรักษาสังวรไว้ได้ เมื่อพระสูตรตันตะ และพระอภิธรรมละเอียดเลื่อนไปก่อนแต่พระวินัยยังไม่เสื่อมสูญ พระศาสนาชื่อว่า ยังตั้งอยู่ต่อไป เพราะเหตุแห่งการสังคายนานั้น ข้าพเจ้าจักประมวลกล่าวโดยลำดับตามความรู้ ขอท่านทั้งหลายพึงข้าพเจ้ากล่าว เพื่อจะมีให้ข้อที่ทำได้ยาก คือวัตร นิทาน อาบัติ นัยและเปยยาลเหลือลง ขอท่านทั้งหลาย จงทราบ

๑. น่าจะเป็นอุทานคาถา.

ข้อนั้นโดยนัยเถิด เรื่องประทับอยู่ ณ คงไม้
โพธิ์ เรื่องประทับอยู่ ณ คงไม้ชปาณนิ-
โครธ เรื่องประทับอยู่ ณ คงไม้ราชายตน-
พฤกษ์ เรื่องทำวสหมบดีพรหม เรื่องธานี-
อาพาระ เรื่องธานีอุททกะ เรื่องอุปกาชีวก
เรื่องภิกษุปัญจวัตคีย์ คือ โกณฑัญญะ วัปปะ
ภัททิยะ มหานามะ อัสสชิ เรื่องยสกุลบุตร
เรื่องสหาย ๔ คน เรื่องสหาย ๕๐ คน เรื่อง
ส่งพระอรหันต์ทั้งหมดไปในทิศต่างๆ เรื่อง
มาร ๒ เรื่อง เรื่องภิกษุวัตคีย์กุมาร ๓๐ เรื่อง
ชฎิล ๓ พี่น้อง มีอุรุเวลกัสสปเป็นต้น เรื่อง
โรงบูชาไฟ เรื่องทำวมหาราช เรื่องทำว-
ลักกะ เรื่องทำวมหาพรหม เรื่องประชาชน
ชาวอังคะมคธะทั้งหมด เรื่องทรงชักผ้าบัง-
สกุล เรื่องสระโบกขรณี เรื่องศิลา เรื่อง
ต้นกุ่ม เรื่องผิงผ้าบังสกุลที่แผ่นศิลา เรื่อง
ไม้หว่า เรื่องไม้มะม่วง เรื่องไม้มะขามป้อม
เรื่องทรงเก็บดอกไม้ปาริฉัตตกะ เรื่องชฎิล
พวกอุรุเวลกัสสปผ้าพื้น เรื่องติดไฟ เรื่อง
ดับไฟ เรื่องดำน้ำ เรื่องกองไฟ เรื่องฝนตก
เรื่องแม่น้ำคยา เรื่องสวนตาลหนุ่ม เรื่อง
พระเจ้าแผ่นดินมคธ เรื่องอุปติสสะและ

โกธิตะ เรื่องกุลบุตรที่มีชื่อเสียงบวช เรื่อง
ภิกษุหนุ่มไม่เรียบร้อย เรื่องประณาม เรื่อง
พราหมณ์ชูปผอมหม่นหมอง เรื่องประ-
พตติอนาจาร เรื่องบวชเห็นแก่ท้อง เรื่อง
มาณพ เรื่องให้อุปสมบทด้วยคณะ เรื่อง
อุปัชฌายะมีพรรษาเดียวให้กุลบุตรบวช เรื่อง
อุปัชฌายะเขลา เรื่องอุปัชฌายะหลีกไป เรื่อง
ถือนิสสัยกะอาจารย์มีพรรษา ๑๐ เรื่องอันเตวา-
สิกไม่ประพฤติชอบ เรื่องทรงอนุญาตให้
ประณาม เรื่องอาจารย์ให้นิสสัยเขลา เรื่อง
นิสสัยระงับ เรื่องภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕
เรื่องภิกษุประกอบด้วยองค์ ๖ เรื่องภิกษุเคย
เป็นอัญญเดียรธีย์ เรื่องชีเปลือย เรื่องไม่
โกนผม เรื่องชฎิลบูชาไฟ เรื่องอัญญเดียรธีย์
ที่เป็นสากยบวช เรื่องอาพาธ ๕ อย่างใน
มคธรัฐ เรื่องราชภัฏบวช เรื่ององคุลิมาลโจร
เรื่องพระเจ้าแผ่นดินมคธมีพระบรมราชา-
นุญาตไว้ เรื่องห้ามบวชนักโทษหนีเรือนจำ
ห้ามบวชนักโทษที่ออกหมายสั่งจับ เรื่อง
ห้ามบวชคนถูกเจียนมีรอยหวายติดตัว เรื่อง
ห้ามบวชคนถูกอาญาสักหมายโทษ เรื่องห้าม
บวชคนมีหนี้สิน เรื่องห้ามบวชทาส เรื่อง

บุตรชายช่างทอง เรื่องเด็กขายอุบาสี เรื่อง
อหิวาตกโรค เรื่องตระกูลมรีศรัทธา เรื่อง
สามเณรกัณฐกะ เรื่องทศคัมภีร์ เรื่องถือนิสสัย
เรื่องเด็กบรรพชา เรื่องสิกขาบทของสามเณร
เรื่องสามเณรไม่เคารพภิกษุ เรื่องค่านึงว่าจะลงทัณฑ์กรรมอย่างไรหนอ
เรื่องลงทัณฑ์กรรม คือห้ามสังฆารามทุกแห่ง
เรื่องห้ามปาก เรื่องไม่บอกพระอุปัชฌายะ
เรื่องเกลี้ยกล่อมสามเณรไว้ใช้ เรื่องสามเณร
กัณฐกะ เรื่องห้ามอุปสมบทบัตินเฑาะก์คน
ลักเพศ เรื่องห้ามอุปสมบทคนเข้ารีตเดียรฉัตร
เรื่องห้ามอุปสมบทนาค คนฆ่ามารดา คนฆ่าบิดา
คนฆ่าพระอรหันต์ คนทำร้ายภิกษุณี ภิกษุผู้ทำสังฆเภท
คนทำร้ายพระพุทธรูป จนถึงหื้อพระโลหิต อุกโตพญ์ชนก เรื่อง
ห้ามอุปสมบทคนไม่มีอุปัชฌายะ คนมีสงฆ์เป็นอุปัชฌายะ
คนมีคณะเป็นอุปัชฌายะ คนมีบัตินเฑาะก์เป็นอุปัชฌายะ
เรื่องห้ามคนไม่มีบาตรคนไม่มีจีวร คนไม่มีบาตรและ
จีวรทั้ง ๒ อย่าง เรื่องห้ามอุปสมบทคนยืมบาตรยืมจีวร
ยืมทั้งบาตรและจีวรรวม ๓ เรื่อง ห้ามบรรพชาคนมือด้วน
ห้ามบรรพชาคนเท้า

ด้วน ห้ามบรรพชาคนมือเท้าด้วน ห้าม
บรรพชาคนหูขาด ห้ามบรรพชาคนจมูกขาด
ห้ามบรรพชาคนทั้งหูและจมูกขาด ห้าม
บรรพชาคนนิ้วมือนิ้วเท้าขาด ห้ามบรรพชา
คนง่ามมือง่ามเท้าขาด ห้ามบรรพชาคนเอ็น
ขาด ห้ามบรรพชาคนมือเป็นแผ่น ห้าม
บรรพชาคนค่อม ห้ามบรรพชาคนเตี้ย ห้าม
บรรพชาคนคอกอก ห้ามบรรพชาคนถูก
ลงอาญาสักหมายโทษ ห้ามบรรพชาคนถูก
เขี่ยนมียรอยหวายติดตัว ห้ามบรรพชาคนมี
หมายประกาศจับ ห้ามบรรพชาคนเท้าปุก
ห้ามบรรพชาคนมีโรคเรื้อรัง ห้ามบรรพชา
คนมีรูปร่างไม่สมประกอบ ห้ามบรรพชาคน
ตาบอดข้างเดียว ห้ามบรรพชาคนง่อย ห้าม
บรรพชาคนกระจอก ห้ามบรรพชาคนเป็น
โรคอัมพาต ห้ามบรรพชาคนมีอริยาบถขาด
ห้ามบรรพชาคนแก่ ห้ามบรรพชาคนตาบอด
๒ ข้าง ห้ามบรรพชาคนใบ้ ห้ามบรรพชา
คนหูหนวก ห้ามบรรพชาคนทั้งบอดและใบ้
ห้ามบรรพชาคนทั้งบอดและหนวก ห้าม
บรรพชาคนทั้งใบ้และหนวก ห้ามบรรพชา

คนทั้งบอดใบ้และหนวก เรื่องให้นิสสัยแก่
อัสชัฏ เรื่องถือนิสสัยต่ออัสชัฏ เรื่องเดินทาง
ไกล เรื่องขอร้อง เรื่องพิจารณา เรื่องจงมา
สวด เรื่องแย่งกันอุปสมบทก่อน เรื่อง
อุปสมบทมีอุปัทมาวชองค์เดียว เรื่องพระ-
กุมารกัสสป เรื่องอุปสัมบันปรากฏโรค
เบียดเบียน เรื่องอุปสัมปทาเปกขะยังมิได้
สอนซ้อมสะทกสะท้าน เรื่องสอนซ้อมใน
ท่ามกลางสงฆ์นั้นแหละ เรื่องห้ามภิกษุ
เวลาสอนซ้อม ห้ามภิกษุยังมิได้รับสมมติ
สอนซ้อม เรื่องผู้สอนซ้อมกับอุปสัมปทา
เปกขะมาพร้อมกัน เรื่องของจงยกขึ้น เรื่อง
ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา เรื่องบอก
นิสสัย เรื่องละอุปสัมบันไว้แต่ลำพัง เรื่อง
ภิกษุถูกสงฆ์ยกเสีย ๓ เรื่อง

รวมเรื่องในชั้นนี้ ๑๗๒ เรื่อง

หัวข้อเรื่องในมหาขันธกะ จบ

อรรถกถาวิมุตติยสูตร

ในคำว่า อลฺหฺชัน นิสฺสาย วสฺนฺติ นี้:-

บทว่า อลฺหฺชัน เป็นจกฺกฐิวิภคฺติ ใช้ในอรรถแห่งทุติยาวิภคฺติ. ความว่า ภิกษุทั้งหลายพึงบุคคลผู้ลัทธิทั้งหลายอยู่.

คำว่า ยาว ภิกษุสภาคํ ชานามิ มีความว่า เราจะทราบความที่ภิกษุผู้ให้นิสัยเป็นผู้ถูกส่วนกับทั้งหลาย คือ ความเป็นผู้มีละอายเพียงไร. เพราะเหตุนี้ ภิกษุผู้ถึงฐานะใหม่ แม้อันภิกษุใด ๆ กล่าวว่า ภิกษุ เธอจงมาถือนิสัย ดังนี้ พึงพิจารณาข้อที่ภิกษุผู้ให้นิสัยเป็นผู้มีความละอาย ๔ - ๕ วันแล้ว จึงค่อยถือนิสัย ถ้าได้ฟังในสำนักแห่งภิกษุทั้งหลายว่า พระเถระเป็นลัทธิ เป็นผู้ปรารภนาจะถือนั้นวันที่ตนมาทีเดียว ฝ่ายพระเถระกล่าวว่า คุณจงรอก่อน คุณอยู่จกฺกฐิ ดังนี้ แล้วตรวจดูอาจาระเสีย ๒ - ๓ วันแล้ว จึงให้นิสัยการทำอย่างนี้ ย่อมควร.

โดยปกติ ภิกษุผู้ไปสู่สถานเป็นที่ถือนิสัย ต้องถือนิสัยในวันนั้นทีเดียว แม้วันเดียว ก็คุ้มไม่ได้. ถ้าในปฐมยาม อาจารย์ไม่มีโอกาส เมื่อไม่ได้โอกาสจะนอนด้วยผูกใจไว้ว่า เราจักถือนในเวลาใกล้รุ่ง ถึงอรุณขึ้นแล้วไม่รู้ ไม่เป็นอาบัติ แต่ถ้าไม่ทำความผูกใจว่า เราจักถือน แล้วนอน เป็นทุกกฏในเวลาอรุณขึ้น.

ภิกษุไปสู่สถานที่ไม่เคยไป ปรารภนาจะค้าง ๒ - ๓ วันแล้วไปไม่ต้องถือนิสัยอยู่ก็ได้. แต่เมื่อทำอาลัยว่า เราจักค้าง ๓ วันต้องถือนิสัย. ถ้าพระเถระพูดว่า จะมีประโยชน์อะไรด้วยนิสัยสำหรับผู้ค้าง ๓ วัน. เธอเป็นอันได้บริหารจำเดิมแต่กาลที่พระเถระห้ามไป.

บทว่า นิสฺสยกรณียो มีความว่า เราเป็นผู้มีการถือนิสสัยเป็นกิจควร
ทำ อธิบายว่า นิสสัยอันเราพึงทำ คือ พึงถือ.

สองบทว่า นิสฺสยํ อลกฺขมาเนน มีความว่า เมื่อไม่มีภิกษุผู้ให้นิสสัย
ซึ่งเดินทางไปกับคน เธอชื่อว่ายอมไม่ได้นิสสัย อันภิกษุผู้ไม่ได้เช่นนั้น ไม่ต้อง
ถือนิสสัยไปได้สิ้นวันแม้มาก ถ้าเข้าไปสู่อาวาสบางตำบลซึ่งตนเคยถือนิสสัยอยู่แม้
ในกาลก่อน แม้จะค้างคืนเดียว ก็ต้องถือนิสสัย. พักอยู่ในระหว่างทางหรือหา
พวกอยู่ ๒ - ๓ วัน ไม่เป็นอาบัติ. แต่ภายในพรรษาต้องอยู่ประจำที่ และต้อง
ถือนิสสัย. แต่ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้ไปในเรือ แต่ไม่ได้นิสสัยในเมื่อฤดูฝนแม้
มาแล้ว.

บทว่า ยาจิยมาเนน มีความว่า ผู้อันภิกษุใช้นั้นออกปากขอ ถ้า
ภิกษุใช้นั้นเธอบอกว่า ท่านจงออกปากขอของเรา ดังนี้ แต่ไม่ยอมออกปากขอ
เพราะมานะ เธอพึงไป.

สองบทว่า ผาสุ โหติ มีความว่า ความสำราญ มีด้วยอำนาจแห่ง
การได้เฉพาะซึ่งสมณะและวิปัสสนา. อันที่จริง พระโศคาบัน ย่อมไม่ได้เลย
ซึ่งบริหารนี้ พระสกทาคามีพระอนาคามีและพระอรหันต์ ก็ไม่ได้ บุคคลผู้มี
ปกติได้สมาธิหรือวิปัสสนาอันแก่กล้าแล้ว ย่อมไม่ได้บริหารนี้. อันคำที่จะพึง
กล่าวว่าย่อมไม่มีในพาลปุถุชน ผู้ละเลยกัมมัญฐานเสียแท้. แต่ว่าสมณะที่ดี วิปัสสนา
ที่ดี ของภิกษุใดแล ยังเป็นอุณาโลมอันอ่อน ภิกษุนี้นั้นย่อมได้บริหารนี้. แม้ปวารณา
สงเคราะห์^๑ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงอนุญาตแก่ภิกษุผู้มีสมณะและวิปัสสนายัง
อ่อนนี้เท่านั้น. เพราะเหตุนี้ บุคคลนี้ แม้เมื่ออาจารย์ปวารณาแล้วไปแล้ว
ด้วยล่วง ๓ เดือน จะทำความผูกใจว่า เมื่อใด ภิกษุผู้ให้นิสสัยซึ่งสมควรจักมา
เมื่อนั้น เราจักอาศัยภิกษุนั้นอยู่ แล้วไม่ถือนิสสัยอยู่จนถึงวันอาสาฬหปุณณมี
๑. คือทรงอนุญาตให้เลื่อนปวารณาไปทำในวันเพ็ญเดือนกัตติกาหลัง.

ดิถีเพ็ญเดือน ๘ อีกก็ควร. แต่ถ้าในอาสาพหมาส อาจารย์ไม่มา ควรไปในที่
ซึ่งตนจะได้นิสัย.

อรรถกถาเอกานุสสาวนาคถา

สองบทว่า โคตฺเตนปิ อนุสสาเวตุ มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุ
ระบุงโศตรสวดประกาศอย่างนี้ว่า ผู้มีชื่ออย่างนี้พึงอุปสมบทแก่พระมหากัสสปะ.

สองบทว่า เทว เอกานุสสาวเน มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุ
ทำการสวดประกาศอุปสัมปทาเปกษะ ๒ คนรวมกันได้. อธิบายว่า เราอนุญาต
ให้อาจารย์ ๒ รูปอย่างนี้ คือ อาจารย์รูป ๑ สำหรับอุปสัมปทาเปกษะคน ๑
อาจารย์อื่นสำหรับอุปสัมปทาเปกษะอีกคน ๑ หรืออาจารย์รูปเดียวสวดกรรม
วาจาประกาศให้อุปสมบทในขณะเดียวกันได้.

คำว่า เทว เทว ตโย เอกานุสสาวเน กาคู ตถจ โข เอเกน

อุปฆมาเยน มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทำการสวดประกาศชน ๒ คน
หรือ ๓ คนรวมกัน โดยนัยก่อนนั้นแล. และเราอนุญาตอนุสสาวนกิจยานั้นแล
ด้วยอุปัชฌาย์รูปเดียว. เพราะเหตุนี้อุปสัมปทาเปกษะ ๒ คน หรือ ๓ คน
อันอาจารย์รูปเดียว พึงสวดประกาศ กรรมวาจา ๒ หรือ ๓ อันอาจารย์ ๒ รูป
หรือ ๓ รูป พึงสวดด้วยลงมือพร้อมกันทีเดียวอย่างนี้ คือ อาจารย์รูป ๑ พึง
สวดแก่อุปสัมปทาเปกษะรูป ๑. แยก ๆ กันไป. แต่ถ้าอาจารย์ก็ต่างรูป
อุปัชฌาย์ต่างรูปกัน คือ พระติสสเถระสวดประกาศสัททวิหาริกของพระสุมน-
เถระ พระสุมนเถระสวดประกาศสัททวิหาริกของพระติสสเถระ และต่างเป็น
กณปุระของกันและกัน อย่างนี้ควร. และถ้าอุปัชฌาย์ต่างรูปกัน อาจารย์รูป
เดียว อย่างชื่อว่าไม่ควร เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามไว้ว่า แต่เราไม่
อนุญาตด้วยอุปัชฌาย์ต่างรูปกันเลย ดังนี้ จจริงอยู่การห้ามนี้หมายเอาคำบาลีนี้.

อรรถกถาอุปสัมปทาปัตติวิธี

พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า ปรม์ อุปชฌ์ คาทาเปตพุโพ นี้ต่อไป
ภิกษุใดยอมสวดส้องโทษและมีใช้โทษ เหตุนั้น ภิกษุนั้นชื่ออุปชฌาย์.
อุปสัมปทาเปกขะนั้น อันภิกษุพึงให้ว่าถืออุปชฌาย์นั้นอย่างนี้ว่า ขอท่านเป็น
อุปชฌาย์ของข้าพเจ้าเถิดเจ้าข้า.

บทว่า วิตุถายนติ มีความว่า อุปสัมปทาเปกขะทั้งหลาย ย่อมเป็น
ผู้มีตัวแข็งทื่อ.

สองบทว่า อุลลุมฺปตุ มํ มีความว่า ขอสงฆ์ยกข้าพเจ้าขึ้นเถิด.

ศัพท์ ดาวเทว มีความว่า ในเวลาติดต่อกับเวลาที่อุปสัมปทาเปกขะ
อุปสมบทแล้วทีเดียว.

ชื่อว่า ฉายา เมตพุพา มีความว่า พึงวัดเงาว่าชั่วบุรุษ ๑ หรือว่า
๒ ชั่วบุรุษ.

ชื่อว่า อุตฺตูปฺมาณ อัจจุจิตพุพ มีความว่า พึงบอกประมาณฤดู
อย่างนี้ว่า ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูนั้นเอง ชื่อประมาณแห่งฤดูใน
คำนี้ ถ้าฤดูทั้งหลายมีฤดูฝนเป็นต้น ยังไม่เต็ม ฤดูใดของอุปสัมบันใด ยังไม่เต็ม
ด้วยวันมีประมาณเท่าใด, พึงกำหนดวันเหล่านั้น แห่งฤดูนั้น แล้วบอกส่วน
แห่งวัน แก่อุปสัมบันนั้น. อีกประการหนึ่ง พึงบอกประมาณฤดูอย่างนี้ว่า
ฤดูชื่อนี้ทั้งฤดูนั้นแลเต็มหรือยังไม่เต็ม พึงบอกส่วนแห่งวันอย่างนี้ว่า เช้าหรือ
เย็น.

บทว่า สงฺคิตี เป็นต้น มีความว่า พึงประมาณการบอกทั้งหมดมี
บอกกำหนดเงาเป็นต้นนี้แลเข้าด้วยกันบอกอย่างนี้ว่า เธออันใคร ๆ ถามว่า
ท่านได้ฤดูอะไร ? เงาของท่านเท่าไร ? ประมาณฤดูของท่านอย่างไร ส่วน

แห่งวันของท่านเท่าไร ? ดังนี้ ฟังกล่าวว่า ข้าพเจ้าได้ฤดูชื่อนี้ คือ ฤดูฝนก็ตาม ฤดูหนาวก็ตาม ฤดูร้อนก็ตาม เงามของข้าพเจ้าเท่านี้ ประมาณฤดูเท่านี้ ส่วนแห่งวันเท่านี้.

บทว่า โหหาย ได้แก่ ทั้ง.

สองบทว่า ทูติย ทาตุ มีความว่า เรานุญาตให้ภิกษุให้เป็นเพื่อนแก่ภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ ซึ่งจะไปสู่บริเวณจากโรงที่อุปสมบทและให้บอก-
อภิกษุกิจ ๔ .

บทว่า ปณฺฑุปลาโส ได้แก่ ไปไม่มีสีเหลือง.

สองบทว่า พนฺธนา ปมฺพุโต ได้แก่ หล่นแล้วจากขี้.

สองบทว่า อภฺพุโพ หริตฺตตาย มีความว่า ไม่อาจเป็นของเขียว
สดอีก.

สองบทว่า ปุณฺณสิลา ได้แก่ สีลาใหญ่.

ข้อว่า อลฺพุภมฺมานาย สามคฺคิยา อนาปตฺติ สมฺโกลเ ตํ วาเส
มีความว่า ความพร้อมเพรียงเพื่อประโยชน์แก่การทำอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุนั้น
อันภิกษุยังไม่ได้เพียงใด ไม่เป็นอาบัติในเพราะกินร่วม* และอยู่ร่วมต่างโดยทำ
อุโบสถ และปวารณาเป็นต้นกับภิกษุนั้น เพียงนั้น.

คำที่เหลือทุกแห่งนับว่าปรากฏแล้วแท้ เพราะเป็นคำที่จะพึงทราบได้
ง่าย โดยทำนองที่กล่าวไว้แล้วในมหาวิภังค์ ด้วยประการฉะนี้.

คำอธิบายความแห่งมหาขันธกะ

อันดับด้วย ๑๗๒ เรื่องในอรรถกถาแห่งพระวินัย

ชื่อสมันตปาสาทิกา จบ

๑. สมฺโกลเถติ ฐมฺมสมฺโกลเ อามิสสมฺโกลเ จาติ สารตุถทีปนี.

อุโบสถขันธกะ

เรื่องปริพาชกอัญญเดียรถีย์

[๑๔๗] ก็โดยสมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ถึงวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปีกษัย ย่อมประชุมกันกล่าวธรรม คนทั้งหลายเข้าไปหาปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นเพื่อฟังธรรม พวกเขาได้ความรัก ได้ความเลื่อมใส ในพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ๆ ย่อมได้พรรคพวก ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามาคชราช เสด็จไปในที่สงัดหลีกเร้นอยู่ ได้มีพระราชปริวิตกแห่งพระราชหฤทัยเกิดขึ้น อย่างนี้ว่า เดียวนี้ ถึงวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปีกษัย พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ย่อมประชุมกันกล่าวธรรม คนทั้งหลายเข้าไปหาปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นเพื่อฟังธรรม พวกเขาได้ความรัก ได้ความเลื่อมใส ในพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ปริพาชกอัญญเดียรถีย์ย่อมได้พรรคพวก ไฉนหนอพระคุณเจ้าทั้งหลาย ฟังประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปีกษัยบ้าง จึงท้าวเธอเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท้าวเธอประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลข้อปริวิตกนั้น ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า หม่อมฉันไปในที่สงัด หลีกเร้นอยู่ ณ ตำบลนี้ ได้มีความปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า เดียวนี้พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ถึงวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปีกษัยย่อมประชุมกันกล่าวธรรม คนทั้งหลายเข้าไปหาปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นเพื่อฟังธรรม พวกเขาได้ความรัก ได้ความเลื่อมใส ในพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ๆ ย่อมได้พรรคพวก ไฉนหนอพระ-

คุณเจ้าทั้งหลาย พึงประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักษ์
ข้าง หม่อมฉันขอประทานพระวโรกาส ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายพึงประชุมกัน
ในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักษ์ข้างเกิดพระพุทธรเจ้าข้า.

ทรงแสดงธรรมีกถา

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนา-
มาคชราชทรงเห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญ ร่ำเรงด้วยธรรมีกถาแล้ว ครั้น
ท้าวเธออันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจง ให้เห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญ
ร่ำเรงด้วยธรรมีกถาแล้ว เสด็จลุกจากที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงทำประทักษิณเสด็จกลับไป.

พระพุทธานุญาตวันประชุม

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถาในเพราะเหตุเป็นเค้า
มูลนั้นในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้ง
หลาย เรานุญาตให้ประชุมกัน ในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่ง
ปักษ์.

ประชุมนั่งนิ่ง

[๑๔๘] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายพูดกันว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงอนุญาตให้ประชุมกัน ในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักษ์ ภิกษุ
เหล่านั้น จึงประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักษ์ แล้ว
นั่งนิ่งเสีย คนทั้งหลายเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นเพื่อฟังธรรม พวกเขาต่างก็เพ่ง
โทษ ตีเคียน โพนทะนาว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศาสดาบุตรประชุมกันใน

๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำ แห่งปักษ์ จึงได้นั่งนิ่งเสียเหมือนสุกรอ้วนเล่า
ธรรมเนียมภิกษุผู้ประชุมกัน ควรกล่าวธรรมมิใช่หรือ ภิกษุทั้งหลายได้ยิน
พวกนั้นเพ่งโทษติเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า.

พระพุทธาอนุญาตให้กล่าวธรรม

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถา ในเพราะเหตุเป็น
แก้มูลนั้นในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เราอนุญาตให้ประชุมกันกล่าวธรรม ในวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘
คำ แห่งปักษ์.

พระพุทธาอนุญาตปาติโมกขบท

[๑๔๕] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไป ณ ที่สงัดหลีกเร้นอยู่
ได้มีพระปริวิตกแห่งพระทัยเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ไฉนหนอเราพึงอนุญาตสิกขาบท
ที่เราบัญญัติแล้วแก่ภิกษุทั้งหลาย ให้เป็นปาติโมกขบทของพวกเธอ ปติ-
โมกขบทนั้นจักเป็นอุโบสถกรรมของพวกเธอ ครั้นเวลาสายัณห์ พระองค์
เสด็จออกจากที่เร้นแล้ว ทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นแก้มูลนั้น ใน
เพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
เราไปในที่สงัดหลีกเร้นอยู่ ณ ตำบลนี้ ได้มีความปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้
ว่า ไฉนหนอเราพึงอนุญาตสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้วแก่ภิกษุทั้งหลาย ให้เป็น
ปาติโมกขบทของพวกเธอ ปาติโมกขบทนั้นจักเป็นอุโบสถกรรมของพวก
เธอ ดังนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สวดปาติโมกข์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล ภิกษุพึงสวดอย่างนี้.

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา
ว่าดังนี้:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่
แล้วสงฆ์พึงทำอุโบสถ พึงสวดปาติโมกข์ อะไรเป็นบุพพกิจของสงฆ์ ท่าน
ทั้งหลายพึงบอกความบริสุทธิ์ ข้าพเจ้าจักสวดปาติโมกข์ พวกเราบรรดาที่มี
อยู่ทั้งหมดจงฟัง จงใส่ใจซึ่งปาติโมกข์นั้นให้สำเร็จประโยชน์ ท่านผู้ใดมีอาบัติ
ท่านผู้นั้น พึงเปิดเผย เมื่ออาบัติไม่มี พึงนั่งอยู่ ก็ด้วยความเป็นผู้นั่งแล
ข้าพเจ้าจักทราบท่านทั้งหลายว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ การสวดประกาศว่าจะครบ ๓
จบ ในบริษัทเห็นปานนี้ย่อมเป็นเหมือนการกล่าวแก่เฉพาะรูป ที่ถูกถามผู้เดียว
ฉะนั้น ก็ภิกษุรูปใด เมื่อสวดประกาศว่าจะครบ ๓ จบ รู้สึกได้ ไม่ยอม
เปิดเผยอาบัติที่มีอยู่ สัมปชานมูสาวาทย่อมมีแก่ภิกษุรูปนั้น ท่านทั้งหลาย ก็
สัมปชานมูสาวาท พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เป็นกรรมทำอันตราย เพราะ
ฉะนั้น ภิกษุต้องอาบัติแล้วรู้สึกได้ หวังความบริสุทธิ์ พึงเปิดเผยอาบัติที่มี
อยู่ เพราะเปิดเผยอาบัติแล้ว ความผาสุกย่อมมีแก่เธอ.

นิทานเทศวิภังค์

[๑๕๐] คำว่า ปาติโมกข์ นี้ เป็นเบื้องต้น เป็นประธาน เป็น
ประมุขแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ จึงตรัสเรียกว่า ปาติโมกข์.

คำว่า ท่านทั้งหลาย นี้ เป็นคำกล่าวที่อ่อนหวาน เป็นคำแสดง
ความเคารพ.

คำว่า ท่านทั้งหลาย นี้ เป็นชื่อของถ้อยคำที่ประกอบด้วยความ
เคารพและประกอบด้วยความยำเกรง.

คำว่า จักสวด คือจักบอก จักแสดง จักทำให้ปรากฏ จักริเริ่ม
จักเปิดเผย จักจำแนก จักทำให้ตื่น จักประกาศ.

บทว่า นั้น ตรัสเรียกปาติโมกข์.

คำว่า ที่มีอยู่ทั้งหมด ความว่า ภิกษุในบริษัทนั้นมีจำนวนเท่าไร
เป็นเถระก็ตาม นวกะก็ตาม มัชฌิมะก็ตาม เหล่านี้เรียกว่า ที่มีอยู่ทั้งหมด.

คำว่า จงฟังให้สำเร็จประโยชน์ ความว่า จงตั้งใจ มนสิการ
ประมวลเรื่องทั้งหมดด้วยใจ.

คำว่า จงใส่ใจ ความว่า จงเป็นผู้มีจิตแน่วแน่ มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน
มีจิตไม่ซัดส่าย ตั้งใจฟัง.

คำว่า ท่านผู้ใดมีอาบัติ ความว่า ภิกษุเถระก็ตาม นวกะก็ตาม
มัชฌิมะก็ตาม มีอาบัติ ๕ กอง ตัวใดตัวหนึ่ง มีอาบัติ ๗ กอง ตัวใดตัวหนึ่ง.

คำว่า ท่านผู้นั้นพึงเปิดเผย ความว่า ภิกษุนั้นพึงแสดง พึง
เปิดเผยพึงทำให้ตื่น พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะ หรือใน
บุคคลผู้หนึ่ง.

อาบัติชื่อว่า ไม่มี คือ ภิกษุไม่ต้องอาบัติ หรือว่าต้อง แต่ออก
แล้ว.

คำว่า พึงนั่งอยู่ คือพึงนั่ง ในต้องพูด.

คำว่า ข้าพเจ้าจักทราบว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ คือรู้จัก จักทรงจำไว้.

คำว่า ย่อมเป็นเหมือนการกล่าวแก่ เฉพาะรูปที่ถูกถามผู้เดียว
ความว่า พึงรู้ในบริษัทนั้นว่า ถามเรา ดังนี้ เหมือนภิกษุรูป ๑ ถูกภิกษุ
อีกรูป ๑ ถาม พึงแก้เช่นนั้น.

บริษัทที่ชื่อว่า เห็นปานนี้ ตรัสเรียกภิกษุบริษัท.

คำว่า การสวดประกาศว่าจะครบ ๓ จบ ความว่า สวดประกาศ
มาสัปดาห์ที่ ๑ สวดประกาศมาสัปดาห์ที่ ๒ สวดประกาศมาสัปดาห์ที่ ๓.

บทว่า ระลึกได้ คือรู้ จำได้.

อาบัติที่ชื่อว่า มีอยู่ คือภิกษุต้องอาบัติแล้ว หรือต้องแล้วยังมิได้
ออก.

คำว่า ไม่ยอมเปิดเผย ความว่า ไม่ยอมแสดง ไม่ยอมเปิดเผย
ไม่ยอมทำให้ตื่น ไม่ยอมประกาศในท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะ หรือใน
บุคคลผู้ ๑.

คำว่า สัมปชานมุสาวาท ย่อมมีแก่ภิกษุรูปนั้น คือ สัมปชาน-
มุสาวาท. เป็นอะไร เป็นอาบัติทุกกฏ.

คำว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เป็นธรรมทำอันตราย ความ
ว่าเป็นธรรมทำอันตรายแก่อะไร เป็นธรรมทำอันตรายแก่การบรรลุปฐมฌาน
เป็นธรรมทำอันตรายแก่การบรรลุทุติยฌาน เป็นธรรมทำอันตรายแก่การบรรลุ
ตติยฌาน เป็นธรรมทำอันตรายแก่การบรรลุจตุตถฌาน เป็นธรรมทำอันตราย
แก่การบรรลุฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ เนกขัมมะ นิสสรณะ ปวิเวก
กุศลธรรม.

บทว่า เพราะฉะนั้น คือ เพราะเหตุดังนั้น.

บทว่า ระลึกได้ คือรู้ จำได้.

บทว่า หวังความบริสุทธิ์ คือประสงค์เพื่อออกจากอาบัติ ประสงค์
เพื่อความหมดจด.

อาบัติที่ชื่อว่า มีอยู่ คือภิกษุต้องอาบัติแล้ว หรือต้องแล้ว ยังมิได้
ออก.

คำว่า **พึงเปิดเผย** ความว่า พึงทำให้แจ้งในท่ามกลางสงฆ์ ท่าน
กลางคณะ หรือในบุคคลผู้หนึ่ง.

คำว่า **เพราะเปิดเผยอาบัติแล้ว** **ความผาสุกย่อมมีแก่เธอ**
ความว่า ความผาสุกมีเพื่ออะไร ความผาสุกมีเพื่อบรรลุปฐมฌาน ความผาสุก
มีเพื่อบรรลุตติยฌาน. ความผาสุกมีเพื่อบรรลุตติยฌาน ความผาสุกมีเพื่อ
บรรลุตตตฌาน ความผาสุกมีเพื่อบรรลุดมาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ
เนกขัมมะ นิสสรัณยะ ปวิเวก กุศลธรรม.

สวดปาติโมกข์วันอุโบสถ

[๑๕๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายทราบว่ พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงอนุญาตการสวดปาติโมกข์แล้ว จึงสวดปาติโมกข์ทุกวัน ภิกษุทั้งหลายพา
กันกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุ
ทั้งหลายว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** ภิกษุไม่พึงสวดปาติโมกข์ทุกวัน รูปใดสวด
ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สวดปาติโมกข์ในวันอุโบสถ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายทราบว่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต
การสวดปาติโมกข์ในวันอุโบสถแล้ว จึงสวดปาติโมกข์ปีละ ๓ ครั้ง คือ ใน
วันที่ ๑๔ วันที่ ๑๕ และวันที่ ๑๖ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี
พระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย**
ภิกษุไม่พึงสวดปาติโมกข์ปีละ ๓ ครั้ง รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สวดปาติโมกข์ ปีละ ๑ ครั้ง
คือในวันที่ ๑๔ หรือวันที่ ๑๕.

เรื่องพระฉัพพัคคีย์สวดปาติโมกข์

[๑๕๒] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์สวดปาติโมกข์แก่บริษัทเท่าที่มีอยู่ คือเฉพาะบริษัทของตน ๆ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวดปาติโมกข์แก่บริษัทเท่าที่มีอยู่ คือเฉพาะบริษัทของตน ๆ รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

ก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตอุโบสถกรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้พร้อมเพรียงกัน.

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติอุโบสถกรรมแก่ภิกษุทั้งหลายผู้พร้อมเพรียงกัน ดังนี้ แล้วมีความดำริต่อไปว่าความพร้อมเพรียงมีเพียงเท่าไรหนอแล มีเพียงอวาสหนึ่ง หรือทั่วทั้งแผ่นดินแล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตความพร้อมเพรียงเพียงชั่วอวาสเดียวเท่านั้น.

เรื่องพระมหากัปปิณเถระดำริจะไม่ทำอุโบสถ

[๑๕๓] ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระมหากัปปิณะพักอยู่ ณ มัททกัจจิมฤตทายวัน เขตพระนครราชคฤห์ คราวหนึ่ง ท่านไปในที่สงัดหลีกเร้นอยู่ ได้มีความปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า เราควรไปทำอุโบสถ หรือไม่ควรไป ควรไปทำสังฆกรรม หรือไม่ควรไป โดยที่แท้ เราเป็นผู้หมดจดแล้วด้วยความหมดจดอย่างยิ่ง ที่นั่น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความปริวิตกแห่งจิตของท่านพระมหากัปปิณะด้วยพระทัยของพระองค์ แล้วได้ทรงหายพระ-

องค์ไปในคิณณภูมบรรพมาปรากฏอยู่ตรงหน้าท่านพระมหากัปปิณะ ณ มัททกุจ-
ฉิมฤคทายวัน เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด
ฉะนั้น แล้วพระองค์ประทับนั่งเหนือพุทธอาสนะที่เขาจัดถวาย ฝ่ายท่านพระ
มหากัปปิณะถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสดำนี้กะท่านพระกัปปิณะผู้นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่งว่า คุณก่อนกัปปิณะ เธอไปในที่สังคหสิกเรณอยู่ ได้มีความปริวิตก
แห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า เราควรไปทำอุโบสถ หรือไม่ควรไป ควรไปทำ
สังฆกรรม หรือไม่ควรไป โดยที่แท้ เราเป็นผู้หมกมุ่นแล้วด้วยความหมกมุ่น
อย่างยิ่ง ดังนี้มิใช่หรือ.

ท่านพระมหากัปปิณะทูลรับว่า เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนพราหมณ์ทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่
สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ซึ่งอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนั้น ใครเล่าจัก
สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ซึ่งอุโบสถ คุณก่อนพราหมณ์ เธอจงไปทำ
อุโบสถ จะไม่ไปไม่ได้ จงไปทำสังฆกรรม จะไม่ไปไม่ได้.

ท่านพระมหากัปปิณะรับสนองพระพุทธพจน์ว่า อย่างนั้น พระพุทธ-
เจ้าข้า.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้ท่านพระมหากัปปิณะเห็น-
แจ้ง สมทาน อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมมีกตา แล้วได้ทรงหายพระองค์ไปในที่
ตรงหน้าท่านพระมหากัปปิณะ ณ มัททกุจฉิมฤคทายวัน มาปรากฏ ณ คิณณภู-
มบรรพต โดยรวดเร็ว เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลัง เหยียดแขนที่คู้หรือคู้แขนที่
เหยียดฉะนั้น.

อรรถกถาวิจจัยในอุโบสถขันธกะ

ในบทว่า **อญฺญตฺตฺติยา** นี้ มีวิเคราะห์ว่า ลัทธิ ท่านเรียกให้ชื่อว่า ติดตะ แปลว่าทำ ทำอื่น ชื่ออญฺญตฺตฺติตะ, ทำอื่นของชนเหล่านั้น มีอยู่เหตุ นั้น ชนเหล่านั้น จึงชื่อว่า อญฺญตฺติยธัมมํ มีคำอธิบายว่า ผู้มีลัทธิอื่นจากลัทธิใน ศาสนานี้.

สองบทว่า **ธมฺมํ ภาสฺนฺติ** มีความว่า ย่อมชี้แจงถึงสิ่งที่ควรทำและ ไม่ควรทำของเหล่าอญฺญตฺติยธัมมนั้น.

สองบทว่า **เต ลภฺนฺติ** คือ มนุษย์เหล่านั้นย่อมได้.

บทว่า **มุกฺตฺตฺตรา** คือ เหมือน สุกรตัวอ้วน.

ในชื่อว่า **อนชฺฌาปนุโน** วา **โหติ** **อาปชฺชิตฺวา** วา **วฏฺฐจฺโติ** นี้ พึงทราบเนื้อความอย่างนี้ว่า ภิกษุไม่ต้องอาบัติใด หรือต้องแล้ว แต่ออก แล้ว อาบัติ นี้ชื่อว่า อาบัติไม่มี.

ชื่อว่า **สम्ปชานมุสาวาท** ก็ **โหติ** มีความว่า สัมปชานมุสาวาท ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สัมปชานมุสาวาทย่อมมีแก่ภิกษุนั้น นี้ว่าโดยอาบัติ เป็นอาบัติอะไร ? คือ เป็นอาบัติชนิดไหน ?

ชื่อว่า **ทุกกฺกํ โหติ** คือเป็นอาบัติทุกกฏ. ก็อาบัติทุกกฏนั้นแล ผู้ ศึกษาอย่าพึงเข้าใจว่า เป็นอาบัติตามลักษณะแห่งมุสาวาท แต่ควรทราบว่าเป็นอาบัติมีการไม่ทำในวิจิตรเป็นสมุฏฐาน ตามพระวาจาของพระผู้มีพระ ภาคเจ้า อันที่จริงพระอุบาลีเถระก็ได้กล่าวว่า.

ภิกษุไม่บอกด้วยวาจา กับมนุษย์ใด ๆ (ผู้อยู่ใกล้) และไม่เ็น
บอกกะชนเหล่านั้น (ผู้อยู่ห่าง) แต่ต้องอาบัติมีวาจาเป็นสมุฏฐาน

หาต้องอาบัติมีกายเป็นสมุฏฐานไม่ ปัญหาข้อนี้ผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันนัก.

บทว่า อนุตระยโก คือ ทำอันตราย.

ข้อว่า กิสุส ผาสสุ โหติ มีความว่า ความสำราญย่อมมีเพื่อประโยชน์อะไร ?

ข้อว่า ปรมสฺส ฌานสฺส อริคฺคมาย มีความว่า ความสำราญย่อมมี คือ ความสุขย่อมมี แก่ภิกษุนั้น เพื่อประโยชน์แก่ความบรรลุปฐมฌาน. นัยในคุณวิเศษทั้งปวง มีทุติยฌานเป็นต้น ก็เหมือนกัน. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงปาติโมกขุเทศครั้งแรก ทั้งอุทเทศทั้งนิตเทศ ด้วยประการฉะนี้.

บทว่า เทวลิกิ ได้แก่ ทุก ๆ วัน.

หลายบทว่า จาคฺคหุเส วา ปณฺณรเส วา มีความว่า ในวันจาคฺคหุเส ๒ ครั้ง ในปักษ์ที่ ๓ และที่ ๗ แห่งฤดูอันหนึ่ง. ในวันปณฺณรเส ๖ ครั้ง ในปักษ์ที่เหลือ จากนั้น อันนี้เป็นอรรถอันหนึ่งก่อน. และอรรถนี้กล่าวด้วยมุ่งเอาจิตตามปกติ. แต่เมื่อปัจจัยเห็นปานนั้นมี ก็สมควรจะสวดในวันจาคฺคหุเส หรือวันปณฺณรเส วันใดวันหนึ่ง ก็ได้ ตามพระบาลีว่า สกิ ปกฺขสฺส จาคฺคหุเส วา ปณฺณรเส วา. ก็เนื้อความนี้ บัณฑิตพึงทราบ แม้โดยพระบาลีว่า อุโบสถของภิกษุทั้งหลายผู้เข้าถือนั้นเป็นวันจาคฺคหุเส, อุโบสถของภิกษุทั้งหลายผู้อาคันตุกะเป็นวันปณฺณรเส, ถ้าภิกษุผู้เข้าถือนั้นมากกว่าภิกษุผู้อาคันตุกะ ต้องคล้อยตามภิกษุผู้เข้าถือน.^{*}

อรรถกถาสีมาถา

ชื่อว่า พึงกำหนดนิมิตก่อน นั้น มีความว่า พระวินัยธรพึงทักว่า ในทิสฺสุรพา อะไรเป็นนิมิต ? เมื่อผู้ใดผู้หนึ่ง ตอบว่า ภูเขา เจ้าข้า พระวินัยธร พึงระบุอีกว่า ภูเขานั้น เป็นนิมิต. พึงกำหนดนิมิตก่อนอย่างนี้. แต่จะกำหนด อย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจะทำภูเขานั้นเป็นนิมิต จักทำภูเขานั้นเป็นนิมิต ทำภูเขานั้นเป็นนิมิตแล้ว ภูเขานั้นจงเป็นนิมิต เป็นนิมิตแล้ว จักเป็นนิมิต* ดังนี้ ใช้ไม่ได้. แม้ในนิมิตทั้งหลายมีศีลาเป็นต้น มีนัยเหมือนกันก็พระวินัยธรทัก นิมิตไปโดยลำดับอย่างนี้ว่า ในทิสฺนอยแห่งทิสฺสุรพา ในทิสฺทักขิณ ในทิสฺนอย แห่งทิสฺทักขิณ ในทิสฺปัสจิมในทิสฺนอยแห่งทิสฺปัสจิม ในทิสฺสุคร ในทิสฺนอย แห่งทิสฺสุคร อะไรเป็นนิมิต ? เมื่อผู้ใดผู้หนึ่ง ตอบว่า น้ำ เจ้าข้า เมื่อตน ระบุว่ น้ำนั้นเป็นนิมิต แล้วอย่าหยุดในทิสฺนี้ พึงทักซ้ำอีกว่าในทิสฺสุรพา อะไรเป็นนิมิต ? เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งตอบว่า ภูเขาเจ้าข้า พึงระบุว่ ภูเขานั้น เป็นนิมิต. พึงกำหนดนิมิตที่ได้กำหนดไว้ที่แรกอย่างนี้แล้ว จึงค่อยหยุด. จริง อยู่ ด้วยการกำหนดอย่างนี้นิมิตกับนิมิตจึงจัดว่าเชื่อมถึงกัน. ครั้นกำหนดนิมิต อย่างนี้แล้ว ลำดับนั้น พึงสมมติสีมาด้วยกรรมวาจาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ เป็นลำดับไป. ในที่สุดแห่งกรรมวาจาพื้นที่ภายในนิมิตทั้งหลายย่อมเป็นสีมา ตัวนิมิตทั้งหลายเป็นภายนอกสีมา. นิมิตทั้งหลายในสีมานั้น แม้กำหนดครั้ง เดียว ก็เป็นอันกำหนดไว้ดีแล้วแท้. แต่ในอันธกอรรคถา แก้วว่า เมื่อจะผูก มณฑลสีมา ต้องกำหนดนิมิต ๓ ครั้ง. และอุปสัมบันก็ได้ อุปสัมบันก็ได้ จงตอบอย่างนี้ว่า ภูเขา เจ้าข้า ฯ ล ฯ น้ำเจ้าข้า ควรทั้งนั้น.

๑. โหหิตี ภวิสฺสุติ ทั้ง ๒ คำนี้ คล้ายๆ กันว่าใช้คำใดก็ได้ ท่านใช้ตามภาษาของท่าน โดย

สะดวก ครั้นมาแปลเป็นภาษาไทยเข้าก็ลำบาก นอกจากจะแปลขอไปทีพอได้ความหรือมิฉะนั้น

ก็ยกคำบาลีนั้นมาให้เห็นในคำแปลว่า... นิมิตฺตํ โหหิตี นิมิตฺตํ ภวิสฺสุติ เพราะต่างก็ เป็น

กิริยาในความว่ามีว่าเป็น รูปอนาคตด้วยกัน.

อรรถกถาวิมุตตินิฉัย

บัดนี้ พึงทราบวินิจฉัยในนิมิตทั้งหลาย มีปัพพตนิมิตเป็นต้น อย่างนี้:-

ภูเขามี ๓ ชนิด คือ ภูเขาดินล้วน ๑ ภูเขาศิลาล้วน ๑ ภูเขาศิลาปน
ดิน ๑. ภูเขานั้น ใช้ได้ทั้ง ๓ ชนิด. แต่กองทรายใช้ไม่ได้ และตั้งแต่ขนาด
เท่าช้างถึงภูเขาสีเนรุ ก็ใช้ไม่ได้. ถ้ามีภูเขา ๔ เทือก ใน ๔ ทิศ หรือมี ๓
เทือก ใน ๓ ทิศ แม้จะสมมติสีมาด้วยปัพพตนิมิตทั้งนั้น ทั้ง ๔ หรือ ๓ ก็
ควร. แต่จะสมมติด้วยนิมิตเพียง ๒ หรือเพียง ๑ ไม่ควร.* แม้ในปาสาณนิมิต
เป็นต้นนอกจากนี้ก็มีนัยเหมือนกัน. เพราะเหตุนี้ เมื่อจะทำภูเขาให้เป็นนิมิต
ควรถามว่า เนื่องเป็นอันเดียวกัน. หรือไม่เนื่องเป็นอันเดียวกัน ถ้าเนื่องเป็น
อันเดียวกัน. ไม่ควรใช้. ด้วยว่า แม้กำหนดภูเขานั้น เป็นนิมิต ๔ ทิศ
หรือทั้ง ๔ ทิศ ย่อมเป็นอันกำหนดแล้วเพียงนิมิตเดียวเท่านั้น. เพราะเหตุนี้
ภูเขาที่ตั้งโอบรอบวัดที่อยู่โดยสังฆฐานดังกงจักร อย่างนั้น ควรกำหนดในทิศ
เดียว ในทิศอื่นๆ พึงกันภูเขานั้นไว้ภายนอก กำหนดนิมิตชนิดอื่นภายใน
แต่ภูเขานั้นเข้ามา. หากว่าประสงค์จะทำภูเขาเดียวหนึ่งหรือถึงหนึ่งไว้ภายใน
สีมา. อย่ากำหนดภูเขาประสงค์จะทำประเทศเท่าใดไว้ภายใน. พึงกำหนดนิมิต
ชนิดใดชนิดหนึ่ง มีต้นไม้และจอมปลวกเป็นต้น ที่เกิด ณ ภูเขานั้นเองข้าง
นอกแห่งประเทศเท่านั้น. หากประสงค์จะกันเอาภูเขาทั้งหมด ประมาณโยชน์ ๑
หรือ ๒ โยชน์ไว้ภายใน. พึงกำหนดต้นไม้หรือจอมปลวกเป็นต้น ซึ่งเกิด ณ
ภาคพื้นข้างนอกภูเขาเป็นนิมิต.

วินิจฉัยในปาสาณนิมิต:-

๑. เอกิสสาเอว ปน ทิสาย จูเตหิ ตโต พหุหิปี สมมุนนิตุ น วฏฺฏติ. ทฺวิหิ ปน ทฺวิสุ
ทิสาสฺ จิตฺหิปี วฏฺฏติตี วิมตฺติโนทนี.

แม้ก้อนเหล็ก ก็นับว่าศิลาได้เหมือนกัน. เพราะฉะนั้น ศิลาชนิดใดชนิดหนึ่ง ก็ควร. แต่เมื่อว่าโดยขนาด ขนาดเท่าช้างนับเป็นภูเขา, เพราะฉะนั้น ศิลาขนาดเท่าช้างนั้น จึงไม่ควร. ส่วนศิลาขนาดเท่าโคเขื่อง และกระปือเขื่อง ๆ ใช้ได้. โดยกำหนดอย่างต่ำ ขนาดเท่าก้อนน้ำอ้อยหนัก ๓๒ ปะละ^๑ ก็ใช้ได้ ย่อมกว่านั้นหรือแม้อิฐขนาดใหญ่ ก็ใช้ไม่ได้. แม้กองศิลาที่ไม่นับเข้าในนิมิตก็ใช้ไม่ได้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงกองดินกองทราย. ศิลาผาดซึ่งราบเสมอฟันดิน คล้ายวงลานก็ดี ศิลาผาดที่ตั้งสูงพ้นพื้นดินคล้ายตอที่ดี บรรดา มี ศิลาผาดนั้น ถ้าได้ขนาด ใช้ได้. ศิลาผาดแม้ใหญ่เกินไป ย่อมนับว่าเป็นศิลาด้วย. เพราะฉะนั้น ถ้าประสงค์จะกันประเทศอันหนึ่ง แต่ศิลาผาดขนาดใหญ่ไว้ภายในสีมา, อย่ากำหนดศิลาผาดนั้นเป็นนิมิต พึงกำหนดศิลาอื่นเหนือศิลาผาดนั้น หากทำวัดที่อยู่บนศิลาผาด หรือศิลาผาดยื่นไปทางท่ามกลางวัดที่อยู่ ศิลาผาดเห็นปานนี้ ใช้ไม่ได้. เพราะถ้ากำหนดศิลาผาดนั้นเป็นนิมิตวัดที่อยู่ย่อมอยู่บนนิมิต และธรรมดานิมิตต้องอยู่ภายนอกสีมา แม้วัดที่อยู่ถึงภายนอกสีมา. ศิลาผาดตั้งโอบรอบวัดที่อยู่ควรกำหนดเป็นนิมิตในทิศเดียวอย่ากำหนดในทิศอื่น.

วินิจฉัยในวนนิมิต:-

คงหญ้า หรือป่าไม่มีตาลและมะพร้าวเป็นต้นที่มีเปลือกแข็ง ใช้ไม่ได้ แต่หมู่ไม่มีแก่นข้างในเป็นต้นว่าไม้สาละและไม้สาละ หรือหมู่ไม้ปนไม่มีแก่น ก็ใช้ได้ ถ้าป่าไม้นั้นแล โดยกำหนดอย่างต่ำ แม้เพียง ๔-๕ ต้น ก็ใช้ได้ หย่อนกว่านั้น ใช้ไม่ได้ มากกว่านั้นแม้ตั้ง ๑๐๐ โยชน์ ก็ใช้ได้. ถ้าทำวัดที่อยู่ไว้กลางป่า ไม่ควรกำหนดป่าเป็นนิมิต. แม้ประสงค์จะกันเอาป่าส่วน

๑.หนักประมาณ ๕ ชั่ง.

หนึ่งไว้ภายในสีมา อย่างกำหนดป่าเป็นนิมิต ฟังกำหนดต้นไม้หรือศิลาเป็นต้น
ในป่านั้น เป็นนิมิต. ป่าที่ตั้งล้อมวัดที่อยู่ ฟังกำหนดเป็นนิมิตในทิศเดียว
อย่างกำหนดในทิศอื่น.

วินิจฉัยในรุกขนิมิต:-

ต้นไม้มีเปลือกแข็ง เช่นต้นตาลต้นมะพร้าวเป็นต้นใช้ไม่ได้. ต้นไม้
มีแก่นข้างใน ยังเป็นอยู่ โดยที่สุด สูงเพียง ๘ นิ้ว. วัดโดยรอบแต่ลำต้น
เท่าเล่มเข็ม ก็ใช้ได้. ย่อมกว่านั้น ใช้ไม่ได้ โตกว่านั้นขึ้นไป แม้ต้นไม้ที่
ขึ้นงามไพศาลตั้ง ๑๒ โยชน์ ก็ควร. ต้นไม้ที่เขาเพาะพืชให้งอกงามในภาชนะ
ทั้งหลาย มีกระบอกและกระถางเป็นต้น แม้ได้ขนาด ก็ใช้ไม่ได้ แต่เอาออก
จากกระบอกและกระถางเป็นต้นนั้นปลูกลงในพื้นดิน แม้ในขณะนั้น แล้วทำ
ชุ่มรดน้ำกำหนดเป็นนิมิต ก็ควร. การแตกรากและกิ่งใหม่ไม่ใช่เหตุ แต่การ
แตกรากและกิ่งนั้น ย่อมเหมาะสำหรับต้นไม้ที่เขาตัดลำต้นเพาะ อันพระวินัยธร
เมื่อกำหนดจะระบุ ว่า ต้นไม้ หรือว่า ต้นสาเก หรือว่า ต้นสาละ ดังนี้ ก็
ใช้ได้. แต่กำหนดต้นไม้ที่เนื่องเป็นอันเดียวกัน เช่นต้นไม้ที่ขึ้นงามไพศาล
เป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้ว จะกำหนดในทิศอื่นอีก ไม่ควร.

วินิจฉัยในบรรดานิมิต:-

ทางทั้งหลาย มีทางป่า ทางนา ทางแม่น้ำ ทางเหมืองเป็นต้นใช้ไม่
ได้. ทางเดินเท้า หรือทางเกวียน ซึ่งผ่านไป ๒ - ๓ ระยะเวลา จึงใช้ได้.
ส่วนทางเดินเท้าใด แยกออกจากทางเกวียนแล้วกลับลงสู่ทางเกวียนนั่นเองอีก

๑. ในวินัยมุขเล่ม ๓ หน้า ๑๖ ว่าลำต้นเท่าลำเข็ม. ในฎีกาสารตุตทิปปนิ ภาค ๔ หน้า ๒๑๓
ว่า

สุจิตฺตชกฺขปฺปมาโณติ สิทฺททิเป เลขนทชกฺขปฺปมาโณติ วทนฺติ. โส จ กณฺฐจฺจุลฺปิรฺมาโณ
ติ

ทฎฺฐพฺพ : โดยนัยฎีกานี้ ก็คือห้ามหลักจาร. ศัพท์ว่า สจิตตชก ขณนี้มีใช้ในเสนาสน
กษณฺธกวนฺณนา

หน้า ๓๘๗, ๓๘๘ อีกว่า อญฺจุจฺจุลฺสุจิตฺตทมฺตฺโตปิเวพุ... อญฺจุจฺจุลฺสุจิตฺตทมฺตฺโตปิ ทารุ
กณฺธา-

โก... ซึ่งหมายความว่า ห้ามหลักจารทั้งนั้น.

ก็ดี ทางเดินเท้าและทางเกวียนเหล่าใด ใช้ไม่ได้ก็ดี ทางเหล่านั้น ใช้ไม่ได้. ทางทั้งหลายที่พ่อค้าเดินเท้า และพ่อค้าเกวียน ยังใช้เดินอยู่เสมอ จึงใช้ได้. ถ้าทาง ๒ แพร่งแยกจากกันไปแล้ว ภายหลังบรรจบเป็นทางเดียวกัน เช่นทูป เกวียนไซรี ทางนั้นพึงกำหนดตรงที่แยกเป็น ๒ แพร่ง หรือที่บรรจบเป็น นิमितครั้งเดียวแล้ว อย่างกำหนดอีก. เพราะนิมิตนั้น เป็นนิमितเนื่องเป็นอัน เดียวกัน ถ้าทาง ๔ แพร่งล้อมรอบวัดอยู่แล้วแยกไปในทิศทั้ง ๔ กำหนดทาง หนึ่งตรงท่ามกลางแล้ว จะกำหนดอีกทางหนึ่ง ไม่ควร. เพราะนิมิตนั้น เป็นนิมิตรเนื่องเป็นอันเดียวกัน. แต่จะกำหนดทางที่ผ่านทะแยงมุมไปเป็นนิมิต ในค้ำอื่น ควรอยู่. ส่วนทางที่ลัดผ่านท่ามกลางวัดที่อยู่ไป ไม่ควรกำหนด. เมื่อกำหนดแล้ว วัดที่อยู่ล้อมรอบบนนิมิต. ถ้าภิกษุทั้งหลายจะทำทางลัดค้ำ ในแห่งทางเกวียนเป็นนิมิต ทางล้อมอยู่ภายนอกสีมา, ถ้าจะทำทางลัดด้านนอก เป็นนิมิต ทางลัดด้านนอกเที่ยว ล้อมอยู่ภายนอกสีมา. ทางที่เหลือนับเข้าภายในสีมา. อันพระวินัยรผู้จะกำหนดทางเป็นนิจ สมควรกำหนดโดยชื่ออย่าง ใดอย่างหนึ่งในชื่อว่า มคฺโค, ปนฺโถ ปโถ, ปชฺโช เป็นอาทิ. ทางที่ไปได้ รอบวัดที่อยู่ โดยสัณฐานดังดู กำหนดเป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้ว จะกำหนด ในทิศอื่นไม่ควร.

วินิจจยในวัมมิกนิมิต

จอมปลวก โดยกำหนดอย่างเล็กที่สุด แม้เกิดในวันนั้น สูง ๘ นิ้ว ขนาดเท่าเขาโค ก็ใช้ได้. ย่อมกว่านั้น ใช้ไม่ได้ เชื่องกว่านั้นขึ้นไป แม้เท่ากับภูเขามิพานต์ ใช้ได้. แต่กำหนดจอมปลวกที่ติดกันเป็นพีคเดียวทั้งล้อม รอบวัดอยู่ เป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้ว จะกำหนดในทิศอื่นอีก ไม่ควร.

วินิจฉัยในทินิมิต:-

ในสมัยแห่งพระราชาสู่ทรงธรรม เมื่อฝนตกติด ๆ กันอย่างนี้คือ ทุก
กิ่งเดือน ทุก ๑๐ วัน ทุก ๕ วัน พอฝนหายแล้ว กระแสแห่งแม่น้ำใด ขาดแห่ง
แม่น้ำนี้ ไม่นับเป็นแม่น้ำ. แต่ในคราวฝนเช่นนี้ กระแสแห่งแม่น้ำใดไหลไม่
ขาด ตลอดฤดูฝน ๔ เดือน ลึกพอจะเปียกอันตราวาสกของนางภิกษุณี ผู้นุ่งห่ม
ได้ปริณทล ๓ ลุขข้าม ณ เอกเทศแห่งใดแห่งหนึ่ง, แม่น้ำนี้นับว่าเป็นแม่น้ำ,
ชนิดนี้แล ก็แม่น้ำใด โอบรอบวัดที่อยู่ โดยสังฆฐานดังทูปเกวียนก็ดี โดยสัง
ฆฐานดังคูก็ดี คล้ายทาง, กำหนด แม่น้ำนั้นเป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้ว จะกำหนด
ในทิศอื่น ไม่ควร. แม่น้ำในแม่น้ำ ๔ สาย ซึ่งผ่านตัดกันและกันไป ใน ๔ ทิศ
แห่งวัดที่อยู่ ก็มีน้ำเหมือนกัน. แต่จะกำหนดแม่น้ำทั้ง ๔ สาย ซึ่งไม่เชื่อม
ต่อกันเป็นนิมิต ใช้ได้ ถ้าชนทั้งหลายปักหลักเรียงกันเหมือนทำรั้วกันกระแสน้ำ
ด้วยเถาววัลย์และใบไม้เป็นต้น และนำลันท่อมทำบนไหลไปได้ จะทำให้เป็น
นิมิต ควรอยู่ เมื่อเขาทำทำนบไม่ให้น้ำไหล แม่น้ำที่ไม่ไหล ไม่ควรทำให้
เป็นนิมิต. ในที่ซึ่งน้ำไหล เพราะขาดน้ำ ในคราวฝนแล้ง หรือ
ในฤดูร้อนใช้ได้. ชนทั้งหลายชักลารางไขนํ้ามาแต่แม่น้ำใหญ่ ลารางนั้นเป็น
เช่นกับแม่น้ำเงิน ไหลอยู่เป็นกิจ ให้สำเร็จข้าวกล้า ๓ คราว ถึงน้ำไหลไป
ได้ก็จริง แต่ก็ไม่ควรทำเป็นนิมิต. ส่วนลารางอันใดในชั้นเดิม แม่น้ำขาดซุก
มาจากแม่น้ำใหญ่ ในกาลอื่นเขาจะพังกลายเป็นแม่น้ำ ไหลไปได้เอง ตามทาง
ที่เขาซุกซกมานั้นแหละ โดยการต่อไป เคลื่อนกลาดไปด้วยสัตว์น้ำ มีจรเข้

เป็นอาทิ เป็นแม่น้ำที่จะพึงสัญจรไปได้ด้วยเรือเป็นต้น จะทำลำารงนั้น คือ
ที่กลายเป็นแม่น้ำแล้ว ให้เป็นนิมิตสมควรอยู่.

วินิจฉัยในอุทกนิมิต:-

ในที่ซึ่งไม่มีน้ำ จะตักน้ำใส่ให้เต็มในเรือก็ดี ในหม้อก็ดี ในภาชนะ
มีอ่างเป็นต้นก็ดี แล้วกำหนดให้เป็นอุทกนิมิต ไม่ควร. น้ำที่ถึงแผ่นดินเท่านั้น
จึงใช้ได้. ถ้าน้ำถึงแผ่นดินนั้นแล เป็นน้ำไม่ไหล ชงอยู่ในที่ทั้งหลายมีบ่อ สระ
เกิดเอง และทะเลสาปเป็นต้น. ส่วนน้ำในแม่น้ำลิกและคลองไขน้ำเป็นต้นซึ่ง
ไหลใช้ไม่ได้. แต่ในอันธกถรรณกถาแก้วว่า น้ำที่ดองโพงขึ้น ในชลาลัยทั้ง
หลายมีบ่อเป็นต้น ซึ่งลิก ไม่ควรทำเป็นนิมิต. คำนั้นท่านกล่าวไม่ชอบ เป็น
แต่เพียงความเห็นส่วนตัวเท่านั้น. อันน้ำที่ชงอยู่ โดยที่สุด แม่น้ำแอ่งที่สุกร
ขุดไว้ก็ดี ในหลุมสำหรับเล่นของเด็กชาวบ้านก็ดี น้ำที่เขาขุดหลุมในแผ่นดิน
แล้วเอาหม้อตักมาใส่ให้เต็มในขณะนั้นก็ดี ถ้าชงอยู่จนถึงสวดกรรมวาจาจบได้
จะน้อยหรือมากก็ตามที ย่อมใช้ได้. และควรทำกองศิลาและกองทรายเป็นต้น
หรือเสาศิลาหรือเสาไม้ไว้ในที่นั้น เพื่อทำความหมายนิมิต ภิกษุจะทำเองหรือ
ใช้ผู้อื่นให้ทำกองศิลาเป็นต้นนั้นก็ควร. แต่ในลาภสีมา ไม่ควรทำ. ส่วน
สมานสังวาสกสีมา ย่อมไม่ทำความเบียดเบียนใคร ๆ ย่อมให้สำเร็จ เฉพาะ
วินัยกรรมของภิกษุทั้งหลายอย่างเดียว: เพราะฉะนั้น ในสมานสังวาสกสีมานี้
จึงควรทำเอง หรือให้ผู้อื่นทำกองศิลาเป็นต้นได้.

อรรถกถานิมิตวินิจฉัย จบ

สมมติสีมาและนิมิตแห่งสีมา

[๑๕๔] ครั้นนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติว่า ความพร้อมเพรียงมีเพียงชั่วอวาสเดียวเท่านั้นแล้วได้มีความปริวิตต่อไปว่า อวาสหนึ่งกำหนดเพียงเท่าไร จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติสีมา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แต่เพียงสมมติสีมาอย่างนี้:-

วิธีสมมติสีมา

ชั้นต้นพึงทักนิมิต คือ ปัพพตนิมิต ปาสาณนิมิต วณนิมิต รุกขนิมิต มัคคนิมิต วัมมิกนิมิต นทีนิมิต อุทกนิมิต ครั้นทักนิมิตแล้ว ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอุตติหุตติยกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาสมมติสีมา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นิมิตระบुไว้ โดยรอบแล้วเพียงไร ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติสีมาให้มีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน ด้วยนิมิตเหล่านั้น นี่เป็นอุตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นิมิตระบुไว้โดยรอบแล้วเพียงไร สงฆ์สมมติอยู่บัดนี้ซึ่งสีมา ให้มีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน ด้วยนิมิตเหล่านั้น การสมมติสีมาให้มีสังวาส

เสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน ด้วยนิมิตเหล่านั้น ชอบแก่ท่านผู้ใด
ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

สีมาอันสงฆ์สมมติให้มีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน
แล้ว ด้วยนิมิตเหล่านั้น ชอบแก่สงฆ์ เหตุฉะนั้นจึงนั่ง ข้าพเจ้าทรง
ความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

เรื่องสมมติสีมาใหญ่เกินขนาด

[๑๕๕] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์คิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงอนุญาตการสมมติสีมาแล้ว จึงสมมติสีมาใหญ่เกินถึง ๔ โยชน์บ้าง ๕ โยชน์
บ้าง ๖ โยชน์บ้าง ภิกษุทั้งหลายจะมาทำอุโบสถ ย่อมมาถึงต่อเมื่อกำลังสวด
ปาติโมกข์บ้าง มาถึงต่อเมื่อสวดจบบ้าง แรมคินอยู่ในระหว่างทางบ้าง จึงพากัน
กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสมมติสีมาใหญ่เกินถึง ๔ โยชน์
หรือ ๖ โยชน์ รูปใดสมมติ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติสีมามีประมาณ ๓ โยชน์
เป็นอย่างยิ่ง.

เรื่องสมมติสีมาคร่อมแม่น้ำ

[๑๕๖] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์สมมติสีมาคร่อมแม่น้ำ ภิกษุ
ทั้งหลายจะมาทำอุโบสถ ถูkn้ำพัดไปก็มี บาตรถูkn้ำพัดไปก็มี จีวรถูkn้ำพัด
ไปก็มี จึงพากันกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า
รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสมมติสีมาคร่อม
แม่น้ำ รูปใดสมมติ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติสีมาพร้อมแม่น้ำที่มีเรือจอด
ประจำหรือมีสะพานถาวร.

เรื่องสมมติโรงอุโบสถ

[๑๕๗] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายสวดปาติโมกข์ตามบริเวณ
วิหารโดยมิได้กำหนดที่ พระอาคันตุกะทั้งหลายไม่รู้ว่่า วันนี้พระสงฆ์จักทำ
อุโบสถที่ไหน จึงพากันกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวดปาติโมกข์
ตามบริเวณวิหารโดยมิได้กำหนดที่ รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติวิหาร เรือนมุงแถบเดียว
เรือนชั้น เรือนโล้น หรือถ้ำ ที่สงฆ์จำนงให้เป็นโรงอุโบสถแล้วทำอุโบสถ.

เรื่องสมมติโรงอุโบสถ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติโรงอุโบสถอย่างนี้.

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรม
วาจาว่า ดังนี้:-

กรรมวาจาสมมติโรงอุโบสถ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติวิหารมีชื่อนี้ให้เป็นโรงอุโบสถ นี่เป็น
ญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติอยู่บัดนี้ ซึ่ง
วิหารมีชื่อนี้ ให้เป็นโรงอุโบสถ การสมมติวิหารมีชื่อนี้ให้เป็นโรง-
อุโบสถชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด
ท่านผู้นั้นพึงพูด.

วิหารมีชื่อนี้อันสงฆ์สมมติให้เป็นโรงอุโบสถแล้ว ชอบแก่
สงฆ์ เหตุนั้นจึงนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

กรรมวาจาสมมติโรงอุโบสถ จบ

เรื่องสมมติโรงอุโบสถ ๒ แห่งในอาวาสเดียวกัน

[๑๕๘] ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่ง สงฆ์สมมติโรงอุโบสถ
๒ แห่ง ภิกษุทั้งหลายประชุมกันในโรงอุโบสถทั้ง ๒ ด้วยตั้งใจว่า สงฆ์จักทำ
อุโบสถที่นี่ สงฆ์จักทำอุโบสถ ณ ที่นี้ จึงพากันกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี
พระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้ง
หลายในอาวาสแห่งหนึ่ง สงฆ์ไม่พึงสมมติโรงอุโบสถ ๒ แห่ง รูปใดสมมติ
ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถอนโรงอุโบสถแห่งหนึ่งแล้วทำ
อุโบสถในโรงอุโบสถแห่งหนึ่ง.

วิธีถอนโรงอุโบสถ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เถล พึงถอนโรงอุโบสถอย่างนี้.

ภิกษุแม้ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรม
วาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาถอนโรงอุโบสถ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงถอนโรงอุโบสถมีชื่อนี้ นั้นเป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ถอนอยู่บัดนี้ ซึ่ง
โรงอุโบสถมีชื่อนี้ การถอนโรงอุโบสถมีชื่อนี้ ชอบแก่ท่านผู้ใด
ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้นี้ ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

โรงอุโบสถมีชื่อนี้อันสงฆ์ถอนแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้น
จึงนั่งข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

สมมติโรงอุโบสถเล็กเกินขนาด

[๑๕๕] ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่ง สงฆ์สมมติโรงอุโบสถ
เล็กเกินขนาด ถึงวันอุโบสถภิกษุสงฆ์ลงประชุมกันมาก ภิกษุทั้งหลายต้องนั่ง
ฟังปาติโมกข์ในพื้นที่ซึ่งมิได้สมมติ จึงภิกษุเหล่านั้นได้หารือกันว่า พระผู้มี-
พระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า พึงสมมติโรงอุโบสถแล้ว จึงทำอุโบสถ ดังนี้
ก็พวกเรานั่งฟังปาติโมกข์ในพื้นที่ซึ่งมิได้สมมติ อุโบสถเป็นอันพวกเราทำแล้ว
หรือไม่เป็นอันทำหนอ จึงพากันกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระ
ผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั่งในพื้นที่
ซึ่งสมมติแล้วก็ตาม มิได้สมมติก็ตาม เพราะได้ฟังปาติโมกข์ ฉะนั้นอุโบสถ
ย่อมเป็นอันเธอได้ทำแล้วเหมือนกัน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล
สงฆ์จงสมมติพื้นที่ด้านหน้าโรงอุโบสถให้ใหญ่เท่าที่จำนง.

วิธีสมมติพื้นที่ด้านหน้าโรงอุโบสถ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติพื้นที่ด้านหน้าโรงอุโบสถอย่างนี้
พึงทักษิณีก่อน ครั้นทักษิณีก่อนแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สารถ พึง
ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอุத்தัตถุติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาสมมติพื้นที่ด้านหน้าโรงอุโบสถ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นิมิตรระบุไว้แล้ว โดย
รอบเพียงไร ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติ
พื้นที่ด้านหน้าโรงอุโบสถ ด้วยนิมิตเหล่านั้น นี่เป็นอุத்தัตถุติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า นิมิตรระบุไว้แล้วโดยรอบ
เพียงไร สงฆ์สมมติอยู่บัดนี้ ซึ่งพื้นที่ด้านหน้าโรงอุโบสถ ด้วย
นิมิตเหล่านั้น การสมมติพื้นที่ด้านหน้าโรงอุโบสถด้วยนิมิตเหล่านั้น
ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่าน
ผู้นั้นพึงพูด.

พื้นที่ด้านหน้าโรงอุโบสถอันสงฆ์สมมติแล้ว ด้วยนิมิตเหล่านี้นั้น
ชอบแก่สงฆ์ เหตุฉะนั้นจึงนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่าง
นี้.

พระเถระลงประชุมก่อน

[๑๖๐] ก็โดยสมัยนั้นแล ในวันอุโบสถ นวกะภิกษุทั้งหลายในอาวาส
แห่งหนึ่งประชุมกันก่อนแล้วหลีกไป ด้วยนึกว่าพระเถระทั้งหลายยังไม่มาก่อน
ต่อเวลาพลบค่ำจึงทำอุโบสถได้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ-

ภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในวันอุโบสถ เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระทั้งหลายลงประชุมก่อน.

ภิกษุหลายวัดทำอุโบสถร่วมกัน

[๑๖๑] ก็โดยสมัยนั้นแล อาวาสในพระนครราชคฤห์หลายแห่ง มี สีมานันเดียวกัน ภิกษุทั้งหลายในอาวาสเหล่านั้น วิวาทกันว่า ขอสงฆ์จงทำ อุโบสถในอาวาสของพวกเรา ขอสงฆ์จงทำอุโบสถในอาวาสของพวกเรา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะ ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายอาวาสในพระนครราชคฤห์นี้หลายแห่ง มี สีมานันเดียวกัน ภิกษุทั้งหลายในอาวาสเหล่านั้นวิวาทกันว่า ขอสงฆ์จงทำอุโบสถ ในอาวาสของพวกเรา ขอสงฆ์จงทำอุโบสถในอาวาสของพวกเรา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทุก ๆ รูปพึงประชุมทำอุโบสถแห่งเดียวกัน ก็หรือภิกษุ ผู้เถระอยู่ในอาวาสใด พึงประชุมทำอุโบสถในอาวาสนั้น แต่สงฆ์เป็นวรรคไม่ พึงทำอุโบสถ รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

พระมหากัสสปเถระเดินทางไปทำอุโบสถ

[๑๖๒] ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระมหากัสสปมาจากอันธกวินทวิหาร สู่พระนครราชคฤห์ เพื่อทำอุโบสถ ในระหว่างทางข้ามแม่น้ำ ได้ถูกน้ำพัด ไปเล็กน้อย จีวรของท่านเปียก ภิกษุทั้งหลายได้ถามท่านพระมหากัสสปว่า อาวุโส เพราะเหตุไร จีวรของท่านจึงเปียก ? ท่านตอบว่า อาวุโสทั้งหลาย ผม มาจากอันธกวินทวิหารสู่พระนครราชคฤห์ เพื่อทำอุโบสถ ณ ที่นี้ ได้ข้ามแม่น้ำ

ในระหว่างทาง ถูกน้ำพัดไปเล็กน้อย เพราะเหตุนั้น จีวรของผมจึงเปียก
ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า
รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สีมานัน ไคอันสงฆ์สมมติไว้แล้ว
ให้มีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน สงฆ์จึงสมมติสีมานัน ให้เป็นแดนไม่
อยู่ปราศจากไตรจีวร.

วิธีสมมติจีวรวิปवास

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติจีวรวิปवासสีมาอย่างนี้.
ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอรรถกถาด้วยกรรม-
วาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาสมมติจีวรวิปवास

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สีมานัน ไคอันสงฆ์สมมติไว้
แล้วให้มีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติสีมานัน ให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจาก
ไตรจีวร นี่เป็นอรรถกถา.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สีมานัน ไคอันสงฆ์สมมติ
ไว้แล้วให้มีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน สงฆ์สมมติอยู่บัดนี้
ซึ่งสีมานัน ให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร การสมมติสีมานัน
ให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึง
เป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

สีมานี้สงฆ์สมมติให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรแล้ว

ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายทราบว่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต การสมมติจีวรวิปวาสนแล้ว จึงเก็บจีวรไว้ในตะแอกบ้าน จีวรเหล่านั้นหาย บ้าง ถูกไฟไหม้บ้าง ถูกหนูกัดบ้าง ภิกษุทั้งหลายมีแต่ผ้าไม่ดี มีจีวรเศร้าหมอง.

ภิกษุทั้งหลายจึงถามกันอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย เพราะเหตุไร พวก ท่านจึงมีแต่ผ้าไม่ดี มีจีวรเศร้าหมองเล่า?

ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า อาวุโสทั้งหลาย พวกผมทราบว่า พระผู้มีพระ ภาคเจ้าทรงอนุญาตการสมมติจีวรวิปวาสนแล้ว จึงเก็บจีวรไว้ในตะแอกบ้าน ณ ตำบลนี้ จีวรเหล่านั้นหายเสียบ้าง ถูกไฟไหม้บ้าง ถูกหนูกัดบ้าง เพราะ เหตุนั้น พวกผมจึงมีแต่ผ้าไม่ดี มีจีวรเศร้าหมอง.

ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระ- ภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สีมานั้นได้อันสงฆ์สมมติ ไว้แล้วให้มีสังวาสเสมอกัน สงฆ์จึงสมมติสีมานั้นให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจาก ไตรจีวร เว้นบ้านและอุปจารแห่งบ้าน.

วิธีสมมติจีวรวิปวาสน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงสมมติจีวรวิปวาสนีมาอย่างนี้.

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอรรถัตถุติยกรรม- วาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาสมมติจิรวาปิปวาส

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สีมานันไดอันสงฆ์สมมติไว้แล้ว ให้มีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติสีมานัน ให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร เว้นบ้านและอุปจารแห่งบ้าน นิเป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สีมานันไดอันสงฆ์สมมติไว้แล้วให้มีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน สงฆ์สมมติอยู่ บัดนี้ซึ่งสีมานัน ให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร เว้นบ้านและอุปจารแห่งบ้าน การสมมติสีมานันให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร เว้นบ้านและอุปจารแห่งบ้าน ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

สีมานันสงฆ์สมมติให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร เว้นบ้านและอุปจารแห่งบ้านแล้ว ชอบแก่สงฆ์เหตุนั้นจึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

[๑๖๓] พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุจะสมมติสีมา พึงสมมติสมานสังวาสสีมาก่อน ภายหลังจึงสมมติจิรวาปิปวาส เมื่อจะถอนสีมา พึงถอนจิรวาปิปวาสก่อน ภายหลังจึงถอนสมานสังวาสสีมา.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงถอนจิรวาปิปวาสอย่างนี้.

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาถอนติจิรวาปิปวาส

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า แดนไม่อยู่ปราศจากไตรจิวนั้นใด อันสงฆ์สมมติไว้แล้ว ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงถอนแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจิวนั้น นี่เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า แดนไม่อยู่ปราศจากไตรจิวนั้นใด อันสงฆ์สมมติไว้แล้ว สงฆ์ถอนอยู่บัดนี้ซึ่งแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจิวนั้น การถอนแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจิวนั้น ขอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ขอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

แดนไม่อยู่ปราศจากไตรจิวนั้น สงฆ์ถอนแล้ว ขอบแก่สงฆ์เหตุนี้จึงหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

วิธีถอนสมานสังวาสสีมา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แะ พึงถอนสมานสังวาสสีมาอย่างนี้.

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาถอนสมานสังวาสสีมา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สีมานั้นใดอันสงฆ์สมมติไว้แล้ว ให้มีสังวาสเสมอกัน ให้มีอุโบสถเดียวกัน ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงถอนสีมานั้น นี่เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สีมานันไดอันสงฆ์สมมติ
ไว้แล้ว ให้มีสังวาสเสมอกันให้มีอุโบสถเดียวกัน สงฆ์ถนอนอยู่ บัด
นี้ซึ่งสีมานัน การถนอนสมามีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกันนี้
ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่าน
ผู้นั้นพึงพูด.

สีมามีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกันนั้น อันสงฆ์ถนอน
แล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงมี ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

อพัทธสีมา

[๑๖๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์ยังไม่ได้สมมติ ยังไม่ได้กำหนด
สีมา ภิกษุเข้าอาศัยบ้านหรือนิคมใดอยู่ เขตของบ้านนั้น เป็นคามสีมาบ้าง เขต
ของนิคมนั้น เป็นนิคมสีมาบ้าง สีมานี้มีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน
ในบ้านหรือนิคมนั้น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าในป่าหาคนตั้งบ้านเรือนเมื่อได้ ชั่ว ๗ อัปกันตร
โดยรอบ เป็นสัตตัพพันตรสีมา สีมานี้มีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกันใน
ป่านั้น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำทั้งหมด สมมติเป็นสีมาไม่ได้ สมุทรทั้ง
หมด สมมติเป็นสีมาไม่ได้ ชาติสระทั้งหมด สมมติเป็นสีมาไม่ได้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในแม่น้ำ ในสมุทร หรือในชาติสระ ชั่ววัค
น้ำสาต โดยรอบแห่งบุรุษผู้มีกำลังปานกลาง เป็นอุทกุกเขปสีมา สีมานี้มีสังวาส
เสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน ในน่านน้ำนั้น.

สีมาสังกะระ สีมาคาบเกี่ยว

[๑๖๕] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์สมมติสีมาคาบเกี่ยวสีมา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สีมาอันภิกษุเหล่าใดสมมติไว้ก่อนแล้ว กรรมนั้นของภิกษุเหล่านั้นเป็นธรรม ไม่กำเริบ ควรแก่ฐานะ สีมาอันภิกษุเหล่าใดสมมติแล้วในภายหลัง กรรมนั้นของภิกษุเหล่านั้นไม่เป็นธรรม กำเริบ ไม่ควรแก่ฐานะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสมมติสีมาคาบเกี่ยวสีมา รูปใดสมมติคาบเกี่ยว ต้องอาบัติทุกกฏ.

สีมาสังกะระ สีมาทับสีมา

สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์สมมติสีมาทับสีมา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สีมาอันภิกษุเหล่าใดสมมติไว้ก่อนแล้ว กรรมนั้น ของภิกษุเหล่านั้นเป็นธรรม ไม่กำเริบ ควรแก่ฐานะ สีมาอันภิกษุเหล่าใดสมมติแล้วในภายหลัง กรรมนั้นของภิกษุเหล่านั้นไม่เป็นธรรม กำเริบ ไม่ควรแก่ฐานะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสมมติสีมาทับสีมา รูปใดสมมติทับ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้จะสมมติสีมา เว้น สีมันตริกไว้แล้วสมมติสีมา.

อรรถกถาวิสุทธิกัมมทิสมา

ก็แสดงจะสมมติสีมา ด้วยนิมิต ๘ อย่างนี้ ไม่ละกันก็ดี คละสลับกันก็ดี ควรทั้งนั้น. สีมานั้นที่สมมติศุภกอย่างนั้น ไม่เป็นอันศุภ ด้วยนิมิตเดียว หรือ ๒ นิมิต. ส่วนสีมาที่ศุภด้วยนิมิตมีประการดังกล่าวแล้ว ตั้งแต่ ๓ ขึ้นไป ถึง ๑๑๐ นิมิตย่อมเป็นอันศุภ, สีมานั้น ที่ศุภด้วยนิมิต ๓ มีสถานดังกระจับ, ที่ศุภด้วยนิมิต ๔ เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสบ้าง มีสถานดังกระจับ, พระจันทร์ครึ่งดวง และตะโพกเป็นต้นบ้าง ที่ศุภด้วยนิมิตมากกว่านั้น มีสถานต่าง ๆ กันบ้าง.

พระมหาสุมัตถะเถระกล่าวว่า อันภิกษุทั้งหลายผู้ประสงค์จะศุภสีมานั้น พึงถามภิกษุทั้งหลายในวัด ที่อยู่ใกล้เคียงกันทั้งหลาย ถึงเขตกำหนดสีมาแห่งวัด ที่อยู่นั้น ๆ เว้นสิมันตริกแห่งสีมาของวัดที่อยู่ทั้งหลายที่ศุภสีมา เว้นอุปัจจารแห่งสีมาของวัดที่อยู่ทั้งหลายที่ไม่ได้ศุภสีมาเสีย จวบสมัยไม่เป็นที่ท่องเที่ยวของ ภิกษุทั้งหลายผู้จาริกไปในทิศ, ถ้าประสงค์จะศุภสีมาในคามเขตตำบลหนึ่ง. วัด ที่อยู่เหล่าใด ในคามเขตนั้น ศุภสีมาแล้ว พึงส่งข่าวแก่ภิกษุทั้งหลายในวัดที่อยู่เหล่านั้นว่า เราทั้งหลายจักศุภสีมา ในวันนี้ ท่านทั้งหลายอย่าออกจากเขต กำหนดสีมาของตน ๆ.

วัดที่อยู่เหล่าใดในคามเขตนั้น ไม่ได้ศุภสีมา พึงนิมนต์ภิกษุทั้งหลาย ในวัดที่อยู่เหล่านั้นให้ประชุมรวมเป็นหมู่เดียวกัน พึงให้นำนันทะของภิกษุทั้งหลายผู้ควรแก่นันทะมา. ถ้าปรารธนาจะกันคามเขต แม้เหล่าอื่นไว้ภายในสีมา ไชริ ภิกษุเหล่าใดอยู่ในคามเขตเหล่านั้น แม้ภิกษุเหล่านั้นต้องมา เมื่อไม่มา ต้องนำนันทะมา.

ฝ่ายพระมหาปทุมเถระกล่าวว่า ขึ้นชื่อว่าความเขตต่าง ๆ ย่อมเป็นเช่น กับสีมามีผู้ต่างแผนกกัน. ฉันทะและปาริสุทธีย่อมไม่มาจากความเขตนั้น ๆ, แต่ ภิขุทั้งหลายผู้อยู่ภายในนimit्तต้องมา ดังนี้. แล้วกล่าวเสริมอีกว่า ในเวลาสมมติ สมานสังวาสกสีมา การมาก็ตาม ไม่มาก็ตาม ของภิขุเหล่านั้น ย่อมควร. แต่ในเวลาสมมติวิปวาสนสีมา ภิขุทั้งหลายผู้อยู่ภายในนimit्त ต้องมา. เมื่อไม่ มา ต้องนำฉันทะมา. ก็แลเมื่อภิขุทั้งหลายประชุมกันแล้ว ฉันทะของภิขุผู้ ควรแก่ฉันทะได้นำมาแล้ว อย่างนั้น พึงวางอารามิกบุรุษ และสามเณรเชิง ๆ ไว้ในทางเหล่านั้น และในที่ทั้งหลายมีท่อน้ำและประตูบ้านเป็นต้น เพื่อนำภิขุ อาคันตุกะมาเข้าหัดตบาสเร็ว ๆ และเพื่อกันไว้ภายนอกสีมา แล้วพึงตักลง สัจญา หรือปาสังขสัจญา แล้วผูกสีมาด้วยกรรมวาจาว่า **สุณาตุ เม ภนุเต สงโฆ** เป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในลำดับแห่งการกำหนดคณิมิต. ในเวลาที่จบกรรมวาจานั้นเอง กันนimit्तทั้งหลายไว้ภายนอก สีมาย่อมหยั่งลงไป ในเบื้องล่างลึกถึงน้ำรองแผ่นดินเป็นที่สุด.

อรรถกถาวิสีมกมหาสีมา จบ

อรรถกถาวิสีมกขณสีมา

ภิขุทั้งหลายผู้จะสมมติสังวาสกสีมานี้ ควรผูกขณสีมาก่อน เพื่อทำ สังฆกรรมทั้งหลายมีบรรพชาและอุปสมบทเป็นต้น ได้สะดวก, ก็แลเมื่อจะผูก ขณสีมานั้น ต้องรู้จักวัตร. ก็ถ้าจะผูกในวัดที่อยู่ที่ยากสร้างให้ประดิษฐาน วัตถุทั้งปวง มีต้นโพธิ์ เจดีย์และหอฉันเป็นต้นเสร็จแล้ว อย่าผูกตรงกลางวัด. ที่อยู่อันเป็นสถานที่ประชุมของชนมาก พึงผูกในโอกาสอันสงัด ที่สุดท้ายวัดที่ อยู่. เมื่อจะผูกในวัดที่อยู่ที่ยากไม่ได้สร้าง พึงกะที่ไว้สำหรับวัตถุทั้งปวง มี ต้นโพธิ์และเจดีย์เป็นต้นไว้แล้ว เมื่อประดิษฐานวัตถุทั้งหลายเสร็จแล้ว ขณ-

สีมาจะอยู่ในโอกาสอันสูงสุดทำยวัดที่อยู่ด้วยประการใด พึงผูกด้วยประการนั้น
เถิด. ขันทสีมานั้นโดยกำหนดอย่างต่ำที่สุดถ้าอุกฤษได้ ๒๑ รูป ใช้ได้. ย่อม
กว่านั้น ใช้ไม่ได้, ที่ใหญ่แม้อุกฤษจำนวนพัน ก็ใช้ได้. เมื่อจะผูกขันทสีมา
นั้น พึงวางศิลาที่ควรเป็นนิมิตได้ไว้โดยรอบโรงที่จะผูกสีมา. อย่ายืนอยู่ใน
ขันทสีมา ผูกมหาสีมา, อย่ายืนอยู่ในมหาสีมา ผูกขันทสีมา. แต่ต้องยืนอยู่
เฉพาะในขันทสีมา ผูกขันทสีมา, ต้องยืนอยู่เฉพาะในมหาสีมา ผูกมหาสีมา.

อรรถกถาวิธีผูกมหาสีมา จบ

อรรถกถาวิธีผูกสีมา ๒ ชั้น

ในสีมา ๓ ชนิดนั้น มีวิธีผูก ดังต่อไปนี้:-

พึงกำหนดคณินิตทั้งหลายโดยรอบอย่างนี้ว่า ศิลา นั้น เป็นนิมิต แล้ว
ผูกสีมาด้วยกรรมวาจา. ลำดับนั้น พึงทำอวิปวาสกรรมวาจาซ้ำลง เพื่อทำ
ขันทสีมานั้น แลให้มั่นคง. จริอยู่ เมื่อทำอย่างนั้นแล้ว ฤกษ์ทั้งหลายผู้มา
ด้วยคิดว่า เราทั้งหลาย จักถอนสีมา จักไม่อาจถอน. ครั้นสมมติสีมาแล้ว
พึงวางศิลาหมาย สิ้นนตริกไว้ภายนอก. สิ้นนตริก ว่าโดยส่วนแคบที่สุด
ประมาณศอก ๑ จึงควร. ในกรุนทีแก้วว่า แม้ประมาณคืบ ๑ ก็ควร ใน
มหาปจจริแก้วว่า แม้ประมาณ ๔ นิ้วก็ควร. ถ้าวัดที่อยู่ใหญ่ ควรผูกขันทสีมา
ไว้ ๒ แห่งก็ได้ ๓ แห่งก็ได้ เกินกว่านั้นก็ได้. ครั้นสมมติขันทสีมาอย่างนั้นแล้ว
ในเวลาจะสมมติมหาสีมา พึงออกจากขันทสีมา ยืนอยู่ในมหาสีมา กำหนด
ศิลาหมายสิ้นนตริก เดินวนไปโดยรอบ, ลำดับนั้น พึงกำหนดคณินิตทั้งหลาย
ที่เหลือแล้วอย่าละหัดบาสกัน พึงสมมติสมานสังวาสกสีมาด้วยกรรมวาจาแล้ว
ทำอวิปวาสกรรมวาจาด้วย เพื่อทำสมานสังวาสกสีมานั้นให้มั่นคง.

จริงอยู่ เมื่อทำอย่างนั้นแล้ว ภิกษุทั้งหลายผู้มาด้วยคิดว่าเราทั้งหลายจักถอนสีมา จักไม่สามารถถอนได้. แต่ถ้ากำหนดนิมิตแห่งขันทสีมาแล้ว ลำดับนั้น จึงกำหนดนิมิตที่สีมันตริกแล้วกำหนดนิมิตแห่งมหาสีมา. ครั้นกำหนดนิมิตใน ๑ สถานอย่างนี้แล้ว, ประรณนาจะผูกสีมาใด. จะผูกสีมานั้น. ก่อนก็ควร. แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น. ก็ควรผูกตั้งต้นขันทสีมาไปโดยนัยตามที่กล่าวแล้ว.

ก็บรรดาสีมาทั้งหลายที่สงฆ์ผูกอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย ผู้สถิตอยู่ในขันทสีมา ย่อมไม่ทำให้เสียกรรมของเหล่าภิกษุผู้ทำกรรมในมหาสีมา, หรือผู้สถิตอยู่ในมหาสีมา ย่อมไม่ทำให้เสียกรรมของเหล่าภิกษุผู้ทำกรรมในขันทสีมา อนึ่งภิกษุผู้สถิตอยู่ในสีมันตริก ย่อมไม่ทำให้เสียกรรมของเหล่าภิกษุทั้ง ๒ พวก แต่ภิกษุผู้สถิตในสีมันตริก ย่อมทำให้เสียกรรมของเหล่าภิกษุผู้สถิตในคามเขต กระทำกรรม, จริงอยู่สีมันตริกย่อมควบถึงคามเขต.^๑

อรรถกถาวิธีผูกสีมา ๒ ชั้น จบ

อรรถกถาวิธีผูกสีมาบนศิลาาดเป็นต้น

อันที่จริง ธรรมดาสีมานั้น ซึ่งภิกษุสงฆ์ผูกแล้วบนพื้นแผ่นดินอย่างเดียวเท่านั้น จึงจัดว่าเป็นอันผูก หามิได้. โดยที่แท้ สีมาที่ภิกษุสงฆ์ผูกไว้บนศิลาาดก็ดี ในเรือนคือกุฎีก็ดี ในกุฎีที่เร็นก็ดี ในปราสาทก็ดี บนยอดเขาก็ดี จัดว่าเป็นอันผูกแล้วเหมือนกันทั้งนั้น.

ในสถานที่เหล่านั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายจะผูกบนศิลาาด อย่าสักรอยหรือขุดหลุมดังครก บนหลังศิลาทำให้เป็นนิมิต. ควรวางศิลาที่ได้ขนาดเป็น

๑. ตามนัยโยชนาแปลว่า ... ย่อมถึงความเป็นคามเขต.

นิมิตแล้วกำหนดให้เป็นนิมิต, สมมติด้วยกรรมวาจา. ในเวลาจบกรรมวาจา สีมาย่อมหยั่งลงไปถึงน้ำรองแผ่นดินเป็นที่สุด. ศิลาที่เป็นนิมิตจะไม่ตั้งอยู่ในที่เดิม เพราะฉะนั้น ควรทำรอยให้ปรากฏโดยรอบ หรือสกัดเจาะศิลาที่มุมทั้ง ๔ หรือจารึกอักษรไว้ว่า ตรงนี้เป็นแดนกำหนดสีมา ก็ได้. ภิกษุบางพวกริษยา จุดไฟขึ้น ด้วยคิดว่า จักเผาสีมาเสีย ย่อมไหม้แต่ศิลา สีมาหาไหม้ไม่.

เมื่อจะผูกในเรือนคือกุฏิเล่า อย่ากำหนดฝาเป็นนิมิต ควรวางศิลาเป็นนิมิต กะสถานที่ว่างพออุกิกษุ ๒๑ รูปไว้ข้างในแล้วสมมติสีมาเกิด. ร่วมในฝาท่านั้น ย่อมเป็นสีมา. ถ้าในร่วมในฝาไม่มีที่ว่างพออุกิกษุได้ ๒๑ รูป ควรวางศิลานิมิตที่หน้ามุขก็ได้ แล้วสมมติสีมา. ถ้าเมื่อน้ำมุขนั้นไม่พอ ควรวางนิมิตทั้งหลายในที่ซึ่งน้ำตกจากชายคาภายนอก แล้วจึงสมมติสีมา. ก็เมื่อสมมติสีมาอย่างนั้น เรือนคือกุฏิทั้งหมด เป็นอันตั้งอยู่ในสีมาแท้.

เมื่อจะผูกในกุฏิที่เร้น ซึ่งมีฝา ๔ ด้านเล่า อย่ากำหนดฝาเป็นนิมิต ควรกำหนดแต่ศิลา. เมื่อข้างในไม่มีที่ว่าง ควรวางนิมิตทั้งหลายไว้ที่หน้ามุขก็ได้. ถ้าหน้ามุขยังไม่พอ ควรวางศิลานิมิตทั้งหลายไว้ในที่ซึ่งน้ำตกจากชายคาในภายนอก แล้วกำหนดนิมิตสมมติสีมา. เมื่อผูกอย่างนี้ ย่อมเป็นสีมาทั้งภายในทั้งภายนอกกุฏิที่เร้น.

เมื่อจะผูกบนปราสาทเล่า อย่ากำหนดฝาเป็นนิมิต พึงวางศิลาทั้งหลายไว้ภายในแล้วสมมติสีมาเกิด. ถ้าภายในปราสาทไม่พอ พึงวางศิลาทั้งหลายที่หน้ามุขแล้วสมมติเกิด. สีมาที่สมมติอย่างนี้ย่อมอยู่เฉพาะบนปราสาทเท่านั้น. ไม่หยั่งลงไปถึงข้างล่าง แต่ถ้าปราสาทที่ทำบนยอดที่รื้อยในเสามากด้น ฝาชั้นล่างสูงขึ้นไปเนื่องเป็นอันเดียวกับไม้รอดทั้งหลาย โดยประการที่มีร่วมในแห่งนิมิตทั้งหลาย สีมาย่อมหยั่งถึงภายใต้. ส่วนสีมาที่ผูกบนพื้นปราสาทเสาเดียว ถ้าบน

ปลายเสา มีโอกาสพอกุญญได้ ๒๑ รูป ย่อมหยั่งถึงภายใต้. ถ้าวางศิลาทั้งหลายในที่ เป็นต้นว่า กระดานเรียบอันยื่นออกไปจากฝาปราสาทแล้วผูกสิมา ฝาปราสาทย่อมอยู่ภายในสิมา, ส่วนการที่สิมานั้นจะหยั่งถึงภายใต้หรือไม่หยั่งลงไปพึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วนั้นแล. เมื่อจะกำหนดนิมิตภายใต้ปราสาทเล่าอย่ากำหนดฝาและเสาไม้เป็นนิมิต แต่จะกำหนดเสาศิลาซึ่งยึดฝาไว้ควรอยู่. สิมาที่กำหนดอย่างนี้ ย่อมมีเฉพาะร่วมในแห่งเสาริมโดยรอบของภายใต้ปราสาท. แต่ถ้าฝาภายใต้ปราสาทเป็นของเนื่องถึงพื้นชั้นบน สิมาย่อมขึ้นไปถึงชั้นบนปราสาทด้วย ถ้าทำนิมิตในที่ซึ่งน้ำตกจากชายคานอกปราสาท ปราสาททั้งหมดตั้งอยู่ในสิมา.

ถ้าพื้นบนยอดเขาเป็นที่ควรแก่โอกาส พอกุญญได้ ๒๑ รูป ผูกสิมาบนพื้นนั้น อย่างที่ผูกบนศิลาดาด, แม้ภายใต้ภูเขาสิมาย่อมหยั่งลงไปถึง. โดยกำหนดนั้นเหมือนกัน. แม้บนภูเขาที่มีฐานดังโคนต้นตาลเล่า สิมาที่ผูกไว้ข้างบน ย่อมหยั่งลงไปถึงข้างล่างเหมือนกัน. ส่วนภูเขาใดมีฐานดังดอกเห็ดข้างบนมีโอกาสพอกุญญได้ ๒๑ รูป ข้างล่างไม่มี สิมาที่ผูกบนภูเขานั้น ไม่หยั่งลงไปข้างล่าง. ด้วยประการอย่างนี้ ภูเขามีฐานดังตะโพนหรือมีฐานดังบัณเฑาะก์ก็ตามที ข้างล่างหรือทรงกลางแห่งภูเขาใด ไม่มีพื้นที่เท่าตัวสิมา สิมาที่ผูกบนภูเขานั้น ไม่หยั่งลงข้างล่าง ส่วนภูเขาใดมี ๒ ยอดตั้งอยู่ใกล้กัน บนยอดแม้นหนึ่งไม่พอเป็นประมาณแห่งสิมา ควรก่อหรือถมตรงระหว่างยอดแห่งภูเขานั้นให้เต็ม ทำให้เนื่องเป็นพื้นเดียวกันแล้วจึงสมมติสิมาข้างบน, ภูเขาสูง ๑ คล้ายพังพานสูง เบื้องบนภูเขานั้น ผูกสิมาได้ เพราะมีโอกาสได้ประมาณเป็นสิมา; ถ้าภายใต้ภูเขานั้น มีจอมอากาศสิมาไม่หยั่งลงไป. แต่ถ้าตรงกลางจอมอากาศนั้น มีศิลาโพรงเท่าขนาดสิมา สิมาย่อมหยั่งลงไปถึง. และศิลานั้น เป็นของทั้งอยู่ในสิมาแท้. ถ้าแม้ฝาแห่งที่เรือนภายใต้ภูเขานั้นตั้งจดถึง

ส่วนยอด สีมาย่อมหยั่งถึง ทั้งข้างล่าง ทั้งข้างบน ย่อมเป็นสีมาหมด. แต่ว่า ด้านในที่เร้นในภายได้ อยู่ข้างนอกแนวแห่งแดนเป็นที่กำหนดสีมาที่อยู่ข้างบน สีมาไม่หยั่งไปถึงภายนอก (แห่งที่เร้น) ถ้าแม้ด้านนอกที่เร้น อยู่ข้างในแนว แห่งแดนเป็นที่กำหนดสีมาที่อยู่ข้างบนนั้น สีมาไม่หยั่งไปถึงในภายใน (แห่ง ที่เร้น) ถ้าแม้ข้างบนภูเขานั้น มีโอกาสเป็นที่กำหนดสีมาเล็ก ข้างใต้มีที่เร้น ใหญ่เกินโอกาสกำหนดสีมา สีมาย่อมมีเฉพาะข้างบนเท่านั้น ไม่หยั่งลงไปถึง ภายได้ แต่ถ้าที่เร้นเล็กขนาดเท่าสีมาขนาดเล็กที่สุด สีมาข้างบนใหญ่. สีมาที่ ตั้งครอบที่เร้นไว้นั้น ย่อมหยั่งลงไปถึง. ถ้าที่เร้นเล็กเกินไป ไม่ได้ขนาดกับ สีมา สีมาย่อมมีเฉพาะข้างบนเท่านั้น ไม่หยั่งลงในภายได้ ถ้าภูเขามีฐานคัง พังพานงูนั้น พังตกลงไปเองครั้งหนึ่ง แม้ถ้าได้ประมาณสีมา ส่วนที่ตกลงไป ภายนอก ไม่เป็นสีมา. ส่วนที่ไม่ตกลงไป ถ้าได้ประมาณสีมา ยังคงเป็นสีมา.

ฉันทสีมาเป็นพื้นที่ลุ่ม พุนถมฉันทสีมานั้น ทำให้มีพื้นที่สูงขึ้น คง เป็นสีมาตามเดิม. ชนทั้งหลายทำเรือนในสีมา เรือนนั้นเป็นอันนั้นอยู่ในสีมา ด้วย. บุตรระบอบภรรยาในสีมา สีมานั้น ก็คงเป็นสีมาอยู่นั่นเอง. หวังน้ำไหล ท่วมมณฑลสีมาไป จะผูกแครงทำสังฆกรรมในย่านสีมาก็ควร. แม่น้ำ มีอุโมงค์ อยู่ภายได้สีมา. ภิกษุผู้มีฤทธิ์นั่งอยู่ในแม่น้ำมีอุโมงค์นั้น ถ้าแม่น้ำนั้นผ่าน ไปก่อน สีมาผูกที่หลัง, ไม่ยังกรรมให้เสีย. ถ้าผูกสีมาก่อน, แม่น้ำผ่านไป ที่หลัง, ภิกษุนั้นยังกรรมให้เสีย. อนึ่ง ภิกษุผู้สถิตอยู่ ณ ภายได้พื้นแผ่นดิน ย่อมยังกรรมให้เสียเหมือนกัน. ถัดไทรมีอยู่ในลานฉันทสีมา. กิ่งแห่ง ดันไทรนั้น หรือย่านไทรที่ยื่นออกจากดันไทรนั้น จดพื้นแผ่นดินแห่งมหา- สีมาก็ดี จดดันไม้เป็นดันที่เกิดในมหาสีมานั้นก็ดี, พึงชำระมหาสีมาให้หมดจด แล้วจึงทำกรรม หรือตัดกิ่งและย่านไทรเหล่านั้นเสีย กระทำให้ตั้งอยู่ภายนอก ก็ได้. ภิกษุผู้ขึ้นไปบนกิ่งไม้เป็นดันที่ไม่จดกัน ควรนำมาเข้าหัตถบาธ. ด้วย ประการอย่างนั้น กิ่งแห่งดันไม้ที่เกิดในมหาสีมาก็ดี ย่านไทรก็ดี ย่อมทั้งอยู่

ในลานแห่งขันทสีมา ตามนัยที่กล่าวแล้วนั้นแล. พึงชำระสีมาให้หมดจดแล้ว จึงทำการม หรือตัดกิ่งและย่านโทรเหล่านั้นเสีย กระทำให้ตั้งอยู่ภายนอกก็ได้ ตามนัยที่กล่าวแล้วนั้นแล. หากว่าเมื่อสงฆ์กำลังทำการมในย่านขันทสีมา ภิกษุ บางรูปนั่งอยู่บนกิ่งไม้ที่ทอดอยู่บนอากาศยื่นเข้าไปในย่านสีมา เท้าของเธอถึง ภาคพื้นก็ดี สบงจีวรของเธอถูกภาคพื้นก็ดี, ไม่สมควรทำการม. แต่ให้เธอ ยกเท้าทั้ง ๒ และสบงจีวรขึ้นเสียแล้วทำการม ควรอยู่. อันลักษณะนี้ บัณฑิต พึงทราบแม้ตามนัยก่อน. ส่วนเนื้อความที่แปลกกัน มีดังต่อไปนี้:-

ให้เธอยกขึ้นแล้วทำการมในขันทสีมานั้น ไม่ควร ต้องนำมาเข้าหัตถ-
บาสแท้. ถ้าภูเขาส่งตั้งอยู่ภายในสีมาสูงตรงขึ้นไป ภิกษุผู้สถิตอยู่บนภูเขานั้น
ต้องนำมาเข้าหัตถบาส. แม้ในภิกษุผู้เข้าไปข้างในภูเขาด้วยฤทธิ์ ก็มีนัยเหมือน
กัน. แท้จริง สีมาที่สงฆ์ผูกเท่านั้น ไม่ครอบคลุมถึงประเทศที่ไม่ได้ประมาณ วัตถุ
ไม่เล็กว่าชนิดใดที่เกิดในพัทธสีมา ถึงกันเข้าด้วยความเกี่ยวพันเป็นอันเดียว
กัน ในที่ใดที่หนึ่งย่อมนับว่าเป็นสีมาทั้งนั้น.

วินิจฉัยในบทว่า **ติโยชนปรหม** นี้ว่า สีมาชื่อว่ามี ๓ โยชนเป็นอย่าง
ยิ่ง เพราะมี ๓ โยชนเป็นประมาณอย่างสูง. ซึ่งสีมามี ๓ โยชนเป็นอย่างยิ่งนั้น.
สีมานั้น ภิกษุผู้จะสมมติต้องสถิตอยู่ตรงกลาง สมมติให้มีโยชนทั้งในทิศ
ทั้ง ๔ คือวัดจากที่ซึ่งตนสถิตนั้นออกไป. แต่ถ้าสถิตอยู่ตรงกลางแล้ว วัดออก
ไปทิศละ ๓ โยชน. ย่อมรวมเป็น ๖ โยชน. เช่นนี้ ใช้ไม่ได้. ภิกษุจะสมมติ
สีมา ๔ เหลี่ยมเท่ากัน หรือ ๓ เหลี่ยม พึงสมมติให้วัดจากมุมหนึ่งไปหามุมหนึ่ง
ได้ระยะ ๓ โยชน. ก็ถ้าให้ที่สุครอบแห่งใดแห่งหนึ่งเกิน ๓ โยชนไปแม้เพียง
ปลายเส้นผมเดียว ต้องอาบัติด้วย ทั้งสีมาไม่เป็นสีมาด้วย.

อรรถกถาวิสุทธิกสีมาบนศิลาาคา จบ

อรรถกถาปารสีกา

วินิจฉัยในบทว่า นทีปารี นี้ต่อไป:-

ที่ว่า ฟัง เพราะเหตุว่า กันไว้, ถามว่า กันอะไร ? ตอบว่ากันแม่น้ำ
ฝั่งแห่งแม่น้ำ ชื่อนทีปาริ ความว่า ซึ่งสีมาครอบฝั่งแม่น้ำนั้น.^๑ ก็ลักษณะ
แห่งแม่น้ำ ในบทว่า นทีปารี นี้ มีนัยดังกล่าวแล้วในทีนินิตนั้นเอง.

ข้อว่า ยตฺตสฺส ชฺวณาวา วา มีความว่า ในแม่น้ำใด มีเรือสัญจร
ไปมาเป็นนิจ ที่ทำทั้งหลายอันยังเป็นสถานที่ผูกสีมา, เรือใด โดยกำหนด
อย่างเล็กที่สุด พอพาคนไปได้ ๓ คนทั้งคนพาย ก็ถ้าเรือนั้น เขานำไปข้าง
เหนือหรือข้างใต้ ด้วยกรรมกิจเฉพาะบางอย่างเพื่อต้องการจะกลับมาอีกก็ดี
ถูกพวกขโมยลักไป แต่พึงได้คืนเป็นแน่ก็ดี อนึ่ง เรือใด ถูกพายุเชือกขาด
คลื่นซัดออกไปกลางแม่น้ำ พึงนำกลับคืนมาได้แน่นอนก็ดี เรือนั้น ย่อมเป็น
ชฺวณาวาอีกเที่ยว. เรือเขาเงินขึ้นบกไว้ในเมื่อน้ำลงงวดก็ดี เรือที่เขาเอาสิ่งของ
เป็นต้นว่า ปูนขาวและน้ำเชื้อบรรทุกเต็มจอดไว้ก็ดี จัดเป็นชฺวณาวาได้. ถ้า
เป็นเรือแตก หรือมีแนวกระดานครากออก ย่อมไม่ควร. แต่พระมหาปทุมัต
เถระกล่าวว่า แม้หากว่า ภิกษุทั้งหลายยืมเรือมาชั่วคราว จอดไว้ในที่ผูกสีมา
แล้ว กำหนดนินิต เรือนั้นจัด เป็นชฺวณาวาเหมือนกัน.

๑. ฎีกาและโยชนา แก่ปารชติว่า อชฺโฆตฺตฺตฺติ และว่าที่เป็นปาริ มิใช่ปารี เอาฟัง
โน้น ก็เพราะเพ่งเอาสีมาศัพท์ ดังนั้นน่าจะแปลว่า สีมาชื่อว่า คร่อม ก็เพราะย่อมคร่อม ถาม
ว่า

ย่อมคร่อมอะไร ? ตอบว่า ย่อมคร่อมแม่น้ำ. สีมาคร่อมแม่น้ำ ชื่อนทีปาริสีมา. ซึ่งนทีปาริ
สีมานั้น.

อธิบายว่า ซึ่งสีมาอันคร่อมแม่น้ำอยู่. อนึ่งบาลีตรงนี้เป็น นทีปาริสีมํ แต่ ย. และส. เป็น
นทีปารี สีมํ อย่างในอรรถกถา.

ในบทว่า ชวนาวา นั้น พระมหาสุมัตถะเถระแก้วว่า นิमितก็ดีสิมาก็ดี ย่อมไปด้วยกรรมวาจา หาได้ไปด้วยเรือไม่, แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต ชวนาวาไว้, เพราะฉะนั้น ต้องเป็นเรือประจำแท้ ๆ จึงจะสมควร.

ชื่อว่า ชุวเสตุ วา มีความว่า แม่น้ำใด มีสะพานสำหรับพวกคน เดินเท้า ซึ่งทำเสร็จด้วยไม้ขนานกัน หรือเรียบด้วยแผ่นกระดานก็ดี มีสะพานใหญ่ควรแก่การสัญจรแห่งสัตว์พาหนะ มีช้างและม้าเป็นต้นก็ดี ชั้นที่สุด แม้สะพานที่พอเดินไปได้คนเดียว ซึ่งเขาตัดไม้ประกอบพอเป็นทางสัญจรของ มนุษย์ทั้งหลาย ในขณะนั้นเองย่อมนับว่า สะพานถาวร เหมือนกัน. แต่ถ้า แม้อาจะมียึดห้วยและเถาว์วัลย์เป็นต้น ที่ผูกไว้ข้างบนแล้ว ยังไม่อาจได้ข้ามไป โดยสะพานนั้นได้, เราควร.

ชื่อว่า เอวรูป นทีปารสิม สมมุนินตุ มีความว่า ในแม่น้ำใด มีเรือประจำหรือสะพานถาวรมีประการดังกล่าวแล้วนี้ ที่ทำตรงกันนั่นเอง เรา อนุญาตให้สมมตินทีปารสิมเห็นปานนั้นในแม่น้ำนั้นได้. ถ้าเรือประจำก็ดี สะพานถาวรก็ดี ไม่มีที่ทำตรงกัน ขึ้นไปข้างบนหรือลงไปข้างล่างหน่อยหนึ่ง จึงมี แม้อย่างนี้ ก็ควร. แต่พระกรวิคิตสเถระกล่าวว่า แม้ในระยะเพียง กาวุตหนึ่ง มีเรือประจำหรือสะพานถาวร ก็ควร.

ก็แล เมื่อภิกษุจะสมมตินทีปารสิมานี้ ฟังย่นที่ฝั่งหนึ่ง กำหนดนิมิต ที่ฝั่งแม่น้ำทางเหนือ น้ำ แล้ววนไปรอบตัวตั้งแต่นิมิตนั้น ฟังกำหนดนิมิตที่ ฝั่งแม่น้ำทางใต้น้ำ ในที่สุดแห่งแดนกำหนดเท่าที่ต้องการแล้ว กำหนดนิมิต ที่ฝั่งแม่น้ำ ในที่ซึ่งตรงข้ามกับฝั่งโน้น. ตั้งแต่นั้นไป ฟังกำหนดเรื่อยไปจน ถึงนิมิตที่ฝั่งแม่น้ำ ซึ่งตรงกับนิมิตที่กำหนดไว้เป็นที่หนึ่งทางเหนือ น้ำ ด้วย อำนาจแดนกำหนดเท่าที่ต้องการ แล้วกลับมาเชื่อมกับนิมิตที่กำหนดไว้เป็นที่

หนึ่ง. ลำดับนั้นพึงให้ภิกษุทั้งหลายซึ่งสถิตอยู่ในนิมิตทั้งปวงเข้าหัตถบาธแล้วสมมติสีมาด้วยกรรมวาจา ภิกษุผู้สถิตอยู่ในแม่น้ำ แม่น้ำไม่มา ก็ไม่ทำให้เสียกรรม. ในขณะที่สมมติเสร็จ เว้นแม่น้ำเสีย ร่วมในแห่งนิมิตทั้งหลาย ย่อมเป็นสีมาอันเดียวกัน ทั้งฝั่งนอกและฝั่งใน. ส่วนแม่น้ำ ไม่นับว่าเป็นพัทธสีมา เพราะว่า แม่น้ำนั้น เป็นนทีสีมาแผนกหนึ่งแล้ว. หากว่า ภายในแม่น้ำ มีเกาะ ประรณจะทำเกาะนั้นไว้ภายในสีมา พึงกำหนดนิมิตทั้งหลายที่ฝั่งซึ่งตนสถิตอยู่ตามนัยก่อนนั้นแล แล้วกำหนดนิมิตที่ท้ายเกาะทั้งฝั่งนี้และฝั่งโน้น ลำดับนั้น พึงกำหนดนิมิตที่ฝั่งโน้น ในที่ซึ่งตรงกันข้ามกับนิมิตที่ฝั่งนี้แห่งแม่น้ำ ตั้งแต่นั้นไป พึงกำหนดเรื่อยไปจนถึงนิมิต ซึ่งตรงกับนิมิตที่กำหนดไว้เป็นที่หนึ่งทางเหนือ น้ำ ตามนัยก่อนนั้นแล ลำดับนั้นพึงกำหนดนิมิตที่ท้ายเกาะทั้งฝั่งโน้น และฝั่งนี้ แล้วกลับมาเชื่อมกับนิมิตที่กำหนดไว้เป็นที่หนึ่ง ลำดับนั้น พึงให้ภิกษุทั้งหลายที่ฝั่งทั้ง ๒ และที่เกาะเข้าหัตถบาธกันทั้งหมด แล้วสมมติสีมาด้วยกรรมวาจา.

ภิกษุผู้สถิตอยู่ในแม่น้ำ แม่น้ำไม่มา ก็ไม่ทำให้เสียกรรม. ในขณะที่สมมติเสร็จ เว้นแม่น้ำเสียร่วมในแห่งนิมิตทั้งหลาย ทั้ง ๒ ฝั่ง แม่น้ำ ทั้งเกาะ ย่อมเป็นสีมาอันเดียวกัน. ส่วนแม่น้ำคงเป็นนทีสีมา. ก็แล ถ้าเกาะยาวเกินกว่าแดนกำหนดสีมาแห่งวัดที่อยู่ไปทางเหนือ น้ำ หรือทางใต้ น้ำ เมื่อเป็นเช่นนั้น พึงกำหนดนิมิตท้ายเกาะฝั่งใน ซึ่งตรงกันข้ามกับนิมิตแห่งแดนกำหนดสีมา ตั้งแต่นั้นไป เมื่อจะโอบรอบหัวเกาะ ต้องกำหนดนิมิตท้ายเกาะฝั่งนอก ซึ่งตรงกันข้ามกับนิมิตท้ายเกาะฝั่งในอีก. ต่อจากนั้นไป พึงเริ่มต้นแต่นิมิตที่ตรงกันข้ามที่ฝั่งโน้น กำหนดนิมิตที่ฝั่งโน้น และนิมิตท้ายเกาะทั้งฝั่งนอกและฝั่งในเสร็จ ตามนัยก่อนนั้นแล แล้ว จึงทำการเชื่อมกับนิมิตที่กำหนดไว้เป็นที่หนึ่ง.

สีมาที่กำหนดคณินิตสมมติอย่างนี้ย่อมมีหลักฐานดังภูเขา. แต่ถ้าเกาะยาวเกินกว่า
แดนกำหนดสีมาแห่งวิหาร ทั้งเหนือน้ำ ทั้งได้น้ำไชร้, เมื่อกำหนดคณินิตโอบรอบ
หัวเกาะทั้ง ๒ ตามนัยก่อนนั้นแล แล้ว จึงทำการเชื่อมนิมิต. สีมาที่กำหนด
สมมติอย่างนี้ ย่อมมีหลักฐานดังตะโพน. ถ้าเป็นเกาะเล็กอยู่ภายในแห่งแดน
กำหนดสีมาวิหาร ฟังกำหนดคณินิตทั้งหลายตาม นัยแรกแห่งนัยทั้งปวง. สีมา
ที่กำหนดคณินิตอย่างนั้น ย่อมมีหลักฐานดังบันฑะวะ.

บทว่า อนุปริเวณย์ ได้แก่ บริเวณนั้นๆ ในวัดที่อยู่แห่งหนึ่ง.

บทว่า อสฺสเถเตน ได้แก่ ไม่ทำที่สังเกตไว้.

สองบทว่า เอกํ สมุหนิตฺวา ได้แก่ ถอนเสียด้วยกรรมวาจา.

ชื่อว่า ยโต ปาฏิโมกฺขํ สุณฺทิตี มีความว่า ภิกษุหนึ่งในหัตถบาส
ของภิกษุทั้งหลายฟังปาติโมกข์อยู่ เพราะเหตุใด เพราะเหตุนั้น อุโบสถเป็น
อันเธอกระทำแล้วแท้.

ก็คำว่า ยโต ปาฏิโมกฺขํ สุณฺทิตี นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้
เนื่องกับเรื่อง. ถึงเมื่อภิกษุนั่งแล้วในหัตถบาส แม้ไม่ฟังอุโบสถก็เป็นอัน
ทำแล้ว.

ชื่อว่า นิमितฺต กิตฺเตตฺตพฺพา มีความว่า จะกำหนดคณินิตชนิดใด
ชนิดหนึ่ง มีสิลา อิฐ ท่อนไม้และหลักเป็นต้น เล็กก็ดี ใหญ่ก็ดี ทำให้เป็น
เครื่องหมายแห่งหน้ามุขอุโบสถ ไว้กลางแจ้งหรือในที่ใดที่หนึ่ง มีโรงกลมเป็น
ต้น ย่อมควร.

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า นิमितฺตา กิตฺเตตฺตพฺพา มีความว่า ฟังกำหนด
วัตถุทั้งหลายที่ใช้เป็นนิมิตได้ก็ตาม ที่ใช้เป็นนิมิตไม่ได้ก็ตาม เป็นนิมิตเพื่อรู้
แดนกำหนด.

ในชื่อว่า เถเรหิ ภิกขุหิ ปรมตริ สหุณิปติตุ นี้ มีวินิจฉัยว่า
หากว่า พระมหาเถระไม่มาก่อน ท่านก็ต้องทุกกฎ.

ในชื่อว่า สพุเพหเว เอกษณฺ สหุณิปติตุวา อุโปสถิ กาคพุโ
นี้ มีวินิจฉัยว่า ถ้าอาวาสเก่า มีอยู่ท่ามกลางวัดที่อยู่. และในอาวาสเก่านี้ มี
ที่นั่งพอแก่ภิกษุทั้งหลาย พึงประชุมกันทำอุโบสถในอาวาสนั้น. ถ้าอาวาสเก่า
ทั้งทรุดโทรมทั้งคับแคบ อาวาสอื่นที่สร้างทีหลังไม่คับแคบ พึงทำอุโบสถใน
อาวาสนั้น.

แม้ในชื่อว่า ยตุถ วา ปน เถโร ภิกขุ วิหริติ นี้ มีวินิจฉัย
ว่า ถ้าวัดที่อยู่ของพระเถระพอแก่ภิกษุทั้งปวงเป็นที่สำราญ สะดวก พึงทำอุโบสถ
ในวัดที่อยู่นั้น. แต่ถ้าวัดที่อยู่นั้นอยู่ในประเทศอันไม่ราบเรียบปลายแฉก, พึง
บอกแก่พระเถระว่า ท่านผู้เจริญวัดที่อยู่ของท่านเป็นถิ่นที่ไม่สำราญ ไม่สะดวก
ที่นี่ไม่มีโอกาสสำหรับภิกษุทั้งหมด ที่อาวาสโน้นมีโอกาส ท่านสมควรจะไปที่
อาวาสนั้น. หากว่า พระเถระไม่มา พึงนำจันทะและปาริสุทธิของท่านมา
แล้วทำอุโบสถในสถานที่ผาสุกเพียงพอแก่ภิกษุทั้งปวง.

บทว่า อนุชกวินฺทา มีความว่า วัด ชื่ออันชกวินทะ ห่างจากกรุง
ราชคฤห์ประมาณคาวจ ๑ เท่านั้น พระเถระอาศัยวัดนั้นอยู่มาจากอันชกวิน-
ทวิหารนั้น ผู้กรุงราชคฤห์ เพื่อทำอุโบสถ. อธิบายว่า จริงอยู่ มหาวิหาร
๑๘ ตำบล รอบกรุงราชคฤห์มีสีมา อันเดียวกันทั้งหมด สีมาแห่งมหาวิหาร
เหล่านั้น พระธรรมเสนาบดินฺต เพราะเหตุฉะนั้น พระมหากัสสปเถระจึงต้อง
มา เพื่อให้สามัคคีแก่สงฆ์ในเวฬุวัน.

สองบทว่า นที ตรณฺโต ได้แก่ ข้ามแม่น้ำ ชื่อลพปีนิยะ.

ชื่อว่า มนุ วุพฺโห อโหสิ มีความว่า ได้เป็นผู้มีภาวะอันน้ำพัด
ไปไม่ถึงนิคชน้อย.

ได้ยิ่นว่า แม่น้ำนั้นไหลลงจากภูเขาคิชฌกูฏ พัดไปด้วยกระแสอันเชี่ยว
พระเถระไม่ทันใส่ใจถึงน้ำในแม่น้ำนั้น ซึ่งกำลังไหลเชี่ยวจึงได้เป็นผู้ถูกน้ำพัด
ไปหน่อยหนึ่ง แต่ไม่ถึงกับลอย จีวรทั้งหลายของท่านถูกน้ำซัด จึงเปียก.

กรรมวาก่อน ย่อมไม่ควรแก่ภิกษุทั้งหลาย จำเดิมแต่กาลที่เกิด
กรรมวาก่อนนี้ว่า สมุมตา สีม่า สงฺเขน ติจีวเรน อวิปฺปวาโส
ธเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจ. กรรมวากาหลังนี้เท่านั้น ย่อมเป็นของ
ถาวร. แต่กรรมวากาหลังนี้ หากควรแก่นางภิกษุณีทั้งหลายไม่ กรรมวาก่อน
เท่านั้น จึงควร. เพราะเหตุไร ? เพราะว่าภิกษุณีสงฆ์ย่อมอยู่ภายในบ้าน. หาก
ว่าพึงเป็นเช่นนั้นไซ้, ภิกษุณีสงฆ์นั้น ไม่พึงได้ความบริหารใดจิรว ด้วย
กรรมวากาหลังนั้น, แต่การบริหารของภิกษุสงฆ์นั้นมีอยู่ เพราะเหตุนี้ กรรม
วาก่อนนั้นแล ย่อมควร. จริงอยู่ สีม่าทั้ง ๒ ย่อมได้แก่ภิกษุณีสงฆ์. ใน
สีมาแห่งภิกษุณีสงฆ์นั้น นางภิกษุณีทั้งหลายจะสมมติสีมาครอบสีมาแห่งภิกษุ
สงฆ์ทั้งหลายก็ดี จะสมมติไว้ภายในสีมาของภิกษุทั้งหลายนั้นก็ดี ย่อมควร.
แม้ในการที่ภิกษุทั้งหลาย สมมติสีมาครอบสีมาแห่งนางภิกษุณีก็มีนัยเหมือนกัน.
เพราะว่า ภิกษุและภิกษุณี ๒ ฝ่ายนั้น เป็นคณปุรกะ ในกรรมของกันและกัน
ไม่ได้ ไม่ทำกรรมวากาให้เป็นนรรค. ก็ในคำว่า ธเปตฺวา คามญฺจ
คามูปจารญฺจ นี้ บัณฑิตพึงทราบว่าจะเคราะห์แม้ซึ่งนิคมและนครด้วยตาม
ศัพท์นั้นแล.

อุปจารบ้านนั้น ได้แก่เครื่องล้อมแห่งบ้านที่ล้อม. โอกาสแห่งเครื่อง
ล้อมของบ้านที่ไม่ได้ล้อม. ภิกษุผู้ทรงไตรจีวรอธิษฐานย่อมไม่ได้บริหารใน
อุปจารบ้านเหล่านั้น. อวิปฺปวาสสีมาของภิกษุทั้งหลาย ย่อมไม่ครอบบ้านและ

อุปัชฌาย์บ้าน ด้วยประการฉะนี้. สมนาสังวาสกสีมาเท่านั้น ย่อมครอบถึง. ก็
บรรดาสีมา ๒ อย่างนี้สมนาสังวาสกสีมาย่อมไปตามธรรมดาของตน. ส่วน
อวิปวาตสีมา ย่อมไปเฉพาะในที่ซึ่งสมนาสังวาสกสีมาไปถึง. ทั้งการกำหนด
นิมิตของอวิปวาตสีมานั้น จะมีแผนกหนึ่งก็หามิได้. ในสีมา ๒ ชนิดนั้น
ถ้าในเวลาสมมติอวิปวาตสีมามีบ้านอยู่. อวิปวาตสีมานั้น ย่อมไม่ครอบถึง
บ้านนั้น. อนึ่ง ถ้าสมมติสีมาแล้ว บ้านจึงตั้งลงภายหลัง, แม้บ้านนั้นย่อมนับ
เป็นสีมาด้วย. เหมือนอย่างว่า บ้านที่ตั้งลงภายหลัง ย่อมนับเป็นสีมาด้วยฉัน
ใด แม้ประเทศแห่งบ้านที่ตั้งลงก่อน ขยายกว้างออกไปในภายหลัง ย่อมนับ
เป็นสีมาด้วย ก็ฉันนั้น. แม้ถ้าในเวลาสมมติสีมา เรือนทั้งหลายเขาทำได้
เสร็จแล้ว ทั้งความผูกใจว่า เราทั้งหลายจักเข้าไป ก็มี แต่มนุษย์ทั้งหลาย
ไม่เข้าไปก็ดี ทั้งบ้านเก่าพร้อมทั้งเรือนด้วย ไปในที่อื่นเสียก็ดี. บ้านนั้นไม่
จัดเป็นบ้านเลย สีมาย่อมครอบถึง. แต่ถ้าแม้สกุลหนึ่ง ที่เข้าไปแล้วก็ดี ที่มา
แล้วก็ดี มีอยู่ บ้านนั้นคงเป็นบ้าน สีมาย่อมไม่ครอบถึง.

อรรถกถา นทีปารสีมา จบ

อรรถกถาวิธีถอนสีมา

วินิจฉัยในข้อว่า เหวณฺจ ปน ภิกฺขเว ติจีวเรณ อวิปฺวาโต

ลฺมฺหฺนฺตพฺโพ นีตํไป:-

อันภิกษุผู้จะถอนพึงรู้จักวัตร. วัตรในการถอนนั้นดังนี้ อันภิกษุผู้ยืน
อยู่ในขันทสีมา ไม่พึงถอนอวิปวาตสีมา, ยืนอยู่ในอวิปวาตสีมา ไม่พึงถอน
แม้ซึ่งขันทสีมาเหมือนกัน. แต่ต้องยืนอยู่ในขันทสีมา ถอนขันทสีมาเทียว.
ต้องยืนอยู่ในสีมา นอกจากนี้ถอนสีมานอกจากนี้เหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลายย่อมถอนสีมาด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ เพื่อจะทำสีมาที่เล็กตามปกติให้ใหญ่ขึ้นอีก เพื่อประโยชน์แก่การขยายอาวาสออกไปบ้าง. เพื่อจะร่นสีมาที่ใหญ่โดยปกติให้เล็กลงอีก เพื่อประโยชน์แก่การให้โอกาสแห่งวิหารแก่ภิกษุเหล่าอื่นบ้าง.

บรรดาสีมา ๒ ชนิดนั้น ถ้าภิกษุทั้งหลายรู้จักทั้งขันทสีมาและอวิปवासสีมาไซ้ เธอจักอาจเพื่อจะถอน และเพื่อจะผูก. อนึ่งรู้จักขันทสีมา แม้ไม่รู้จักอวิปवासสีมา จักอาจเพื่อจะถอน และเพื่อจะผูก. ไม่รู้จักขันทสีมา รู้จักแต่อวิปवासสีมาเท่านั้น จักยืนอยู่ในที่ซึ่งปราศจากความรังเกียจ มิถนเจติย ลานโพธิ์ และโรงอุโบสถเป็นต้นแล้ว บางทีก็อาจเพื่อจะถอนได้. แต่จักไม่อาจเพื่อจะผูกคืนได้เลย. หากจะพึงผูกไซ้. จะพึงกระทำความคาบเกี่ยวแห่งสีมา กระทำวัดที่อยู่ให้ใช้ไม่ได้ เพราะเหตุนี้ ภิกษุผู้ไม่รู้จัก ไม่พึงถอน. ฝ่ายภิกษุเหล่าใดไม่รู้จักทั้ง ๒ สีมา, ภิกษุเหล่านั้น จักไม่อาจเพื่อจะถอน จักไม่อาจเพื่อจะผูกเป็นแท้. จริงอยู่ ขึ้นชื่อว่าสีมานี้ ย่อมไม่เป็นสีมาด้วยกรรมวาจาบ้าง ด้วยความสาบสูญแห่งศาสนาบ้าง และภิกษุทั้งหลายผู้ไม่รู้จักสีมา. ไม่สามารถทำกรรมวาจา เพราะฉะนั้นภิกษุผู้ไม่รู้จักสีมา ไม่พึงถอนสีมา. อันสีมานั้น อันภิกษุผู้รู้จักดีเท่านั้น พึงถอนด้วย พึงผูกด้วย.

อรรถกถาวิธีถอนสีมา จบ

อรรถกถาพัทธสีมา

พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นทรงแสดงสมานสังวาสและความเป็นผู้มีอุโบสถอันเดียวกัน เนื่องด้วยพัทธสีมาอย่างนี้แล้ว บัดนี้จะทรงแสดงสมานสังวาส และความเป็นผู้มีอุโบสถอันเดียวกันนั้นในโอกาสทั้งหลาย แม้ที่มีได้ผูกสีมา จึงตรัสคำว่า อสมมตตาย ภิกขเว สีมา ย อฏฐปีตาย เป็นอาทิ.

วินิจฉัยในคํานั้น บทว่า อฎฐปิตาย ได้แก่ ไม่ได้กำหนด. ก็แม้นคร
ย่อมเป็นอันทรงถือเอาแล้วทีเดียว ด้วย คาม ศัพท์ ในคำว่า คาม วา นิคม
วา นี้.

บรรดาคามสีมาและนิคมสีมานั้น ท่านผู้ครองบ้านนั้น ย่อมได้พลีใน
ประเทศเท่าใด ประเทศเท่านั้น จะเล็กหรือใหญ่ก็ตามที่ ย่อมถึงความนับว่า
คามสีมา ทั้งนั้น. แม้ในนครสีมาและนิคมสีมา ก็นับนี้แล.

พระราชาทรงกำหนดประเทศอันหนึ่งแม้ใด ในคามเขตอันหนึ่งเท่านั้น
ว่า นี่จึงเป็นวิสุงคาม พระราชทานแก่บุคคลบางคน ประเทศเมื่อนั้น ย่อมเป็น
วิสุงคามสีมาแท้. เพราะเหตุนี้ วิสุงคามสีมานั้นด้วย คามสีมา นครสีมา
และนิคมสีมาตามปกตินอกนี้ด้วย ย่อมเป็นเช่นกับพัทธสีมาเหมือนกัน. แต่
สีมาเหล่านี้ไม่ได้ความคุ้มครองการอยู่ปราศจากไตรจีวรอย่างเดียว.

อรรถกถาพัทธสีมา จบ

อรรถกถาสัตตัพพันตรสีมา

พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นทรงแสดงกำหนดสีมาแก่ภิกษุผู้มักอยู่ในละ-
แวกบ้านอย่างผู้แล้ว บัดนี้จะทรงแสดงแม้แก่ภิกษุผู้มักอยู่ป่า จึงตรัสคำว่า
อคามเก เจ เป็นอาทิ.

วินิจฉัยในคํานั้น บทว่า อคามเก เจ ได้แก่ ประเทศแห่งคงที่ไม่
ได้กำหนดด้วยคามสีมา นิคมสีมา และนครสีมา.

อีกประการหนึ่ง บทว่า อคามเก เจ มีความว่า ภิกษุยอมอยู่ใน
ป่าเช่นดังคงขีวชิมาฏวิ, ครั้งนั้น ๗ อัพภัตตรโคจรอบจากโอกาสที่ภิกษุนั้นขึ้น
เป็นสมานสังวาสกสีมา. สีมานี้ย่อมได้ความคุ้มครองการอยู่ปราศจากไตรจีวรด้วย.

บรรดา ๗ สัตตัพพันตรนั้น อัมพันตร ๑ ประมาณ ๒๘ ศอก. ๗
อัมพันตรโดยรอบ แห่งสงฆ์ผู้ตั้งอยู่ตรงกลาง ย่อมเป็น ๑๔ อัมพันตรโดย
ทะแยง. ถ้าสงฆ์ ๒ หมู่แยกกันทำวินัยกรรม ต้องเว้น ๗ อัมพันตรอีกระยะ
หนึ่ง ไว้ในระหว่างแห่ง ๗ อัมพันตรทั้ง ๒ เพื่อประโยชน์แก่อุปัจาร.

สัตตัพพันตรสีมากาที่เหลือ ฟังถือเอาตามนัยที่กล่าวแล้ว ในวรรณนา
แห่งอุทโทติตสิกขาบท ในมหาวิภังค์.

อรรถกถาสัตตัพพันตรสีมา จบ

อรรถกถาอุทกุเขปสีมา

ชื่อว่า สพุพา ภิกขเว นที อสีมา มีความว่า แม่น้ำชนิดใดชนิด
หนึ่ง ที่ได้ลักษณะแห่งแม่น้ำ แม้ภิกษุกำหนดนิमितกระทำแล้ว ด้วยตั้งใจว่า
เราทั้งหลายทำแม่น้ำนี้ให้เป็นพัทธสีมาดังนี้ ย่อมไม่เป็นสีมาเลย. แต่แม่น้ำนั้น
ย่อมเป็นเช่นกับพัทธสีมาโดยสภาพของคนเท่านั้น จะทำสังฆกรรมทั้งปวงในแม่น้ำ
นี้ ย่อมควร แม้ในทะเลและชาตสระ ก็มีนัยเหมือนกัน.

ก็บรรดาทะเลและชาตสระนี้ ที่ชื่อ ชาตสระ เป็นชลาสัย ที่ผู้ใดผู้หนึ่ง
มิได้ขุดทำไว้ เป็นบึงที่เกิดเอง เต็มด้วยน้ำซึ่งมาได้รอบด้าน.

พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้นทรงห้ามข้อที่แม่น้ำทะเลและชาตสระเป็น
พัทธสีมา อย่างนั้นแล้ว เมื่อจะทรงแสดงกำหนดแห่งอพัทธสีมาในแม่น้ำทะเล
และชาตสระเหล่านั้นอีก จึงตรัสคำว่า นทียา วา ภิกขเว เป็นอาทิ.

วินิจัยในคำน้น. ชื่อว่า ยี่ มขุณิมสุส บุริสสุส สมนุตา อุท-
กุเขปา มีความว่า สถานที่ใดกำหนดด้วยวัคน้ำลาดโดยรอบแห่งบุรุษผู้มีกำลัง

ปานกลาง คือบุรุษผู้มีกำลังปานกลาง ก็น้ำอันภิกษุจะพึงชักสาธอย่างไร ? นักเลง
สบ้าชักลูกสบ้าไม้จันใด บุรุษผู้มีกำลังปานกลาง พึงเอามือชักน้ำหรือกำทรายชัก
ไป ด้วยกำลังทั้งหมด ฉะนั้น น้ำหรือทรายที่ชักไปอย่างนั้น ตกลงในโอกาสใด
โอกาสนี้เป็นอุทกทุกเขป ๑. ภิกษุผู้ละหัตถบาสดังอยู่ภายในอุทกทุกเขปนั้น ย่อม
ทำกรรมให้เสีย. บริษัทขยายออกเพียงใด แม้สีมาย่อมขยายออกไปเพียงนั้น.
เฉพาะอุทกทุกเขป ๑ จากที่สุดโดยรอบแห่งบริษัทเป็นประมาณ.

แม้ในชาติสระและทะเล ก็นัยนี้แล ก็แลบรรดาแม่น้ำชาติสระ และ
ทะเลเหล่านี้ ถ้าแม่น้ำไม่ยาวเกินไป สงฆ์นั่งอยู่ในที่ทั้งปวง ตั้งแต่ต้นน้ำจน
ถึงปากน้ำ ขึ้นชื่อว่าการทำงานสีมาด้วยอุทกทุกเขป ย่อมไม่มี. แม่น้ำแม่ทั้งสิ้น ย่อม
พอดีแก่ภิกษุเหล่านั้นเสียแล้ว.

ก็คำใดที่พระมหาสุมัตถะเถระกล่าวว่า แม่น้ำเฉพาะที่ไหลเพียงโยชน์ ๑.
ในแม่น้ำนั้น ต้องละทิ้งโยชน์ตอนบนเสีย ทำกรรมในทิ้งโยชน์ตอนล่าง จึง
ควร ดังนี้. คำนั้นพระมหาปทุมเถระค้านเสียแล้ว.

ในมหาอรรถกถากล่าวว่า อันประมาณแห่งแม่น้ำ พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสไว้จะเห็นว่า ภิกษุณีนุ่งห่มได้มณฑล ๓ ข้ามอยู่ ณ เอกเทศแห่งใดแห่งหนึ่ง
อันตราสกเปือก แต่โยชน์ ๑ หรือทิ้งโยชน์ หาได้ตรัสไว้ไม่ เพราะเหตุนี้
แม่น้ำใด มีลักษณะดังกล่าวแล้วในหนหลัง ด้วยอำนาจแห่งสูตรนี้ จะทำสังฆ-
กรรมตั้งแต่ต้นน้ำแห่งแม่น้ำนั้น ย่อมควร. แต่ถ้าภิกษุมากหลายจะแยก ๆ กัน
ทำกรรมในแม่น้ำนี้ไซ้. เธอทั้งปวงพึงเว้นอุทกทุกเขปอื่นไว้ในระหว่างแดน
กำหนดแห่งอุทกทุกเขปของตน และของภิกษุพวกอื่น เพื่อประโยชน์แก่สัมพันธริก
เว้นไว้เกินกว่าอุทกทุกเขป ๑ นั้น ควรแท้. แต่หย่อนกว่านั้น ไม่ควร.

ในชาตสระและทะเล ถิ่นนี้แล ก็แลภิกษุทั้งหลายพากันไปด้วยคิดว่า เราจักทำสังฆกรรมในแม่น้ำ ถ้าแม่น้ำเต็มเสมอฝั่ง จะต้องนั่งฝ้ายอาบน้ำก็ได้ พึงทำกรรมในแม่น้ำนั้นแล ถ้าไม่อาจ เพียงสถิตอยู่ในเรือก็ได้ กระทำเถิด แต่ไม่ควรทำในเรือซึ่งกำลังเดิน. เพราะเหตุไร เพราะว่า ชั่วอุทกทุกเขป ๑ เท่านั้นเป็นประมาณแห่งสีมา เรือย่อมพาสงฆ์นั้นแลให้ล่วงเลยสีมานั้นไป; เมื่อเป็นเช่นนั้น ญัตติจะอยู่ในสีมา ๑ อนุสาวนาจะอยู่ในอีกสีมา ๑ เพราะเหตุนี้ พึงจอดเรือไว้กับหลัก หรือทอดสมอ หรือผูกที่ต้นไม้ที่เกิดภายใน แม่น้ำกระทำการ. สถิตอยู่บนร้านที่ผูกขึ้นในภายในแม่น้ำก็ดี บนต้นไม้ที่เกิด ในภายในแม่น้ำก็ดี กระทำการก็ควร. แต่ถ้ากิ่งแห่งต้นไม้ก็ดี ยานที่ออกจาก ต้นไม้นั้นก็ดี. จดอยู่ที่วิหารสีมา หรือที่ตามสีมา นอกฝั่งแม่น้ำ ต้องชำระสีมา ให้เรียบร้อย หรือตัดกิ่งไม้เสีย แล้วจึงทำการ. จะผูกเรือที่กิ่งแห่งต้นไม้ที่ ขึ้นอยู่บนตลิ่ง ซึ่งยื่นลงไปแม่น้ำ หรือที่ย่านไทรแล้ว กระทำการไม่ควร. เมื่อจะทำ ต้องชำระสีมาให้เรียบร้อย หรือต้องตัดเสีย ให้การที่กิ่งไม้หรือย่าน ไทรนั้น ซึ่งจดในภายนอกขาดจากกัน. อนึ่งจะปักหลักที่ฝั่งแม่น้ำแล้ว ทำกรรม ในเรือซึ่งผูกที่หลักนั้น ก็ไม่ควรเหมือนกัน. ชนทั้งหลายทำสะพานไว้ในแม่น้ำ, ถ้าตัวสะพาน หรือเชิงสะพานอยู่ในภายในแม่น้ำเท่านั้น, จะสถิตอยู่บนสะพาน ทำกรรมก็ควร. แต่ถ้าตัวสะพาน หรือเชิงสะพานตั้งอยู่บนฝั่ง. จะสถิตอยู่บน สะพานนั้นทำการ ไม่ควร. ต้องชำระสีมาให้เรียบร้อยแล้ว จึงทำการ. ถ้าเชิงสะพานทั้งอยู่ในแม่น้ำ ส่วนตัวสะพานเชิดอยู่ในอากาศบนฝั่งทั้ง ๒ ย่อม ควร. แก่งศิลาหรือเกาะ มีอยู่ภายในแม่น้ำ, ใน ๔ เดือนแห่งฤดูฝน เฉพาะกาลฝนตามปกติมีประการดังกล่าวแล้วในหนหลัง น้ำท่วมประเทศเท่าใด แห่งแก่งศิลาหรือเกาะนั้น, ประเทศเท่านั้น นับเป็นแม่น้ำเหมือนกัน แต่ไม่

ควรถือเอาโอกาสที่ห้วงน้ำท่วม ในคราวฝนชุกเกินไป. เพราะว่าโอกาสนั้น
ย่อมถึงความนับว่าเป็นคามสีมาด้วย.

ชนทั้งหลายเมื่อจะไขน้ำเข้าลำราง ย่อมทำท่านบในแม่น้ำ, และน้ำท่วม
หรือเขาะแทงท่านบนั้นไหลไป จะทำกรรมในที่ซึ่งน้ำไหลทุกแห่ง ย่อมควร
แต่ถ้ากระแสน้ำขาดสายท่านบกั้นก็ดี ด้วยอุกถมทำสะพานก็ดี น้ำย่อมไม่ไหล
จะทำกรรมในที่ซึ่งน้ำไม่ไหลไม่ควร. จะทำแม่น้ำบนยอดท่านบ ก็ไม่ควร. ถ้า
ประเทศแห่งท่านบบางแห่ง น้ำท่วมน้ำ เหมือนประเทศแห่งแก่งศิลาและเกาะ
ซึ่งกล่าวแล้วในหนหลัง, จะทำกรรม ณ ประเทศแห่งท่านบที่น้ำท่วมถึงนั้น
ย่อมควร. เพราะว่าประเทศแห่งท่านบนั้นย่อมถึงความนับว่าแม่น้ำเหมือนกัน.
ชนทั้งหลายจะกั้นแม่น้ำเสีย ทำให้เป็นบึง ก่อคันไว้ที่ปลายน้ำ น้ำไหลมาซึ่งอยู่
เต็มบึง จะทำกรรมในบึงนี้ ไม่ควร. น้ำที่เขาทิ้งเสียในที่ซึ่งไหลตอนบนและ
ตอนล่าง แห่งบึงนั้น ย่อมควร จำเดิมแต่ที่ซึ่งล้นแล้วไหลบ่าลงสู่แม่น้ำ. ใน
เมื่อฝนไม่ตก ในคราวฝนแล้ง หรือในฤดูร้อนและในฤดูหนาว จะทำกรรม
แม้ในแม่น้ำที่แห้ง ย่อมควร. ในลำรางที่เขาชักออกจากแม่น้ำ ไม่ควร. ถ้า
ลำรางนั้นพังกลายเป็นแม่น้ำในกาลอื่น ย่อมควร. แม่น้ำบางสายขึ้นท่วมคาม
สีมาและนิคมสีมาไหลไปตามฤดูกาล, แม่น้ำนั้น ย่อมเป็นแม่น้ำเหมือนกัน
สมควรทำกรรมได้. แต่ถ้าท่วมวิหารสีมา ย่อมถึงความนับว่า วิหารสีมา ด้วย
อันภิกษุทั้งหลายผู้จะทำกรรมแม้ในทะเลแล้ว น้ำที่ขึ้นอย่างสูง ย่อมท่วมประเทศ

๑. ปาฐะในอรรถกถาว่า อวเรน วา โกฎกพฺนฺเนน วา. โขชนาหน้า ๒๔๖ แก้วว่า อว
เรน

วาทิ ทารูอาที นิภฺขนิคฺวา อุทกนีวเรน. โกฎฺลสมฺพฺทฺเรน วาทิ มตฺติกาทีหิ ปุเรตฺวา กต-
เสตฺพุทฺเทน แม้อักษรจะเขียนไปข้างก็ตาม เสตฺพุทฺธ หมายความว่าทำสะพานตามความ
นิยม

ของภาษา เช่นในมจฺลคฺคทีปนี ภาค ๒ ตอน อนวชฺชกมฺมกถา หน้า ๑๒๔ มีกล่าวถึงอบา
สก

คนหนึ่ง...อุทกกาเล มาติกาสุ เสตฺ พฺนฺติ. ดังนั้นอาศัยนัยโยชนา จึงได้แปลเช่นนี้ให้
ได้

ความชัดเจนไป.

ใดหรือคลื่นคามปกติมาด้วยกำลังลม ย่อมท่วมประเทศใด ไม่ควรทำกรรมในประเทศนั้น แต่คลื่นตามปกติเกิดขึ้นแล้ว หยุดอยู่แค่ประเทศใดประเทศนั้น จำเดิมแต่ขายนํ้าลงไป จัดเป็นภายในทะเล ภิกษุทั้งหลายพึงตั้งอยู่ในประเทศนั้น ทำกรรมเถิด ถ้ากำลังคลื่นรบกิน พึงสถิตอยู่บนเรือ หรือร้านกระทำการ.

วินิจฉัยในเรือและร้านเหล่านั้น พึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วในแม่น้ำนั้นแล. ศิลาาดมียอยู่ในทะเล. บางคราว คลื่นมาท่วมศิลาาดนั้น บางคราวไม่ท่วม ไม่ควรทำกรรมบนศิลาาดนั้น. เพราะว่าศิลาาดนั้น ย่อมนับเป็นคามสีมาด้วย. แต่ถ้า เมื่อคลื่นมาก็ดี ไม่มาก็ดี ศิลาาดนั้น อันน้ำตามปกตินั้นเองท่วมอยู่ ย่อมควร.

เกาะหรือภูเขา มีอยู่ ถ้าเกาะหรือภูเขานั้น อยู่ในย่านไกลไม่เป็นทางไปของพวกชาวประมง เกาะหรือภูเขานั้น ย่อมนับเข้าเป็นอรัญญูสีมานั้นแล. ส่วนร่วมในแห่งปลายทางเป็นที่ไปของพวกชาวประมงเหล่านั้น นับเป็นคามสีมา... ไม่ชำระคามสีมาให้เรียบร้อยแล้ว ทำกรรมที่เกาะภูเขานั้น ไม่ควร. ทะเลท่วมคามสีมาหรือนิคมสีมาทั้งอยู่ คงเป็นทะเล, จะทำกรรมในทะเลนั้น ย่อมควร. แต่ถ้าท่วมวิหารสีมา ย่อมถึงความนับว่า วิหารสีมา ด้วย.

อันภิกษุทั้งหลายผู้จะทำกรรมในชาตสระเล่า ในพรรษกาลมีประการดังกล่าวแล้วในหนหลัง พอฝนขาด น้ำในสระใดไม่พอเพื่อจะดื่ม หรืออาบหรือล้างมือและเท้า แห่งหมด; สระนี้ไม่จัดเป็นชาตสระ ถึงความนับว่าเป็นคามเขตนั้นเอง; ไม่ควรทำกรรมในสระนั้น. แต่ในพรรษกาลมีประการดังกล่าวแล้ว น้ำยังอยู่ในสระใด สระนี้แลจัดเป็นชาตสระ. ตลอด ๔ เดือนฤดูฝนน้ำยังอยู่ในประเทศเท่าใดแห่งชาตสระนั้น สมควรทำกรรมในประเทศเท่านั้นได้.

ถ้าน้ำลึก จะผูกบ้านแล้วตั้งอยู่บนบ้านนั้นก็ดี ตั้งอยู่บนร้านที่ผูกไว้บนต้นไม้ที่
เกิดภายในชาติสระก็ดี กระทำกรรมย่อมควร.

ส่วนวินิจัยในศิลาาดและเกาะ ในชาติสระนี้ เป็นเช่นกับที่กล่าว
แล้ว ในแม่น้ำนั่นเอง. อนึ่ง ชาติสระที่มีน้ำพอใช้ ในกาลที่ฝนตกเสมอ. แม้
หากว่า ในคราวฝนแล้งหรือฤดูร้อนและฤดูหนาวจะแห้ง ไม่มีน้ำ, จะทำสังฆ-
กรรมในชาติสระนั้น ก็ควร.

ไม่ควรเชื่อถือคำที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถารกถาว่า ชาติสระทั้งปวง
ที่แห้งไม่มีน้ำ ย่อมจัดเข้าเป็นคามเขตไป แต่ถ้าชนทั้งหลาย ชุบหรือสระ
โบกขรณีเป็นต้น เพื่อต้องการน้ำ ในชาติสระนี้ สถานนั้น ไม่เป็นชาติสระ.
นับเป็นคามสีมา แม้ในการปลูกน้ำเต้าและแดงโมเป็นต้น ที่เขาทำ ในชาติสระ
นั้น ก็มีนัยเหมือนกัน.

อนึ่ง ถ้าชนทั้งหลายถมชาติสระนั้นให้เต็ม ทำให้เป็นบกกัถี ก่อตัน
ในทิศภาคอันหนึ่ง ทำชาติสระนั้นทั้งหมดทีเดียวให้เป็นบึงใหญ่ก็ดี ไม่เป็น
ชาติสระแม้ทั้งหมด, นับเป็นคามสีมานั่นเอง. ถึงทะเลสาบ ก็จัดเป็นชาติสระ
เหมือนกัน. จะทำกรรมในโอกาสเป็นที่ขังน้ำตลอด ๔ เดือนฤดูฝน ควรอยู่
จะนี้แล,

อรรถกถาอุทกขเปสีมา จบ

อรรถกถาสีมาสัมภพ

ชื่อว่า สีมาย สิม สมนินฺทนฺติ มีความว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์
ผูกสีมาของตนคาบเกี่ยวพัทธสีมาของภิกษุเหล่าอื่น. ก็ถ้าว่าในทิศตะวันออกแห่ง
วัดที่อยู่เก่า มีต้นไม้ ๒ ต้น คือ มะม่วงต้น ๑ หว้าต้น ๑ มีค่าคบพาด

เกี่ยวกับ, ในคันมะม่วงและคันหว่านั้น คันหว่าอยู่ทางทิศตะวันตกของคันมะม่วง และวัดที่อยู่มีสีมา เป็นแดนที่ภิกษุกันเอาคันหว่าไว้ข้างใน กำหนดคันมะม่วง เป็นนิมิตผูกไว้ หากว่าภายหลังภิกษุทั้งหลายจะผูกสีมาทำวัดที่อยู่ในทิศตะวันออก แห่งวัดที่อยู่ นั้น จึงกันเอาคันมะม่วงไว้ในกำหนด คันหว่าเป็นนิมิตผูกไซ้, สีมากับสีมา ย่อมคาบเกี่ยวกับ. พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้กระทำอย่างนี้.

เพราะเหตุนี้ พระอุบาลีเถระจึงกล่าวว่า สีมาย สีม สมฺภินฺทฺหติ แปลว่า เจือสีมาด้วยสีมา.

ชื่อว่า สีมาย สีม อหฺโณตฺถรฺนฺติ มีความว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทับพัทธสีมาของภิกษุเหล่าอื่น ด้วยสีมาของตน คือผูกสีมาของตน เอาพัทธสีมาของภิกษุเหล่าอื่น ทั้งหมด หรือบางตอนแห่งพัทธสีมานั้นไว้ภายใน สีมาของตน.

ในชื่อว่า สีมนฺตริกฺ จเปตฺวา สีม สมฺมฺนฺติ นี้ มีวินิจฉัยว่า หากสีมาแห่งวิหารที่ทำไว้ก่อนแดนที่มีได้สมมติ ฟังเวณอุปจารแห่งสีมาไว้. หากเป็นแดนที่สมมติ ฟังเวณสีมนฺตริกไว้ประมาณศอก ๑ โดยกำหนดอย่างต่ำที่สุด.

ในกฺรฺนฺติแก้วว่า แม้เพียงกิบเดียวก็ควร. ในมหาปจฺจรีแก้วว่า แม้เพียง ๘ นิ้วก็ควร.

อนึ่ง แม้นไม้คันเดียวเป็นนิมิตแห่ง ๒ สีมา และคันไม้นั้น เมื่อโตขึ้น ย่อมทำสีมาให้สังกระกัน; เพราะเหตุนี้ ไม่ควรทำ.

อรรกถาสีมาสัมภท จบ

วันอุโบสถมี ๒

[๑๖๖] ครั้งนั้นภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า วันอุโบสถมีเท่าไร
หนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่ง
กะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วันอุโบสถนี้มี ๒ คือ อุโบสถมีใน
วัน ๑๔ ค่ำ อุโบสถมีในวัน ๑๕ ค่ำ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วันอุโบสถ ๒ นี้แล.

การทำอุโบสถมี ๔ อย่าง

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า การทำอุโบสถมีเท่าไร
หนอแล แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับ
สั่งกะภิกษุทั้งหลายว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การทำอุโบสถนี้มี ๔ คือ การทำ
อุโบสถเป็นวัตรโดยไม่เป็นธรรม ๑ การทำอุโบสถพร้อมเพียงโดยไม่เป็นธรรม
๑ การทำอุโบสถเป็นวัตรโดยธรรม ๑ การทำอุโบสถพร้อมเพียงโดยธรรม ๑
ก่อนภิกษุทั้งหลาย ในการทำอุโบสถ ๔ อย่างนั้น การทำอุโบสถนี้
ใดเป็นวัตรโดยไม่เป็นธรรม การทำอุโบสถเห็นปานนั้น ไม่ควรทำ และเรา
ก็ไม่อนุญาต.

ในการทำอุโบสถ ๔ นั้น การทำอุโบสถนี้ใด ที่พร้อมเพียงโดยไม่
เป็นธรรม การทำอุโบสถเห็นปานนั้นไม่ควรทำ และเราก็ไม่อนุญาต.

ในการทำอุโบสถ ๔ นั้น การทำอุโบสถนี้ใด เป็นวัตรโดยธรรม
การทำอุโบสถเห็นปานนั้นไม่ควรทำ และเราก็ไม่อนุญาต.

ในการทำอุโบสถ ๔ นั้น การทำอุโบสถนี้ใดที่พร้อมเพียงโดยธรรม
การทำอุโบสถเห็นปานนั้นควรทำ และเราก็อนุญาต.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละพวกเธอพึงทำในใจว่า จักทำอุโบสถกรรมชนิดที่พร้อมเพรียงโดยธรรม ดังนี้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้แล.

อรรถกถาอุโบสถและอุโบสถกรรม

ในอุโบสถสอง^๑ นี้ คือ อุโบสถวันที่ ๑๔ และอุโบสถวันที่ ๑๕ เมื่อทำบุญกิจแห่งอุโบสถวันที่ ๑๔ แล้วพึงบอกว่า อหุขุโปสโธ จาคูทุทโธ แปลว่า อุโบสถวันนี้ที่ ๑๔.

วินัยนัยในอุโบสถกรรม ๔ มีชื่อว่า อธมฺเมน วคฺคํ เป็นอาทิ. หากว่าในวัดที่อยู่เดียวกัน เมื่อภิกษุอยู่ด้วยกัน ๔ รูป ๓ รูปนำฉันทะและปาริสุทธิของรูปหนึ่งมาแล้ว ทำปาริสุทธิอุโบสถ หรือเมื่ออยู่ด้วยกัน ๓ รูป ๒ รูปนำฉันทะและปาริสุทธิของรูปหนึ่งมาแล้ว สวดปาติโมกข์ อุโบสถกรรมย่อมเป็นวรรคโดยธรรม, แต่ถ้าทั้ง ๔ รูปประชุมกันทำปาริสุทธิอุโบสถ, ๓ รูปหรือ ๒ รูป สวดปาติโมกข์ อุโบสถกรรมชื่อพร้อมเพรียงโดยธรรม. ถ้าอยู่ด้วยกัน ๔ รูป ๓ รูปนำปาริสุทธิของรูปหนึ่งมาแล้วทำปาริสุทธิอุโบสถ, หรืออยู่ด้วยกัน ๓ รูป ๒ รูปนำปาริสุทธิของรูปหนึ่งมาแล้ว ทำปาริสุทธิอุโบสถ, อุโบสถกรรมชื่อเป็นวรรคโดยธรรม. แต่ถ้าภิกษุ ๔ รูปอยู่ในวัดที่อยู่เดียวกัน ประชุมกันทั้งหมด สวดปาติโมกข์, ๓ รูปทำปาริสุทธิอุโบสถ, ๒ รูป ทำปาริสุทธิกะกันและกัน, อุโบสถกรรมชื่อพร้อมเพรียงโดยธรรม.

อรรถกถาอุโบสถและอุโบสถกรรม จบ

๑. แต่ในโยชนา เอตุล โยควจเน และเป็นอาหารในวตฺตพฺพ .

ปาติโมกขบทที่ ๕

[๑๖๗] ครั้นนั้น ภิกษุทั้งหลาย ได้มีความปริวิตกว่า ปาติโมกขบทนี้มีเท่าไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปาติโมกขบทนี้มี ๕ คือ ภิกษุสวดนิทานจบแล้ว ฟังสวดอุทเทสที่เหลือนด้วยสุตบถ นี่เป็นปาติโมกขบทที่ ๑.

สวดนิทาน สวดปาราชิก ๔ จบแล้ว ฟังสวดอุทเทสที่เหลือนด้วยสุตบถ นี่เป็นปาติโมกขบทที่ ๒.

สวดนิทาน สวดปาราชิก สวดสังฆาทิเสส ๑๓ จบแล้ว ฟังสวดอุทเทสที่เหลือนด้วยสุตบถ นี่เป็นปาติโมกขบทที่ ๓.

สวดนิทาน สวดปาราชิก ๔ สวดสังฆาทิเสส ๑๓ สวดอนิยต ๒ จบแล้ว ฟังสวดอุทเทสที่เหลือนด้วยสุตบถ นี่เป็นปาติโมกขบทที่ ๔.

สวดโดยพิสดารหมด เป็นปาติโมกขบทที่ ๕.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปาติโมกขบทที่ ๕ นี้แล.

ทรงห้ามสวดปาติโมกข์ย่อ

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตการสวดปาติโมกข์ย่อ ดังนี้ จึงสวดปาติโมกข์ย่อทุกครั้ง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งห้ามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายภิกษุไม่พึงสวดปาติโมกข์ย่อ รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

พระพุทธชานุญาตให้สวดปาติโมกข์ย่อเมื่อมีอันตราย

สมัยต่อมา ณ อาวาสแห่งหนึ่งในโกศลชนบท คนชาวดงได้มาพุลก
พ่่านในวันอุโบสถ ภิกษุทั้งหลายไม่อาจสวดปาติโมกข์โดยพิสดาร จึงกราบทูล
เรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลาย
ว่า คุณ่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอันตรายเราอนุญาตให้สวดปติโมกข์ย่อ.

อันตราย ๑๐ ประการ

สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ แม้เมื่ออันตรายไม่มี ก็สวดปาติโมกข์ย่อ
ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับ
สั่งห้ามภิกษุทั้งหลายว่า คุณ่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อไม่มีอันตราย ภิกษุไม่พึง
สวดปาติโมกข์ย่อ รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

เมื่อมีอันตราย เราอนุญาตให้สวดปาติโมกข์ย่อ

อันตรายในเรื่องนี้เหล่านั้น คือ:-

๑. พระราชาเสด็จมา.

๒. โจรมาปล้น .

๓. ไฟไหม้.

๔. น้ำหลากมา.

๕. คนมามาก.

๖. ฝิเข้าภิกษุ

๗. สัตว์ร้ายเข้ามา.

๘. งูร้ายเลื้อยเข้ามา.

๕. ภิกษุอาพาธหนักจะถึงเสียชีวิต.

๑๐. มีอันตรายแก่พรหมจรรย์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สวดปาติโมกข์ย่อในเพราะอันตราย
เห็นปานนี้ เมื่อไม่มีอันตราย ให้สวดโดยพิสดาร.

อรรถกถาปาติโมกขบท

ชื่อว่า นิทาน อุตฺตฺติสฺสวา อเวสฺสํ สุเตน สวเวตพฺพํ มีความว่า
ครั้นสวดนิทานนี้ว่า สฺมาตุ เม ภนฺเต สจฺจโม ฯ๑ อวิกิตา หิสฺส
ผาสฺสโหติ แล้ว ฟังกล่าวว่า อุตฺตฺติสฺสจฺจ โข อายสฺมนฺโต นิทานํ . ตตฺถา-
ยสฺมนฺเต ปุจฺฉามิ. กจฺจิตฺถ ปรีสุทฺธา? ทฺวยมฺปิ ปุจฺฉามิ ฯ๑
เอวเมตํ ธารยามี* แล้วฟังสวด ๔ อุทเทสที่เหลือด้วยสุตบถ อย่างนี้ว่า สฺมา
โฆ ปณายสฺมนฺเตหิ จตฺตาโร ปาราชิกา ษมฺมา ฯ๑ อวิวทฺมา-
เนหิ ลิกฺขิตพฺพํ . ปาฏิโมกฺขบท ๔ ที่เหลือ ฟังทราบตามนัยนี้.

สังฆกรณัน ได้แก่ ภัยเกิดแก่นมนุษย์ผู้ท่องเที่ยวไปในสง.

วินิจฉันในอันตราย ๑๐ คือ ราชันตรายเป็นอาทิ. ถ้าเมื่อภิกษุทั้งหลาย
คิดว่า เราจักทำอุโบสถ นั่งประชุมกันแล้ว พระราชาเสด็จมา นี่ชื่อว่าราชัน-
ตราย. พวกโจรพากันมา นี่ชื่อโจรอันตราย. ไฟป่าลามมา หรือไฟเกิดขึ้นใน
อาวาส นี่ชื่ออัคคอันตราย. ฝนตกหรือน้ำหลากมา นี่ชื่ออุทกอันตราย. มนุษย์
มากันมาก นี่ชื่อนุสสันตราย. ฝนเข้าภิกษุ นี่ชื่อนุสสันตราย. สัตว์ร้ายมี
เลื้อเป็นด้น เข้ามา นี่ชื่อวาฬอันตราย. สัตว์พิษมีงูเป็นต้น กัดภิกษุ นี่ชื่อสิริส-
ปอันตราย. ภิกษุอาพาธ หรือทำกาลกิริยา หรือพวกคนมีเวรกัน ปองจะฆ่า

๑. นิทานบท ไม่น่าจะต้องถาม คูอธิบายในวินัยมุขเล่ม ๒ กัณฑ์ที่ ๑๗.

จับภิกษุนั้น นี่ชื่อชีวิตันตราย. มนุษย์ประสงค์ ให้ภิกษุรูปเดียวหรือหลายรูป
เคลื่อนจากพรหมจรรย์ จับเอาไป นี่ชื่อพรหมจริยอันตราย.

ในอันตรายเห็นปานนี้ ฟังสวดปาติโมกข์ย่อได้. จะฟังสวดอุทเทสที่
๑ หรือสวด ๒ อุทเทส. ๓ อุทเทส ๔ อุทเทส เบื้องต้นก็ตาม. ในอุทเทส
เหล่านั้น มีอุทเทสที่ ๒ เป็นต้น เมื่ออุทเทสโคยังสวดไม่จบ มีอันตราย อุทเทส
แม้นั้น ฟังสวดด้วยสุตบทยเดียว.

อรรคกถาปาติโมกขุทเทส จบ

จะแสดงธรรมต้องได้รับอาราธนาก่อน

[๑๖๘] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ไม่ได้รับอาราธนา แสดงธรรมในท่ามกลางสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งห้ามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ได้รับอาราธนา ไม่พึงแสดงธรรมในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้กระแสดงธรรมเอง หรือให้อาราธนาผู้อื่น แสดง

ถามพระวินัยต้องได้รับสมมติก่อน

[๑๖๙] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ยังไม่ได้รับสมมติ ถามพระวินัยในท่ามกลางสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังมิได้รับสมมติ ไม่พึงถามวินัยในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดถามต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ได้รับสมมติแล้ว ถามวินัยในท่ามกลางสงฆ์ได้.

วิธีสมมติเป็นผู้ถาม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลภิกษุพึงสมมติอย่างนี้ ตนเองสมมติดนก็ได้ ภิกษุอื่นสมมติภิกษุอื่นก็ได้.

อย่างไรเล่า ชื่อว่าตนเองสมมติดน.

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่าดังนี้:-

กรรมวาจาสมมติตน

พระสงฆ์เจ้าข้า ของฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าขอถามพระวินัยต่อผู้มีชื่อนี้.

พระสงฆ์เจ้าข้า ของฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าขอถามพระวินัยต่อผู้มีชื่อนี้.

อย่างนี้ ชื่อว่าตนเองสมมติตน.

อย่างไรเล่า ชื่อว่าภิกษุอื่นสมมติภิกษุอื่น ?

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา
ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาสมมติผู้อื่น

พระสงฆ์เจ้าข้า ของฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว ขอผู้มีชื่อนี้ถามพระวินัยต่อผู้มีชื่อนี้.

อย่างนี้ ชื่อว่าภิกษุอื่นสมมติภิกษุอื่น.

ถามพระวินัยต้องตรวจดูบริษัตก่อน

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก ได้รับสมมติแล้ว ถามพระ-
วินัยในท่ามกลางสงฆ์ พระฉัพพัคคีย์ได้อามาต เคืองแค้น คุณความจะฆ่าเสีย
ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับ
สั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุแม้ที่ได้รับสมมติ
แล้ว ตรวจดูบริษัท พิจารณาดูบุคคลแล้วจึงถามวินัยในท่ามกลางสงฆ์.

สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ยังไม่ได้รับสมมติ วิสัชนาพระวินัยในท่ามกลางสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ยังไม่ได้รับสมมติไม่พึงวิสัชนาวิญญูในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดวิสัชนา ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุได้รับสมมติแล้ว วิสัชนาวิญญูในท่ามกลางสงฆ์.

วิธีสมมติเป็นผู้วิสัชนา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เถา ภิกษุพึงสมมติอย่างนี้ ตนเองสมมติก็ได้ ภิกษุอื่นสมมติภิกษุอื่นก็ได้.

อย่างไรเถา ชื่อว่าตนเองสมมติตน

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่าดังนี้:-

กรรมวาจาสมมติตน

พระสงฆ์เจ้าข้า ขอจงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าอันผู้มีชื่อนี้ถามถึงพระวินัยแล้ว ขอวิสัชนา.

อย่างนี้ ชื่อว่าตนเองสมมติตน.

อย่างไรเถา ชื่อว่าภิกษุอื่นสมมติภิกษุอื่น ?

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่าดังนี้:-

กรรมวาจาสมมติผู้อื่น

พระสงฆ์เจ้าข้า ขอจงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว ผู้มีชื่อนี้ อันผู้มีชื่อนี้ถามถึงพระวินัยแล้ว ขอวิสัญญา.
อย่างนี้ ชื่อว่าภิกษุอื่นสมมติภิกษุอื่น.

วิสัญญาพระวินัยต้องตรวจดูบริษัตก่อน

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก ได้รับสมมติแล้ว วิสัญญา
พระวินัยในท่ามกลางสงฆ์ พระฉัพพัคคีย์ได้อาฆาต เคืองแค้น คุณความจะฆ่า
เสีย ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุแม่ที่
ได้รับสมมติแล้ว ตรวจดูบริษัท พิจารณาบุคคลก่อน จึงวิสัญญาวินัยในท่าม
กลางสงฆ์.

โจทก์ต้องขอโอกาสต่อจำเลย

[๑๓๐] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์โจทภิกษุผู้มีได้ทำโอกาสด้วย
อาบัติ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงโจทภิกษุผู้มี
ได้ทำโอกาสด้วยอาบัติ รูปใดโจท ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โจทขอให้จำเลยทำโอกาส ด้วยคำ
ว่า ขอท่านจงทำโอกาส ผมใครจะกล่าวกะท่าน ดังนี้ แล้วจึงโจทด้วยอาบัติ.

ก่อนโจทต้องพิจารณาบุคคล

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รักขอให้พระฉัพพัคคีย์ทำโอกาส
แล้วโจทด้วยอาบัติ พระฉัพพัคคีย์ได้อาฆาต เคืองแค้น คุณความจะฆ่าเสีย

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โจทแม่เมื่อจำเลยทำโอกาสแล้ว พิจารณาอุบคฺคก่อน จึงโจทด้วยอาบัติ.

ก่อนขอโอกาสต้องพิจารณาอุบคฺค

สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์คิดว่า ภิกษุทั้งหลายผู้มึนเมาเป็นที่รัก ขอให้พวกเราทำโอกาสดังนี้ จึงรับขอให้ภิกษุทั้งหลายที่บริสุทฺธิ์ ไม่มีอาบัติ ทำโอกาสในอธิกรณ์ที่ไม่เป็นเรื่อง ไม่มีเหตุ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงขอให้ภิกษุทั้งหลายผู้บริสุทฺธิ์ ไม่มีอาบัติ ทำโอกาส ในอธิกรณ์ที่ไม่เป็นเรื่อง ไม่มีเหตุ รูปใดขอให้ทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้พิจารณาอุบคฺคก่อน จึงขอให้ทำโอกาส.

เรื่องห้ามทำกรรมไม่เป็นธรรม

[๑๗๑] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ทำกรรมไม่เป็นธรรมในท่ามกลางสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทำกรรมไม่เป็นธรรมในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดทำต้องอาบัติทุกกฏ.

พระฉัพพัคคีย์ยังขึ้นทำกรรมไม่เป็นธรรมอยู่ตามเดิม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คัดค้านในเมื่อภิกษุทำกรรมไม่เป็นธรรม.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รักพากันคัดค้านในเมื่อพระฉัพพัคคีย์ทำกรรมไม่เป็นธรรม พระฉัพพัคคีย์ได้อาฆาต เคืองแค้น คุณความจะฆ่าเสีย ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทำความเห็นแย้งได้.

ภิกษุทั้งหลายทำความเห็นแย้งในสำนักพระฉัพพัคคีย์เหล่านั้นนั้นแหละ พระฉัพพัคคีย์ได้อาฆาต เคืองแค้น คุณความจะฆ่าเสีย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุ ๔ - ๕ รูปคัดค้าน ให้ภิกษุ ๒ - ๓ รูปทำความเห็นแย้ง ให้ภิกษุรูปเดียวนึกในใจว่า กรรมนั้นไม่ควรแก่เรา.

แก่งสวดปาติโมกข์ไม่ให้ได้ยิน

[๑๗๒] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์แก่งสวดปาติโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์ไม่ให้ได้ยิน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งห้ามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้สวดปาติโมกข์ไม่พึงแก่งสวดไม่ให้ได้ยิน รูปใดสวดไม่ให้ได้ยิน ต้องอาบัติ. ทุกกฏ.

สมัยต่อมา ท่านพระอุทายีเป็นผู้สวดปาติโมกข์แก่งสงฆ์ แต่มีเสียงเครือคูเสียงกา ครั้งนั้นท่านพระอุทายีได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แล้วว่า ภิกษุสวดปาติโมกข์ต้องสวดให้ได้ยินทั่วกัน ก็อาตมามีเสียงเครือคูเสียงกา อาตมาจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ จึงแจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงแจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุที่สวดปาติโมกข์

พยายามสวดด้วยตั้งใจว่าจะสวดให้ได้ยินถ้อยคำด้วยกัน เมื่อพยายาม ไม่ต้องอาบัติ.

ห้ามสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่มีคฤหัสถ์

[๑๗๓] ก็โดยสมัยนั้นแล พระเทวทัตต์สวดปาติโมกข์ในบริษัทที่มีคฤหัสถ์ปนอยู่ด้วย ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งห้ามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่มีคฤหัสถ์ปนอยู่ด้วย รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

ต้องได้รับอาราธนาจึงสวดปาติโมกข์ได้

[๑๗๔] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ไม่ได้รับอาราธนาสวดปาติโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลความเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งห้ามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ได้รับอาราธนา ไม่พึงสวดปาติโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตปาติโมกข์ให้เป็นหน้าที่ของพระเถระ.

อัญญตติยภาณวารที่ ๑๑ จบ

อรรถกถาอัชฌาสนา

บทว่า อนนุญญา ได้แก่ ไม่ได้รับบัญชา หรือไม่ได้รับเชิญ.

ก็ในอัชฌาสนาการนี้ การเชิญ เนื่องด้วยภิกษุผู้เชิญแสดงธรรมซึ่งสงฆ์สมมติก็มี เนื่องด้วยพระสังฆเถระก็มี. เมื่อภิกษุผู้เชิญแสดงธรรมนั้นไม่มีภิกษุเรียนพระสังฆเถระแล้ว หรืออันพระสังฆเถระอัญเชิญแล้ว ย่อมได้เพื่อกล่าวธรรม.

พระสังฆเถระเล่า ถ้าในวัดที่อยู่มีพระธรรมถึกมาก, พึงสั่งตามลำดับวาระ. ภิกษุผู้ซึ่งท่านสั่งว่าเธอจงสวดธรรม ก็ดี ว่า เธอจงแสดงธรรม ก็ดี ว่า เธอจงให้ธรรมทาน ก็ดี พึงกล่าวธรรมได้ทั้ง ๓ วิธี แต่ภิกษุผู้ได้รับคำสั่งว่า จงสวด ย่อมได้เพื่อสวดเท่านั้น ผู้ได้รับคำสั่งว่า จงแสดง ย่อมได้เพื่อแสดงเท่านั้น ผู้ได้รับคำสั่งว่า จงสวดสรกัญญะ ย่อมได้เพื่อสวดสรกัญญะเท่านั้น.

ฝ่ายพระเถระเล่า ผู้นั่งบนอาสนะสูงกว่า ย่อมไม่ได้เพื่ออัญเชิญ. ถ้าพระสังฆเถระเป็นอุปัชฌาย์ และพระธรรมถึกเป็นสัทธวิहारิก และพระอุปัชฌาย์นั่งบนอาสนะสูง สั่งสัทธวิहारิกนั้นว่าเธอจงสวด. พึงตั้งใจสาธยาย. แล้วสวดเถิด. แต่ถ้าในสำนักอุปัชฌาย์นี้ มีภิกษุหนุ่มมาก, พึงตั้งใจว่า เราสวดแก่ภิกษุเหล่านั้น แล้วสวดเถิด.

ถ้าพระสังฆเถระในวัดที่อยู่ให้สวดแต่นิสิตของตนเท่านั้น ไม่อัญเชิญภิกษุเหล่าอื่นที่สวดไพเราะบ้าง ภิกษุเหล่าอื่นพึงเรียนท่านว่า ท่านผู้เจริญ พวกผมขอให้ภิกษุชื่อนั้นสวด. ถ้าท่านตอบ สวดเถิด หรือท่านนิ่งเสีย สมควรให้สวดได้. แต่ถ้าทำห้าม ไม่ควรให้สวด.

หากว่า เริ่ม ธรรมสวณะ แต่เมื่อพระสังฆเถระยังมีได้มา. เมื่อท่านมากลางคัน กิจที่จะต้องหยุดขอโอกาส ไม่มี.

อนึ่ง เมื่อสวดแล้วจะอธิบายเนื้อความ ฟังขอโอกาสท่านแล้ว จึงอธิบายก็ได้. ไม่หยุดเลยอธิบายทีเดียวก็ได้ แม้ในพระสังฆเถระผู้มากกลางคัน เมื่อกำลังอธิบายก็มีนัยเหมือนกัน. ถึงในอุปนิสสนกถาพระสังฆเถระเป็นเจ้าของ, เพราะฉะนั้น พระสังฆเถระนั้นฟังกล่าวเอง, หรือสิ่งภิกษุอื่นว่า เธอจงกล่าวก็แลพระเถระนั่งสูงกว่าไม่ควรสั่ง. แต่ว่าจะสั่งแก่มนุษย์ทั้งหลายว่า ท่านจงกล่าว ควรอยู่ชนทั้งหลายตามภิกษุผู้รู้จักตน ภิกษุนั้นฟังขอโอกาสพระเถระก่อนจึงค่อยตอบ. ถ้าพระเถระได้รับตอบว่า ท่านผู้เจริญ ชนเหล่านี้ ถ้ามปัญญากะผม ดังนี้แล้ว สั่งว่า ตอบเถิดก็ดี นิ่งเสียก็ดี จะตอบก็ควร.

แม้ในการอนุโมทนาเป็นต้น ในละแวกบ้าน ถิ่นนี้แล ถ้าว่าพระสังฆเถระอนุญาตว่าเธอพึงกล่าวในวัดที่อยู่หรือในละแวกบ้านเถิด ไม่ต้องบอกเล่าฉัณละ เป็นอันได้ข้ออ้าง, สมควรกล่าวได้ในที่ทั้งปวง. แม้เมื่อจะทำการสาธยายเล่า ก็ต้องขอโอกาสพระเถระเหมือนกัน. เมื่อขอโอกาสองค์ ๑ แล้วกำลังสาธยาย องค์อื่นมาอีก กิจที่จะต้องขอโอกาสอีก ย่อมไม่มี. หากว่า เมื่อผูกใจว่าเราจักพัก แล้วหยุดอยู่ พระเถระมา, เมื่อเริ่มอีกต้องขอโอกาส แม้เมื่อกำลังสาธยายธรรมที่ตนเริ่มไว้แล้ว แต่เมื่อพระสังฆเถระยังมีได้มา ถิ่นนี้แล. พระสังฆเถระองค์ ๑ อนุญาตแล้วว่า ไม่ต้องขอโอกาสฉัณละ ท่องตามสบายเถิด ดังนี้ สมควรสาธยายตามสบาย แต่เมื่อพระสังฆเถระองค์อื่นมา ต้องขอโอกาสท่านก่อนจึงสาธยาย.

ชื่อว่า อตุตตะนา วา^๑ อตุตตะนํ สมมุนนิตพฺพํ มีความว่า ฟังสมมติตนด้วยตนเองก็ได้. แต่เมื่อจะถาม ต้องแลดูบริษัถ ถ้าอุปัทวะไม่มีแก่ตน, ฟังถามวินัย

๑. พระบาลีวินัยเป็น อตุตตะนา ว. แต่อตุตตะนา วา น่าจะถูกต้องกว่า.

ชื่อว่า กเตปิ โอกาส ปุคฺคํ ตฺลยิตฺวา มีความว่า เราตถาคต
อนุญาตให้ภิกษุ แม้เมื่อตนขอโอกาสแล้ว ต้องพิจารณาอย่างนี้ว่า อุปัทวะจาก
บุคคฺคํ นี้ จะมีแก่เรา หรือไม่มีหนอ ? ดังนี้ แล้วจึงโจทด้วยอาบัติ.

ชื่อว่า ปุคฺคํ ตฺลยิตฺวา โอกาสํ กาคู มีความว่า เราตถาคต
อนุญาตให้ภิกษุพิจารณาอย่างนี้ว่า ผู้นี้จะกล่าวอาบัติเฉพาะที่เป็นจริงเท่านั้น
หรือจะกล่าวที่ไม่เป็นจริงหนอ ดังนี้แล้ว จึงต้อยให้โอกาส.

บทว่า ปฺรุมฺหากํ ได้แก่เราทั้งหลาย... ก่อน.

บทว่า ปฏิกฺขเจว ได้แก่ ก่อนกว่าที่เดียว. กรรมไม่เป็นกรรมมี
นัยดังกล่าวแล้วนั้น แล.

บทว่า ปฏิกฺโกสิตู ได้แก่ เพื่อห้าม.

ชื่อว่า ทิฏฺฐิมฺปิ อวิกาคู มีความว่า เราตถาคตอนุญาตให้ภิกษุ
ประกาศความเห็นของตน ในสำนักภิกษุอื่นอย่างนี้ว่า กรรมนี้ ไม่เป็นกรรม
นั้นไม่ชอบใจข้าพเจ้า.

คำว่า ๔ รูป ๕ รูป เป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส เพื่อต้องการ
มิให้มีอันตรายแก่ภิกษุเหล่านั้น.

ชื่อว่า สญฺจิจฺจ น สวณฺฺติ มีความว่า แกล้งสวดค่อยๆ ด้วย
ตั้งใจว่า ภิกษุเหล่านั้นจะไม่ได้ยินด้วยประการใด เราจักสวดด้วยประการนั้น.

บทว่า เถราชิกํ มีความว่า เราตถาคตอนุญาตปาติโมกข์ ให้มีพระ
เถระเป็นใหญ่ อธิบายว่า เพื่อเป็นกิจ เนื่องด้วยพระเถระ.

บาลีว่า เถราเชยฺย ก็มี แปลว่า ให้มีพระเถระเป็นเจ้าหน้าที่. เพราะ
เหตุนี้ พระเถระพึงสวดเองก็ได้ พึงเชิญภิกษุอื่นก็ได้.

ในอธิการว่าด้วยการอัญเชิญปาติโมกข์นี้ วิธฺิเชิญ มีนัยดังกล่าวแล้ว
ในการอัญเชิญธรรมนั้นแล.

หน้าที่สวดปาติโมกข์

[๑๗๕] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระนครราชคฤห์ ตามพระพุทธานุญาตแล้ว เสด็จจาริกโดยมรรคาอันจะไปเมืองโจทनावัตถุ เสด็จจาริกโดยลำดับ ลุถึงเมืองโจทनावัตถุแล้ว ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่งมีภิกษุอยู่ด้วยกันมากรูป บรรดาภิกษุเหล่านั้น พระเถระเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด ท่านไม่รู้อุโบสถ หรือวิธีทำอุโบสถ ไม่รู้ปาติโมกข์ หรือวิธีสวดปาติโมกข์ จึงภิกษุเหล่านั้นคิดกันว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วว่า ปาติโมกข์เป็นหน้าที่ของพระเถระ ก็พระเถระของพวกเราอุปนิสัยเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่รู้อุโบสถ หรือวิธีทำอุโบสถ ไม่รู้ปาติโมกข์หรือวิธีสวดปาติโมกข์ พวกเราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ ? แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุรูปใดเป็นผู้ฉลาด สามารถ เราอนุญาตปาติโมกข์ให้เป็นหน้าที่ของภิกษุนั้น.

ส่งภิกษุไปศึกษาปาติโมกข์

[๑๗๖] ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุอยู่ด้วยกันมากรูป ล้วนเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด พวกเขารู้จักอุโบสถ หรือวิธีทำอุโบสถ ไม่รู้ปาติโมกข์หรือวิธีสวดปาติโมกข์ พวกเขोजึงอาราธนาพระเถระว่า ขอพระเถระจงสวดปาติโมกข์ขอรับ ท่านตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย เราสวดปาติโมกข์ไม่ได้ ภิกษุทั้งหลายจึงอาราธนาพระเถระรูปที่ ๒ ว่า ขอพระเถระจงสวดปาติโมกข์ขอรับแม้ท่านก็ตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย เราสวด

ปาติโมกข์ไม่ได้ ภิขุทั้งหลายจึงอาราธนาพระเถระรูปที่ ๓ ว่า ขอพระเถระจงสวดปาติโมกข์ขอรับ แม้ท่านก็ตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย เราสวดปาติโมกข์ไม่ได้ ภิขุเหล่านั้นได้อาราธนาจนถึงพระสังฆนวกะ โดยวิธีนี้แหละว่า ขอคุณจงสวดปาติโมกข์ แม้เธอก็ตอบอย่างนี้ว่า ผมสวดปาติโมกข์ไม่ได้ขอรับ ภิขุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิขุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิขุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันอุโบสถ ภิขุในศาสนานี้อยู่ด้วยกันมาก ล้วนเป็นผู้เขลา ไม่นลาดพวกเธอไม่รู้อุโบสถ หรือวิธีทำอุโบสถ ไม่รู้ปาติโมกข์ หรือวิธีสวดปาติโมกข์ พวกเธอจึงอาราธนาพระเถระว่า ขอพระเถระจงสวดปาติโมกข์ขอรับ ท่านตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย เราสวดปาติโมกข์ไม่ได้ พวกเธอจึงอาราธนาพระเถระรูปที่ ๒ ว่า ขอพระเถระจงสวดปาติโมกข์ขอรับ แม้ท่านก็ตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย เราสวดปาติโมกข์ไม่ได้ พวกเธอจึงอาราธนาพระเถระรูปที่ ๓ ว่า ขอพระเถระจงสวดปาติโมกข์ ขอรับ แม้ท่านก็ตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย เราสวดปาติโมกข์ไม่ได้ พวกเธอได้อาราธนาจนถึงพระสังฆนวกะ โดยวิธีนี้แหละว่า ขอคุณจงสวดปาติโมกข์ แม้เธอรูปลั้นก็ตอบอย่างนี้ว่า ผมสวดปาติโมกข์ไม่ได้ขอรับ.

คุณก่อนภิขุทั้งหลาย ภิขุเหล่านั้นพึงส่งภิขุรูปหนึ่งไปสู่อาวาสใกล้เคียง พอจะกลับมาทันในวันนั้น ด้วยสั่งว่าคุณก่อนอาวุโส เธอจงไปเรียนปาติโมกข์ไต่ค้อยหรือโดยพิศดารมา.

ครั้งนั้น ภิขุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า จะพึงส่งภิขุรูปไหนหนอไป แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิขุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิขุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิขุผู้เถระใช้ภิขุผู้สาวกจะไป.

ภิกษุนวกะทั้งหลายอันพระเถระบัญชาแล้วไม่ยอมไป ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่อาพาธ อันพระเถระบัญชาแล้วจะไม่ยอมไปไม่ได้ รูปใดไม่ยอมไป ต้องอาบัติทุกกฏ.

พระพุทธานุญาตให้เรียนปักคณนา

[๑๗๗] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เมืองโจทनावัตถุ ตามพระพุทธานุสสรณ์แล้ว เสด็จกลับมายังพระนครราชคฤหอีก ก็โดยสมัยนั้น แล ชาวบ้านถามภิกษุทั้งหลายที่กำลังเที่ยวบิณฑบาตว่า ดิถีที่เท่าไรแห่งปักข์ เจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย พวกอาตมาไม่รู้เลย ชาวบ้านจึงเพ่งโทษ ดิเคียน โพนทะนาว่า แม้เพียงนับปักข์ พระสมณะเชื้อสาย ศากยบุตรเหล่านั้นก็ยังไม่รู้ ไฉนจะรู้คุณความดีอะไรอย่างอื่นเล่า ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาต แก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เรียนปักคณนา

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า ภิกษุรูปไหนหนอพึงเรียน ปักคณนา แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทุกๆ รูปเรียนปักคณนา.

ก็โดยสมัยนั้นแล ชาวบ้านถามภิกษุทั้งหลายที่กำลังเที่ยวบิณฑบาตว่า ภิกษุมิจำนวนเท่าไร เจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย พวกอาตมาไม่รู้เลย ชาวบ้านจึงเพ่งโทษ ดิเคียน โพนทะนาว่า แม้พวกกันเอง พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านั้นก็ยังไม่รู้ ไฉนจะรู้คุณความดีอะไรอย่างอื่น

เล่า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นับภิกษุ.

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า เมื่อไรหนอเราพึงนับภิกษุ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตให้นับภิกษุด้วยเรียกชื่อหรือให้จับสลากในวันอุโบสถ.

พระพุทธาอนุญาตให้บอกวันอุโบสถ

[๑๗๘] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายไม่รู้ว่าเป็นวันอุโบสถไป บิณฑบาต ณ หมู่บ้านที่ไกล พวกเธอมาถึงเมื่อกำลังสวดปาติโมกข์ก็มี มาถึงเมื่อสวดจบแล้วก็มี ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้บอกว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ.

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า ภิกษุรูปไหนหนอพึงบอก แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเถระบอกแต่เช้า

สมัยต่อมา พระเถระรูปหนึ่งเวลาเช้าตรู่ระลึกไม่ได้ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้บอกแม้ในเวลาภักตกาล แม้ในเวลาภักตกาล พระเถระนั้นก็ระลึกไม่ได้ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้บอกในกาลที่คนระลึกได้.

บุพกรณ์และบุพกิจในโรงอุโบสถ

[๑๗๕] ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่ง โรงอุโบสถรก พวกพระอาคันตุกะพากันเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุทั้งหลายจึงไม่กวาดโรงอุโบสถเล่า ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้กวาดโรงอุโบสถ.

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า ภิกษุรูปไหนหนอพึงกวาดโรงอุโบสถ แล้วจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุแต่ละใช้ภิกษุนวกะ.

ภิกษุนวกะทั้งหลายอันพระเถระใช้แล้วไม่ยอมกวาด ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่อาพาธอันพระเถระบัญชาแล้ว จะไม่กวาดไม่ได้ รูปใดไม่กวาด ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ในโรงอุโบสถไม่มีใครปูลาดอาสนะไว้ ภิกษุทั้งหลายนั่งที่พื้นดินทั้งตัว ทั้งจีวร เปื้อนฝุ่น ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ปูลาดอาสนะในโรงอุโบสถ.

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า ภิกษุรูปไหนหนอ พึงปูลาดอาสนะในโรงอุโบสถ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระบัญชาภิกษุนวกะ.

ภิกษุนวกะทั้งหลายอันพระเถระบัญชาแล้วไม่ปฐาสนะ ภิกษุทั้งหลาย จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่อาพาธอันพระเถระบัญชาแล้ว จะไม่ปฐาสนะ ไม่ได้ รูปใดไม่ปฐา ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ในโรงอุโบสถไม่ได้ตามประทีปไว้ เวลาค่ำคืนภิกษุทั้งหลาย เขยิบกายกันบ้าง เขยิบจิวรบ้าง แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาต แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา อนุญาตให้ตามประทีปในโรงอุโบสถ.

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า ภิกษุรูปไหนหนอพึงตาม ประทีปแล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส อนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระ บัญชาภิกษุนวกะ.

ภิกษุนวกะทั้งหลาย อันพระเถระบัญชาแล้วไม่ยอมตามประทีป ภิกษุ ทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่ง กะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่อาพาธอันพระเถระบัญชาแล้ว จะไม่ตามประทีปไม่ได้ รูปใดไม่ตามประทีป ต้องอาบัติทุกกฏ.

จะไปไหนต้องอาปฐาก่อน

[๑๘๐] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุหลายรูปด้วยกันเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด ไปสู่ทิศ ไม่อ้าลาพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่ พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุ ทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้หลายรูปด้วยกันเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด ไปสู่ทิศ ไม่อ้าลาพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ พวกเธออันพระอุปัชฌาย์ อาจารย์พึงถามว่า

ท่านทั้งหลายจักไปไหนจักไปกับใคร ถ้าพวกเธอเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด พุคอ้างถึงภิกษุเหล่าอื่นที่เป็นผู้เขลาไม่ฉลาดด้วยกัน พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ไม่พึงอนุญาต ถ้าอนุญาตต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด อันพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ไม่อนุญาต ถ้ายังขึ้นไป ต้องอาบัติทุกกฏ.

พึงสงเคราะห์พระพหูสูต

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนาผู้อยู่ในอาวาสแห่งหนึ่งมารูปด้วยกันล้วนเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด พวกเธอไม่รู้อุโบสถหรือวิธีทำอุโบสถ ไม่รู้ปาติโมกข์ หรือวิธีสวดปาติโมกข์ ภิกษุรูปอื่นมาในอาวาสนั้น เป็นผู้คงแก่เรียนชำนาญในคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัตถกา เป็นบัณฑิต ฉลาด มีปัญญา มีความละเอียด รังเกียจ ใครต่อศึกษา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นพึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ปราศรัย บำรุงเธอด้วยจุนดิน ไม่ชำระฟัน น้ำบ้วนปาก ถ้าไม่สงเคราะห์ อนุเคราะห์ ปราศรัย บำรุงด้วยจุนดิน ไม่ชำระฟัน น้ำบ้วนปาก ต้องอาบัติทุกกฏ.

ส่งพระไปเรียนปาติโมกข์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ ภิกษุในศาสนาผู้อยู่ด้วยกันมารูป ล้วนเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด พวกเธอไม่รู้อุโบสถ หรือวิธีทำอุโบสถไม่รู้ปาติโมกข์ หรือวิธีสวดปาติโมกข์ ดูก่อนพระภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นพึงส่งภิกษุรูปหนึ่งไปสู่อาวาสใกล้เคียงพอจะกลับมาทันในวันนั้น

ด้วยสั่งว่า คุณอนาสุโต เธอจงไปเรียนปาติโมกข์โดยย่อ หรือโดยพิสดาร มา ถ้าได้ภิกษุเช่นนั้นอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ ภิกษุเหล่านั้นทุกๆ รูปพึงพากันไปสู่อาวาสที่มีภิกษุรู้อุโบสถ หรือวิธีทำอุโบสถ รู้ปาติโมกข์ หรือวิธีสวดปาติโมกข์ถ้าไม่พากันไป ต้องอาบัติทุกกฏ.

พึงจำพรรษาในอาวาสที่มีผู้สวดปาติโมกข์ได้

คุณอนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้ อยู่จำพรรษาในอาวาสแห่งหนึ่งมารูปด้วยกัน ล้วนเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด พวกเธอไม่รู้อุโบสถ หรือวิธีทำอุโบสถ ไม่รู้ปาติโมกข์ หรือวิธีสวดปาติโมกข์ คุณอนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านี้พึงส่งภิกษุรูปหนึ่งไปสู่อาวาสใกล้เคียงพอจะกลับมาทันในวันนั้น ด้วยสั่งว่า คุณอนาสุโต เธอจงไปเรียนปาติโมกข์โดยย่อหรือโดยพิสดารมา ถ้าได้ภิกษุเช่นนั้นอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ พึงส่งภิกษุรูปหนึ่งไปชั่วระยะเวลา ๗ วัน ด้วยสั่งว่า คุณอนาสุโต เธอจงไปเรียนปาติโมกข์โดยย่อหรือโดยพิสดารมา ถ้าได้ภิกษุเช่นนั้นอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ ภิกษุเหล่านั้นไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสนั้น ถ้าขึ้นอยู่ ต้องอาบัติทุกกฏ

อรรถกถาอัมมเสนา

วินิจฉัยในข้อว่า โส น ชานาติ อุโปสถ วา เป็นอาทิดังนี้:-

พระเถระนั้น ไม่รู้จักอุโบสถ ๓ อย่าง โดยต่างด้วยจาคุททสิกอุโบสถ ปิณณรสิกอุโบสถ และสามัคคิอุโบสถ และไม่รู้จักอุโบสถ ๕ อย่าง โดยต่างด้วยสังฆอุโบสถเป็นต้น ไม่รู้อุโบสถกรรม ๔ อย่าง ไม่รู้ปาติโมกข์ ๒ อย่าง ไม่รู้ปาติโมกขุทเทศ ๕ อย่าง.

ในชื่อว่า โย ตตฺถ ภิกฺขุ พฺยตฺโต ปฏฺวิโล นี้ มีวินิจจยว่า

ปาฏิโมกข์พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแก่ภิกษุผู้ฉลาดแม้ยังหนุ่มก็จริงแล.
ถึงกระนั้น ในข้อนี้ ควรทราบอธิบายดังนี้:-

ถ้าปาฏิโมกข์เทศ ๕ หรือ ๔ หรือ ๓ ของพระเถระ ยังจำไม่ได้ ส่วน
๒ อุทเทศเป็นของไม่บกพร่อง ชำนาญดี คล่องปาก ปาฏิโมกข์คงเนื่องด้วย
พระเถระ. แต่ถ้าแม้เพียงเท่านี้ ท่านย่อมไม่อาจเพื่อให้ชำนาญได้ ย่อมเป็น
หน้าที่ของพระภิกษุผู้ฉลาดเทียว.

สองบทว่า สามนฺตา อาวาสา ได้แก่ อาวาสใกล้เคียงกัน.

บทว่า สขุขํ มีความว่า เพื่อประโยชน์แก่การมาในวันนั้นเอง.

วินิจจยในชื่อว่า นวกํ ภิกฺขุ อาณาเปตํ นี้ว่า ภิกษุใดสามารถ
จะเรียนได้ พึงบังคับภิกษุเห็นปานนั้น อย่าบังคับภิกษุที่โง่.

บทว่า กตมํ ญฺเฏ นี้ มีอธิบายว่า คติเป็นที่เต็มแห่งคติทั้ง
หลายเท่าไร ชื่อว่า คติที่เท่าไร คือกี่คำ. มนุษย์ทั้งหลายหมายเอากุศลกรรม
ที่เนื่องด้วยพระผู้เป็นเจ้า ถามว่า ภิกษุมีประมาณเท่าไรขอรับ ?

ชื่อว่า สลากํ วา คาเหตุํ มีความว่า เราตถาคตอนุญาตให้ภิกษุถือ
เอา คือ รวมสลากแล้วนับ.

บทว่า กาลวโต ได้แก่ ต่อกาลทีเดียว ความว่า แต่เช้าทีเดียว.

ในชื่อว่า ยํ กาลํ สรติ นี้ มีความว่า แม้ในเวลาเย็น จะบอกว่า
วันนี้อุโบสถ ท่านทั้งหลายจงมาประชุม ก็ควร.

แม้ในชื่อว่า เถเรน ภิกฺขุนานวํ ภิกฺขุ อาณาเปตํ นี้ มีวินิจจย
ว่า ภิกษุผู้ทำกรรมบางอย่างก็ดี ภิกษุผู้ช่วยภาระอย่างหนึ่งตลอดกาลในกาลทุก

๑. พระบาลีวินัยเป็น กติมี, ฎีกาวิมตินิพนธ์ก็เป็น กติมี.

เมื่อทีเดียวกัณฐิ ภิกษุผู้สรวณกะและธรรมกถิก เป็นต้นรูปใดรูปหนึ่งกัณฐิ พระเถระไม่ควรสั่งบังคับ เพื่อกวาดโรงอุโบสถ ส่วนภิกษุที่เหลือพึงสั่งบังคับตามวาระ คือผลัดเปลี่ยนกัน หากว่า ภิกษุผู้ได้รับคำสั่งแล้ว จะไม่ได้ไม้กวาดแม้เป็นของยืมไซ้ พึงวานกับปัยการกหักกัณฐิไม้ทำให้ควรแล้วกวาด เมื่อเธอไม่ได้แม้ซึ่งกับปัยการกนั้น เป็นอันได้ข้ออ้าง. ถึงในการสั่งบังคับเพื่อให้ปูลาดอาสนะก็พึงสั่งบังคับตามนัยที่กล่าวแล้วนั้นแล.

ฝ่ายภิกษุผู้รับคำสั่งแล้ว ถ้าอาสนะในโรงอุโบสถไม่มี พึงขนมาจากสังฆิกาวาส ปะลาดแล้ว ต้องขนไปกัณฐิ. เมื่ออาสนะไม่มีจะปูเสื่อลำแพนก็ดี เสื่ออ่อนก็ดี ย่อมควร ถึงเมื่อเสื่ออ่อนไม่มีก็พึงวานกับปัยการกให้ช่วยหักกัณฐิไม้ทำให้ควรแล้วปูลาดเถิด เมื่อเธอไม่ได้กับปัยการก เป็นอันได้ข้ออ้าง.

ในการตามประทีปเล่า พระเถระก็พึงสั่งบังคับตามนัยที่กล่าวแล้วนั้นแล. และเมื่อจะสั่งบังคับ ต้องบอกว่า น้ำมัน หรือไส้ หรือตะเกียง มีอยู่ในโอกาสโน้น เธอจงถือเอาสิ่งนั้น ๆ มาตามประทีป. หากน้ำมันเป็นต้น ไม่มีภิกษุผู้รับคำสั่งต้องแสวงหามา เมื่อแสวงหาแล้วไม่ได้ เป็นอันได้ข้ออ้าง. อีกอย่างหนึ่ง จะพึงติดไฟให้โพลงบนกระเบื้องก็ได้.

ชื่อว่า **สงฺกตตพฺโพ** มีความว่า ภิกษุผู้เป็นพหูสูตนั้น อันภิกษุทั้งหลายพึงสงเคราะห์ ด้วยถ้อยคำอันไพเราะอย่างนี้ว่า ท่านมาแล้ว กัณฐิและขอรับ ที่นี้ภิกษุหาได้ง่าย แกงและกับข้าวก็มี อย่าต้องเป็นกังวลเลย นิมนต์อยู่เถิด พึงอนุเคราะห์เนื่องด้วยการพูดจากันบ่อย ๆ พึงเกลี้ยกล่อมด้วยให้เธอให้คำตอบว่า ขอรับผมจักอยู่.

อีกประการหนึ่ง พึงสงเคราะห์และอนุเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ พึงเกลี้ย-
กล่อมด้วยถ้อยคำอันไพเราะ อธิบายว่า พึงเจรจาให้เสนานะหู พึงให้บำรุงด้วย
สิ่งของต่าง ๆ มีจุดเป็นต้น.

ชื่อว่า **อาปคฺติ ทุกฺกณฺตุส** มีความว่า ถ้าสงฆ์แม่ทั้งมวลไม่ทำไฉรั,
ต้องทุกกณฺตุสทั้งหมด. ในอธิการนี้ พระเถระทั้งหลายก็ไม่พิน พวกภิกษุหนุ่มก็
ไม่พิน. ภิกษุทั้งปวงพึงให้เปลี่ยนวาระกันบำรุง เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้ไม่บำรุง
ในวาระของตน. แต่ภิกษุผู้เป็นพหูสูตนั้น อย่าพึงยินดีวัตรมีการกวาดบริเวณ
และให้ไม้สีพื้นเป็นต้น ของพระมหาเถระทั้งหลาย. แม้เมื่อข้อที่เธอได้ยินดี
มีอยู่ พระมหาเถระทั้งหลาย ก็ควรมาสู่ที่บำรุงทั้งเย็นเช้า. แต่ภิกษุผู้พหูสูต
นั้นรู้ความมาของพวกท่านแล้ว พึงไปสู่ที่บำรุงของพระมหาเถระทั้งหลายเสีย
ก่อน. ถ้าภิกษุผู้สทฺหฺร ซึ่งเป็นอุปัฏฐากของเธอมีอยู่ เธอพึงห้ามเสียว่าอุปัฏ-
ฐากของเรามี ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ชวนชวนน้อยอยู่เถิด. แม้ถ้าว่า ภิกษุผู้
สทฺหฺรของเธอไม่มี. แต่ภิกษุรูปหนึ่งหรือ ๒ รูป ผู้ถึงพร้อมด้วยวัตรในวัด
ที่อยู่ตนเอง กล่าวว่า ผมจักทำกิจที่ควรทำแก่พระเถระเอง ภิกษุที่เหลือจง
อยู่เป็นผาสุกเถิด ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุทั้งปวง.

ชื่อว่า **โส อาวาโส คณฺตพฺโพ** มีความว่า อาวาสนั้น อันภิกษุ
ทั้งหลายผู้เขลา ไม่ฉลาด พึงไปทุกกึ่งเดือน เพื่อประโยชน์แก่การทำอุโบสถ
ก็อาวาสนั้นแล ควรไปทั้งหมั่นตฤดู และคิมหฤดูทีเดียว แต่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าตรัสคำเป็นต้นว่า ผู้เขลาไม่ฉลาดจำพรรษา ดังนี้ ก็เพื่อแสดงกิจที่
ควรทำในฤดูฝน.

ในพระบาลี ข้อว่า น ภิกขเว เตหิ ภิกขุหิ ตสฺมี อาวาเส วสุตฺตํ

วสุตฺตพฺพํ มีความว่า ในการเข้าพรรษาแรก อย่าจำพรรษาปราศจากภิกษุผู้
สวดปาฏิโมกข์. หากว่าภิกษุผู้สวดปาฏิโมกข์นั้นหลีกไปเสีย หรือสีกเสีย หรือ
ทำกาลกิริยาเสีย ต่อเมื่อภิกษุทั้งหลายจำพรรษาแล้ว เมื่อภิกษุอื่น ที่สวดได้
มีอยู่นั้นแล จึงควรจำพรรษาหลัง เมื่อไม่มี ต้องไปในอาวาสอื่น เมื่อไม่ไป
ต้องทุกกฏ. แต่ถ้าภิกษุผู้สวดปาฏิโมกข์นั้น หลีกไปเสีย หรือสีกเสีย หรือทำ
กาลกิริยาเสีย ในการเข้าพรรษาหลัง พึงอยู่ในที่นั้น ตลอด ๒ เดือน.

อรรถกถาอัมเมสนา จบ

พระพุทธาอนุญาตให้นำปาริสุทธิของพระอาพาธมา

[๑๘๑] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงประชุมกัน สงฆ์จักทำอุโบสถ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ยังมีภิกษุอาพาธ ท่านมาไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิ.

วิธีมอบปาริสุทธิ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงมอบปาริสุทธิ อย่างนี้:-

ภิกษุอาพาธนั้นพึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโห่ง ประคองอัญชลีแล้ว กล่าวคำมอบปาริสุทธิอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าขอมอบปาริสุทธิ ขอท่านจงนำปาริสุทธิของข้าพเจ้าไป ขอท่านจงบอกปาริสุทธิของข้าพเจ้า.

ภิกษุรับด้วยกาย รับด้วยวาจา รับด้วยทั้งกายและวาจาก็ได้ เป็นอันภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิแล้ว ไม่รับด้วยกาย ไม่รับด้วยวาจา ไม่รับด้วยทั้งกายและวาจา ไม่เป็นอันภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิ ถ้าได้ภิกษุเช่นนั้นอย่างนี้นั้นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ ภิกษุทั้งหลายพึงใช้เตียงหรือตั้งหามภิกษุอาพาธนั้นมาในท่ามกลางสงฆ์ แล้วทำอุโบสถ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกภิกษุผู้พยาบาลใช้คิดอย่างนี้ว่า ถ้าพวกเราจักย้ายภิกษุอาพาธ อาพาธจักกำเริบหนัก หรือมิฉะนั้นก็จักถึงมรณภาพ

ดังนี้ ไม่พึงย้ายภิกษุอาพาธ สงฆ์พึงไปทำอุโบสถในสำนักภิกษุอาพาธนั้น แต่
สงฆ์เป็นวรรค ไม่พึงทำอุโบสถเลย ถ้าขึ้นทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำ
ปาริสุทธิกลับไปจากที่นั้น ภิกษุอาพาธพึงมอบปาริสุทธิแก่รูปอื่น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำ
ปาริสุทธิสึกเสียในที่นั้นแหละ ถึงมรณภาพ ปฏิญาณเป็นสามเณร ปฏิญาณเป็น
ผู้บวกลาสิกขา ปฏิญาณเป็นผู้ต้องอันตมัตถุ ปฏิญาณเป็นผู้วิกลจริต ปฏิญาณ
เป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน ปฏิญาณเป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ปฏิญาณเป็นผู้
ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่เห็นอาบัติ ปฏิญาณเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่ทำคินอาบัติ
ปฏิญาณเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่สละคินทิกฐิอันลามก ปฏิญาณเป็นบัณฑิต
ปฏิญาณเป็นโง่เขลา ปฏิญาณเป็นผู้เข้าริตเดียรถีย์ ปฏิญาณเป็นสัตว์ดิรัจฉาน
ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่ามารดา ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าบิดา ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์
ปฏิญาณเป็นผู้ประทุษร้ายภิกษุณี ปฏิญาณเป็นผู้ทำลายสงฆ์ ปฏิญาณเป็นผู้ทำ
ร้ายพระศาสดาจนถึงหื้อพระโลหิต ปฏิญาณเป็นอุกโตพยฺยชนก ภิกษุอาพาธ
พึงมอบปาริสุทธิแก่รูปอื่น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิแล้ว ถ้าภิกษุผู้
นำปาริสุทธิกลับไปเสียในระหว่างทาง ปาริสุทธิไม่เป็นอันนำมา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำ
ปาริสุทธิสึกเสียในระหว่างทาง ถึงมรณภาพ...ปฏิญาณเป็นอุกโตพยฺยชนก
ปาริสุทธิไม่เป็นอันนำมา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำ
ปาริสุทธิเข้าประชุมสงฆ์แล้วกลับไปเสีย ปาริสุทธิเป็นอันนำมาแล้ว.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำปาริสุทธิเข้าประชุมสงฆ์แล้ว ลีกละย ถึงมรณภาพ... ปฏิญาณเป็นอุกโตพชฺชชนก ปาริสุทธิเป็นอันนำมาแล้ว.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำปาริสุทธิเข้าประชุมสงฆ์แล้ว กลับเสีย ไม่ได้บอก เผลอไป ไม่ได้บอก เข้าสมบัติ ไม่ได้บอก ปาริสุทธิเป็นอันนำมาแล้ว ภิกษุผู้นำปาริสุทธิไม่ต้องอาบัติ

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปาริสุทธิแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำปาริสุทธิเข้าประชุมสงฆ์แล้ว แกล้งไม่บอก ปาริสุทธิเป็นอันนำมาแล้ว แต่ภิกษุผู้นำปาริสุทธิแกล้งไม่บอก ต้องอาบัติทุกกฏ.

พระพุทธาอนุญาตให้นำฉันทะของภิกษุอาพาธมา

[๑๘๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงประชุมกัน สงฆ์จักทำกรรม เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ยังมีภิกษุอาพาธ ท่านมาไม่ได้พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบฉันทะ.

วิธีมอบฉันทะ

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงมอบฉันทะ อย่างนี้:-

ภิกษุอาพาธนั้นพึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี แล้วกล่าวคำมอบฉันทะอย่างนี้ว่า.

ข้าพเจ้ามอบฉันทะของท่านจงนำฉันทะของข้าพเจ้าไป ขอท่านจงบอกฉันทะของข้าพเจ้า.

ภิกษุรับด้วยกาย รับด้วยวาจา รับด้วยทั้งกายและวาจาก็ได้ เป็นอันภิกษุอาพาธมอบฉันทะแล้ว ไม่รับด้วยกาย ไม่รับด้วยวาจา ไม่รับด้วยทั้งกายและวาจา ไม่เป็นอันภิกษุอาพาธมอบฉันทะ ถ้าได้ภิกษุผู้รับอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ ภิกษุทั้งหลายพึงใช้เตียงหรือตั้งหามภิกษุอาพาธนั้นมาในท่ามกลางสงฆ์แล้วทำกรรม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกภิกษุผู้พยาบาลใช้คิดอย่างนี้ว่า ถ้าพวกเราจักย้ายภิกษุอาพาธ อาพาธจักกำเริบหนัก หรือมิฉะนั้นก็จักถึงมรณภาพ ดังนี้ ไม่พึงย้ายภิกษุอาพาธ สงฆ์พึงไปทำกรรมในสำนักภิกษุอาพาธนั้น แต่สงฆ์เป็นวรรคไม่พึงทำกรรมเลย ถ้าขึ้นทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบฉันทะแล้ว ถ้าภิกษุนำฉันทะหลบไปเสียจากที่นั้น ภิกษุอาพาธพึงมอบฉันทะแก่รูปอื่น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบฉันทะแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำฉันทะสึกเสียในที่นั้นแหละ ถึงมรณภาพเสีย ปฏิญาณเป็นสามเณร ปฏิญาณเป็นผู้บวชลาสิกขา ปฏิญาณเป็นผู้ต้องอันตมวัตตฤ ปฏิญาณเป็นผู้วิกลจริต ปฏิญาณเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน ปฏิญาณเป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ปฏิญาณเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่เห็นอาบัติ ปฏิญาณเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่ทำคินอาบัติ ปฏิญาณเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่สละคินทกฐิอันลามก ปฏิญาณเป็นบัณฑิต ปฏิญาณเป็นโง่ซังกวาส ปฏิญาณเป็นผู้เข้จริตเคียดริษ ปฏิญาณเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่ามารดา ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าบิดา ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์ ปฏิญาณเป็นผู้ประทุษร้ายภิกษุณี ปฏิญาณเป็นผู้ทำลายสงฆ์

ปฎิญาณเป็นผู้ทำลายพระศาสดาจนถึงหื้อพระโลหิต ปฎิญาณเป็นอุกโตพยัญชนก
ภิกษุอาพาธพึงมอบฉันทะแก่รูปอื่น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบฉันทะแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำ
ฉันทะกลับไปเสียในระหว่างทาง ฉันทะไม่เป็นอันนำมา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบฉันทะแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำ
ฉันทะสึกเสียในระหว่างทาง ถึงมรณภาพ... ปฎิญาณเป็นอุกโตพยัญชนก
ฉันทะไม่เป็นอันนำมา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบฉันทะแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำ
ฉันทะเข้าประชุมสงฆ์ แล้วกลับไปเสีย ฉันทะเป็นอันนำมาแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบฉันทะแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำ
ฉันทะเข้าประชุมสงฆ์ แล้วสึกเสีย ถึงมรณภาพ... ปฎิญาณเป็นอุกโตพยัญชนก
ฉันทะเป็นอันนำมาแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบฉันทะแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำ
ฉันทะเข้าประชุมสงฆ์ แล้วกลับเสีย ไม่ได้บอก เผลอไปไม่ได้บอก เข้าสมบัติ
ไม่ได้บอก ฉันทะเป็นอันนำมาแล้ว ภิกษุผู้นำฉันทะไม่ต้องอาบัติ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบฉันทะแล้ว ถ้าภิกษุผู้นำ
ฉันทะเข้าประชุมสงฆ์ แล้วแก้งไม่บอก ฉันทะเป็นอันนำมาแล้ว แต่ภิกษุผู้
นำฉันทะต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในวันอุโบสถ เราอนุญาตให้ภิกษุผู้มอบปาริสุทธิ
มอบฉันทะด้วย เผลอสงฆ์จะมีกรณียกิจ.

พวงญาติเป็นต้นจับภิกษุ

[๑๘๓] ก็โดยสมัยนั้น แล ถึงวันอุโบสถหมู่ญาติได้จับ ภิกษุรูป ๑ ไว้ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในวันอุโบสถ หมู่ญาติจับภิกษุในศาสนาไว้ หมู่ญาติเหล่านั้น อันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ขอท่านกรุณาปล่อยภิกษุรูปนี้สักครู่หนึ่ง พอภิกษุรูปนี้ทำอุโบสถเสร็จ ถ้าได้ตามขอร้องอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ หมู่ญาติเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลาย พึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ขอท่านกรุณารออยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งสักครู่ก่อน พอภิกษุนี้มอบปาริสุทธิเสร็จ ถ้าได้ตามขอร้องอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ หมู่ญาติเหล่านั้น อันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ขอท่านกรุณานำภิกษุนี้ไปนอกสีมาสักครู่หนึ่ง พอพระสงฆ์ทำอุโบสถเสร็จถ้าได้ตามขอร้องอย่างนี้นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ สงฆ์เป็นวรรค ไม่พึงทำอุโบสถ ถ้าขึ้นทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่งในวันอุโบสถ พระราชาทั้งหลายได้จับภิกษุในศาสนาไว้...พวกโจรได้จับ...พวกนักเลงได้จับ...พวกภิกษุที่เป็นข้าศึก ได้จับภิกษุในศาสนาไว้ พวกนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายขอท่านกรุณาปล่อยภิกษุรูปนี้สักครู่หนึ่ง พอภิกษุรูปนี้ทำอุโบสถเสร็จ ถ้าได้ตามขอร้องอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ พวกนั้นอันภิกษุทั้งหลาย พึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่าท่านทั้งหลาย ขอท่านกรุณารออยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งสักครู่ก่อน พอภิกษุรูปนี้มอบปาริสุทธิเสร็จ ถ้าได้ตามขอร้องอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ พวกนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ขอท่านกรุณานำภิกษุรูปนี้ ไปนอกสีมาสักครู่หนึ่ง พอพระสงฆ์ทำอุโบสถเสร็จ

ถ้าได้ตามขอร้องอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ สงฆ์เป็นวรรค ไม่พึงทำ
อุโบสถเลย ถ้าขึ้นทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ภิกษุวิกัลจริต

[๑๘๔] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงประชุมกัน กรณียกิจของสงฆ์มีอยู่ เมื่อพระผู้มี
พระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูป ๑ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ยัง
มีภิกษุชื่อคัคคะ เป็นผู้วิกัลจริต ท่านไม่มา พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุวิกัลจริตนี้มี
๒ จำพวกคือ ภิกษุที่วิกัลจริตระลึกอุโบสถได้บ้าง ระลึกไม่ได้บ้าง ระลึกสังฆ-
กรรมได้บ้าง ระลึกไม่ได้บ้าง ระลึกไม่ได้เสียเลยทีเดียวก็มี มาสู่อุโบสถบ้าง
ไม่มาบ้าง มาสู่สังฆกรรมบ้าง ไม่มาบ้าง ไม่มาเสียเลยทีเดียวก็มี.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุวิกัลจริตเหล่านั้น รูปใดที่ยังระลึก
อุโบสถได้บ้าง ระลึกไม่ได้บ้าง ระลึกสังฆกรรมได้บ้าง ระลึกไม่ได้บ้าง มา
สู่อุโบสถบ้าง ไม่มาบ้าง มาสู่สังฆกรรมบ้าง ไม่มาบ้าง เราอนุญาตให้อุมมัตตค
สมมติแก่ภิกษุวิกัลจริตเห็นปานนั้น.

วิธีให้อุมมัตตคสมมติ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เล่าพึงให้อุมมัตตคสมมติอย่างนี้.

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรม
วาจาว่าดังนี้:-

กรรมวาจาให้อุมมัตตกสมมติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อคัคคะเป็นผู้วิกล-
จิตระลึกรูปสลได้บ้าง ระลึกไม่ได้บ้าง ระลึกสังขมกรรมได้บ้าง
ระลึกไม่ได้บ้าง มาสู่อุโบสถบ้าง ไม่มาบ้าง มาสู่สังขมกรรมบ้าง
ไม่มาบ้าง ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้อุมมัตตก
สมมติ แก่คัคคะภิกษุผู้วิกลจิต คือ คัคคะภิกษุระลึกรูปสลได้ก็ตาม
ระลึกไม่ได้ก็ตาม ระลึกสังขมกรรมได้ก็ตาม ระลึกไม่ได้ก็ตาม มา
สู่อุโบสถก็ตาม ไม่มาก็ตาม มาสู่สังขมกรรมก็ตาม ไม่มาก็ตาม
สงฆ์พร้อมกับคัคคะภิกษุ หรือเว้นจากคัคคะภิกษุ พึงทำอุโบสถได้
พึงทำสังขมกรรมได้ นี่เป็นญัตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อคัคคะเป็นผู้วิกลจิต
ระลึกรูปสลได้บ้าง ระลึกไม่ได้บ้าง ระลึกสังขมกรรมได้บ้าง ระลึก
ไม่ได้บ้าง มาสู่อุโบสถบ้าง ไม่มาบ้าง มาสู่สังขมกรรมบ้าง ไม่มา
บ้าง สงฆ์ให้อยู่บัดนี้ ซึ่งอุมมัตตกสมมติแก่คัคคะภิกษุผู้วิกลจิต
คือคัคคะภิกษุระลึกรูปสลได้ก็ตาม ระลึกไม่ได้ก็ตาม ระลึกสัง-
ขมกรรมได้ก็ตาม ระลึกไม่ได้ก็ตาม มาสู่อุโบสถก็ตาม ไม่มาก็ตาม
มาสู่สังขมกรรมก็ตาม ไม่มาก็ตาม สงฆ์พร้อมกับคัคคะภิกษุ หรือ
เว้นจากคัคคะภิกษุ จักทำอุโบสถก็ได้ จักทำสังขมกรรมก็ได้ การ
ให้อุมมัตตกสมมติแก่คัคคะภิกษุผู้วิกลจิต คือ คัคคะภิกษุระลึก
รูปสลได้ก็ตาม ระลึกไม่ได้ก็ตาม ระลึกสังขมกรรมได้ก็ตาม ระลึก
ไม่ได้ก็ตาม มาสู่อุโบสถก็ตาม ไม่มาก็ตาม มาสู่สังขมกรรมก็ตาม
ไม่มาก็ตาม สงฆ์พร้อมกับคัคคะภิกษุหรือเว้นจากคัคคะภิกษุ จักทำ

อุโบสถก็ได้ จักทำสังฆกรรมก็ได้ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

อุมมัตตกสมมติอันสงฆ์ให้แล้ว แก่คัคคะภิกษุผู้วิกลจริต คือ คัคคะภิกษุระลิกอุโบสถได้ก็ตาม ระลิกไม่ได้ก็ตาม ระลิกสังฆกรรมได้ก็ตาม ระลิกไม่ได้ก็ตาม มาสู่อุโบสถได้ก็ตาม ไม่มาก็ตาม มาสู่สังฆกรรมก็ตาม ไม่มาก็ตาม สงฆ์พร้อมกับคัคคะภิกษุ หรือเว้นจากคัคคะภิกษุจักทำอุโบสถก็ได้ จักทำสังฆกรรมก็ได้ ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ ด้วยอย่างนี้.

อาการทำอุโบสถ ๓ อย่าง

๑. สวดปาติโมกข์

[๑๘๕] ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๔ รูป จึงภิกษุเหล่านั้นได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุต้องทำอุโบสถ ดังนี้ ก็พวกเราอยู่เพียง ๔ รูป จะพึงทำอุโบสถอย่างไรหนอ ? จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุ ๔ รูป สวดปาติโมกข์.

๒. บอกความบริสุทธิ์

สมัยต่อมา ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๓ รูป ภิกษุเหล่านั้นจึงได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๔ รูป สวดปาติโมกข์ ก็พวกเราอยู่เพียง ๓ รูป จะพึงทำอุโบสถอย่างไรหนอ

จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุ ๓ รูป ทำปาริสุทธิอุโบสถแก่กัน.

วิธีทำปาริสุทธิอุโบสถสำหรับภิกษุ ๓ รูป

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงทำปาริสุทธิอุโบสถ อย่างนี้.

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้ภิกษุเหล่านั้นทราบด้วยอุตติกรรมวาจา ว่าดังนี้.

อุตติกรรมวาจา

ท่านทั้งหลายเจ้าข้า ขอจงฟังข้าพเจ้า อุโบสถวันนี้ที่ ๑๕ ถ้าความพร้อมพรั่งของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว เราทั้งหลายพึงทำปาริสุทธิอุโบสถแก่กันเถิด

ภิกษุผู้เถระพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี แล้วบอกความบริสุทธิ์ของตน ต่อภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า:-

คำบอกความบริสุทธิ์

ฉันบริสุทธิ์แล้ว เธอ ขอเธอจำฉันว่า ผู้บริสุทธิ์แล้ว

ฉันบริสุทธิ์แล้ว เธอ ขอเธอจำฉันว่า ผู้บริสุทธิ์แล้ว

ฉันบริสุทธิ์แล้ว เธอ ขอเธอจำฉันว่า ผู้บริสุทธิ์แล้ว

ภิกษุผู้นวกะพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี แล้วบอกความบริสุทธิ์ของตน ต่อภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า:-

ผมบริสุทธฺิแล้ว ขอรับ ขอท่านทั้งหลายจำผมว่า ผู้บริสุทธฺิ

แล้ว

ผมบริสุทธฺิแล้ว ขอรับ ขอท่านทั้งหลายจำผมว่า ผู้บริสุทธฺิ

แล้ว

ผมบริสุทธฺิแล้ว ขอรับ ขอท่านทั้งหลายจำผมว่า ผู้บริสุทธฺิ

แล้ว

สมัยต่อมา ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๒ รูป
ภิกษุเหล่านั้นจึงได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุ
๔ รูปสวดปาติโมกข์ ให้ภิกษุ ๓ รูปทำปาริสุทธฺิอุโบสถแก่กัน ก็พวกเราเพียง
๒ รูป จะพึงทำอุโบสถอย่างไรหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต
ให้ภิกษุ ๒ รูปทำปาริสุทธฺิอุโบสถ.

วิธีทำปาริสุทธฺิอุโบสถสำหรับภิกษุ ๒ รูป

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงทำปาริสุทธฺิอุโบสถดังนี้:-

ภิกษุผู้เถระพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกะโหย่งประคองอัญชลีแล้ว
บอกความบริสุทธฺิของตน ต่อภิกษุผู้นวกะอย่างนี้ว่า:-

คำบอกความบริสุทธฺิ

ฉันบริสุทธฺิแล้ว เขอ ขอเธอจำฉันว่า ผู้บริสุทธฺิแล้ว

ฉันบริสุทธฺิแล้ว เขอ ขอเธอจำฉันว่า ผู้บริสุทธฺิแล้ว

ฉันบริสุทธฺิแล้ว เขอ ขอเธอจำฉันว่า ผู้บริสุทธฺิแล้ว

ภิกษุผู้นวกะพึงห้ามผ้าอุตราสงค์เฉียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี
แล้วบอกความบริสุทธิ์ของตน ต่อภิกษุผู้เฒ่าอย่างนี้ว่า:-

คำบอกความบริสุทธิ์

ผมบริสุทธิ์แล้ว ขอรับ ขอท่านจำผมว่า ผู้บริสุทธิ์แล้ว

ผมบริสุทธิ์แล้ว ขอรับ ขอท่านจำผมว่า ผู้บริสุทธิ์แล้ว

ผมบริสุทธิ์แล้ว ขอรับ ขอท่านจำผมว่า ผู้บริสุทธิ์แล้ว

๓. อธิษฐาน

สมัยต่อมา ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุรูปเดียว ภิกษุนั้นจึงได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๔ รูป สวดปาติโมกข์ให้ภิกษุ ๓ รูปทำปาริสุทธิอุโบสถแก่กัน ให้ภิกษุ ๒ รูป ทำปาริสุทธิอุโบสถ ก็เรามีอยู่เพียงรูปเดียว จะพึงทำอุโบสถอย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุในศาสนาเนื้ออยู่รูปเดียว ภิกษุนั้นพึงกวาดสถานที่เป็นที่ไปมาแห่งภิกษุทั้งหลาย ก็จะเป็นโรงฉันทน์ มณฑป หรือโคนต้นไม้ก็ตาม แล้วตั้งน้ำฉันทน์ น้ำใช้ ปูอาสนะ ตามประทีปไว้ แล้วนั่งรออยู่ ถ้ามีภิกษุเหล่าอื่นมา พึงทำอุโบสถร่วมกับพวกเธอ ถ้าไม่มีมา พึงอธิษฐานว่าวันนี้เป็นวันอุโบสถของเรา ถ้าไม่อธิษฐาน ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสที่มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๔ รูป จะนำปาริสุทธิของภิกษุรูปหนึ่งมา แล้ว ๓ รูปสวดปาติโมกข์ไม่ได้ ถ้าจีนสวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสที่มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๓ รูป จะนำปาริสุทธิของภิกษุรูป ๑ มา แล้ว ๒ รูปทำปาริสุทธิอุโบสถไม่ได้ ถ้าขึ้นทำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสที่มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๒ รูป จะนำปาริสุทธิของภิกษุรูป ๑ มา แล้วอีกรูป ๑ จะอธิษฐานไม่ได้ ถ้าขึ้นอธิษฐาน ต้องอาบัติทุกกฏ.

อรรถกถापาริสุทธิและฉันทะ

ชื่อว่า กาเยน วิญญาเปติ มีความว่า ภิกษุผู้อาพาธยอมให้รู้คือยอมให้ทราบการให้ปาริสุทธิ ด้วยอวัยวะใหญ่ น้อย อันใดอันหนึ่งก็แลเมื่ออาจเปล่งวาจา ยอมให้รู้ด้วยวาจา เมื่ออาจทั้ง ๒ ประการ ยอมให้รู้ทั้งกายวาจา.

ชื่อว่า สงฺฆม ตตฺถ คนฺตุวา อุโปสถ กาทพุทฺธ มีความว่า ถ้าภิกษุผู้อาพาธเช่นนั้น มีมาก สงฆ์พึงตั้งอยู่ตามลำดับกระทำภิกษุผู้อาพาธทั้งปวงไว้ในหัตถบาธ. ถ้าภิกษุผู้อาพาธมีในระยะไกล สงฆ์ไม่พอ วันนั้นไม่ต้องทำอุโบสถ อันสงฆ์ผู้เป็นวรรคไม่พึงทำอุโบสถแท้.

ชื่อว่า ตตฺถเว ปกฺกมฺติ มีความว่า ภิกษุผู้นำปาริสุทธิ ไม่มาสู่ท่ามกลางสงฆ์ จะไปในที่บางแห่งจากที่นั่นทีเดียว.

ชื่อว่า สามเณโร ปญฺชานาติ มีความว่า ภิกษุผู้นำปาริสุทธิ ปญฺชญาอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าเป็นสามเณร หรือบอกชื่อที่ตนเป็นสามเณรจริง ๆ หรือตั้งอยู่ในภูมิแห่งสามเณรในภายหลัง. ในบททั้งปวง ก็นัยนี้.

ชื่อว่า **สงฆมปฺปโต ปกฺกมฺติ** มีความว่า ภิกษุผู้นำปาริสุทธิถึง
หัตถบาธของภิกษุ รูปกำหนดอย่างต่ำที่สุด ผู้ประชุมกันเพื่อประโยชน์แก่
อุโบสถแล้ว หลีกไปเสีย. ในบททั้งปวงดังนี้.

ก็แล้ววินิจฉัยในการนำปาริสุทธินี้ ฟังทราบดังนี้:-

ปาริสุทธิของภิกษุผู้มากรูป อันภิกษุรูป ๑ นำมาแล้ว เป็นอันนำมา
แล้วแท้. แต่ถ้าภิกษุผู้นั้น พบภิกษุอื่นในกลางทาง จึงให้ปาริสุทธิของภิกษุ
ทั้งหลายที่ตนรับมาด้วย ปาริสุทธิของตนด้วยปาริสุทธิของภิกษุผู้นำนั่นเท่านั้น
ย่อมมา ส่วนปาริสุทธินอกจากนี้จัดเป็นปาริสุทธิดั่งไขล้ามแมว ปาริสุทธินั้น
ย่อมไม่มา.

ชื่อว่า **สุตฺโต น อโรเจติ** มีความว่า ภิกษุผู้นำปาริสุทธินั้นมาแล้ว
หลับเสีย ไม่บอกว่า ปาริสุทธิ อันภิกษุนั้นให้แล้วเจ้าข้า.

วินิจฉัยในชื่อว่า **ปาริสุทธิหารกฺสุส อนาปตฺติ** นี้ ฟังทราบดังนี้:-

ถ้าภิกษุผู้นำปาริสุทธิ แกล้งไม่บอก เธอต้องทุกกฏ ส่วนปาริสุทธิ
เป็นอันนำมาแล้วแท้. แต่ไม่เป็นอาบัติแก่เธอ เพราะมิได้แกล้งไม่บอก และ
อุโบสถของเธอทั้ง ๒ รูป เป็นอันทำแล้วเหมือนกัน.

วินิจฉัยในการให้ฉันทะเล่า ย่อมเป็นเช่นกับวินิจฉัยที่กล่าวแล้วในการ
ให้ปาริสุทธินั่นแล.

วินิจฉัยในชื่อว่า **ปาริสุทธิ เทนฺเตน จนฺตมฺปิ ทาตุ** นี้ ฟังทราบ
ดังนี้:-

หากว่า ภิกษุผู้อาพาธให้ปาริสุทธิเท่านั้น ไม่ให้ฉันทะ อุโบสถย่อม
เป็นอันสงฆ์ทำแล้ว แต่สงฆ์ทำกรรมอันใด กรรมอื่นนั้นไม่เป็นอันสงฆ์ได้ทำ.
ภิกษุผู้อาพาธให้แต่ฉันทะเท่านั้น ไม่ให้ปาริสุทธิ ทั้งอุโบสถทั้งกรรมของภิกษุ

สงฆ์ เป็นอันสงฆ์ทำแล้วแท้ แต่อุโบสถของภิกษุผู้ให้ฉันทะ ไม่จัดว่าอันเธอ
ได้ทำเลย. ถ้าแม้ภิกษุบางรูป อธิษฐานอุโบสถในแม่น้ำ หรือในสีมาแล้ว จึง
มา เธอยอมไม่ได้เพื่อจะอยู่เฉยด้วยคิดว่า เราทำอุโบสถแล้ว ต้องให้สามัคคี
หรือฉันทะ.

ชื่อว่า สรติปี อุโปสถ์ นปี สรติ มีความว่า บางคราวก็ระลึก
ได้ บางคราวก็ระลึกไม่ได้.

ชื่อว่า อตุถิ เนว สรติ มีความว่า ภิกษุบารูปใด ระลึกไม่ได้เลย
เลยโดยส่วนเดียว กิจที่จะต้องให้สมมติแก่ภิกษุบารูปนั้น ย่อมไม่มี.

หลายบทว่า โส เทโส สมมุขชิตฺวา ได้แก่ ฟังกวาดเทศน์.

สองบทว่า โส เทโส เป็นปฐมมาวีถัตติ ใช้ในอรรถแห่งทุติยาวีถัตติ.

คำว่า ปาณีย ปริโภชนีย เป็นอาทิ มีเนื้อความชัดแล้ว. ก็เพราะ
เหตุไรเล่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสค่านั้นไว้? เพื่อแสดงกิจมีบุพพกรณ์เป็น
ต้นแห่งอุโบสถ. เพราะเหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า:-

การปิดกวาด ตามประทีป ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ พร้อมทั้งปูลาดอาสนะ
เหล่านี้ เรียกว่า บุพพกรณ์ของอุโบสถ.

กรรม ๔ อย่างนี้ ท่านเรียกว่า บุพพกรณ์ ด้วยประการฉะนี้.

นำฉันทะ ปาวิสุทฺธิ บอกฤดู นับภิกษุ สอนนางภิกษุณี เหล่านี้
บุพพกิจแห่งอุโบสถ.

กรรม ๕ อย่างนี้ ท่านกล่าวว่า บุพพกิจ เพราะจะต้องทำภายหลัง
บุพพกรณ์.

วันอุโบสถ ๑ ภิกษุผู้เข้ากรรมมีจำนวนเท่าไร ๑ สภาคาบัดิไม่มี ๑
บุคคลควรเว้นไม่มีในหัตถบาธสงฆ์นั้น ๑ รวมเรียกว่า ปัตตกัสสละ แปลว่า
ความพร้อมพร้อมถึงที่.

ลักษณะ ๔ ประการนี้ ท่านเรียกว่า ปัตตกัสนะ.

ชื่อว่า เทหิ สพุริ มีความว่า พึงทำบุพพกรรมเป็นต้นเหล่านี้แล้ว
ทำอุโบสถกับภิกษุทั้งหลายผู้มาแล้วเหล่านั้น.

วินิจฉัยในข้อว่า อชฺช เม อุโปสถ โน พิงทราบดังนี้:-

ถ้าเป็นวัน ๑๕ คำ จะอธิบายว่า อชฺช เม อุโปสถ ปณฺณรโส
แปลว่า วันนี้อุโบสถวัน ๑๕ คำของเรา ดังนี้บ้าง ก็ควร. แม้ในอุโบสถวัน
๑๔ คำ ก็นัยนี้แล.

คำว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติว่า ภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวไม่พึงทำ
อุโบสถ นี้ บัณฑิตพึงทราบสันนิษฐานว่า ข้อนี้เป็นอันพระองค์ทรงบัญญัติ
แล้ว ด้วยคำว่า ยสฺส ลียา อาปตฺติ เป็นอาทิ ๑ ด้วยบัญญัติการให้ปาริสุทธิ
อุโบสถ ๑.

อรรถกถาปาริสุทธิและฉันทะ จบ

แสดงอาบัติก่อนทำอุโบสถ

[๑๘๖] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูป ๑ ต้องอาบัติในวันอุโบสถ เธอได้มีความปริวิตกในขณะนั้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุมีอาบัติติดตัวไม่พึงทำอุโบสถ ดังนี้ ก็เราเป็นผู้ต้องอาบัติแล้ว จะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ จึงบอกเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้ ต้องอาบัติในวันอุโบสถ ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาภิกษุรูป ๑ ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโห่งประคองอัญชลี แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า เนอะเธอ ผมต้องอาบัติมีชื่อนี้ ผมแสดงคืนอาบัตินั้น.

ภิกษุผู้รับฟังถามว่า ท่านเห็นหรือ ?

ภิกษุผู้แสดงฟังตอบว่า ครับ ผมเห็น.

ภิกษุผู้รับฟังบอกว่า ท่านพึงสำรวมต่อไป.

สงฆ์ในอาบัติ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้มีความสงฆ์ในอาบัติ ในวันอุโบสถภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาภิกษุรูป ๑ ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโห่งประคองอัญชลีแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า เนอะเธอ ผมมีความสงฆ์ในอาบัติมีชื่อนี้ จักหมดสงฆ์เมื่อใด จักทำคืออาบัตินั้นเมื่อนั้น ครั้นแล้ว พึงทำอุโบสถ พึงปาติโมกข์แต่ไม่พึงทำอันตรายแก่อุโบสถ เพราะข้อที่สงฆ์นั้นเป็นปัจจัย.

แสดงสภากาบัติไม่ตก

[๑๘๓] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์แสดงสภากาบัติ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงแสดงสภากาบัติ รูปใดแสดงต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุฉัพพัคคีย์รับแสดงสภากาบัติ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ ตรัสห้ามภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงรับแสดงสภากาบัติ รูปใดรับแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ.

ระลึกอาบัติได้เมื่อกำลังสวดปาติโมกข์

[๑๘๔] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูป ๑ เมื่อกำลังสวดปาติโมกข์ ระลึกอาบัติได้ ภิกษุนั้นจึงได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุมีอาบัติคิดตัวไม่พึงทำอุโบสถ ก็เราเป็นผู้ต้องอาบัติแล้ว จะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อกำลังสวดปาติโมกข์อยู่ ภิกษุในศาสนานี้ระลึกอาบัติได้ ภิกษุนั้นพึงบอกภิกษุใกล้เคียงนี้ว่า อาวุโส ผมต้องอาบัติมีชื่อนี้ ลุกจากที่นั่งแล้วจักทำคืนอาบัตินั้น ครั้นแล้วพึงทำอุโบสถพึงปาติโมกข์ แต่ไม่พึงทำอันตรายแก่อุโบสถ เพราะข้อที่ระลึกอาบัติได้นั้นเป็นปัจจัย.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อกำลังสวดปาติโมกข์อยู่ ภิกษุในศาสนานี้มีความสงสัยในอาบัติ ภิกษุนั้นพึงบอกกะภิกษุใกล้เคียงอย่างนี้ว่า เนะเธอ ผมมีความสงสัยในอาบัติมีชื่อนี้ จักหมดสงสัยเมื่อใด จักทำคืนอาบัตินั้น เมื่อนั้น

ครั้นแล้วพึงทำอุโบสถพึงปาติโมกข์ แต่ไม่พึงทำอันตรายแก่อุโบสถ เพราะข้อที่
สงสัยนั้นเป็นปัจจัย.

สงฆ์ต้องสภาคาบัติ

[๑๘๕] ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่ง ๑ ถึงวันอุโบสถ สงฆ์
ทั้งหมดต้องสภาคาบัติ จึงภิกษุเหล่านั้นได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุจะแสดงสภาคาบัติไม่ได้ จะรับแสดงสภาคาบัติไม่ได้
ดังนี้ ก็สงฆ์หมู่นี้ ล้วนต้องสภาคาบัติแล้ว พวกเราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ ๆ
แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่ง ๑ ถึงวันอุโบสถ สงฆ์ทั้งหมดในสาสนานี้ ต้อง
สภาคาบัติ ภิกษุเหล่านั้นพึงส่งภิกษุรูป ๑ ไปสู่อาวาสใกล้เคียง พอจะกลับมา
ทันในวันนั้น ด้วยสั่งว่า อาวุโสเธอจงไปทำคิณอาบัตินั้นแล้วมา พวกเราจักทำ
คิณอาบัติในสำนักเธอ ถ้าได้ภิกษุเช่นนั้นอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ ภิกษุ
ผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ทั้งหมดนี้ต้อง
สภาคาบัติ เห็นภิกษุรูปอื่น ผู้บริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติเมื่อใด จักทำคิณ
อาบัตินั้นในสำนักเธอเมื่อนั้น ครั้นแล้วพึงทำอุโบสถสวดปาติโมกข์
แต่ไม่พึงทำอันตรายแก่อุโบสถ เพราะข้อที่ต้องสภาคาบัตินั้นเป็น
ปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ สงฆ์ทั้งหมด
ในศาสนานี้มีความสงสัยในสภาคาบัติ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้
สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ทั้งหมดนี้มีความ
สงสัยในสภาคาบัติ หมดความสงสัยเมื่อใด จักทำคินอาบัตินั้น เมื่อ
นั้น ครั้นแล้วพึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ แต่ไม่พึงทำอันตรายแก่
อุโบสถ เพราะข้อที่มีความสงสัยนั้น เป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สงฆ์ในศาสนานี้จำพรรษาอยู่ในอาวาสแห่งหนึ่ง
เป็นผู้ต้องสภาคาบัติ ภิกษุเหล่านั้นส่งภิกษุรูป ๑ ไปสู่อาวาสใกล้เคียงพอจะกลับ
มาทันในวันนั้น ด้วยสั่งว่า อาวุโส เธอจงไปทำคินอาบัตินั้นแล้วมา พวก
เราจักทำคินอาบัตินั้นในสำนักเธอ ถ้าได้ภิกษุเช่นนั้นอย่างนี้ นั่นเป็นการดี ถ้า
ไม่ได้พึงส่งภิกษุรูป ๑ ไปชั่วระยะเวลา ๗ วัน ด้วยสั่งว่า อาวุโส เธอจงไปทำ
คินอาบัตินั้นแล้วมา พวกเราจักทำคินอาบัตินั้น ในสำนักเธอ.

[๔๕๐] ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่ง สงฆ์ทั้งหมด ต้อง
สภาคาบัติ สงฆ์หมั่นนั้นไม่รู้จักชื่อ ไม่รู้จักโคตรของอาบัตินั้น มีภิกษุรูปอื่น
มาในอาวาสนั้น เธอเป็นพหูสูต ชำนาญในคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรง
มาติกา เป็นบัณฑิต ฉลาด มีปัญญา ละอาย รังเกียจ ผู้ใคร่ต่อศึกษา ภิกษุ
รูป ๑ เข้าไปหาภิกษุนั้น แล้วได้เรียนถามข้อความนี้กะภิกษุนั้นว่า ภิกษุรูปใด
ทำอย่างนี้ด้วย อย่างนี้ด้วย ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติชื้ออะไร ขอรับ.

พระพหูสูตตอบอย่างนี้ว่า ภิกษุรูปใด ทำอย่างนี้ด้วย อย่างนี้ด้วย ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติชื่อนี้ ขอรับ ท่านต้องอาบัติชื่อนี้แล้ว จงทำคืนอาบัตินั้นเสีย.

ภิกษุรูปนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า มิใช่ผมแต่ผู้เดียวที่ต้องอาบัตินี้ ขอรับ สงฆ์หมู่ใหญ่นี้ล้วนต้องอาบัตินี้ทั้งนั้น.

พระพหูสูตกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุรูปอื่นที่ต้องอาบัติแล้ว หรือมิได้ ต้องจักช่วยอะไรท่านได้ ขอรับ นิมนต์ท่านออกจากอาบัติของตนเสียเถิด ขอรับ.

ภิกษุนั้นจึงได้ทำคืนอาบัตินั้นตามคำของพระพหูสูต แล้วเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น ครั้นแล้วได้แจ้งความข้อนี้กะภิกษุเหล่านั้นว่า อาวุโสทั้งหลาย ได้ทราบมาว่า ภิกษุรูปใดทำอย่างนี้ด้วย อย่างนี้ด้วย ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติชื่อนี้ พวกท่านต้องอาบัติชื่อนี้แล้ว ขอรับ จงทำคืนอาบัตินั้นเสีย แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่ปรารถนาจะทำคืนอาบัตินั้น ตามคำของพระผู้บอก ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอวาสแห่ง ๑ สงฆ์ทั้งหมดในศาสนานี้ต้องสภาคาบัติ สงฆ์หมู่นั้นไม่รู้จักชื่อ ไม่รู้จักโคตรของอาบัตินั้น มีภิกษุรูปอื่นมาในอวาสนั้น เธอเป็นพหูสูต ชำนาญในคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมคคา เป็นบัณฑิตฉลาด มีปัญญา ละอาย รังเกียจ ผู้ใคร่ต่อศึกษา ภิกษุรูป ๑ เข้าไปหาภิกษุนั้น แล้วได้เรียนถามภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า ภิกษุรูปใดทำอย่างนี้ด้วย อย่างนี้ด้วย ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติชื่ออะไร ขอรับ.

พระพหูสูตตอบอย่างนี้ว่า ภิกษุรูปใดทำอย่างนี้ด้วย อย่างนี้ด้วย ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติชื่อนี้ ขอรับ ท่านต้องอาบัติชื่อนี้แล้ว จงทำคืนอาบัตินั้นเสีย.

ภิกษุรูปนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า มิใช่ผมแต่ผู้เดียวที่ต้องอาบัตินี้ ขอรับ
สงฆ์หมู่นี้ล้วนต้องอาบัตินี้ทั้งนั้น.

พระพหูสูตกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุรูปอื่นที่ต้องอาบัติแล้ว หรือมิได้ต้อง
จักช่วยอะไรท่านได้ ขอรับ นิมนต์ท่านออกจากอาบัติของตนเสียเถิด ขอรับ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุนั้นทำคืนอาบัตินั้น ตามคำของพระพหูสูต
แล้วเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น ครั้นแล้วบอกภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้ง
หลายได้ทราบมาว่า ภิกษุรูปใดทำอย่างนี้ด้วย อย่างนี้ด้วย ภิกษุรูปนั้นต้อง
อาบที่ชื่อนี้ พวกท่านต้องอาบัติชื่อนี้แล้ว ขอรับ จงทำคืนอาบัตินั้นเสีย ถ้า
ภิกษุเหล่านั้น จะพึงทำคืนอาบัตินั้น ตามคำของภิกษุผู้บอก ทำได้อย่างนี้
นั้นเป็นการดี ถ้าจะไม่พึงทำคืน ภิกษุนั้นไม่ปรารภณา ก็ไม่พึงว่ากล่าวภิกษุ
เหล่านั้น.

โจทनावัตถุภาณวาร จบ

อรรถกถาวิธีแสดงอาบัติ

คำว่า อิตฺถุนฺนํ อาปตฺตี มีความว่า บรรดาอาบัติมีอาบัติ
ถูกลักขณเป็นต้น พึงระบุชื่ออาบัติตัว ๑ กล่าวอย่างนี้ว่า อุลลจฺจยฺ อาปตฺตี,
ปาจิตฺติยฺ อาปตฺตี.

คำว่า ตํ ปฏฺิเทสฺมิ นี แม้กล่าวว่า ตํ ตุมฺหฺมุเล ปฏฺิเทสฺมิ
ข้าพเจ้าแสดงคืน ซึ่งอาบัตินั้น ในสำนักท่าน ดังนี้ ย่อมเป็นอันกล่าวชอบ
เหมือนกัน.

ส่วนคำว่า ปสฺสฺสฺส นี พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ปสฺสฺสฺส อาวุโส ตํ
อาปตฺตํ เธอเห็นอาบัตินั้นหรือ? ปสฺสฺส ภนฺเต ตํ อาปตฺตํ ท่านเห็น
อาบัตินั้นหรือ?

ก็คำว่า อาม ปสฺสฺสฺส นี แม้กล่าวอย่างนี้ว่า อาม ภนฺเต ปสฺสฺสฺส
ขอรับ ข้าพเจ้าเห็น. อาม อาวุโส ปสฺสฺสฺส เออ ข้าพเจ้าเห็น, ย่อม
เป็นอันกล่าวชอบแล้วเหมือนกัน.

ส่วนวินิจจฺยในคำว่า อายตฺตํ ลํ วเรยฺยาลิ นี พึงทราบดังนี้:-

ถ้าภิกษุผู้แสดงแก่กว่า ภิกษุผู้รับอาบัติพึงกล่าวว่า อายตฺตํ ลํ วเรยฺยาลิ
ท่านพึงระวังต่อไป.

ฝ่ายผู้แสดงได้รับตอบอย่างนั้นแล้ว พึงกล่าวว่า ฐา สุญฺญ
ลํ วริตฺตํ ติละ ข้าพเจ้าจักสำรวมด้วยดี ดังนี้ทีเดียว.

วินิจจฺยในข้อว่า ยทา นิพฺพเมตฺติโก นี พึงทราบดังนี้

ในอันธกอร์รถถา ท่านแก้วว่า ถ้าเป็นผู้ไม่หมดความสงสัยทีเดียว
แม้จะแสดงระบวรวัตถุ ก็ควร วิธีแสดงในอาบัติที่สงสัยนั้นดังนี้:-

เมื่อพระอาทิตย์ถูกเมฆบัง ภิกษุฉันพลางมีความสงสัยว่า นี่จะเป็น
กาลหรือวิกาลหนอ ? ภิกษุนั้น พึงระบวรวัตถุอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ามี
ความสงสัยฉันแล้ว ถ้ามีกาล ข้าพเจ้าต้องทุกกฏมากหลาย ถ้าไม่มีกาล ข้าพเจ้า
ต้องปาจิตตีย์มากหลาย ดังนี้แล้ว พึงกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าต้องอาบัติ
เหล่าใด เป็นทุกกฏมากหลายก็ดี เป็นปาจิตตีย์มากหลายก็ดีเพราะวัตถุนั้น
ข้าพเจ้าแสดงอาบัติเหล่านั้นในสำนักท่าน. ในอาบัติทั้งปวงก็เช่นนี้.

วินิจจฺยในข้อว่า น ภิกฺขว สตฺถาปาตฺติ นี พึงทราบดังนี้:-

ภิกษุทั้ง ๒ รูปต้องอาบัติใดด้วยวัตถุรวมกัน มีวิกาลโกชนะเป็นต้น
อาบัติเห็นปานนั้น ท่านเรียกว่า วัตถุสภาคฝ่ายภิกษุผู้ต้องเพราะวิกาลโกชนะ
เป็นปัจจัย ย่อมควรเพื่อแสดงในสำนัก ของภิกษุผู้ต้องเพราะอนตริตโกชนะ
เป็นปัจจัย.

อันอาบัติที่มีวัดดูร่วมกันนี้เล่า ซึ่งภิกษุแสดงแล้ว เป็นอันแสดงแล้ว ด้วยดีทีเดียว, แต่เธอทั้ง ๒ ย่อมต้องอาบัติทุกกฏอื่น คือผู้แสดงต้องเพราะเหตุที่แสดง และผู้รับต้องเพราะเหตุที่รับ อาบัติทุกกฏที่ต้องเพราะแสดงและรับนั้น เป็นอาบัติมีวัดดูต่างกัน, เพราะฉะนั้น สมควรแสดงกะกันและกันได้.

วินิจัยในข้อว่า สามนุโต ภิกษุ เอวมสฺส วณินโย นิพึงทราบ
ดังนี้:-

ในอันธกถรรณกถาแก้วฯ พึงบอกภิกษุผู้เป็นสหาคกันเท่านั้น. จริงอยู่ เมื่อบอกแก่ภิกษุผู้เป็นวิสหาคกัน ความบาดหมาง ความทะเลาะและความแตกแห่งสงฆ์เป็นต้น ย่อมมิได้ เพราะเหตุนี้ จึงไม่ควรบอกแก่เธอ แต่พึงทำความเข้าใจว่า เราออกจากที่นี่แล้วจักทำคืน ดังนี้แล้ว ทำอุโบสถเถิด.

อรรถกถาวินิจัยในอนาปัตติปัจฉนรสะเก พึงทราบดังนี้:-

ข้อว่า เต น ชานิสฺส มีความว่า ภิกษุผู้เจ้าถิ่นเหล่านั้น ไม่รู้ว่าภิกษุทั้งหลายเข้าสีมาแล้ว หรือไม่รู้ว่ากำลังเข้า.

ข้อว่า อถญฺญ อวาสิกา ภิกษุ อากจฺจนฺติ มีความว่า ภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่น ไปสู่บ้านหรือป่าด้วยกรณีขกิจบางอย่างแล้ว มาสู่สถานที่ภิกษุเหล่านั้นนั่งแล้ว.

ข้อว่า วคฺคา สมคฺคสฺสณฺิโน มีความว่า พวกภิกษุผู้เจ้าถิ่น ข้อว่า เป็นวรรค เพราะภิกษุเหล่านั้นนั้นล่วงล้าสีมาเข้ามา แต่พวกเธอ ข้อว่า เป็นผู้มีความสำคัญว่า พร้อมเพรียงเพราะไม่ทราบข้อที่ภิกษุเหล่านั้นนั้นล่วงล้าสีมาเข้ามา.

อรรถกถาวินิจัยในอนาปัตติปัจฉนรสะเก จบ

ทำอุโบสถไม่ต้องอาบัติ ๑๕ ข้อ

[๑๕๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นมากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่รู้ว่ายังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มี พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน ได้ทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย ว่าดังนี้:-

๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่รู้ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่าภิกษุเหล่าองสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

๒. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่รู้ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึงทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ ขณะนั้นมีภิกษุเจ้าถิ่น

พวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็ป็นอันสวดดีแล้ว พวก
ภิกษุผู้มาทีหลังฟังส่วนที่ยังเหลือต่อไป พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

๓. คู่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ
มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอไม่รู้ว่ ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่
เป็นธรรม มีความสำคัญว่เป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่พร้อมกัน จึง
ทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ ขณะนั้น มีภิกษุ
เจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็ป็นอันสวดดีแล้ว
พวกภิกษุผู้มาทีหลังฟังส่วนที่ยังเหลือต่อไป พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

๔. คู่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่งในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มี
ภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอไม่รู้ว่ ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่เป็น
ธรรม มีความสำคัญว่เป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่พร้อมกัน จึงทำ
อุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่น
พวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุ
ผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

๕. คู่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ
มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอไม่รู้ว่ ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่เป็น
ธรรม มีความสำคัญว่เป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่พร้อมกัน จึงทำ
อุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้า
ถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็ป็นอันสวดดีแล้ว พวก

ภิกษุผู้มาทีหลัง พึงบอกปาริสุทธิในสำนักพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

๖. คู่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่รู้ว่ ยังมีพวกภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ พวกเธอสวดปาติโมกข์จบ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็ป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลังพึงบอกปาริสุทธิในสำนักพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

๗. คู่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่รู้ว่ ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มี พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ บริษัทยังไม่ทันลุกไป ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

๘. คู่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่รู้ว่ ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึง

ทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ บริษัทยังไม่ทันลุกไป ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนเท่ากัน.

๕. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย...มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้ว ก็เป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลัง พึงบอกปาริสุทธินในสำนักพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

๑๐. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง. ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่รู้ว่าจะยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ บริษัทบางพวกลุกไปแล้ว ขณะนั้นมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้น ต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ,

๑๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถมีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่รู้ว่าจะยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอภิกษุเหล่านั้น สวดปาติโมกข์จบ บริษัทบางพวกลุกไปแล้ว ขณะนั้นมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๑๒. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย...มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้ว ก็เป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลัง พึงบอกปาริสุทธินในสำนักพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

๑๓. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง

พวกเธอไม่รู้ว่่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่่าเป็น
ธรรม มีความสำคัญว่่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่่าพร้อมกัน จึงทำ
อุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ บริษัทยุกไปหมดแล้ว
ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวด
ปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

๑๔. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ
มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอไม่รู้ว่่ายังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่่าเป็น
ธรรม มีความสำคัญว่่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่่าพร้อมกัน จึงทำ
อุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ บริษัทยุกไปหมดแล้ว
ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน ...

๑๕. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ... มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้ว
ก็เป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลังพึงบอกปารีสัทธาในสำนักพวกเธอ
พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ.

ทำอุโบสถไม่ต้องอาบัติ ๑๕ ข้อ จบ

ทำอุโบสถเป็นหมู่สำคัญว่่าพร้อมกัน ๑๕ ข้อ

[๑๕๒] ๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ
มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอรู้ว่่ายังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่่าเป็น
ธรรม มีความสำคัญว่่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่่าพร้อมกัน จึงทำอุโบสถ
สวดปาติโมกข์ เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่น

มาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้
สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

๒. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนเท่ากัน...

๓. ...มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็ยังเป็นอันสวดดีแล้ว
พวกภิกษุผู้มาทีหลังฟังส่วนที่เหลือต่อไป พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

๔. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ
มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอรู้ถือว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่า
เป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึงทำ
อุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่น
พวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวก
ภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

๕. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๖. ...มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็ยังเป็นอันสวดดีแล้ว
พวกภิกษุผู้มาทีหลังฟังบอกปารีสัทธาในสำนักพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวด ต้อง
อาบัติทุกกฏ.

๗. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ
มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอรู้ถือว่า ยังมีพวกภิกษุเจ้าถิ่นอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่า
เป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึง
ทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ บริษัทยังไม่ทันลุก
ไป...มีจำนวนมากกว่า...

๘. ...มีจำนวนเท่ากัน...

๙. ...มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๐....บริษัทบางพวกถูกไปแล้ว...มีจำนวนมากกว่า...

๑๑. ...มีจำนวนเท่ากัน...

๑๒....มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๓....บริษัทถูกไปหมดแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

๑๔. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๑๕. ...มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็เป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลังพึงบอกปาริสุทธิในสำนักของพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

ทำอุโบสถเป็นหมู่สำคัญว่าพร้อมกัน ๑๕ ข้อ จบ

มีความสงสัยทำอุโบสถ ๑๕ ข้อ

[๑๕๑] ๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้ชื่อว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา และมีความสงสัยว่า พวกเราควรทำอุโบสถหรือไม่ควรหนอ ดังนี้ แล้วยังขึ้นทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

๒. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๓. ...มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็ป็นอันสวดดีแล้ว
ภิกษุผู้มาทีหลัง ฟังฟังส่วนที่เหลือต่อไป พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

๔. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ
มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอรู้อยู่ว่า มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา และมีความสงสัยว่า พวกเรา
ควรทำอุโบสถหรือไม่ควรหนอ ดังนี้ แล้วยังขึ้นทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์
พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ ขณะนั้นมีภิกษุ...มีจำนวนมากกว่า...

๕. ...มีจำนวนเท่ากัน

๖. ...มีจำนวนน้อยกว่า...

๗. ...บริษัทยังไม่ทันลุกไป...มีจำนวนมากกว่า...

๘. ...มีจำนวนเท่ากัน...

๙. ...มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๐. ...บริษัทบางพวกลุกไปแล้ว...มีจำนวนมากกว่า...

๑๑. ...มีจำนวนเท่ากัน...

๑๒. ...มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๓. ...บริษัทลุกไปหมดแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง
มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ต้อง
อาบัติทุกกฏ.

๑๔. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๑๕. ...มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็ป็นอัน สวดดีแล้ว
พวกภิกษุผู้มาทีหลังฟังบอกปารีสุทธิในสำนักของพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวด ต้อง
อาบัติทุกกฏ.

มีความสงสัยทำอุโบสถ ๑๕ จบ

ฝืนใจทำอุโบสถ ๑๕ ข้อ

[๑๕๔] ๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นมากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา แต่ฝืนใจทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ ด้วยเข้าใจว่า พวกเราควรทำอุโบสถแท้ มิใช่ไม่ควร เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ ขณะนั้นมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวด ปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

๒. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๓. ...มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้ว ก็เป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุที่มาทีหลังฟังส่วนที่เหลือต่อไป พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

๔. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่งในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถมีภิกษุ เจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวก เธอรู้ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา แต่ฝืนใจทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ ด้วยเข้าใจว่า พวกเราควรทำอุโบสถแท้ มิใช่ไม่ควร พอพวกเธอสวดปาติโมกข์ จบ ขณะนั้นมีภิกษุ...มีจำนวนมากกว่า...

๕. ...มีจำนวนเท่ากัน...

๖. ...มีจำนวนน้อยกว่า...

๗. ...บริษัทยังไม่ทันลุล่วงไป...มีจำนวนมากกว่า.

๘. ...มีจำนวนเท่ากัน...

๙. ...มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๐. ...บริษัทยังไม่ทันลุล่วงไปแล้ว...มีจำนวนมากกว่า...

๑๑. ... มีจำนวนเท่ากัน

๑๒. ... มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๓. ...บริษัตกไปหมดแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

๑๔. ... ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๑๕. ... จำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็ป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลัง ฟังบอกปาริสุทธินในสำนักของพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

ฝันในทำอุโบสถ ๑๕ ข้อ จบ

มุ่งความแตกร้างทำอุโบสถ ๑๕ ข้อ

[๑๕๕] ๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มาและมุ่งความแตกร้างว่า ขอภิกษุเหล่านั้นจงเสื่อมสูญ ขอภิกษุเหล่านั้นจงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ จึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ ขณะนั้นมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติอุตถัจจย.

๒. ... ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๓. ... มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้ว ก็ป็น อันสวดดีแล้ว พวกภิกษุที่มาทีหลัง ฟังฟังส่วนที่เหลือต่อไป พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติอุตถัจจย.

๔. ก่อนกฤษฎีทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีกฤษฎีเจ้านั้นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีกฤษฎีเจ้านั้นพวกอื่นที่ยังไม่มาและมุ่งความแตกร้าว่า ขอ กฤษฎีเหล่านั้นจงเสื่อมสูญ ขอกฤษฎีเหล่านั้นจงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วย กฤษฎีเหล่านั้น ดังนี้ จึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์ จบ ขณะนั้น มีกฤษฎี... มีจำนวนมากกว่า...

๕. ...มีจำนวนเท่ากัน...

๖. ...มีจำนวนน้อยกว่า...

๗. ...บริษัทยังไม่ทันลุกไป... มีจำนวนมากกว่า...

๘. ...มีจำนวนเท่ากัน...

๙. ...มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๐. ...บริษัทยังไม่ทันลุกไปแล้ว... มีจำนวนมากกว่า...

๑๑. ...มีจำนวนเท่ากัน...

๑๒. ...มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๓. ...บริษัทยังไม่ทันลุกไปแล้ว ขณะนั้น มีกฤษฎีเจ้านั้นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า กฤษฎีเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกกฤษฎีผู้สวด ต้อง อาบัติอุลลัจจัย.

๑๔. ... ขณะนั้น มีกฤษฎีเจ้านั้นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๑๕. ...มีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้ว ก็เป็นอันสวดดีแล้ว พวกกฤษฎีผู้มาทีหลัง ฟังบอกปาริสุทธิในสำนักของพวกเธอพวกกฤษฎีผู้สวดต้อง อาบัติอุลลัจจัย.

มุ่งความแตกร้าทำอุโบสถ ๑๕ ข้อ จบ

การทำอุโบสถ ๒๕ ตีกะ จบ

เปยยาลมฺข ๗๐๐ ทิกะ

[๑๕๖] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่รู้ว่่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นกำลังเข้ามาภายในสีมา...

... พวกเธอไม่รู้ว่่า มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นเข้ามาภายในสีมาแล้ว...

... พวกเธอไม่เห็นภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่กำลังเข้ามาภายในสีมา...

... พวกเธอไม่เห็นภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่เข้ามาภายในสีมาแล้ว...

... พวกเธอไม่ได้ยินว่่า มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นกำลังเข้ามาภายในสีมา...

... พวกเธอไม่ได้ยินว่่า มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นเข้ามาภายในสีมาแล้ว...

โดยนัย ๑๗๑ ทิกะ ภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุเจ้าถิ่น ภิกษุอาคันตุกะกับภิกษุเจ้า ถิ่น ภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุอาคันตุกะ ภิกษุอาคันตุกะกับภิกษุอาคันตุกะ รวม เป็น ๗๐๐ ทิกะ โดยเปยยาลมฺข.

วันอุโบสถต่างกัน

[๑๕๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็วันอุโบสถของพวกภิกษุเจ้า ถิ่นนี้ ศาสนานี้เป็นวัน ๑๔ ค่ำ ของพวกภิกษุอาคันตุกะ เป็นวัน ๑๕ ค่ำ ถ้าพวก ภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่าพวกภิกษุอาคันตุกะ พึงอนุวัตตามพวกภิกษุเจ้าถิ่น ถ้ามีจำนวนเท่ากัน พวกภิกษุอาคันตุกะพึงอนุวัตตามพวกภิกษุเจ้าถิ่น ถ้าพวก ภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่าพวกภิกษุเจ้าถิ่น พึงอนุวัตตามพวกภิกษุ อาคันตุกะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง วันอุโบสถของพวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ เป็นวัน ๑๕ ค่ำ ของพวกภิกษุอาคันตุกะ เป็นวัน ๑๔ ค่ำ ถ้าพวกภิกษุเจ้า

ถิ่นจำนวนมากกว่าพวกภิกษุอาคันตุกะ พึงอนุวัตตามพวกภิกษุเจ้าถิ่น ถ้ามีจำนวนเท่ากัน พวกภิกษุอาคันตุกะพึงอนุวัตตามพวกภิกษุเจ้าถิ่น ถ้าพวกภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่าพวกภิกษุเจ้าถิ่น พึงอนุวัตตามพวกภิกษุอาคันตุกะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง วันอุโบสถของพวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ เป็นวัน ๑ ค่ำ ของพวกภิกษุอาคันตุกะ เป็นวัน ๑๕ ค่ำ ถ้าพวกภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่นไม่ปรารธนา ก็ไม่ต้องให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุอาคันตุกะ พวกภิกษุอาคันตุกะพึงไปนอกสีมา แล้วทำอุโบสถเถิด ถ้ามีจำนวนเท่ากัน พวกภิกษุเจ้าถิ่นไม่ปรารธนา ก็ไม่ต้องให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุอาคันตุกะ พวกภิกษุอาคันตุกะพึงไปนอกสีมา แล้วทำอุโบสถเถิด ถ้าพวกภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่นพึงให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุอาคันตุกันกะ หรือพึงไปนอกสีมา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง วันอุโบสถของภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ เป็นวัน ๑๕ ค่ำ ของพวกภิกษุอาคันตุกะเป็นวัน ๑ ค่ำ ถ้าพวกภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุอาคันตุกะพึงให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุเจ้าถิ่น หรือไปนอกสีมา ถ้ามีจำนวนเท่ากัน พวกภิกษุอาคันตุกะพึงให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุเจ้าถิ่นหรือพึงไปนอกสีมา ถ้าพวกภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุอาคันตุกะไม่ปรารธนา ก็ไม่ต้องให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุเจ้าถิ่น พวกภิกษุเจ้าถิ่นพึงไปนอกสีมาแล้ว ทำอุโบสถเถิด.

มุ่งความแตกร้าง

[๑๕๘] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็พวกภิกษุอาคันตุกะในพระศาสนานี้ ได้เห็นอาการเจ้าถิ่น ลักษณะเจ้าถิ่น เครื่องหมายเจ้าถิ่น สิ่งที่แสดงเจ้าถิ่นของภิกษุเจ้าถิ่น เตียง ตั่ง ฟูก หมอน ปูลาด จัดให้เรียบร้อย น้ำฉัน น้ำใช้

แต่งตั้งไว้เป็นระเบียบ บริเวณกวาดสะอาดสะอาด ครั้นแล้วมีความสงสัยว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่นยังหรือไม่มีหนอ พวกเธอมีความสงสัยแต่ไม่เที่ยวค้นหา ครั้นแล้วขึ้นทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหาแล้ว แต่ไม่พบจึงทำอุโบสถ ไม่ต้องอาบัติ. พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหาแล้วพบจึงทำอุโบสถร่วมกันไม่ต้องอาบัติ. พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหาแล้วพบ ครั้นแล้วแยกกันทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหาแล้วพบ ครั้นแล้วมุ่งความแตกร้างว่า ขอภิกษุเหล่านั้นจงเสื่อมสูญ ขอภิกษุเหล่านั้นจงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ จึงทำอุโบสถ ต้องอาบัติ-
กัลลัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุอาคันตุกะในศาสนานี้ ได้ยินอาการเจ้าถิ่น ลักษณะเจ้าถิ่น เครื่องหมายเจ้าถิ่น สิ่งที่แสดงเจ้าถิ่น ของพวกภิกษุเจ้าถิ่น ได้ยินเสียงทำของพระภิกษุเจ้าถิ่นกำลังเดินจงกรม ได้ยินเสียงสาธยาย เสียงโอะ เสียงจาม ครั้นแล้ว มีความสงสัยว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่นยังมีหรือไม่มีหนอ พวกเธอมีความสงสัย แต่ไม่ค้นหา ครั้นแล้วขึ้นทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วไม่พบ ครั้นแล้ว จึงทำอุโบสถ ไม่ต้องอาบัติ. พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้ว จึงพบ ครั้นพบแล้วจึงทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ. พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วจึงพบ ครั้นพบแล้วจึงแยกกันทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วจึงพบ ครั้นพบแล้วมุ่งความแตกร้างว่า ขอภิกษุเหล่านั้นจงเสื่อมสูญ ขอภิกษุเหล่านั้นจงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้น. ดังนี้ จึงทำอุโบสถ ต้องอาบัติกัลลัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ ได้เห็นอาการ
อาคันตุกะ ลักษณะอาคันตุกะ เครื่องหมายอาคันตุกะ สิ่งที่แสดงอาคันตุกะ
ของภิกษุอาคันตุกะ ได้เห็นบาตร จีวร ผ้านีลิตนะ อันเป็นของภิกษุพวกอื่น
ได้เห็นรอยน้ำล้างเท้า ครั้นแล้วมีความสงสัยว่า พวกภิกษุอาคันตุกะยังมีหรือ
ไม่มีหนอ พวกเรามีความสงสัย แต่ไม่ค้นหา ครั้นแล้วจึงทำอุโบสถ ต้อง
อาบัติทุกกฏ. พวกเรามีความสงสัย ได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วไม่พบ ครั้น
แล้วทำอุโบสถ ไม่ต้องอาบัติ. พวกเรามีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้ว
จึงพบ ครั้นพบแล้วจึงทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ. พวกเรามีความสงสัย
ได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วจึงพบ ครั้นพบแล้วได้แยกกันทำอุโบสถ ต้องอาบัติ
ทุกกฏ. พวกเรามีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วจึงพบ ครั้นพบแล้ว มุ่ง
ความแตกร้างว่า ขอภิกษุเหล่านั้นจงเสื่อมสูญ ขอภิกษุเหล่านั้นจงพินาศ จะ
ประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ จึงทำอุโบสถ ต้องอาบัติอุลลัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ ได้ยินอาการ
อาคันตุกะ ลักษณะอาคันตุกะ เครื่องหมายอาคันตุกะ สิ่งที่แสดงอาคันตุกะ
ของพวกภิกษุอาคันตุกะ ได้ยินเสียงเท้าของพวกภิกษุอาคันตุกะกำลังเดินมา ได้
ยินเสียงรองเท้ากระทบพื้น ได้ยินเสียงโอ เสียงจาม ครั้นแล้วมีความสงสัยว่า
พวกภิกษุอาคันตุกะยังมีหรือไม่มีหนอ พวกเรามีความสงสัยแต่ไม่ค้นหา ครั้น
แล้วจึงทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเรามีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้น
หาแล้วไม่พบ ครั้นแล้วจึงทำอุโบสถ ไม่ต้องอาบัติ. พวกเรามีความสงสัยได้
ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วจึงพบ ครั้นพบแล้วจึงได้ทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้อง
อาบัติ. พวกเรามีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วจึงพบ ครั้นพบแล้วแยก
กันทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเรามีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหา

แล้วจึงพบ ครั้นพบแล้วมุ่งความแตกร้างว่า ขอภิกษุเหล่านั้น จงเสื่อมสูญ ขอ
ภิกษุเหล่านั้นจงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ จึงทำอุโบสถ
ต้องอาบัติถุลลัจจัย.

ภิกษุนานาสังวาสและสมานสังวาส

[๑๕๕] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็พวกภิกษุอาคันตุกะในศาสนานี้ได้เห็น
ภิกษุเจ้าถิ่นสังวาสต่างกัน พวกเขากลับได้ความเห็นว่ามิสังวาสเสมอกัน ครั้น
แล้วก็ไม่ได้ถามจึงทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ. พวกเธอได้ไต่ถาม ครั้น
ไต่ถาม แล้วไม่รังเกียจ ทำอุโบสถร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเธอได้ไต่
ถาม ครั้นไต่ถามแล้วไม่รังเกียจ แยกกันทำอุโบสถ ไม่ต้องอาบัติ.

คุก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุอาคันตุกะในศาสนานี้ ได้เห็น
พวกภิกษุเจ้าถิ่นมีสังวาสเสมอกัน พวกเขากลับได้ความเห็นว่ามิสังวาสต่างกัน
ครั้นแล้วก็ไม่ได้ถาม ทำอุโบสถร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเธอได้ไต่ถาม
ครั้นไต่ถามแล้วรังเกียจ แยกกันทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเธอได้ไต่
ถาม ครั้นไต่ถามแล้วรังเกียจ ทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ.

คุก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ ได้เห็นพวก
ภิกษุอาคันตุกะมีสังวาสต่างกัน พวกเขากลับได้ความเห็นว่ามิสังวาสเสมอกัน
ครั้นแล้วก็ไม่ได้ถามจึงทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ. พวกเธอได้ไต่ถาม
ครั้นไต่ถามแล้วไม่รังเกียจทำอุโบสถร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเธอได้
ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้วไม่รังเกียจ แยกกันทำอุโบสถ ไม่ต้องอาบัติ.

คุก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ ได้เห็นพวก
ภิกษุอาคันตุกะมีสังวาสเสมอกัน พวกเขากลับได้ความเห็นว่ามิสังวาสต่างกัน

ครั้นแล้วก็ไม่ไต่ถาม ทำอุโบสถร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเธอได้ไต่ถาม
ครั้นไต่ถามแล้วรังเกียจ แยกกันทำอุโบสถ ต้องอาบัติทุกกฏ. พวกเธอได้
ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้วรังเกียจ ทำอุโบสถร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ.

ไม่ควรไปไหนในวันอุโบสถ

[๒๐๐] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ ไม่พึงไปจากอาวาส
ที่มีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุไม่ครบจำนวน เว้นแต่ไปกับสงฆ์ เว้น
แต่มีอันตราย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ ไม่พึงไปจากอาวาสที่มีภิกษุ
ครบจำนวน สู่อื่นที่มีใช่อาวาสซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน เว้นแต่ไปกับสงฆ์
เว้นแต่มีอันตราย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ ไม่พึงไปจากอาวาสที่มีภิกษุ
ครบจำนวนสู่อาวาสหรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน เว้นแต่ไป
กับสงฆ์ เว้นแต่มีอันตราย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ ไม่พึงไปจากถิ่นที่มีใช่อาวาส
ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุไม่ครบจำนวน.

... สู่อื่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน เว้นแต่ไปกับสงฆ์
เว้นแต่มีอันตราย.

... สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน เว้นแต่
ไปกับสงฆ์ เว้นแต่มีอันตราย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ ไม่พึงไปจากอาวาส หรือถิ่น
ที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุไม่ครบจำนวน...

...สู่ถิ่นที่มีไร่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน...

...สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีไร่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน เว้นแต่
ไปกับสงฆ์ เว้นแต่มีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ ไม่พึงไปจากอาวาสที่มีภิกษุ
ครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุผู้มีสังฆา
ต่างกัน เว้นแต่ไปกับสงฆ์ เว้นแต่มีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ ไม่พึงไปจากอาวาสที่มีภิกษุ
ครบจำนวน สู่ถิ่นที่มีไร่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน อันเป็นที่อยู่ของพวก
ภิกษุผู้มีสังฆาต่างกัน เว้นแต่ไปกับสงฆ์ เว้นแต่มีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ ไม่พึงไปจากอาวาสที่มีภิกษุ
ครบจำนวน สู่อาวาส หรือถิ่นที่มีไร่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน อันเป็น
ที่อยู่ของพวกภิกษุผู้มีสังฆาต่างกัน เว้นแต่ไปกับสงฆ์ เว้นแต่มีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ ไม่พึงไปจากถิ่นที่มีไร่อาวาส
ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน...

...สู่ถิ่นที่มีไร่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน...

... สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีไร่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน อันเป็นที่อยู่
ของพวกภิกษุผู้มีสังฆาต่างกัน เว้นแต่ไปกับสงฆ์ เว้นแต่มีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ ไม่พึงไปจากอาวาส หรือถิ่น
ที่มีไร่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน...

...สู่ถิ่นที่มีไร่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน...

... สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีไร่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน อันเป็นที่
อยู่ของพวกภิกษุผู้มีสังฆาต่างกัน เว้นไปกับสงฆ์ เว้นแต่มีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ พึงไปจากอาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสซึ่งมีภิกษุครบจำนวน อันเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ที่รู้ว่า เราสามารถจะไปถึงในวันนี้ทีเดียว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ พึงไปจากอาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน สู่ถิ่นที่มีชี้อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน.

...สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีชี้อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน อันเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุผู้มีสังวาสเสมอกัน ที่รู้ว่า เราสามารถจะไปถึงในวันนี้ทีเดียว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ พึงไปจากถิ่นที่มีชี้อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน...

...สู่ถิ่นที่มีชี้อาวาส. ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน...

...สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีชี้อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน อันเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุที่มีสังวาสเสมอกัน ที่รู้ว่า เราสามารถจะไปถึงในวันนี้ทีเดียว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถ พึงไปจากอาวาสหรือถิ่นที่มีชี้อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน.

...สู่ถิ่นที่มีชี้อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน.

...สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีชี้อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน อันเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุผู้มีสังวาสเสมอกัน ที่รู้ว่า เราสามารถจะไปถึงในวันนี้ทีเดียว.

วัชชนียบุคคล ในอุโบสถ

[๒๐๑] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่ภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย รูปใดสวด ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่มีสิกขมานา นั่งอยู่ด้วย...

...ที่สามเณรนั่งอยู่ด้วย...

...ที่สามเณรนั่งอยู่ด้วย..

...ที่ภิกษุผู้บอกลาสิกขานั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่ภิกษุผู้ต้องอันติมัตถุ นั่งอยู่ด้วย รูป
โคสวค ต้องอาบัติทุกกฏ.

ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ในบริษัทที่ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยกเสียดฐานไม่เห็นอาบัติ
นั่งอยู่ด้วย รูปโคสวค พึงปรับอาบัติตามธรรม.

...ในบริษัทที่ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยกเสียด ฐานไม่กระทำกีนอาบัติ นั่งอยู่
ด้วย...

ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ในบริษัทที่ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยกเสียดฐานไม่สละกีน
ทิฎฐิอันลามกนั่งอยู่ด้วย รูปโคสวค พึงปรับอาบัติตามธรรม.

ไม่พึงสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่บัณฑิตนึ่งอยู่ด้วย รูปโคสวค ต้อง
อาบัติทุกกฏ.

ไม่พึงสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่คนลักเพศนั่งอยู่ด้วย...

...ที่ภิกษุเข้ริตเดียรถีย์นั่งอยู่ด้วย...

...ที่คนคล้ายสัตว์ดิรัจฉานนั่งอยู่ด้วย...

...ที่คนฆ่ามารดานั่งอยู่ด้วย...

...ที่คนฆ่าบิดานั่งอยู่ด้วย...

...ที่คนฆ่าพระอรหันต์นั่งอยู่ด้วย...

...ที่คนประทุษร้ายภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย...

...ที่ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั่งอยู่ด้วย...

...ที่คนผู้ทำร้ายพระศาสดาจนถึงหื้อพระโลหิตนั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงสวดปาติโมกข์ ในบริษัทที่อุกโตพญชนกนั่งอยู่ด้วย รูปใด
สวดต้องอาบัติทุกกฏ.

[๒๐๒] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงทำอุโบสถ ด้วยการให้ปาริสุทธิตั้งคราว เว้นแต่บริษัทยังไม่ลุกไป.

[๒๐๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ไม่พึงทำอุโบสถ ในกาลมิใช่วันอุโบสถ เว้นแต่วันสังฆสามัคคี.

อุโบสถขันธกะ จบ ภาณวารที่ ๓ จบ

เรื่องในขันธกะนี้มี ๘๖ เรื่อง

หัวข้อประจำขันธกะ

[๒๐๔] ๑. เรื่องพวกเดียรถีย์ ๒. เรื่องพระเจ้าพิมพิสาร ๓. เรื่องประชุมกันนั่งนิ่ง ๔. เรื่องประชุมกล่าวธรรม ๕. เรื่องประทับในที่สงัด ๖. เรื่องสวดปาติโมกข์ครั้งนั้นทุกวัน ๗. เรื่องทรงอนุญาตให้สวดปาติโมกข์ปีละครั้ง ๘. เรื่องสวดปาติโมกข์ในบริษัทเท่าที่มีอยู่ ๙. เรื่องสวดปาติโมกข์แก่ภิกษุผู้พร้อมเพรียงกัน ๑๐. เรื่องทรงอนุญาตสามัคคี ๑๑. เรื่องมัททกัจฉิมฤคทายวัน ๑๒. เรื่องสมมติสีมา ๑๓. เรื่องสมมติสีมาใหญ่เกินขนาด ๑๔. เรื่องสมมติที่ปารสีมา ๑๕. เรื่องสวดปาติโมกข์ที่อนุบริเวน ๑๖. เรื่องสมมติโรงอุโบสถ ๒ โรง ๑๗. เรื่องสมมติโรงอุโบสถเล็กเกินขนาด ๑๘. เรื่องพวกนวกะภิกษุ ๑๙. เรื่องพระนครราชคฤห์ ๒๐. เรื่องสมมติสีมาให้เป็นแดนไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร ๒๑. เรื่องสมมติสमानสังวาสสีมาก่อน ๒๒. เรื่องถอนสमानสังวาสสีมาทีหลัง ๒๓. เรื่องคามสีมาที่ไม่ได้สมมติ

๒๔. เรื่องอุทกขเปในแม่น้ำ ๒๕. เรื่องอุทกขเปในสมุทร ๒๖. เรื่องอุทกขเปในชาติสระ ๒๗. เรื่องสีมาคาบเกี่ยว ๒๘. เรื่องสมมติสีมาทับสีมา ๒๙. เรื่องวันอุโบสถมีเท่าไร ๓๐. เรื่องอาการที่ทำอุโบสถมีเท่าไร ๓๑. เรื่องปาติโมกขทุเทศมีเท่าไร ๓๒. เรื่องคนชาวคงมาพลุกพล่าน ๓๓. เรื่องไม่มีอันตราย ๓๔. เรื่องแสดงธรรม ๓๕. เรื่องถามวินัย ๓๖. เรื่องกล่าวคุกคาม ๓๗. เรื่องวิชันวินัย ๓๘. เรื่องกล่าวคุกคามอีกเรื่องหนึ่ง ๓๙. เรื่องโจทด้วยอาบัติ ๔๐. เรื่องทำโอกาส ๔๑. เรื่องค่านกรรมที่ไม่เป็นธรรม ๔๒. เรื่องภิกษุ ๔-๕ รูปทำความเห็นแย้ง ๔๓. เรื่องแก่งสวดปาติโมกข์ไม่ให้ได้ยิน ๔๔. เรื่องทรงอนุญาตให้พยายามสวด ๔๕. เรื่องสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่มีคฤหัสถ์ปนอยู่ด้วย ๔๖. เรื่องไม่ได้รับ อารธนาสวดปาติโมกข์ ๔๗. เรื่องภิกษุไม่รู้ในโจทนาวัตถุณกร ๔๘. เรื่องภิกษุมารูปด้วยกันไม่รู้จักอุโบสถเป็นต้น ๔๙. เรื่องส่งไปพอจะกลับนาทันในวันนั้น ๕๐. เรื่องไม่ยอมไป ๕๑. เรื่องคติที่เท่าไรแห่งภิกษุ ๕๒. เรื่องภิกษุมิเท่าไร ๕๓. เรื่องไปบิณฑบาตบ้านไกลทรงอนุญาตให้บอก ๕๔. เรื่องระลึกไม่ได้ ๕๕. เรื่องโรงอุโบสถรก ๕๖. เรื่องอาสนะและประทีป ๕๗. เรื่องภิกษุไปสู่ทิศ ๕๘. เรื่องภิกษุรูปอื่นเป็นพหูสูต ๕๙. เรื่องส่งภิกษุไปพอจะกลับมาทันในวันนั้น ๖๐. เรื่องจำพรรษา ๖๑. เรื่องทำอุโบสถ ๖๒. เรื่องให้ปาริสุทธ ๖๓. เรื่องทำกรรม ๖๔. เรื่องพวกราช ๖๕. เรื่องภิกษุชื่อคัคคะ ๖๖. เรื่องภิกษุ ๕ รูป ๓ รูป ๒ รูป และรูปเดียว ๖๗. เรื่องต้องอาบัติ ๖๘. เรื่องแสดงสภากาบัติ ๖๙. เรื่องภิกษุรูป ๑ ระลึกอาบัติได้ ๗๐. เรื่องสงฆ์ทั้งหมดต้องสภากาบัติและสงฆ์ ๗๑. เรื่องไม่รู้ชื่อและโคตรอาบัติ ๗๒. เรื่องภิกษุพหูสูต ๗๓. เรื่องภิกษุมามากกว่า มาเท่ากัน และมาน้อยกว่า ๗๔. เรื่อง

บริษัทยังไม่ทันลูกไปและบางพวกลูกไปแล้ว ๗๕. เรื่องบริษัทลูกไปหมดแล้ว ๗๖. เรื่องภิกษุรู้ ๗๗. เรื่องภิกษุสงสัย ๗๘. เรื่องภิกษุฝันใจทำด้วยเข้าใจว่าควร ๗๙. เรื่องภิกษุรู้ ได้เห็นและได้ยิน ๘๐. เรื่องภิกษุอาคันตุกะกับภิกษุเจ้าถิ่น ๘๑. เรื่องวันจาตุทถี วันปณณรสี ๘๒. เรื่องวันปาฏิบกับวันปณณรสี ๘๓. เรื่องลิงค์ ๘๔. เรื่องสังวาส ๘๕. เรื่องให้ปริสฺสุทฺธิค่างคราว ๘๖. เรื่องทำอุโบสถในกาลมิใช่วันอุโบสถ นอกจากวันสังฆสามัคคีอุทานที่จำแนกแล้วเหล่านี้ เป็นหัวข้อบอกเรื่อง.

หัวข้อประจำชั้นธกะ จบ

อรรถกถาในวัคคาสัมคคสัญญโนปณณรสถาทิกถา

วินิจฉัยในวัคคาสัมคคสัญญโนปณณรสถะ พึงทราบดังนี้:-

ชื่อว่า เต ชานนฺติ มีความว่า พวกภิกษุผู้เจ้าถิ่น สถิตอยู่บนภูเขาหรือบนบก เห็นภิกษุเหล่าอื่นล่องลำสีมาเข้ามาแล้ว หรือกำลังล่องลำเข้ามา แต่พวกเธอผู้มีความสำคัญว่า พร้อมเพรียงเพราะไม่รู้ หรือเพราะสำคัญว่า จักเป็นผู้มากันแล้ว เวมตฺติกปณณรสถะ มีอรรถดั้นทั้งนั้น.

วินิจฉัยในกุกกุจจปกตปณณรสถะ พึงทราบดังนี้.

บุคคลผู้ถูกความอยากครอบงำแล้ว ท่านกล่าวว่า ผู้อื่นความอยากตรึงไว้แล้ว ฉันใด ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น แม้ทำความสันนิษฐานในชั้นต้นแล้วยังถูกความรังเกียจกล่าวคือ ความเป็นผู้มีความสำคัญในการไม่ควรว่าเป็นการควร ครอบงำ โทษณะกระทำพึงทราบว่า ผู้อื่นความรังเกียจตรึงไว้แล้ว ฉันนั้น.

ในภทปุรเฆวปณณรสะ ทานปรับถุลลัจจย เพราะเหตุที่อกุศลจิต
แรงกล้า.

ใน อวาสิเกนะ อาคันตุกเปยยาละ พึงทราบคำเป็นต้นว่า เตน
ชานนฺติ อตุลฺลเย อาคนฺตุกา เหมือนคำที่ได้กล่าวแล้วใน อวาสิเกนะ
อวาสิกเปยยาละ อันมีมาก่อนว่า เตน ชานนฺติ อตุลฺลเย อวาสิกา
เป็นอาทิ.

ส่วนใน อาคันตุเกนะ อวาสิกเปยยาละ พึงเติมคำว่า อาคนฺตุกา
ภิกฺขุ สนฺนิปตฺตติ เหมือนคำที่มาใน ปุริมเปยยาละ ว่า อวาสิกา ภิกฺขุ
สนฺนิปตฺตติ แต่ใน อาคันตุเกนะ อาคันตุกเปยยาละ พึงประกอบด้วย
อำนาจภิกษุอาคันตุกะ ในบททั้ง ๒ ฉะนั้นแล.

วินิจฉัย ในชื่อว่า อวาสิกาณํ ภิกฺขุณํ จาตุทฺทโส โหติ,
อาคนฺตุกาณํ ปณฺณรโส นี้ พึงทราบดังนี้:-

อุโบสถของอาคันตุกะเหล่าใด เป็นวัน ๑๕ คำ พึงทราบว่า อาคัน-
ตุกะเหล่านั้น มาแล้วจากนอกแคว้นแคว้น หรือได้ทำอุโบสถที่ล่วงไปแล้วเป็น-
วัน ๑๔ คำ.

ชื่อว่า อวาสิกาณํ อนุวตฺตติพฺพํ มีความว่า เมื่อพวกภิกษุผู้เจ้าถิ่น
ทำบุพกิจอยู่ว่า อชฺชุปฺปโส จาตุทฺทโส อุโบสถวันนี้ ๑๔ คำ พวกภิกษุ
อาคันตุกะพึงคล้อยตาม คือ ไม่พึงคัดค้าน.

ชื่อว่า นากามา ทาตพฺพา มีความว่า สามัคคี อันพวกภิกษุผู้
เจ้าถิ่น ไม่พึงให้แก่พวกภิกษุอาคันตุกะ ด้วยความไม่เต็มใจ.

บทว่า อวาสิกาการํ ได้แก่ อาการ อธิบายว่า อาจารย์ของภิกษุ
ผู้เจ้าถิ่น. ในบททั้งปวงกัณยนี้.

สภาพเป็นเครื่องจับอาจารสำณาน ของภิกษุผู้เจ้าถิ่นเหล่านั้นว่า
ภิกษุเหล่านี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวัตรหรือไม่? ชื่อว่า อาการ.

ธรรมชาติซึ่งส่อ* ภิกษุผู้เจ้าถิ่นเหล่านั้น ผู้เร้นอยู่ในที่นั้น ๆ อธิบาย
ว่า ซึ่งให้รู้ได้ แม้มองไม่เห็น. ชื่อว่า ลิงค์.

ธรรมชาติเป็นที่เห็นแล้วรู้ซึ่งภิกษุผู้เจ้าถิ่นเหล่านั้นว่า มี ชื่อว่า นิमित.

สภาพเป็นเครื่องใช้ ภิกษุผู้เจ้าถิ่นเหล่านั้นว่า เป็นผู้มิบริวารเช่นนี้
อธิบายว่า เป็นเหตุได้ข้ออ้างเช่นนั้น ชื่อว่า อุทเทศ.

คำว่าอาการนั้นเป็นต้นทั้งหมด เป็นชื่อของเสนาสนบริวารต่าง ๆ มี
เตียงและตั้งที่จัดตั้งไว้เป็นอันดีเป็นต้น และเป็นชื่อของเสียงฝีเท้าเป็นต้น ก็แล
คำว่า อาการเป็นต้นนั้น พึงประกอบตามที่ควรประกอบ แม้ในอาการของภิกษุ
อาคันตุกะเป็นต้น ก็นัยนี้แล.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อนุญาตกั ได้แก่ เป็นของ ๆ ภิกก
เหล่าอื่น.

สามบทว่า ปาทานั โธตฺ อุตกนิสฺสเสกั ได้แก่ สถานที่รดน้ำแห่ง
เท้าทั้งหลายที่ล้างแล้ว. เอกพจน์ในบทว่า โธตฺ พึงทราบในอรรถแห่งพหูพจน์.

อีกอย่างหนึ่ง ปาฐะว่า ปาทานั โธตฺอุตกนิสฺสเสกั . ความว่า สถานที่
เป็นที่รดน้ำสำหรับล้างเท้าทั้งหลาย.

วินิจฉัยในนานาสังวาสกาทิวัตถุ พึงทราบดังนี้:-

บทว่า สมานธํ วาสกทิฏฺฐิจิ ได้แก่ ความเห็นว่า ภิกษุผู้เจ้าถิ่น
เหล่านั้น มีสังวาสเสมอกัน.

บทว่า น ปุจฺจนฺติ ได้แก่ ไม่ถามถึงลัทธิของภิกษุผู้เจ้าถิ่นเหล่านั้น
คือ ไม่ถามก่อน ทำวัตรและวัตรอาศัย คือวัตรใหญ่เรียบร้อยแล้ว ทำอุโบสถร่วมกัน.

๑. ภิกขาและโยชนา แก่ คมยติ ว่า โพธติ โดยนัยนี้ก็แปลว่า ธรรมชาติซึ่งให้รู้...

บทว่า นาภิวิตรุนติ ได้แก่ ไม่สามารถจะย่ำยี คือ ปราบปรามข้อที่เป็นนานาสังวาสกันได้ อธิบายว่า ให้ภิกษุผู้เข้าถ้ำเหล่านั้นสละทักขิณนั้นไม่ได้.

ข้อว่า สกิกฺขุกา อาวาสา มีความว่า ภิกษุทั้งหลายผู้ทำอุโบสถ มีอยู่ในอาวาสใด ภิกษุไม่อาจ ออกจากอาวาสนั้นไปสู่อาวาสใดในวันนั้นเที่ยวอาวาสนั้น ยังไม่ได้ทำอุโบสถ ไม่ควรไป.

สองบทว่า อญฺญตฺร สงฺเขน ได้แก่ เว้นจากภิกษุทั้งหลายซึ่งครบจำนวนเป็นสงฆ์.

สองบทว่า อญฺญตฺร อนุตฺตรายา ได้แก่ เว้นอันตราย ๑๐ อย่าง ที่กล่าวแล้วในหนหลังเสีย. แต่ว่า เมื่อมีอันตราย ก็ควรจะไปกับสงฆ์. มีตนเป็นที่ ๔ หรือมีตนเป็นที่ ๕ โดยกำหนดอย่างต่ำที่สุด.

ประเทศแห่งใดแห่งหนึ่ง มีศาลานวกรรมเป็นต้น ชื่ออนาวาส. เหมือนอย่างว่า อาวาสเป็นต้นภิกษุไม่ควรไป ฉนั้นใด ถ้าภิกษุทั้งหลายทำอุโบสถกันในวัด สีมาก็ดี แม่น้ำก็ดี อันภิกษุไม่ควรไปเพื่ออธิษฐานอุโบสถ ก็ฉะนั้น แต่ถ้ามีภิกษุบางรูปอยู่ที่สีมาและแม่น้ำนี้ไซ้ จะไปสู่สำนักภิกษุนั้น ควรอยู่. จะไปเสียจากอาวาส แม้ที่เลิกอุโบสถเสียแล้ว ควรอยู่. ภิกษุผู้ใดไปแล้วอย่างนั้น ย่อมได้แม้เพื่ออธิษฐาน อันภิกษุแม้ผู้อยู่ป่า ในวันอุโบสถ เทียวบิณฑบาตในบ้านแล้ว ต้องกลับไปวัดของตนเท่านั้น. ถ้าเข้าไปสู่วัดอื่น ต้องทำอุโบสถในวัดนั้นก่อน จึงค่อยไป ไม่ทำก่อนแล้วไปเสีย ไม่ควร.

ข้อว่า ยํ ชยฺหฺมา สกฺโกมิ อชฺเชว คนฺตุ มีความว่า ภิกษุพึงทราบซึ่งอาวาสใดว่า เราสามารถไปที่นั่นได้ในวันนี้ทีเดียว อาวาสเห็นปานนั้นควรไป. จริงอยู่ ภิกษุนี้แม้ทำอุโบสถกับภิกษุทั้งหลายในอาวาสนั้น จักเป็นผู้ไม่ทำอันตรายแก่อุโบสถเลยทีเดียว ฉะนั้นแล.

การเข้าสู่หัตถบาสนานั้น เป็นประมาณ ในชื่อว่า ภิกขุณียา นิสินฺ-
ปรีสาย เป็นอาทิ.

ชื่อว่า อญฺญตร อวฺญจิตาย ปรีสาย มีความว่า จริงอยู่ ขึ้นชื่อ
ว่า การให้ปาริวาสยปาริสุทธิ ปาริสุทธิที่แรมวัน นี้ย่อมไม่ควร จำเดิมแต่
การที่บริษัทลูกออกไป แต่เมื่อบริษัทยังไม่ลูกออกไป ย่อมควร เพราะเหตุ
นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า เว้นแต่บริษัทยังไม่ลูกออกไป. ลักษณะ
แห่งปาริวาสยปาริสุทธิ นั้น พึงถือเอาจากรรณนาแห่งปาริวาสยจันททานสิก-
ขาบทในภิกขุณีวิภังค์.^๑

วันที่ไม่ใช่วันอุโบสถนั้น ได้แก่วันอื่น นอกจากวันอุโบสถ ๒ วัน
นี้ คือ วันอุโบสถ ๑๔ คำ ๑ วันอุโบสถ ๑๕ คำ ๑

ชื่อว่า อญฺญตร สงฺฆสามคฺคิยา มีความว่า เมื่อสงฆ์แตกกันแล้ว
สังฆสามัคคีอันใด อันสงฆ์กลับทำได้อีก เหมือนสังฆสามัคคีของภิกษุชาว
โกสัมพี เว้นสังฆสามัคคีเห็นปานนั้น เสีย. ก็แลในกาลนั้น สงฆ์พึงทำอุโบสถ
สวดว่า ตูณาทู เม ภนฺเต สงฺโฆ อหฺมุโปสโธ สามคฺคี.

อนึ่ง ภิกษุเหล่าใด เมื่อมีภิกษุผู้ทำการทะเลาะวิวาทกันเล็กน้อยไม่สู้
สำคัญ จึงงดอุโบสถไว้แล้ว กลับเป็นผู้พร้อมเพรียงกันอีก อันภิกษุเหล่านั้น
ต้องทำอุโบสถแท้ ฉะนั้นแล.

อรรคกถาในวัคคสมัคคสัญญินโณปฉนรสาทิกถา จบ

อุโบสถกจันทรกวรรณนา จบ

๑. สมฺมุต. ทุติย.

วัสดุปนากันขันธ์

เรื่องภิกษุหลายรูป

[๒๐๕] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน อันเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ายังมิได้ทรงบัญญัติการจำพรรษาแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้น ก็เที่ยวจาริกไปตลอดฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน คนทั้งหลาย จึงฟังโทษ ดิถีชน โปนทะนาว่า โฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร จึงได้เที่ยวจาริกไปตลอดฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน เหยียบย่ำดินชาติอันเขียวสด เบียดเบียนอินทรีย์อย่าง ๑ ซึ่งมีชีวะ ยังสัตว์เล็ก ๆ จำนวนมากให้ถึงความวอดวายเล่า ก็พวกปริพาชกอัญญเดียรัจฉานเหล่านั้นเป็นผู้กล่าวธรรมอันต่ำทราม ยังพัก ยังอาศัยอยู่ประจำตลอดฤดูฝน อนึ่ง ผุ้จนกเหล่านี้เล่า ก็ยังทำรังบนยอดไม้ และพักอาศัยอยู่ประจำตลอดฤดูฝน ส่วนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านั้น ก็เที่ยวจาริกไปตลอดฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน เหยียบย่ำดินชาติอันเขียวสด เบียดเบียน อินทรีย์อย่าง ๑ ซึ่งมีชีวะ ยังสัตว์เล็ก ๆ จำนวนมากให้ถึงความวอดวาย ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินคนพวกนั้น ฟังโทษ ดิถีชน โปนทะนา จึงกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้จำพรรษา.

การจำพรรษา ๒ อย่าง

[๒๐๖] ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดกันว่า พวกเราพึงจำพรรษาเมื่อไร
หนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้จำพรรษาในฤดูฝน.

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดกันว่า วันเข้าพรรษามีกี่วันหนอ จึงกราบทูล
เรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
วันเข้าพรรษานี้มี ๒ คือ ปุริมิกา วันเข้าพรรษาดัน ๑ ปิจฉิมิกา วันเข้า
พรรษาหลัง เมื่อพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์อาสาฬหะล่วงไปแล้ววัน ๑ พึง
เข้าพรรษาดัน ๑ เมื่อพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์อาสาฬหะล่วงไปแล้วเดือน ๑
พึงเข้าพรรษาหลัง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วันเข้าพรรษามี ๒ วันเท่านั้นแล.

พระฉัพพัคคีย์เที่ยวจาริกทุกเวลา

[๒๐๗] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์จำพรรษาแล้ว ยังเที่ยวจาริก
ในระหว่างพรรษา คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาเช่นนั้นแหละ
ว่าไหน พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร จึงได้เที่ยวจาริกตลอดฤดูหนาว
ฤดูร้อน และฤดูฝน เหยียบย่ำดินชาติอันเขียวสด เบียดเบียนอินทรีย์อย่าง
หนึ่งซึ่งมีชีวะ ยังสัตว์เล็กๆ มีจำนวนมากให้ถึงความวอดวายเล่า ก็พวกอัญญ
เดียรถีย์เหล่านั้นเป็นผู้กล่าวธรรมอันคำทราวม ยังพักอาศัยอยู่ประจำตลอดฤดูฝน
อนึ่ง ผุ้จนกเหล่านั้นเล่า ก็ยังทำรังบนยอดไม้แล้วพักอาศัยอยู่ประจำตลอดฤดูฝน
ส่วนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านั้น เที่ยวจาริกตลอดฤดูหนาว ฤดูร้อน
และฤดูฝน เหยียบย่ำดินชาติอันเขียวสด เบียดเบียนอินทรีย์อย่างหนึ่งซึ่งมีชีวะ
ยังสัตว์เล็กๆ ซึ่งมีจำนวนมากให้ถึงความวอดวาย ภิกษุทั้งหลายได้ยินคนพวก
นั้นเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนา บรรดาที่เป็นผู้มักน้อยต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน

โพนทะนาว่า โฉนพระฉัพพัคคีย์จำพรรษาแล้ว จึงได้เที่ยวจาริกในระหว่าง
พรรษาเล่า จึงภิกษุเหล่านั้น กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมมิกถาในเพราะเหตุเป็น
เค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับส่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจำพรรษา ไม่อยู่ให้ตลอด ๓ เดือนต้น หรือ ๓ เดือนหลัง
ไม่พึงหลีกไปสู่จาริก รูปใดหลีกไป ต้องอาบัติทุกกฏ.

พระฉัพพัคคีย์ไม่จำพรรษา

[๒๐๘] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ไม่ประสงค์จะจำพรรษา
ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับ
สั่งห้ามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจะไม่จำพรรษาไม่ได้ รูปใดไม่จำพรรษา
ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์ ไม่ประสงค์จะจำพรรษาในวัน เข้าพรรษา
แกล้งลวงเลยอาวาสไปเสีย ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี-
พระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งห้ามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่
ประสงค์จะจำพรรษาในวันเข้าพรรษา ไม่พึงแกล้งลวงเลยอาวาสไปเสีย รูปใด
ลวงเลยไปเสีย ต้องอาบัติทุกกฏ.

เลื่อนกาลฝน

[๒๐๙] ก็โดยสมัยนั้นแล พระเจ้าพิมพิสาร จอมเสนามาตรราช
มีพระราชประสงค์จะทรงเลื่อนกาลฝนออกไป จึงทรงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้ง
หลายว่า ถ้ากระไร ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายพึงจำพรรษาในชุนหปักษ์อันจะมา
ถึง ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า
รับสั่งว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระเจ้าแผ่นดิน.

อรรถกถาวัสสุปนายิกขันธกะ

วินิจฉัยในเรื่องวัสสุปนายิกขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **อปฺปณฺณตฺโต** ได้แก่ ยังมีได้ทรงอนุญาต หรือว่ายังมิได้ทรงจัด.

สองบทว่า **เตธ ภิกฺขุ** ได้แก่ ภิกษุทั้งหลายนั้น. **อิธ ศัพท์** เป็นเพียงนิบาต.

สัตว์ทั้งหลายผู้อาจไปในอากาศชื่อว่านก.

บทว่า **สงฺกาสยิสฺสนฺติ** ความว่า นกทั้งหลาย ก็จักขวนขวายน้อยอยู่ประจำที่.

สองบทว่า **สงฺฆมาตํ อาปาเทนฺตา** ได้แก่ ให้ถึงความพินาศ.

หลายบทว่า **วสุสฺสเน วสุตํ อุปฺปนฺตํ** ความว่า เพื่อเข้าจำพรรษาตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน.

หลายบทว่า **กตฺติ นฺโฆ วสุสฺสพฺปนาเยกา** ความว่า วันเข้าพรรษามีเท่าไรหนอ ?

วินิจฉัยในคำว่า **อุปฺรชฺชชุกตฺตาย อาสาพฺพหิยา** พึงทราบดังนี้ :-

วัน ๑ แห่งดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้น ซึ่งล่วงไปแล้ว เพราะเหตุ นั้น ดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้น จึงชื่อว่า มีวัน ๑ ล่วงไปแล้ว. เมื่อดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้นล่วงไปแล้ว คือล่วงแล้ววัน ๑ อธิบายว่า ในวันแรมค่ำ ๑

แม้ในนัยที่ ๒ ก็มีความว่า เดือน ๑ แห่งดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้น ซึ่งล่วงไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้น จึงชื่อว่ามีเดือน ๑ ล่วงไปแล้ว. เมื่อดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้น ล่วงไปแล้ว ก็ก้าวล่วงแล้ว เดือน ๑ อธิบายว่า เมื่อเดือน ๑ เต็มบริบูรณ์. เพราะเหตุนี้ ในวันแรม ค่ำ ๑ ซึ่งถัดจากวันกลางเดือน ๘ หรือในวันแรม ค่ำ ๑ ซึ่งถัดจากวัน กลางเดือน ๘ จากเพ็ญเดือน ๘ นั้นแล อันภิกษุผู้จะจำพรรษา พึงจัดแจงวิหารแล้วทั้งน้ำ จันน้ำใช้ไว้ พึงทำสามีกรรมมีกราบไหว้พระเจดีย์เป็นต้นทั้งปวงให้เสร็จแล้ว พึงเปล่งวาจาว่า อิมสมิ วิหาร อิม เตมาส วสุต อูเปมิ ดังนี้ ครั้ง ๑ หรือ ๒ ครั้งแล้ว จำพรรษาเถิด.

วินิจัยในคำว่า โย ปกุธเมยฺย นี้ พึงทราบดังนี้:-

พึงทราบว่า ต้องอาบัติ เพราะไม่มีอาลัย หรือเพราะให้อรุณขึ้นในที่อื่น.

วินิจัยในคำว่า โย อติกุเมยฺย นี้ พึงทราบดังนี้:-

พึงทราบว่า เป็นอาบัติหลายตัว ด้วยนับวัด.

ก็ถ้าว่า ในวันนั้น เธอเข้าไปยังอุปัชฌารวัด ๑๐๐ ตำบลแล้วเลยไปเสีย พึงทราบว่า เป็นอาบัติ ๑๐๐ ตัว แต่ถ้าว่า เลยอุปัชฌารวัดไปแล้ว แลยังไม่ทัน เข้าอุปัชฌารวัดอื่น กลับมาเสีย พึงทราบว่า ต้องอาบัติตัวเดียวเท่านั้น. ภิกษุผู้ไม่จำพรรษาค้น เพราะอันตราขางอย่างต้องจำพรรษาหลัง.

สองบทว่า วสุต อุกุชฺฌิตุกาโม ความว่า มีพระประสงค์จะ เลื่อนเดือนคั่นฤดูฝนออกไป อธิบายว่า มีพระประสงค์จะไม่นับ เดือน ๘ จะให้นับเป็นเดือน ๘ อีก.

สองบทว่า อคเม ชุณฺเห มีอธิบายว่า ในเดือนอธิกมาส.

วินิจฉัยในข้อว่า อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชนํ อนุวตฺติตุํ นี้พึง
ทราบดังนี้:-

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตเพื่ออนุวัตรตาม ด้วยทรงทำในพระ
หฤทัยว่า ชื่อว่าความเสื่อมเสียสักนิดหน่อย ย่อมไม่มีแก่ภิกษุทั้งหลาย เพราะ
เลื่อนกาลฝนออกไป. เพราะฉะนั้น ภิกษุควรอนุวัตรตาม ในกรรมที่เป็นกรรม
อย่างอื่นได้ แต่ไม่ควรอนุวัตรตามแก่ใคร ๆ ในกรรมอันไม่เป็นกรรมฉะนี้
แล.

เรื่องทรงอนุญาตสัตตกถาธิยา

ทายกสร้างวิหารเป็นคันถวาท

[๒๑๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระนครราชคฤห์ตามพระพุทธานุญาตแล้ว. เสด็จจาริกไปทางพระนครสาวัตถี เสด็จจาริกไปโดยลำดับถึงพระนครสาวัตถี ทราบว่า พระองค์ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถีนั้น

ก็โดยสมัยนั้นแล อุบาสกชื่ออุเทนได้ให้สร้างวิหารอุทิศต่อสงฆ์ไว้ในโกศลชนบท เขาได้ส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายจงมา ข้าพเจ้าปรารถนาจะถวายทาน ฟังธรรม และพบเห็นภิกษุทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลายตอบไปอย่างนี้ว่า ท่านอุบาสก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุจำพรรษา ไม่อยู่ให้ตลอด ๓ เดือนต้น หรือ ๓ เดือนหลัง ไม่พึงหลีกไปสู่จาริก ขออุบาสกอุเทนจงรออนุญาตอยู่ชั่วระยะเวลาที่ภิกษุทั้งหลายจำพรรษา ออกพรรษาแล้วจึงจักไปได้ แต่ถ้าท่านจะมีกรณีขกิจรีบด่วน จงให้ประคิณฐานวิหารไว้ในสำนักภิกษุเจ้าถิ่น ในโกศลชนบทนั้นนั่นแหละ

อุบาสกอุเทนจึงเพ่งโทษ ดิเคียน โพนทะนาว่า โฉนเมื่อเราส่งทูตไปแล้ว พระคุณเจ้าทั้งหลายจึงได้ไม่มาเล่า เราก็คือเป็นทายก เป็นผู้ก่อสร้าง เป็นผู้บำรุงสงฆ์

ภิกษุทั้งหลายได้ยินอุบาสกอุเทนเพ่งโทษ ดิเคียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นค้ำมุล
นั้นแล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคล ๗ จำพวก
ส่งทูตมา เรานุญาตให้ไปด้วยสัตตาคหณิยะได้ แม้เมื่อเขาไม่ส่งมา เราไม่
อนุญาต บุคคล ๗ จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี ลิกขมานา สามเณร สามเณรี
อุบาสก อุบาสิกา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคล ๗ จำพวกนี้ส่งทูตมา เรา
อนุญาตให้ไปด้วยสัตตาคหณิยะได้ แต่เมื่อเขาไม่ส่งมา เราไม่อนุญาต ฟังกลับ
ใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็อุบาสกในศาสนานี้ได้ให้สร้างวิหารอุทิสสงฆ์
ถ้าเขาส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา
ข้าพเจ้าปรารถนาจะถวายทาน ฟังธรรม และพบเห็นภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขา
ส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตาคหณิยะได้ แต่เมื่อเขาไม่ส่งมา ก็ไม่ฟังไป ฟัง
กลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง อุบาสกในศาสนานี้ได้ให้สร้างเรือนมุง
แถบเดียวอุทิสสงฆ์...

...ได้ให้สร้างเรือนชั้น...

...ได้ให้สร้างเรือนโล้น...

...ได้ให้สร้างถ้ำ...

...ได้ให้สร้างบริเวณ...

...ได้ให้สร้างซุ้ม...

...ได้ให้สร้างโรงฉัน...

...ได้ให้สร้างโรงไฟ...

...ได้ให้สร้างกบปียกฐิ...

...ได้ให้สร้างวัจกฐิ...

...ได้ให้สร้างที่จกรม...

...ได้ให้สร้างโรงจกรม...

...ได้ให้สร้างบ่อน้ำ...

...ได้ให้สร้างโรงน้ำ...

...ได้ให้สร้างเรือนไฟ...

...ได้ให้สร้างโรงเรือนไฟ...

...ได้ให้สร้างสระโบกขรณี...

...ได้ให้สร้างมณฑป...

...ได้ให้สร้างอาราม...

...ได้ให้สร้างอารามวัตถุ...

ถ้าเขาส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ข้าพเจ้าปรารถนาจะถวายทาน ฟังธรรม และพบเห็นภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ แต่เมื่อเขาไม่ส่งมา ก็ไม่ฟังไป ฟังกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง อุบาสกในศาสนานี้ได้ให้สร้างวิหารอุทิส ฤกษ์มากรูปด้วยกัน...

...ได้ให้สร้างวิหารอุทิสฤกษ์รูป ๑...

...ได้ให้สร้างเรือนมุงแถบเดียว...

...ได้ให้สร้างเรือนชั้น...

...ได้ให้สร้างเรือนโล้น...

...ได้ให้สร้างถ้ำ...

...ได้ให้สร้างบริเวณ...

...ได้ให้สร้างซุ้ม ...
...ได้ให้สร้างโรงฉัน ...
...ได้ให้สร้างโรงไฟ ...
...ได้ให้สร้างกบปียกฐี ...
...ได้ให้สร้างวัจจกฐี ...
...ได้ให้สร้างที่จงกรม ...
...ได้ให้สร้างโรงจงกรม ...
...ได้ให้สร้างบ่อน้ำ ...
...ได้ให้สร้างโรงบ่อน้ำ ...
...ได้ให้สร้างเรือนไฟ ...
...ได้ให้สร้างโรงเรือนไฟ ...
...ได้ให้สร้างสระโบกขรณี ...
...ได้ให้สร้างมณฑป ...
...ได้ให้สร้างอาราม ...
...ได้ให้สร้างอารามวัตถุ ...

ถ้าเขาส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ข้าพเจ้าปรารถนาจะถวายทาน ฟังธรรม และพบเห็นภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตตาทกณียะได้ แต่เมื่อเขาไม่ส่งมา ก็ไม่ฟังไป ฟังกลับ ใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็อุบาสกในศาสนานี้ได้ให้สร้างวิหารอุทิสภิกษุณีสงฆ์ ...

...อุทิสภิกษุณีมารูปด้วยกัน ...
...อุทิสภิกษุณีรูป ๑ ...

...อุทิสสิกขมานามารูปด้วยกัน...
...อุทิสสิกขมานารูปหนึ่ง...
...อุทิสสามเณรมารูปด้วยกัน...
...อุทิสสามเณรรูปหนึ่ง...
...อุทิสสามเณรีมารูปด้วยกัน...
...อุทิสสามเณรีรูปหนึ่ง...
...ได้ให้สร้างเรือนมุงแถบเดียว...
...ได้ให้สร้างเรือนชั้น...
...ได้ให้สร้างเรือนโถ้น...
...ได้ให้สร้างถ้ำ...
...ได้ให้สร้างบริเวณ...
...ได้ให้สร้างซุ้ม...
...ได้ให้สร้างโรงฉัน...
...ได้ให้สร้างโรงไฟ...
...ได้ให้สร้างกบปียกฐณี...
...ได้ให้สร้างวักกฐณี...
...ได้ให้สร้างที่จงกรม...
...ได้ให้สร้างโรงจงกรม...
...ได้ให้สร้างบ่อน้ำ...
...ได้ให้สร้างโรงบ่อน้ำ...
...ได้ให้สร้างสระโบกขรณี...
...ได้ให้สร้างมณฑป...
...ได้ให้สร้างอาราม...

...ได้ให้สร้างอารามวัตถุ ถ้าเขาส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ขอ
อาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ข้าพเจ้าปรารถนาจะถวายทาน ฟังธรรม และ
พบภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตตาทกณียะได้ แต่เมื่อเขาไม่
ส่งมาก็ไม่ฟังไป ฟังกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง อุบาสกในศาสนานี้ ได้ให้สร้างนิเวศน์เพื่อ
ประโยชน์คน...

...ได้ให้สร้างเรือนนอน ...

...ได้ให้สร้างโรงเก็บของ...

...ได้ให้สร้างร้าน...

...ได้ให้สร้างโรงกลม...

...ได้ให้สร้างร้านค้า...

...ได้ให้สร้างโรงร้านค้า...

...ได้ให้สร้างเรือนชั้น...

...ได้ให้สร้างเรือนโล้น...

...ได้ให้สร้างถ้ำ...

...ได้ให้สร้างบริเวณ...

...ได้ให้สร้างซุ้ม...

...ได้ให้สร้างโรงฉน์...

...ได้ให้สร้างโรงไฟ...

...ได้ให้สร้างโรงครัว...

...ได้ให้สร้างวักกุฎี...

...ได้ให้สร้างที่จงกรม...

..ได้ให้สร้างโรงจกรม...

...ได้ให้สร้างบ่อน้ำ...

...ได้ให้สร้างโรงบ่อน้ำ...

...ได้ให้สร้างเรือนไฟ...

...ได้ให้สร้างโรงเรือนไฟ...

...ได้ให้สร้างสระโบกขรณี...

...ได้ให้สร้างมณฑป...

...ได้ให้สร้างอาราม...

...ได้ให้สร้างอารามวัตถุ หนึ่ง จะมีการมงคลแก่นุตรกัถิ จะมีการมงคลแก่ธิดากัถิ เขาจับไข้กัถิ จะกล่าวพระสูตรตันตะที่รู้เฉพาะกัถิ ถ้าเขาส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา จักได้เรียนพระสูตรตันตะนี้ไว้ โดยวิธีที่พระสูตรตันตะนี้ จะไม่เสื่อมสูญไปเสีย หรือว่าเขามีกิจหรือกรณีะอย่างใดอย่างหนึ่งกัถิ ถ้าเขาส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ข้าพเจ้าปรารถนาจะถวายทาน ฟังธรรม และพบเห็นภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตาคหะกรณีะได้ แต่เมื่อเขาไม่ส่งมาก็ไม่ฟังไป ฟังกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หนึ่ง อุบาสกในศาสนานี้ได้ให้สร้างวิหารอุทิสสงฆ์ ถ้าเขาส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ขออาราธนาพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาจะถวายทาน ฟังธรรม และพบเห็นภิกษุทั้งหลาย เมื่อนางส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตาคหะกรณีะได้ แต่เมื่อนางไม่ส่งมา ก็ไม่ฟังไป ฟังกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หนึ่ง อุบาสกในศาสนานี้ได้ให้สร้างเรือนมุงแถบเดียว อุทิสสงฆ์...

...ได้ให้สร้างเรือนชั้น ...

...ได้ให้สร้างเรือนโล้น ...

...ได้ให้สร้างถ้ำ...

...ได้ให้สร้างบริเวณ...

...ได้ให้สร้างซุ้ม ...

...ได้ให้สร้างโรงฉัน...

...ได้ให้สร้างโรงไฟ...

...ได้ให้สร้างกบปียกฐี...

...ได้ให้สร้างวัจกฐี...

...ได้ให้สร้างที่จงกรม ...

...ได้ให้สร้างโรงจงกรม ...

...ได้ให้สร้างบ่อน้ำ...

...ได้ให้สร้างโรงบ่อน้ำ...

...ได้ให้สร้างเรือนไฟ...

...ได้ให้สร้างโรงเรือนไฟ...

...ได้ให้สร้างสระโบกขรณี ...

...ได้ให้สร้างมณฑป...

...ได้ให้สร้างอาราม ...

...ได้ให้สร้างอารามวัตถุ ถ้าเขาส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลาย ขอ
อาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาจะถวายทาน ฟังธรรม และพบ
เห็นภิกษุทั้งหลาย เมื่อนางส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตทาภรณ์ยะได้ แต่เมื่อนาง
ไม่ส่งมา ก็ไม่ฟังไป ฟังกลับโน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง อุบาสกในศาสนานี้ได้ให้สร้างวิหารอุทิส
ภิกษุมารูปด้วยกัน...

...อุทิสภิกษุรูปหนึ่ง...

...อุทิสภิกษุณีสงฆ์...

...อุทิสภิกษุณีมารูปด้วยกัน...

...อุทิสภิกษุณีสองรูปหนึ่ง...

...อุทิสสิกขมานามารูปด้วยกัน...

...อุทิสสิกขมานารูปหนึ่ง...

...อุทิสสามเณรมารูปด้วยกัน...

...อุทิสสามเณรรูปหนึ่ง...

...อุทิสสามเณรีมารูปด้วยกัน...

...อุทิสสามเณรีรูปหนึ่ง...

...ได้ให้สร้างเรือนมุงแถบเดียว...

...ได้ให้สร้างเรือนชั้น...

...ได้ให้สร้างเรือนโล้น...

...ได้ให้สร้างถ้ำ...

...ได้ให้สร้างบริเวณ...

...ได้ให้สร้างซุ้ม...

...ได้ให้สร้างโรงฉัน...

...ได้ให้สร้างโรงไฟ...

...ได้ให้สร้างกับปียกฐณี...

...ได้ให้สร้างวังกฐณี...

...ได้ให้สร้างที่จ้งกรม...

...ได้ให้สร้างโรงจ้งกรม...

...ได้ให้สร้างบ่อน้ำ...

...ได้ให้สร้างโรงบ่อน้ำ...

...ได้ให้สร้างเรือนไฟ...

...ได้ให้สร้างโรงเรือนไฟ...

...ได้ให้สร้างสระโบกขรณี...

...ได้ให้สร้างมณฑป...

...ได้ให้สร้างอาราม...

...ได้ให้สร้างอารามวัตถุ ถ้านางส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า

ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาจะถวายทาน ฟังธรรม และ
พบเห็น ภิกษุทั้งหลาย เมื่อนางส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตาทกฺรณียะได้ แต่
เมื่อนางไม่ส่งมาก็ไม่ฟังไป ฟังกลับใน ๗ วัน .

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง อุบายสิกขาในศาสนานี้ได้ให้สร้างนิเวศน์ เพื่อ
ประโยชน์คน...

...ได้ให้สร้างเรือนนอน...

...ได้ให้สร้างโรงเก็บของ...

...ได้ให้สร้างร้าน...

...ได้ให้สร้างโรงกลม...

...ได้ให้สร้างร้านค้า...

...ได้ให้สร้างโรงร้านค้า...

...ได้ให้สร้างเรือนชั้น...

...ได้ให้สร้างเรือนโล้น...

...ได้ให้สร้างถ้ำ...

...ได้ให้สร้างบริเวณ...

...ได้ให้สร้างซุ้ม...

...ได้ให้สร้างโรงฉน...

...ได้ให้สร้างโรงไฟ...

...ได้ให้สร้างโรงครัว...

...ได้ให้สร้างวังจกฏี...

...ได้ให้สร้างที่จกรม...

...ได้ให้สร้างโรงจกรม...

...ได้ให้สร้างบ่อน้ำ...

...ได้ให้สร้างโรงบ่อน้ำ...

...ได้ให้สร้างสระโบกขรณี...

...ได้ให้สร้างมณฑป...

...ได้ให้สร้างอาราม...

...ได้ให้สร้างอารามวัตถุ อนึ่ง จะมีการมงคลแก่บุตรก็ดี จะมีการ
มงคลแก่ธิดาก็ดี เขาเจ็บไขก็ดี จะกล่าวพระสูตรตันตะที่รู้เฉพาะก็ดี ถ้าเขาส่ง
ทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา จักได้เรียน
พระสูตรตันตะนี้ไว้ โดยวิธีที่พระสูตรตันตะนี้จะไม่เสื่อมสูญไปเสีย หรือว่า เขา
มีกิจ หรือกรณีะอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ถ้าเขาส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า
ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาจะถวายทาน ฟังธรรม และ
พบเห็นภิกษุทั้งหลาย เมื่อนางส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตาหกรณีะได้ แต่เมื่อนาง
ไม่ส่งมาก็ไม่ฟังไป ฟังกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้ได้ให้สร้างวิหารอุทิศสงฆ์

...ภิกษุณีได้ให้สร้างวิหารอุทิศสงฆ์...

...สิกขมานได้ให้สร้างวิหารอุทิศสงฆ์...

...สามเณรได้ให้สร้างวิหารอุทิศสงฆ์...

...สามเณรีได้ให้สร้างวิหารอุทิศสงฆ์...

...อุทิศภิกษุมารูปด้วยกัน...

...อุทิศภิกษุรูปหนึ่ง...

...อุทิศภิกษุณีสงฆ์...

...อุทิศภิกษุณีมารูปด้วยกัน...

...อุทิศภิกษุณีรูปหนึ่ง...

...อุทิศสิกขมานามารูปด้วยกัน...

...อุทิศสิกขมานารูปหนึ่ง...

...อุทิศสามเณรมารูปด้วยกัน...

...อุทิศสามเณรรูปหนึ่ง...

...อุทิศสามเณรีมารูปด้วยกัน...

...อุทิศสามเณรีรูปหนึ่ง...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง สามเณรีในศาสนานี้ได้สร้างวิหารเพื่อประโยชน์ตน...

...ได้ให้สร้างเรือนมุงแถบเดียว...

...ได้ให้สร้างเรือนชั้น...

...ได้ให้สร้างเรือนโล้น...

...ได้ให้สร้างถ้ำ...

...ได้ให้สร้างบริเวณ...

...ได้ให้สร้างซุ้ม...
...ได้ให้สร้างโรงฉัน...
...ได้ให้สร้างโรงไฟ...
...ได้ให้สร้างกัปปิยกุฏิ...
...ได้ให้สร้างวัจจกุฏิ...
...ได้ให้สร้างที่จงกรม...
...ได้ให้สร้างโรงจงกรม...
...ได้ให้สร้างบ่อน้ำ...
...ได้ให้สร้างโรงบ่อน้ำ...
...ได้ให้สร้างสระโบกขรณี...
...ได้ให้สร้างมณฑป...
...ได้ให้สร้างอาราม...

ได้ให้สร้างอารามวัตถุ ถ้านางส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ขอ
อาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา คิณัปปารรณจะถวายทาน ฟังธรรม และ
พบเห็นภิกษุทั้งหลาย เมื่อนางส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตาคหณิยะได้ แต่เมื่อนาง
ไม่ส่งมา ก็ไม่ฟังไป ฟังกลับใน ๗ วัน.

ทรงอนุญาตสัตตาคหณิยะเพราะสหธรรมิก ๕

[๒๑๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูป ๑ อาพาธ เธอได้ส่งทูตไปใน
สำนักภิกษุทั้งหลายว่า กระผมเองอาพาธ ขออาราธนาภิกษุทั้งหลายมา กระผม
ปรารถนาการมาของภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี-
พระภาคเจ้า ๆ ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อ

สหธรรมิก ๕ แม้มิได้ส่งทูตมาเรอนุญาติให้ไปด้วยสัตตทากรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเขาส่งทูตมา สหธรรมิก ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสหธรรมิก ๕ นี้ แม้มิได้ส่งทูตมา เรอนุญาติให้ไปด้วยสัตตทากรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเขาส่งทูตมา แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

สัตตทากรณียะเนื่องด้วยภิกษุ

๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ อาพาธ ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า กระผมเองอาพาธ ขออาราธนาภิกษุทั้งหลายมา กระผมปรารณาการมาของภิกษุทั้งหลาย. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทากรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักแสวงหาที่ดินภักดี คิลานุปัฏฐากภักดี คิลานเภสัช จักถามอาการ หรือจักพยาบาล แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ความกระสันบังเกิดแก่ภิกษุในศาสนานี้ ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ความกระสันบังเกิดแก่กระผมแล้ว ขออาราธนาภิกษุทั้งหลาย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทากรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักระงับความกระสัน หรือจักวานภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือจักทำกรรม. กถาแก่ภิกษุนั้น แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ความรำคาญบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุในศาสนานี้ ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักของภิกษุทั้งหลายว่า ความรำคาญบังเกิดแก่กระผม ขออาราธนาภิกษุทั้งหลายมา กระผมปรารณาการมาของภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทากรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูต

มา ฟังไปด้วยตั้งใจว่า จักบรรเทาความรำคาญ หรือจักวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา หรือจักทำธรรมกถาแก่ภิกษุนั้น แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ความเห็นผิดบังเกิดแก่ภิกษุในศาสนานี้ ถ้าเธอจะฟังส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ความเห็นผิดบังเกิดแก่กระผม ขออาราธนาภิกษุทั้งหลายมา กระผมปรารณาการมาของภิกษุทั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็ฟังไปด้วยสดตาหณียะได้จะต้อง ๆ กล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา ฟังไปด้วยตั้งใจว่า จักเปลี่ยนความเห็นผิด จักวานภิกษุอื่นให้ช่วยเปลี่ยน หรือจักทำธรรมกถาแก่ภิกษุนั้น แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้เป็นผู้ต้องครุภักติควรอยู่ปริวาส ถ้าเธอฟังส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า กระผมเองต้องครุภักติควรอยู่ปริวาส ขออาราธนาภิกษุทั้งหลายมา กระผมปรารณาการมา ของภิกษุทั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็ฟังไปด้วยสดตาหณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา ฟังไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการขวนขวายให้ปริวาส จักช่วยสวดหรือจักเป็นคณะปุระกะ แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้เป็นผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ถ้าเธอจะฟังส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า กระผมเองเป็นผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ขออาราธนาภิกษุทั้งหลายมา กระผมปรารณาการมาของภิกษุทั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็ฟังไปด้วยสดตาหณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา ฟังไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการขวนขวายชักเข้าหาอาบัติเดิม จักช่วยสวดหรือจักเป็นคณะปุระกะ แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้เป็นผู้ควรมานัต ถ้าเธอจะฟังส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า กระผมเองเป็นผู้ควรมานัต ขออาราธนา

ภิกษุทั้งหลายมา กระผมปรารถนาการมาของภิกษุทั้งหลาย คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมาพึงไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการขวนขวายให้มานัด จักช่วยสวด หรือ จักเป็นคณะปุระกะ แต่ต้องกลับภายใน ๗ วัน.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ เป็นผู้ควรอัปทาน ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า กระผมเองเป็นผู้ควรอัปทาน ขออาราธนาภิกษุทั้งหลายมา กระผมปรารถนาการมาของภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมาพึงไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการขวนขวายให้อัปทาน จักช่วยสวด หรือจักเป็นคณะปุระกะ แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง สงฆ์เป็นผู้ใคร่เพื่อทำกรรม คือ ศัขชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม แก่ภิกษุในศาสนานี้ ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า สงฆ์เป็นผู้ใคร่เพื่อทำกรรมแก่กระผม ขออาราธนาภิกษุทั้งหลายมา กระผมปรารถนาการมาของภิกษุทั้งหลาย คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า ด้วยวิธีอย่างไรหนอ สงฆ์จึงจะไม่ทำกรรม หรือพึงน้อมไปเพื่อกรรมสถานเบา แต่ต้องกลับใน ๗ วัน. อนึ่งภิกษุนั้นได้ถูกสงฆ์ทำกรรม คือ ศัขชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรมแล้ว ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า สงฆ์ได้ทำกรรมแก่กระผมแล้ว ขออาราธนาภิกษุทั้งหลายมา กระผมปรารถนาการมาของภิกษุทั้งหลาย คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ จะต้องกล่าว

ไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา ฟังไปด้วยตั้งใจว่า ด้วยวิธีอย่างไรหนอ ภิกษุนั้นฟัง
พระพุทธิชอบ หายเยอหยิ่ง ประพฤติแก้ตัวได้ สงฆ์จะได้ระงับกรรมนั้นเสีย
แต่ต้องกลับ ใน ๗ วัน.

สัตตาหกรณียะเนื่องด้วยภิกษุณี

๒. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุณีในศาสนานี้อาพาธ ถ้าเธอจะพึงส่ง
ทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ดิฉันเองอาพาธ ขออาราธนาพระคุณเจ้า
ทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อ
เธอมิได้ส่งทูตมา ฟังไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่ง
ทูตมา ฟังไปด้วยตั้งใจว่า จักแสวงหาภิกษุณีกัด ภิกษุณีปฏิฐากัด ภิกษุณีกัด
จักถามอาการ หรือจักพยาบาล แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ความกระสันบังเกิดแก่ภิกษุณีในศาสนานี้ ถ้า
เธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ความกระสันบังเกิดแก่ดิฉันแล้ว
ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. คู่
ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ จะ
ต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา ฟังไปด้วยตั้งใจว่า จักระงับความกระสัน หรือ
จักวานภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือจักทำกรรมกถาแก่ภิกษุณีนั้น แต่ต้องกลับใน
๗ วัน .

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ความรำคาญบังเกิดแก่ภิกษุณีในศาสนานี้
ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ความรำคาญบังเกิดแก่ดิฉันแล้ว
ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมาดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. คู่ก่อน

ภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไย เมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักบรรเทาความรำคาญ จักวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา หรือจักทำกรรมกถาแก่ภิกษุณีนั่น แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ความเห็นผิดบังเกิดแก่ภิกษุณีในศาสนานี้ ถ้าเธอจะส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ความเห็นผิดเกิดแล้วแก่ดิฉัน ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักเปลื้องความเห็นผิด จักวานภิกษุอื่นให้ช่วยเปลื้อง หรือจักทำกรรมกถาแก่ภิกษุณีนั่น แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุณีในศาสนานี้เป็นผู้ต้องครุกาบัติ ควรมานัต ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ดิฉันเองต้องครุกาบัติ ควรมานัต ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วย สัตตาหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการขวนขวายให้มานัต แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุณีในศาสนานี้เป็นผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ดิฉันเองเป็นผู้ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการขวนขวายชักเข้าหาอาบัติเดิม แต่ต้องส่งกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้เป็นผู้ควรอัปทาน ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ดิฉันเองเป็นผู้ควรอัปทาน ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วย สัตตหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมาพึงไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการขวนขวายในอัปทาน แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง สงฆ์เป็นผู้ใคร่เพื่อทำการ คือ ดัชฌนียกรรม นิสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรม แก่ภิกษุในศาสนา ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า สงฆ์เป็นผู้ใคร่เพื่อทำการแก่ดิฉัน ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไย เมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า ด้วยวิธีอย่างไรหนอ สงฆ์จึงจะไม่ทำการ หรือพึงน้อมไปเพื่อกรรมสถานเบา แต่ต้องกลับใน ๗ วัน. อนึ่งภิกษุณีนั้นถูกสงฆ์ทำการคือดัชฌนียกรรม นิสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม หรืออุกเขปนียกรรมแล้ว ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า สงฆ์ได้ทำการแก่ดิฉันแล้ว ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า ด้วยวิธีอย่างไรหนอ ภิกษุณีนั้พึงประพฤดิชอบ หายเยอหยิ่ง พระพฤติแก้ตัวได้ สงฆ์จะได้ระงับกรรมนั้นเสีย แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

สัตตทหณียะเนื่องด้วยสิกขมานา

๓. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สิกขมานาในศาสนานี้อาพาธ ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ดิฉันเองอาพาธ ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทหณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักแสวงหาภิกษุภิกษุณี ภิกษุภิกษุณี ภิกษุภิกษุณี ภิกษุภิกษุณี จักถามอาการ หรือจักพยาบาล แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ความกระสันบังเกิดแก่สิกขมานาในศาสนา
นี้...

...ความรำคาญบังเกิด...

...ความเห็นผิดบังเกิด...

...สิกขาของสิกขมานาในศาสนานี้กำเริบ ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า สิกขาของดิฉันกำเริบแล้ว ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทหณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการชวนชวนให้สมาทานสิกขา แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง สิกขมานาในศาสนานี้ เป็นผู้ใคร่จะอุปสมบท ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ดิฉันเองใคร่จะอุปสมบท ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทหณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการชวนชวนให้อุปสมบท จักช่วยสวดหรือจักคณะปุระกะ แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

สถิติการนิยมนั่งด้วยสามเณร

๔. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สามเณรในศาสนานี้อาพาธ ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า กระผมเองอาพาธ ขออาราธนาภิกษุทั้งหลายมา กระผมปรารถนาการมาของภิกษุทั้งหลาย. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทาหรรณิยะได้ จะต้องกล่าวไปไขเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่าจักแสวงหาคิลานกัต คิลานุปัฏฐากกัต คิลานเภสัช จักถามอาการ หรือจักพยาบาล แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ความกระสันยังเกิดแก่สามเณรในศาสนา
นี้...

...ความรำคาญบังเกิด...

...ความเห็นผดบังเกิด...

สามเณรเป็นผู้ใคร่จะถามปี ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลาย ว่ากระผมปรารถนาการมาของภิกษุทั้งหลาย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลายแม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตาหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปเฝ้าเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักถาม หรือจักบอก แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คุณอนภิกขุทั้งหลาย อนึ่ง สามเณรในศาสนานี้ เป็นผู้ใคร่จะอุปสมบท ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกขุทั้งหลายว่า กระผมเองใคร่จะอุปสมบท ขออาราธนาภิกขุทั้งหลายมา กระผมปรารถนาการมาของภิกขุทั้งหลาย คุณอนภิกขุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทาหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปใยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการชวนชวายเป็นอุปสมบท จักช่วยสวด หรือจักเป็นคณะปรกะ แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

ตัดตทกณียะเนื่องด้วยสามเณรี

๕. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สามเณรีในศาสนานี้ อาพาธ ถ้าเธอจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ดิฉันเองอาพาธ ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยตัดตทกณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักแสวงหาภิกษุภิกษุณี ภิกษุภิกษุณี ภิกษุภิกษุณี จักถามอาการ หรือจักพยาบาล แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ความกระสันบังเกิดแก่สามเณรีในศาสนา
นี้ ...

...ความรำคาญบังเกิด...

...ความเห็นผิดบังเกิด...

...สามเณรีเป็นผู้ใคร่จะถามปี...

สามเณรีเป็นผู้ใคร่จะสมาทานสิกขา ถ้าเธอพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ดิฉันเองใคร่จะสมาทานสิกขา ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ดิฉันปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเธอมิได้ส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยตัดตทกณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเธอส่งทูตมา พึงไปด้วยตั้งใจว่า จักทำการชวนชวนให้สมาทานสิกขา แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

[๒๑๒] ก็โดยสมัยนั้นแล มารดาของภิกษุรูป ๑ ได้ป่วยไข้ นางส่งทูตไปในสำนักภิกษุผู้เป็นบุตรว่า ดิฉันเองป่วยไข้ ดิฉันปรารถนาการมาของบุตร จึงภิกษุนั้นได้ดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า เมื่อบุคคล ๗ จำพวกส่งทูตมาไปด้วยตัดตทกณียะได้ แต่เมื่อเขาไม่ส่งทูตมา จะไปไม่ได้สำหรับสหรรณิก ๕ แม้มิได้ส่งทูตมาก็ไปด้วยตัดตทกณียะได้ จะต้องกล่าว

ไปไยเมื่อเขาส่งทูตมา ก็นี้มารดาของเรากำลังป่วยไข้ และท่านก็มีไข้ อุบาสิกา เราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคล ๗ จำพวก แม้มิได้ส่งทูตมา เราอนุญาตให้ไปด้วยสัตตาคหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเขาส่งทูตมา บุคคล ๗ จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี ลิกขมานา สามเณร สามเณรี มารดาและบิดา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคล ๗ จำพวกนี้ แม้มิได้ส่งทูตมา เราอนุญาตให้ไปด้วยสัตตาคหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไยเมื่อเขาส่งทูตมา แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็มารดาของภิกษุในศาสนานี้ป่วยไข้ ถ้าเขาจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุผู้เป็นบุตรว่า ดิฉันเองป่วยไข้ ขอบุตรของดิฉันจงมา ดิฉันปรารถนาการมาของบุตร. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อนางมิได้ส่งทูตมาก็พึงไปด้วยสัตตาคหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไย เมื่อนางส่งทูตมา พึงไปด้วย ตั้งใจว่า จักแสวงหาทิลานกัฏ ทิลานุปัฏฐากกัฏ ทิลานเภสัช จักถามอาการ หรือ จักพยาบาล แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง บิดาของภิกษุในศาสนานี้ป่วยไข้ ถ้าเขาจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุผู้เป็นบุตรว่า ฉันเองป่วยไข้ ขอบุตรของฉันจงมา ฉันปรารถนาการมาของบุตร. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เมื่อเขามีได้ส่งทูตมาก็พึงไปด้วยสัตตาคหกรณียะได้ จะต้องกล่าวไปไย เมื่อเขาส่งทูตมา พึงไปด้วย ตั้งใจว่า จักแสวงหาทิลานกัฏ ทิลานุปัฏฐากกัฏ ทิลานเภสัช จักถามอาการ หรือจักพยาบาล แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พี่ชายน้องชายของภิกษุในศาสนานี้ป่วยไข้ ถ้าเขาจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุผู้พี่ชายน้องชายว่า กระผมเองป่วยไข้ ขอพี่

ชายน้องชายของกระผมจงมา กระผมปรารถนาการมาของพี่ชายน้องชาย. คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทากรณียะได้ แต่เมื่อเขาไม่
ส่งทูตมาก็ไม่พึงไป แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พี่หญิงน้องหญิงของภิกษุในศาสนานี้ป่วย
ไข้ ถ้าเขาจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุว่า ดิฉันเองป่วยไข้ ขอพี่ชายน้องชาย
ของดิฉันจงมา ดิฉันปรารถนาการมาของพี่ชายน้องชาย. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
เมื่อเขาส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทากรณียะได้ แม้เมื่อเขาไม่ส่งทูตมา ก็ไม่
พึงไป แต่ต้องกลับมาใน ๗ วัน.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ญาติของภิกษุในศาสนานี้ป่วยไข้ ถ้าเขาจะ
พึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุว่า กระผมเองป่วยไข้ ขอพระคุณเจ้าจงมา กระผม
ปรารถนาการมาของพระคุณเจ้า. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาส่งทูตมา ก็พึง
ไปด้วยสัตตทากรณียะได้ แต่เมื่อเขาไม่ส่งทูตมา ก็ไม่พึงไป แต่ต้องกลับใน
๗ วัน.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง บุรุษผู้รักดีต่อภิกษุในศาสนานี้ป่วยไข้ ถ้า
เขาจะพึงส่งทูตไปในสำนักภิกษุว่า กระผมเองป่วยไข้ ขออาราธนาภิกษุทั้ง
หลายมา กระผมปรารถนาการมาของภิกษุทั้งหลาย. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อ
เขาส่งทูตมา ก็พึงไปด้วยสัตตทากรณียะได้ แต่เมื่อเขาไม่ส่งทูตมา ก็ไม่พึงไป
แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

ทรงอนุญาตสัตตทากรณียะเพราะกิจของสงฆ์

[๒๑๑] ก็โดยสมัยนั้น มหาวิหารของสงฆ์ชำรุดลง อุบาสกคน ๑
ได้ให้ตัดเครื่องทักพสัมภาระไว้ในป่า เขาส่งทูตไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า ถ้า

พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะฟังจนเครื่องทัฬหฬัณณานั้นไปได้ กระผมขอถวาย
เครื่องทัฬหฬัณณานั้น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ
ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ไปได้เพราะ
กรณียะของสงฆ์ แต่ต้องกลับใน ๗ วัน.

เรื่องทรงอนุญาตสัตตาคหณียะ จบ

วัสสาวาสภาววารที่ ๑ จบ

อรรถกถาฐานะเป็นไปด้วยสัตตาคหณียะ

วินิจฉัยในสัตตาคหณียะทั้งหลาย ฟังทราบดังต่อไปนี้:-

ตั้งแต่คำว่า ภิกษุณีสงฆ์ อุททิสฺส เป็นต้นไป ย่อมมีความเสื่อม
ตลอดไป ๓ อย่าง คือ เว็จกุฎี ๑ เรือนไฟ ๑ ศาลาเรือนไฟ ๑.

โรงเก็บสิ่งของเป็นต้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วทีเดียว ในสิกขาบท
ทั้งหลาย มีอุทโทสิตสิกขาบทเป็นต้น.

ก็โรงครัว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าในวัสสูปนายิกขันธกะนี้ว่า รสวดี.

คำว่า วาเรญญ ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว ในสังญจิริตสิกขาบท.

หลายบทว่า ปุรายํ สุตฺตฺนุโต น ปฺลุชฺชติ ความว่า ทราบเท่าที่
พระสุตตันตนี้จะไม่สาบสูญเสีย.

ชื่อว่า ปญฺจนุํ สุตฺตาคหณียเณน ความว่า แม้เมื่อสหรรณิก
มิได้ส่งทูตมานิมนต์ ภิกษุก็ควรไป ด้วยเหตุที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้
พิสดารข้างหน้า โดยนัยเป็นต้นอย่างนี้ว่า เราจักแสวงหาคิลานภัดหรือคิลาน-

ปฏฐากถหรือเกสัฏ แก่สทรรณิกทั้ง ๕ มีภิกษุเป็นต้นเหล่านั้นบ้าง จักถาม บ้าง จักพยาบาลบ้าง. แม้ในที่แห่งมารดาบิดา อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรง อนุญาตไว้แล้วข้างหน้า ก็นัยนี้เหมือนกัน.

แต่ในอันธกอร์รถถาแก้วว่า ชนทั้งหลายเหล่าใด เป็นอุปัฏฐากของ มารดาและบิดา ซึ่งเป็นญาติที่ดี มิใช่ญาติที่ดี แม้เมื่อชนเหล่านั้นมิได้ส่งทูต มานิมนต์ ภิกษุจะไปก็ควร. คำนั้นท่านมิได้กล่าวไว้เลย ทั้งในอรรถถาและ บาลี เพราะฉะนั้น ไม่ควรจะถือเอา.

บทว่า ภิกษุภคิโก ได้แก่ บุรุษผู้อยู่กับภิกษุทั้งหลายในวัดเดียวกัน.

บทว่า อุทริยติ ได้แก่ ชำรุด.

สองบทว่า ภณฺฑํ เจทาปีตํ ได้แก่ เครื่องทัพพสัมภาระที่เขาให้ ตัดไว้แล้ว.

บทว่า อวหฺราเปยฺยํ คือพึงให้ขึ้นมา.

วินิจฉัยในคำว่า สจฺจนฺตณฺเณน นี้ พึงทราบดังนี้:-

กิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง อันภิกษุพึงทำในเสนาสนะทั้งหลาย มีโรง อุโบสถเป็นต้นก็ดี ในสถานที่ทรงอนุญาต มีฉัตรและไพทีแห่งพระเจดีย์เป็นต้น ก็ดี โดยที่สุด แม้เป็นเสนาสนะเฉพาะตัวของภิกษุทุกอย่างเป็นกิจอันสงฆ์พึงทำ ทั้งนี้. เพราะฉะนั้น เพื่อให้กิจนั้นสำเร็จ ภิกษุควรไปเพื่อขนทัพพสัมภาระ เป็นต้นมา หรือเพื่อให้ไวยาวัจกรให้ค่าจ้างและรางวัลเป็นต้น แก่ชนทั้งหลาย มิชางไม่เป็นต้น .

วินิจฉัยในรัตนเจทซึ่งพ้นจากบาป ในสัตตหกรณียาธิการ พึงทราบ ดังต่อไปนี้:-

อันภิกษุอันเขามีได้นิมนต์ เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม ไม่สมควร ไป. แต่ถ้าภิกษุได้กระทำการนัดหมายกันไว้ก่อนแล้ว ในอาวาสใหญ่แห่ง

หนึ่งว่า เราทั้งหลายพึงประชุมกันในวันชื่อนั้น ดังนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้อันเขานิมนต์แล้วได้ จะไปก็ควร. จะไปด้วยคิดว่า เราจักชักย้อมจิรว ไม่ควร. แต่ถ้าอาจารย์และอุปัชฌาย์ใช้ไปควรอยู่. วัดอยู่ในที่ไม่ไกลนัก เธอไปในวัดนั้น ด้วยตั้งใจว่า เราจักกลับมาในวันนี้ทีเดียว แต่ไม่สามารถจะมาให้ทันได้ ควรอยู่. ย่อมไม่ได้เพื่อจะไป แม้เพื่อประโยชน์แก่อุเทศและปริจาคาเป็นต้น. แต่ยอมได้เพื่อจะไปด้วยคิดว่า เราจักเยี่ยมอาจารย์ ถ้าว่าอาจารย์กล่าวกะเธอว่า คุณจงอย่าไปในวันนี้เลย ดังนี้ จะไม่กลับก็ควร. ย่อมไม่ได้เพื่อจะไปเยี่ยมสกุลอุปัฏฐาก หรือสกุลของญาติ.

อันตรายของภิกษุผู้จำพรรษา

อุกสัถว์ร้ายเบียดเบียนเป็นต้น

[๒๑๔] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายจำพรรษาในอาวาสแห่งหนึ่ง ในโกศลชนบท ถูกเหล่าสัถว์ร้ายเบียดเบียน มันจับเอาไปได้บ้าง หนีมันรอดมาได้บ้าง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่าดังนี้:-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้วอุกสัถว์ร้ายเบียดเบียน มันจับเอาไปได้บ้าง หนีมันรอดมาได้บ้าง พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงด้วยความสำคัญว่า นั่นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้วถูกเบียดเบียน มันขบกัดเอาบ้าง หนีมันรอดมาได้บ้าง พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงด้วยความสำคัญว่า นั่นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้วพวกโจรเบียดเบียน มันปล้นบ้าง รุมตีบ้าง พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงด้วยความสำคัญว่า นั่นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้วถูกพวกปีศาจรบกวน มันเข้าสิงบ้าง พาเอาไปบ้าง พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงด้วยความสำคัญว่า นั่นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่อภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว หมู่บ้านประสบอัคคีภัย ภิกษุทั้งหลายลำบากด้วยภินทบาต พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงด้วยความสำคัญว่า นั่นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่อภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว เสนาสนะถูกไฟไหม้ ภิกษุทั้งหลายเดือนร้อนด้วยเสนาสนะ พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงไป ด้วยสำคัญว่า นั้นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่อภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว หมู่บ้านประสบอุทกภัย ภิกษุทั้งหลายลำบากด้วยบิณฑบาต พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงไป ด้วยสำคัญว่า นั้นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่อภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว เสนาสนะถูกน้ำท่วม ภิกษุทั้งหลายเดือนร้อนด้วยเสนาสนะ พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงไป ด้วยสำคัญว่า นั้นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

[๒๑๕] ก็โดยสมัยนั้นแล เมื่อภิกษุทั้งหลายจำพรรษาในอาวาสแห่งหนึ่ง ชาวบ้านอพยพไปเพราะพวกโจรภัย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ไปตามชาวบ้าน ชาวบ้านแยกกันเป็น ๒ พวก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ไปตามชาวบ้านที่มากกว่า ชาวบ้านที่มากกว่าเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไร่เลื่อนไส ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ไปตามชาวบ้านที่มีศรัทธาเลื่อนไส.

[๒๑๖] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายจำพรรษาในอาวาสแห่งหนึ่งในโกศลชนบท ไม่ได้โภชนาหารอันเศร้าหมองหรือประณีตบริบูรณ์ตามต้องการ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย ว่า ดังนี้:-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ไม่ได้
โภชนาหารอันเสร็จพร้อมหรือประณีต บริบูรณ์ตามต้องการ พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงไป
ไปด้วยสำคัญว่า นั่นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรษาขาด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้
โภชนาหารอันเสร็จพร้อมหรือประณีต บริบูรณ์ตามต้องการ แต่ไม่ได้โภชนา-
หารอันเป็นที่สบาย พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงไปด้วยสำคัญว่า นั่นแลอันตราย ไม่ต้อง
อาบัติ แต่พรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้
โภชนาหารอันเสร็จพร้อมหรือประณีต บริบูรณ์ตามต้องการ และได้โภชนาหาร
อันเป็นที่สบาย แต่ไม่ได้เภสัชอันเป็นที่สบาย พวกเธอพึงหลีกเลี่ยงไปด้วยสำคัญว่า
นั่นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้
โภชนาหารอันเสร็จพร้อมหรือประณีต บริบูรณ์ตามต้องการ ได้โภชนาหารอัน
เป็นที่สบาย ได้เภสัชอันเป็นที่สบาย แต่ไม่ได้อุปัฏฐากที่สมควร พวกเธอพึง
หลีกเลี่ยงไปด้วยสำคัญว่า นั่นแลอันตราย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว สตรีนิมนต์
ว่า ขอท่านจงมาเถิดเจ้าข้า ดิฉันจะถวาย เงิน ทอง นา สวน พ่อโค แม่โค
ทาส ทาสี แก่ท่าน จะยกลูกสาวให้เป็นภรรยาของท่าน ดิฉันจะยอมเป็นภรรยา
ของท่าน หรือมิฉะนั้น จะนำสตรีอื่นมาให้เป็นภรรยาของท่าน ในเรื่องนั้น
ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า จิตเป็นธรรมชาติกลับ.
กลอกเร็วนัก สักหน่อยจะเป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ของเราก็ได้ พึงหลีกเลี่ยงไป
เสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว หญิงแพศยานิมิตต์...หญิงสาวที่อนิมิตต์...บัณฑิตนักนิมิตต์...พวกญาตินิมิตต์...พระราชาทรงหลายนิมิตต์...พวกโจรนิมิตต์...พวกนักเลงนิมิตต์ว่า ขอท่านมาเถิด ขอรับ พวกข้าพเจ้าจักถวาย เงิน ทอง นา สวน พ้อโค แม่โค ทาส ทาสี แก่ท่าน จะยกลูกสาวให้เป็นภรรยา หรือนำสตรีอื่นมาให้เป็นภรรยาของท่าน ในเรื่องนั้นถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า จิตเป็นธรรมชาติกลั่นกลอกเร็วนัก สักหน่อยจะเป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ของเราได้ พึงหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว พบทรัพย์ ไม่มีเจ้าของ ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า จิตเป็นธรรมชาติกลั่นกลอกเร็วนัก สักหน่อยจะเป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ของเราได้ พึงหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว เห็นภิกษุมารูปด้วยกัน กำลังตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนัก เมื่อเราอยู่พร้อมหน้า สงฆ์อย่าแตกกันเลย พึงหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้สดับข่าวว่าภิกษุมารูปด้วยกัน กำลังตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนัก เมื่อเรายังอยู่พร้อมหน้า สงฆ์อย่าแตกกันเลย พึงหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้สดับข่าวว่าในอวาสชื่อโน้น ภิกษุมารูปด้วยกัน กำลังตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุเหล่านั้นล้วนเป็นมิตรของเรา เราจักว่ากล่าวพวกเขาว่า อวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนัก พวกท่านอย่าพอใจทำลายสงฆ์เลย ดังนี้ พวกเธอจักทำตาม จักเชื่อฟังคำของเรา จักเจียดตลงสดับ ฟังหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ จำพรรษาแล้ว ได้สดับข่าวว่าในอวาสชื่อโน้น ภิกษุมารูปด้วยกัน กำลังตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ใช่มิตรของเราเลย แต่ภิกษุที่เป็นมิตรของภิกษุเหล่านั้น เป็นมิตรกับเรา เราจักบอกกับภิกษุเหล่านั้น ภิกษุที่เราบอกแล้วนั้น จักว่ากล่าวพวกเขาว่า อวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนัก พวกท่านอย่าพอใจทำลายสงฆ์เลย ดังนี้ พวกเธอจักทำตาม จักเชื่อฟังคำของเรา จักเจียดตลงสดับ ฟังหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้สดับข่าวว่าในอวาสชื่อโน้น ภิกษุมารูปด้วยกัน ได้ทำลายสงฆ์แล้ว ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุเหล่านั้นล้วนเป็นมิตรของเรา เราจักว่ากล่าวพวกเขาว่า อวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนัก พวกท่านอย่าพอใจทำลายสงฆ์เลย ดังนี้พวกเธอจักทำตาม จักเชื่อฟังคำของเรา จักเจียดตลงสดับ ฟังหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้สดับข่าวว่า ในอวาสชื่อโน้น ภิกษุมารูปด้วยกันได้ทำลายสงฆ์แล้ว ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุเหล่านั้นมิใช่มิตรของเราเลย แต่ภิกษุที่เป็นมิตรของภิกษุเหล่านั้น เป็นมิตรกับเรา เราจักบอกภิกษุเหล่านั้น ภิกษุที่เราบอกแล้วนั้น จักว่ากล่าวพวกเธอว่า อวโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนัก พวกท่านอย่าพอใจทำลายสงฆ์เลย ดังนี้ พวกเธอจักทำตาม จักเชื่อฟังคำของเรา จักเจียดสอตลงสดับ ฟังหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้สดับข่าวว่า ในอวาสชื่อโน้น ภิกษุณิมารูปด้วยกัน กำลังตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุณิเหล่านั้น ล้วนเป็นมิตรของเรา เราจักว่ากล่าวพวกเธอว่า คู่ก่อนน้องหญิงทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนัก พวกน้องหญิงอย่าพอใจทำลายสงฆ์เลย ดังนี้ พวกเธอจักทำตาม จักเชื่อฟังคำของเรา จักเจียดสอตลงสดับ ฟังหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้สดับข่าวว่า ในอวาสชื่อโน้น ภิกษุณิมารูปด้วยกัน กำลังตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุณิเหล่านั้นมิใช่มิตรของเราเลย แต่ภิกษุณิที่เป็นมิตรของภิกษุเหล่านั้น เป็นมิตรกับเรา เราจักบอกภิกษุณิเหล่านั้น ภิกษุณิที่เราบอกแล้วนั้น จักว่ากล่าวพวกเธอว่า คู่ก่อนน้องหญิงทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนัก พวกน้องหญิงอย่าพอใจทำลายสงฆ์เลย ดังนี้ พวกเธอจักทำตาม จักเชื่อฟังคำของเรา จักเจียดสอตลงสดับ ฟังหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้สดับข่าวว่า ในอวาสชื่อโน้น ภิกษุณีมากรูปด้วยกันได้ทำลายสงฆ์แล้ว ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุณีเหล่านั้น ล้วนเป็นมิตรของเรา เราจักว่ากล่าวพวกเธอว่า ดูก่อนน้องหญิงทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนัก พวกน้องหญิงอย่าพอใจทำลายสงฆ์เลย ดังนี้ พวกเธอจักทำตาม จักเชื่อฟังคำของเรา จักเงี้ยวโศดลงสดับ ฟังหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้จำพรรษาแล้ว ได้สดับข่าวว่า ในอวาสชื่อโน้น ภิกษุณีมากรูปด้วยกันได้ทำลายสงฆ์แล้ว ในเรื่องนั้น ถ้าภิกษุจะคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุณีเหล่านั้น ไม่ใช่มิตรของเราเลย แต่ภิกษุณีที่เป็นมิตรของภิกษุณีเหล่านั้น เป็นมิตรกับเรา เราจักบอกภิกษุณีเหล่านั้น ภิกษุณีที่เราบอกแล้วนั้น จักว่ากล่าวพวกเธอว่า ดูก่อนน้องหญิงทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนัก พวกน้องหญิงอย่าพอใจทำลายสงฆ์เลย ดังนี้ พวกเธอจักทำตาม จักเชื่อฟังคำของเรา จักเงี้ยวโศดลงสดับ ฟังหลีกไปเสีย ไม่ต้องอาบัติ แต่พรรษาขาด.

อันตรายของภิกษุผู้จำพรรษา จบ

จำพรรษาในสถานที่ต่าง ๆ

[๒๑๗] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งใคร่จะจำพรรษาในหมู่โคตต่าง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้จำพรรษาใน หมู่โคตต่างได้ หมู่โคตต่างย้ายไป ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เดินทางไปกับหมู่โคตต่างได้.

สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งเมื่อจวนถึงวันเข้าพรรษา ใคร่จะเดินทางไป
กับพวกภิกษุอื่น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ รับสั่งว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้จำพรรษาในหมู่พวกภิกษุอื่นได้.

สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อจวนถึงวันเข้าพรรษา ใคร่จะเดินทางไป
ไปกับเรือ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ รับสั่งว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้จำพรรษาในเรือได้.

จำพรรษาในสถานที่ไม่สมควร

[๒๑๘] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งจำพรรษาในโพรงไม้ คน
ทั้งหลายพากันเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เหมือนพวกปีศาจ ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ ตรัสห้ามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุไม่พึงจำพรรษาในโพรงไม้ รูปใดจำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายจำพรรษานาคับไม้ คนทั้งหลายพากันเพ่ง
โทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เหมือนพราณเนื้อ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่อง
นั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ ตรัสห้ามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงจำ
พรรษานาคับไม้ รูปใดจำ ต้องอาบัติทุกกฏ

[๒๑๙] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายจำพรรษาในที่แจ้ง เมื่อฝน
ตก ก็พากันวิ่งเข้าไปสู่โพรงไม้บ้าง สู่ชายคาบ้าง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่อง
นั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ ตรัสห้ามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึง
จำพรรษาในที่แจ้ง รูปใดจำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายหาเสนาสนะไม่ได้ จำพรรษา เติอนร้อนด้วย
ความหนาวบ้าง ด้วยความร้อนบ้าง จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ

ตรัสห้ามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่มีเสนาสนะไม่จำพรรษา รูปใดจำต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายจำพรรษาในกระท่อมผี คนทั้งหลายพากันเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เหมือนพวกสัปเทร่อ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสห้ามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงจำพรรษาในกระท่อมผี รูปใดจำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายเข้าพรรษาในร่ม คนทั้งหลายพากันเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เหมือนพวกคนเลี้ยวงัว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสห้ามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงจำพรรษาในร่ม รูปใดจำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายจำพรรษาในคุ่ม คนทั้งหลายพากัน เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เหมือนพวกเดียรฉัตร ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสห้ามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงจำพรรษาในคุ่ม รูปใดจำ ต้องอาบัติทุกกฏ.

ตั้งกติกาไม่เป็นธรรมในระหว่างพรรษา

[๒๒๐] ก็โดยสมัยนั้นแล พระสงฆ์ในพระนครสาวัตถีได้ตั้งกติกาไว้ว่า ในระหว่างพรรษา ห้ามไม่ให้บรรพชา.

หลานชายของนางวิสาขา มิครามรรคา ได้เข้าไปหาภิกษุทั้งหลายแล้ว ขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายบอกอย่างนี้ว่า คุณ พระสงฆ์ได้ตั้งกติกาไว้แล้วว่า ในระหว่างพรรษาห้ามไม่ให้บรรพชา คุณ จงรออยู่นกว่าภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาเสร็จแล้วจึงจะบวชให้ ครั้นภิกษุเหล่านั้นจำพรรษาแล้ว ได้บอกหลาน

ชายของนางวิสาขาให้การมารดาว่า อาวุโส บัดนี้ ท่านจงมาบวชเถิด เขาจึงเรียนอย่างนี้ว่า ท่านขอรับ ถ้ากระผมจักได้บวชแล้วไซ้ จะพึงยินดียิ่ง แต่เดี๋ยวนี้กระผมยังไม่บวชละ.

นางวิสาขาให้การมารดาจึงได้เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงได้ตั้งกติกาวีเช่นนั้นว่า ในระหว่างพรรษาห้ามไม่ให้บรรพกาลเช่นไรเล่า จึงไม่ควรประพฤติดุกรรม.

ภิกษุทั้งหลายได้ยินนางเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาอยู่ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าฯ ตรัสห้ามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงตั้งกติกานั้นว่า ในระหว่างพรรษา ห้ามไม่ให้บรรพหารูปใดตั้ง ต้องอาบัติทุกกฏ.

จำพรรษาในอาวาส ๒ แห่ง

[๒๒๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระอุปลนทศากยบุตร ถวายปฏิญาณแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า จะจำพรรษาในวันเข้าพรรษาค้น ท่านไปสู่อาวาสนั้น ในระหว่างทาง ได้พบอาวาส ๒ แห่ง มีจีวรมาก จึงคิดว่า โฉนหนอเราจะพึงจำพรรษาในอาวาส ๒ แห่งนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น จีวรเป็นอันมากก็จักบังเกิดแก่เรา ดังนี้ เราจึงจำพรรษาในอาวาส ๒ แห่งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า พระคุณเจ้าอุปลนทศากยบุตร ให้ปฏิญาณแก่เราว่าจำพรรษา โฉนจึงได้ทำให้คลาดเสียแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตีเตียนการพูดเท็จ ทรงสรรเสริญกิริยาที่เว้นจากการพูดเท็จ โดยอเนกปริยายมิใช่หรือ? ภิกษุทั้งหลายได้ยินท้าวเธอทรงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาอยู่ บรรดาที่เป็นผู้มักน้อย ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ท่านพระอุปลนท-

สากยบุตรถวายปฎิญาณแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า จะจำพรรษา ไฉนจึงได้ทำให้คลาดเสียเล่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนการพูดเท็จ ทรงสรรเสริญกิริยาที่เว้นจากการพูดเท็จ โดยอเนกปริยายมิใช่หรือ ดังนี้ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะเหตุเป็นคำมูลนั้น แล้วทรงสอบถามท่านพระอุปนันทสากยบุตรว่า คุณก่อนอุปนันทข้าว่าเธอถวายปฎิญาณแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า จะอยู่จำพรรษา แล้วทำให้คลาดจริงหรือ ?

ท่านอุปนันทสากยบุตรทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า คุณก่อนโมฆบุรุษ เธอถวายปฎิญาณแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่าจำพรรษา ไฉนจึงได้ทำให้คลาดเสียเล่า เราติเตียนการพูดเท็จ สรรเสริญกิริยาที่เว้นจากการพูดเท็จ โดยอเนกปริยายแล้วมิใช่หรือ การกระทำของเธอนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส... ครั้นแล้วทรงทำธรรมมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย ว่าดังนี้:-

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฎิญาณไว้ว่า จะจำพรรษา ในวันเข้าพรรษาดั้น เธอไปสู่อาวาสนั้น พบอาวาส ๒ แห่งมีจีวรมาก ในระหว่างทางจึงคิดอย่างนี้ว่า ไฉนหนอ เราจะพึงจำพรรษาในอาวาส ๒ แห่งนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้จีวรเป็นอันมากก็จักบังเกิดแก่เรา ดังนี้ เธอจึงจำพรรษาในอาวาส ๒ แห่งนั้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษาดั้น ของภิกษุนั้นไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ.

ปฏิกุณฺณจําพรรษาคัน

คูกอนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนาไ้ให้ปฏิกุณฺณไ้ไ้ว่า จะ จําพรรษาในวันเข้าพรรษาคัน เธอไปสู่อาวาสันัน ทำอุโบสถภายนอกวิหาร ถึงวันแรม ๑ ค่ำ จึงเข้าวิหาร จักเสนาสนะ ตั้งน้ำจัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ เธอไม่มีกิจจําเป็นหลักไปเสียในวันันันที่เดียว. คูกอนภิกษุทั้งหลาย วันจําพรรษาคันของภิกษุนันไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ.

คูกอนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนาไ้ให้ปฏิกุณฺณไ้ไ้ว่า จะ จําพรรษาในวันเข้าพรรษาคัน เธอไปสู่อาวาสันัน ทำอุโบสถภายนอกวิหาร ถึงวันแรม ๑ ค่ำ จึงเข้าวิหาร จักเสนาสนะ ตั้งน้ำจัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ เธอมีกิจจําเป็นหลักไปเสียในวันันันที่เดียว. คูกอนภิกษุทั้งหลาย วันจําพรรษาคันของภิกษุนันไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ.

คูกอนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนาไ้ให้ปฏิกุณฺณไ้ไ้ว่า จะ จําพรรษาในวันเข้าพรรษาคัน เธอไปสู่อาวาสันัน ทำอุโบสถภายนอกวิหาร วันแรม ๑ ค่ำ จึงเข้าวิหาร จักเสนาสนะ ตั้งน้ำจัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน ไม่มีกิจจําเป็น หลักไปเสีย. คูกอนภิกษุทั้งหลาย วันจําพรรษาคันของภิกษุนันไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ.

คูกอนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนาไ้ให้ปฏิกุณฺณไ้ไ้ว่า จะ จําพรรษาในวันเข้าพรรษาคัน เธอไปสู่อาวาสันัน ทำอุโบสถภายนอกวิหาร ถึงวันแรม ๑ ค่ำ จึงเข้าวิหาร จักเสนาสนะ ตั้งน้ำจัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน มีกิจจําเป็น หลักไปเสีย คูกอนภิกษุทั้งหลาย วันจําพรรษาคันของภิกษุนันไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ.

คูกอนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนาไ้ให้ปฏิกุณฺณไ้ไ้ว่า จะ จําพรรษาในวันเข้าพรรษาคัน เธอไปสู่อาวาสันัน ทำอุโบสถภายนอกวิหาร

ถึงวันแรม ๑ ค่ำ จึงเข้าวิหาร จัดเสนาสนะ ตั้งน้ำจัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ
เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน แล้วหลีกไปด้วยสัตตาหกรณียะ เธออยู่ภายนอกพื้น ๗ วัน.
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษาค้นของภิกษุนั้นไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติ
ทุกกฏ เพราะรับคำ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะ
จำพรรษาในวันเข้าพรรษาค้น... เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน แล้วหลีกไปด้วย
สัตตาหกรณียะ เธอกลับมาภายใน ๗ วัน. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษา
ค้น ของภิกษุนั้นปรากฏ และเธอไม่ต้องอาบัติ เพราะรับคำ

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะ
จำพรรษาในวัน เข้าพรรษาค้น เธอไปสู่อาวาสนั้นทำอุโบสถภายนอกวิหาร ถึง
วันแรม ๑ ค่ำ จึงเข้าวิหาร จัดเสนาสนะ ตั้งน้ำจัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ ยัง
อีก ๗ วัน จะถึงวัน ปวารณา เธอมีกิจจำเป็นหลีกไปเสีย. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุนั้นจะมาสู่อาวาสนั้นก็ตาม ไม่มาก็ตาม วันจำพรรษาค้นของภิกษุนั้น
ปรากฏ และเธอไม่ต้องอาบัติ เพราะรับคำ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่งภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะจำ
พรรษาในวันเข้าพรรษาค้น เธอไปสู่อาวาสนั้น ทำอุโบสถ ถึงวันแรม ๑ ค่ำ
จึงเข้าวิหาร จัดเสนาสนะ ตั้งน้ำจัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ เธอไม่มีกิจจำเป็น
หลีกไปเสียในวันนั้นทีเดียว. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษาค้นของภิกษุนั้น
ไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะจำ
พรรษาในวันเข้าพรรษาค้น เธอไปสู่อาวาสนั้น ทำอุโบสถถึงวันแรม ๑ ค่ำ
จึงเข้าวิหาร จัดเสนาสนะ ตั้งน้ำจัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ เธอมีกิจจำเป็นหลีก
ไปเสียในวันนั้นทีเดียว...

...เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน ไม่มีกิจจำเป็นหลีกไปเสีย...

...เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน มีกิจจำเป็นหลีกไปเสีย...

...เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน แล้วหลีกไปด้วยสัตตาหกรณียะ เธออยู่ภายนอกพื้น ๗ วัน. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษาดั้นของภิกษุนั้นไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ.

เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน แล้วหลีกไปด้วยสัตตาหกรณียะ เธอกลับมาภายใน ๗ วัน. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษาดั้นของภิกษุนั้นปรากฏ และเธอไม่ต้องอาบัติ เพราะรับคำ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะจำพรรษาในวันเข้าพรรษาดั้น เธอไปสู่อาวาสนั้น ทำอุโบสถถึงวันแรม ๑ ค่ำ จึงเข้าสู่วิหาร จัดเสนาสนะ ตั้งน้ำฉัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ ยังอีก ๗ วัน จึงถึงวันปวารณาเธอมีกิจจำเป็นหลีกไป. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นจะมาสู่อาวาสนั้นก็ตาม ไม่มาก็ตาม วันจำพรรษาดั้นของภิกษุนั้นปรากฏ และเธอไม่ต้องอาบัติ เพราะรับคำ.

ปฏิญาณจำพรรษาหลัง

[๒๒๒] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะจำพรรษาในวันเข้าพรรษาหลัง เธอไปสู่อาวาสนั้น ทำอุโบสถภายนอกวิหารถึงวันแรม ๑ ค่ำ จึงเข้าวิหาร จัดเสนาสนะ ตั้งน้ำฉัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ เธอไม่มีกิจจำเป็นหลีกไปเสียในวันนั้นทีเดียว. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษาหลังของภิกษุนั้นไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะจำพรรษาในวันเข้าพรรษาหลัง เธอไปสู่อาวาสนั้น ทำอุโบสถภายนอกวิหาร ถึงวันแรม ๑ ค่ำจึงเข้าวิหาร จัดเสนาสนะ ตั้งน้ำฉัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ เธอมีกิจจำเป็น หลีกไปเสียในวันนั้นทีเดียว...

...เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน ไม่มีกิจจำเป็นหลีกไปเสีย...

...เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน มีกิจจำเป็นหลีกไปเสีย...

...เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน แล้วหลีกไปด้วยสัตตาหกรณียะ เธออยู่ภายนอก ๗ วัน. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษาหลังของภิกษุนั้น ไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะจำพรรษาในวันเข้าพรรษาหลัง เธอไปสู่อาวาสนั้น ทำอุโบสถภายนอกวิหาร ถึงวันแรม ๑ ค่ำจึงเข้าวิหาร จัดเสนาสนะ ตั้งน้ำฉัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ เธอพักอยู่ ๒-๓ วันแล้วหลีกไปด้วยสัตตาหกรณียะ เธอกลับมาภายใน ๗ วัน. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษาหลังของภิกษุนั้นปรากฏ และเธอไม่ต้องอาบัติ เพราะรับคำ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะจำพรรษาในวันเข้าพรรษาหลัง...

...ยังอีก ๗ วัน จะครบ ๔ เดือน อันเป็นที่บานแห่งดอกโกมุท เธอมีกิจจำเป็นหลีกไปเสีย. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นจะมาสู่อาวาสนั้นก็ตาม ไม่มาก็ตาม วันจำพรรษาหลังของภิกษุนั้นปรากฏ และเธอไม่ต้องอาบัติ เพราะรับคำ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะจำพรรษาในวันเข้าพรรษาหลัง เธอเข้าไปสู่อาวาสนั้น ทำอุโบสถ ถึงวันแรม ๑ ค่ำ จึงเข้าวิหาร จัดเสนาสนะ ตั้งน้ำฉัน น้ำใช้ กวาดบริเวณ เธอไม่มีกิจจำเป็น หลีกไปเสียในวันนั้นทีเดียว...

...เธอมีกิจจำเป็น หลีกไปเสียในวันนั้นทีเดียว...

...เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน ไม่มีกิจจำเป็น หลีกไปเสีย...

...เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน มีกิจจำเป็น หลีกไปเสีย...

...เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน แล้วหลีกไปด้วยสัตตทากรณียะ เธออยู่ภายนอกพื้น ๗ วัน. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษาหลังของเธอไม่ปรากฏ และเธอต้องอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ.

...เธอพักอยู่ ๒-๓ วัน แล้วหลีกไปด้วยสัตตทากรณียะ เธอกลับมาภายใน ๗ วัน. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย วันจำพรรษาหลังของภิกษุนั้นปรากฏ และเธอไม่ต้องอาบัติ เพราะรับคำ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ให้ปฏิญาณไว้ว่า จะจำพรรษาในวันเข้าพรรษาหลัง...

...ยังอีก ๗ วันจะครบ ๔ เดือน อันเป็นที่บานแห่งดอกโกมุท เธอมีกิจจำเป็นหลีกไปเสีย. คู่ก่อนภิกษุจักมาสู่อาวาสนั้นก็ตาม ไม่มาก็ตาม วันจำพรรษาหลังของภิกษุนั้นปรากฏ และเธอไม่ต้องอาบัติ เพราะรับคำ.

วัสสูปนายิกขันธกะที่ ๓ จบ

หัวข้อประจำชั้นกะ

[๒๒๓] ๑. เรื่องจำพรรษา ๒. เรื่องจำพรรษาในเวลาไหน ๓. เรื่องวันเข้าพรรษามีเท่าไร ๔. เรื่องเที่ยวจาริกในระหว่างพรรษา ๕. เรื่องไม่ประสงค์จำพรรษา ๖. เรื่องแกล้งไม่จำพรรษา ๗. เรื่องทรงเลื่อนกาลฝน ๘. เรื่องอุบาสกสร้างวิหาร ๙. เรื่องภิกษุอาพาธ ๑๐. เรื่องมารดา บิดา พี่ชายน้องชาย พี่หญิงน้องหญิง ญาติและบุรุษผู้ก่อดิถีต่อภิกษุป่วยไข้ ๑๑. เรื่องวิหารชำรุด ๑๒. เรื่องสัตว์ร้ายเบียดเบียน ๑๓. เรื่องงูเบียดเบียน ๑๔. เรื่องพวกโจรเบียดเบียน ๑๕. เรื่องปีศาจรบกวน ๑๖. เรื่องหมู่บ้านประสพอัคคีภัย ๑๗. เรื่องเสนาสนะถูกไฟไหม้ ๑๘. เรื่องหมู่บ้านประสพอุทกภัย ๑๙. เรื่องเสนาสนะถูกน้ำท่วม ๒๐. เรื่องชาวบ้านพากันอพยพ ๒๑. เรื่องผู้ที่เป็นทายกมีจำนวนมากกว่า ๒๒. เรื่องไม่ได้โภชนะอันเสร็จพร้อมหรือประณีต ไม่ได้โภชนะและเภสัชอันสบาย ไม่ได้อุปัฏฐากที่สมควร ๒๓. เรื่องถูกสตรีนิมนต์ ๒๔. เรื่องถูกหญิงแพศยานิมนต์ ๒๕. เรื่องถูกหญิงสาวเทือนิมนต์ ๒๖. เรื่องถูกบัณฑิตเขากนิมนต์ ๒๗. เรื่องถูกพวกญาตินิมนต์ ๒๘. เรื่องถูกพระราชานิมนต์ ๒๙. เรื่องถูกพวกโจรนิมนต์ ๓๐. เรื่องถูกพวกนักเลงนิมนต์ ๓๑. เรื่องพบชุมทรัพย์ ๓๒. เรื่องทำลายสงฆ์ ๘ วิธี ๓๓. เรื่องจำพรรษาในหมู่โคต่าง ๓๔. เรื่องจำพรรษาในหมู่เกวียน ๓๕. เรื่องจำพรรษาในเรือ ๓๖. เรื่องจำพรรษาในโพรงไม้ ๓๗. เรื่องจำพรรษาบนค้ำคบไม้ ๓๘. เรื่องจำพรรษาในที่แจ้ง ๓๙. เรื่องภิกษุไม่มีเสนาสนะจำพรรษา ๔๐. เรื่องจำพรรษาในกระท่อมผี ๔๑. เรื่องจำพรรษาในร่ม ๔๒. เรื่องจำพรรษาในคุ่ม ๔๓. เรื่องตั้งกติกา ๔๔. เรื่องให้ปฏิญาณ ๘๕ เรื่องทำอุโบสถนอก

วิหาร ๔๖. เรื่องวันจำพรรษาต้น ๔๗. เรื่องวันจำพรรษาหลัง ๔๘. เรื่องไม่มีกิจจำเป็นหลักไป ๔๙. เรื่องมีกิจจำเป็นหลักไป ๕๐. เรื่องพักอยู่ ๒-๓ วัน ๕๑. เรื่องหลักไปด้วยสัตตทากรณียะ ๕๒. เรื่องยังอีก ๗ วันจะถึงวันปวารณา จะมาก็ตาม ไม่มาก็ตาม.

พึงพิจารณาแนวนับ ตามลำดับหัวข้อเรื่อง.

ในชั้นขณะนี้ มี ๕ เรื่อง

อรรถกถาอันตรายเป็นเหตุหลักไป

บทว่า **ปริพาเตนฺติปิ** ความว่า พาลมฤตฺตทั้งหลายมาแล้วโดยรอบ ย่อมให้หนีไปบ้าง ยังความกลัวให้เกิดขึ้นบ้าง ปลงเสียจากชีวิตบ้าง.

บทว่า **อาวิสนฺติ** คือปีศาจทั้งหลาย ย่อมเข้าถึงสรีระ.

วินิจฉัยในข้อว่า **เยน คาโม เตน คนฺตุ** เป็นต้น พึงทราบดังนี้:-

ถ้าชาวบ้านเขาไปตั้งอยู่ไม่ไกล ภิกษุพึงเที่ยวไปบิณฑบาตในบ้านนั้น แล้ว กลับมายังวัด จำพรรษาเถิด. ถ้าชาวบ้านไปไกล ก็พึงรับอรุณในวัด โดยวาระ ๗ วัน ถ้าไม่สามารถเพื่อจะรับอรุณในวัดโดยวาระ ๗ วันได้ ก็พึงอยู่ในที่แห่งภิกษุผู้เป็นสภาคกันในบ้านนั้นเถิด.

ถ้าว่ามนุษย์ทั้งหลาย ถวายสลากภัตเป็นต้นตามที่เคยมา พึงบอกกะเขาว่า เรามิได้อยู่ในวัดนั้น. แต่เมื่อเขาพากันกล่าวว่า ข้าพเจ้าทั้งหลาย มิได้ถวายแก่วัดหรือแก่ปราสาท พระผู้เป็นเจ้าของอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งของพระผู้เป็นเจ้าของนิมนต์ฉันเถิด ดังนี้ ภิกษุพึงฉันได้ตามสบาย ภัตนั้นย่อมถึงพวกเธอแท้. ก็เมื่อทายกเขากล่าวว่า พระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลาย จงแจกกันฉันในที่อยู่ของพระผู้

เป็นเจ้าเกิด ดังนี้ ภิกษุอยู่ ณ ที่ใด พึงนำไป ณ ที่นั้น แล้วพึงแจกกันตามลำดับพรรษานั้นเกิด.

ถ้าพวกทายกถวายผ้าจำนำพรรษา ในเวลาที่ภิกษุปวารณาเสร็จแล้ว พิว่าภิกษุทั้งหลายรับอรุณโดยวาระ ๗ วัน พึงรับ เกิด.. แต่ภิกษุผู้พรรษขาด พึงบอกว่า เราทั้งหลายมิได้จำพรรษาในวัดนั้น เราขาดพรรษา ถ้าเขากล่าวว่า เสนาสนะของพวกข้าพเจ้า ท่านให้ถึงแก่พระผู้เป็นเจ้าเหล่าใด พระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้น จงรับเกิด ดังนี้ ภิกษุควรรับ.

ส่วนของควรแจกกันได้ มีจีวรเป็นต้น ที่ภิกษุขนย้ายมาที่โนสถานใหม่นี้ด้วยคิดว่า เก็บไว้ในวัดจะฉิบหายเสีย ควรไปอปโลภณ์แจกกันในวัดเดิมนั้น.

นัยแม่ในของสงฆ์อันเกิดขึ้นในวัดนั้นเป็นต้นว่า นาและสวนที่ทายกมอบให้ไว้แก่กัปปีการกทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายจงถวายปัจจัย ๔ แก่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจากมูลค่าแห่งนาและสวนนี้. ก็นัยนี้เหมือนกัน.

ก็ของสงฆ์ที่ควรแจกกันได้ จะอยู่ในภายในวัดหรือภายนอกสีมาก็ตาม ที่ของที่ควรแจกกันได้นั้น ไม่ควรอปโลภณ์แจกแก่ภิกษุ ผู้ตั้งอยู่ภายนอกสีมา. แต่ของสงฆ์ซึ่งเป็นของควรแจกกันได้ อันตั้งอยู่ในเขตทั้ง ๒ สมควรแท้ที่จะอปโลภณ์แจกแก่ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในภายในสีมา.

วินิจฉัยในข้อว่า สงฺฆโม ภินฺโน นี้ พึงทราบดังนี้:-

เมื่อสงฆ์แตกกันแล้ว กิจที่ควรไปทำย่อมไม่มี แต่คำว่า แตกกัน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาสงฆ์ที่ภิกษุระแวงว่า จะแตกกัน.

วินิจฉัยในข้อว่า สมฺพหุลาหิ ภิกฺขุณีหิ สงฺฆโม ภินฺโน นี้ พึงทราบดังนี้:-

บัณฑิตไม่พึงเห็นว่า สงฆ์อันภิกษุทั้งหลายทำลายแล้ว. จริงอยู่
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคำนี้ว่า ดูก่อนอุบาลี ภิกษุทั้งหลายสงฆ์หาได้ไม่.
ความระแวงอยู่ว่า อันภิกษุทั้งหลายพึงอาศัยภิกษุเหล่านั้น กระทำพวกเธอ
ให้เป็นกำลังอุดหนุนแล้ว พึงทำลายสงฆ์หมู่ใด. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหมาย
เอาสงฆ์หมู่นั้น ตรัสคำนี้ว่า สงฆ์อันภิกษุเป็นอันมากทำลายแล้ว.

สถานที่อยู่ของนายโคบาลทั้งหลาย ชื่อว่า พวกโคต่าง.

วินิจฉัยในชื่อว่า เยน วโห นี้ พึงทราบดังนี้:-

เมื่อภิกษุไปกับพวกโคต่างไม่เป็นอาบัติเพราะพระรณาสภา.

บทว่า อุปกฏฐาย คือใกล้เข้ามาแล้ว.

วินิจฉัยในชื่อว่า สตฺถ เวสฺส อุปคณฺตุ นี้ พึงทราบดังนี้:-

ในวันเข้าพรรษา ภิกษุนั้นพึงบอกพวกอุบาสกว่า อาตมาได้กระท่อม
จึงจะควร

ถ้าอุบาสกทำถวาย พึงเข้าไปในกระท่อมนั้น แล้วกล่าวว่า อิท เวสฺส
อุปมิ เราเข้าพรรษาในที่นี้ ดังนี้ ๓ ครั้ง.

ถ้าเขาไม่ทำถวายไซ้ พึงเข้าจำพรรษาในภายได้เกวียน ที่ตั้งอยู่โดย
ท่งทืออย่างสาละ. เมื่อไม่ได้แม้ซึ่งที่เช่นนั้น พึงทำความอาลัยเถิด. แต่จะเข้า
จำพรรษาในหมู่เกวียนไม่ควร. เพียงจิตตูปบาทที่คิดว่า เราจักจำพรรษาในที่
นี้ ก็จัดว่าอาลัย.

ถ้าว่าหมู่เกวียนยังเดินทางอยู่ ถึงวันปวารณาเข้า พึงปวารณาในหมู่
เกวียนนั้นนั่นแล.

ถ้าหมู่เกวียนถึงที่ที่ภิกษุปรารธนาแล้วในภายในพรรษาแล้วเลยไป ภิกษุ
พึงอยู่ในที่ที่คนปรารธนา แล้วปวารณากับภิกษุทั้งหลายในที่นั้นเถิด.

ถ้าแม่หมูกะเทยอยู่ในบ้านแห่งหนึ่งก็ดี แยกกันไปก็ดี ในระหว่างทางภายในพรรษานั้นเอง ก็พึงอยู่กับภิกษุทั้งหลายในบ้านนั้นแล แล้วปวารณาเถิด. ยังไม่ได้ปวารณา จะไปต่อไปจากที่นั้นไม่ควร.

แม้เมื่อจะจำพรรษาในเรือ ก็ควรเข้าจำในประทุนเหมือนกัน เมื่อหาประทุนไม่ได้ พึงทำความอาลัยเถิด.

ถ้าเรืออยู่เฉพาะในทะเลตลอดภายใน ๓ เดือน ก็พึงปวารณาในเรือนั้นเถิด.

ลำดับนั้น ถ้าเรือถึงฝั่งเข้า ฝ่ายภิกษุนี้เป็นผู้ต้องการจะไปต่อไป จะไปไม่ควร พึงอยู่ในบ้านที่เรือจอดนั้นแล แล้วปวารณาด้วยภิกษุทั้งหลายเถิด.

ถ้าแม้ว่าเรือจะไปในที่อื่นตามริมฝั่งเท่านั้น แต่ภิกษุอยากจะทำอยู่บ้านที่เรือถึงเข้าก่อนนั้นแล เรือจึงไปเถิด ภิกษุพึงอยู่ในบ้านนั้นแล แล้วปวารณาด้วยภิกษุทั้งหลายเถิด.

ใน ๓ สถาน คือ ในพวกโคต่าง ในหมู่มะเขี๋ย ในเรือ ไม่มีอาบัติ เพราะขาดพรรษา ทั้งได้เพื่อปวารณาด้วยปวารณานั้นแล.

ส่วนในเรื่องทั้งหลาย มีเรื่องว่า ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เดือนร้อนด้วยสัตว์ร้าย เป็นต้น มีสังฆเภทเป็นที่สุด ซึ่งมีมาแล้วในหนหลัง ไม่เป็นอาบัติอย่างเดียว แต่ภิกษุไม่ได้เพื่อปวารณา.

บทว่า ปัสสาจิลลิกา คือปีศาจนั่นเอง ชื่อว่าปัสสาจิลลิกา.

วินิจฉัยในข้อว่า น ภิกขเว รุกฺขสุตฺติเร นี้ พึงทราบดังนี้:-

จะจำพรรษาในโพรงไม้ล้วนเท่านั้นไม่ควร. แต่จะทำกุฏิมุงบังด้วยแผ่นกระดานติดประคูดสำหรับเข้าออกในภายในโรงโพรงไม้ใหญ่แล้ว จำพรรษาควรอยู่. แม้จะตัดต้นไม้ สับฟากปูเรียบไว้ ทำกระท่อมมีกระดานมุงบังบนต้นไม้แล้วจำพรรษาก็ควรเหมือนกัน .

วินิจฉัยแม่ในข้อว่า รุกขวิญญูเปีย นี้ ฟังทราบดังนี้ว่า:-

จะจำพรรษาสักว่าบนค้ำคบไม้ล้วนไม่ควร. แต่ว่าฟังผู้เป็นร้านบนค้ำคบไม้ที่ใหญ่ แล้วทำให้เป็นห้องมุงบังด้วยกระดานบนร้านนั้นแล้วจำพรรษาเถิด.

บทว่า อเสนาสนเกณ ความว่า เสนาสนะที่มุงแล้วด้วยเครื่องมุง ๕ ชนิด* ชนิดใดชนิดหนึ่ง ติดประตูลงสำหรับเปิดปิดได้ของภิกษุใดไม่มีภิกษุนั้นไม่ควรจำพรรษา.

วินิจฉัยในข้อว่า น ภิกขเว จวฏฏิกาย นี้ ฟังทราบดังนี้:-

กระท่อมต่างชนิด มีเพียงมีแม่แครงเป็นต้น ชื่อกระท่อมผี. จะจำพรรษาในกระท่อมผีนั้นไม่ควร. ก็แคว่จะทำกระท่อมชนิดอื่นในป่าช้า แล้วจำพรรษาควรอยู่.

ฟังทราบวินิจฉัยแม่ในข้อว่า น ภิกขเว จตุเต นี้ ดังนี้ .

จะปกรัมไว้ใน ๔ เสา ทำฝารอบ ติดตะปูไว้แล้ว จำพรรษาก็ควร. กุณินั้นชื่อกุฏิร่วม.

วินิจฉัยแม่ในบทว่า จาญญา นี้ ฟังทราบดังนี้:-

จะทำกุฏิด้วยกระเบื้องอย่างใหญ่ ตามythที่กล่าวแล้วในเรื่องร่วมจำพรรษาก็ควร.

เนื้อความแม่ในข้อว่า เอรูปา กติกา นี้ มีดังนี้:-

กติกามาอื่นที่ไม่เป็นธรรมเช่นนี้อันใด กติกานั้นไม่ควรทำ. ลักษณะแห่งกติกานั้น อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้วในมหาวิภังค์.

๑. ฎีกาสารตฤทธีปณินว่า ปญจนัน จทนนานนฺติ ตินปณณอิฏฺฐ จกสิลาสุธาสงฺขาทานํ ปญจนัน
จทนนานํ .

ชื่อว่า วสุธาวาโส ปฏิสสุโต โหติ ปุริมิกาย มีความว่าพระ
อุปนันทสากยบุตร ได้ทำปฏิญญาว่า เราจักจำพรรษาในวันเข้าพรรษาดังนี้ ณ
อवासของท่านทั้งหลาย.

ชื่อว่า ปุริมิกา จ น ปณฺณายติ ความว่า การจำพรรษาในอवास
ซึ่งได้ปฏิญญาไว้หาปรากฏไม่.

วินิจฉัยในชื่อว่า ปฏิสฺสเว จ อาปตฺติ ทุกฺกกุสฺส นี้ พึงทราบ
ดังนี้:-

ย่อมเป็นอาบัติเพราะรับคำนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงจำพรรษาในที่นี้ตลอด
๓ เดือนนี้ ดั่งนี้อย่างเดียวเท่านั้นหามิได้ ย่อมเป็นอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำ
นั้น ๆ แม้โดยนัยเป็นต้น อย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงรับภิกษาตลอด ๓ เดือนนี้
ข้าพเจ้าแม้ทั้ง ๒ จักอยู่ในที่นี้ จักให้แสดงรวมกัน. ก็ปฏิสสวทุกกฏนั้นแล
ย่อมมีเพราะเหตุคือแกเล้งกล่าวให้คลาดในภายหลัง ของภิกษุผู้มีจิตบริสุทธิใน
ชั้นต้น. แต่สำหรับภิกษุผู้มีจิตไม่บริสุทธิในชั้นเดิม ควรปรับทุกกฏกับปาจิตติย
คือทุกกฏเพราะรับคำ ปาจิตติยเพราะแกเล้งกล่าวให้คลาด.

วินิจฉัยในข้อทั้งหลายมีชื่อว่า โส ตทฺเหว อกรณียो เป็นต้น พึง
ทราบดังนี้:-

ถ้าภิกษุไม่เข้าจำพรรษา หลีกไปเสียก็ดี เข้าจำพรรษาแล้วยัง ๗ วัน
ให้ล่วงไปภายนอกอवास ก็ดี วันเข้าพรรษาดังนั้นของเธอไม่ปรากฏด้วย เธอ
ต้องอาบัติเพราะรับคำด้วย. แต่ว่าไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้เข้าพรรษาแล้ว ไม่
ทันให้อรุณขึ้น แม้หลีกไปด้วยสัตตาหกรณียะในวันนั้นทีเดียว กลับมาภายใน
๗ วัน ก็ถ้อยคำที่ควรกล่าวอะไร จะพึงมีแก่ภิกษุผู้จำพรรษาแล้ว ๒-๓ วัน
สัตตาหะไปเสียแล้วกลับมาภายใน ๗ วัน.

วินิจฉัยแม้ในข้อว่า ทวหติหิ วสิตฺวา นี้ พึงทราบดังนี้:-

พึงทราบว่า ขาดพรรษาเพราะล่วงอุปจาระไป ด้วยทอดอาลัยไปเสีย ไม่ติดกลับมาที่นั่น. ถ้ายังมีความอาลัยว่า เราจักอยู่ ณ ที่นี้ แต่ไม่เข้าพรรษา เพราะระลึกไม่ได้ เสนาสนะที่เธอถือเอาแล้ว ก็เป็นอันถือเอาด้วยดี เธอไม่ขาดพรรษา ย่อมได้เพื่อปวารณาแท้.

วินิจฉัยในข้อว่า สตฺตาหิ อนาคตยา ปวารณาย นี้ พึงทราบ ดังนี้:-

ย่อมควรเพื่อจะไป จำเดิมแต่วันขึ้น ๙ ค่ำ จะกลับมาก็ตาม ไม่กลับมาก็ตาม ไม่เป็นอาบัติ. คำที่เหลือเป็นคำคั้นทั้งนั้น ฉะนั้นแล.

อรรถกถาวิสสุภณายิกจันทรก จบ

ปวารณาขันธกะ

เรื่องภิกษุหลายรูป

[๒๒๔] โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ประทับอยู่ ณ พระเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้น ภิกษุมารูปด้วยกัน ซึ่งเคยเห็นร่วมคบหากันมา จำพรรษาอยู่ในอาวาสแห่งหนึ่งในโกศลชนบท ภิกษุเหล่านั้นจึงได้ปรึกษากันว่า ด้วยวิธีอย่างไรหนอ พวกเราจึงพร้อมเพรียงกัน ประองคองกัน ไม่วิวาทกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุก และจะไม่ต้องลำบากด้วยบิณฑบาต ครั้นแล้วได้ปรึกษากันต่อไปว่า หากพวกเราจะไม่พึงทักทาย จะไม่พึงปราศรัยซึ่งกันและกัน รูปใดบิณฑบาตกลับจากบ้านก่อน รูปนั้นพึงป้อนาสนะจัดหาน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ล้างภาชนะสำหรับถ้ำบิณฑบาตเตรียมตั้งไว้ จัดตั้งน้ำฉัน น้ำใช้ไว้ รูปใดบิณฑบาตกลับจากบ้านทีหลัง หากอาหารที่รูปก่อนฉันแล้วยังมีเหลือ ถ้าต้องการ พึงฉัน ถ้าไม่ต้องการ ก็พึงเททิ้งเสียในสถานอันปราศจากของสี่เปี้ยวสด หรือเทล้างเสียในน้ำที่ปราศจากตัวสัตว์ รูปนั้นพึงป้อนาสนะ พึงเก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ล้างภาชนะสำหรับถ้ำบิณฑบาตเก็บไว้ เก็บน้ำฉัน น้ำใช้ กวาดหอฉัน รูปใดเห็นหม้อน้ำฉัน หม้อน้ำใช้ หม้อน้ำชำระว่างเปล่า รูปนั้นพึงจัดหาไว้ หากภิกษุนั้นไม่สามารถพึงกวักมือเรียกเพื่อนมาช่วยเหลือกัน แต่ไม่พึงเปล่งวาจาเพราะเหตุนั้นเลย ด้วยวิธีอย่างนี้แล พวกเราจึงจะพร้อมเพรียงกัน ประองคองกัน ไม่วิวาทกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุก และจะไม่ต้องลำบากด้วยบิณฑบาต ครั้นแล้วภิกษุเหล่านั้น ไม่ทักทายไม่ปราศรัย

ต่อกันและกัน ภิกษุรูปใดบิณฑบาตกลับจากบ้านก่อน ภิกษุรูปนั้นปูอาสนะ จัดหาน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ล้างภาชนะสำหรับถ้ำย บิณฑบาต เตรียมตั้งไว้ จัดตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้ ภิกษุรูปใดบิณฑบาตกลับจาก บ้านที่หลัง หากอาหารที่รูปก่อนฉันแล้วยังมีเหลือ ถ้าต้องการ ก็ฉัน ถ้าไม่ ต้องการก็เททิ้งเสียในสถานที่อันปราศจากของเจี๊วสด หรือเทล้างเสียในน้ำอัน ปราศจากตัวสัตว์ ภิกษุนั้นหรืออาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้อง เช็ดเท้า ล้างภาชนะสำหรับถ้ำยบิณฑบาตเก็บไว้ เก็บน้ำฉันน้ำใช้ กวาดหอฉัน ภิกษุรูปใดเห็นหม้อน้ำฉัน หม้อน้ำใช้ หรือ หม้อน้ำชำระล้างเปล่า ภิกษุรูปนั้น ก็จัดหาไว้ หากภิกษุนั้นไม่สามารถ ก็กวักมือเรียกเพื่อนภิกษุมาร่วมช่วยเหลือกัน แต่ไม่เปล่งวาจา เพราะเหตุนี้แหละ.

ธรรมเนียมเข้าเฝ้า

[๒๒๕] ก็การที่ภิกษุทั้งหลายออกพรรษาแล้ว เข้าเฝ้าพระผู้มี- พระภาคเจ้านั้นเป็นประเพณี ครั้นภิกษุเหล่านั้นจำพรรษาโดยล่วงไตรมาสแล้ว เก็บงาเสนาสนะ ถือบาตรจีวร หลีกไปโดยมรรคา อันจะไปสู่พระนครสาวัตถี ถึงพระนครสาวัตถี และพระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี โดยลำดับ แล้ว เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

อนึ่งการที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลาย ทรงปราศรัยกับพระอัครคันตุกะ ทั้งหลาย นั้นเป็นพุทธประเพณี.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า ดูก่อนภิกษุทั้ง หลายร่างกายของพวกเธอยังพอทนได้หรือ ยังพอให้เป็นไปได้หรือ พวกเธอ เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ประองคองกัน ไม่วิวาทกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสัก และไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต หรือ ?

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ยังพอทนได้ พระพุทธเจ้าข้า ยังพอให้เป็นไปได้ พระพุทธเจ้าข้า อนึ่ง พวกข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ประองคองกัน ไม่วิวาทกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุก และไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต พระพุทธเจ้าข้า.

พุทธประเพณี

พระตถาคตทั้งหลาย ทรงทราบอยู่ ย่อมตรัสถามก็มี ทรงทราบอยู่ ย่อมไม่ตรัสถามก็มี ทรงทราบกาลแล้วตรัสถาม ทรงทราบกาลแล้วไม่ตรัสถาม พระตถาคตทั้งหลายย่อมตรัสถามสิ่งทีประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ตรัสถามสิ่งที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ในสิ่งที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ พระองค์ทรงกำจัดด้วยข้อปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายด้วย อาการ ๒ อย่าง คือ จักทรงแสดงธรรมอย่างหนึ่ง จักทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวกทั้งหลายอย่างหนึ่ง.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายพวกเธอเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ประองคองกัน ไม่วิวาทกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุก และไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต ด้วยวิธีการอย่างไร ?

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระพุทธเจ้า บรรดาที่นั่งเฝ้า ณ ที่นี้เป็นภิกษุซึ่งเคยเห็นคบหากันมา จำนวนมากด้วยกัน ได้จำพรรษาอยู่ในอาวาสแห่งหนึ่ง ในโกศลชนบท พวกข้าพระพุทธเจ้าเหล่านั้น ได้ปรึกษากันว่า ด้วยวิธีอย่างไรหนอ พวกเราจึงจะพร้อมเพรียงกัน ประองคองกัน ไม่วิวาทกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุก และจะไม่ต้องลำบากด้วยบิณฑบาต พวกข้าพระพุทธเจ้านั้นได้ปรึกษากันต่อไปว่า หากพวกเราจะไม่พึงหักทลาย จะ

ไม่พึงปราศรัยซึ่งกันและกัน รูปใดบิณฑบาตกลับจากบ้านก่อน รูปนั้นพึง
 ปูอาสนะ จัดหาน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ล้างภาชนะสำหรับ
 ถ่ายบิณฑบาตเตรียมตั้งไว้ จัดตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้ รูปใดบิณฑบาตกลับจากบ้าน
 ที่หลัง หากอาหารที่รูปก่อนฉันแล้วยังมีเหลือ ถ้าต้องการ พึงฉัน ถ้าไม่
 ต้องการ ก็พึงเททิ้งเสียในสถานอันปราศจากของเจีวสค หรือเทล้างเสียในน้ำ
 ที่ปราศจากตัวสัตว์ รูปนั้นพึงรื้ออาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้อง
 เช็ดเท้า ล้างภาชนะสำหรับถ่ายบิณฑบาตเก็บไว้ เก็บน้ำฉันน้ำใช้ กวาดหอฉัน
 รูปใดเห็นหมอน้ำฉัน หมอน้ำใช้ หมอน้ำชำระล้างเปลา รูปนั้นพึงจัดหาไว้
 หากภิกษุนั้นไม่สามารถ พึงกวักมือเรียกเพื่อน มาช่วยเหลือกัน แต่ไม่พึงเปล่ง-
 วาจาเพราะเหตุนี้เลย ด้วยวิธีอย่างนี้แล พวกข้าพระพุทธเจ้าจึงจะพร้อมเพรียง
 กัน ประคองกัน ไม่วิวาทกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุก และจะไม่ต้องลำบากด้วย
 บิณฑบาต พระพุทธเจ้าข้า. ครั้นแล้วพวกข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ทักทาย ไม่
 ปราศรัยต่อกันและกัน ภิกษุรูปใดบิณฑบาตกลับจากบ้านก่อน ภิกษุรูปนั้นย่อม
 ปูอาสนะไว้ จัดหาน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ล้างภาชนะ
 สำหรับถ่ายบิณฑบาต เตรียมตั้งไว้ จัดตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้ ภิกษุรูปใดบิณฑบาต
 กลับจากบ้านทีหลัง หากอาหารที่รูปก่อนฉันแล้วยังมีเหลือ ถ้าต้องการก็ฉัน
 ถ้าไม่ต้องการ ก็เททิ้งเสียในสถานอันปราศจากของเจีวสค หรือเทล้างเสียใน
 น้ำอันปราศจากตัวสัตว์ ภิกษุรูปนั้นย่อมรื้ออาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า
 กระเบื้องเช็ดเท้า ล้างภาชนะสำหรับถ่ายบิณฑบาตเก็บไว้ เก็บน้ำฉันน้ำใช้ กวาด
 หอฉัน ภิกษุรูปใดเห็นหมอน้ำฉัน หมอน้ำใช้ หรือหมอน้ำชำระล้างเปลาภิกษุ
 รูปนั้นก็จัดหาไว้ หากภิกษุรูปนั้นไม่สามารถก็กวักมือเรียกเพื่อนมาช่วยเหลือกัน
 แต่ไม่พึงเปล่งวาจาเพราะเหตุนี้เลย ด้วยวิธีอย่างนี้แล พวกข้าพระพุทธเจ้าจึง

เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ประองคองกัน ไม่วิวาทกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุก และไม่ต้องลำบากด้วยบิณฑบาต พระพุทธเจ้าข้า.

ทรงติเตียน

[๒๒๖] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดู ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าว่า โมฆบุรุษพวกนี้เป็นผู้อยู่จำพรรษาไม่ผาสุกเลย ยัง ยืนยันว่าอยู่จำพรรษาเป็นผาสุก ข่าว่า โมฆบุรุษพวกนี้ เป็นผู้อยู่จำพรรษา อย่างปลุสตัด้อยู่ร่วมกันแท้ ๆ ยังยืนยันว่าอยู่จำพรรษาเป็นผาสุก ข่าว่า โมฆ- บุรุษพวกนี้เป็นผู้อยู่จำพรรษาอย่างแพะอยู่ร่วมกันแท้ ๆ ยังยืนยันว่าอยู่ จำพรรษาเป็นผาสุก ข่าว่า โมฆบุรุษพวกนี้เป็นผู้อยู่จำพรรษาอย่างคนประมาท อยู่ร่วมกันแท้ ๆ ยังยืนยันว่าอยู่จำพรรษาเป็นผาสุก.

ทรงห้ามมุควัตร ติตถียสมათาน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุไฉน โมฆบุรุษพวกนี้จึงได้ถือมุควัตร ซึ่ง พวกเดียรฉัตรถือกัน การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้นนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความ เลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ... ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถารับสั่งกะภิกษุ ทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสมათานมุควัตรที่พวกเดียรฉัตร สมათานกัน รูปใดสมათาน ต้องอาบัติทุกกฏ.

พระพุทธบัญญัติปวารณา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายอยู่จำพรรษา แล้ว ปวารณาด้วยเหตุ ๓ สถานคือ ด้วยได้เห็น ๑ ด้วยได้ฟัง ๑ ด้วยสงสัย ๑ การ ปวารณานั้นจักเป็นวิธีเหมาะสมเพื่อว่ากล่าวกันและกัน และเป็นวิธีออกจากอาบัติ เป็นวิธีเคารพพระวินัยของพวกเธอ.

วิธีปวารณา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เธอพวกเธอพึงปวารณา อย่างนี้
ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอุத்தกรรมวาจา
ว่าดังนี้:-

สัพพสังคาหิกาญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ถ้า
ความพร้อมพรุ่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณา.

ภิกษุผู้เถระพึงห่มผ้าอุตราสงค์เนวียงบ่า นั่งกระโห่งประคองอัญชติ
แล้วกล่าวปวารณาอย่างนี้ ว่าดังนี้:-

เตวาจิกาปวารณา

เธอทั้งหลาย จันปวารณาต่อสงฆ์ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟัง
ก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอเธอทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน
ฉันเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

เธอทั้งหลาย แม้ครั้งที่สอง จันปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็น
ก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอเธอทั้งหลายจงอาศัยความกรุณา
ว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

เธอทั้งหลาย แม้ครั้งที่สาม จันปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้
เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอเธอทั้งหลายจงอาศัยความ
กรุณาว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

ภิกษุผู้นวกะพึงห้ามผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโห่งประคองอัญชลี แล้วกล่าวปวารณาอย่างนี้ ว่าดังนี้:-

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าปวารณาต่อสงฆ์ด้วยได้เห็นกัฏฐิ ด้วยได้ ฟังกัฏฐิ ด้วยสงสยกัฏฐิ ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าว ข้าพเจ้า ๆ เห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

ท่านเจ้าข้า แม้ครั้งที่สอง ข้าพเจ้าปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้ เห็นกัฏฐิ ด้วยได้ฟังกัฏฐิ ด้วยสงสยกัฏฐิ ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความ กรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้า ๆ เห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

ท่านเจ้าข้า แม้ครั้งที่สาม ข้าพเจ้าปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้ เห็นกัฏฐิ ด้วยได้ฟังกัฏฐิ ด้วยสงสยกัฏฐิ ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความ กรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้า ๆ เห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

พระพุทธาอนุญาตให้นั่งกระโห่งปวารณา

[๒๒๗] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์เมื่อภิกษุผู้เถระทั้งหลายนั่ง กระโห่งปวารณาอยู่ ยังนั่งอยู่บนอาสนะ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย ต่างก็ เฟ่งโทษ ดิเตียน โพนทะนาว่า ไฉนพระฉัพพัคคีย์ เมื่อภิกษุผู้เถระทั้งหลายนั่ง กระโห่งปวารณาอยู่ จึงได้นั่งอยู่บนอาสนะเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระ ผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข่าว่าพระฉัพพัคคีย์ เมื่อภิกษุผู้เถระทั้งหลายนั่งกระโห่งปวารณาอยู่ ยังนั่งบน อาสนะจริงหรือ ?

ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนว่า คุณก่อนิกขุทั้งหลาย โจนโมฆบุรุษพวกนั้น เมื่อภิกษุผู้เถระทั้งหลายนั่งกระโห้งปวารณายู่ จึงได้นั่งอยู่บนอาสนะเล่า การกระทำของโมฆบุรุษเหล่านั้นนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เสื่อมใส... ครั้นแล้ว ทรงทำธรรมิกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนิกขุทั้งหลาย เมื่อบรรดาภิกษุผู้เถระนั่งกระโห้งปวารณายู่ ภิกษุไม่พืงนั่งบนอาสนะ รูปใดนั่งต้องอาบัติทุกกฏ คุณก่อนิกขุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทุกรูปนั่งกระโห้งปวารณา.

สมัยต่อมา พระเถระรูปหนึ่งชราทุพพลภาพ นั่งกระโห้งรอคอยอยู่ จนกว่าภิกษุทั้งหลายจะปวารณาเสร็จทุกรูป ได้เป็นลมล้มลง ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนิกขุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นั่งกระโห้งในระหว่างที่ยังปวารณา และอนุญาตให้ภิกษุปวารณาแล้วนั่งบนอาสนะ.

วันปวารณามี ๒

[๒๒๘] ครั้นนั้นแล ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า วันปวารณามีกี่วัน จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งว่า คุณก่อนิกขุทั้งหลาย วันปวารณานี้มี ๒ คือ วัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ คุณก่อนิกขุทั้งหลายวันปวารณามี ๒ เท่านั้นแล.

อาการที่ทำปวารณามี ๔

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า อาการที่ทำปวารณามีเท่าไรหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนิกขุ

ทั้งหลายอาการที่ทำปวารณานี้มี ๔ คือ การทำปวารณาเป็นวรรคโดยธรรม ๑ การทำปวารณาพร้อมเพรียงกันโดยธรรม ๑ การทำปวารณาเป็นวรรคโดยธรรม ๑ การทำปวารณาพร้อมเพรียงกันโดยธรรม ๑.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในการทำปวารณา ๔ นั้น การทำปวารณานี้ได้เป็นวรรคโดยธรรม การทำปวารณาเห็นปานนั้น ไม่ควรทำ และเราก็ไม่อนุญาต.

การทำปวารณานี้ได้ที่พร้อมเพรียงกันโดยธรรม การทำปวารณาเห็นปานนั้น ไม่ควรทำ และเราก็ไม่อนุญาต.

การทำปวารณานี้ได้ที่เป็นวรรคโดยธรรม การทำปวารณาเห็นปานนั้น ไม่ควรทำ และเราก็ไม่อนุญาต.

การทำปวารณานี้ได้ที่พร้อมเพรียงกันโดยธรรม การทำปวารณาเห็นปานนั้น ควรทำ และเราก็อนุญาต.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล พวกเธอพึงทำในใจว่า จักทำปวารณากรรม ชนิดที่พร้อมเพรียงกันโดยธรรม ดังนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้แล.

พระพุทธาอนุญาตให้นำปวารณาของภิกษุอาพาธมา

[๒๒๕] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับส่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงประชุมกัน สงฆ์จักปวารณา เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ยังมีภิกษุอาพาธอยู่ เธอมาไม่ได้พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุอาพาธมอบปวารณา.

วิธีมอบปวารณา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงมอบอย่างนี้:-

ภิกษุอาพาธนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าอุดราสงค์เฉยจึงบ่า
นั่งกระโห้งประคองอัญชลีแล้ว กล่าวคำมอบปวารณาอย่างนี้ว่า:-

ข้าพเจ้าขอมอบปวารณา ขอท่านจงนำปวารณาของข้าพเจ้า
ไป ขอท่านจงปวารณาแทนข้าพเจ้า.

ภิกษุรับด้วยกาย รับด้วยวาจา รับด้วยกายด้วยวาจาก็ได้ เป็นอันภิกษุ
อาพาธมอบปวารณาแล้ว ไม่รับด้วยกาย ไม่รับด้วยวาจา ไม่รับด้วยกายด้วย
วาจาไม่เป็นอันภิกษุ อาพาธมอบปวารณา หากได้ภิกษุ ผู้รับอย่างนี้ นั่งเป็นการ
ดี หากไม่ได้ ภิกษุทั้งหลาย พึงใช้เตียงหรือดั่งหามภิกษุอาพาธนั้นมาในท่าม
กลางสงฆ์แล้ว ปวารณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากพวกภิกษุผู้พยาบาลไข้ มีความคิดเห็นอย่าง
นี้ว่า หากพวกเราจักย้ายภิกษุอาพาธ อาพาธจักกำเร็บหนัก หรือมิฉะนั้นจักถึง
มรณภาพดังนี้ ไม่พึงย้ายภิกษุอาพาธ สงฆ์พึงไปปวารณาในสำนักภิกษุอาพาธ
นั้น แต่สงฆ์เป็นวรรคไม่พึงปวารณา หากขึ้นปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปวารณาแล้ว หากภิกษุผู้
นำปวารณาหลบไปเสียจากที่นั้นแล ภิกษุอาพาธพึงมอบปวารณาแก่รูปอื่น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปวารณาแล้ว หากภิกษุผู้นำ
ปวารณาเสีย ๓ ที่นั้นแหละ...ถึงมรณภาพ ปฎิญาณเป็นสามเณร ปฎิญาณ
เป็นผู้บวชลาสิกขา ปฎิญาณเป็นผู้ต้องอันติมวัตถุ ปฎิญาณเป็นผู้วิกลจริต
ปฎิญาณเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน ปฎิญาณเป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ปฎิญาณ
เป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่เห็นอาบัติ ปฎิญาณเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่ทำคั้น

อาบัติ ปฏิญาณเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเลิขฐานไม่สละคืนทิฐิอันลามก ปฏิญาณเป็น
บัณฑิต ปฏิญาณเป็นโถยสังวาส ปฏิญาณเป็นผู้เข้ารีตเดิยรติย์ ปฏิญาณเป็น
คิริจณน ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่ามารดา ปฏิญาณเป็นผู้ฆ่าบิดา ปฏิญาณเป็นผ้าฆ่า
พระอรหันต์ ปฏิญาณเป็นผู้ประทุษร้ายภิกษุณี ปฏิญาณเป็นผู้ทำลายสงฆ์
ปฏิญาณเป็นผู้ทำร้ายพระศาสดาจนถึงหื้อพระโลหิต ปฏิญาณเป็นอุกโคพยัญชนก
ภิกษุอาพาธจึงมอบปวารณาแก่รูปอื่น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปวารณาแล้ว หากภิกษุผู้นำ
ปวารณาหลบไปเสียในระหว่างทาง ปวารณาไม่เป็นอันนำมา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปวารณาแล้ว หากภิกษุผู้
นำปวารณาเสียในระหว่างทาง ถึงมรณภาพ ...ปฏิญาณเป็นอุกโคพยัญชนก
ปวารณาไม่เป็นอันนำมา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปวารณาแล้ว หากภิกษุผู้
นำปวารณาเข้าประชุมสงฆ์แล้ว หลบไปเสีย ปวารณาเป็นอันนำมาแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปวารณาแล้ว หากภิกษุผู้นำ
ปวารณาเข้าประชุมสงฆ์แล้วเสียถึงมรณภาพ...ปฏิญาณเป็นอุกโคพยัญชนก
ปวารณาเป็นอันนำมาแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปวารณาแล้ว หากภิกษุผู้
นำปวารณาเข้าประชุมสงฆ์แล้ว หลบเสียมิได้บอก ปวารณาเป็นอันนำมาแล้ว
ภิกษุผู้นำปวารณา ไม่ต้องอาบัติ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปวารณาแล้ว หากภิกษุผู้นำ
ปวารณาเข้าประชุมสงฆ์แล้ว เข้าสมาบัติ มิได้บอก ปวารณาเป็นอันนำมาแล้ว
ภิกษุผู้นำปวารณา ไม่ต้องอาบัติ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปวารณาแล้ว หากภิกษุผู้นำ
ปวารณาเข้าประชุมสงฆ์แล้ว เผลอไปไม่ได้บอก ปวารณาเป็นอันนำมาแล้ว
ภิกษุผู้นำปวารณา ไม่ต้องอาบัติ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธมอบปวารณาแล้ว หากภิกษุผู้นำ
ปวารณาเข้าประชุมสงฆ์แล้ว แก้งไม่บอก ปวารณาเป็นอันนำมาแล้ว แต่
ภิกษุผู้นำปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในวันปวารณา เรานุญาตให้ภิกษุผู้มอบปวารณา
มอบนันทะด้วย เพื่อสงฆ์จะมีกรณียกิจ.

หมู่ญาติเป็นต้นจับภิกษุ

[๒๓๐] ก็โดยสมัยนั้นแล ถึงวันปวารณา หมู่ญาติได้จับภิกษุรูปหนึ่งไว้
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย
ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในวันปวารณา พวกญาติจับภิกษุในศาสนานี้ไว้
หมู่ญาติเหล่านั้น อันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ขอพวก
ท่านกรุณาปล่อยภิกษุรูปนี้สักครู่หนึ่ง พอภิกษุรูปนี้ปวารณาเสร็จ หากได้การ
ขอร้องอย่างนี้ นั่นเป็นการดี หากไม่ได้ หมู่ญาติเหล่านั้น อันภิกษุทั้งหลาย
พึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายขอพวกท่านกรณารออยู่ ณ ที่ควรส่วนข้าง
หนึ่งสักครู่ก่อน พอภิกษุรูปนี้มอบปวารณาเสร็จ หากได้การขอร้องอย่างนี้
นั่นเป็นการดี หากไม่ได้พึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่าท่านทั้งหลาย ขอพวกท่านกรุณา
นำภิกษุนี้ไปนอกสีมาสักครู่หนึ่ง พอสงฆ์ปวารณาเสร็จ ถ้าได้การขอร้องอย่าง
นี้ นั่นเป็นการดี หากไม่ได้ สงฆ์เป็นวรรคไม่พึงปวารณา หากจีนปวารณา
ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในวันปวารณา พระราชาทั้งหลายได้จับ
ภิกษุในศาสนาไว้... พวกโจรได้จับ... พวกนักเลงได้จับ... พวกภิกษุที่เป็น
ข้าศึกได้จับภิกษุในศาสนาไว้ พวกนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า
ท่านทั้งหลายขอพวกท่านกรุณาปล่อยภิกษุนี้สักครู่หนึ่ง พอภิกษุรูปนี้ปวารณา
เสร็จ หากได้การขอร้องอย่างนี้ นั่นเป็นการดี หากไม่ได้ พวกนั้นอันภิกษุ
ทั้ง ๆ หลาย พึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายขอพวกท่านกรุณาปล่อย ท่าน ที่ควร
ณ ส่วนข้างหนึ่งสักครู่ก่อน พอภิกษุนั้นมอบปวารณาเสร็จ หากได้การขอร้องอย่างนี้
นั่นเป็นการดี หากไม่ได้พวกนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่าน
ทั้งหลาย ขอพวกท่านกรุณาพาภิกษุรูปนี้ ไปนอกสีมาสักครู่หนึ่ง พอสงฆ์ปวารณา
เสร็จ หากได้การขอร้องอย่างนั้นนั่นเป็นการดี หากไม่ได้ สงฆ์เป็นวรรคไม่
พึงปวารณา หากขึ้นปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

สงฆ์ปวารณาพระ ๕ รูป

[๒๓๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มี
ภิกษุอยู่ด้วยกัน ๕ รูป ภิกษุเหล่านั้นจึงได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า พึงปวารณาเป็นการสงฆ์ ก็พวกเราอยู่เพียง ๕
รูป จะพึงปวารณากันอย่างไรหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ
ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุ ๕ รูป
ปวารณาเป็นการสงฆ์.

คณะปวารณาพระ ๔ รูป

สมัยต่อมา ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๔
รูป ภิกษุเหล่านั้นจึงได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้

ภิกษุ ๕ รูป ปวารณาเป็นการสงฆ์ ก็พวกเรามีอยู่เพียง ๕ รูป จะพึงปวารณากันอย่างไรหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุ ๕ รูป ปวารณาต่อกัน.

วิธีทำคณะปวารณา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลภิกษุทั้งหลายพึงปวารณาอย่างนี้:-

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้ภิกษุเหล่านั้น ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่า.

ญัตติกรรมวาจา

ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ถ้าความพร้อมพรั่งของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว เราทั้งหลายพึงปวารณากันเถิด.

ภิกษุผู้เถระพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหียงประคองอัญชลี แล้วกล่าวคำปวารณาต่อภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า:-

คำปวารณา

เธอ ฉันปวารณาต่อท่านทั้งหลาย ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

เธอ ฉันปวารณาต่อท่านทั้งหลาย แม้ครั้งที่สอง ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

เธอ จันปวารณาต่อท่านทั้งหลาย แม้ครั้งที่สาม ด้วยได้
เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความ
กรุณาว่ากล่าวฉัน จันเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

ภิกษุผู้นวกะพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโห่งประคองอัญชลี
แล้วกล่าวคำปวารณาต่อภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า:-

ท่านเจ้าข้า ผมปวารณาต่อท่านทั้งหลาย ด้วยได้เห็นก็ดี
ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่า
กล่าวผม ผมเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

ท่านเจ้าข้า ผมปวารณาต่อท่านทั้งหลาย แม้ครั้งที่สอง ด้วย
ได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัย
ความ กรุณาว่ากล่าวผม ผมเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

ท่านเจ้าข้า ผมปวารณาต่อท่านทั้งหลาย แม้ครั้งที่สาม ด้วย
ได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัย
ความกรุณาว่ากล่าวผม ผมเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

คณะปวารณาพระ ๓ รูป

สมัยต่อมา ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณามีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๓ รูป
ภิกษุเหล่านั้น จึงได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๕
รูป ปวารณาเป็นการสงฆ์ ให้ภิกษุ ๔ รูป ปวารณาต่อกัน ก็พวกเรามีอยู่ด้วย
กัน ๓ รูป จะพึงปวารณากันอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี-
พระภาคเจ้าฯ ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต
ให้ภิกษุ ๓ รูป ปวารณาต่อกัน.

วิธีทำคณะปวารณา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลภิกษุทั้งหลายพึงปวารณาอย่างนี้:-

ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้ภิกษุเหล่านั้น ทราบด้วยญัตติ-
กรรมวาจา:-

ญัตติกรรมวาจา

ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ถ้าความ
พร้อมพรุ่งของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว พวกเราพึงปวารณากันเถิด.

ภิกษุผู้เถระพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี
แล้วกล่าวคำปวารณาต่อภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ ว่าดังนี้:-

คำปวารณา

เธอ ฉันปวารณาต่อเธอทั้งหลาย ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้
ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอเธอทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน
ฉันเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

เธอ ฉันปวารณาต่อเธอทั้งหลาย แม้ครั้งที่สอง ด้วยได้เห็น
ก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอเธอทั้งหลายจงอาศัยความกรุณา
ว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

เธอ ฉันปวารณาต่อเธอทั้งหลาย แม้ครั้งที่สาม ด้วยได้เห็น
ก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอเธอทั้งหลายจงอาศัยความกรุณา
ว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

ภิกษุผู้สาวกะพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี แล้ว กล่าวคำปวารณาต่อภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า:-

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าปวารณาต่อท่านทั้งหลาย ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณา ว่ากล่าวข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าปวารณาต่อท่านทั้งหลาย แม้ครั้งที่สอง ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นอยู่จักทำคืนเสีย.

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าปวารณาต่อท่านทั้งหลาย แม้ครั้งที่สาม ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้า ข้าพเจ้าอยู่จักทำคืนเสีย.

คณะปวารณา พระ ๒ รูป

สมัยต่อมา ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๒ รูป จึงภิกษุทั้งสามนั้นได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ ภิกษุ ๕ รูป ปวารณาเป็นการสงฆ์ ให้ภิกษุ รูปปวารณาต่อกัน ให้ภิกษุ ๓ รูป ปวารณาต่อกัน ก็เรามีอยู่ด้วยกัน ๒ รูป จะพึงปวารณากันอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุ 6 รูปปวารณาต่อกัน.

วิธีทำคณะปวารณา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลภิกษุทั้งสองพึงปวารณาอย่างนี้:-

ภิกษุผู้เถระพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี
แล้วกล่าวคำปวารณาต่อภิกษุผู้นวกะอย่างนี้ ว่าดังนี้:-

เธอ ฉันปวารณาต่อเธอ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วย
สงสัยก็ดี ขอเธอจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่ จักทำ
คืนเสีย.

เธอ ฉันปวารณาต่อเธอ แม้ครั้งที่สอง ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วย
ได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอเธอจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน
ฉันเห็นอยู่ จักทำคืนเสีย.

เธอ ฉันปวารณาต่อเธอ แม้ครั้งที่สาม ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วย
ได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอเธอจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวฉัน ฉัน
เห็นอยู่ จักทำคืนเสีย.

ภิกษุผู้นวกะพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลี
แล้วกล่าวคำปวารณาต่อภิกษุผู้เถระอย่างนี้ ว่าดังนี้:-

ท่าน ผมปวารณาต่อท่าน ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี
ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวผม ผมเห็นอยู่
จักทำคืนเสีย.

ท่าน ผมปวารณาต่อท่าน แม้ครั้งที่สอง ด้วยได้เห็นก็ดี
ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวผม
ผมเห็นอยู่ จักทำคืนเสีย.

ท่าน ผมปวารณาต่อท่าน แม้ครั้งที่สาม ด้วยได้เห็นก็ดี
ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวผม
ผมเห็นอยู่ จักทำกินเสีย.

อธิษฐานปวารณา

สมัยต่อมา ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันปวารณา มีภิกษุอยู่รูปเดียว จึง
ภิกษุนั้นได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุ ๕ รูป
ปวารณาเป็นการสงฆ์ให้ภิกษุ ๔ รูป ปวารณาต่อกัน ให้ภิกษุ ๓ รูป ปวารณา
ต่อกัน ให้ภิกษุ ๒ รูป ปวารณาต่อกัน ก็เรายู่รูปเดียว จะพึงปวารณาได้
อย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสกะ-
ภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มี
ภิกษุในศาสนาอยู่รูปเดียว ภิกษุนั้นพึงกวาดสถานที่เป็นที่ไปมาแห่งภิกษุ
ทั้งหลาย คือ จะเป็นโรงฉัน มณฑปหรือโคนคันไม้ ก็ตาม แล้วจัดตั้งน้ำฉัน
น้ำใช้ไว้ ปูอาสนะ ตามประทีป แล้วนั่งรออยู่ หากมีภิกษุเหล่าอื่นมา พึง
ปวารณาพร้อมกับพวกเธอ หากไม่มีมา พึงอธิษฐานว่า ปวารณาของเราวันนี้
หากไม่อธิษฐาน ต้องอาบัติทุกกฏ.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสที่มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๕ รูป จะนำปวารณา
ของภิกษุรูปหนึ่งมาแล้ว ๔ รูปปวารณาเป็นการสงฆ์ไม่ได้ หากขึ้นปวารณา
ต้องอาบัติทุกกฏ.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสที่มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๔ รูป จะนำปวารณา
ของภิกษุรูปหนึ่งมาแล้ว ๓ รูปปวารณาต่อกันไม่ได้ หากขึ้นปวารณา ต้อง
อาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสที่มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๓ รูป จะนำปวารณาของภิกษุรูปหนึ่งมาแล้ว ๒ รูปปวารณาต่อกันไม่ได้หาก. ขึ้นปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายในอาวาสที่มีภิกษุอยู่ด้วยกัน ๒ รูป จะนำปวารณาของภิกษุรูปหนึ่งมาแล้วอีกรูปหนึ่งอธิษฐานไม่ได้ หากขึ้นอธิษฐาน ต้องอาบัติทุกกฏ.

แสดงอาบัติก่อนปวารณา

[๒๓๒] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติ ในวันปวารณา เธอได้คิดสงสัยในขณะนั้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุมีอาบัติติดตัวไม่พึงปวารณา ดังนี้ ก็เราเป็นผู้ต้องอาบัติแล้ว จะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า 6 ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้ ต้องอาบัติในวันปวารณา ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า:-

ท่าน ผมต้องอาบัติมีชื่อนี้ ผมแสดงคืนอาบัตินั้น.

ภิกษุผู้รับฟังถามว่า ท่านเห็นหรือ ?

ภิกษุผู้แสดงฟังตอบว่า ครับ ผมเห็น.

ภิกษุผู้รับฟังบอกว่า ท่านพึงสำรวมต่อไป.

สงสัยในอาบัติ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ถึงวันปวารณา ภิกษุในศาสนานี้มีความสงสัยในอาบัติ เธอพึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า:-

ท่าน ผมมีความสงสัยในอาบัติมีชื่อนี้ จักหมดสงสัยเมื่อใด จักทำคืนอาบัตินั้นเมื่อนั้น ครั้นแล้วพึงปวารณา แต่ไม่พึงทำอันตรายแก่ปวารณา เพราะข้อที่สงสัยนั้นเป็นปัจจัย.

กำลังปวารณาระลึกอาบัติได้

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งกำลังปวารณา ระลึกอาบัติได้ ภิกษุนั้นจึงได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุมีอาบัตินี้แล้ว ไม่พึงปวารณา ดังนี้ ก็เราเป็นผู้ต้องอาบัติแล้ว จะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายทราบเหตุเรื่องนั้นแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้ กำลังปวารณา ระลึกอาบัติได้ เธอพึงบอกภิกษุใกล้เคียงอย่างนี้ว่า:-

อาวุโส ผมต้องอาบัติมีชื่อนี้ ลุกจากที่นี่แล้ว จักทำคืนอาบัตินั้น ครั้นแล้วพึงปวารณา แต่ไม่พึงทำอันตรายแก่ปวารณา เพราะข้อที่ระลึกอาบัติได้นั้นเป็นปัจจัย.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ กำลังปวารณา มีความสงสัยในอาบัติ เธอพึงบอกภิกษุใกล้เคียงอย่างนี้ว่า:-

อาวุโส ผมมีความสงสัยในอาบัติมีชื่อนี้ จักหมดสงสัยเมื่อใด จักทำคืนอาบัตินั้นเมื่อนั้น ครั้นแล้ว พึงปวารณา แต่ไม่พึงทำอันตรายแก่ปวารณา เพราะข้อที่มีความสงสัยนั้นเป็นปัจจัย.

สงฆ์ต้องสภากาบัติ

ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันปวารณา สงฆ์ทั้งหมดต้องสภากาบัติ ภิกษุเหล่านั้นจึงได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติ

ไว้ว่า ภิกษุจะแสดงสภาคาบัติไม่ได้ จะรับแสดงสภาคาบัติก็ไม่ได้ ก็สงฆ์หมู่
นี้ทั้งหมดต้องสภาคาบัติ พวกเราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่อง
นั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็
ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันปวารณา สงฆ์ทั้งหมดในศาสนานี้ต้องสภาคาบัติ พวก
เธอพึงส่งภิกษุรูปหนึ่ง ไปสู่อาวาสใกล้เคียงพอจะกลับมาทัน ในวันนั้น ด้วย
สั่งว่า อาวุโส คุณจงไปทำคินอาบัตินั้นแล้วมา พวกเราจักทำคินอาบัตินั้นใน
สำนักคุณ ถ้าได้ภิกษุเช่นนั้นอย่างนี้ นั่นเป็นการดี หากไม่ได้ ภิกษุผู้ฉลาด
ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ทั้งหมดนี้ต้องสภาคา-
บัติ เมื่อใดพบภิกษุรูปอื่นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติ เมื่อนั้นสงฆ์จักทำ
คินอาบัตินั้นในสำนักภิกษุรูปนั้น.

ครั้นแล้วพึงปวารณา แต่ไม่พึงทำอันตรายแก่ปวารณา เพราะข้อที่
ต้องสภาคาบัตินั้นเป็นปัจจัย.

สงฆ์ในสภาคาบัติ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันปวารณา สงฆ์
ทั้งหมดในศาสนานี้ มีความสงฆ์ในสภาคาบัติ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึง
ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ญัตติกรรมวาจา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ทั้งหมดนี้มีความ
สงสัยในสภากาบัติ จักหมดความสงสัยเมื่อใด จักทำกินอาบัตินั้น
เมื่อนั้น.

ครั้นแล้วพึงปวารณา แต่ไม่พึงทำอันตรายแก่ปวารณา เพราะข้อที่มี
ความสงสัยนั้นเป็นปัจจัย.

ปฐมภาณวาร จบ

ปวารณาไม่ต้องอาบัติ ๑๕ ข้อ

[๒๓๓] ก็โดยสมัยนั้นแล โนอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุ
เจ้าถิ่นมากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่ทราบ
ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มี
ความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน ปวารณา เมื่อ
พวกเธอกำลังปวารณา ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ รับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย
ว่าดังนี้:-

๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุ
เจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวก
เธอไม่ทราบว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่า
เป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน ปวารณา
เมื่อพวกเธอกำลังปวารณา ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมาก
กว่า พวกเธอต้องปวารณาใหม่ ภิกษุที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๒. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณามีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่ทราบว่ายังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกันปวารณา เมื่อพวกเธอกำลังปวารณา ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนเท่ากัน ภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่เหลือพึงปวารณาต่อไป พวกที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๓. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณามีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่ทราบว่ายังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกันปวารณา เมื่อพวกเธอกำลังปวารณา ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนน้อยกว่า ภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่เหลือพึงปวารณาต่อไป พวกที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๔. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณามีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนา มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่ทราบว่ายังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกันปวารณา เมื่อพวกเธอปวารณาเสร็จพอดี ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปวารณาใหม่ ภิกษุที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๕. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนเท่ากัน ภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว ภิกษุพวกทำทีหลังพึงปวารณาในสำนักพวกเธอ พวกที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๖. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนน้อยกว่า ภิกษุที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว ภิกษุพวกที่มาทีหลังพึงปวารณาในสำนักพวกเธอ พวกที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๗. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่ทราบว่ายังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกันปวารณา เมื่อพวกเธอปวารณาเสร็จพอดี แต่บริษัทยังไม่ทันลุล่วงไป ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปวารณาใหม่ ภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๘. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนเท่ากัน...

๙. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า ภิกษุพวกปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่มาทีหลัง พึงปวารณาในสำนักพวกเธอ พวกที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๑๐. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่ทราบว่ายังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน

ปวารณา เมื่อพวกเธอปวารณาเสร็จ บริษัทยังพวกเธอไปแล้ว ขณะนั้น มี
ภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปวารณาใหม่
พวกที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๑๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มี
จำนวนเท่ากัน ...

๑๒. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มี
จำนวนน้อยกว่า ภิกษุพวกปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่มา
ทีหลัง ฟังปวารณาในสำนักพวกเธอ พวกที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๑๓. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา
มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอไม่ทราบว่ายังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญ
ว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน
ปวารณา เมื่อพวกเธอปวารณาเสร็จ บริษัทยังพวกเธอไปแล้ว ขณะนั้นมีภิกษุ
เจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปวารณาใหม่ พวก
ที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

๑๔. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย... ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมี
จำนวนเท่ากัน ...

๑๕. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มี
จำนวนน้อยกว่า ภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่มา
ทีหลัง ฟังปวารณาในสำนักพวกเธอ พวกที่ปวารณาแล้ว ไม่ต้องอาบัติ.

ปวารณาไม่ต้องอาบัติ ๑๕ ข้อ จบ

ปวารณาเป็นหมู่สำคัญว่าพร้อมกัน ๑๕ ข้อ

[๒๓๔] ๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ถิ่นในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกันปวารณา เมื่อพวกเธอกำลังปวารณา ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่าภิกษุเหล่านั้นต้องปวารณาใหม่ พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ.

๒. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน ...

๓. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่าภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว นอกนั้นพึงปวารณาต่อไป พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ.

๔. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย หนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม มีความสำคัญว่าเป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกันปวารณา เมื่อพวกเธอปวารณาเสร็จพอดี ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า...

๕. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน ...

๖. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...

๗. ...เมื่อพวกเธอปวารณาเสร็จพอดี บริษัทยังไม่ทันลุล่วงไป ขณะนั้นมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...

๘. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...
๙. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...
๑๐. ...เมื่อพวกเธอพิจารณาเสร็จ บริษัทบางพวกลุกไปแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...
๑๑. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...
๑๒. ...ขณะนั้น ภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...
๑๓. ...เมื่อพวกเธอพิจารณาเสร็จ บริษัทลุกไปหมดแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...
๑๔. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...
๑๕. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า
ภิกษุพวกที่พิจารณาแล้ว เป็นอันพิจารณาดีแล้ว พวกที่มาทีหลังพึงพิจารณา
ในสำนักพวกเธอ พวกที่พิจารณาแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ.
พิจารณาเป็นหมู่สำคัญว่าพร้อมกัน ๑๕ ข้อ จบ

มีความสงสัยพิจารณา ๑๕ ข้อ

- [๒๓๕] ๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันพิจารณา มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้ถือว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสงสัยว่า พวกเราพิจารณากันจะสมควรหรือไม่สมควรหนอ ดังนี้ แล้วยังขึ้นพิจารณา เมื่อพวกเธอกำลังพิจารณา ขณะนั้น ภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องพิจารณาใหม่ พวกที่พิจารณาแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ.
๒. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๓. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่าภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่เหลือพึงปวารณาต่อไป พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ.

๔. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย หนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้ยั่วว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสงสัยว่า พวกเราปวารณากันจะสมควรหรือไม่สมควรหนอ ดังนี้ แล้วยังขึ้นปวารณา พอพวกเธอปวารณาเสร็จ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...

๕. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๖. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...

๗. ...บริษัทยังไม่ทันลุกไป ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...

๘. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๙. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๐. ...บริษัทยังไม่ทันลุกไปแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า...

๑๑. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๑๒. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๓. ...บริษัทยังไม่ทันลุกไปแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...

๑๔. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๑๕. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า
ภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่มาทีหลังพึงปวารณา
ในสำนักพวกเธอ พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ.

มีความสงสัยปวารณา ๑๕ ข้อ จบ

ฝืนใจทำปวารณา ๑๕ ข้อ

[๒๓๖] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา
มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอรู้ยู่่ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา แต่ฝืนใจทำปวารณา ด้วย
เข้าใจว่า พวกเราปวารณากัน สมควรแท้ จะไม่สมควรก็หาไม่ได้ เมื่อพวก
เธอกำลังปวารณา ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุ
เหล่านั้นต้องปวารณาใหม่ พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ.

๒. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๓. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า
ภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่เหลือพึงปวารณาต่อไป
พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ.

๔. คุก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มี
ภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง
พวกเธอรู้ยู่่ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา แต่ฝืนใจทำปวารณา ด้วย
เข้าใจว่าพวกเราปวารณากันสมควรแท้ จะไม่สมควรก็หาไม่ได้ พอพวกเธอ
ปวารณาเสร็จ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...

๕. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๖. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...
๗. ...บริษัทยังไม่ทันลุกไป ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...
๘. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...
๙. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...
๑๐. ...บริษัทบางพวกลุกไป ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...
๑๑. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...
๑๒. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...
๑๓. ...บริษัทลุกไปหมดแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...
๑๔. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...
๑๕. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า ภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่มาทีหลัง พึงปวารณาในสำนักพวกเธอ พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ.

ฝันใจทำปวารณา ๑๕ ข้อ จบ

มุ่งความแตกร้างปวารณา ๑๕ ข้อ

[๒๓๗] ๑. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเขารู้อยู่ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา และมุ่งความแตกร้างว่า ขอภิกษุเหล่านั้นจงเสื่อมสูญ ขอภิกษุเหล่านั้นจงพินาศ จะประโยชน์

อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ จึงปวารณา เมื่อพวกเธอกำลังปวารณา ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปวารณาใหม่ พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติอุลลัจจัย.

๒. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...

๓. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่าภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่เหลือพึงปวารณาต่อไป พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติอุลลัจจัย

๔. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มากรูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธออยู่ว่า ยังมีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่ยังไม่มา และมุ่งความแตกร้างว่า ขอภิกษุเหล่านั้น จงเสื่อมสูญ ขอภิกษุเหล่านั้นจงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ จึงปวารณา พวกเธอปวารณา พวกเธอปวารณาเสร็จ ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า...

๕. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน ...

๖. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...

๗. ...บริษัทยังไม่ทันลุกไป ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า...

๘. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๙. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๐. ...บริษัทยังไม่ทันลุกไปแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า...

๑๑. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๑๒. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า...

๑๓. ...บริษัตกไปหมดแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องปวารณาใหม่ พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติอุลลัจจัย.

๑๔. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนเท่ากัน...

๑๕. ...ขณะนั้น มีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาถึง มีจำนวนน้อยกว่า ภิกษุพวกที่ปวารณาแล้ว เป็นอันปวารณาดีแล้ว พวกที่มาทีหลังพึงปวารณาในสำนักพวกเธอ พวกที่ปวารณาแล้ว ต้องอาบัติอุลลัจจัย.

มุ่งความแตกร้างปวารณา ๑๕ ข้อจบ

เปยยาลมฺข ๗๐๐ ทิกะ

[๒๓๘] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา มีภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้มารูปด้วยกัน แต่ประชุมกัน ๕ รูปบ้าง เกินกว่า บ้าง พวกเธอไม่ทราบว่ามีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นกำลังเข้ามาภายในสีมา...

...พวกเธอไม่ทราบว่ามีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่น เข้ามาในสีมาแล้ว...

...พวกเธอไม่เห็นภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นที่กำลังเข้ามาในสีมา...

...พวกเธอไม่เห็นภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่น เข้ามาภายในสีมาแล้ว...

...พวกเธอไม่ได้ยินว่ามีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นกำลังเข้ามาภายในสีมา...

...พวกเธอไม่ได้ยินว่ามีภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นเข้ามาภายในสีมาแล้ว...

โดยนัย ๑๗๕ ทิกะ ภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุเจ้าถิ่น ภิกษุอาคันตุกะกับ ภิกษุเจ้าถิ่น ภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุอาคันตุกะ ภิกษุอาคันตุกะกับภิกษุอาคันตุกะ รวมเป็น ๗๐๐ ทิกะ โดยเปยยาลมฺข.

เปยยาลมฺข ๗๐๐ ทิกะ จบ

ภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุอาคันตุกะนับวันปวารณาต่างกัน

[๒๓๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถี่วันปวารณาของพวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้เป็น ๑๔ ค่ำ ของพวกภิกษุอาคันตุกะเป็น ๑๕ ค่ำ ถ้าพวกภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุอาคันตุกะพึงอนุวัตรพวกภิกษุเจ้าถิ่น ถ้ามีจำนวนเท่ากัน พวกภิกษุอาคันตุกะพึงอนุวัตรพวกภิกษุเจ้าถิ่น ถ้าพวกภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่นพึงอนุวัตรพวกภิกษุอาคันตุกะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง วันปวารณาของพวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้เป็น ๑๕ ค่ำ ของพวกภิกษุอาคันตุกะเป็น ๑๔ ค่ำ ถ้าพวกภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุอาคันตุกะพึงอนุวัตรพวกภิกษุเจ้าถิ่น ถ้าจำนวนเท่ากัน พวกภิกษุอาคันตุกะพึงอนุวัตรพวกภิกษุเจ้าถิ่น ถ้าพวกภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่นพึงอนุวัตรพวกภิกษุอาคันตุกะ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง วันปวารณาของพวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้เป็นวัน ๑ ค่ำ ของพวกภิกษุอาคันตุกะเป็น ๑๕ ค่ำ ถ้าพวกภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่นไม่ปรารธนาที่ไม่ให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุอาคันตุกะ. พวกภิกษุอาคันตุกะพึงไปปวารณานอกสีมาเถิด ถ้าจำนวนเท่ากัน พวกภิกษุเจ้าถิ่นไม่ปรารธนาที่ไม่ต้องให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุอาคันตุกะ พวกภิกษุอาคันตุกะพึงไปปวารณานอกสีมาเถิด ถ้าพวกภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่นพึงให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุอาคันตุกะ หรือพึงไปเสียนอกสีมา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง วันปวารณาของพวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้เป็น ๑๕ ค่ำ ของพวกภิกษุอาคันตุกะเป็น ๑ ค่ำ ถ้าพวกภิกษุเจ้าถิ่นมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุอาคันตุกะพึงให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุเจ้าถิ่น หรือพึง

ไปเสียนอกสีมา ถ้ามีจำนวนเท่ากัน พวกภิกษุอาคันตุกะพึงให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุเจ้าถิ่น หรือพึงไปเสียนอกสีมา ถ้าพวกภิกษุอาคันตุกะมีจำนวนมากกว่า พวกภิกษุอาคันตุกะไม่ปรารณาาก็ไม่ต้องให้ความสามัคคีแก่พวกภิกษุเจ้าถิ่น พวกภิกษุเจ้าถิ่นพึงไปปวารณานอกสีมาเถิด.

ปวารณาของภิกษุที่สงฆ์เป็นต้น

[๒๔๐] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็พวกภิกษุอาคันตุกะในศาสนานี้ ได้เห็นอาการเจ้าถิ่น ลักษณะเจ้าถิ่น เครื่องหมายเจ้าถิ่น สีที่แสดงเจ้าถิ่น ของพวกภิกษุเจ้าถิ่น เตียง ตั่ง ฟูก หมอน จัดไว้ได้ระเบียบ น้ำฉน์ น้ำใช้จัดหาไว้เป็นอันดี บริเวณกวาดสะอาดสะอาด ครั้นแล้ว มีความสงสัยว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่น มีหรือไม่มีหนอ พวกเธอมีความสงสัยแต่ไม่เพียวค้นหา ครั้นแล้ว จึงปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหาแล้วแต่ไม่พบ จึงปวารณา ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหาแล้วพบ จึงปวารณาร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหาแล้วพบ ครั้นแล้ว แยกกันปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหาแล้วพบ ครั้นแล้ว มุ่งความแตกร้างว่า ขอภิกษุพวกนั้นจงเสื่อมสูญ จงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วยภิกษุพวกนั้น ดังนี้ จึงปวารณา ต้องอาบัติอุลลัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุอาคันตุกะในศาสนานี้ ได้ยินอาการเจ้าถิ่น ลักษณะเจ้าถิ่นเครื่องหมายเจ้าถิ่น ที่แสดงเจ้าถิ่น ของพวกภิกษุเจ้าถิ่น

ได้ยินเสียงเท้าของพวกภิกษุเจ้าถิ่นกำลังเดินจงกรม ได้ยินเสียงท่อนสาธยายเสียงโอะ เสียงจาม ครั้นแล้วมีความสงสัยว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่นยังมีหรือไม่มีหนอ พวกเธอมีความสงสัยแต่ไม่ค้นหา ครั้นแล้วขึ้นปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วไม่พบ ครั้นแล้วจึงปวารณา ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วจึงพบ ครั้นพบแล้วจึงปวารณาด้วยกัน ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วจึงพบ ครั้นพบแล้ว จึงแยกกันปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วจึงพบ ครั้นพบแล้ว มุ่งความแตกว่าว่า ขอภิกษุเหล่านั้น จงเสื่อมสูญ จงพินาศ จะประโยชน์อะไร ด้วยภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ จึงปวารณา ต้องอาบัติถุลลัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ได้เห็นอาการอาคันตุกะ ลักษณะอาคันตุกะ เครื่องหมายอาคันตุกะ สิ่งที่แสดงอาคันตุกะของพวกภิกษุอาคันตุกะ ได้เห็น บาตร จีวร ผ้านีสีทนะ อันเป็นของภิกษุ พวกอื่น ได้เห็นรอยน้ำล้างเท้า ครั้นแล้วมีความสงสัยว่า พวกภิกษุอาคันตุกะยังมีหรือไม่มีหนอ.

...พวกเธอมีความสงสัยแต่ไม่ค้นหา ครั้นแล้วขึ้นปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้ว ไม่พบ ครั้นแล้วจึงปวารณา ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้ว จึงพบ ครั้นพบแล้ว จึงพิจารณาร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้ว จึงพบ ครั้นพบแล้ว ได้แยกกันพิจารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอมีความสงสัยได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วจึงพบ ครั้นพบแล้ว มุ่งความแตกร้าวว่า ขอภิกษุเหล่านั้นจงเสื่อมสูญ จงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ จึงพิจารณา ต้องอาบัติอุตถัจจย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ได้ยินอาการอาคันตุกะ ลักษณะอาคันตุกะ เครื่องหมายอาคันตุกะ สิ่งที่แสดงอาคันตุกะของพวกภิกษุอาคันตุกะ ได้ยินเสียงเท้าของพวกภิกษุอาคันตุกะกำลังเดินมา ได้ยินเสียงรองเท้ากระทบ ได้ยินเสียงไอ เสียงจาม ครั้นแล้วมีความสงสัยว่า พวกภิกษุอาคันตุกะยังมีหรือไม่มีหนอ พวกเธอมีความสงสัยแต่ไม่ค้นหา ครั้นแล้ว จึงพิจารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอมีความสงสัย ได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้วไม่พบ ครั้นแล้ว จึงพิจารณา ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอมีความสงสัย ได้ค้นหา ครั้นค้นหา จึงพบ ครั้นพบแล้ว ได้พิจารณาร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอมีความสงสัย ได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้ว จึงพบ ครั้นพบแล้ว ได้แยกกันพิจารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอมีความสงสัย ได้ค้นหา ครั้นค้นหาแล้ว จึงพบ ครั้นพบแล้วมุ่งความแตกร้าวว่า ขอภิกษุเหล่านั้นจงเสื่อมสูญ จงพินาศ จะประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ จึงพิจารณา ต้องอาบัติอุตถัจจย.

ภิกษุสมานสังวาสเป็นต้นปวารณา

[๒๔๑] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็พวกภิกษุอาคันตุกะในศาสนานี้ได้เห็นพวกภิกษุเจ้าถิ่นซึ่งเป็นนानาสังวาส พวกเขากลับได้ความเห็นว่าเป็นสมานสังวาส ครั้นแล้วก็ไม่ได้ถาม ครั้นแล้วจึงปวารณาร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอได้ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้วไม่รังเกียจ ครั้นแล้วปวารณาร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอได้ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้วไม่รังเกียจ ครั้นแล้วแยกกันปวารณา ไม่ต้องอาบัติ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุอาคันตุกะ ในศาสนานี้ได้เห็นพวกภิกษุเจ้าถิ่นซึ่งเป็นสมานสังวาส พวกเขากลับได้ความเห็นว่าเป็นนานาสังวาส ครั้นแล้วก็ไม่ได้ถาม ครั้นแล้วปวารณาร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอได้ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้วรังเกียจ ครั้นแล้วแยกกันปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอได้ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้วรังเกียจ ครั้นแล้วปวารณาร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอได้ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้วไม่รังเกียจ ครั้นแล้วแยกกันปวารณา ไม่ต้องอาบัติ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้ได้เห็นพวกภิกษุอาคันตุกะซึ่งเป็นนานาสังวาส พวกเขากลับได้ความเห็นว่าเป็นสมานสังวาส ครั้นแล้วก็ไม่ได้ถาม ครั้นแล้วปวารณาร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ.

...พวกเธอได้ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้ว ไม่รังเกียจ ครั้นแล้วปวารณาร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอได้ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้วไม่รังเกียจ ครั้นแล้วแยกกัน
ปวารณา ไม่ต้องอาบัติ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง พวกภิกษุเจ้าถิ่นในศาสนานี้เห็นพวกภิกษุ
อาคันตุกะซึ่งเป็นสมานสังวาส พวกเธอกลับได้ความเห็นว่าเป็นนานาสังวาส
ครั้นแล้วก็ไม่ได้ถาม ครั้นแล้วปวารณาร่วมกัน ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอได้ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้วรังเกียจ ครั้นแล้วแยกกัน
ปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

...พวกเธอได้ไต่ถาม ครั้นไต่ถามแล้วรังเกียจ ครั้นแล้วปวารณา
ร่วมกัน ไม่ต้องอาบัติ.

ไม่ควรไปไหนในวันปวารณา

[๒๔๒] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ภิกษุไม่พึงไปจาก
อาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุไม่ครบจำนวน นอกจากไปเป็น
คณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาสที่มีภิกษุ
ครบจำนวน สู่อื่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน นอกจากไปเป็น
คณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาสที่มีภิกษุ
ครบจำนวน สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน นอกจาก
ไปเป็นคณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากถิ่นที่มีใช่อาวาส
ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุไม่ครบจำนวน นอกจากไปเป็นคณะสงฆ์
นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่ถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน นอกจากไปเป็นคณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน นอกจากไปเป็นคณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาส หรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน นอกจากไปเป็นคณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาส หรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน นอกจากไปเป็นคณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาส หรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุไม่ครบจำนวน นอกจากไปเป็นคณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสมีภิกษุซึ่งครบจำนวน ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุผู้เป็นนानาสังวาส นอกจากไปเป็นคณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่ถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุผู้เป็นนานาสังวาส นอกจากไปเป็นคณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาส ซึ่งมี
ภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน ซึ่งเป็น
ที่อยู่ของพวกภิกษุผู้เป็นนानาสังวาส นอกจากไปเป็นคณะสงฆ์ นอกจากมี
อันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากถิ่นที่มีใช่อาวาส
ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสซึ่งมีภิกษุครบจำนวน...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากถิ่นที่มีใช่อาวาส
ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากถิ่นที่มีใช่อาวาส
ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน
ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุผู้เป็นนานาสังวาส นอกจากไปเป็นคณะสงฆ์ นอกจาก
มีอันตราย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาส หรือ
ถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสซึ่งมีภิกษุครบจำนวน...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาส หรือ
ถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อื่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบ
จำนวน...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ไม่พึงไปจากอาวาส หรือ
ถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีใช่อาวาส ซึ่งมี
ภิกษุครบจำนวน ซึ่งเป็นที่อยู่ของภิกษุผู้เป็นนานาสังวาส นอกจากไปเป็น
คณะสงฆ์ นอกจากมีอันตราย.

สถานที่ควรไปในวันปวารณา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา ภิกษุพึงไปจากอาวาสที่มี
ภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน...

...สู่ถิ่นที่มีโช้วาวาส...

...สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีโช้วาวาส ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุผู้เป็น
สมานสังวาส ที่รู้ว่าเราสามารถจะไปถึงในวันนี้แหละ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา พึงไปจากถิ่นที่มีโช้วาวาสที่มี
ภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน...

...สู่ถิ่นที่มีโช้วาวาส...

...สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีโช้วาวาส อันเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุผู้เป็นสมาน
สังวาส ที่รู้ว่าเราสามารถจะไปถึงในวันนี้แหละ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันปวารณา พึงไปจากอาวาสหรือถิ่นที่มี
โช้วาวาส ซึ่งมีภิกษุครบจำนวน สู่อาวาสที่มีภิกษุครบจำนวน...

...สู่ถิ่นที่มีโช้วาวาส...

...สู่อาวาสหรือถิ่นที่มีโช้วาวาส อันเป็นที่อยู่ของพวกภิกษุผู้เป็น
สมานสังวาส ที่รู้ว่าจะสามารถไปถึงในวันนี้แหละ.

บุคคลที่ควรเว้นในปวารณา

[๒๔๓] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุณี
นั่งอยู่ด้วย รูปใดปวารณา ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีสิกขมานานั่ง
อยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีสามเณรนั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีสามเณรนั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุผู้บอกลาสิกขาแล้วนั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุผู้ต้องอันตมัตถุนั่งอยู่ด้วย รูปใด
ปวารณาต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยก
เสียฐานไม่เห็นอาบัตินั่งอยู่ด้วย รูปใดปวารณา พึงปรับอาบัติตามธรรม.

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่ทำคินอาบัตินั่ง
อยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่สละกฐินทฎฐิอัน
ลามกนั่งอยู่ด้วย รูปใดปวารณา พึงปรับอาบัติตามธรรม.

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีบัณฑิตเจาเก้นั่งอยู่ด้วย รูปใดปวารณา ต้อง
อาบัติทุกกฏ.

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีตนลักเพศนั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุผู้เข้ารีตเดียรถีนั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีคนคล้ายศิรัจฉานนั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีคนฆ่ามารดานั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีคนฆ่าบิดานั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีคนฆ่าพระอรหันตนั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีคนประทุษร้ายภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุทำลายสงฆ์นั่งอยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีคนทำร้ายพระศาสดาถึงหื้อพระโลหิตนั้น
อยู่ด้วย...

ไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีอุกโตพยัญชนกนั่งอยู่ด้วย รูปใดปวารณา
ต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงปวารณา ด้วยการให้ปวารณาค้างคราว
นอกจากบริษัทยังไม่ลุกไป.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุไม่พึงปวารณาในคิถิมิในวันปวารณา
นอกจากวันสังฆสามัคคี.

ภาณวารที่ ๒ จบ

พระพุทธานุญาตเตวาจิกปวารณา

สังฆจรัญญในปวารณา

[๒๔๔] ก็โดยสมัยนั้นแล ณ อาวาสแห่งหนึ่งในโกศลชนบท คนชาว
คงได้มาพลุกพล่านในวันปวารณา ภิกษุทั้งหลายไม่อาจปวารณา ๑ หน จึงกราบ
ทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ปวารณา ๒ หน คนชาวดังได้มาพลุกพล่านมาก
ขึ้น ภิกษุทั้งหลายไม่อาจปวารณา ๒ หน จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มี
พระภาคเจ้า ๆ ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต
ให้ปวารณาหนเดียว คนชาวดังได้มาพลุกพล่านหนักขึ้นอีก ภิกษุทั้งหลายไม่
อาจปวารณาหนเดียว จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสอนุญาต
แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ปวารณามีพรรษาเท่ากัน.

ราตรีจวนสว่าง

ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา ชาวบ้านมัวให้ทานอยู่จนราตรีจวนสว่าง จึงภิกษุเหล่านั้นได้ปรึกษากันว่า คนเหล่านี้มัวให้ทานอยู่จนราตรีจวนสว่าง ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ หน สงฆ์จักไม่ทันได้ปวารณาทั่วกัน ราตรีนี้จักสว่างเสียก่อน พวกเราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ แล้ว กราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันปวารณา ชาวบ้านในตำบลนี้มัวให้ทานอยู่จนราตรีจวนสว่าง หากภิกษุทั้งหลายในอาวาสนั้น มีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า ชาวบ้านพากันให้ทานอยู่จนราตรีจวนสว่าง ถ้าสงฆ์จะปวารณา ๓ หน สงฆ์จักไม่ทันได้ปวารณาทั่วกัน ราตรีนี้จักสว่างเสียก่อน ดังนี้ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบ ด้วยญัตติกรรมวาจาว่าดังนี้:-

ท่านเจ้าข้า พระสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ชาวบ้านมัวให้ทานอยู่จนราตรีจวนสว่าง ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ หน สงฆ์จักไม่ทันได้ปวารณาทั่วกัน ราตรีจักสว่างเสียก่อน ถ้าความพร้อมพรุ่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณา ๒ หน... หนเดียว... มีพรรษาเท่ากัน.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวันปวารณา ภิกษุทั้งหลายกล่าวธรรมกัน... ภิกษุที่เชี่ยวชาญในพระสูตร สังกายนาพระสูตรกัน... พระวินัยรตัดสินพระวินัยกัน... พระธรรมกถึกสนทนาธรรมกัน... ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกันจนราตรีจวนสว่าง หากภิกษุทั้งหลายในอาวาสนั้น มีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน จนราตรีจวนสว่าง ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ หน สงฆ์จักไม่ทันได้ปวารณาทั่วกัน ราตรีจักสว่างเสียก่อน ดังนี้ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุทั้งหลายมัวทะเลาะ
กัน จนราตรีจวนสว่าง ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ ทน สงฆ์จักไม่ทัน
ปวารณาทั่วกัน ราตรีจักสว่างเสียก่อน ถ้าความพร้อมพร้งของสงฆ์
ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณา ๒ ทน...หนเดียว...มีพรรษาเท่ากัน.

ฝนกำลังตั้งเค้า

ก็โดยสมัยนั้นแล ในอาวาสแห่งหนึ่งในโกศลชนบท ถึงวันปวารณา
ภิกษุสงฆ์มาประชุมกันมาก สถานที่ประชุมคับแคบ คู้มนฝนไม่ได้ และฝนกำลัง
ตั้งเค้ามาใหญ่ จึงภิกษุเหล่านั้นได้ปรึกษากันว่า ภิกษุสงฆ์นี้มาประชุมกันมาก
สถานที่ประชุมคับแคบ คู้มนฝนไม่ได้และฝนกำลังตั้งเค้ามาใหญ่ ถ้าสงฆ์จัก
ปวารณา ๓ ทน สงฆ์จักไม่ทันได้ปวารณาทั่วกัน ฝนนี้ก็จักตกเสียก่อน พวก
เราจะพึงปฏิบัติสถานไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ
รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในอาวาสแห่งหนึ่ง ถึงวัน
ปวารณา ภิกษุในศาสนานี้มาประชุมกันมาก สถานที่ประชุมคับแคบคู้มนฝนไม่
ได้ และฝนก็กำลังตั้งเค้ามาใหญ่ ถ้าภิกษุทั้งหลายในอาวาสนั้น มีความคิดเห็น
อย่างนี้ว่า ภิกษุสงฆ์มาประชุมกันมาก สถานที่ประชุมคับแคบ คู้มนฝนไม่ได้
และฝนก็กำลังตั้งเค้ามาใหญ่ ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ ทน สงฆ์จักไม่ทันได้
ปวารณาทั่วกัน ฝนนี้ก็จักตกหนักเสียก่อน ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศ
ให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุสงฆ์นี้ประชุมกัน
มาก สถานที่ประชุมคับแคบ คู้มนฝนไม่ได้ และฝนก็กำลังตั้งเค้ามา
ใหญ่ ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ ทน สงฆ์จักไม่ทันได้ปวารณาทั่วกัน

ฝนนั้นก็จักตกเสียก่อน ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึง
ปวารณา ๒ หน...หนเดียว...มีพรรษาเท่ากัน.

อันตราย ๑๐ ประการ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในอาวาสแห่งหนึ่งในตำบลนี้ ถึงวันปวารณา
มีอันตรายเกิดขึ้น คือ:-

๑. พระราชาเสด็จมา...
๒. โจรปล้น...
๓. ไฟไหม้...
๔. น้ำหลากมา...
๕. คนมามาก...
๖. ฝนเข้าสิงภิกษุ...
๗. สัตว์ร้ายเขามา...
๘. งูร้ายเลื้อยเข้ามา...
๙. ภิกษุจะถึงเสียชีวิต...

๑๐. มีอันตรายแก่พรหมจรรย์เกิดขึ้น

ในข้อนั้น หากภิกษุทั้งหลายในอาวาสนั้นมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เหตุ
อุกฉินนี้แหละ คือ อันตรายแก่พรหมจรรย์ ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ หน สงฆ์
จักไม่ทันได้ปวารณาทั่วถึงกัน อันตรายแก่พรหมจรรย์นี้ก็จักเกิดเสียก่อน ภิกษุ
ผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เหตุอุกฉินนี้คืออันตราย
แก่พรหมจรรย์ ถ้าสงฆ์จักปวารณา ๓ หน สงฆ์จักไม่ทันได้ปวารณา

ทั่วถึงกัน อันตรายแก่พรหมจรรย์นี้จักเกิดขึ้นก่อน ถ้าความพร้อม
พร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงพิจารณา ๒ หน...คนเดียว...มี
พรรษาเท่ากัน.

ภิกษุผู้มีอาบัติห้ามพิจารณา

[๒๔๕] ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ผู้มีอาบัติติดตัวได้พิจารณา
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสห้ามแก่ภิกษุทั้ง
หลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวไม่พึงพิจารณา รูปใดพิจารณา
ต้องอาบัติทุกกฏ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุผู้มีอาบัติติดตัว
พิจารณา รูปนั้นทำโอกาส โจทด้วยอาบัติ.

สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์อันสงฆ์ให้ทำโอกาส ก็ไม่ปรารภจะ
ทำโอกาส ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ตรัสอนุญาต
แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้งดพิจารณาของภิกษุผู้
ไม่ยอมทำโอกาส.

วิธีงดพิจารณา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงงดพิจารณาอย่างนี้:-
เมื่อถึงวันพิจารณา ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เมื่อบุคคลนั้นอยู่พร้อมหน้า
ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ ว่าดังนี้:-
ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลชื่อนี้ มีอาบัติติด
ตัวพิจารณา ข้าพเจ้าของพิจารณาของเธอเสีย เมื่อเธอยังอยู่พร้อม
หน้า สงฆ์ไม่พึงพิจารณา.
เท่านี้ เป็นอันงดพิจารณาแล้ว.

สมัยต่อมา พระฉัพพัคคีย์หาหรือกันว่า ภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก
งดพิจารณาของพวกเราก่อน ดังนี้ จึงรับงดพิจารณาของภิกษุที่บริสุทธิ์ไม่มี
อาบัติเสียก่อน เพราะเรื่องอันไม่สมควร เพราะเหตุอันไม่สมควร แม้พิจารณา
ของภิกษุที่พิจารณาแล้ว ถึงด้วย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ๆ ตรัสห้ามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงงดพิจารณา
ของภิกษุผู้บริสุทธิ์ไม่มีอาบัติ เพราะเรื่องอันไม่สมควร เพราะเหตุอันสมควร
รูปใดงด ต้องอาบัติทุกกฏ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง แม้พิจารณาของภิกษุ
ที่พิจารณาแล้ว ก็ไม่พึงงด รูปใดงด ต้องอาบัติทุกกฏ.

ลักษณะพิจารณาที่ไม่เป็นอันงด

[๒๔๖] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล พิจารณาเป็นอันงด อย่าง
นี้ไม่เป็นอันงด. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พิจารณาไม่เป็นอันงดอย่างไรเล่า? ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อพิจารณา ๓ คน อันภิกษุกล่าวว่าจบแล้ว จึงงดพิจารณา
พิจารณาไม่เป็นอันงด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อพิจารณา ๒ คน...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อพิจารณาคนเดียว...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อพิจารณา มีพระสาเท้านั้น อันภิกษุกล่าวว่า
จบแล้วจึงงดพิจารณา พิจารณาไม่เป็นอันงด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล พิจารณาไม่เป็นอันงด.

ลักษณะพิจารณาเป็นอันงด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พิจารณาเป็นอันงดอย่างไรเล่า?

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อพิจารณา ๓ คน อันภิกษุกล่าวว่ายังไม่ทัน
จบจึงงดพิจารณา พิจารณาเป็นอันงด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อปวารณา ๒ คน...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อปวารณาคนเดียว...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อปวารณามีพรรษาเท่ากัน อันภิกษุกล่าวว่า
ยังไม่ทันจบจึงงดปวารณา ปวารณาเป็นอันงด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ปวารณาเป็นอันงด.

ภิกษุผู้งดปวารณา

[๒๔๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อถึงวันปวารณา ภิกษุในศาสนา
นี้ งดปวารณาของภิกษุเสีย ถ้าภิกษุเหล่านั้นรู้จักภิกษุรูปนั้นว่า ท่านองค์นี้แล มี
ความประพฤติดีกายไม่บริสุทธิ์ มีความประพฤติดีกวาจาไม่บริสุทธิ์ มีอาชีวะ
ไม่บริสุทธิ์ เป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด เมื่อถูกซักถาม ไม่อาจให้คำตอบข้อที่ซัก
ถาม สงฆ์พึงกล่าวห้ามว่า อยู่เลย ภิกษุ อยู่ห่มเถียงกัน อย่าทะเลาะกัน
อย่าแก่งแย่งกัน อย่าวิวาทกันเลย ดังนี้ แล้วจึงปวารณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่อถึงวันปวารณา ภิกษุในศาสนา
นี้ งดปวารณาของภิกษุเสีย ถ้าภิกษุเหล่านั้นรู้จักภิกษุรูปนั้นว่า ท่านองค์นี้แล มี
ความประพฤติดีกายบริสุทธิ์ แต่มีความประพฤติดีกวาจาไม่บริสุทธิ์ มีอาชีวะ
ไม่บริสุทธิ์ เป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด เมื่อถูกซักถาม ก็ไม่อาจให้คำตอบข้อที่ซัก
ถาม สงฆ์พึงกล่าวห้ามว่า อย่าเลย ภิกษุ อย่าห่มเถียงกัน อย่าทะเลาะกัน
อย่าแก่งแย่งกัน อย่าวิวาทกันเลย ดังนี้ แล้วจึงปวารณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่อถึงวันปวารณา ภิกษุในศาสนา
นี้ งดปวารณาของภิกษุเสีย ถ้าภิกษุเหล่านั้นรู้จักภิกษุรูปนั้นว่า ท่านองค์นี้แล มีความ
ประพฤติดีกายบริสุทธิ์ มีความประพฤติดีกวาจาบริสุทธิ์ แต่มีอาชีวะไม่

บิณฑุฑิ เป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด เมื่อถูกซักถาม ก็ไม่อาจให้คำตอบข้อที่ซักถาม สงฆ์พึงกล่าวห้ามว่า อย่าเลย ภิกษุ อย่าทู่เถียงกัน อย่าทะเลาะกัน อย่าแก่งแย้งกัน อย่าวิวาทกันเลย ดังนี้ แล้วจึงปวารณา.

คูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่อถึงวันปวารณา ภิกษุในศาสนานี้ จดปวารณาของภิกษุเสีย ถ้าภิกษุเหล่าอื่นรู้จักภิกษุรูปนั้นว่า ท่านองค์นี้แล มีความประพฤติทางกายบิณฑุฑิ มีความประพฤติทางวาจาบิณฑุฑิ มีอาชีวะบิณฑุฑิ แต่เป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด เมื่อถูกซักถาม ก็ไม่อาจให้คำตอบข้อที่ซักถาม สงฆ์พึงกล่าวห้ามว่า อย่าเลย ภิกษุ อย่าทู่เถียงกัน อย่าทะเลาะกัน อย่าแก่งแย้งกัน อย่าวิวาทกันเลย ดังนี้ แล้วจึงปวารณา.

คูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง เมื่อถึงวันปวารณา ภิกษุในศาสนา นี้ จดปวารณาของภิกษุเสีย ถ้าภิกษุเหล่าอื่นรู้จักภิกษุรูปนั้นว่า ท่านองค์นี้แล มีความประพฤติทางกายบิณฑุฑิ มีความประพฤติทางวาจาบิณฑุฑิ มีอาชีวะบิณฑุฑิ เป็นบัณฑิต ฉลาด มีปัญญา เมื่อถูกซักถาม สามารถให้คำตอบข้อที่ซักถามได้ ภิกษุนั้นอันสงฆ์พึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส คุณงดปวารณาของภิกษุรูปนี้เพราะอะไร จดเพราะศีลวิบัติหรือ จดเพราะอาจารย์วิบัติหรือ จดเพราะภิกษุวิบัติหรือ หากเธอจะพึงตอบอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าจดเพราะศีลวิบัติ ข้าพเจ้าจดเพราะอาจารย์วิบัติ ข้าพเจ้าจดเพราะภิกษุวิบัติ เธออันสงฆ์พึงถามอย่างนี้ว่า คุณรู้จักศีลวิบัติ รู้จักอาจารย์วิบัติ รู้จักภิกษุวิบัติหรือ? หากเธอจะพึงตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย ข้าพเจ้ารู้จักศีลวิบัติ รู้จักอาจารย์วิบัติ รู้จักภิกษุวิบัติ เธออันสงฆ์พึงถามอย่างนี้ว่า อาวุโส ก็ศีลวิบัติเป็นอย่างไร อาจารย์วิบัติเป็นอย่างไร ภิกษุวิบัติเป็นอย่างไร หากเธอจะพึงตอบอย่างนี้ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นี้ชื่อว่าศีลวิบัติ ถุลลัจจัย ปาจิตติยะ ปาฏิเทสนิยะ ทุกกฏ

ทุพภาสิต นี่ชื่อว่าอาจารย์ มิจฉาทิฏฐิ อันตคาหิกทิฏฐิ นี่ชื่อว่าทิฏฐิวิบัติ เธอ
 อันสงฆ์ฟังถามอย่างนี้ว่า อาวุโส คุณงดปวารณาของภิกษุนี้ด้วยเหตุอะไร งค
 ด้วยได้เห็นหรือ งคด้วยได้ฟังหรือ งคด้วยสงสัยหรือ หากเธอจะฟังตอบอย่าง
 นี้ว่า ข้าพเจ้างดด้วยได้เห็นก็ดี ข้าพเจ้างดด้วยได้ฟังก็ดี ข้าพเจ้างดด้วยสงสัย
 ก็ดี เธออันสงฆ์ฟังถามอย่างนี้ว่า อาวุโส คุณงดปวารณาของภิกษุนี้ด้วยได้
 เห็นอย่างไร คุณเห็นอะไร คุณเห็นว่อย่างไร คุณเห็นเมื่อไร คุณเห็นที่ไหน
 ภิกษุนี้ต้องอาบัติปาราชิก คุณเห็นหรือ ภิกษุนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส คุณเห็น
 หรือ ภิกษุนี้ต้องอาบัติถุลลัจจัย...อาบัติปาจิตตियะ...อาบัติปาฏิเทสนียะ...
 อาบัติทุกกฏ...อาบัติทุพภาสิต คุณเห็นหรือ คุณอยู่ที่ไหน และภิกษุนี้อยู่ที่
 ที่ไหน คุณทำอะไรบ้าง ภิกษุนี้ทำอะไรบ้าง หากเธอจะฟังตอบอย่างนี้ว่า
 อาวุโสทั้งหลาย ข้าพเจ้ามิได้งดปวารณาของภิกษุนี้ด้วยได้เห็น แต่งดปวารณา
 ด้วยได้ฟังต่างหาก เธออันสงฆ์ฟังถามอย่างนี้ว่า อาวุโส คุณงดปวารณาของ
 ภิกษุนี้ด้วยได้ฟังมาอย่างไร คุณได้ฟังเรื่องอะไร คุณได้ฟังมาว่อย่างไร คุณ
 ได้ฟังมาเมื่อไร คุณได้ฟังที่ไหน คุณได้ฟังว่า ภิกษุนี้ต้องอาบัติปาราชิกหรือ
 ได้ฟังว่าภิกษุนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือ ได้ฟังว่าภิกษุนี้ต้องอาบัติถุลลัจจัย...
 อาบัติปาจิตตियะ...อาบัติปาฏิเทสนียะ...อาบัติทุกกฏ...อาบัติทุพภาสิตหรือ
 ได้ฟังมาจากภิกษุหรือ ได้ฟังมาจากภิกษุณีหรือ ได้ฟังมาจากสิกขมานาหรือ
 ได้ฟังมาจากสามเณรหรือ ได้ฟังมาจากสามเณรีหรือ ได้ฟังมาจากอุบาสกหรือ
 ได้ฟังมาจากอุบาสิกาหรือ ได้ฟังมาจากพระราชาหรือ ได้ฟังมาจากราชมหา
 อมาตย์หรือ ได้ฟังมาจากพวกเดียรถีย์หรือ ได้ฟังมาจากพวกสาวกเดียรถีย์หรือ
 หากเธอจะฟังตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย ข้าพเจ้ามิได้งดปวารณาของภิกษุ
 นี้ด้วยได้ฟัง แต่ข้าพเจ้างดปวารณาด้วยสงสัยต่างหาก เธออันสงฆ์ฟังถามอย่าง

นี้ว่า อาวุโส คุณงดปวราณาของภิกษุนี้ด้วยสงฆ์อย่างไร คุณสงฆ์อะไร
สงฆ์ว่าอย่างไร สงฆ์เมื่อไร สงฆ์ที่ไหน คุณสงฆ์ว่าภิกษุนี้ ต้องอาบัติปารา-
ชิกหรือ สงฆ์ว่าภิกษุนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือ สงฆ์ว่าภิกษุนี้ต้องอาบัติ
ถุลลัจจัย... อาบัติปาจิตติยะ... อาบัติปาฏิเทสนียะ... อาบัติทุกกฏ... อาบัติ
ทุพภาสิตหรือ คุณฟังมาจากภิกษุแล้วสงฆ์หรือ คุณฟังมาจากภิกษุณีแล้ว
สงฆ์หรือ คุณฟังมาจากสิกขมานาแล้วสงฆ์หรือ คุณฟังมาจากสามเณรแล้ว
สงฆ์หรือ คุณฟังมาจากสามเณรีแล้วสงฆ์หรือ คุณฟังมาจากอุบาสกแล้วสงฆ์
หรือ คุณฟังมาจากอุบาสิกาแล้วสงฆ์หรือ คุณฟังมาจากพระราชาแล้วสงฆ์
หรือ คุณฟังมาจากราชมหาอำมาตย์แล้วสงฆ์หรือ คุณฟังมาจากพวกเดียรธีย์
แล้วสงฆ์หรือ คุณฟังมาจากพวกสาวกเดียรธีย์แล้วสงฆ์หรือ หากเธอจะฟัง
ตอบอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย ข้าพเจ้ามิได้งดปวราณาของภิกษุนี้ด้วยสงฆ์
ความจริงแม้ข้าพเจ้าเองก็ไม่ทราบ ว่า เรงดปวราณาของภิกษุนี้เสียด้วยเหตุไร
เล่า.

ฟังคำปฏิญาณของโจทก์และจำเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุโจทก์นั้นตอบข้อซักถามไม่เป็นที่พอใจ
ของสพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย สงฆ์ควรบอกว่า คุณไม่ควรฟ้องภิกษุจำเลย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุโจทก์นั้นตอบข้อซักถามเป็นที่พอใจ
ของสพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย สงฆ์ควรบอกว่า คุณควรฟ้องภิกษุจำเลย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุโจทก์นั้นปฏิญาณว่า ตนตามกัจจด้วย
อาบัติปาราชิกไม่มีมูล สงฆ์พึงปรับอาบัติสังฆาทิเสสแล้วจึงปวราณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุโจทก์นั้นปฏิญาณว่า ตนตามกัจจด้วย
อาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูล สงฆ์พึงปรับอาบัติตามธรรมแล้วจึงปวราณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุโจทก์นั้นปฏิญาณว่า ตนตามกำจัดด้วย
อาบัติอุลลัจจัยไม่มีมูล...ด้วยอาบัติปาจิตตียะ...ด้วยอาบัติปาฏิเทสนียะ...
ด้วยอาบัติทุกกฏ...ด้วยอาบัติทุกกาสิตไม่มีมูล สงฆ์พึงปรับอาบัติตามธรรม
แล้วจึงปวารณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุจำเลยนั้นปฏิญาณว่า ตนต้องอาบัติ
ปาราชิกสงฆ์พึงนาสนะเสีย แล้วจึงปวารณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุจำเลยนั้นปฏิญาณว่า ตนต้องอาบัติ
สังฆาทิเสส สงฆ์พึงปรับอาบัติสังฆาทิเสส แล้วจึงปวารณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุจำเลยนั้นปฏิญาณว่า ตนต้องอาบัติ
อุลลัจจัย...อาบัติปาจิตตียะ...อาบัติปาฏิเทสนียะ...อาบัติทุกกฏ...อาบัติ
ทุกกาสิต สงฆ์พึงปรับอาบัติตามธรรม แล้วปวารณาเถิด.

มีความเห็นไม่ตรงกันในอาบัติที่ต้อง

[๒๔๘] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้ ต้องอาบัติอุลลัจจัย
ในวันปวารณา ภิกษุบางพวกมีความเห็นว่า ต้องอาบัติอุลลัจจัย บางพวกมี
ความเห็นว่าจะต้องอาบัติสังฆาทิเสส.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพวกที่มีความเห็นว่า ต้องอาบัติอุลลัจจัย
พึงนำภิกษุรูปนั้นออกไปในที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ปรับอาบัติตามธรรม แล้วเข้าไป
หาสงฆ์กล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติใดแล อาบัติ
นั้น เธอทำคินดาธรรมแล้ว ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึง
ปวารณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ ต้องอาบัติอุลลัจจัย ใน
วันปวารณา ภิกษุบางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติอุลลัจจัย บางพวกมีความ

เห็นว่าต้องอาบัติปาจิตติยะ บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติอุลลัจจัย บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติอุลลัจจัย บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติทุกกฏ บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติอุลลัจจัย บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติพุทฺธภาสิต.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพวกที่มีความเห็นว่า ต้องอาบัติอุลลัจจัย พึงนำภิกษุรูปนั้นออกไป ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ปรับอาบัติตามธรรมแล้ว เข้าไปหาสงฆ์กล่าวอย่างนี้ว่า อวุโสทั้งหลาย ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติใดแล อาบัตินั้นเธอทำคืนตามธรรมแล้ว ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงพิจารณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ ต้องอาบัติปาจิตติยะ... ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ... ต้องอาบัติทุกกฏ... ต้องอาบัติพุทฺธภาสิต ในวันพิจารณาภิกษุบางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติพุทฺธภาสิต บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติสังฆทิสเส.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพวกที่มีความเห็นว่าต้องอาบัติพุทฺธภาสิต พึงนำภิกษุรูปนั้นออกไปในที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ปรับอาบัติตามธรรมแล้ว เข้าไปหาสงฆ์กล่าวอย่างนี้ว่า อวุโสทั้งหลาย ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติใดแล อาบัตินั้นเธอทำคืนตามธรรมแล้ว ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงพิจารณา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ ต้องอาบัติพุทฺธภาสิตในวันพิจารณา ภิกษุบางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติพุทฺธภาสิต บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติอุลลัจจัย บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติพุทฺธภาสิต บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติปาจิตติยะ บางพวกมีความเห็นว่าต้องอาบัติพุทฺธภาสิต

บางพวกมีความเห็นว่าจะต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ บางพวกมีความเห็นว่าจะต้องอาบัติทุกกฏ บางพวกมีความเห็นว่าจะต้องอาบัติทุกกฏ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพวกที่มีความเห็นว่าจะต้องอาบัติทุกกฏ พึงนำภิกษุรูปนั้นออกไปในที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ปรับอาบัติตามธรรมแล้ว เข้าไปหาสงฆ์กล่าวอย่างนั้นว่า อาวุโสทั้งหลาย ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติใดแล อาบัตินั้นเธอทำกินตามธรรมแล้ว ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงพิจารณา.

วัตถุและบุคคลปรากฏ

[๒๔๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ ในวันพิจารณาว่า:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วัตถุนี้ปรากฏ บุคคลไม่ปรากฏ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงงดวัตถุ แล้วพิจารณาเถิด.

ภิกษุนั้นอันสงฆ์ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติพิจารณาไว้สำหรับภิกษุทั้งหลายผู้บริสุทธฺ์ ถ้าวัตถุปรากฏ บุคคลไม่ปรากฏ เธอจงระงับบุคคลนั้นมาเดี๋ยวนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ในวันพิจารณาว่า:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า บุคคลนี้ปรากฏ วัตถุไม่ปรากฏ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงงดบุคคล แล้วพิจารณาเถิด.

ภิกษุนั้นอันสงฆ์พึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติปวารณาไว้สำหรับภิกษุทั้งหลายผู้พร้อมเพรียงกัน ถ้าบุคคลปรากฏวัตถุไม่ปรากฏ เธอจงระบุดัตถุนั้นมาเดี๋ยวนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุในศาสนานี้ พึงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ในวันปวารณาว่า:-

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วัตถุและบุคคลนี้ปรากฏ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงควัดวัตถุและบุคคลแล้วปวารณาเถิด.

ภิกษุนั้นอันสงฆ์พึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติปวารณาไว้ สำหรับภิกษุทั้งหลายผู้บริสุทธฺิ และพร้อมเพรียงกัน ถ้าวัตถุและบุคคลปรากฏ เธอจงระบุดัตถุและบุคคลนั้นมาเดี๋ยวนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากวัตถุปรากฏก่อนปวารณา ภายหลังบุคคลจึงปรากฏควรพูดขึ้น หากบุคคลปรากฏก่อนปวารณา ภายหลังวัตถุจึงปรากฏก็ควรพูดขึ้น หากวัตถุและบุคคลปรากฏก่อนปวารณา ถ้าเมื่อทำปวารณาแล้วพื้นเรื่อนั้นขึ้น เป็นปาจิตติยะ เพราะพื้นเรื่อนั้นขึ้น.

ภิกษุก่อความบาดหมางเป็นต้น

[๒๕๐] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุมารูปด้วยกันที่เคยเห็นร่วมคบหากันมา จำพรรษาอยู่ในอาวาสแห่งหนึ่ง ในโกศลชนบท ณ สถานที่ใกล้เคียงของภิกษุเหล่านั้น มีภิกษุเหล่าอื่นที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาททำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ จำพรรษาอยู่ด้วยประสงค์ว่า

ในวันปวารณาพวกเรากำลังพิจารณาของภิกษุที่อยู่จำพรรษาเหล่านั้นเสีย ภิกษุเหล่านั้น ได้ทราบข่าวว่า ณ สถานที่ใกล้เคียงของพวกเรา มีภิกษุเหล่าอื่นที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ จำพรรษาอยู่ด้วยมุ่งหมายว่าในวันปวารณา พวกเรากำลังพิจารณาของภิกษุที่อยู่จำพรรษาเหล่านั้นเสีย ดังนี้ พวกเราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย ว่าดังนี้:-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้ มารูปด้วยกัน ซึ่งเคยเห็นร่วมคบหากันมา จำพรรษาอยู่ในอาวาสแห่งหนึ่ง ณ สถานที่ใกล้เคียงของภิกษุเหล่านั้น มีภิกษุเหล่าอื่นที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ จำพรรษาอยู่ด้วยมุ่งหมายว่า ในวันปวารณา พวกเรากำลังพิจารณาของพวกภิกษุที่อยู่จำพรรษาเหล่านั้นเสีย ดังนี้. ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุเหล่านั้นทำอุโบสถ ๒ คือ ที่ ๓ ที่ ๔ หรือ ๓ อุโบสถ คือ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ให้เป็นอุโบสถ ๑๔ ค่ำ ด้วยประสงค์ว่า ใฉนพวกเรapingปวารณาก่อนภิกษุเหล่านั้น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุพวกที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์เหล่านั้น มาสู่อาวาส ภิกษุพวกเจ้าถิ่นเหล่านั้น พึงรีบประชุมปวารณาเสียโดยเร็ว ครั้นแล้วพึงแจ้งว่า อาวุโสทั้งหลาย พวกเราปวารณากันเสร็จแล้ว ท่านทั้งหลายจะสำคัญสถานใด ก็จงทำสถานนั้นเถิด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุพวกที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์เหล่านั้น ไม่แจ้ง

ให้ทราบก่อนมาสู่อาวาสนั้น พวกภิกษุเจ้าถิ่นเหล่านั้น ฟังปุอาสนะ จัดหาน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ ฟิงลุกขึ้นแล้วรับบาตรจีวร ฟิงต้อนรับด้วยน้ำดื่ม ฟิงเสแสร้งกล่าวแก่ภิกษุเหล่านั้น แล้วไปปวารณานอกสีมา ครั้นแล้วฟิงแจ้งว่า อาวุโสทั้งหลาย พวกเราปวารณากันเสร็จแล้ว ท่านทั้งหลายจะสำคัญสถานใด กิจทำสถานนั้นเถิด ถ้าได้วิธีการนั้นอย่างนี้ การได้อย่างนี้นั้นเป็นการดี หากไม่ได้ ภิกษุเจ้าถิ่นผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟิงประกาศให้ภิกษุเจ้าถิ่นทั้งหลายทราบว่า:-

ขอท่านเจ้าถิ่นทั้งหลาย จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว พวกเราฟิงทำอุโบสถ ฟิงสวดปาติโมกข์ในบัดนี้ ฟิงปวารณาในวันกาฬปักษ์ที่จะมาถึงเถิด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุพวกที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์เหล่านั้น จะฟิงกล่าวกะภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ดีแล้ว อาวุโสทั้งหลาย ขอพวกท่านจงปวารณาต่อพวกเราในบัดนี้เถิด พวกเขออันภิกษุทั้งหลายฟิงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย พวกท่านไม่เป็นใหญ่ในปวารณาของพวกเรา พวกเราจะไม่ปวารณาก่อนละ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุพวกที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์เหล่านั้น จะฟิงอยู่คอยไปถึงวันกาฬปักษ์นั้น ภิกษุเจ้าถิ่นผู้ฉลาด ผู้สามารถ ฟิงประกาศให้พวกภิกษุเจ้าถิ่นทราบว่า:-

ขอท่านเจ้าถิ่นทั้งหลาย จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว พวกเราฟิงทำอุโบสถ ฟิงสวดปาติโมกข์ในบัดนี้เถิด พวกเราฟิงปวารณาในวันกาฬปักษ์ที่จะมาถึงเถิด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุพวกที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์เหล่านั้น จะพึงกล่าวกะภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ดีแล้ว อาวุโสทั้งหลาย ขอพวกท่านจงปวารณาต่อพวกเราในบัดนี้เถิด พวกเธออันภิกษุทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย พวกท่านไม่เป็นใหญ่ในปวารณาของพวกเรา พวกเราจะยังไม่ปวารณาก่อนละ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุพวกที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์เหล่านั้น จะพึงอยู่คอยไปถึงวันชุกฉกัณฐ์เมื่อนั้น ภิกษุเหล่านั้นทุกรูปไม่ปวารณา ก็ต้องปวารณาในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นที่ครบ ๔ เดือนที่จะมาถึง .

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณากัน ภิกษุอาพาธงดปวารณาของภิกษุผู้ไม่อาพาธ ภิกษุอาพาธนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านกำลังอาพาธ อันผู้อาพาธ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ไม่สู้จะอดทนต่อการซักถามอาวุโส ขอท่านจงรออยู่จนกว่าจะหายอาพาธ หายอาพาธแล้ว เมื่องานจึงค่อยโจท หากภิกษุอาพาธถูกว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยังขึ้นโจทเป็นปาจิตติยะ เพราะไม่เอื้อเฟื้อ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณากัน ภิกษุผู้ไม่อาพาธ งดปวารณาของภิกษุผู้อาพาธ ภิกษุผู้ไม่อาพาธนั้น อันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ภิกษุรูปนี้แล กำลังอาพาธ อันผู้อาพาธ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ไม่สู้จะอดทนต่อการซักถาม อาวุโส ขอท่านจงรออยู่จนกว่าภิกษุรูปนี้หายอาพาธภิกษุนั้น หายอาพาธแล้ว เมื่องานจึงค่อยโจท หากภิกษุผู้ไม่อาพาธถูกว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยังขึ้นโจท เป็นปาจิตติยะ เพราะไม่เอื้อเฟื้อ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณาอยู่ ภิกษุอาพาธ
งดปวารณาของภิกษุอาพาธ ๆ นั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่าน
ทั้งหลายกำลังอาพาธ อันผู้อาพาธ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ไม่สู้จะอดทน
ต่อการซักถาม โปรดรออยู่ก่อนจนกว่าจะหายอาพาธด้วยกัน หายอาพาธด้วย
กันแล้ว เมื่อจានงจึงค่อยโจท หากภิกษุผู้อาพาธนั้นถูกว่ากล่าวอย่างนี้ ยังขึ้น
โจท เป็นปาจิตติยะ เพราะไม่เอื้อเฟื้อ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณากัน ภิกษุผู้
ไม่อาพาธงดปวารณาของภิกษุผู้ไม่อาพาธ ทั้งสองฝ่าย สงฆ์พึงสอบสวนสืบ
สวนเป็นการสงฆ์ปรับอาบัติตามธรรม แล้วจึงปวารณาเถิด.

พวกที่พร้อมเพียงกันเป็นต้นเลือนปวารณา

[๒๕๑] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุมารูปด้วยกัน ซึ่งเคยเห็นร่วมคบหา
กันมา จำพรรษาอยู่ในอาวาสแห่งหนึ่ง ในโกศลชนบท เมื่อพวกเขาพร้อม
เพียงกัน ประคองกัน ไม่วิวาทกันอยู่ ย่อมบรรลुสาธุวิหารธรรมอย่างใด
อย่างหนึ่ง จึงพวกเขาได้มีความปริวิตกว่า เมื่อพวกเราพร้อมเพียงกัน ประคอง
กัน ไม่วิวาทกันอยู่ได้บรรลุสาธุวิหารธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ถ้าพวก
เราก็จักปวารณากันเสียในบัดนี้ บางทีพวกภิกษุปวารณากันแล้วจะพึงหลีกไปสู่
จาริกก็จะมีบ้าง เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกเราก็จักเหินห่างจากสาธุวิหารธรรมนี้
พวกเราจะพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระพุทธาอนุญาตให้เลือนปวารณา

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลาย ว่าดังนี้:-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในศาสนานี้มารูปด้วยกัน ซึ่งเคยเห็น
ร่วมคบหากันมา จำพรรษาอยู่ในอาวาสแห่งหนึ่ง เมื่อพวกเขาพร้อมเพียงกัน

ปรองดองกัน ไม่วิวาทกันอยู่ ย่อมบรรลุผาสุกวิหารธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หาก
ภิกษุทั้งหลายในสังฆสันนิบาตนั้นคิดกันอย่างนี้ว่า พวกเราพร้อมเพรียงกัน
ปรองดองกัน ไม่วิวาทกันอยู่ ได้บรรลุผาสุกวิหารธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ถ้า
พวกเราจักปวารณากันเสียในบัดนี้ บางทีพวกภิกษุปวารณากัน แล้วจะพึงหลีก
ไปสู่จาริก ก็จะมีบ้าง เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกเราก็จักเห็นห่างจากผาสุกวิหารธรรม
นี้ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเหล่านั้น ทำการเลื่อนปวารณา
ออกไป.

วิธีเลื่อนปวารณา

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์ทำการเลื่อนปวารณาอย่างนี้
ภิกษุทุก ๆ รูปต้องประชุมพร้อมกัน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ
พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอุตติหัตถิกรรมวาจา ว่าดังนี้:-

กรรมวาจาเลื่อนปวารณา

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เมื่อพวกเราพร้อมเพรียง
กันปรองดองกัน ไม่วิวาทกันอยู่ ได้บรรลุผาสุกวิหารธรรมอย่างใด
อย่างหนึ่งแล้ว หากพวกเราจักปวารณาเสียในบัดนี้ บางทีภิกษุทั้ง-
หลายปวารณากันแล้ว พึงหลีกไปสู่จาริกก็จะมีบ้าง เมื่อเป็นเช่นนั้น
พวกเราก็จักเห็นห่างจากผาสุกวิหารธรรมนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของ
สงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงทำการเลื่อนปวารณาออกไป บัดนี้พึงทำ
อุโบสถ สวดปาติโมกข์ พึงปวารณาในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นที่ครบ
๔ เดือนที่จะมาถึง นี่เป็นอุตติ.

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เมื่อพวกเราพร้อมเพรียงกัน ประคองกัน ไม่วิวาทกันอยู่ ได้บรรลุผาสุวิหารธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว หากพวกเราจักพิจารณาเสียในบัดนี้ บางทีภิกษุทั้งหลายพิจารณากันแล้ว พึงหลีกไปสู่จาริกก็จะมีบ้าง เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกเราก็จักเห็นห่างจากผาสุวิหารธรรมนี้ สงฆ์ทำการเลื่อนพิจารณาออกไป บัดนี้สงฆ์จักทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ จักพิจารณาไม่วันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นที่ครบ ๔ เดือนที่จะมาถึง การกระทำซึ่งการเลื่อนพิจารณาออกไป เดียวนี้สงฆ์จักทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ จักพิจารณาในเดือน ๑๒ เป็นที่ครบ ๔ เดือนที่จะมาถึง ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด.

การเลื่อนพิจารณาอันสงฆ์ทำแล้ว บัดนี้สงฆ์จักทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ จักพิจารณาในวันเพ็ญเดือน ๒ เป็นที่ครบ ๔ เดือนที่จะมาถึง ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้.

ไม่เป็นใหญ่ในการพิจารณา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเหล่านั้นทำการเลื่อนพิจารณาออกไปแล้ว หากจะมีภิกษุสักรูปหนึ่งพูดอย่างนี้ว่า อาวุโสทั้งหลาย ผมปรารถนาจะหลีกไปสู่จาริกตามชนบท เพราะผมมีกิจจำเป็นที่ชนบท ภิกษุรูปนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดีแล้ว อาวุโส ท่านพิจารณาแล้วจึงค่อยไป. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุรูปนั้นอันสงฆ์พิจารณาอยู่ งดพิจารณาของภิกษุรูปหนึ่งเสีย ภิกษุผู้งดพิจารณา อันภิกษุผู้ถูกห้ามพิจารณาพึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ท่านไม่เป็นใหญ่ในการพิจารณาของผม จักยังไม่พิจารณาก่อน. ดูก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย เมื่อภิกษุนั้นปวารณาอยู่ ภิกษุรูปหนึ่งห้ามปวารณาของภิกษุรูปนั้น
สงฆ์พึงสอบสวนสืบสวนทั้ง ๒ ฝ่าย แล้วปรับอาบัติตามธรรม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุรูปนั้นทำกรรมกิจนั้น ในชนบทเสร็จ
แล้ว กลับมาสู่อาวาสนั้นภายในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นที่ครบ ๔ เดือน หาก
เมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณา ภิกษุอีกรูปหนึ่งงดปวารณาของภิกษุรูปนั้น
ภิกษุผู้งดปวารณา อันภิกษุผู้ถูกงดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ท่านไม่เป็นใหญ่
ในปวารณาของผม เพราะผมปวารณาเสร็จแล้ว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากเมื่อ
ภิกษุเหล่านั้นปวารณาอยู่ ภิกษุนั้นงดปวารณาของภิกษุอีกรูปหนึ่ง ทั้ง ๒ ฝ่าย
สงฆ์พึงสอบสวนสืบสวนเป็นการสงฆ์ ปรับอาบัติตามธรรมแล้วจึงปวารณาเถิด.

ปวารณัจฉริยะที่ ๔ จบ

เรื่องในฉนฺทกะนี้มี ๔๖ เรื่อง

หัวข้อประจำฉนฺทกะ

[๒๕๒] ๑. เรื่องภิกษุจำพรรษาในโกศลชนบท มาเฝ้าพระศาสดา
๒. เรื่องจำพรรษาไม่ผาสุกเหมือนปลุสตัดวอยู่ร่วมกัน ๓. เรื่องการปวารณาที่
เหมาะสมเพื่อว่ากล่าวกัน ๔. เรื่องพระฉัพพัคคีย์นั่งราบบนอาสนะปวารณา
๕. เรื่องวันปวารณามี ๒ วัน ๖. เรื่องอาการที่ทำปวารณา ๗. เรื่องให้
ภิกษุอาพาธมอบปวารณา ๘. เรื่องภิกษุถูกพวกญาติคุมตัวไว้ ๙. เรื่องภิกษุ
ถูกพระราชาคุมตัวไว้ ๑๐. เรื่องภิกษุถูกพวกโจรจับไว้ ๑๑. เรื่องภิกษุถูกพวก
นักเลงจับไว้ ๑๒. เรื่องภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นข้าศึกจับไว้ ๑๓. เรื่องสงฆ์ปวารณา
๕ รูป ๑๔. เรื่องคณะปวารณา ๔ รูป ๑๕. เรื่องคณะปวารณา ๓ รูป
๑๖. เรื่องคณะปวารณา ๒ รูป ๑๗. เรื่องภิกษุรูปเดียวอธิษฐานปวารณา ๑๘.

เรื่องภิกษุต้องอาบัติปวรณา ๑๙. เรื่องภิกษุสงฆ์ในอาบัติปวรณา ๒๐. เรื่องภิกษุระลิกอาบัติ ๒๑. เรื่องสงฆ์ทั้งหมดต้องสภาคาบัติ ๒๒. เรื่องสงฆ์ทั้งหมดสงฆ์ในสภาคาบัติ ๒๓. เรื่องภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมามากกว่า ๒๔. เรื่องภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาเท่ากัน ๒๕. เรื่องภิกษุเจ้าถิ่นพวกอื่นมาน้อยกว่า ๒๖. เรื่องวันปวรณาของเจ้าถิ่นเป็น ๑๔ คำ ๒๗. เรื่องลักษณะเจ้าถิ่น ๒๘. เรื่องภิกษุสมานสังวาสปวรณา ๒๙. เรื่องไม่ควรไป ๓๐. เรื่องไม่ควรปวรณาในบริษัทมีภิกษุณีเป็นต้นนั่งอยู่ด้วย ๓๑. เรื่องให้ฉันทะ ๓๒. เรื่องห้ามปวรณาในวันมิใช่วันปวรณา ๓๓. เรื่องคนชาวดง ๓๔. เรื่องราตรีจวนสว่าง ๓๕. เรื่องฝน ๓๖. เรื่องมีอันตราย ๓๗. เรื่องภิกษุมีอาบัติปวรณา ๓๘. เรื่องไม่ยอมทำโอกาส ๓๙. เรื่องงดปวรณาของพวกเราก่อน ๔๐. เรื่องไม่เป็นอันงดปวรณา ๔๑. เรื่องงดปวรณาของภิกษุ งดเพราะเรื่องอะไรเป็นต้น เป็นอย่างไร งดด้วยได้เห็น ได้ยิน หรือรังเกียจโจทก์และจำเลย ๔๒. เรื่องภิกษุต้องอาบัติตุลลัจจัย ๔๓. เรื่องวัตถุปรากฏ ๔๔. เรื่องก่อความบาดหมาง ๔๕. เรื่องเลื่อนปวรณา ๔๖. เรื่องไม่เป็นใหญ่ในปวรณา.

หัวข้อประจำชั้นระกะ จบ

อรรถกถापวรณาชั้นระกะ

วินิจฉัยในปวรณาชั้นระกะ. วินิจฉัยในชื่อว่า เนว อาลเปยฺยาม
น สลฺลเปยฺยาม นี้ พึงทราบดังนี้:-

คำแรกชื่อว่าคำทัก คำหลังๆ ชื่อว่า คำปราศรัย.

บทว่า หตุถวิลฺงฺมเคน ได้แก่ด้วยการช่วยกันใช้มือยก.

บทว่า ปสฺส วสฺส คือการอยู่ร่วมกันดังการอยู่ร่วมของเหล่าปศุสัตว์.
จริงอยู่ แม้เหล่าปศุสัตว์ย่อมไม่บอกความสุขและทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่ตนแก่กันและกัน ไม่ทำการปฏิสันถารฉันใด แม้ภิกษุเหล่านั้นก็ได้ทำฉันนั้น. เพราะเหตุนี้
ความอยู่ร่วมกันของภิกษุเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า เป็นการอยู่
ร่วมกันดังการอยู่ร่วมของเหล่าปศุสัตว์ นัยในบททั้งปวงเหมือนกัน.

ชื่อว่า น ภิกขเว มุควคฺคํ ติตฺถิยสมาทานํ เป็นต้น มีความว่า
ภิกษุไม่พึงกระทำการสมาทานวัตรเช่นนี้ว่า เราทั้งหลายไม่พึงพูดกันตลอด
ไตรมาสนี้. เพราะว่า นั่นเป็นกติกาที่ไม่ชอบธรรม.

ข้อที่ภิกษุมาพ้อนผันพูดกะกันและกัน ชื่อว่า อญฺญมญฺญานุโลมตา.
จริงอยู่ ภิกษุย่อมเป็นผู้อาจว่ากล่าวอะไร ๆ กะภิกษุผู้สั่งไว้ว่า ขอท่านผู้มีอายุ
จงว่ากล่าวข้าพเจ้าเถิด, แต่หาอาจว่ากล่าวภิกษุนอกจากนี้ไม่ ความยังกันและกัน
ให้ออกจากอาบัติทั้งหลาย ชื่ออาบัติวิภูฐานตา, ความที่ภิกษุมาทั้งพระวินัยไว้
เป็นหลักประพฤติ ชื่อว่าวินยปรุเรขารตา.

จริงอยู่ ภิกษุผู้กล่าวอยู่ว่า ขอท่านผู้มีอายุจงว่ากล่าวข้าพเจ้าเถิด ดัง
นี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เธอจักออกจากอาบัติ และเธอย่อมตั้ง
พระวินัยไว้เป็นหลักอยู่

ปวารณาวีธี

ญัตติอันได้นามว่า สัพพสังคาหิกานี้ว่า สฺวณฺตฺตํ เม ภนฺเต สงฺโฆ,
อชฺช ปวารณา, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกํ , สงฺโฆ ปวาเรยฺย แปลว่า
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ถ้าว่า ความ
พร้อมพรังของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณา ดังนี้ ก็เมื่อสวดประกาศอย่าง
นี้แล้ว สงฆ์จะปวารณา ๓ ครั้ง ๒ ครั้ง และครั้งเดียวก็ควร แต่จะปวารณาให้

ภิกษุมีพรรษาเท่ากัน ปวารณาพร้อมกันเท่านั้นไม่ควร. อนึ่ง เมื่อสวดประกาศว่า **เตวาจกั ปวาเรยฺย** แปลว่า สงฆ์พึงปวารณา ๓ ครั้ง ดังนี้ ต้องปวารณา ๓ ครั้งเท่านั้นจึงควร จะปวารณาอย่างอื่น หากควรไม่. เมื่อสวดประกาศว่า **เทววาจกั ปวาเรยฺย** แปลว่า สงฆ์พึงปวารณา ๒ ครั้ง ดังนี้จะปวารณา ๒ ครั้งหรือ ๓ ครั้งก็ควร แต่จะปวารณาเพียงครั้งเดียว และปวารณามีพรรษาเท่ากันหากควรไม่. ก็เมื่อสวดประกาศว่า **เอกวาจกั ปวาเรยฺย** แปลว่า สงฆ์พึงปวารณาครั้งเดียว ดังนี้ จะปวารณาครั้งเดียว ๒ ครั้ง หรือ ๓ ครั้งก็ควร แต่จะปวารณามีพรรษาเท่ากันเท่านั้นหากควรไม่. เมื่อสวดประกาศว่า **สมานวสฺสกั ปวาเรยฺย** แปลว่า พึงปวารณามีพรรษาเท่ากัน ดังนี้ ย่อมควรทุกวิธี.

บทว่า **อจุจฺจนฺติ** คือ เป็นผู้นั่งอยู่นั่นเอง หากลุกขึ้นไม่.

บทว่า **ตทณฺนุตฺตรา** คือตลอดกาลระหว่างปวารณานั้น
อธิบายว่า ตลอดกาลเท่าที่ตนจะปวารณานั้น.

วินิจัยในข้อว่า **จาตุทฺทลิกา จ ปณฺณรลิกา จ** นี้ พึงทราบ

ในคิลิที่ ๑๔ พึงทำบุรพกิจอย่างนี้ว่า **อชฺช ปวารณา จาตุทฺทลึ**
แปลว่า ปวารณาวัดนี้ ๑๔ ค่ำ ในคิลิที่ ๑๕ พึงทำบุรพกิจอย่างนี้ว่า **อชฺช ปวารณา ปณฺณรลึ** แปลว่า ปวารณาวัดนี้ ๑๕ ค่ำ.

ปวารณากรรม

วินิจัยในปวารณากรรม พึงทราบดังนี้:-

ถ้าว่า เมื่อภิกษุ ๕ รูปอยู่ในวัดเดียวกัน ๔ รูปนำปวารณาของรูปหนึ่ง

มาแล้วทั้งคนยุติ ปวารณา, เมื่อ ๔ รูป หรือ ๓ รูปอยู่ในวัดเดียวกัน,
๓ รูป หรือ ๒ รูปนำปวารณาของรูปหนึ่งมา ตั้งสังฆญัตติแล้ว ปวารณา,
นี้จัดว่าปวารณากรรมเป็นวรรคโดยธรรมทั้งหมด. ก็ถ้าว่า ภิกษุ ๕ รูปประชุม
พร้อมกันแม้ทั้งหมด ตั้งคนยุติแล้ว ปวารณา; เมื่ออยู่ด้วยกัน ๔ รูป หรือ ๓
รูป หรือ ๒ รูปประชุมพร้อมกันทั้งสังฆญัตติแล้วปวารณา; นี้จัดว่าปวารณา
กรรมพร้อมเพียงโดยธรรมทั้งหมด. ถ้าว่า เมื่ออยู่ด้วยกัน ๕ รูป ๔ รูปนำ
ปวารณาของรูปหนึ่งมา ตั้งสังฆญัตติแล้ว ปวารณา; เมื่ออยู่ด้วยกัน ๔ รูป
หรือ ๓ รูป, ๓ รูป หรือ ๒ รูปนำปวารณาของรูปหนึ่งมา ตั้งคนยุติแล้ว
ปวารณา; นี้จัดว่าปวารณากรรมเป็นวรรคโดยธรรมทั้งหมด. แต่ถ้าว่า ภิกษุ ๕
รูป ประชุมพร้อมกันแม้ทั้งหมด ตั้งสังฆญัตติแล้ว ปวารณา ๔ รูป หรือ ๓ รูป
ประชุมพร้อมกันทั้งคนยุติแล้ว ปวารณา ๒ รูปปวารณากะกันและกัน อยู่รูป
เดียว ทำอธิฐานปวารณา นี้จัดว่าปวารณากรรมพร้อมเพียงโดยธรรม
ทั้งหมด.

มอปปวารณา

วินิจฉัยในข้อว่า ทิณฺหา โหติ ปวารณา นี้ พึงทราบดังนี้:-

เมื่อภิกษุผู้อาพาธมอปปวารณาอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้นำปวารณามาพึงเข้า
ไปหาสงฆ์ปวารณาอย่างนี้ว่า ติสฺโส ภนฺเต ภิกฺขุ สงฺฆํ ปวเรติ ทิฏฺฐเณ
วา สุตฺเตน วา ปรีสฺสํ กาย วา, วทตุ ตํ ภนฺเต สงฺโฆ อนุกมฺปิ
อุปาทาย, ปสฺสณ โตะ ปฏิกฺกิริสฺสติ. ทุตฺติยมฺปิ ภนฺเต เป ตติยมฺปิ
ภนฺเต ติสฺโส ภิกฺขุ สงฺฆํ ปวเรติ ฯเปฯ ปสฺสณ โตะ ปฏิกฺกิริสฺสติ.
แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ภิกษุเชื้อดิสสะปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี

ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอสงฆ์จงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวเธอ เธอเห็นอยู่จักทำคืนเสีย. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ แม้ครั้งที่ ๓ ภิกษุชื้อติสสะปวารณาต่อสงฆ์ ฯลฯ เธอเห็นอยู่จักทำคืนเสีย. แต่ถ้าภิกษุผู้มอบปวารณา เป็นผู้แก่กว่า ภิกษุผู้นำพึงกล่าวว่า **อายุสุมา ภนุเต ตสุโส** แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญท่านติสสะ ดังนี้. ด้วยอาการอย่างนี้แลเป็นอันภิกษุผู้นำปวารณา ได้ปวารณาแล้ว เพื่อประโยชน์แก่ภิกษุผู้มอบปวารณานั้น.

มอบฉันทะ

วินิจฉัยในข้อ ปวารณ เทนฺเตน นนฺทํ ปีทาตุ นี้ พึงทราบดังนี้:-

การมอบฉันทะพึงทราบตามนัยที่กล่าวไว้แล้ว ในอุโบสถขันธกะเถล. และแม้ในปวารณาขันธกะนี้การมอบฉันทะ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่สังฆกรรมที่เหลือ เพราะฉะนั้น ถ้าว่า เมื่อมอบปวารณา ย่อมมอบฉันทะด้วย เมื่อปวารณาได้นำมาแล้วบอกแล้วตามนัยที่กล่าวแล้วนั้นแล ทั้งภิกษุนั้น ทั้งสงฆ์ย่อมเป็นอันได้ปวารณาแล้วทีเดียว. ถ้าภิกษุผู้ลงไม่ได้ มอบแต่ปวารณาเท่านั้นหาได้มอบฉันทะไม่ เมื่อปวารณาของเธอได้บอกแล้ว และสงฆ์ได้ปวารณาเสร็จแล้ว ย่อมเป็นอันภิกษุทั้งปวงปวารณาดีแล้ว แต่กรรมอย่างอื่นย่อมกำเริบ, แต่ถ้าภิกษุผู้ลงไม่ได้ มอบแต่ฉันทะเท่านั้น ไม่มอบปวารณา ปวารณาและกรรมที่เหลือของสงฆ์หากำเริบไม่ ส่วนภิกษุนั้นไม่จัดว่าได้ปวารณา. ก็ในวันปวารณา แม้ภิกษุผู้อธิฐานปวารณาในภายนอกสีมาแล้วจึงมา ก็ควรให้ฉันทะ ปวารณากรรมของสงฆ์จึงจะไม่กำเริบเพราะเธอ.

อธิฐานปวารณา

วินิจฉัยในข้อว่า อชฺช เม ปวารณา นี้ ฟังทราบดังนี้:-

ถ้าวันปวารณาเป็น ๑๔ คำ ภิกษุผู้อยู่รูปเดียวฟังอธิฐานอย่างนี้ว่า
อชฺช เม ปวารณา จาคูทุกฺสี แปลว่า ปวารณาของเราวันนี้ ๑๔ คำ ถ้า
เป็นวัน ๑๕ คำ ฟังอธิฐานอย่างนี้ว่า อชฺช เม ปวารณา ปณฺณรสี
แปลว่า ปวารณาของเราวันนี้ ๑๕ คำ.

คำว่า ตทหุปวารณาย อาปคฺติ เป็นต้น มีนัยดังกล่าวแล้ว
นั่นแล.

ข้อว่า ปุณ ปวาเรตพฺพ มีความว่า ฟังทำนุพกิจแล้วตั้งญัตติ
ปวารณาตั้งแต่พระสังฆเถระลงมาอีก. คำที่เหลือฟังทราบตามนัยที่กล่าวไว้แล้ว
ในอุโบสถขันธกวรรณนาเถิด.

อธิเรกานุวัตติกา

วินิจฉัยในข้อว่า อาคนตุเกหิ อาวาสิกานํ อนุตฺติตพฺพ ฟัง
ทราบดังนี้:-

พวกภิกษุผู้เจ้าถิ่น ฟังทำนุพกิจว่า อชฺช ปวารณา จาคูทุกฺสี
นั่นแล. แม้ในปวารณาวัน ๑๕ คำก็มีนัยเช่นเดียวกัน.

ในบทที่สุดแห่งพระบาลีนั้นว่า อาวาสิกเกหิ นิสฺสํ คนฺตุวา
ปวาเรตพฺพ มีวินิจฉัยนอกบาลี ดังนี้:-

ถ้าว่าภิกษุ ๕ รูปจำพรรษาในวัสสุปนายิกาตั้น, อีก ๕ รูป จำพรรษา
ในวัสสุปนายิกาหลัง เมื่อภิกษุพวกแรกตั้งญัตติปวารณาแล้ว ภิกษุพวกหลัง
ฟังทำปาริสุทธิอุโบสถในสำนักของเธอ อย่าฟังตั้งญัตติ ๒ อย่างในโรงอุโบสถ
เดียวกัน. แม้ถ้าว่ามีภิกษุ ๔ รูป ๓ รูป ๒ รูป หรือรูปเดียวก็ตาม จำพรรษา

ในวัสสุปนาฬิกาลัง มีนัยเช่นเดียวกัน. หากว่าภิกษุผู้จำพรรษาดัน ๔ รูป, แม้วันเข้าพรรษาหลังจะ ๔ รูป ๓ รูป หรือรูปเดียวก็ตาม มีนัยเหมือนกัน. ถึงแม้ว่าในวันเข้าพรรษาดัน มี ๓ รูป แม้ในวันเข้าพรรษาหลังมี ๓ รูป ๒ รูป หรือรูปเดียวก็ตาม มีนัยเหมือนกัน.

กึ่งนี้เป็นลักษณะในปวารณาการนี้:-

ถ้าว่า ภิกษุผู้จำพรรษาในวันเข้าพรรษาหลัง น้อยกว่าภิกษุผู้จำพรรษา ในวันเข้าพรรษาดัน หรือเท่า ๆ กันและให้ครบคณะสังฆปวารณาได้ ฟังทั้ง ญัตติด้วยอำนาจสังฆปวารณา อนึ่ง ถ้าในวัสสุปนาฬิกาดัน มีภิกษุ ๓ รูป. ใน วัสสุปนาฬิกาลัง มีเพียงรูปเดียว รวมกันเข้าเป็น ๔ รูป ภิกษุ ๔ รูปจะทั้ง ญัตติเป็นการสงฆ์แล้ว ปวารณาหาควรไม่. แต่ภิกษุผู้จำพรรษาหลังนั้น เป็น คณะปุระของคณะญัตติได้อยู่. เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้จำพรรษาดัน ๓ รูป ฟัง ตั้งญัตติแล้วปวารณาเป็นการคณะ ภิกษุนอกนั้นฟังทำปาริสุทธิอุโบสถในสำนัก ของภิกษุเหล่านั้น. ในวัสสุปนาฬิกานี้มี ๒ รูป ในวัสสุปนาฬิกาลังมี ๒ หรือ รูปเดียว ก็มีนัยเหมือนกัน. ในวัสสุปนาฬิกาดันมีรูปเดียว ในวัสสุปนาฬิกา หลังก็มีรูปเดียว รูปหนึ่งฟังปวารณาในสำนักของอีกรูปหนึ่ง ฝ่ายอีกรูปหนึ่ง ฟังทำปาริสุทธิอุโบสถ. ถ้าว่า ภิกษุผู้เข้าพรรษาหลังมีมากกว่าภิกษุผู้เข้าพรรษา ดันแม้เพียงรูปเดียว ฝ่ายภิกษุพวกข้างน้อยกว่า ฟังสวดปาติโมกข์ก่อน แล้ว ปวารณาในสำนักของภิกษุฝ่ายข้างมากกว่าต่อภายหลัง. ส่วนในวันปวารณาที่ ครบ ๔ เดือนในเดือน ๑๒ ถ้าว่าภิกษุผู้เข้าพรรษาหลังมากกว่าภิกษุผู้จำพรรษา ดันซึ่งได้ปวารณาแล้วในวันมหาปวารณา หรือมีจำนวนเท่า ๆ กัน พวกภิกษุ ผู้จำพรรษาหลัง ฟังตั้งปวารณาญัตติแล้วปวารณา. เมื่อพวกเขาได้ปวารณา กันเสร็จแล้ว, ฝ่ายพวกภิกษุผู้จำพรรษาดัน ฟังทำปาริสุทธิอุโบสถในสำนักของ

พวกเธอในภายหลัง. ถ้าภิกษุผู้ปวารณาแล้ว ในวันมหาปวารณามีมาก ภิกษุผู้
จำพรรษาหลังมีน้อยหรือมีรูปเดียว เมื่อพวกภิกษุผู้จำพรรษาค้นสวดปาติโมกข์
เสร็จแล้ว ภิกษุผู้จำพรรษาหลังนั้น ฟังปวารณาในสำนักของพวกเขา.

สามัคคีปวารณา

วินิจฉัยในข้อว่า น จ ภิกขเว อปุปวารณาย ปวารเตพุทฺธ
อณฺตุร สงฺฆสามคฺคิยา นี้ ฟังทราบดังนี้:-

ความพร้อมเพรียงฟังทราบว่า เป็นเช่นกับความพร้อมเพรียงของภิกษุ
ชาวเมืองโกสัมพีเถิด. ก็แลพึงทำบุพกิจ ในกาลแห่งสามัคคีปวารณานี้ อย่าง
นี้ว่า อหฺม ปวารณา สามคฺคิ แปลว่า ปวารณานี้ เป็นคราวปรองดองกัน.
ฝ่ายภิกษุเหล่าใด งดปวารณาเสียเพราะเหตุเล็กน้อย ซึ่งไม่สำคัญอะไร แล้ว
เป็นผู้พร้อมเพรียงกันเข้าได้, ภิกษุเหล่านั้น ฟังทำปวารณา ในวันปวารณาทำ
นั้น. ฝ่ายภิกษุทั้งหลายผู้จะทำสามัคคีปวารณา ฟังควนปฐมปวารณาเสีย ฟัง
ทำในระหว่างนี้ คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง ไปจนถึงกลางเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นวันครบ
๔ เดือน จะทำภายหลังหรือก่อนกำหนดนั้นไม่ควร.

ญัตติวิธาน

วินิจฉัยในข้อว่า เทววาจิกํ ปวารตุ นี้ ฟังทราบดังนี้:-

เฉพาะภิกษุผู้ตั้งญัตติ ฟังกล่าวว่า ยติ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลํ , สจฺโฆ
เทววาจิกํ ปวารเญยฺ แปลว่า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์ฟัง
ปวารณา ๒ หน.

ในการปวารณาหนึ่งเดียว ฟังกล่าวว่า เอกวาจิกํ ปวารเญยฺ แปล
ว่า ฟังปวารณาหนึ่งเดียว.

เฉพาะในการปวารณามีพรรษาเท่ากัน ฟังกล่าวว่า **สมานวสุลิก**
ปวาระยุ แปลว่า ฟังปวารณามีพรรษาเท่ากัน ก็แต่ในการปวารณามีพรรษา
เท่ากันนี้ ภิกษุผู้มีพรรษาเท่ากันแม้มากรูป ย่อมได้เพื่อปวารณาพร้อมกัน.

การงดปวารณา

วินิจัยในข้อว่า **กาสิตาย ลปิตาย อปริโยสิตาย** นี้ ฟังทราบ
ดังนี้:-

การงดปวารณา ๒ อย่าง คือ งดรอบไปอย่างหนึ่ง งดเป็นส่วนบุคคล
อย่างหนึ่ง.

การงดปวารณามี ๒ อย่างนั้น ในการงดรอบทั่วไป มีวินิจัยว่า
กรรมวาจาที่สวดว่าเรื่อยไปตั้งแต่ **สุ** อักษร จนถึง **เร** อักษร ว่า **สุณาคูเม**
ภนฺเต สงฺโฆ, เป สงฺโฆ เตวาจิก ปวาระ ดังนี้ ปวารณายังไม่จัดว่า
จบก่อน.

ในระหว่างนี้ เมื่อภิกษุงดไว้แม้ในบทหนึ่ง ปวารณาเป็นอันงด. ต่อ
เมื่อถึง **ย** อักษรแล้ว ปวารณาเป็นอันจบ เพราะเหตุนั้น เมื่อภิกษุงดไว้ตั้งแต่
ย อักษรนั้นไป ปวารณาไม่จัดว่าได้งด.

ส่วนในการงด เป็นส่วนบุคคล มีวินิจัยว่า คำปวารณาอันภิกษุ
กล่าวว่าเรื่อยไปตั้งแต่ **ล** อักษร จนถึง **ฐิ** อักษร อันเป็นด้วยท้ายแห่งอักษร
ทั้งปวงนี้ว่า **สงฺฆ** **ภนฺเต** **ปวารมิ** ฯปะ ฯ **ทุติยมฺปิ** ฯปะ ฯ **ตติยมฺปิ**
ภนฺเต **สงฺฆ** **ปวารมิ** **ทิสฺสเจเน** **วา** **สุเตน** **วา** **ปริสฺสธาย** **วา** ฯปะ ฯ
ปสฺสฺสนฺโต **ปฐิ** ดังนี้, ปวารณายังไม่จัดว่าจบก่อน. ในระหว่างนี้ เมื่อภิกษุ
งดไว้แม้ในบทอันหนึ่ง ปวารณาย่อมเป็นอันงด. ต่อเมื่อกล่าวบทว่า **กริสฺสามิ**

แล้ว ปวารณาเป็นอันจบแล้วแท้, ก็เพราะเหตุใด เมื่อกล่าวบทว่า กริสุสามิ แล้วปวารณาจึงชื่อว่าปวารณาแล้วแท้ เพราะเหตุนี้ เมื่อถึงบทอันหนึ่งว่า กริสุสามิ แล้ว ปวารณาอันภิกษุใด ไม่จัดว่าเป็นอันจบด้วยประการ ฉะนี้.

ใน เทววาจิกา เอกวาจิกา และ สมานวสุตติกา มีนัยเหมือนกัน. จริงอยู่ อักษรมี ฎี เป็นที่สุด จำเดิมแต่ ตั มาทีเดียวน ย่อมเป็นเขตแห่ง การคในปวารณาแต่เหล่านั้น ฉะนั้นแล.

บทว่า อนุยฺยชฺชิตฺวา มีความว่า ภิกษุนั้น อันภิกษุทั้งหลายทำการได้สวนถามอยู่ ตามนัยที่ตรัสไว้ข้างหน้าว่า ท่านงดปวารณานั้น เพราะเหตุไร ?

บทว่า โอมทุทิตฺวา มีความว่า สงฆ์พึงกล่าวคำเหล่านั้นว่า อย่าเลย ภิกษุ เธออย่าทำความขาดหมายเลย ดังนี้เป็นอาทิ ห้ามปรามเสียแล้วจึง ปวารณา. จริงอยู่ การห้ามปรามด้วยถ้อยคำ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์ แล้วว่า โอมทุทิตฺวา ในบทว่า โอมทุทิตฺวา นี้.

สองบทว่า อนุทฺธํ ลิตฺติ ปฏิชานตี มีความว่า ภิกษุผู้โจทก์นั้น ปฏิญาณอย่างนี้ว่า ภิกษุนี้เข้าพเจ้าตามกัจจ คือโจท แล้ว ด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล.

บทว่า ยถาธมฺมํ มีความว่า สงฆ์พึงให้ปรับปาจิตตีย์ เพราะตาม กัจจด้วยสังฆาทิเสส พึงให้ปรับทุกกฎเพราะตามกัจจด้วยวิติกกมะนอกจากนี้.

บทว่า นาเสตุว มีความว่า สงฆ์พึงนาสนาภิกษุผู้จำเลยเสียด้วย ลิงคนาสนา. ภิกษุผู้จำเลยนั้น อันสงฆ์พึงสั่งเพียงเท่านั้นว่า อาบัตินั้น พึงเป็น โทษอันเธอทำคืนตามธรรม แล้วพึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงปวารณาเถิด

แต่อย่าพึงกล่าวคำนี้ว่า อาบัติชื่อนี้ เพราะคำนั้นย่อมเป็นทางแห่งความ
ทะเลาะ.

วินิจัยในข้อว่า อิทิ วตุญฺญ ปณณายติ น ปุคฺคโล นี้ พึงทราบดังนี้:-

ได้ยินว่า พวกโจรจับปลาทั้งหลายจากสระโบกขรณี ในวัดป่าปึงกิน
แล้วไป ภิกษุนั้น เห็นประการเปลี่ยนนั้น กำหนดหมายเอาว่า กรรมนี้ พึง
เป็นของภิกษุ จึงกล่าวอย่างนั้น.

ในข้อว่า วตุญฺญ จเปตฺวา สงฺโฆ ปวาเรยฺย นี้ มีเนื้อความดังนี้ว่า
เราทั้งหลายจักรู้จักตัวบุคคลนั้น ในเวลาใด จักโทษบุคคลนั้น ในเวลานั้น
แต่บัดนี้สงฆ์จึงพิจารณาเถิด.

ข้อว่า อิทาเนว นํ วเทหิ มีความว่า หากท่านรังเกียจบุคคลบาง
คนด้วยบัดนี้. ท่านจงระบุตัวบุคคลนั้น ในบัดนี้แล. หากเธอระบุ สงฆ์พึง
ไต่สวนบุคคลนั้นแล้ว จึงพิจารณา; หากเธอไม่ระบุ สงฆ์พึงกล่าวว่า เราจัก
พิจารณาแล้วจักรู้ ดังนี้ พิจารณาเถิด.

วินิจัยในข้อว่า อญฺญิ ปุคฺคโล ปณณายติ น วตุญฺญ นี้ พึงทราบ
ดังนี้:-

ภิกษุรูปหนึ่ง บูลาพระเจดีย์ด้วยระเบียบของหอมและเครื่องชะโลมทา
ก็ดี, ฉันทาของอริฏฐะก็ดี, กลิ่นตัวของเธอเป็นของคล้ายกับสิ่งเหล่านั้น ภิกษุ
นั้นหมายเอากลิ่นนั้น เมื่อประกาศว่า กลิ่นของภิกษุนี้ จึงกล่าวอย่างนั้น.

ข้อว่า ปุคฺคลํ จเปตฺวา สงฺโฆ ปวาเรยฺย มีความว่า สงฆ์จึงเว้น
บุคคลนั้นเสีย พิจารณาเถิด.

ข้อว่า อิทาเนว นํ วเทหิ มีความว่า ท่านจงเว้น บุคคลใดจงกล่าว
โทษของบุคคลนั้น ในบัดนี้แล. หากภิกษุนั้นกล่าวว่า โทษของบุคคลนั้นเป็น
อย่างนี้ สงฆ์พึงชำระบุคคลนั้นให้เรียบร้อยแล้ว จึงพิจารณา; แต่ถ้าเธอกล่าว

ว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบ สงฆ์พึงกล่าวว่าเราจักพิจารณาแล้วจักรู้ ดังนี้ ปวารณา
เกิด.

ชื่อว่า อิทธิ วตฺถุญจ บุคฺคโล จ ปญฺญาติ มีความว่า ภิกษุ นั้น
ได้เห็นที่ซึ่งพวกโจรจับปลาปิ้งกิน และสถานที่อาบด้วยของหอมเป็นต้น ตาม
นัยก่อนนั่นเอง เมื่อสำคัญว่า นี่คงเป็นกรรมของบรรพชิตจึงกล่าวอย่างนั้น.

ชื่อว่า อิทาเนว น วเทหิ มีความว่า ท่านจะบอกตัวบุคคลที่ท่าน
รังเกียจด้วยวัตถุ นั้น ในบัดนี้แล. ก็แต่จำเดิมแต่กาลที่ได้เห็นแล้ว เพราะเห็น
วัตถุและบุคคลครบทั้งสองนี้ สงฆ์ต้องวินิจฉัยก่อน จึงปวารณาได้.

สองบทว่า กลฺลํ วจนาย มีความว่า สมควรโจท ด้วยคำโจทที่
สมควร.

ถามว่า เพราะเหตุไร ?

ตอบว่า เพราะวัตถุยังมิได้วินิจฉัยก่อนแต่ปวารณา และเพราะบุคคล
ซึ่งได้เห็นแล้ว ถูกโจทภายหลังแต่ปวารณา.

ชื่อว่า อุกฺโกถฆฺนํ ปาจิตฺติยํ มีความว่า จริงอยู่ ภิกษุทั้งหลาย
เห็นวัตถุและบุคคลครบทั้งสองนี้แล้ว วินิจฉัยเสร็จก่อนแต่ปวารณาแล้ว จึง
ปวารณา เพราะฉะนั้น จึงเป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้รอปวารณานั้นอีก.

วินิจฉัยในชื่อว่า เทว ตโย อุโปสเถ จาตุทฺทสิเก กาคฺคํ นี้พึง
ทราบดังนี้:-

๒ อุโปสเถ คือ ที่ ๔ กับที่ ๕ เป็นจาตุทฺทสิ. อนึ่ง อุโปสเถที่ ๓ แม้
ตามปกติ ย่อมเป็นจาตุทฺทสิเหมือนกันฉะนั้นแล. เพราะเหตุนี้ ๒ อุโปสเถ

๑. ปาฐะในอรรถกถาเป็น กลฺลํ โจเทตุ วัฏฺฐติ แต่น่าจะเป็น กลฺลํ โจทนาย โจเทตุ วัฏฺฐ
ติ

แปลว่า สมควรเพื่อการโจท คือ ควรที่จะโจท.

คือ ที่ ๓ กับที่ ๔ หรือ ๓ อุโบสถ คือ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ควรทำให้เป็นจาคูททสี หากว่าเมื่อทำอุโบสถที่ ซึ่งเป็นปณณสีอุโบสถ ภิกษุผู้ก่อความบาดหมางนั้น ฟังด้วยใจชั่ว ฟังทำอุโบสถที่ ๕ ให้เป็นจาคูททสี. ๒ อุโบสถย่อม เป็นจาคูททสี แม้ด้วยประการอย่างนี้. เมื่อทำอย่างนั้น ภิกษุเจ้าถิ่นเหล่านั้น จักปวารณาสำหรับ ปณณสีปวารณาในวัน ๑๓ ค่ำ หรือ ๑๔ ค่ำ ของภิกษุผู้ก่อความบาดหมางกัน. ก็แลเมื่อจะปวารณาอย่างนั้น ฟังวางเหล่าสามเณรไว้ภายนอกสีมา ได้ฟังว่า ภิกษุก่อความบาดหมางกันเหล่านั้นพากันมา ฟังรับประชุมกันปวารณาเสียเร็วๆ เพื่อแสดงความขื่อนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าภิกษุทั้งหลายผู้ก่อความบาดหมางกัน ทำความทะเลาะกัน ก่อการวิวาทกันทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ พากันสู่อาวาส, ภิกษุเจ้าถิ่นเหล่านั้น ฟังประชุมปวารณากันเสียเร็วๆ ครั้นปวารณาเสร็จแล้ว ฟังพูดกะพวกเธอว่า ผู้มีอายุ พวกเราปวารณาแล้วแล พวกท่านสำคัญอย่างไร จงกระทำอย่างนั้นเถิด.

บทว่า อส วิหิตา มีความว่า ผู้มิได้จัดแจง คือมิได้ทำการเตรียม เพื่อต้องการ จะให้ทราบการมา อธิบายว่า เป็นผู้อันพวกเจ้าถิ่นหาพันธุ์ไม่.

สองบทว่า เตส วิกุจฉิวิ ความว่า พวกภิกษุเจ้าถิ่นฟังทำให้ตายใจเสีย โดยนัยเป็นต้นว่า พวกท่านเป็นผู้เหน็ดเหนื่อยมา จงพักเสียสักครู่เถิด. แล้วลอบออกไปปวารณาเสียนอกสีมา.

บทว่า โน เจลเถถ มีความว่า หากว่า ไม่ฟังได้เพื่อออกไปนอกสีมาใจชั่ว. เป็นผู้ถูกพวกสามเณรและภิกษุหนุ่ม ของเหล่าภิกษุ ผู้ก่อความบาดหมางกัน คอยตามติดไปมิได้ขาดเลย.

สองบทว่า อาคเม ชุณฺเห มีความว่า ภิกษุทั้งหลายหมายเอา ชุณฺหปักษ์ที่จะมาถึงใด ตั้งญัตติว่า เราทั้งหลายฟังปวารณาในชุณฺหปักษ์ที่จะมาถึง ดังนี้ ในชุณฺหปักษ์ที่จะมาถึงนั้น.

ชื่อว่า โภมทียา จาตุมมาสินียา อากามา ปวเรตพุทฺธิ มีความว่า
ภิกษุผู้เจ้าถิ่นเหล่านั้น ต้องปวารณาแน่แท้ จะล่วงเลยวันเพ็ญที่ครบ ๔ เดือน
ปวารณาย่อมไม่ได้เลย.

หลายบทว่า เตหิ เจ ภิกขเว ภิกขุหิ ปวริยมาเน มีความว่า เมื่อ
สงฆ์อันภิกษุเหล่านั้น ปวารณาอยู่ ในวันเพ็ญที่ครบ ๔ เดือน อย่างนั้น.

ปวารณาสงเคราะห์

สองบทว่า อญฺญตโร ผาสฺววิหาโร ได้แก่ สมณะอย่างอ่อนหรือ
วิปัสสนาอย่างอ่อน.

ชื่อว่า ปริพาหิรา ภวิสฺสาม มีความว่า เราทั้งหลาย เมื่อไม่
สามารถให้ภวานานุโยคพร้อมมูลได้ เพราะความแตกแยกกันไปแห่งที่พักกลาง
คืนและที่พักกลางวันเป็นต้น ซึ่งไม่ประจำที่ จักเป็นผู้เหินห่าง จากธรรม
เครื่องอยู่สำราญนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามการมอบฉันตะด้วยคำนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย
ต้องประชุมในที่เดียวกันทั้งหมดทีเดียว. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคำว่า เตหิ เจ
ภิกขเว เป็นอาทิ ก็เพื่อแสดงว่า จริงอยู่ การมอบฉันตะย่อมไม่ควรในฐานะ
เหล่านั้นคืน ในคราวที่ทำความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์ผู้แตกกันหนึ่ง ในคราว
ระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตถารกวินัย ๑ ในปวารณาสังคหะนี้ ๑.

ก็ขึ้นชื่อว่าปวารณาสังคหะนี้ ไม่ควรให้แก่ภิกษุผู้ละทิ้งกัมมัฏฐานพวก
หนึ่ง ภิกษุผู้มีสมณะและวิปัสสนาแก่กล้าแล้วพวกหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นอริยบุคคลมี
โสดาบันเป็นต้นพวกหนึ่ง ก็ภิกษุผู้ได้สมณะอย่างอ่อนและวิปัสสนาอย่างอ่อน
จะมีทั้งหมดหรือมีครึ่งจำนวนหรือมีบุคคลเดียวก็ตามที ปวารณาสังคหะนั้น

ควรให้แต่ด้วยอำนาจแห่งภิกษุแม้รูปเดียว เมื่อสงฆ์ให้ปวารณาสังคหะแล้ว มี
บริหารตลอดภายในกาลฝนเดียว ภิกษุอาคันตุกะ ย่อมไม่ได้เพื่อถือเสนาสนะ
ของภิกษุเหล่านั้น ทั้งภิกษุเหล่านั้น ไม่พึงเป็นผู้ขาดพรรษาด้วย ก็แลครั้น
ปวารณาแล้ว ย่อมได้เพื่อหลีกไปสู่ที่จาริกในระหว่างด้วย. คำที่เหลือในที่ตั้ง
ปวงคั้นทั้งนั้น ฉะนั้นแล.

อรรถกถापवारणान्तक จบ